MARTIN A. HANSEN · JONATANI TEEKOND · VALETAJA

MARTIN A. HANSEN

JONATANI TEEKOND
VALETAJA

VARAMU

Martin A. Hansen

JONATANI TEEKOND VALETAJA

Taani keelest tõlkinud
Arvo Alas

TALLINN · KIRJASTUS «EESTI RAAMAT»
1981

T (Taani)
H 16

Originaalid:

Martin A. Hansen
Mindeudgave 1—10
Bind 3
Jonatans rejse
Gyldendal 1961

Martin A. Hansen
Løgneren
Gyldendal
[1971]

Kujundanud *Heino Kersna*

4703000000
H 70304—007 / M 901(16)—81 168—80

© Tõlge eesti keelde ja järelsõna.
Kirjastus «Eesti Raamat», 1980

JONATANI TEEKOND

VÄLJAANDJA HEASOOVLIK EESSÕNA

Kuna kohusetruul ajalookirjutajal on kombeks raamatule eessõna lisada, kus ta oma loo saamisloo ära seletab, igasse kanti tänades ja lugejal kirjatükki heatahtlikult vastu võtta paludes, siis peame meiegi sepp Jonatanile sõnakese teele kaasa andma. Eessõna puudumine võiks seda hoonukest raamatut hõlpsasti rikkuda; liiatigi saadetakse see elu keerisesse ilma põhjalike allmärkuste ja viidete koormalastita, mis kahtlastki kirjatööd tihtilugu õigesti vee peal on hoidnud.

Me tahame niisiis pigem selle suure traditsiooni järgi käia, aga kummatigi tuleb meil tema tavapärasest korrast üle astuda ja alustada heatahtlikkusest. Siinjuures tahame meie ükspäinis mõista anda, et me tunnistame oma võimetust rangelt kõikidest teaduslikkudest põhireeglitest kinni pidada. Sellepärast tohime me ka lugejat paluda, et tema selle kirjatüki suhtes heatahtlikkust üles ei näitaks. Kui loost ilma selleta asja ei ole, siis pole tema seda ka teps väärt. Nendel kirjatöödel, mille kõigeülem siht on suuri elumõistatusi lahendada, on vahest õiguski niisugusele heatahtlikkusele, mida palus esimesena Aristoteles, sest meie oiul on kõigest väetid tiivad ja meie teadmised ühtviisi kasinad. Aga see raamat jutustab vaid ühest luhtaläinud teekonnast ja peab sellepärast omadega ise hakkama saama.

Jutuaine lihtsus ning meetodi ja vaimuande puudumine on vist ka põhjuseks, miks meie ei saa tänada ametivõimusid toetuse eest, mida meil ju töö käigus tegelikult tarvis oleks olnud. Aga tänu sellele, kes oma usaldava südamega ise ametiisik oli ning sada korda rohkem abistas, kui suudavad vägevad, ja tänu sellele, kes kurvatsevalt sulelt eales roostet pühkimast ei väsinud! Ja tänu nendele vähestele veidrikutele, kes vahel harva tõsiasjade kirjapanijal üle õla kiigates lootust ei kaotanud, isegi kui too aina ühe ja sama rea kallal pusis. Aga kuidasmoodi avaldada tänu teile, surnud suurmehed, kellelt meie nii mõndagi laenuks oleme võtnud? Selles ilmas, kus teie praegu viibite, ei saa te meie vastu protsessima hakata; aga, õpetajad! Annaks jumal, et me laenatud asju arukalt pruukida oskaksime, sest siis kiidaksite teie selle heaks! Ja uskuge meid, me tegime seda, et oma ettevõtmine hästi täide viia, ja ainult haruharva puhtast edevusest. Aga me ei taha ometi ka tõde vaka all hoida. Iga kord, kui meie kriitik sõrme tõstes ütleb: «Siin oled sa jälle midagi

näpanud,» tahame me rahumeeles ütelda: «See on tõsi, ja enamgi veel.»

Annaks jumal, et meie jutustus kõlaks niisama usutavalt, nagu ta tõsi on. Tõearmastus sunnib meid pajatama mõndagi, mis kõrvale kummaline kostub olevat. Aga, kannatlik lugeja, kui jutu käik sinult kohati liiga palju kannatust peaks nõudma, siis mõtle lihtsalt, et see juhtus saja aasta eest. Siis läheb asi kindlasti ladusamalt. Ja selle peale mõtle veel, et tegelikkus on tõepoolest kummaline ja et mitte ükspäinis see tähtsusetu reisilugu ei aja teadust ummikusse, vaid üldse kõik inimlik, ajalugu, terve elu, maailma algus, kestmine ja lõpp — kõik.

Ja ometi oleme me ju palju viltulaskmisi ja pahastiütlemisi välja kärpinud noist sepa teekonna lugudest, mis kõlasid meie lapsepõlve aegadel veel paljude vanade inimeste suus. Me lendasime muinasjutu tiivul kõrgel oma küla kohal, rinnas lapselik linnurõõm. Varakult hakkasime neid lugusid üles tähendama, et nad teistegi kihelkondade rahvale lustiks oleksid. Aga siis muutusid valgustatumaks aeg ja temaga koos ka meie. Nüüd hakkas aeg vanu luiskelugusid põlgama; temaga koos ka meie. Jah, nüüd me olime targad.

Aga siis lõid tarkuse hoonesse praod, tema alus andis järele, Paabeli torn hakkas lihkuma, nagu me nägime, ning tema tolmu suud-silmad täis, tuli meil keldrist pagu otsida. Kuid siin ootasid ees vanad luiskelood. Jällegi saime me sõpradeks ja nad sosistasid meile kõrva nõnda, et keldrist sünkjasse õhe naeru rõkkas.

Jah, seal me asja käsile võtsimegi. Aga nii lopsakaslustiliselt oli vanarahva vaimujõud vohanud, et me ei saanud kõike kirja pannagi. Ja küllap te hakkate sellepärast irisema-torisema — teie, ellujäänud jutupaunikuätid, teie, tihedasti täiskirjutatud tahvlid, teie, elavad bautakivid[1], kes ise on sepp Jonatanist pajatanud. Aga võtke teatavaks, et seal, kus teie ja teaduse vahel väiksemaid lahkuminekuid oli, käisime me muidugi teaduse järgi; aga seal, kus teie ja teaduse vahel lepitamatu tüli valitses, käisime me ikka teie järgi!

Viimaks on saabunud hetk, millal me võime oma pika, väsitava loo juurde asuda, teades küll, et jutt hakkab puhuti üleliia vohama ja et mõni valvas, kes meie abita ise sepa käänulisi käimisi rahvapärimuses jälgida tahaks, leiaks kindlasti hulga tinedaid mullaseid rahamünte, mida meie ei märganud ja mis osutuksid kuldseiks, kui neid raasike vastu varrukat hõõruda.

[1] Bautakivi (taani k. *bautasten*) — muistsete skandinaavlaste hauakivi. — *Tõlk.*

ESIMESE ÕHTU PAJATUSED

ÄHMANE JA KUMMALINE EELLUGU, MIS ON NIISAMA TÕETRUU KUI SELLE KIRJATÖÖ TARVIS HÄDAVAJALIK

Vanasti elanud meie kodukihelkonnas sepp, kelle kohta liikus palju jutte, mis on liiga head, et need ära unustataks. Samuti ei ole me leidnud sealt kandist kedagi, kes oleks meile südamelähedasem kui sepp Jonatan.

Jens Peder Jonatan Jonsen — nõndaviisi oli ta kirikuraamatus kirjas, aga enamasti kutsuti teda Jonataniks. Tol ajal, kui ta oma teekonnale asus, oli ta kõige jõudsamas eas, kreisis suuremjaole rahvast hästi tuntud mees. Taanimaa selles kandis oli ta üks kangemate hulgast rauda karastama ja kokku sulatama, ning harva puudus ta sealt, kus rahvas asisemaks peoks kokku kogunes. Suuri kuuldusi liikus tema ihurammu kohta. Kummatigi ei armastanud ta kehelda ega lasknud ennast jõudu katsuma meelitada. Hõlpsam oli keelitada teda suupilli mängima, mida ta oma arust hästi oskas, aga kõige parem oli, kui talt sealjuures mõnda melanhoolset viisikest paluti. Kuid rahva seas käis kumu, et sepp suudab kerge vaevaga ümarrauda käsivarre ümber kõveraks väänata, ja paar talumeest vandusid, et nad on teda kord näinud paari tõrksat hobust seljas järgemisi vankri eest varikatuse alla tarimas, kus ta harilikult neid rautas, lärmav poistekari alailma ümber. Aga mis lugu sellest? Tähtsam on, et Jonatan oli heasüdamliku loomuga, mõõdukas ja tagasihoidlik, maias sööma ja jooma peale. Kummatigi ei leidu niisugust meest, kes oleks näinud seppa tuigerdamas ja kõikumas, kui ta peopaikadest koju läks. Üks viga oli tal ometi — võis juhtuda, et ta oli liiga suure jutuga, kui ta väheke napsi oli võtnud. Tavaliselt kaalus ta alati oma sõnu, aga peotujus pruukis ta mõnikord ülemäära suud. Nõnda olevat kord juhtunud ka ühtede mälestusväärsete peiete aegu. Oli istutud juba üle keskööd, ja nii mõnelgi olnud pea pisut imelik ja silme ees kahekordseks muutunud. Ometi hakanud needki paljukogenud mehed nihelema, kui sepp oma looga lagedale tuli. Ta jutustas, et kohanud hiljaaegu ühel hilisel õhtul vanakurja ennast. See juhtunud õuevärava juures. Kell löönud täpipealt kaksteist, ja sepp äianud vanatühja vankriaisaga. Hoop

polevat teda liigutanudki. Siis aga hakanud sepp talle ühe Lutheri piibliseletusega pinna peale käima, ja see polevat talle meeldinud. Hiljem räägiti, et need suured vintsutused, mida sepp peagi üle pidi elama, olnud karistuseks nonde joobnult lausutud sõnade eest. Meie peame seda kummatigi tühjaks jutuks, mis siinjuures ainumalt sellepärast ära on toodud, et ta passib järgnevaga hästi kokku.

Sepp käis ühtviisi truuilt nii kirikus kui kõrtsis. Hommikuse jumalateenistuse ajal kostis tema hääl orelist üle, ja kõrtsitoas võis ta igal ajal teistele silmad ette anda. Aga keegi ei näinud teda kõrtsis pühapäeval ega suurnädala aegu.

Räägitakse, et kui köster lõpupalve lugemiseks ette astus ja jõukam rahvas hakkas kukrut kilistama ja raha liputama, mida ta kirikule annetada kavatses, siis leidunud alati üks tengelpung, mis tinisenud eriti rõõmsalt. See olnud sepp Jonatani oma, kes korjanduskarbi jaoks rahamünti valis. Ja et siin polnud tegemist vestinöobiga, seda oli kuulda, kui raha karbi põhja kukkus. Siitilma mürgised keeled, mis nõnda hõlbud on meie kõrvu kestma, liperdasid sepa seljataga sosistada, et ta igal laupäevaõhtul endale vanast ahjusiibrist raske annetusmündi sepistavat.

Sepal oli raskusi sellide pidamisega, ja seda tema helliku naise pärast, rääkis rahvas. Jonatanil on laia servaga kübar peas, sisistasid keeled. Lahke andmine ja sarvekandmine on ju keelepeksjate riim. Naine oli oma kümme aastat sepast noorem, mees oli ta majja virtinaks võtnud ja siis ettevaatamatu olnud. Naise nimi oli Laura; ta oli suurt kasvu ja valgete juustega, pehme ja ilusake, magus sängimatsakas, niiskesilmne ja suure punase suuga, huuled kurrulised kui salatilehed, mis nõnda ohtlik võib olla. Lastetu ja purulaisk, jäi tal logedateks ja keelatud mõteteks küllalt aega. Põõsad sepa eesaias olnud alailma kollaseks kõrbenud kõigist nendest kuumadest pikudest, mida meesterahvad tema akendesse heitsid. Otsekui kullast võru seakärsal — säärane oli sepa naine.

Ühel kargel ja päikesekirkal maipäeval sai Jonatan uue selli. See oli kena poiss, hästi tõmmu ja mitte päris hariliku moega. Kohkunult tõmbusid poisikesed igasse kaarde kõrvale, kui ta väravast sisse tuli, ja kevadrõõmsad pröökavad kanad pistsid kaagutades õuelt plehku. Juba esimesel söögiajal jäänud Laura hajameelseks ja imelikuks, kui ta temale ja sepale lauda kattis.

Pärast lõunat andis sepp sellile vikati, mille too pidi proovitööks ära karastama. Nad riputasid aknale katte ette, nii et

madalasse musta sepikotta sugenes pilkane pimedus, kus sepp ésimest korda ennast päris mugavalt ei tundnud. Ja kui sell teatas, et ta karastaks parema meelega üksinduses, vastas Jonatan, et seda etem, ta on juba kaua lõunauinakust unistanud. Ta läks talli ja heitis põhku pikali. Aga enne kui ta sõbagi silmale oli saanud, oli sell vikatiga kohal. Sepp tähendas, et liigne kiirustamine talle ei meeldi, ja et poisile koht kätte näidata, võttis ta vikati ja säratas vastu uksepiita. Vikat läks otsekohe jämedast puust läbi sügavale lubjakivi sisse. Selle peale pidas Jonatan väheke aru, lõnksutas siis vikati ettevaatlikult puust välja ja vaatas tera. Sellel polnud ühtegi kriimu ega täket. Sõnagi lausumata pani Jonatan vikati käest, keeras kanna peal ümber ja läks kõrtsi, kus istus, mõtlik ja kunnatu, üksik kann ees, päikeseloojanguni välja.

Järgmisel päeval tegi sepp, nagu poleks midagi juhtunud. Sellist olnud söögi eest mehemoodi kasu, ja eales polnud Jonatan kohanud kedagi, kes nii palju sepakunsti saladusi oleks tundnud.

Möödusid paar-kolm päeva, siis leidis Jonatan oma naise võõra seltsist. Lõkendav ja meeletu, tormas naine välja, kuna sepp viis armukese sepikotta. Mees seisis seal, ülbe muie näol, sepp aga kõndis edasi-tagasi, et oma hääle üle valitsemist tagasi saada. Tal oli kavatsus närukaelale õpetust anda, enne kui ta selle ukse taha viskab; aga kui raevunud ta ka ei olnud, ei tahtnud ta lurjuse vastu ometigi kätt tõsta, enne kui ta teda on manitsenud tuleviku peale mõtlema. Kuid sepa keel oli puine nagu aastavanune seapekk, ja vihaga pigistas ta hambad nii kõvasti kokku, et üks neist läks katki ja lõikas talle suhu. Viimaks sülitas ta vere välja ja haaras suure sepahaamri. Nüüd tahtis sepp näidata midagi niisugust, mis mõjuks tugevamini kui manitsuskõne.

Sepikoja ees kasvas vana punapaju, millel oli nii kohev kroon, et seda oli merel mitme miili tagant näha, kus teda kasutati meremärgina. Sepp mõõtis pilguga puud, keerutades haamrit käte vahel. Üha kiiremini hööritas ta seda, kuni tema kõrval oli üksnes ihmjas vihisev ratas. Ta laskis varre käest lahti ja unnates kargas raske vasar õhku. See tuiskas meeletu kiirusega üles ja vuhises üle punapaju lehekrooni, riivates üksnes kõige ülemisi kleepuvaid pungi.

Rahulolevalt pöördus sepp ümber. Aga vaatepilt, mida ta nägi, ei olnud meeldivate killast. Sell seisis vastikult irvitades, vägev alasi süles. Jonatan puhkes naerma, nii et tal soolaseid pisaraid habemesse pritsis, aga ta naer katkes peagi.

Võõras hööritas alasit käes, sellele midagi peale puhudes. Ja alasi vuhvatas mühinal üles otsekui veest lendu tõusev metshani. Otsekui metshani kerkis ta õhku ja kadus üle punapaju, ilma et oleks ühtegi oksa puudutanud.

Sepp Jonatan seisis ja kuulis, kuidas tööriist kusagile pimedikus maha kukkus. Maa võttis alasi sügava ohkega vastu ja sepp tajus jalgadega selle kukkumist. Enne kui mardus oli tuppa läinud, ei suutnud ta liigutada kätt ega jalga.

Tollel ööl heitis ta talli magama. Aga see oli halb öö. Pärastpoole ei maganud sepp enam kodus, vaid uitas aina surnuaial. Kui väsimus tema üle võimust võttis, hiilis ta kirikusse ja magas natuke väärile kõige lähemal pingil. Aga kui koidukuma esimesed kopitanud kiired kantsli kõrval läbi aknaruudu sisse imbusid, tõusis ta raskelt üles ja läks koju sepikotta, sest midagi muud ta ette võtta ei julgenud.

Otsekohe oli paarike sepa majas kihevil. Aga peagi vaatas enamik inimesi sellele kõlvatusele läbi sõrmede kõige selle hea ja parema pärast, mida võõrast välja uhkas. Ta pani kõik asjad liikuma. Alguses peremehetses ta Jonatani majas, varsti aga terves kihelkonnas. Temast sai kõigile eeskuju ja heategija. Taskud ja mõistuseoid olid tal ühtviisi ammendamatud. Jaanipäevaks oli ta sepikoja kõrvale uhiuue poe püsti ajanud ja rahva sekka voolas jõena toredaid asju — mängutoose, kipskujukesi, kunstipäraseid lukke, aparaate, mis elu igihõlpsaks muutsid, siidi, kunstnahast kasukaid, mikstuure, mis olemise roosaks tegid, lipse, nilbeid ajakirju, ehteid, pudi-padi, kõike, mida inimestel varem polnud olnud, vaid millest oli ainult unistatud — uut ja uhiuut, viimast ja kõige viimasemat, ning ennekõike tuhandet asja, mis aega surnuks aitasid lüüa. Ja kui sul uue lipsu ostmiseks raha ei olnud, siis võisid minna küla uue peremehe juurde, ta andis sulle meelsasti viiskümmend, jah, sada krooni palja sõna peale laenuks ja värbas su mõne uue seltsi liikmeks. Kas mäletate veel toda kahekümne kolmest seltsist tekitatud melu? Võeti üksteisel karvust kinni, valati üksteist tänaval ja seitungis poriga üle, rüvedat keelevirtsa sadas meile kaela, kui rinnutsi koos seisti, ja nii mõnigi mees kaotas nii kulmud kui au. Iga mutimullahunnik oli kõnetool, iga tuba tantsusaal, iga voodi hoorapesa. Vapralt sõdis selle vastu aus jumalasulane pastor Tadæusson, väheseid usklikke oma tiiva alla kogudes, kohtumõistmist ja karistust kärkides. Aga kui sepasell kirikule heldelt uue oreli tahtis kinkida, muutus enamik neist usklikest uskmatuiks, ja räägitakse, et Tadæusson võidelnud iseenesegagi öö otsa, sest orel olnud tema unistus; aga ta pidas vastu, ja kaitstes usklikke, kes nüüd mahtusid ära tema ühe tiiva alla, rääkis vägevamalt kui kunagi enne. Nukralt istus ka ontlik kõrtsimees Andreas karja vanaättidega oma äri riismete otsas; teised tema juures ei käinud, sest temasugune korralik mees ei tahtnud oma heast kõrtsist Soodoma joomaurgu teha, nagu oli selli pood. Jah, valus on meenutada neid Komorra aegu, kui meie ausa kihelkonna peale langesid häbi ja vastutustundetus.

Kes nüüd enam sepp Jonatani üle pead murdis? Mõttesse vajunult seisis ta sepikojas, teenides selli nagu Samson vilistite juures. Vaikides laskis ta ennast sõimata. Riided tema kühmus keha ümber lotendasid, juuksed langesid otsa ette, öösiti magas ta kirikus.

Sügise poole tõusis ta ühel hommikul kurnatuna kirikupingilt üles. Silmad kipitasid ja ta pesi neid ristimisvaagnas. Kui ta sepikotta jõudis ja sell teda nägi, käratas ta vihaselt sepale peale ja ajas ta minema.

Jonatan kuuletus meelsasti. Selga väheke rohkem sirgu ajades pistis ta tubakapussi suhu ja läks kõrtsi, kus teda mäletamata aegadest näha polnud olnud. Tõsine kõrtsimees pani vaikides õllekannu lauale, ja kui sepp seda paar korda tühjendanud oli, võtsid nad söögitoa kõrval väikeses toakemmis istet. See oli kõrtsmik Andrease mõtlemiskamber, suitsuvorstide ja teravamaitselise juustu lõhnast läbiimbunud kuntrik. Söögikraam ja head tagavarad mõjusid kõrtsmiku mõistusele virgutavalt.

Vastu kesköödd läks Jonatan sepikotta ning ladus ühe koti sütt ja tööriistu täis. Hiilis siis kirikusse, ronis keerdtrepist üles torni ja sammus mööda kella löögimehhanismist, kust kostis kummalist sumedat heli: tik-tak, tiksus kell, aga pikkamisi, kogu aeg otsekui seismajäämise äärel, kuid ikka «tik» ja ikka «tak» — nõnda tiksub torni vaikuses ja pimeduses vana-vana masinalüli.

Sepp läks kobamisi tornikellade juurde. Kõige kaugemal löövi pool rippus vägeva Pommeri tammest tala otsas suur kell Gabriel. Kunagi ammustel aegadel oli selle kirikule kinkinud üks jõukas mees, kelle jumal pöörasest elupõletamisest ära oli päästnud. Nüüd oli Gabriel mõranenud, tema hääl murtud, ja ükspäinis iseäranis pidulikkudel juhtudel, kui rukist ja otra kasvatava kümne tündrimaa suuruse koha peremees mulda sängitati, julgeti Gabrieli puudutada.

Jonatan katsus vana kella ja jättis sellega hüvasti. «Viimati kuulsime sind siis, kui saabus rahu,» ütles ta. «Ja sel-

lest, mida ma praegu olen sunnitud tegema, ei suuda ma võibolla kunagi päriselt üle saada.»

Siis hööritas sepp oma rasket vasarat. Kui löök kell Gabrieli tabas, sai see oma võimsa häälekõla tagasi. Ta kärgatas otsekui kahuritoru, otsekui viimse kohtupäeva keerub, tema vägev surmakarje raksatas torniavadest välja igasse ilmanurka, ja majad, veerud, isegi kauged metsad ärkasid tukastusest ning kaikusid vastu. Inimesed tõusid voodist või jäid keset pöörast tantsuhoogu seisma. Kaua seisti akende juures ja vahiti hirmunult õhe. Ent kostis vaid üksainus hoiatus.

Jonatan oli kella puruks löönud. Ta kandis suure pronksitüki kiriku ärklisse, kooripealsele. Siia ehitas ta ahju ja tegi võlvisavist valuvormi; süütas kopse lõõtsana pruukides tule. Mitu ööd töötas ta üleval kirikulae all, ja räägitakse, et alles kolmandal ööl saanud tema töö valmis. Selleks ajaks oli ta Gabrieli metallist valmistanud raske kannu või pudeli, mille paksudel seintel olid rohmakad märgid.

Käärkambrist võttis ta vana altari küünlajala ja meisterdas sellest pudelile korgi. Ja samal ööl kaevas ta mahajäetud surnuaiakurmul väikese haua lahti. Sinna oli palju aastaid tagasi maetud ühe tüdruku ristimata laps, ja kui sepp pealuu peened, poolpudedad tükid üles leidis, oli ta liigutatud ning kõhkles kaua, enne kui need pudelisse pistis.

Saabus hommik. Jonatan läks sepikotta.

«Ma ei taha sind siin näha!» karjus sell, nähes seal seppa seismas, nahkpõll ees. «Aga mul on sulle üks kingitus,» vastas Jonatan, koukis pudeli välja ja pani selle kõlinal alasile. Mees hakkas uudistama, tuli lähemale ja kiikas pudelisuhu. Tema sõõrmed laienesid, silmad läksid kõõrdi, kael venis üha pikemaks. Kuid sepp sirutas käe rahulikult tangide järele ning haaras hõbekorgi, mis ääsi sütele valmis oli pandud. Tõukas siis kaabakale punniga tagumikku. Kostis hirmuäratav röögatus, koletisest lahvatas välja sõõrjas leek ja sepikoda täitus kirbe suitsuga. Kuid kõhklemata lõi sepp pudelile korgi peale, tinutas otsa kirikutinaga ümberringi kinni ja raius pudelisuule ristimärgi.

Siis tormas sepikotta Laura, Jonatani naine, paatjas kui vana ajaleht.

«Mis seal juhtus?» hüüdis ta. «Kus ta on, kus ta on?»

«Siin, mu neiuke,» vastas sepp, koksates pudelit, nii et see alasilt üles kargas. Anuma sisemusest kostis vaikset hala.

Sepp pani tähele, et tema naine ei seisa enam püsti. Ta oli pealtpoolt sedavõrd pehmeks muutunud, et oleks võinud ümber kukkuda, ilma et seda oleks kuuldagi olnud.

Naine tegi silmad lahti ja küünitas oma ümarad käsivarred sepa poole, ja võib julgesti ütelda, et kuigi paljud mehed poleks suutnud sellele vastu panna. «Anna andeks, Jonatan!» sosistas ta. «Anna andeks. Ja aitäh, et sa mind ära päästsid!»

«So-oh?» ütles sepp. «Nüüd siis otsitakse ristist abi! Aga nüüd pead sa väheke aega omadega ise hakkama saama. Vaata siia!» Ta kopsas uuesti vastu pudelit ja ütles: «Too mu ilus mantel siia, ja kähku!» Ning otsekohe oli tal rõivas käes.

Kuid naine upitas ennast põlvili; ta mangus ja anus ja rikkus oma ilusa soengu sootumaks ära: «Jonatan, Jonatan, kas sa ei anna mulle iialgi andeks?» — «Küllap kõik läheb korda,» vastas Jonatan. «Kuid nüüd jääb sul aega asja üle hästi järele mõtelda ja ühte-teist saad sa ju parandada. Aga mine nüüd ruttu tuppa ja tee mulle vakatäis võiga leivakraami ning puhasta mu saapad ära. Mul seisab ees pikem teekond.»

Kui sepp oli enese valmis seadnud, pistis ta pudeli taskusse ja läks kõrtsi. Seal ajas ta kaua juttu kõrtsmik Andreasega, kes lubas tema varanduse järele vaadata ja kanda hoolt, et kõik oleks tema äranägemise järgi. Ja õevases tujus lahkus Jonatan hommiku eel oma kodukülast, mis pidi varsti meeletust joobest tulitavaks pohmeluseks üles ärkama. Ainult ausameelne kõrtsimees adus, kuhu sepp minna kavatses. Ent kumbki neist ei aimanud, et saabub sügis, langevad lehed ja möödub talvgi, enne kui tema pikaleveninud teekond lõpule jõuab.

KIIRAKÄÄRALINE TEEKOND ALGAB JÄMEDA VILTULASKMISEGA, MILLEL ON OMA OSA, ET SEE TÕETRUU JUTUSTUS KEERULISEKS AJADA

Lõikusaeg oli kätte jõudmas. Ilm oli soodne, taevas kirgas, päikesesooja tuli juurde. Talunikud käisid väljas valgenevat vilja katsumas ning õhus lendas kimalasi, kaasas rasked koormad valgetelt ristikuõitelt. Meel kerge, kepp käes, astus sepp Jonatan hoogsal sammul edasi. Peagi hakkas tal palav ja tekkis janu. Kahest kõrtsisildist sai ta mööda, kolmandat uuris juba põhjalikumalt, ja nõnda oli pärastlõunane aeg käes, kui ta jaama jõudis ning rongile pileti ostis.

Ta astus täis kupeesse, ja vaevalt oli natuke aega möödunud, kui üks naine tema kõrval õiendama hakkas. «Mis teil ometi seal taskus on?» kähvas ta. «Miski lausa nagu põletaks külge!» — «Ja minule tundub, et see härra on enesega halba

haisu kaasa toonud!» ütles üks teine naisterahvas. «Siis on see põrguline jälle tembutama hakanud,» vastas Jonatan, võttis pudeli välja, tonksas talle pihta ja ütles: «Vaata, et sa ennast talitsed!»

Reisijad tegid suured silmad ja nihutasid end sepast väheke eemale. Jonatani vastas istus üks isand, seljas kurguni kinninööbitud must rüü. «Mis imelik asi teil seal on, kulla mees?» küsis ta üleoleval toonil. «Eks ta imelik ole jah,» ütles Jonatan, kes sel silmapilgul millegi ees risti ette ei löönud. «Aga kõlbab ehk küsida, kas pastor ei ole mitte kirikuõpetaja?»

Mustakuuemees sulges silmad ja noogutas sedavõrd peenelt ja rangelt, et näis, nagu kannaks ta oma ametit pea peal ja kardaks seda maha pillata. «Seda ma arvasin,» ütles Jonatan. «Aga siis tunneb pastor vist ka meie pastor Tadæusseni, tore mees teine?»

«Üldsegi mitte,» kostis läbinisti külm vastus. «Aga olge nüüd hea ja ütelge mulle, mis isevärki kann see on? Ma olen veendunud, et meile kõigile tundub teie käitumine väga kummaline.»

Kogu kupee rahvas kinnitas tema sõnu innukate peanoogutustega, mis näitas selgesti, et selles viibis vaid üks kõrgem ametiisik. «Igal asjal peab piir olema,» ütles keegi mees. «Ja mõõdutunne,» lisas teine. Ja naiste pilgud tänasid vapraid.

«Justament,» vastas Jonatan. «Uudishimu uhal on ju raske mõõtu pidada. Aga ma seletan asja hea meelega. See peaks olema midagi ka kirikumehe jaoks. Kui otse välja ütelda, siis on mul siin pudelis kas vanakuri ise või üks tema hullemaid käsilasi.»

«Võeh!» vihvatas pastor, teistele nii kindlameelselt otsa vaadates, et kupee reisijad tundsid ennast otsekui terve toomkapiitel. «See oli inetu jutt, aga nüüd me tahame otsekohest seletust, kombluse nimel!»

«Seda ma palju parema meelega annangi,» vastas sepp, «nõnda nagu alati võib väärt olla kuulda, miks Nebukadneetsar peaks neljakäpakil roomama ja rohtu sööma.»

Sepp hakkas jutustama, aga ta ei jõudnud kaugele, kui toomkapiitel juba rahulolematuks muutus. Ühel naisel läks süda pahaks ja ta pidi koridori minema; ainult pastor oli ühtviisi külm. «Ütelge mulle, kallis sõber, kas te tõesti usute seda jõledat juttu?» küsis ta hästi leebe häälega, suu muigel, sest nüüd tahtis ta tobu suhkruga taltsaks teha. «Usun?» vastas sepp. «Seda võib näidata must valgel.» Ta koksas vastu pudelit ja hüüdis: «Muretse meile igaühele kann õlut, sest siin on pagana läpane ja meil oleks tarvis südant kosutada!»

Otsekohe oli kõigil kann õlut käes. Naised pistsid karjuma ja pastor ajas hämmelduses oma ilusatele mustadele rõivastele õlut peale. Vaevalt oli ta ennast kogunud, kui ta püsti hüppas ning hädapidurit tõmbas. Rong peatus ja tõusis suur kära. Ähmi täis inimesed tormasid vagunis edasi-tagasi, alguses kahvatud ja vaiksed, seejärel lõkendavad ja lärmakad. Pudeneti välja raudteele. Naistel hakkas halb, lapsed nutsid, märjad ülemisest otsast, märjad alumisest otsast. Rahvas kihas ümber rongi nagu sipelgad ümber vaskussi.

Kui sepp Jonatan taipas, et tema on selles melus süüdi, siis pani ta kannu suule, jõi selle ühe sõõmuga tühjaks, astus rahvamurru sekka ja hakkas eemale sammuma. Ja segaduses ei pannud teda keegi tähelegi. Üsna rahulikult läks ta pikirongi tagasi, üle rööbaste, väikese tiheda mägimänni juurde. Selle taga võttis ta ootama jäädes istet.

Männivõsa karskes vaigulõhnas tegi ta enesele ränki ettehäiteid, ja ükski neist polnud teenimatu. Olukord oli etendanud oma osa, aga peasüü vääritus stseenis ja trahvis raudteevalitsusele, mida pastorile parajasti välja kirjutati, lasus siiski Jonatanil.

«Kulla sepp,» ütles ta iseenesele, «sa pead ausalt tunnistama, et oled oma kõhu jooksupoiss ja oma keele narr. Niipea kui sa mõnda kõrtsi silmad, hõikab see kohe: «Tule ometi, Jonatan!» Ja sina oled nii tänulik, nagu oleksid kõik kõrtsid maailmas ehitatud ainuüksi sinu pärast. Kunagi ei ütle sa õigel ajal ja õiges kohas «ei», see on sinu õnnetus. Nüüd ehmatasid tublid inimesed ära, aga mille jaoks? Sellepärast, et esimene kann sosistas nii lipitsevalt: mul on priske õde, mul on palju priskeid õdesid. Ei, hoia oma pahal veal — pimedal õhinal — silma peal, ja mõtle oma tõsise eesmärgi ning oma teekonna peale maa ja riigi hüvanguks.»

Siis tõmbas Jonatan moonakoti välja ja võttis einet, ja kui rong oli minema sõitnud, asus ta jalgsi edasi teele kindla kavatsusega üha oma teekonna ülemat sihti silma ees hoida.

SIIN RÄÄGITAKSE, VESTETAKSE JA PAJATATAKSE PIKEM LUGU ÜHEST ENESETAPJAST

Päev kaldus õhtusse ja tõmbas oma akendele katted ette. Ja oligi öö käes. Aga enne tuli siiski niisugune aeg — hämarik, lõikuse mõtisklus —, kus taevas seguneb maa varjudega, kus lähedane muutub kaugeks ja kauge on siinsamas sinu

kõrval, kus küpsevaile viljaväljadele saabub rahu ning kõrbenud metsadesse jahedus. Kuid peagi lasus meie toreda, voodsa maa kohal lausöö.

Jonatan aina läks. Alles vastu kesköödotsustas ta vaadata endale paiga, kus puhata jalgu ja päkki, mida ehtis kindlasti enam kui üks vill. Varsti jõudiski ta pöögimetsa, mille vägeva võrastiku all õhusoojus otsis varju udutortide eest, mis kössitasid tüvede najal otsekui magavad hiigelloomad, täis sääseparvi. Siin pööras sepp teelt kõrvale, et leida leherohke sabrik, kus pinnas on soe ja kuiv.

Aga isegi Arkaadias leidub pooduid, ja vaevalt oli Jonatan paarkümmend sammu kottpimedal metsarajal edasi astunud, kui ta ühele nendest otsa jooksis. Sepp kõhkles vaid ühe silmapilgu; läks siis õnnetu juurde ja lõikas ta köie otsast maha. Mees oli alles soe, ja kui sepp oli väheke aega temaga jännanud, hakkas ta endast elumärke andma. Ta oigas, ägises ning ajas ennast viimaks istukile.

«Kus ma olen?» pomises ta. «Kes ma olen, mis ma siin teen?»

«Mis viga küsida, ludri!» vastas sepp, kes muutus aina pahaşemaks, sedamööda kuidas teisesse eluvaimu juurde tuli. «Oleksid pidanud parem inimeste peale mõtlema ja mitte ennast kõige käidavamas kohas oksa tõmbama.»

«Oksa tõmbama?» hüüatas enesetapja. «Nüüd tuleb meelde! Oh jumal! Inimene, tõmba mind uuesti üles! Tee kähku! Kui sinus halastust leidub!»

«Hea meelega,» ütles Jonatan. «Aga köis on rikutud, kahju küll.»

«Lase mul ometi pääseda. Tee ruttu!» halises mees.

«Siin on natuke eluvett,» vastas sepp ja pakkus talle plaskust lonksu. Enesetapja võttis ahnelt ühe sõõmu ja kulistas ilma sundimata endasse lisaks veel kaks-kolm suutäit. Istus siis vaikselt, ohates ja ägades, kuni jook mõjuma hakkas.

«Olen ma ikka opakas küll,» ütles ta siis. «Miks ma rohkematelt inimestelt elu ei võtnud?»

«Ah et mõrtsukas!» ütles sepp talle rusikat nina alla torgates.

«Ei, ainult arst!» sosistas mees väsinult.

«Kummatigi, kummatigi!» ütles ta valjusti. «Nõnda nagu ma praegu siin laman, raibe, kaarnate saak, kui selles metsas kaarnaid peaks olema, jah, nõnda nagu ma praegu siin piinlen, kahetsen ma, jumala eest, et ma veel paari inimest enesega kaasa ei võtnud. Anna mulle veel üks pisar!»

Ta tühjendas plasku, upitas ennast samblal paremini istuma ja küsis sepalt, kes ta on. Kuuldes, et Jonatan oli seal

kandis võõras, hakkas ta rääkima oma õnnetust elust. Ja nendest pihtimustest, mis tulid vaese mehe valutavast kurgust ja kostsid nii kaeblikult sügiseses öös, sumeda metsa all, kus kaste nägudele langes, kõditades otsekui ämblikuvõrk, anname me truuilt edasi kõik, mis kuulamist väärt, ja enamgi veel.

«Ma pean pihtima, muidu lähen ma hulluks,» kaebas mees. «Ma pean suu puhtaks rääkima, aga mul ei ole ühtegi tõelist sõpra, kelle poole pöörduda, ei ole kedagi paremat kui võhivõõras inimene, keda ma isegi ei näe. Jumal küll, oleks mul ometi ükski tõeline sõber olnud saja sõbra asemel. Tema oleks mu päästnud. Sa oled neetud idealist, oleks ta ütelnud, sa oled liiga pehme, heasüdamlik tossike, oleks ta ütelnud, rusikaga vastu lauda lüües. Idealist — jah, see on tõepoolest õigus. Kui inimene on loomu poolest heasüdamlik idealist, kes kõikidele head soovib, mis siis saab? Siis lõpetab ta siin. See on moraal. Anna mulle pudel!»

Plasku oli tühi. Aga ta jätkas juttu alles pärast mõtlemispausi, mida sepp ära kasutas, et leida samblas puu jumpsakate juurikakorpade vahel mugavam lamamisasend.

«Jah, ma pole küllalt karm ja küüniline,» jätkas enesetapja. «Mina ei mõista küünarnukke kasutada. Mul on kõigest üksainus soov, et inimene võiks rahulikult elada oma kutsumuse tarvis ja teiste inimestega rahus. Aga kas inimesed saavad kedagi rahule jätta? Mitte kunagi! Ja lahked inimesed on tegelikult kõige hullemad, seda ma ütlen. Nemad tahavad head teha, aidata, teistele ette kirjutada. Oma lahkuses sunnivad nad sindki sääraseid asju tegema, mis on sulle vastikud. Mina tahan ainult rahu saada, aga lahked inimesed tulevad oma heade kavatsustega; nad on kohutavad, nad hävitavad su ära. Jube! Mis see nüüd oli?»

«On ju vaja asjast sotti saada, kuigi lugu on laialivalguv,» vastas sepp puu alt pimedusest. «Sellepärast pistsin koti põhjast tubakat põske. See on mõistusele kasulik. Tahad ehk endale lõppu . . .?»

«Ei, tänan,» ohkas enesetapja. «Oleks ainult pudelis väheke rohkem olnud! Ma tunnen ennast nii hädisena ja nõrgana. Kardan, et mul pole küllalt jõudu tagasi mõtelda. Oleksin ma praegu surnud, siis oleks see välditud. Sest sa mõtlesid ju seda? Sa pole ju ometigi molslane[1], kes usub, et inimene läheb teise olelusse? Häh! Ma võiksin sulle suurema vaevata selgeks teha, et ebausklik väide igavesest elust on täielik jamps!

[1] Molsi kandi elanikke peeti rahva seas pisut kohtlasteks. — *Tõlk.*

Aga ma olen väsinud. Praegu ei ole mul teadusest mingit abi. Ma ei julge mõteldagi. Üldsegi mitte! Oleksin ma ometigi jälle üles poodud. Mõtelda on hullem kui ennast üles puua.

Oijah, oijah,» õhkas ta. «Praegu siin jääkülmade jalgadega lamades tuleb mulle meelde minu vaene ema. Õhtuti pani ta mulle voodisse soojenduskoti ja tõusis keset ööd üles, et mulle sulgtekk paremini ümber mähkida, kui ma lugemisest rambena voodisse pikali olin heitnud. Niiviisi oli iga asjaga. Vaesed armastavad hinged! Ma olin üksik laps, just see oli hirmus. Kasvasin üles kodus, kus koheldi leebelt, kus ma rahulikult oma heade huvidega ja unistustega võisin tegelda. Just see oli kohutav. Tuuleõhkki ei olnud mind riivanud, kui ma kodunt ära õppima sõitsin. Isa varustas mind üksnes napi elatisrahaga, manitsedes kokkuhoidlikult läbi ajama. Aga kas ta siis mind ei tundnud, kas ei olnud ta mind nõndaviisi kasvatanud, et minu võimed said õitseda turvas ja heaoluõhkkonnas? See oli õudne ja masendav aeg. Aga just siis, kui ma ennast leidma hakkasin ja unistasin, et minust saab vaene arst või spartalik teadusemees, juhtus niisugune õnnetus, et ema pärandas mulle salaja väikese rahasumma. Sellega pidin ma oma elu magusamaks tegema. Uut julgust täis, viskusin ma elu keerisesse, ja nüüd oli mul nii sõpru kui sõbratare. Ah! Liiga palju! Nõndaviisi toetas ema mind salaja need vähesed aastad, mis tal veel elada olid. Ta suri. Kohutav! Kuidas ta võis, oleksin ma äärepealt ütelnud. Tema abis kindel, olin ma hakanud võlgu tegema. Need hakkasid nüüd kiiresti kasvama. Ma olin kihlatud. Neiu oli väga heast perekonnast ja tahtis minust teha tõelist suurilmainimest. Ah, kui palju see kõik maksma läks! Võlg muutus põhjatu suureks. Võlausaldajate vastu ei olnud mul pisimatki enesest lugupidamist: ma vandusin, ma nutsin, ma lunisin. Isa juurde ma minna ei võinud. Siis katsusin oma pruudi juures õnne. Kuid tema nipsas mind enesest eemale, niipea kui avastas, kuidas asjalood olid, südametu sihuke. Madalamale, madalamale . . . Aga pane tähele, ühte ma ei reetnud — oma ideaale, oma eesmärki. Eksamil õnnestus mul ennast läbi vedada. Aga ma seisin katastroofi lävel. Ma ei teadnud, kui suur mu võlg on. Ei julgenud seda kokku võtta. Ei julgenud mõtelda sellele, et meeleheites olin ma paar korda sunnitud ühe oma sõbra allkirja kasutama. Õudne! Aga mõtle, mis oleks saanud, kui mul poleks nii hell ja idealistlik hing.»

Siinjuures katkestas teda pimedusest kostev heli, unehaigutus metsast. Värisedes kahmas enesetapja sepal käsivarrest kinni.

«Mis see oli?» sosistas mees, kui ta jälle kõnelda suutis.

«Kust mina tean?» vastas sepa bass.

«Nad tulevad!» hüüatas armetu mehike sosinal. «Nüüd ma olen neil käes! Aita mind ometi, inimene!»

«Kes nemad?» ütles sepp. «Kui need nemad oleksid, siis oleksid nad vist juba siin. Ja kes teab, kas need ongi üldse inimesed? Paljugi, kes võib olla.»

«Missugune ilge jutt!» ägas mees.

«Keegi ei tea, kes öötundidel ringi hulgub. Aga puhas südametunnistus on kindel kaitsemüür.»

«Ole vait, molslane, sa ajad mu peast segi,» halises enesetapja.

«Küllap vist,» vastas sepp.

«Ma olen hulluks minemas,» hädaldas mees. «Nõdrameelsuse piiril. Sõgedus on ootel. Ripuksin ma ometi oksas nagu jälk kõlu, kes võiks irvitada kõigi kohtunike ja viirastuste üle. Jah, oleksin ma ometi hull! Püsti põrunud. Imetore! Vaba ja kõigest lahti. Ma võiksin vabalt karjuda, hammustada, jalaga lüüa. Vaata ette, kuule! Natukese aja pärast kägistan su ära!»

«Olgu pealegi,» vastas Jonatan.

Hädaline mees sirutas käed üles pea kohale, tõusis kükakile ja õõtsutas ennast halisedes kord ette, kord taha. Nõnda möödus hulk aega; millelegi tähelepanu pööramata süstis läbi kõrge lehtkatuse kesköiseid tuuleiile.

«Oh jumal küll!» ütles mees viimaks, sügavalt hinge tõmmates. «Võiksin ma vähemalt vanduda ja sõimelda ning sõnade abilgi tunnetele voli anda! Aga isegi selleks ma ei kõlba. Mis siis üle jääb? Ma pean jutustama. Ja kui mul ei oleks kuulajat, olgu ta või suurim molslane, siis rebiksid mõtted mu «mina» puruks, nagu kanad mõnikord rebivad tükkideks oma tibu. Olgu pealegi! Seisku kooljas kas või iga puu taga! Kubisegu see mets pealegi viirastustest! Mis see mulle loeb? Ma olen ise ka viirastus. Kuradile mõistus; mis poodul sellest abi on? Kuula siis! Mind ootas katastroof, paljastamine, karistus. Siis aga juhtus ime. Ma kohtasin ühte naist. Erutusest endast väljas, jutustasin ma tollele võõrale neiule kõik ära. Mis edasi? Ma innustasin teda. Ta aitas mind, hankis mulle natuke raha, hankis mulle ajapikendust. Me rügasime mõlemad kõvasti tööd. Ta tegi plaane, fantaseeris. «Minu Pasteur!» kirjutas ta oma kirjades. Niiviisi möödusid paar aastat. Ma vahetasin tööd rabades ühe väikese ametikoha teise järel. Siis tuli lagedale veel üks vana arve, üks unustatud postisaadetis, neetud kiri, kuus terassulge ja veel

üht-teist, mida ma polnud kinni maksnud. Ma pidin uut võlga võtma; see hakkas mulle juba nalja tegema. Tema kirjutas tohutu pikki kirju. «Minu Pasteur!» kirjutas ta. See muutus väsitavaks. Siis abiellusin ühe luidra ülekullatud kõrendiga. Mis seal nüüd on?»

Sepp haigutas valjusti laia suuga.

«Anna mulle tõesti andeks,» hüüdis enesetapja. «Ma tüütan sind! Inimene, ma ei palu ju sinult kaastunnet ega abi, üldsegi mitte; ma palun kõigest, et sa minuga koos silmapilgu ärkvel oleksid. Aga sel ajal kui ma enesel südant rinnust välja rebin, jääd sa magama!»

«Liha on nõder, nagu pühakiri ütleb,» lausus sepp. «Aga mina olen liiga pika mõtlemisega, et mind saaks tõmmata pööraste väljamõeldistega, mis kihutavad üle maa, unustades aja ja koha. Mis sellest siis kasu on, kui vaim on valmis, nagu pühakiri ütleb?»

«Ma pean jutustama, pean! Vahetpidamata!» ütles enesetapja. «Viimaks kolisin väikesse läbiklatšitud provintsilinna, mis asub siit veerand miili kaugusel. Heade sõprade nõu ja teod viisid mind selleni välja. Jälle õnnetus! Aga ma uskusin kummatigi, et ma siin võlast lahti saan. Peale minu oli linnakeses ainult kaks arsti, üks neist rauk ja teine keegi doktor Platt, keda minu sõbrad pidasid täielikuks soolapuhujaks. Kuid patsiente tormas tema juurde nagu murdu, nii et ta oli saanud väga jõukaks meheks. Aga mina arvasin, et võimekas arst suudab ta välja tõrjuda. Platt ise võttis mind vastu sõbralikult. «Jagame inimesed omavahel ära,» ütles ta. «Teie saate tõelised haigused, mina aga võtan kujuteldavad tõved, neist on minu jaoks täiesti küll.» Ma sain endale patsiente, aga need olid enamasti vaesed inimesed, kelle pealt midagi ei teeninud, ja siis tormasid ahned võlausaldajad jälle mulle kallale. Ma olin uuesti põhja vajumas. Ent ma otsustasin, et kui mina vahele jään, siis peab see väike petis minuga koos kõrbema. Ma korjasin Platti vastu materjali. Ühel päeval saatis ta käskjala mulle järele üht rasket haigusjuhtu vaatama. Ühestainsast pilgust haigele piisas; kui me üksi jäime, ütlesin ma soolapuhujale: «Paari tunni möödudes on see mees surnud, ja ainuüksi teie tobeda ravi pärast.» Ja kuna ma arved kõige paremini klaariks saan, kui ma ärritatud olen, siis hüüdsin nii valjusti kui suutsin: «Nüüd on sellel lõpp, mu härra! Nüüd te peate vastust andma! Nüüd ma pöördun vastavate instantside poole!» — «Issand jumal,» ütles ta, «seda ma ootasin. Rääkige aga suu puhtaks.» — «Ma ütlen suisa suu sisse,» hüüdsin ma, «te tapsite inimese!» — «Noor sõber,» ütles ta seepeale. «Asi ei puuduta ju, taevas hoidku, mitte teda, vaid teid! Selle vaese mehega me saame kähku hakkama. Kui ta minu ravist peaks surema, siis olen ma talle, jumala eest, teene osutanud. Ta elab ju põrgus, aga nüüd saab ta parema võimaluse, kui ainult pastor Jensen õigel ajal pärale jõuab. Ei, asi puudutab hoopistükkis teid. Teile peab käe ulatama. Teist peame me rääkima. Pealegi ei ole midagi paremat kui üks huvitav surmajuhtum!» — «Hoidke oma abi enesele!» vastasin ma. «Mina ihkan patsiente saada ainult ausal viisil ja ma tean, kuidas!» — «Kas tõesti?» ütles ta. «Istudes ja vahtides ei saa praegusel ajal midagi. Patsiente luuakse!» — «Just nimelt,» ütlesin ma. «Sisendatakse neile, et neil midagi viga on.» — «Ka see on kunst,» ütles ta. «Aga selleks pruugib ainult nende tungidele vastu tulla. Paljudele inimestele on ravikuur ju suureks kosutuseks. Kui tihti januneb haavatud edevus huvitava haiguse järele, mille abil saab ennast tähtsaks isikuks teha! Kallis noor sõber, sellepärast tuleb teilgi õppida sääsest elevanti tegema ja rahvale viimaseid haigusuudiseid hankida!» — «Aga need, keda te surnuks lööte?» ütlesin ma. «Ei väärigi harilikult midagi paremat,» vastas ta. «Ja ega rahvas seda arsti ei karda, kellel palju surmajuhtumeid esineb. Pidage meeles, et arst ei ole mehaanik, vaid saatuse hingekarjane. Mitte lappima ja ravitsema ei pea te; te peate elavaks tegema ja surnuks lööma. Tapke ainult mõni vihatud isik, näiteks politseiülem, küll te siis näete.»

Ma jutustasin sellest tobedast juhtumist nii üksikasjaliselt sellepärast, et ta muutis minu elu täielikult. Platt andis mulle nüüd praktilisi näpunäiteid, laenas natuke raha, hankis tutvusi. Mul tuli nüüd oma armastatust lahti ütelda. Tegelikult me ka omavahel hästi ei klappinud. Aga kust võisin ma teada, et satun vihma käest räästa alla? Ma ihkasin doktorikraadi, edasi jõuda, mul pidi kapitali olema. Platt oli esitlenud mind konsuli majas, kelle tütar ei olnud küll päris noor ega mitte ka kuigivõrd ilus, aga ta oli rikas. Neiu süttis silmapilkselt. Ma leidsin enesele seisusekohase eluaseme, puistasin ümberringi lubadusi. Suur looja, miks mul nende pulmadega nõnda kiire oli? Ja miks kõik mind tabama peab? Pool aastat hiljem suri mul äi. Tema rikkus oli kõigest fassaad ja kullatud kest. Ta oli elanud liiga pillavalt, priisanud, spekuleerinud. Kohutav löök! Ja peagi mängis saatus mulle järgmise vingerpussi. Ma olin teinud kõik, et pääseda õigesse seltskonda; ma olin kõikide ühingute liige ja juba küllaltki suure summa liikmemakse võlgu. Siis tuli linnu-

jaht. Ma olen vilets kütt ja pingutasin ennast, et mitte pihta saada, aga tabasin sellegipoolest otse rindu ja sain linnuküttide kuningaks.»

«Viimati, kui keegi teine oli linnuküttide kuningas,» ütles sepp vahele, «jäi ta nii kõvasti magama, et naine läks tal Tadæusseni järele, et see teda üles ärataks.»

«Ärge tehke nalja!» ütles enesetapja. «Mind kanti kuldsel toolil, hüüti hurraa. Aga seltskonnal on nõme traditsioon, et linnuküttide kuningas teeb kõikidele võistlejatele «Kloostriõues» välja. Järgmisel hommikul esitas peremees mulle arve, mis oli üle nelja tuhande!»

«Sigadus,» ütles sepp. «Ja mina ei võtnudki osa!»

«Mitte selles pole asi!» hüüdis doktor. «Auvõlg! Mida ma tegema pidin? Nüüd olin jalgupidi sees. Ja selle peale üks löök teise otsa. Naine õrjetu tulehark. Ons siis ime, et ma aru kaotąsin? Eile õhtul murdsin ma oma sõbra Platti juurde sisse, kellel oli kodus suurem summa sularaha, võtsin tema rahakoti, maksin peremehele ära, tulin siia ja tõmbasin enese oksa.»

Ta koukis välja kõhna rahakoti ning viskas sepale.

«See on tõesti minu käes!» hüüdis ta. «Ma olen siis tõesti sellega hakkama saanud ja olnud küllalt sõge, et rahakott alles jätta. Suur jumal, mida ma peale hakkan? Varsti on hommik käes, mind leitakse üles ja mis siis saab?»

«Jah, ega see eriti mõistlik tegu ei olnud,» vastas Jonatan. «Kassa puudujääk on üks kõige hullemaid asju, nagu on kuulda. Ja kuidas on lood omanikuga? Võib-olla peaks keegi appi tulema?»

Sepp võttis samblast oma metallpudeli; see lebas seal, kastest märg ja külm. Ta toksas pudelile pihta ja ütles: «Muretse siia, mis puudu on, aga mitte karvavõrragi rohkem ega vähem!»

«Olemas!» hüüdis enesetapja, lugenud raha pimeduses värisevi sõrmi üle. «Aga taeva nimel, kuidas see juhtus? Seleta ometi! Mis riistapuu see niisugune on? Ei, silmapete! Ma näen und — võib-olla olen ma ikkagi surnud.»

«Ega vist ikka ei ole,» ütles sepp. «Aga mõtelgem nüüd parem raha omaniku peale.»

«Loomulikult, loomulikult,» vastas mees. «Aga ma ei tohi ometigi unustada teid tänamast! Kuidas ma küll oma kergendust väljendan? Ja vastu tasun? Ma ei unusta seda teist iialgi, mitte iialgi!

Ega ma sellepärast,» jätkas ta kõhklevalt, kui ta sepal kätt oli surunud. «Ma olen häbist puhas. Õigus. Ma ei unusta

seda teist iialgi. Aga minu lähim tulevik — jah, see paistab endiselt tume ja ähvardav. Kuid teil on ju niisugune kummaline, tore ei-tea-mis-asi. Võib-olla teete mind . . .»

«Pea'nd väheke,» vastas sepp. «Nii ei lähe. Aga oma sõnade asemel võib ütelda pigem pühakirja sõnadega, need tabavad otse naelapead. Seitsmes käsk ütleb: «Ja sa ei pea mitte varastama. See on . . .»

Ning sepp jätkas Lutheri piibliseletust, mis kõlas siin metsasumeduses jõuliselt ja manitsevalt. Sepa jäme, pidulik hääl pidi kõhklevasse hinge kahtlemata mulje jätma. Viimaks lõpetas Jonatan: «Ma ei sea ennast kohtumõistjaks, aga anna see rahapung parem minu kätte, küll ma hoolt kannan, et see homme õigetesse kätesse satuks. Ja mine koju ning mõtle kõige üle järele, ja kohe kaks-kolm korda! Kahetseda ei ole kunagi hilja.»

Nõnda lõppes sepa ärkvelolek ja pikaleveninud kurb jutuajamine, mis on sõna-sõnalt edasi antud, välja arvatud need pühakirja kohad, kus sepp Lutheri appi võttis. Näis, et nad avaldasid eksinud enesetapjale mõju. Lahkudes oli ta vaiksem ja alandlikum. Kuid nüüd tahtis Jonatan puhata. Ta leidis ühe kõrgemal asuva õdusa sabriku. Okstest, närtsinud lehtedest ja kuivast rohust valmistas ta enesele mõnusa lamamisaseme. Heitis siis, pudel pea all, puhkama, ja varsti magas ta turvaliselt nagu laps vanemate voodijalutsis.

TEISE ÕHTU PAJATUSED

SEPP JONATAN SAAB OMA NAHAL TUNDA, ET EMAND JUSTITIA VÕIB KA PIME JA KURT OLLA

Hommikupoolikul äratasid Jonatani päike ja väikesed laululinnud. Sepp ajas ennast kähku jalule, sest õhk oli külm ja kõht tühi. Varsti jõudis ta metsast välja ning märkas kena väikest linnakest veetorni, kirikutorninõela ja rõõmsailmeliste katustega. Sepa tormturkase kõnnaku juures ei võtnud sillutiskivideni jõudmine kuigi kaua aega.

Peatänaval seadis rahvas lippe üles.

«Mis siin toimub?» küsis Jonatan ühelt inimeselt. «Kas sa seda ei tea?» ütles mees. «Siis oled küll vist kuu pealt kukkunud! Sellest on kõik ju suvi otsa rääkinud. Ja nagu «Rahva Uudistes» kirjutatakse, on see aasta suurim sündmus muu maailma suurte õnnetuste kõrval. Meie linnal on juubel, reedan ma sulle saladuse; see saab saja-aastaseks. Sel puhul peame me linnaraega eesotsas terve nädala pidu.»

«Seda ma oleksin pidanud teadma,» ütles sepp. «Kodus meie kandis on mul pidude ajad tavaliselt õige hästi meeles. Siis on teil ju lõbu laialt?» — «Oota ainult,» ütles mees. «Kui ainult annaks oodata,» vastas Jonatan, «hea meelega oleksin linna terviseks ühe klaasikese tühjendanud. Aga kuna teised asjad on ees, siis peab kohe edasi tormama.» — «Mis asjad need siis on, kui küsida tohib?» päris mees, kõrvad kihmjalt ettepoole kooldu. «Ah, mis sellest suuremat ikka rääkida,» vastas Jonatan ja sammus hüvasti jättes edasi.

Turu juures astus ta sisse kenasse keldrikõrtsi. Seda kutsuti «Rahva Troostiks», ja ta kandis oma ilusat nime teenitumalt kui paljud nendest kõrgelennulise nimetusega rõngaslutti-dest, mida pakutakse suhkrusse ja rahvalikkusse kastetult nendele, kes paremat maitsnud ei ole.

Jonatan sai peagi jutuotsale peremehega, kes kiiresti talle õhtusöögi jäänustest nipet-näpet hommikueineks lauale tõi. «Minu kätte on juhuslikult sattunud rahakott, mis kuulub kellelegi doktor Plattile,» ütles Jonatan. «Kus see mees elab?» — «Pagana pihta, Platti rahatasku!» hüüatas peremees. «Imelik lugu! Aga nüüd siis võime jälle hinge tõmmata. Kordnik Olsen on meid tegelikult öö otsa ärkvel hoidnud, kui ta oma vana peniga varganäo jälgi otsis. Pidustuste

jaoks on see noobel algus, sest Platt oli patriootliku korjanduse kassapidaja ja annetused olid tema käes. Me panime killingid kokku, et linnapeale, sellele tähenärijale, kingituseks pilt muretseda. Aga kust pagan sa selle leidsid ja kuidas see juhtus?» — «Juhtus, juhtus! Mis leitud, see leitud!» vastas Jonatan. Ta oli parajasti hakanud taldrikutest söögipoolist vuhtima. Aga kui peremees külalisega paar korda kokku oli löönud, hiilis ta tasakesi tagauksest välja ja silkas kohtumajja. Ja kui Jonatan, kõht täis ning tuju hea, parajasti habet pühkis, tormas keldrisse mühinal vanem univormis mees ning laksas talle käega õlale. «Lõpuks oled mul siis peos, lurjus!» hüüdis ta. «Ah et istud siin ja sööd? Nüüd oled arreteeritud!» — «Kelleks sa mind nimetasid?» ütles sepp. «Ei mingit keerutamist, iga sõna maksab!» prõõkas kordnik Jonatanist kinni nabides.

«Kuule, Olsen, ära nüüd nii hullusti ka mõlla,» ütles peremees, kes samuti ligi oli astunud. «Mõtle oma südame peale. Mina usun, et ta on priima mees, kes tuleb meelsasti ise kaasa!» — «Justament!» ütles Jonatan. «Kui räägib seadus, siis peab sõna kuulama. Aga lubage mul ka arve ära maksta. Ega see kelder pole armetu söögikoht; paremaid praemune pole ma ammuilma maitsnud.» — «Tänan väga,» vastas peremees. «Ega sa pahaks ei pane, et ma su üles andsin?» — «Ei-ei-ei-ei,» vastas sepp. «Selle kohta pole midagi ütelda.» — «See oli lihtsalt minu kohus,» ütles peremees. «Ega mul selleks erilist tahtmist ei olnud.» — «Kohusetundele tuleb järele anda,» vastas Jonatan. «Meie kõrtsmik ei oleks küll niiviisi teinud, aga eks me ole seal ka väheke maha jäänud.»

Kui Olsen sepaga kohtumajja jõudis, võttis neid vastu politseiülem, kes oli äsja voodist välja roninud ja saagi üle sedavõrd vaimustuses, et tormas kohale, nagu ta parajasti riides oli, ning jõudis alles ülekuulamise ajal traksid kinni nööpida ja krae kaela panna. See vihatud mees oli luider kõrend, suus inetu rida suuri hõredaid verejanulisi hambaid.

«Braavo, Olsen, selle asja ajasime suurepäraselt joonde!» hüüdis ta ja pöördus siis Jonatani poole, keda ta peaaegu kaelustas. «Tere tulemast, mu oivaline kaebealune!» hüüdis ta. «Jah, sa oled enamgi kui teretulnud, me oleme sind igatsenud otsekui näljane leiba, — ega sul kõht tühi ei ole?» — «Tänan küsimast,» vastas sepp, «väheke juurde mahub ju kõhtu alati, aga ma sõin juba hea portsu munarooga.»

«Oivaline,» ütles politseiülem. «Siin saad sa munarooga, nii et mõikab, selle pärast ei pruugi sul muretseda. Ja mis

meie vahekorda puutub, siis kuulatakse sind üle, süüdistatakse ja mõistetakse sinu üle kohut kõigi kunstireeglite kohaselt. Mina juba hoolitsen kõige ilusama karistuse eest, mida paragrahvid anda lubavad. Ja pane tähele, kõrgeausus, iga vähimagi kavaldamise eest panen ma seadusandlusest paar uut punktikest juurde. Ole nüüd tubli ja tunnista kähku üles! Härrased, niisutage sulgi! Kohe teeme asja selgeks!»

See oli tõsine hetk. Igaüks võib protokolli lahti teha ja veenduda, et politseiülem esitas vaese sepa vastu rasked süüdistused. Asjatu oli tema ausus ja hea tahe. Kahtlused kasvasid. Sepp mõtles põhjalikult järele, enne kui ta oma tõetruud vastused andis, aga tema pikaldane otsekohesus ja mõistlikkus loomulikult aiva suurendasid kahtlusi. Lausa rabav, mida jaoskonnavolinik kiiruga tema kohta märkmikku kritseldas. See oli auahne noormees, kes pidas väga psühholoogiast ja lootis tulevikus endale psühholoogias nime teha. Hommikust õhtuni korjas ta psühholoogiaalast materjali; ja linnakese rahajõmmid oleksid hinge põhjani vapustatud olnud, kui nad oleksid aimanud, mida nende kohta tema kladedes kirja oli pandud. Põhjalik ja ettenägelik noormees koostas kogu linna elanike täielikku psühholoogilist kirjeldust, juhuks kui nad tõelisi kuritegusid sooritama hakkaksid. Ta kirjutas parajasti (teadusliku osa jätame välja): «Kaebealune parandamatu põikpea. Kannatab silmanähtavalt ohtlike pärsingute all. Kahtlemata on ta kunagi lapsepõlves näinud oma isa vett viskamas. See on temast nüüd varga teinud. Talle tuleb higi otsa ette, silmad vilavad; aga teravad küsimused teevad ta tõrksamaks. Meetod on tobe. Psühholoog tungiks muidugi pärsinguni välja.»

Jonatan tunnistas üles, et ta kohtas varast, aga kes see oli, seda ta ütelda ei tahtnud. Nüüd rippus sepa saatus juuksekarva otsas ning jaoskonnavolinik kirjutas: «Lõpuks ometi otsib tema pikatoimeline mõte abi «tundmatust isikust». Klassikaline näide. See tundmatu on isa sümbol.»

Päris lootusetuks muutus sepa olukord mõistagi siis, kui ta varga välimust kirjeldada ei suutnud, kuna pimedus — nagu ta kavalalt ütles — oli selle nägemisel takistuseks olnud. Ja sepp sipleski võrgus. Ta andis rahatasku ära. Politseiülem luges raha üle — ühe, teise ja kolmandagi korra — ning hüüdis seejärel: «Klapib! Niipalju kui ma seda kuradi Platti uskuda julgen, on kõik alles, viimane kui öör. Ahaa! Näete nüüd! Ta on ohtlik, kurivaim! Mida teie ütlete, volinik?»

«Jah, mina... ma pean järele mõtlema,» vastas auahnur. «See ju muudab...»

«Muudab? Vaata aga vaata!» hüüdis politseiülem. «Aga teie, Olseni-vana?»

«Imelik ju on, et kõik klapib,» ütles Olsen, «aga tema see, pimevaim, on!»

«Täpselt!» ütles politseiülem. «See on tema, kindel see. Kärvavõrragi ei jää midagi puudu! Mihuke kavalus, mihuke uskumatu salakavalus! Pagan, no on alles saak, Olsen! Mida teie ütlete, volinik?»

«Juhul kui kaebealune on kuriteo sooritaja,» vastas volinik, «siis võib see loomulikult imelik tunduda. Aga ma võin siiski kirjandusest...»

«Juhul kui? Kirjandus! Enneolematu!» hüüdis politseiülem.

«Aga juhul kui ta kuriteo sooritaja ei ole,» jätkas volinik, «siis on see ju üsna loomulik.»

«Braavo, kulla volinik,» ütles politseiülem. «Jõuate siiski asja tuumani, vaatamata üüratule lugemusele. Muidugi on see loomulik, pagana loomulik! See tema süüd kinnitabki!»

«Ma pean protesteerima,» vastas volinik. «Mitte üksnes teie tooni, vaid tegelikult ka teie järelduse vastu. Te sunnite mind teatud kaalutlustest lahti ütlema ja nende asemel teile vastu tulema. Aga ma tahan kohe alguses selge sõnaga välja öelda, härra politseiülem, et loomulikult ei võta ma mingit seisukohta kaebealuse tegeliku süü või süütuse kohta. Ma tahan teile lihtsalt näidata, et teie arvamus on psühholoogia seisukohast täiesti vastuvõetamatu. Mida me teame? Me teame ennekõike, et eelmisel ööl eemaldati rahakott nimetatud summaga, ilma et varas oleks endast jälgegi järele jätnud. Me teame, teiseks, et rahakott asus kaebealuse käes. Me teame, kolmandaks, et raha oli puutumata. Me teame, neljandaks, et «Rahva Troosti» peremees on teatanud, et kaebealune küsis temalt raha omaniku elukohta, väites ühtlasi, et rahakott on tema käes. See on siiski tähtis fakt, härra politseiülem, vägagi tähendusrikas fakt. Vaadelgem nüüd neid fakte, arvesse võttes kahte võimalust, et ta on kas kuriteo sooritanud või ei ole. Ma võtan kõigepealt eelduseks, et ta ei ole kuritegu sooritanud. Mis siis oleks? Ta ei anna ülekuulamise ajal varguse kohta mingeid teateid. Miks? Ta ei saa, sest ta pole seda toime pannud. Raha asub tema käes. Miks? Ta on selle kas leidnud või kellegi käest saanud. Rahasumma on puutumata. Miks? Ta pole seda puudutanud, kuna ta on aus inimene. Ta räägib seda, mida kõrtsimees teatas. Miks? Sellepärast, et tal on tõepoolest kavatsus rahakott tagasi

anda. Nagu näete, koonduvad faktid siin kokku tervikuks, millest kusagilt kinni ei saa hakata, eelduse korral, et ta pole kuritegu toime pannud. Oletagem nüüd, et teil on õigus, et ta on kurjategija. Mis siis juhtub? Te näete sel juhul, et faktid kõnelevad vastukäivat keelt. Ta ei anna vargusest mingeid teateid. See on mõistagi loomulik, sest ta on selle toime pannud, aga tahab seda varjata. Rahakott on tema käes. See on mõistagi samuti loomulik, sest ta on selle omastanud. Kuid sellega, et tal on rahakott nimetatud ajal ja kohas kaasas, käitub ta rumalamini, kui isegi tema alaarenenud intelligentsi juures võiks oodata. Seda peab märkima. Edasi: rahasumma on puutumata. See on üpris loomulik, sest võib-olla pole tal võimalust olnud seda puudutada. Aga seegi annab tunnistust ennekuulmatust rumalusest. Edasi: ta räägib nii, nagu kõrtsmik on asja valgustanud. Siin tekib raske moment, härra politseiülem. See on mõistagi loomulik, kui tal on soov lasta ennast arreteerida. See on, kui nii võtta, samuti loomulik, kui ta ei tea, et varguse eest arreteeritakse. Ma võtan kõigepealt vaatluse alla selle võimaluse. Kui ta ei teaks, et varguse eest arreteeritakse, siis peaks tema vaimne tase ebaharilikult madal olema. On ta loll? Vaevalt küll. Tema vaimuanded on kahtlemata väga kesised, aga sellegipoolest on ta ilmutanud teatud kavalust. Pealegi oleks siis võinud oodata, et ta oleks vargusest tõrkumata rääkinud. Vaadelgem nüüd teist võimalust — nimelt, et ta on kõrtsmikuga niiviisi rääkinud sellepärast, et tahab ennast arreteerida lasta. Kuidas saab seda soovi psühholoogiliselt motiveerida? Siin on jällegi kaks võimalust. On olemas võimalus, et ta kahetseb ja tahab süü üles tunnistada. Aga selle peab siinjuures kõrvale jätma, kuna ta süüd ei tunnista. Edasi tuleb see võimalus, et tal on vaimsete komplekside tõttu ebanormaalne soov ennast arreteerida lasta. Ma arvan üsna kindlalt, et täheldasin tema juures komplekside sümptoome. Ma ei pea võimatuks, et need pärsingud ongi eileõhtuse varguse põhjustanud. Aga ma olen sunnitud kahtlema selles, et need seejärel võiksid motiveerida soovi täna hommikul ennast arreteerida lasta. Ma ei mäleta kogu kirjandusest ühtegi juhtu, kus seda laadi kompleks oleks välja viinud kirgliku soovini ennast arreteerida lasta. Igal juhul on vajalik väga põhjalik psühholoogiline uurimus. Sellepärast pean ma käesoleval hetkel teie teooria suhtes skeptiliselt äraootavale seisukohale jääma, härra politseiülem!»

«Nii-nii, psühholoogia on äraootaval seisukohal!» hüüdis politseiülem. «Teie imetarkus jätab teid äraootavale seisu-

kohale! Kõrgeauline, ma olen nüüd juba tervelt kümme minutit äraootaval seisukohal olnud. Ma andsin teile eelkõrdse võimaluse. Kas ma pole olnud tavatult armastusväärne ja kannatlik, Olsen? Aga «äraootamisega» oleme me välja jõudnud ainult härra psühholoogi «äraootava seisukohani». Õppige volinikult, teie kõik, ja sinagi, mu oivaline kaebealune! Vaim elustab, aga psühholoogia juhmistab. Lihtne ja liigutav. Ma sülitan psühholoogia peale, selle kääriva sahvti peale, mis kirjutavaid amatsoone suisa hulluks teeb ja vinnilisi piimahabemeid loba ajama paneb. Ah et teile ei tundu, et see kõneleb meie oivalise kaebealuse vastu, kui rahakott on täis? Teile ei tule pähegi, et ta on liiga arukas, et raha selles keelepeksupesas ära kulutada? Te arvate, et ta on selle leidnud! Järelikult arvate sedagi, et varas on raha ära kaotanud? Tore küll! Te eeldate, et vargad on teie rahakottidega niisama lohakad kui psühholoogid oma mõistusega? Te pingutate ennast, et uskuda tundmatut isikut, härra volinik? Näete oma geniaalse pilgu ees kurjategijat, kes sooritab osava sissemurdmise ja tõttab seejärel metsast välja, jumalalt andestust paludes, ning leiab sealsamas pimedas metsas võhivõõra sepa ja annab raha selle kätte. Kummatigi ei suuda teie imetabane mõistus aru saada, et too alaarenenud vaimse tasemega sell lobises «Rahva Troostis» asja välja? Etskae! Siin hakkab psühholoogia perutama. Aga esiteks pole mitte meie oivaline varas alaarenenud. Ja teiseks ei usalda ma sekundikski pugejalikku kõrtsimeest. Kõrtsmik luuletab, nii et suu suitseb. Ma puistan tema õlleurka kõige kiiremas korras läbi. Aga oletagem nüüd, härra peapsühholoog, et vapper kõrtsmik räägib seekord õigust. Ja uskugem, et ta ei ole seda lurjust enne kohanud, et kõrtsmikul enesel ei ole rahakotiga midagi pistmist; ühesõnaga, et meie oivaline kaebealune tuli õllekeldrisse ja ütles: «Kus elab Platt? Ma leidsin tema rahakoti!» Mis siis sellest nähtub? Sada asja, härra Auahnus! Mis on vargale niisama väärtuslik kui tema saak? Alibi, alibi, härra Pärsing! Kurjategija teab kõrtsmiku halba kuulsust ja peab nüüd endale alibi muretsema. Kui teile alibit tarvis oleks, härra Kompleks, mida te siis teeksite? Kas astuksite õllekeldrisse ja ütleksite: «Mul on raha, kui palju maksab alibi?» Teeksite niiviisi? Kuradi psühholoogia! Ei! Te ütlete: «Kus elab Platt, ma leidsin tema rahakoti!» Ja mõte on selles, et kõrtsmik paneb välja järgmise kaardi ja ütleb: «Nii-nii, ah et leidsite?» Selle peale öeldakse: «Jajah — nii et?» Ja siis paneb kõrtsmik lauale potiässa ja ütleb: «Ah alibis on lugu! Seda saab,

vaata, ainult siis, kui me sõbrad oleme. Me istusime ju kahekesi öö otsa koos ja tagusime ärtumängu!» Aga seekord kaup ei klappinud, «Rahva Troost» eelistas au ja kuulsust. Mis te nüüd kostate, härra Volimõtlik?»

«Te võiksite isegi apostlile süüdistuse esitada!» hüüatas volinik.

«Ja anda talle kolm aastat,» vastas politseiülem. «Aga teie! Et te nüüdsest peale enam eluilmas ühegi sõnaga oma nõmedast psühholoogiast ei iitsataks! Selle asemel õppige korraliku käekirjaga kirjutama. Arusaadav?»

«Ma keeldun edasi töötamast!» hüüdis volinik.

«Keeldute?» röögatas politseiülem.

«Ma teen ettekande! Ma lähen minema!»

«Käige kuradile!» käratas politseiülem. Ja volinik läks kolmekuningapäevast lugema hakates juba kolmandat kaebust kirjutama.

Karm ülekuulamine jätkus. Sepp ei tahtnud rohkem midagi ütelda ja politseiülemal olid raevust lausa sooned lõhkemas. Ta prõmmis rusikaga vastu lauda.

«Aitab keerutamisest, valevorst!» müristas ta. «Vaata mulle otsa, vaata mulle silma sisse, lurjus! Sa murdsid sisse, sa võtsid patriootlikel eesmärkidel kogutud raha, vaesrahva veeringud võtsid endale! Tunnista üles!»

«Ole ettevaatlik,» ütles Jonatan. «Mulle tundub, sa ütlesid «lurjus»?»

«Ahah! Mida sa sellega mõtled, poja?» karjus politseiülem uuesti vastu lauda raksatades.

«Poja! Jälle seesama,» ütles sepp. «Poja, lurjus, valevorst ja ikka samas vaimus. Nii see asi enam edasi ei lähe. Ka nudipea lehm võib pusata!»

«Vaata-vaata, ah ähvardama!» ütles politseiülem ootusrikkalt muiates.

«Nimetage seda, kuidas tahate,» ütles sepp. «Aga seaduses pole üteldud, et sa võid mind lurjuseks kutsuda, enne kui tead, kas nimi passib.»

«Raudu panna!» karjus politseiülem.

Aga kui Olsen meie sepale kallale tormas, võttis see käerauad tema käest viisakalt ära ja viskas paberikorvi.

«Nüüd on see siis käes, aumees!» ütles politseiülem kogu oma hammastikku paljastades. «Kasutad vägivalda! Vaata aga vaata! Sepitsed mingit nurjatust. Ja sul on tore lõust, mis annab tunnistust huvitavast minevikust. Küll ma kõik päevavalgele toon, selles võid kindel olla! Sa veel sipled mu käes! Kongi viia!»

Aga kui kordnik arestivahiga sepa minema viisid, ei avaldanud ta vähimatki vastupanu.

Peagi seisis ta ihuüksi linna arestikambris.

JONATANI JA ARESTIVAHI SÜGAVAMÕTTELINE JUTUAJAMINE

«Siin sa nüüd istud nagu Ristija Johannes Herodese juures,» ütles Jonatan endamisi, kui ta mõtlikult viimase tubakapussi suhu pistis. «Kuidas sa niisugust kerglust endale lubada võisid, lurjus? See on jälle su pime õhin, valevorst! Mis siis nüüd sinu suurest ülesandest saab, va andevaene?»

Need on mõned nendest tusastest sõnadest, mida sepp enesele ütles, kui ta kongi üksinda jäi. Juubeldamiseks polnud ka mingit põhjust. Kõik oma asjad oli ta pidanud ära andma — taskunoa, raha, suupilli. Pudeli olid nad samuti ära võtnud. Mis siis nüüd pidi saama? Kuid närimistubakas tõi sepale varsti tuju tagasi. Tal polnud kavatsust õnnetuses käsi rüppe panna. Kes iseennast aitab, seda aitab ka jumal, ja sepp hakkas olukorrast väljapääsu otsima. Kõigepealt vaatas ta arestikambris ringi. See oli hubane, hästi möbleeritud tuba, mille aken avanes turu poole, nii et läbi trellide oli võimalik linnaelu jälgimisega meelt lahutada ja avalikel pinkidel kõlvuvate inimestega juttu ajada.

Nüüd astus arestivaht uuesti sisse. «Mul on hea meel, et sa tulid,» ütles ta sepal kätt raputades. «Mõnikord on siin pisut triviaalne olemine, aga praegu pole veel häda kedagi. Küll meil aeg liikuma hakkab. Kahju ainult, et sa just selle Piatti rahakoti ära näppasid. Oleks see mõni harilikum süüasi olnud, siis oleks võinud sind rahulikult kaasa võtta linna vaatama, kui juubelipidustused algavad. Aga kuidas sulle siamine tundub?»

«Näru, kes siia hea meelega alatiseks istuma jäädagi ei tahaks,» ütles sepp.

«Siin on üsna mõnus,» ütles arestivaht. «Ei tea ju kunagi arvata, millal isegi siia istuma satud. On tarvis igaks juhuks valmis olla. Ma olen palju vaeva näinud ja selle öömaja sisseseadmiseks mõndagi ohverdanud, ja iga jumala jõulude paiku saan ma endistelt vahialustelt tervitusi. Just sellepärast võibki kihkvele ajada, et politseiülem, see kalkun, ühtevalu ringi jookseb ja kontrollib, kas teil on siin ikka küllalt hea olla. Mitte sellepärast, et ta teid armastab, vaid ainult, et teiega siin midagi ei juhtuks, enne kui ta teie asja

on ära lõpetanud. Aga võta nüüd istet, mu naine toob sulle tassi kohvi.»

Seda ta ka tegi. See oli kärme elurõõmus naine, kes valmistas sepale maitsva toidu ja päris tema käest kõikvõimalikke asju. Arestivaht ei ütelnud midagi, kuni naine kohal viibis, aga seda rohkem rääkis ta õpetliku jutuajamise kestel, mis neil hiljem sepaga toimus.

«Ära ainult nina norgu lase,» ütles ta. «Küll sa näed, kaheksateistkümne kuu pärast oled sa jälle väljas. Mina tunnen paragrahvi läbi ja lõhki. Mis mina ennustan, läheb harva märgist mööda. Ma ei taha ennast teab mis tähtsaks teha, aga ma võiksin niisama hästi kohtunik või politseiülem olla kui iga teinegi, jah, vaata et pareminigi, kuna minus on nõnda palju tervet mõistust. Aga siinilmas asjad sedamoodi ei käi, kõrgeausus. Ei. Tõelised vaimuanded surutakse maha. Ma olen muuseas tihtipeale mõtelnud, et küllap ma oleksin õnnelikum inimene olnud, kui mul kohtuniku mõistust ei oleks.»

Arestivaht nõjatus seljaga vastu tooli ja vahtis ainiti aknast välja; sepp kõhkles tükk aega, enne kui teda sügavates mõtetes eksitada tihkas.

«Küllap oled siis ka minu loo kohta selgusele jõudnud?» ütles ta. «Arvad ehk sinagi, et mina varastasingi rahakoti?»

«Kulla inimene!» hüüatas arestivaht. «Mõttetumat küsimust pole siin maamunal olemaski!»

«Võib-olla tõesti,» tähendas Jonatan.

«Juura on juura, mitte maameeste leib,» ütles arestivaht. «Juuraga on tarvis pool eluaega tegelda, enne kui asjast aru hakkad saama. Kas sa tegid seda või ei teinud sa mitte? See on meile absoluutselt ükskõik. Selle peale me tõesti oma tähelepanu raiskama ei hakka!»

«Nõnda te võite ju süütu inimese süüdi mõista,» ütles sepp.

«Selle peale ei saa me tõesti mõtelda,» vastas arestivaht. «Sellel ei ole juuraga vähimatki pistmist, kulla mees.»

«Teid peaks sellest ju südametunnistus piinama hakkama?» ütles sepp.

«Ei hakka, muidu ei saaks me iialgi rahu,» vastas arestivaht. «Ei, kõrgeausus, ainus, mille ümber kõik keerleb, on asitõendid! Juura on tõendid, sellega on kõik üteldud. Aga ma kujutan ette, et sinul on seda raske mõista. See pole harilikele inimestele sugugi lihtne. Kuid ma seletan asja üsna hõlpsal viisil ära. Ütle, oled sa sündinud ja ristitud?»

«Sa tahad ütelda, et pühadest käskudest on halvasti kinni peetud?» ütles Jonatan.

«Saad sa tõendada, et sa oled sündinud ja ristitud?» jäi arestivaht enda juurde.

«Nimi on ju olemas ja puha,» vastas Jonatan.

«Just see ongi suur arusaamatus, inimene!» ütles arestivaht. «See pole nimelt mingi tõend! Ma küsin uuesti, saad sa tõendada, et sa oled sündinud ja ristitud?»

«Noh, mul pole ju sündimislehte kaasas . . .» vastas Jonatan.

«Juuras nimetatakse seda sünnitunnistuseks,» ütles arestivaht. «Aga kui sul oleks sünnitunnistus, oleksid sa siis kindel, et see on õige?»

«Jah,» vastas sepp. «Ma olen ju kirikuraamatut näinud.»

«Aga oled sa kindel, et kirikuraamat on õige?»

«Ühe kirikuraamatut pidas praost Sejersen,» vastas sepp. «Ja tema ei mäletanud küll maast ega ilmast, nagu räägiti. Aga koolipetaja pidas teist raamatut, ja temal oli helge pea.»

«Aga oletame nüüd, et kirikuraamat põles ära,» ütles arestivaht. «Mis siis saab? Kuidas sa siis tõendada suudaksid, et sa sündinud ja ristitud oled? Ütle mulle, kas praost on elus?»

«See oli ammu, kui ma tema haua jaoks värava sepistasin,» vastas Jonatan.

«Kas koolipetaja on elus?»

«Ainult mälestus temast,» vastas Jonatan.

«Kas sinu ema, sinu ämmaemand, sinu ristiisad elavad?»

«Ei, nemad on seal, kus ei ole vist mingit juurat,» vastas sepp.

«Järelikult,» ütles arestivaht, «ei ole ühtegi elavat inimest, kes saaks kohtulikult tõendada, et sa oled ilma sündinud ja ristitud. Sinu enesega me arvestada ei saa, sest sina seda ei mäleta, ja pealegi oled sa asjas üks pool. Selleks et seda kindlaks teha, saame tugineda üksnes kirikuraamatule ja sünnitunnistusele. Aga sellegi võid sa kohe mängust välja jätta, kui keegi kahtleb. Seda nimetataksegi tõendiks. Ja nüüd tuleb juura! Kas sa sündinud oled või mitte, see on ükspuha, peaasi et meil on sünnitunnistus. Ja kas sa varastasid rahakoti või mitte, see on ükskõik, kui me ainult tõestada suudame, et sina oled kuriteo sooritaja. Ja küll me suudame, selles osas ära muretse, kõik läheb korda! Aga ma pean lisama, et sa oled liiga abivalmis. See ei olnud mõistlik, kuidas sa ennast ülekuulamise ajal üleval pidasid.»

«Parem lahke keelega kui kammitud juustega, tahad sa öelda?» sõnas Jonatan. «Ütlesin ma rohkem kui kõlbas?»

«Justament,» ütles arestivaht. «Nüüd on politseiülemal hea meel, nüüd ta rõõmustab, et saab sulle ühe aasta juurde soolata. Aga see ei lähe ikkagi läbi, seda võin ma talle küll ütelda. Ta saab soolata sulle viisteist kuni kaheksateist kuud, sellega on ka kõik. Aga kolm kuud kolme sõna eest — niisugune säte on kummatigi olemas.»

«Peab arvesse võtma,» ütles sepp, «et kes tahab piirata oma vabadust, see tahab piirata iseennast. Aga politseiülem on ikkagi niisugune ametimees, kelle vastu tekib lugupidamine.»

«Järgmine kord vaata natuke ette,» ütles arestivaht. «Ma arvan, et ta süüdistab sind mõnes mõrvas!»

«Ta on oma ameti jaoks rohkem küps kui see loru, kes meil kodus kreisifoogt oli,» jätkas Jonatan. «Ühel ööl tuli kaks suli temalt nuumsiga varastama. Kui siis kreisifoogt välja läks paluma ja manguma, et nad võtaksid sea kusagilt mujalt, tõmbasid nad mehel koti üle pea, tarisid ta vankrile ja sõidutasid hullumajja, mis asub sealsamas lähedal. Seal ütlesid kelmid: «See mees on peast põrunud. Ta räägib, et tema on kreisifoogt.» — «See ma ju olengi!» kisendas kreisifoogt. «Ja varsti saab ametis peaaegu kuuskümmend aastat täis!» Noh, see tundus neile küll hullus olema ja teda peeti mõnda aega sees, sest kui ta korralikult järele olid vaadatud, siis tuli välja, et tal oli rohkem kui üks kruvi lahti.»

«Ega sinu või minu käsigi paremini poleks käinud,» ütles arestivaht. «Juhused otsustavad, kas inimene istub kinni või on väljas. Ma olen võtnud endale voli ütelda, et meie ajal on need, kes kinni istuvad, kõige arukamad inimesed.»

«Mis tundub usutav olevat,» ütles sepp. «Aga meie jutt algas mingist mõrvast?»

«Kui siin kedagi kinni peetakse, siis peab arvestama, et teda hakatakse süüdistama mõnes mõrvas,» ütles arestivaht. «Tead, politseiülem on pettunud inimene, kes ei ole õieti edasi jõudnud, sest siin kandis pole kunagi midagi suuremat juhtunud. Kes teeb karjääri, ilma et ta mõnda tõeliselt huvitavat kuritegu ei paljastaks? Tema suur unistus oleks siin jurisdiktsioonis üks mõrv, ja usu mind, kui sina tema soovi täidaksid, siis elaksid siin aresti all otsekui kuninga kass.»

Hiljem, kui neil sõduripõlvemälestustest hääl kähedaks oli räägitud, pani arestivaht ette partii kaarte mängida, mille vastu sepal polnud midagi. Paraku ei suutnud arestivaht oma mängukaarte üles leida, milles tema arvates oli süüdi kohtunik, sest sellel härral olid teatud kollektsionäärikalduvused.

«Olgu mu asjad minu käes,» ütles sepp, «küll ma siis hüva nõu leiaksin.»

«Kohe on nad siin, see ununes lihtsalt ära,» ütles arestivaht. «Ma pean neid luku ja riivi taga hoidma, aga eks nad ole siin arestikambris samuti kindlas kohas. See on juura, nagu näed. Aga kuna sina oled samuti esimeses rügemendis teeninud, siis mina sul küll suupilli käest ära võtma ei hakka.»

Otsekohe tõigi ta sepa varanatukese ära. Jonatan võttis metallpudeli pihku, keeras selja ja koksas vastu pudelit. Samas olid arestivahi mängukaardid laual.

«Peab ütlema,» hüüatas arestivaht, «et kui ma seda asjakest nägin, siis mõtlesin kõigepealt, et sa oled vabamüürlane või midagi sellesarnast. Aga sina oled hoopis mustkunstnik. Ma tahaksin hea meelega teada, mis aparaat see on?»

Aga sepp keeras jutu teisale, ja siis segasid nad kaardid ning vestsid Holmbladi lauluraamatu[1] seltsis paar lõbusat lunnikest. Ja kui kena, värskelt soetud juustega naine oli lõunasöögi toonud, jutuajamise ja pilkudemängu lõpetanud ning Jonatan viimaks üksi jäi, vajus ta sohval teenitud unne.

UNUSTAMATU JUUBEL

Kuigivõrd kauaks sepp rahu ei saanud. Teda äratasid lärmakas muusika ja rõkkavad hurraahüüded. Ta astus akna alla, ja siin kadus tema pahameel otsekui härmatis päikesepaistes.

Tänavad ja väljak olid täis pidurõivais inimesi. Rahvahulga juubelduste saatel tuli nähtavale uhke rongkäik, kirev ja suurejooneline. Sammusid trummid; marsiviisid sundisid tuhat pead taktis võnkuma, kõikide näod lõkendamas, kõikide kõrid hurraa hüüdmas.

Kõige eesotsas ratsutasid kaks heeroldit, turjakad mehed sametis ja brokaadis. Neil olid käes pikad pasunad, mida nad tõrtsutasid iga kord, kui puhkpilliorkester, kes varjuna nende kannul sammus, loo lõpuni oli mänginud. Järgnes trobikond ilusaid rüütleid, purpuris, nahad ja helkivad turvised üll; kuidas küll päike nende peal küütles, kui toredad nad siidi! Ja poisikesed pidid kikivarvule tõusma, et sellest lummis

[1] Siin: Jacob Holmbladi vabrikus valmistatud mängukaardid. — Tõlk.

unelmast paremini osa saada. Kummatigi juhtus nüüd õnnetus tulema, rahvahulka läbistas värin: kui ajalookangelaste salk oli möödumas uuest purskkaevust, mis esimest korda kuldseid kuulikesi õhku loopides vett purskas, tegi üks ratsu väikese kõrvalsammu ning samas suistus tema kiivris rüütel sadulast maha. Vaprad mehed kandsid ta ruttu arstitelki ja järgmisel päeval oli ta taas jalul. Aga tagasi rongkäigu juurde, selle kauneima vaatepildi — ilusa, kuldsete juuksekiharatega mehe juurde, kelle purpurne rüü ja karusnahad ületasid kogu muu toreduse. Laubal kandis ta krooni, käes aga hoidis valitsuskeppi, mille värv ketendas, sest tal tuli jõrmi ratsut sellega kogu aeg tagant udjata, et see edasi liiguks.

«Ei tea, kes see punapõskne seal ruuna seljas võiks olla?» küsis sepp ühelt eakamalt kodanikult, kes väljas otse trellide taga seisis.

«Valdemar Suur, meie linna asutaja,» vastas kodanik, kuningakuju silmist laskmata.

«Uhke mees,» ütles sepp, «aga hobune pole tal, omavahel ütelda, küll suuremat väärt, ja tragun ei ole ta samuti olnud, sest ta istub sadulas otsekui tükk võid kuumal kartulil. Einoh, siis on mul koolitarkus küll kurku kinni jäänud, sest mul tuleb nagu ette, et see mees suri seitse-kaheksasada aastat tagasi.»

«Väga võimalik,» vastas kodanik. «Marstali lehes on ka midagi säärast kirjutatud, aga see on pelgast kadedusest. Mina ütlen nagu meie linnapeagi, kes on küll punane, aga ometi hea patrioot, et oleks häbiasi, kui meie linnal puuduks väärikas asutaja.»

«Need seal on vist vaesrahvas, nii nadilt riides teised?» küsis sepp. Mööda sõitis salk süngeid poolpaljaid mehi, kaasas tapakirved ja jubedad odad.

«Need on viikingid,» ütles kodanik, kes rahvahulga juubeldamisest osa võttis, enne kui jätkas: «Nad on ilmselt linnale kunagi kallale tunginud ning üpris julmalt laastanud ja põletanud.»

«Siis on nende kohalekutsumine suuremeelne tegu,» ütles Jonatan. «Aga nendele viikingitele kuluks marjaks ära väheke põllutööd rügada, on teised õige maokad. Meie kandis ei suudaks nad kellelegi hirmu nahka ajada.»

«Pool linna raadi on nende hulgas,» ütles kodanik. «Pealik on maksukomisjoni esimees ise. On alles nali!»

«Kas sellest on palju aastaid möödas, kui nad teile kallale tungisid?» küsis Jonatan.

«Mis Tuha-Juhan sina oled?» hüüatas kodanik. «Viikingid

olasid jääajal, nii et sõna otseses mõttes ei ole nad vist kunagi linna põletanud, aga tänasel päeval peab meil ometigi luba olema sellesse uskuda! Vaata nüüd sinna! Kirjeldamatu!»

See oli õige sõna. Me ei julge sellepärast proovidagi kirjeldada kõiki neid paljusid veel imetabasemaid minevikukangelasi selles uhkes rongkäigus, mis nüüd väljakule pööras ja purskkaevu ümber maaliliselt salkadeks jagunes. Heeroldid ratsutasid ette ja puhusid üheksa korda, mispeale üks nende seast pärgamendirulli välja võttis ja kõuehäälel linna asutaja ja linnapea teadaande ette luges. Selles kutsuti linna elanikke ja küllasõitnud muulasi pidustustel viibima ja osa võtma pidulikust söömaajast Kloostripargis.

Rahvamassi vägevate juubelduste saatel voogas nüüd rongkäik ja inimparv mööda lipuehtes tänavaid pidupaiga poole, ja peagi oli väljak üksildase vangi pilgu ees lage ja tühi. Sepp istus sohvale ja proovis suupilli mängida, aga pasunamuusika järel ei olnud sellel õiget kõla.

«Kas sina oled küllasõitnud muulane või mitte?» sõnas Jonatan endamisi. «Kui oled, siis oleks viist küll häbiasi siia istuma jääda.»

Uks oli nii halvasti lukus, et tuli sepa katsumise peale lahti. Jonatan kohendas pisut oma välimust, võttis tammesaua kaitse, peitis pudeli sohva alla, sest seda oli ebamugav pidupäeval taskus kanda, ja asus teele pidupaiga poole.

Juba tükk maad eemalt oli kuulda, kuidas hurraahüüded muretsinistena läbi õhu mühisesid. Lipud lakatasid lembes sügistuules ja suurtest telkidest levis kookide, viini vorstide ja kange õlle lõhna. Kloostripargi muruväljaku ette oli püstitatud kõnetool, sedavõrd kõrge ja vägev, et kui üks kõneleja oma ülistuskõnet alustas, võis järgmine ootaja juba trepist üles hakata ronima. Keset muru paistis suur tõketega ümbritsetud kõrgendik, mida kattis hulk suuri presente. See kõrgendik tõmbas kõikide pilke enda poole, sepa oma samuti; aga kuna ta saabus kõnepidamise ajal, siis ei tahtnud ta teisi oma pärimistega segada. Kõneleja oli pidustuskomitee esimees, kes oli lennukate sõnadega juba ülemkihti ja lihtrahvast tervitanud ja lahti rullinud peokava, mida kõik ette peast teadsid. Nüüd kiitis ta purjeriide all varjul olevat suurteost, mis linna nime kindlasti kõikjal tuntuks pidi tegema. Ta palus rahvast kuulama teose loojat, linna ajalookirjutajat kantor Baldarini.

Kui kantor ise kõnetooli astus, kahvatu ja ähmi täis, kasvas aplaus ovatsioonideks. See oli Baldarini, tolle saamatu valmuinimese suurpäev; nõnda kaua oli ta ülematest märka-

mata jäänud ja alamate naeruks olnud. Hoolitsemata, küürus ja vaevatud kogu, ehkki ta seisis seal oma parimates riietes, milles teda kirikuski nähti, vabisev ja närviline, punetavais, lugemisest punsunud silmades suisa sõgedus. Jah, too Baldarin oli üks neid troostituid geeniusi, kes lähevad sageli hauda naerualustena, kui just mõni nende hulludest ideedest ärimaailma ei sütita. Aga nüüd oli see juhtunud. Kiratsevate ametialade esindajad ootasid Baldarini teosest nii mõndagi. Ja rahva lugupidamises tõusis kantor nüüd otsekui rakett, sellal kui vaikuses prohvetit kuulati. Tema suur kõne algas üsna katkendlikult, aga peagi saavutas see jõu, hakkas paisuma, rohkem ja rohkem, aina kohudes, läks siis üle lausa karjumiseks, tõusis veelgi kraadi kõrgemale.

Nüüd on tema aimdus saanud materiaalse kuju, nüüd on tema usk leidnud kinnitust, karjus kantor rahvahulgale. Sellepärast on see tema jaoks raske silmapilk. Ja seal jäi ta toppama, haaratuna meeleliigutusest, mida igaüks mõistis.

«Ärge tänage minu tähtsusetut isikut, seda vääritut tööriista, vaid pöörakem mõte selle poole, mis peitub seal koreda katteriide all. Mida see sümboliseerib, millest see jutustab? See jutustab, et siin, sellessamas paigas asus tõepoolest meie rahva häll. Siin oli põliskodu! Paljude pikkade viletsusaastate jooksul tõstis see mõte minu uurimistöö kõrgemale igasugu äpardustest ja põlgusest. Siin oli ürgkodu; mina tundsin, mina teadsin seda. Kus on tõendused? küsib kuiv vürtspoodnikuhing. Ja mina vastan: kuiva, närust vürtspoodnikutõendust mul võib-olla pole, aga mis on see südame teadmuse vastu? Ühe oma kõige veidrama kapriisi hetkel on loodus kustutanud suurest minevikust kõik jäljed. Väsimatult olen ma kaevanud ja otsinud selles mälestusterohkes mullas, ilma et ma midagi oleksin leidnud, milles igaüks, kellele see südameasjaks on, minu teostes kreisi ajaloo kohta võib veenduda. Aga mida ütleb see kummaline leidude puudumine meile, kellel on kõrvad, et kuulda, mõte, et mõista? Seda, et võimsad loodussündmused on esiisade jäljed kustutanud ja et hilisemad põlvkonnad on väärtuslikud jäänused hoolimatult hävitanud. Aga kas me peame sellepärast minevikule tema suuruse taastamata ja talle väärika sümboli loomata jätma?»

Kõneleja kirjeldas, kuidas suuremeelsed inimesed olid teda rahaga heldelt toetanud, et muinasmälestis tegelikkuseks saaks. Ta tänas kõiki, kes varemete jaoks midagi olid annetanud, ja lõpetas kõne pika alliteratsiooniderohke manitsusega tulevastele põlvedele. Kantor lahkus poodiumilt jäigal, endassepööratud pilgul; hajameelne ja erutatud, komistas ta

käies ja oleks kõrge kõnetooli otsast äärepealt alla kukkunud, ja kui see Baldarini elu oleks maksnud, siis saanuks sellest õnnetusest tegelikult tema elu kõrgpunkt, sest sel juhul oleks tema hea kuulsus võib-olla säilinud. Ah! Aga nüüd, kus kantor ise ei kukkunud, langes tema kuulsus otsekui kukkuv rakett. Rahvahulk pidas tema kõnet poole pikemaks kui vaja, rõõmus valmuinimesest kiiresti ära ja tahtis nüüd oma vaimustust märksa suurema õhinaga nende poole pöörata, kes majestusmärgi heaks raha olid annetanud.

Komitee esimees viibutas õhus kuldkepikest. Heeroldid hakkasid puhuma, orkester ja naiskoor astusid wagnerliku mühinaga sisse ja noored tugevad mehed, huvitavad ajaloolised kostüümid seljas, tõmbasid kõrgendikult purjeriide maha. Ja vaikse rahvahulga ees seisis paljastatult kunstlik vare. Kuiva vallikraavi pervel vohasid oblikad; roniroosid ja jõuderohi väänlesid sambarünnete ja gooti kiviplaatide vahel. Siin-seal oli väikesi idüllilisi pinke, igaühel oma mälestusrunnid — «Rolfi kannatlikkuselste», «Saxo kroonikupadi», «Valdemari kodurahu».

Sepp Jonatan oli saanud jutuotsale ühe eaka pagariselliga, kes ei olnud nähtuga eriti rahul. «Mine sa tea, vahest teeb mõnedele natuke häbi, et nende juures ei ole vaaderpassi kasutatud,» ütles sepp. «Mis see minu asi on,» ütles pagarisell, «aga on ju teada, et ühiskondliku ehituse puhul käib asi tihtipeale sedaviisi. Kõik peavad priskelt teenima, ja nii ta siis välja kukub. Jah, võib ikka vihale ajada küll,» hüüdis ta ärdalt ja õige väljusti, sest keset rahvasumma vaimustust oli raske ennast kuuldavaks teha, «et sinu enda parteikaaslased linna raest loobivad raha nii viletsa müüritöö peale välja. Aga ega nad patust ära ei sure, selles võid kindel olla!»

«Seda muidugi,» nõustus Jonatan. «Aga oota'nd, kuni sul pea maha on jahtunud. Mõte ise on tegelikult hea. Selles, et rahvas oma linna kaunistada tahab, ei ole ju midagi halba. Mina ise killingit kaua näpu vahel ei veeretanud, kui me kodukandis külaplatsile lipuvarda üles panime.» — «Ah et sa oled seda sorti mees?» ütles pagarisell. «Aga mis sa selle peale kostad, et linnavalitsus tahab pidu pidada, kui on ise pankroti äärel?» — «Kui ta seal on, siis on peopidamine omal kohal,» ütles Jonatan. «Kui ta liigsest pidutsemisest niikaugel ei ole. Kui oled väheke kurnatud, siis on pidutsemine südantkosutav.»

Kunstipärane vare anti nüüd komiteelt linnale üle; pikk rodu külalisi soovis õnne, linnapea kinnitas tänades, et mälestise eest kantakse hästi hoolt, et see võiks ka tulevastele põl-

vedele tunnistust anda sellest kultuuritahtest, mida töötav elanikkond on siin ilmutanud. Ja südamlike sõnadega palus ta kokkutulnuil lasta endale hea maitsta kõigel, mida linnavalitsusel pakkuda on.

Kohe tormasid rõõmsad ja samavõrd näljased jõugud suurtesse telkidesse, kust ammu juba ahvatlevat lõhna oli tulnud. Kepp toeks, ootas Jonatan kannatlikult, kuni rahvahulk trügimise lõpetab. Nõndaviisi jäi ta pagariselli seltskonnast ilma, sest vaatamata oma pahameelele raiskamise üle, ei tahtnud too lasta ühelgi vorstil suumulgust mööda minna, vaid rajas endale ägedalt teed lähima telgi poole.

Kui kõik terve nahaga sisse olid pääsenud, hakkas sepp väärika rahuga enesele kohta otsima. Suured telgid olid täis ja ta astus ühte iseäranis uhkeks ehitud telki, mis oli mõeldud koorekihi jaoks, kus ta enesele kummis laua ääres vaba tooli leidis. Jonatan istus ja silmitses seltskonda. Ainuke inimene, keda ta tundis, oli paraadmundris politseiülem, kes istus otse tema vastas.

KUIDAS SEPP PIDULIKUST PIDUSÖÖMAAJAST OSA VÕTTIS

Kõikide hiilgavate külaliste hulgast tundis Jonatan niisiis ainult ühte, politseiülemat, kes ainiti talle otsa vaatas. Sepp kergitas ennast istmelt üles ja ütles laua kohale kummardudes: «Kes oleks võinud arvata, et me jälle nõnda pidulikus kohas kohtume!»

Politseiülem, kes oli linna terviseks juba mitmeid tooste tõstnud, kargas püsti ja hüüdis kandu kokku lüües: «Teie ekstsellents! Minu suurim lugupidamine!»

«Oh seda politseiülemat!» hüüatas Jonatani vasakpoolne lauanaaber, väike jässakas punetav isand. «Aga ärge te ometi solvuge! Säärane on ta natuke nokastanult, oodake ainult, kuni ta vinti jääb! Jah, ega ma loomulikult midagi halba ei taha ütelda. Einoh, mis sa kostad, pagana pihta! See on ju professor Jokum ise!»

«Ei ole mitte,» vastas Jonatan.

«Püha taevas,» hüüdis mees, «ärge nüüd ometi kometit mängige, kulla professor!»

«Meie suguvõsas oli küll üks Jokum,» ütles sepp, «aga professoriteni ei ole me veel kunagi langenud.»

«Ma ju tunnen teid, hahaa!» hihitas mehenäss. «Mind te

juba alt ei vea! See on maskeraad, komet, nali, jah, andke andeks, et ma nõnda otsekohene olen, aga niisugune ma kord olen. Minu olen doktor Platt, linna tohter. Muidugi. Oijah! Te olete naljamees, vahva sell, küll me teame! Täitsa teie moodi. Vaene komitee, kes teil jaamas neli korda vastas käis, aga puha ilmaasjata. Linn sügavalt pettunud. Palju aastaid on ta ju igatsenud oma suurt poega jälle näha. Aga kuulduseid hakkavad sosinal liikuma. Te olete saabunud. Olete siin inkognito. Kohale hiilinud otsekui teine Hektor Scaevola. Täitsa tele moodi!»

Kui rõõmus doktor sepa kätt oli surunud, hõikas ta vastu klaasi koputades: «Kallid prouad ja kaaskodanikud! Pühkige pisarad laugelt, see, kes ei tulnud, on ometi tulnud. Siin istub professor, elu ja tervise juures. Jumaluke, täitsa tema moodi!»

«Jumaluke, täitsa tema moodi!» hüüti ümberringi. Nii kiiresti, kui tema lihavus lubas, tormas kohale linnapea ning kallistas seppa, tema järel aga astusid ligi linna raad ja peahomitsa. Jonatanil tuli suruda hulka käsi, mida ta ka rahulikult ja südamlikult tegi. Raske on süüdistada hane, et ta kaela kenutab, kui kanad teda luigeks kutsuvad, ja sepp ei leidnud ei võimalust ega põhjust inimesi eksituse küüsist päästa.

«Tema moodi küll!» hüüdis politseiülem. «Aga olgu mu nimi Mads, kui ta iseenese moodi on. Ma tahan ütelda... Einoh, ma olen professori profiili ajakirjandusest uurinud. Ja kui ta kellegi moodi on, siis pigem ühe suure suli moodi, kelle ma äsja tabasin. See nahavärv... kriminaalne! Muidugi mõista ei ole mul kavatsust inimest solvata!»

«Vuhh!» karjuti. «Võeh!» — «Õudne!» — «Et säherdust asja ka taluma peab!» — «Professor on kakskümmend aastat püramiidides olnud, pidage seda meeles!» Nii tuldi sepale appi ja lepitati politseiülemaga arved. Meelepaha hajus õnneks ruttu ja seltskond asus mõnuga lõunasöögi kallale, rohkeid tooste lõpetama, lõputuid kõnesid pidama.

Viienda kõne järel tekkinud vaheajal hõikas vastutusvõimetu politseiülem sepale: «Andestage mulle minu toonane otsekohesus, härra prohvus... vabandust, prohvet. Kõige vähem oli mul mõttes teid solvata. Ma ajasin teid ühe teisega segamini, kes on teie moodi, aga teie küll tema moodi ei ole. Kuid lubage mul teile paar küsimust esitada, nüüd kus see leierkast vakka on jäänud. Ma olen oma südames ajaloouurmastaja, pean ma teile ütlema. Aga kellega ma siin oma kirge saan jagada, küsin ma? Linna Herodotos, see härra

Praalija-Baldarin on minu jaoks õhk. Lubage mul teile üks küsimus esitada. See käib just nende pagana püramiidide kohta. Minu hüpotees on säärane, et need ei saa olla midagi muud kui lihtsalt ühed maailmatud vanglad. Kuidas teie selle mõtte peale vaatate?»

Seltskond oli loobunud politseiülema jaburdusi kuulamast ja nüüd segas doktor Platt vahele.

«Ärge pange tema labasusi tähelegi,» ütles ta. «Parem jutustage meile väheke oma suurest tööst. Teil on praegu muidugi mitu rauda tules?»

«Seda oleks küll patt ütelda,» vastas sepp.

«Kallis professor, aitab eputamisest!» ütles Platt. «Me teame küll, et teil on käsil suur töö, mida üldsus suurima põnevusega ootab.»

«Kuulujutud haisevad,» vastas sepp. «Tõtt ütelda pole ma pärast seda midagi kasulikku ära teinud, kui ma tunaeile kõrtsmik Andreasel põrssaid aitasin veristada.»

Selle vastuse peale läks Plattil kont hingekurku ja ta pidi laskma ennast ühel korrapidajal sanitaride juurde viia, kus tal endal kohe teistele linnaelanikele nende õnnetustes abi tuli anda. Kuid igavust tunda sepal ei tarvitsenud. Kõik tahtsid ennast suurmehe säras soojendada, ja nagu sea ümber kubiseb kärbestest, nii rüsisid Jonatani ümber inimesed, kes tahtsid temaga kokku lüüa, juttu teha, oraakli käest nõu küsida, noogutada, naeratada, meelitusi ütelda. See oli küll raske, kuid sepale, kes vangivahi hubase kongiuberiku ära oli põlanud, ka tervislik õppetund. Aga sedamööda kuidas tema aupaiste kasvas, kohus ainult tema eneseusk. Ta ajas selja sirgu ja kõrgus laua ääres nagu torn; see pakkus talle lõbu. Sepaks jäi ta edasi ja sepana ta rahulikult esineski, aga see aina suurendas imetlust tolle professori vastu, kes oli nii veider ja kummaliste harjumuste kütkes. Pime usk ei löönud kõikuma isegi siis, kui peo president kahvatult ja ärritatult püsti tõusis ja seltskonnale teatas, et kusagil teises telgis viibib petis. Niisugune asi, mis seal lihtrahva telgis aset leiab, tuleb häbimärgistada kui skandaal! Ja nii professori kui linna pärast leidis peo president ennast sunnitud olevat paluma õiget asjaosalist selle häbematuse vastu välja astuda. Jõledus seisnes selles, et naabertelgis laskis keegi isik ennast kõnetada, nagu oleks tema samuti professor. Jämedate väljamõeldiste ja tooreste naljadega oli ta madalamat sorti publiku lausa kõlvatusi tegema kehutanud. Kuna see isik nii ülbelt professori nime kasutas, siis tahtis president kuulda, kas temagi ei soovi, et asjasse vahele segataks.

Seltskond oli nördinud.

«Mina segan kohe vahele!» hüüdis politseiülem.

«Kuulame enne, mis professor ütleb!» hüüti vastu.

«Ei, mina segan vahele!» hüüdis politseiülem. «Ma segan vähemasti vahele ja löön selle isikuga kokku!»

«Professor!» hüüti. «Kas ajame mehe minema?»

«Milleks seda?» vastas sepp. «Tal on ju õigus. Too, kes seal istub, on kindlasti õige mees. Muidu on see kaval väljamõeldis. Ei, las professor olla, minul pole tema vastu midagi, ja kui ta suudab tõestada, et tema ongi see õige, siis pole narriks tehtud mitte vaesrahvas, vaid linna kaunimad õied, ja see-ei ole juba hea. Juura on juura!»

Tulu läks enam-vähem õigetesse rööbastesse tagasi. Ja kui oligi märgata kerget ebalust, mis peagi kahtluseks võis muutuda, siis vaadati sellegipoolest ootusrikkalt sepa poole, kui president natukese aja möödudes professorile sõna andis. Jonatan oli küll vastu pulgelnud, aga kõnepidamisest kõrvale hoida ta ju ei saanud, ja kui vein temas õige enesetunde oli tekitanud, ootas ta rahulikult kriitilist hetke. Siis tõusis ta püsti, pikk nagu tokkroos väljal.

«Ärge nüüd midagi erilist oodake,» alustas sepp väärikalt. «Ma pole viimati juba sellest ajast saati rahva ees sõna võtnud, kui ma kirikusaalis oma laulatusel jah-sõna ütlesin, ja see kõne ei andnud ei kaht- ega kolmekümmend seemet. Sellepärast ärge minu sõnade mannaterakestest liiga palju oodake. Aga ma olen mõtelnud, mida oleks mõtelnud meie kodukandi pastor, kui ta siin minu asemel oleks seisnud. Ja vahetevahel pole Tadæusseni sugugi paha kuulata, seda võib julgesti ütelda. Kuulake nüüd, ütleks ta. Elas kord üks aus mees, kes hommikul üles ärkas. Tema magamisase oli rohelises metsas, pea kohal vidistasid linnud ja maas rohul oli näha kastet. Tõusis see mees siis oma heintest asemelt üles, võttis kepi ja kõmpis edasi oma teed, vaba ja uljas nagu metsloomad väljas. Aga mis juhtus? Enne kui rohi oli kuivada jõudnud, istus mees luku ja riivi taga, vargaks ja mõrtsukaks, jõhkardiks, lurjuseks, valelikuks ja «pojaks» tembeldatud. Mida ta teinud oli? Mitte midagi. Nojah, ütleks meie hea Tadæussen, sest ta ei lase mööda ühtegi võimalust tõesõna kuulutada. Nojah, ütleks ta, süütu ta ju ei ole, see mees, sest selle asemel et oma ülesanne ellu viia ja ainult sellele mõtelda, oli ta kohutavalt üliagar, ja see maksab ennast kätte. Ja selles, et ta praegu pidulauas istub, näen ma ainult rumalust ja tühisust, ütleks Tadæussen siis. Pill tuleb pika ilu peale, selles võite kindlad olla. Mõtelge sellele kimpu-

sattunud mehele, kes ärkab, vaba ja uljas, aga istub juba enne, kui päike on kaste ära joonud, kindlalt luku taga. Pange seda tähele, te sindrinahad, ütleks Tadæussen, te ninatargad, te õgardid, kes aastates ja päevades arvestust peavad, nagu oleksid need kroonid ja öörid. Te tõusete üles, te sööte ja joote ja petate oma naabrit, ja arvate, et võite nõndaviisi igavesti teha. Aga siis jõuab aeg kätte. See tuleb nagu varas öösel või nõnda nagu varast päeval kinni nabitakse. Küll ta tuleb, uskuge mind!»

Sepp ei pannud veel punkti. Kui juba algusega oli tegu olnud, siis lõpetada oli veel raskem.

Kõnel oli tugev mõju; see tekitas peamurdmist ja mõtlikke ilmeid. Aimati, et selle imeliku kujundikeele taga peitub sügav mõte, ja kuna kellelgi polnud tahtmist tunnistada, et selle sügavust ei õnnestunud tabada, noogutati vaikselt omaette. Aga siin-seal võrsus kummatigi kahtlus. «Kui kõne ei oleks nii väljapaistev olnud, siis nimetaksin ma seda viletsaks,» ütles linnapea poolihääli lähematele naabritele, ja tema ütlus mõjus kergendavalt. Jälle oli see võrratu mees täpselt ära arvanud, mida enamik tundis.

Jonatan sattus vahepeal jutusoonele oma parempoolse lauanaabriga, rahulolematu lihava turrisjuukselise noormehega.

«Kuidas teile toidud maitsevad?» küsis too.

«Just nagu Eeliasele õli,» vastas sepp.

«See võib ju teravmeelsus olla,» ütles mees, «aga minu arust on toit alla igasugust arvestust. Liha pole pehme, šampinjonid on otsekui kustutuskummi ja kaste, taevas hoidku! Eriti kui tead, et see kaste võib niisugune olla, et sul vats mõnust võbisedes üles kerkib. Ptüi! Ja veinid, lihtsalt lake! Või saad sa säärast vedelikku hoida õnarasse tõmmatud keelel, nii et sind haarab kirjeldamatu mõnutunne? Mina olen kaotanud igasugused illusioonid.»

«Kui miski üldse puudub,» ütles Jonatan, «siis on see keedetud tursapea.»

«Kui ta on ilusti garneeritud, siis küll!» ütles noormees.

Nad hakkasid nüüd usinasti klaasi tõstes mitmesuguseid söögiteemasid arutama. Aga kui jäätis lauale toodi, tõusis Jonatani naaber püsti ja võttis taskust käsikirja. Seejärel maigutas ta suud, tõmbas keelega üle huulte ja ootas silmagi pilgutamata, kuni kõik taldrikud vaikseks jäid. Siis asus ta lugema oma ülevat juubeliluuletust. See algas tsükliga aegade veeremisest ja sugupõlvede vaheldumisest. Isegi kui osa kuulajatest värsse hämusteks ja väheke ülepingutatuteks

pidas ning linnapea ütlusega tabavalt oli tähendanud: «Kui see on kunst, siis ei taipa ma kunstist õhkagi,» andsid need ometi tunnistust sellest, et tal oli usin muusa. Aga edasi ülistas ta järgemööda mesimagusalt linna edusamme, vaatamisväärsusi ja koorekihti, ja nendel meelitavatel ridadel oli edu. Oleks ta muusat ka epiloogis solvanud, siis oleks ta võinud kindel olla, et aplausi tuleb enam kui küll. Aga tiivuline hobu, too ärasaetud Meduusapoeg, võttis siiski lõpuks võimust ja tormas tiidsalt üle linnamüüri loodusesse, miska kõik poeedid sündimatuks muutuvad. Pidulaul lõppes paari sümboolse värsireaga ngoreohtu alasti paarikesest metsas, ja kuigi see pnis juhtida mõtte Eedeni aiale ja olnuks sel viisil maakohale hariduseks kiidulauluks, mõtles igaüks omi mõtteid. Luuletajana oli noormehel nimelt kahtlane kuulsus, ja paljud kuulajaskonnad hakkasid vingu kiskuma ja vusisema.

«Tunnistle tänu,» ütles luuletaja laubalt higi pühkides, «mõni võib roogadele pihta anda. Kui kvaliteet on niisugune nagu siin, siis peab maksvusele pääsema kogus.» Ta tühjendas kähku oma klaasid ja hakkas süüa vihtuma.

«Kõik see niisugune ainet, mis toob ka hästi sisse?» küsis Jonatan.

«Kord nii, kord naa, ja enamasti naa,» vastas luuletaja. «Jah, kui oskad õigetele keeltele vajutada, siis läheb kuidagi. Aga meid on kunstivallas liiga palju. Aasta ringi sureb küll kõnake hulk alatoitluse kätte ära, aga suur juurdevool kaotab selle hõlpsasti üles. Rahval on pidevalt uusi tibusid tarvis, kuigi «kukeleegu» on ikka üks ja seesama. Selles on õnnetus. Tegelikult on ruumi ainult ühele luuletajale, kõige rohkem paarile — vahelduse mõttes.»

«Väga võimalik,» ütles sepp. «Kümnest raamatust on üheksa tühi sõnademulin, nagu kuulukse, ja see on üsna usutav. Raamatud on paljudel terve mõistuse tuksi pannud. Ma tunnen ainult ühte asja, mis võib niisama rikutud olla. See on poliitika. Raamatud poliitikaga, raamatud poliitikata ja poliitika ilma raamatuteta — see on rahva puskar.»

«Sa oled väikekodanlane!» ütles luuletaja, silmad hägused peas.

«See on vale!» vastas sepp.

«Sa oled väikekodanlane!» ütles luuletaja. «Sa irvitad pühade jõudude üle. Mina uhkustan sellega, et olen tõeline poliitiline natuur. Muuseas, ma võitlen ideaalse võrdõiguslikkuse eest kirjanduses. See on idee, mida iga progressiivne ja vabameelne inimene peab ülistama. Ilma selleta ei kohta me kirjanduses iial täit tõde. Praegu tegeleb kirjutamisega

isevaliku teel tekkinud vähemus. Vähemuskirjandus! Ükskord peab saabuma päev, millal kirjandus on kõikide tegevus. Peab saabuma päev, millal kõik loevad, mida kõik kirjutavad. Alles siis, kui rätsep kirjutab rätsepast, müürsepp müürsepast, külapoiss külapoisist, alles siis on meil tõeline ja üleüldine kirjandus! Aga need on nii radikaalsed mõtted, et tuleb pidada ränka võitlust, enne kui need võidule pääsevad!»

«Väga võimalik,» ütles Jonatan. «Esiteks tohib ainult üks kirjutada. Teiseks tuleb kõikidel tindipotti ronida. Pole vist kerge saavutada nii seda kui teist.»

«See on küll kõige lihtlabasem asi,» ütles luuletaja äredalt. «Küsimust tuleb vaadelda nii primaarsest kui sekundaarsest seisukohast, see on ilmselge. Esiteks on see ideaal, et kõik hakkavad kirjutama. Aga kuni ühiskond sotsiaalses arengus sinnamaani jõuab, et ideaali ellu saab viia, leian ma, teiseks, väga praktilise olevat, et ainult ühel või kahel on õigus kirjutada.»

«Ma tundsin veel ühte luuletajat,» ütles Jonatan, «ja sellepärast meeldiks mulle teada, kui palju seda sorti kauba eest saab.»

«Sellest pole sünnis rääkida,» vastas luuletaja, «aga ma võin tunnistada, et linnapea, see liigkasuvõtja, tingis hinna kõvasti alla, ehkki ma positiivsetele momentidele rõhku pannes raasike juurde võitsin. Aga mul oli kitsas käes; olin võlgu ämmaemandale ja kolme kvartali maksud olid ka tasumata. Maksud sain siiski kustutatud. Esimese kvartali eest ülistasin veetorni ja vanadekodu, teise eest Kloostriparki ja purskkaevu, kolmanda eest rahva enamust ja linnapead. Ei või ju lausa vastu ka olla.»

«Sa ütlesid ämmaemandale?» torkas sepp vahele.

«Ma sain tütre,» vastas luuletaja, «ja käin ringi kindlas usus, et mina olen lapse isa.»

«Soovin õnne!» ütles Jonatan luuletajal kätt surudes. «Vähe on vist siin ilmas, mis sellest parem võiks olla. Näha lapsi kosumas ja sirgumas, vaadata neid, kui nad tissi tahavad, õpetada neid kõndima, ja see, kui nad juba midagi küsima hakkavad, peaks ju iseäranis tore olema. Aga luba mulle ühte asja. Pane ta mingit ametit õppima, et poiss ei peaks ennast värssidega vee peal hoidma nagu sa ise.»

«See on tütar, ütlesin ma!» hüüdis luuletaja.

«Seda parem,» ütles Jonatan. «Plikatirtsud, kes pagan küll nende eest seista jõuab? Aga tüdruku puhul ei ole õnnetus arvatavasti nii suur, kui ta värssidega tegelema hakkab. Seda oli praost Sejerseni ja praostiproua pealtki näha. Nemad kir-

jutasid mõlemad värsse, aga proual olid ju majapidamise tarvis tüdrukud, kuna kirikuraamat ja jutlusetekstid olid puhta sassis, sest praostil oli pea alailma riime täis. Ma käisin teina juures leeriõppusel, ja seal pani ta kõigele oma värsse lahjenduseks juurde. Värsid olid enamasti kanadest ja partidest ja luikedest ja tuvidest ja muudest pudulojustest, ja vara tööle, hilja voodi, nõnda rikkus tuppa toodi. Aga luuletused ei tüüdanud meid ära ja praost oli seitsmendas taevas, kui me neid innu ja õhinaga ette lugesime. Tihtipeale võttis ta meid tuppa praostiproua juurde kaasa, ja kui me taulud ette olime võristanud, pakkus proua kohvi ja laskis siis omaenda värssidel tulla. Toredad inimesed olid. Üks luuletus on niisugune:

Kes see seal on, kes see siis on?
See on ju Hejmdali nõbu!
Nüüd üles taas, jah, üles taas!
Kukk kires, päike sirab.
Põhus virguda on lõbu,
ta tõuseb taas, jah, tõuseb taas!

Kes see seal on, kes see siis on?
Hommikumaa türklase naised!
Ma munesin juba, ma munesin juba!
Kaagutamine ja naagutamine
ja musträsta laul ebamaine!
Ta muneski juba, ta muneski juba!

Kes siutsub siin, kes siutsub seal?
Värvupojude suud on valla!
Süüa, andke meil' tsipake süüa!
Kostab kisa sulispesade pealt
poegi täis sängidest alla —
süüa, andke meil' hommikust süüa!

See üllatab mind, see vaimustab mind
hommikuvalguse meres.
Kõik tervitab sind, kõik ülistab sind,
laulab niidulgi lind sulle kiitust,
et su kink — koidupuna nii ere —
kui ime, kui ime on.

«Aitäh,» ütles õige luuletaja. «Ta oli ju praost, ütlesid sa? Ahah. Tead sa temast veel midagi?»

«Jajaa-jajaa,» vastas sepp. «Vaata, praost armastas eriti hommikust aega, kuigi tal oli vahel raskusi ülestõusmisega.»

«See on mulle tuttav!» pahvatas õige luuletaja. «Mina kirjutan parimaid kevadluuletusi tihti jõulude ajal ja häid satiire, kui ma isiklikult parajasti eluga hästi rahul olen. Mind kiideti ükskord näljaainelise luuletuse eest, ja ma kirjutasin selle pärast lõunasööki, mille juurde anti, tõsi küll, kehva punast veini, pean ma siiski tunnistama.»

«Praosti üle kummatigi halba nalja heita ei tohi,» ütles sepp, kes muutus seda rühikamaks, mida rohkem teised norgu vajusid. «Ta oli hea luuletaja. Võib-olla oled sina targem, aga temast saab minusugune lollgi aru. Ta oli osavam värsse tegema kui mina terast karastama, ja see ütleb nii mõndagi.»

Seejärel esitas sepp sünge häälega veel mõned praosti luuletused, kuni õige luuletaja teda katkestas: «Tänan, aitab juba! Halasta mulle, inimene! Jumal tänatud, ütlen ma, jumal tänatud, et ma elan kaasajal. Jumal tänatud, et ma olen see, kes ma olen!»

Ja luuletaja tõusis püsti ning tuigerdas minema, kuna sepp talle kipras kulmul järele põrnitses.

«Loe nüüd kõigepealt kahekümneni,» ütles Jonatan endamisi, ning lugemise lõpetanud, jätkas: «Ära ole nii tormakas! Praegu oleksid sa viie minutiga äärepealt rohkem ütelnud, kui sa viie nädalaga ära jõuaksid kahetseda. Mõtle selle peale, et sa peaksid praegu trellide taga istuma. Mõtle selle peale, et sa peaksid pogris istumise asemel hakkama oma teekonna lõppu jõudma. Mõtle selle peale, et sa ei peaks tegelikult olema ei vargapoiss ega võtma endale ülesandeid kaela, vaid seisma praegusel issanda silmapilgul oma sepikojas ja parandama kõiki neid viljakoristusriistu, mida lohakad talumehed mullu mardipäevaõhtuni väljas roostetada lasksid.»

Selle peale tõusis sepp üles, et arestikambrisse tagasi minna.

ÜHEST SUUREMEELSEST CALIGULAST JA SELLEST, KUIDAS SEPP PUDELIST ILMA JÄI

Peo tõelistest ilmutustest — hõrkudest roogadest, imeilusatest lauludest, ülevatest kõnedest ei ole me tegelikult sõnakestki lausunud. Ja nüüd peame hüljatud toredustele tusase sepa seltsis selja pöörama just siis, kui etteasted algavad. Kummatigi tuleb meil lilleehtes telgisuu ees, kus jorjenid päid koolutasid, väheke ootama jääda. Siin pidas sepa kinni üks elegantne nooreohtu mees, närviline isand, silmad ähmi täis.

«Kas te mind ära ei tunne?» küsis ta tasase häälega, igasse kanti ringi piiludes. «Mina tundsin teie hääle otsekohe ära!»

«Vaata aga vaata, metsatuttav, linnuküttide kuningas ise!» hüüdis sepp.

«Kuidas see nii saab olla?» jätkas enesetapja, sest tema see ju oli. «Mis on ometi juhtunud? See on ju kohutav! Hommikul ärgates arvasin, et see kõik oli lihtsalt üks vastik unenägu. Siis aga kuulsin, et üks inimene olevat kinni võetud. Juba! Aga kes te olete? Kuidas te saate seesama olla, kes vahi ali istub? See on ju võimatu!»

«Sugugi mitte,» ütles Jonatan, «kongis ma igatahes istun. Kuid see on väga kena kong; asi seegi.»

«Tsst» sosistas teine. «Aga ma nihutan hea meelega maa ja taeva paigast!»

«Ühest poolest aitab,» vastas Jonatan.

«Ma mõistan,» ütles enesetapja. «Teil on õigus. Te soovite, et ma ennast üles annaksin. Otsekohe. Uskuge mind, ma olen mõtelnud selle peale tuhat korda. Niipea kui ma vahistamisest kuulsin, tõusin püsti, et ennast üles anda. Aga oh! See on siiski nii kohutav ja võimatu. Mõtelge, mis mängus on! Ma tegin seda ju meeltesegaduses. Ja raha on jälle olemas. Ja teile ei saa nad ju midagi teha, eks? Te saate ju oma süütust tõendada! Oh, kui te ootaksite ja vaikiksite veel kas või ühe-ainsagi päeva! Ma teen kõik. Loomulikult. Te päästsite ju ometi minu elu ja mu au!»

«Mõlemaga ma nagu kiidelda ei julgeks,» vastas sepp.

«Hästi,» hüüdis enesetapja meeleheitel, «nagu te nõuate! Seal istub politseiülem. Ma lähen otsekohe ja tunnistan üles!»

«Mis lamps see siis olgu?» ütles Jonatan. «Siit kandi rahvas on otsekui pöörane. Hästi, üteldakse, ja tõmmatakse ennast oksa. Seiske nüüd väheke rahulikult paigal! Võidakse ju arvata, et me kipume kaklema. Siinne rahvas on ikka imelik küll: kuus päeva pekstakse üksteise üle keelt, seitsmendal aga ülistatakse üksteist kõnedes, mis ei taha ega taha ära lõppeda. Ollakse kihevil, hüpeldakse jalalt jalale, vääneldakse, just nagu tuleks üles katusekelbale ronida. Seiske nüüd rahulikult! Küll kõik joonde saab. Et ma kongis istun, on tegelikult minu oma süü. Sai liiga kasulik oldud. Oleks pidanud tollel paabulinnul puu otsas kõlkuda laskma, see oleks talle paras olnud. Jah, ma tean küll, mida mõni teine sinu asemel teeks, aga ma ei nõua seda. Ma tahan sulle ütelda, linnuküttide kuningas, et mina loodan rohkem tõe kui juura peale. Ole nüüd väheke rahulik!»

«Jumal tänatud,» ütles enesetapja. «Aga te teate ju ka,

et ma teen kõik. Ja miks te oma talismani ei kasuta? Kus see on?»

«Kohas, kuhu vargad ja röövlid naljalt ise ei tule,» vastas sepp. «Kuid mis see siis nüüd on?»

See oli politseiülem. «Ma pean teiega rääkima!» hüüdis ta. Noorele doktorile pilkugi kinkimata tiris ta sepa oma laua juurde. Seal istus politseiülem üksinda vabas looduses, külmetades ja puude all videvikku nautides. Tal oli paar pudelit laual ja patarei tühje laua all. Aga ta tundus parajasti üpris kaine olevat.

«Tänage oma loojat, et ma teid eemale viisin,» ütles ta. «Ma hoian tollel isikul hoolega silma peal. Ta tahaks teie käest laenu teha, vekslile allkirja saada, omaenda naise maha müüa ja nii edasi, ma juba kujutan ette. Aga mu härra, ma ei tunne teid, nagu üteldud, see tähendab, tunnen küll! Ma tundsin teid ära. Ärge ainult haavuge, kuid teie nägu meenutab põgusalt ühte kaebealust, kes mul vahi all istub. Ärge nüüd solvuge! Sarnasus on põgus, tähtsusetu. Tema on, kui nii tohib öelda, teie pahupool, teie negatiiv. Ei, ma tundsin teid ära üllamas mõttes. Minu sisetunne ütles mulle kohe: siin on õiget masti mees! Ma taipasin, et kohtasin hingesugulast. Eks ole! See rabas mind! See teie uhke, kurruline nägu, millest kumab läbi irooniat, mis on võitlustes välja tahutud. Teil on ju kurbi kogemusi, eks ole?»

«On küll,» vastas sepp.

«Teid vihatakse ja jälitatakse, eks ole?»

«Küllap vist,» vastas Jonatan.

«Ma nägin kohe ära, et teiega saab rääkida, ilma et oleks vaja tühje sõnu teha ja keerutada,» jätkas politseiülem. «Teie olite ainus, kes mulle selles veisekarjas, siin Basani lehmade hulgas meeldis. Ma nägin, et te suhtute kodanlusse põlgusega. Te tunnete neid võltse, maskeeritud südameid. Kaelustades mõõk löögivalmis, suud andes mürgihammas õieli. Te olete õppinud ilma tundma, eks ole nii?»

«Seda küll!» vastas Jonatan.

«Te näete enda ees venda!» ütles politseiülem. «Inimest, kelle elu on kibe üksindus, kelle päevi närvutab kõrb!»

Siinkohal jäi politseiülem vait. Sügavates mõtetes tühjendas ta pudeli, ilma et oleks sepale pakkunud. Jonatan parandas vea, valades enesele klaasikese teisest pudelist.

«Te teate, ei, te ei tea,» jätkas politseiülem, «et siin rongaurus peetakse mind brutaalseks, jõngiks põrguliseks — selle maine säilimise eest kannan ma pidevalt hoolt. Ma eelistan üksindust nende vedelate vendadega läbikäimisele. Mispärast

[illegible] teid siis näha sellest farsist osa võtmas? küsite teie. See on [illegible] ravikuur, mu härra! Ränk ravikuur, mis hoiab ära, et mul [illegible] ei tekiks soovi seltskonna järele. Ma pean oma [illegible] jääma. Seal pesitsen ma oma üksinduses, oma needuses, [illegible] just raamatud väheke kergendust ei too.»

«Raamatud!» ütles sepp. «Need valavad õli tulle!»

«Tabavalt üteldud!» pahvatas politseiülem. «Paremini ei oskaks ma isegi öelda. See käib enamiku, lühidalt, kõikide raamatute kohta. Neid, mille kohta see ei käi, nimetaksin ma [illegible] raamatuteks, vaid maardlateks, läteteks, pühaduseks!»

«Üksinduses ja mahajäetuses on need halvad südamesõbrad,» ütles Jonatan.

«Kurradi!» ütles politseiülem. «Aga parem juba nemad [illegible] politsei!»

«Kellel on tegelikult põhjust uhkeldada?» ütles sepp. «Ainult suur võib ennast nii palju teistest kõrgemale seada.»

«Ma näen, et sa oled vend,» ütles politseiülem. «Sul on [illegible] käsi. Ja tabad mu hella kohta, sa näitad mulle, et ma [illegible] pole. Ja ülengi! Ma olen lollustest tuubil kott. Aga [illegible] põlastusväärsed minu vead ka ei oleks, nad meeldivad [illegible] omatagi rohkem kui hulga omad, mis on pärit lausa [illegible] ja tuisketest loomusest. Argus ja loidus!»

«Ära ülesi uhke,» ütles sepp. «Kui otsid, leiad väheke head [illegible] kõige halvemas. Argus — jah, tõesti. Aga ükski lind pole [illegible] nii armetu, et ta oma pesa ei kaitse.»

«Ära käsi siin,» ütles politseiülem vastu lauda laksates, «ei ole kunagi tõstnud mööka kaebealuse vastu, ilma et õigustumne ei võitleks minus vennatundega; katsu mõista, kui suudad! Harvade hingesugulaste järel on kurjategijad minu südamele kõige lähedasemad. Miks? See on käsitamatu. Ei, seda saab seletada. Ta on mina ise. Kurjategija on rohkem kui minu õnnetu väikeveli, ta on pool minust. Katsu mõista, kui suudad! Ma olen kaksus, ma olen amet ja ma olen patt. Hiilgavalt üteldud! Mõtlen sellele lakkamatult. Ma olen vali, ma olen põrguline, aga see on ainult pool minust. Ma kannan, kui tohin ennast nii sõgedalt väljendada, rinnalast oma põues. Ma olen ühekorraga lõvi ja voonake, timukas ja unistaja. Mis siis see on? Ma olen otsekui pruut ja peigmees, kes teineteist kätte ei saa. Aga — ma ajan jama! Vabandage, palun, et ma niiviisi patran. Ma peaksin endal keele suust ära lõikama.»

Politseiülem lõi oma suured hambad naksuga kokku, valas klaasi täis ja jätkas samas: «Kui ma mõnda aega joonud olen, siis tõuseb timukas kogu oma jõus esile. Siis möirgab lõvi. Ma joon edasi. Unistaja hakkab unistama. Ma joon. Voonake

määgib. Ma joon. Lõpuks saabub rahu. Mind valdab õnnis rahulolu. Mõtted on selged kui kristall, tahe püstine kui sammas, süda prink nagu pähklituum. See on tõeline elu!»

«Aga joo ometi, mu vend!» hüüdis politseiülem pärast üht neist pausidest, mille eest ju täpset jutustajat tõesti vastutavaks teha ei saa. «Õnn, et ma teid kohtasin. Õiget masti mees, nägin seda kohe. Nägin teid läbi. Te tegite kanala kulul nalja! Te ei ole professor. See on eelis. Minule sipelga- ja urgitsemisteadus ei meeldi, ma põlgan selle vaimu. Siis ma kuulen, et te olete urgitsenud püramiidide kallal. Nojah, teie mitte, teie pahupool. Ma tunnen vastikust urgitsemise, selle tagurliku vaimsuse vastu. Aga kas urgitseminegi ei ole vajalik, küsite teie? Jumala eest, on küll. Aga see peab olema urgitsemine tõelisel, eesmärke teenival tasandil, kas pole? Kuid meie elame urgitsemistürannias ja urgitsemiskultuuris. Ma ennustan ette, et me upume potikildude ja etikettide sisse ära. Meie mõistus on laboratoorium ja meie süda muuseum. Jah, kõrgeauline härra professor, vabandust, vend! Kes sa tegelikult oled?»

«Sepp,» vastas Jonatan.

«See mulle meeldib,» ütles politseiülem. «Jah, ma ei eita, et urgitsemine on ajalikus elus üht-teist andnud, aga mida ta meile elust on õpetanud, sõber? Mitte mõhkugi. Mida teie ütlete?»

«Mitte midagi,» vastas Jonatan. «See käib üle minu mõistuse. See, millest ma aru saan, tundub õige olevat, ja ülejäänu tundub samuti õige olevat, aga sellest ei saa ma aru. Ma olen sepp, nagu üteldud, ega mõista midagi.»

«Vaata aga vaata, sa oled sepp?» hüüatas politseiülem.

«Sepp jah,» ütles Jonatan. «Aga üht asja võin ma ometi ütelda. Ma ei ole seadusi rikkunud. Ometi olete te mind varguses süüdistanud ja vahi alla võtnud.»

«Vaata aga vaata!» ütles politseiülem.

«Mul polnud kavatsust endale linnaluba võtta,» jätkas sepp, «aga nüüd peab tõde lagedale tulema. Te nabisite mind kinni just siis, kui ma olin teel ühe ülesandega, mis võib maale ja riigile tähtis olla.»

«Muidugi oled see sina!» ütles politseiülem. «Ma olen kaua selle mõttega ringi käinud, et sina oledki see, kes on see teine, tähendab samuti sina. Aga ütle mulle ikkagi, kuidas võis sinusugune mees nii käpardliku vargusega hakkama saada?»

«Ma ei ole ennast süüdi tunnistanud, tuleb tähendada,» vastas sepp.

«Muna õpetab kana,» ütles politseiülem. «Sul jäi süü üles

tunnistamata, aga küll kõik välja tuleb. Seda ma garanteerin!»

«Võimu sul on, aga õigus on kellelgi teisel,» ütles sepp.

«Muna teeb etteheiteid!» ütles politseiülem. «Õigus on minul. Ja ma olen vankumatu. Ja vargusele lisandub muidugi, et sa vahi alt ära tulid. See pakkus mulle küll üsna palju lõbu, seda ma tunnistan, aga ma olen vankumatu. Kuid täna õhtu, vennas, et sa kohtasid mind tunnil, millal ma hingelises seisundi mõttes iseenda pea peal seisan. Ütle mulle nüüd: kas sinu ülesanne kaalub su kadala ja näruse varguse oma suuruse ja tähtsuse poolest üles?»

Jonatan palus tal ise selle üle otsustada ja jutustas pudelist ning sellest, mida ta kavatses sellega peale hakata.

«Ma otsustan,» ütles politseiülem, kui ta pikalt ja põhjalikult järele oli mõtelnud, «et sinu ülesanne on tähtsam kui vargus ja sinu kohus suurem kui see kohtuasi. Ma otsustan nõnda, et kuni sinu ülesanne täidetud ei ole, jääd sa vabadusse, mis tähendab üksnes seda, et ma lihtsalt ei pane kõiki rattaid käima, et sind kinni nabida. Aga kui sa oma eesmärgile oled jõudnud, siis pead viivitamatult siia ilmuma, et seda kohtule, mis tema kohus on. Edasi panen ma otsusele juurde lisapunkti ja keelan sul sellest ühelegi elavale hingele kõssata. Minu kraesse läheb see ju kõige rohkem.»

Samas tõusid nad püsti ja hakkasid koos arestikambri poole minema. Oli hiline õhtu, kuid kõik tänavad olid iluuledes.

«Mul on kohustusi, muidu ma tuleksin kaasa,» ütles politseiülem. «Ma võiksin sulle suureks toeks olla ja sellega sinu tagasipöördumist kiirendada. Mitte et ma sind ei usaldaks, aga see oleks tore meelelahutus. Kuid nüüd tuleb meil lahku minna. Jumalaga, ja head teed!»

Ilma suurema vaevata õnnestus sepal pimedasse arestikambrisse hiilida, kust ta pudeli ära pidi võtma. Aga kuna tuba ei olnud talle kuigi hästi tuttav ja küünalt ta põlema panna ei julgenud, siis ajas ta kogemata laua ümber. Üks hetk valitses surmavaikus, siis kostsid sammud ja sisse astus arestivahi naine, öösärgi väel ja lamp käes.

«Sa mait küll!» pahvatas ta. «Seal ta ongi! Kus sa olid? Kena tänu küll kogu meie hoolitsuse eest! Kas sul häbi ei ole? Sa ei tea, mis muret sa minu vaesele mehele oled teinud.»

«Ei tea, kus mu pudel on?» ütles Jonatan, kes vahepeal oli kõik kohad läbi otsinud.

«Pudel?» ütles naine. «Kas sul muud ei olegi peas kui pudelid? Sa haised juba niigi küllalt! Aga võib-olla sa mõt-

led seda jõledat asjandust, mille mu vaene mees kaasa võttis?»

«Kes võttis kaasa?» küsis sepp.

«Ta sõitis ju sulle järele,» ütles naine. «Ta vaeseke oli endast täitsa väljas, kui sa ära kadusid. Siis ta sai kuulda, et sa olid rongiga pealinna sõitnud, kus te ju ennast alati varjate.»

Pudel oli kadunud. Sepp katsus aru pidada; ta seisis sirgelt nagu tikk ja kiikas naise poole.

«Ma kuulsin küll, kuidas sa hiilisid,» ütles naine. «Aga ma arvasin, et tulija on too kena noor tohter. Ta on võluv! Kui tal midagi tarvis on, küll ta mind siis üles leiab, mõtlesin ma. Hihii! Ta oli nii armas, kui ta ennist siin käis, aga tal oli kiire. Tema ajab samuti sinu jälgi. Nii ta igatahes ütles. Aga kui ta kuulis, et mu vaene mees on ära sõitnud, lippas ta minema, kus mul šeik väljas!»

Kuni sepp seisis ja aru pidas, vadistas naine edasi. Ta ei näinud põrmugi halb välja ja muutus üha ahvatlevamaks. Lamp ja öösärk tegid, mis suutsid, et kõike esile tuua. «Uh, mihuke tõsine!» ütles naine.

Sepp vastas, et ta on mures arestivahi pärast. Mees tuleks üles otsida. Pudel on ohtlik asi, mis võib talle pahandust teha.

«Küll ta hakkama saab,» ütles naine laisalt ringutades. «Arvad sa, et ta oma üksildase naisukese peale natukenegi mõtleb? Ei! Ja sina? Sa ei või ometi ära sõita, mis sul arus on? Küll ma sinu järele valvan. Aga sa oled tore sell! Sihuke metsamees! Ära nüüd seisa ja näri habet nagu mõni ausammas!»

Nõndaviisi juhtuski, et sepp sattus kiusatusse. Mida tal muud teha oligi? Ta läks naise järel arestivahi eluruumidesse; rohkem pole algallikates üteldud. Aga me teame, et kui see proua Potivar sepa hiljem viivuks üksinda jättis, et söögitoast midagi suupärast tuua, tõusis Jonatan kui sangar püsti, võttis oma saapad näpu otsa ja hiilis ettevaatlikult majast välja. Ning tõttas raudteejaama. Seal ootas teda uus pettumus. Tal ei jätkunud pileti ostmiseks raha, ja pealegi oli viimane rong ära läinud.

Pea raske ja meel mõru, pööras sepp pidutsevale linnale selja ning asus jalgsi pikale teele. Ta oli tige ja sünges meeleolus, ja seal ei olnud midagi imestada; aga kelle süü see oli? Jonatan seadis sammud kauge suurlinna poole, tehes pimedas öös kiiret kõndi.

KOLMANDA ÕHTU PAJATUSED

KUIDAS ÜKS TEEKÄIJA JONATANI ARVAMUSI KUMMUTAS

Sepp kõndis öö otsa. Päevatõusu poole läks tal meel kergemaks. Kui idast suur punane päike taevasse kerkis, tervitatuna sügise vähestest laulikutest, tõrjus Jonatan tusa oma hinge keldrisse. Ta täitis kopsud niiskusvärske õhuga, talle tuli meelde melanhoolne viis ja ta laskis lauluhäälel kõlada ustavate lõokeste seltsis, kes ennast veel kord üles valgustagamikku linnutasid, et päevatõusu imet ülistada, sellal kui kastekoorma all hakkas sirgu tõmbuma unerambe vili. Jonatan lisas sammu. Ta vaatas kaugusse, ja vaatas üles taevasse, mille lipud esimeste nõrkade tuulevinude sunnil lahti laotusid. Tõotas tulla ilus lõikuspäev, ja ometi pani sepp tähele niisuguseid märke, mis hoiatasid ilmamuutuse eest. Miil miili järel kõmpis Jonatan, ja ainult kerged kõrvetised kurgus vaevasid teda.

Päike praadis, kaste haihtus, viljalõikus võttis hoogu. Kõikjal lauskmaal oli kuulda suuri tsikaade ja rohutirtse, toimekaid lõikusmasinaid. Väikeste majade juures kõlises vikat ja keset põlde kõndis kummargil tüüakaid naisi. Need korjasid maast kuldset vilja üles, tukakiharad higist tilkumas. Aga vaid vähesed olid nii ametis, et neil polnud aega seppa tervitada.

Jonatan aina läks. Maastik muutis ilmet. Tee jäi ahtaks ja üksildaseks, muutus isepäiseks ja veidraks, vonkles sinnatänna, üles-alla. Igast kandist kerkis lagedaid kõrgendikke, liivased künkad kõrgusid väikeste sumedate okaspuusalude kohal, mis teekäijale karmilt järele vahtisid. Maa oli vaene, vili kehv; inimesed lehvitasid harva põlle, kui Jonatan tere viipas.

Seppa pani imestama, et säärasel karmil maal olid taludel nõnda suured ja ilusad hooned, ja kui ta keskpäeva paiku möödus ühest teekäijast, kes kivil istudes oma kõva leiba järas, jäi ta seisma ning küsis seletust. Teeline ei vastanud, vaid laskis lõuapäradel leiba eksimatult edasi jahvatada. Kuid usus, et mees on kõva kuulmisega, kordas Jonatan oma küsimust häälel, mis ligidal ja kaugel kinkudelt vastu kajas.

«Kes sa sihuke oled?» küsis teekäija, ja Jonatan ütles talle seda.

«Kuhu sa kavatsed minna?» küsis mees, kui ta mõnda aega asja üle järele oli mõtelnud.

«Ma tulin välja otsima nagu kuningas, keda kutsuti Sauliks!» vastas sepp.

«Ärplev vastus!» ütles teekäija. «Sinu peale prohvet oma salvi ei raiskaks, kuigi sul pikkust ja jämedust jätkub. Ma juba aimasin, et sa oled kusagilt nendest upsakatest rasvaläinud maakondadest, kus rotid on prisked ja viirastused maokad. Aga kuula, mida ma ütlen, ja katsu taibata, kui suudad! Meil on nõnda ilusad hooned sellepärast, et me ei pilla taeva andisid, ei lõmbi oma keret täis ega pea hoorasid üleval. Meie elame selles usus, et jumal andis meile rahamündid, kurat aga tegi nad ümmarguseks.»

«Sõnad, mis on seda väärt, et nad kõrva taha panna,» ütles Jonatan.

«Sina külvad tera mulda,» jätkas teekäija talle pilkugi kinkimata, «kõigevägevam jumal aga loob sellest viljapea kaheteistkümne uue teraga. Sa sööd ühe ära, sinu naine ja lapsed söövad ühe, sinu sulased ühe, kaks lähevad rentideks ja kaks riigile, kaheksanda annad sa kogudusele ja ühekssanda pistad mulda. Arvesta nüüd välja, kas kolm ei jäänud üle. Aga mitte see pole issanda tahtmine, et nad alpuses ära raisatakse või parasiitide poolt nahka pannakse. Ei, sa ehitad uue maja, mis ei kiida sind, vaid loojat. Või siis laenad nad kellelegi, kes ise koguda ei suuda ja sulle õigel ajal neli tagasi annab, nõnda et issanda korrast kinni peetakse!»

«Õnn, et ma siit mööda tulin,» ütles Jonatan. «Sest tarkus on parem kui pärlid, nagu Koguja ütleb!»

Teeline võttis pool heeringat, millel oli valgete kämpudena soola, pistis kala suhu ja hakkas sellest soolvett lutsima.

«Tarkus toob meelepahandust; mina tean ka Kogujat,» ütles ta. «Mis see on, mida su silmad kogu aeg näevad? Hullus ja kergemeelsus, upsakus ja patt, patt ja veel kord patt! Mida õpitakse nendelt, kes teel sinust mööda voorivad? Et alpus on mõistusest tugevam. Mille järele nad jooksevad, mispärast nad tormavad? Üht teed lähevad kõik alati, see on surma tee. Üht teed kaovad nad, nõnda nagu tulidki — surma. Istu, võta tükk leiba!»

Jonatan tänas ja võttis pool kääru. Ja see kuiv, kõva tükike maitses talle rohkem kui pidusöök. Ainus, mille järele ta puudust tundis, oli lonks viina, et kõrvetisi vaigistada.

Hellal kui nad seal istusid ja keskpäevases leitsakus einet võtsid, hakkas kinkude vahelt kostma kellahelinat.

«Nüüd sorgatakse röövel mulla sisse,» ütles teeline. «Tema elu oli siingi raske, ja läheb veel hullemaks!»

«Kas te üksteise matustel ei käigi?» küsis Jonatan.

«Kui inimestega tegu on, siis ikka,» vastas teekäija. «Aga see oli võllaroog, halb maaharija, issanda vihast tabatud. Patt ja häbi pesitsesid tema majas, õnnetus valis ta enesele ohvriks. Ükskord ammu põletas ta maja inimestega tükkis maha, nüüd aga uputas enese ise ära! See on tõsi!»

«Mina ei tea midagi,» ütles Jonatan. «Aga mitte kõik ei ole tõsi, mis tõe moodi on. Kellele halb nimi külge jääb, see on ühe jalaga juba võllas!»

«Lehma ei kutsuta kirjuks, kui tal täppi peal ei ole,» vastas teekäija. «Aga tõtt on alati valus kuulata!»

«Inimene on tihtilugu parem kui kuuldused tema kohta,» ütles Jonatan. «Räägitakse ju palju, ja ega see hea ei oleks, kui see kõik tõsi oleks. Kuid halba usutakse ikka kõigepealt.»

«Hoia selle eest, kes õiguse teest kõrvale pöörab!» ütles teekäija.

«See on pühakirjast pärit,» vastas Jonatan. «Aga mina tean teist kohta, kus on üteldud: olge armulised ja härda meelega vendade vastu!»

«On kolmaski koht,» vastas teekäija. «Ülemad ei kanna mööka mitte ilmaasjata. Ja neljas: sest mis inimene iial külvab, seda tema ka lõikab.»

«Õnnelik on see, kes on armuline!»

«Aga varaste ja röövlite päralt ei saa taevariik olla!»

«Mõtle üheksakümne üheksa variseri ja ühe patuse peale!»

«Mõtle selle peale, et issand maksab kätte kolmanda ja neljanda põlveni!»

«Kes on esimene kivi viskama?»

«Ära vääna pühakirja!» ütles teekäija. «On nõnda: nende üle ei sure mitte ära, ja nende tuli ei kustu mitte ära!»

«Siis ütle talle troostisõna, see annab luukontidesse üdi!»

«Issand on kättemaksja!»

«Äraarvamata on tema kohtumõistmised!»

«Aga kes jumalat ei võta karta, see ei saa kusagil rahu! Sina isegi ei saa kusagil rahu!»

«Ärge moistke kohut!» vastas Jonatan.

Kuid see oli teekäija jaoks juba liig; ta osutas välkuvi silmi Jonatani poole ja ütles: «Aga mis sa pinda näed oma venna silmas, aga palki omas silmas ei pane sa mitte tähele?»

«Vihast läheb kops üle maksa,» ütles Jonatan habemest

viimast raasukest välja imedes. Oli just keskpäevase päikeselõõsa aeg. Mõlemad higistasid, nii et kulmudelt tilkus soolaseid piisku, ja õhk oli nii umbne, et suutis vaevu matusekella hela nendeni kanda. Tuulest räsitud pihlakalt nõrgus mesimahla ja aiataral istus, nokk lahti, harakas.

«Sinu upsakust ootab langemine,» ütles teekäija. «Et sa leige oled, seepärast tahan ma omast suust sind välja sülitada. Keel, mis kõneleb kõigest ümberpöördult, tuleb välja kiskuda. Sa lendad kuristiku poole!»

«Kuniks elu, seniks lootust,» vastas Jonatan. «Aga ma märkan küll, et pikka aega ma sinuga võistelda ei saa. Sina nimetad hõlpsasti kahte või kolme kohta, mina ainult ühte. Las ma jätan järele, kuni mäng veel hästi läheb. Ma ei tunne ju ka seda surnut, aga kivi, mille pihta kõik sülitavad, läheb ju lõpuks märjaks, ja keegi ei tea vist ka, mida ta oma viimsel tunnil tegi. Kuid oleks mul küllalt aega, siis õpiksin sinu käest meelsasti rohkem. Sa oled ühtviisi tark ja vali, aga parem targa laitus kui rumala kiitus!»

«Tõde on alati kibe,» vastas teekäija. «Ja ei ole hea, kui puud tahavad taevasse kasvada. Ma ei taha sulle head teed soovida. Ma tahan sulle kurbust ja õnnetusi soovida, et sinu upsakus murduks ja kuhtuks ning sa õigel ajal tõe tee üles leiaksid!»

Jonatan jättis nüüd õiglase teekäijaga hüvasti ning tänas toidu eest. Mõtlikult kõmpis ta edasi, ilma et tal samm sellepärast lühemaks oleks muutunud.

PASTOR KÕNELEB RÖÖVLI KIRSTU JUURES

Varsti ligines sepp Jonatan väikesele munakivist kirikule, mis kõnutas suurel künkaveerul, ümbritsetud ärarapsitud kuuskedest, räästitud mändidest, sumedatest pukspuudest, valgetest hauatahvlitest. Surnuaia kabeli ees seisis trobikond vaesemat rahvast, kelle kähe salmilaulmine virus taeva poole vaevaliselt nagu Kaini ohvrisuits.

Jonatan kõhkles silmapilgu jalgvärava juures, kuid läks siis üle liivase raja kabeli juurde ja ühines saatjatega just sel hetkel, kui pastor, pilbaskõhn neljakümne ringis mees, oma matusekõnet alustas.

«Seda meest, kes elas usus issandasse, ei tohtinud me jumalakojast mulda sängitada,» ütles pastor. «Kiriku juhatus keelas selle ära ja andis meile üksnes kabeli. Mõtelge

tema surma peale ja mõtelge tema mineviku peale, ütlesid nad. Sõbrad, tehkem seda. Mõtelgem ainult tema surma peale, kõnelgem üksnes tema minevikust. See on tema enda meele järgi. Kui ta surnute riigis minu sõnu peaks kuulma, siis ta ütleks: jah, nimetage ükspäinis seda, mis alati minu mõtetes on olnud. Ja teie, kes te täna olete tulnud temale viimast ja ainukest au osutama, võtke süda rindu ja rääkige! Kõnelge valjusti sellest elust, millest teised südametult mööda nurki sosistavad. Siin meie keskel seisavad tema lapsed, aga ometi pean ma kõnelema sellest saatusest, mis tundub mõnedele nõnda arusaamatu ja tume, teistele aga nõnda kohutav ja põlastusväärne. Need lapsed on kuulnud, mida südametud inimesed ütlevad. Saagu nad kuulda, mida tahab öelda jumal.

Mõtelge tema surma peale, ütlevad inimesed. Kes tema surma pealt nägi? Ainult üks peale lärmaka hakiparve võib tema viimsest tunnist turbakraavis tunnistust anda, ja seda ühte ei saa me kohale kutsuda, tema tuleb ühel päeval kutsumatagi. Ühegi inimese silm ei ole seda näinud, ja kummatigi julgevad inimeste keeled karistusest karjuda. Nõnda me näeme, kuidas varesed ennast jumalaga ühele pulgale, jah, jumalast ülemale seavad. Nad ei ütle mitte ainult: nõnda karmilt mõistame meie kohut! Nad ütlevad: nõnda karmilt peab jumal kohut mõistma! Sedaviisi näeme me vihkamist sisse tungimas surma tundmatusse maailma ja kurje kuuldusi jõuetult jälitamas ühte hinge, mis tormist ja valguskiirtest kiiremini sööstis minema maale, mida ükski elav ei tunne.

Aga mina tunnistan siin tema kirstu juures: isegi siis, kui tema saatus oleks olnud veelgi karmim, tema koorem rängem, tema ligimesed halastamatumad, ei oleks ta kunagi eneselt elu võtnud. Sest mis oli tema elu? See ei olnud õigus, omand, vaid kahetsemine. See ei olnud aed, kus ta oma taimi kastis ja pügas, et hiljem nende vilja maitsta. Tema elu oli võlgniku elu. Ta andis oma elu ohvriks ja kahetsuseks. Pange ike minu selga, palus ta. Kannatused ei suutnud teda painutada, rõõm võib-olla suutis. See, kes ootab elult kõike, kuid ärkab rikutud südamega ja näeb, et kõik on kaotatud, võib ju niisugust kohutavat väljapääsu — enesetappu — kasutada. Inimene hävitab enese meeleheitest, vastikusest, argusest, hirmust elu või hirmust surma ees. Aga see, kes elab ohverdamise ja lunastuse nimel ning on häbenemata sellele andunud, ei hävita iseennast; tema neid muresid ei tunne, vaid iga kannatus on talle uueks jõuks, õnnetus paneb tema vere ägedasti ja soojalt südamejuurte ümber kobrutama. Tema jõud

kasvab. Milleks? Suuremateks ohvriteks, heldemateks andideks. Need, kes ütlevad, et ta suri iseenda pärast, ei ole midagi mõistnud ega ka elanud, ja nad ei tundnud teda.

Siin seisavad tema lapsed. Siin seisab naine, kes järgnes talle kõiges. Nemad olid tema õnn, aga niisugune õnn, mida ta vaevalt julges omaks nimetada. Ta ei hoidnud kunagi alandusest kõrvale, kui asi neisse puutus. Kuidas julged sa siis ütelda, et temasugune isa on need lapsed oma tahtel külma ja uskmatusse maailma maha jätnud? Jah, oleks ta oma surma läbi neile kas või hetkegi täiuslikku õnne võinud muretseda, siis ehk usuksin minagi kuulujuttu, mis praegu meie kihelkonda mürgitab.

Nad on ennast tema minevikku piiludes pimedaks vahtinud, sellepärast peavad nad nüüd tema surma mustama. Nad vahivad pimesilmi tema kuritegu ega näe sellepärast, et ta oli tõetunnistaja ning jumalast saadetud. Sellele, kes mõtleb tema minevikus toimunud kõlvatuse, tema noorusaja pimeda kuriteo peale, ütleksin ma: kui mina ja sina võiksime suure kohtumõistja ette astuda säärasena, nagu oli tema! Me teame, et üheksa aastat kandis ta seaduse õiglast karistust. Aga just sel päeval, kui nad ta vabastasid ning ütlesid: nüüd on sulle andeks antud! — alles siis algas karistus, maailma karistus ja ligimeste kohtumõistmine. Ta oli äraneetu. Kõik pöördusid temast kõrvale. Sugulased ja sõbrad lõid tema ees ukse kinni, kui nad just tema peale koeri ei ässitanud. Ja ema, kes avab oma süle langenud pojale, kelle tuhmunud silmadesse ilmub särа, kui ta oma eksinud poja vastu võtab, ei olnud enam olemas. Ainult üks inimene tuli talle vastu. Te tunnete teda; siin ta seisab. Tema aitas ta eemale sellelt teelt, mis on sunnitöölise jaoks ju ainuke, kui keegi teda uue usu ja usaldusega vastu ei võta, — teistkordselt teelt põrgusse. Tema tõmbas ta eemale, tema virgutas ta ellu. Ta ütles: nad on kõik meie vastu. Kuid on siiski üks, kes ei ole meie vastu! Aga mees mõnitas teda, ta oli metsik ja põikpäine, tige, õrjetu. Naine ütles seda üha uuesti; aga mitte see ei aidanud. Ta näitas oma elu varal, et see on tõsi. Sundis mehe jumala juurde tulema. Ja temast sai see, kellena me teda tundsime.

Selleni jõudis ta alles siin päramaal. Enne põgenesid nad inimeste eest, aga siin sai mees oma inimestehirmust üle. Koos olid nad rännanud paigast paika, üha uutesse kihelkondadesse, aga kuuldused leidsid neid igalt poolt üles, sest kumul on parem nina kui kõige paremal koeral. Nad rajasid kodu siia, kus inimesed elavad hõredalt ja jutuajamised

on harvemad, kuid halastus ei ole sellest suurem. Raba ja tühermaa servale rentisid nad tüki maad, liivase ja kitsi välja. Siin oli nende pelgupaik. Aga suur, äraarvamata mõtetega jumal, sina lubasid liivatormil hävitada vastkülvatud põllud, sina kätkesid oma varjatud eesmärgi kariloomade ümbrustesse, rasketesse tuhudesse, laste surma, naabrite vaenulikkusse.

Eest rahvas ei olnud ju tema vastu paremaks muutunud. Me võime inimese ja tema kuriteoga hädapärast ära harjuda, kui see on küllalt vana, ja inimene on küllalt kaua meie ees käitunud ja meie moodi püüdnud olla. Aga häda talle, kui ta meile väljakutse esitab! Me tahame näha, kuidas ta kahetseb ja karistust kannab, aga ta ei tohi oma kahetsuses ja karistusekandmises liiga kaugele minna. Seitsmekordne häda talle, kui ta paremaks ja suuremaks muutub kui meie ise! Nii juhtuski siin Peteriga.

Ma istusin ükspäev ümbruskonna ühe jõukama mehe juures kodus, kui tühermaa-asunik sisse astus ja oma maja eest rahaasjus pikendust palus. Raske loomuga eemaletõukav mees, tundus mulle. Aga sellal kui ta oma asjast rääkis, märkasin ma järsku otsekui üht uhket ja helget suurt kogu tema kõrval seismas. «Vaata ometi!» hõikasin ma. Siis oli kogu kadunud, ja ainult üks meist oli seda näinud. Samal päeval läksin ma tühermaa-asuniku kodusse troosti viima. Ma ei unusta iial, et tulin oma jutuga troostima. Hea meel mul sinna majja mineku üle ei olnud, aga ma tahtsin olla ilmaline pastor ja hea inimene. Olin sunnitud tõdema, et ma olen silmakirjateener. Ma tulin õpetama, aga sain ise õpetust. Hämmelduses ja häbistatult läksin ma koju, aga tulin hiljem tihti tagasi. Peter veetis sel päeval oma laste seltsis aega, punudes koos nendega kanarbikust vihte ja pärgi, mis näpile loomasöödale lisa pidid andma. Ema pesi laua otsas seistes pesamuna, kes oli nõnda paljas ja rõõmus. Aknal olid ääja kastetud lilled, põrandal haljad kuuse- ja kadakaoksad. Niisugune oli tema kodu — rahu ja õnn ise. Mina rüvetasin seda koda, märkasin ma. Tungisin sisse, ilma kutsumata, aldis jutlustama ja seletusi andma. Aga temaga rääkima hakates kasvas minu imestus veelgi. Te teate, et ta ei rääkinud palju, ei väljendanud ennast ladusalt, paljud on märksa targemad. Aga tema teadmus oli suurem, võrratult sügavam kui minu oma. Mul oli minu kulunud must raamat taskus. Ma võisin seda tundide viisi seletada; aga tema elas selles. Ma pole iial kohanud niisugust usku kui tema oma. See polnud usk, mis meie arusaamise järgi rahu annab. See ei tei-

nud teda õnnelikuks, nagu meie tahame õnnelikud olla. See oli usk, mis pidi teda kõige suuremate ohvriteni juhtima, teda võimatuse poole kehutama. Ta istus ja mängis oma lastega; aga selle õnne ta varastas. See oli rõõm, mida ta ei olnud ära teeninud, mida ta julges vaevalt omakski võtta.

Ta kasvas ja sai tugevust juurde selle aja sees, mis mina teda tundsin; aga kõige vähem oli selles minu teeneid. Nüüd käis ta teistel inimestel külas. Senini oli ta ennast oma kohutava kuulsuse pärast varjanud, selle üle järele mõtelnud, seda lunastanud. Senini oli ta iseendaga võidelnud ja oma kodu eest võidelnud, kartmata kunagi alandusi, kaotusi, õnnetusi, kui nad vaid temale kalleid inimesi ei tabanud. Nüüd tuli tal teisi aidata. Seda te olete ise kogenud ega unusta iial. Siin seisavad kaks lapsevanemat. Te istusite ühel ööl üleval ja valvasite oma väikest tüdrukukest, kes lamas, palavikust peaaegu hõõgumas. Teil ei olnud enam jõudu loota. Te istusite kivinenult ja ootasite seda, mis pidi juhtuma. Siis läks keset ööd uks lahti ja sisse astus Peter, keda teiegi olite Rõõvliks kutsunud. Te ei olnud temaga kunagi rääkinud, te kohkusite teda nähes ära. Sõnagi lausumata astus ta lapse sängi juurde, pani käe tema laubale ja seisis natuke aega. Ning läks jälle ära. Ja kui hommik koitma hakkas, magas laps sügavat, kosutavat und. See oli esimene kord, kus Peter näitas, kes ta on. Ja siin seisab isa, kes oma tütre kodunt minema ajas, kui see halvale teele sattus. Vihmas ja pimeduses jooksis vaene tüdruk sohu. Aga öösel äratas Peter oma naise ja nad läksid Mariega sinna ning leidsid tüdruku õigel ajal üles. Nad võtsid ta enda juurde ja aitasid teda, kuni sa oma karmust kahetsesid. Ka teised siin võiksid jutustada kummalisi asju. Vaesest tagamaaperest sai paljude teistegi päästja. Kuigi nad ise kõvasti vaeva pidid nägema, et omadega välja tulla, andsid nad aina teistele. Ja Peteril oli alati teada, kui kellelgi teist oli halvasti läinud. Ta tuli siis, kui asi oli kõige hullem. Tuli sellega, mis tal oli. Enamasti aitas ta millegi niisugusega, mida me seletada ei suuda. Innustas julguse kaotanuid. Ja ta ei tarvitanud oma abi kurjasti, ei kasutanud seda peibutisena jutluste pidamiseks. Võib-olla ei ole ta igaühele teie hulgast kümmet sõnagi ütelnud, aga ta on jumalale rohkem hingi võitnud kui enamik meist, kes me igal pühapäeval kantslist võrgud välja heidame. Ta on teid ära märkinud. Te ei ole enam endised. Nõnda on tema elust õnnistus saanud. Tema külviseeme peab kasvama. Me peame katsuma tema jälgedes käia. Andku jumal meile jõudu töötada ja anda nagu tema!

Austagem ja toetagem siis naisterahvastki, kes tema jalgadele esimest korda kindla pinna andis ja kellele ta oli kõik. Ja sinule ja su viiele lapsele, kes täna oma isa hauda saadavad, tahan ma ütelda: te kaotasite hea ja mõistliku isa. Nutke tõsises kurbuse ja kaotuse pärast, aga ärge nutke hirmust. Teie kurbus on meie kurbus, ja sealt, kus Peter nüüd asub, vaatab ta teie üle! Tema elu oli õnnistatud, ta on jumala juures! Aamen!»

Nõnda lõpetas pastor, kui ta kõneles keskpäevases leitsakus, surnud röövli haua kohal. Ja kui lapsed kõikidest tema sõnadest ka aru ei saanud ja paljud laused neil kõrvust möödaläksid, siis oli iga viimane kui sõna ometi kui ilus lilleke, mille nad ettevaatlikult isa pildi ette võisid asetada.

Sepp Jonatan seisis sõõri servas ja märkas, et tema koht ei ole küll siin. Vaesed mehed ja naised seisid, jäigad ja tõsised, silmitsedes röövli kirstu. Sepp oli harva ennast kusagil nii võõrana tundnud kui seal. Aga kuna ta arvas, et tema äraminek teeks asja veelgi hullemaks, siis läks ta ikkagi kaasa, kui mehed kirstu üles tõstsid ja haua juurde viisid, väike lesk ja tema viis last, kes samuti väikest kasvu olid, kandjatel tihedalt kannul. Peagi oli haud kinni aetud ja nii kalm kui servmised väikesed mättad laste pärgadega kaetud, mida nad ise olid punumud ja sügiseste metsalilledega ehtinud. Mehed ja naised panid kalmule, mis neil oli, ja nõnda sai röövli haud kõige ilusam kõigist selle surnuaia haudadest. Võeti üles laulusalm, ja Jonatangi hakkas kaasa ümisema, ilma et ta õieti laulnud oleks.

Siis lasti lastel ja lesel üksinda hauale jääda. Naisest hoovas niisugust ülevust ja rahu, et keegi ei tahtnud temale läheneda. Aga mehed moodustasid ringi, üks neist silus oma mütsi sirgeks, pani sellesse mündi ja sirutas teiste poole.

Siis võttis seppki rahapunga välja. Selles oli kahekrooniline, üks krooniline ja kümneööriline. Ta võttis viimase. Aga kohmetult haaras ta siiski kroonilise näpu vahele ja pistis mütsi sisse. Ning seadis sammud kibekähku maantee poole.

KUIDAS SEPP JONATAN LESKNAISE PÕLLUL VILJA LÕIKAS

Sepp polnud veel surnuaia väravassegi jõudnud, kui keegi teda hõikas. See oli pastor.

«Sa oled võõras, aga ometi andsid sa palju,» ütles ta.

«Häbi ütelda,» vastas Jonatan. «And sai tehtud näpu vahelt

ja mitte lahtise käega. Aga mul tuleb oma rehnutid korras pidada! Kerge rahapung on reisi peal kõige raskem koorem!»

«Arukas oled sa ka!» ütles pastor.

«Ärgem mingem liiale,» vastas Jonatan. «Tõele au andes — ja seda tuleb ju teha — astusin ma surnuaeda sisse lootuses, et pärast ehk pakutakse tass kohvi!»

«Küürakal mõttel sündis järelikult sirge seljaga poeg, kui jutt ikka õige on!» ütles pastor. «Kiitusest ja meelitustest sina vist ei hooli?»

«Kes neist hoolib? Iga sõna eest peab ju vastust andma,» ütles sepp.

«Võib-olla tahad sa meile oma abi pakkuda?» küsis pastor.

«Nii nagu soov, nõnda ka vastus,» ütles Jonatan.

«Sina oled küll see kõige viimane, kelle käest abi küsida,» jätkas pastor. «Sa oled võõras ja sul on omad tegemised. Aga sinu olek kehutab mind tagant, teist vabandust mul pole. Lesknaise põllul on viljasaak koristamata! Vili on küps, terad hakkavad pudenema, ja kui tal veabki sedavõrd, et raju vilja maha ei peksa, siis teeb iga päev talle ometigi vaikset kahju. Tal pole kelleltki abi loota, kui keegi seda ise ei paku. Leinaliste hulgas on mehi küll, kes südame poolest selleks valmis oleksid, aga praegu saavad nad päevatõusust loojanguni teha ainult seda, mida peremehed nendele tööks panevad. Neil oli isegi matustele tulemisega tükk tegemist. Ja lese lapsed on liiga väikesed, endal tal ihurammu ju palju ei ole, ja mina ise mõistan küll rehaga, aga mitte vikatiga ümber käia. Kuid siis turgatas mulle mõte pähe, et kui üks sinusugune vaba võõras turd mees meid paar tunnikest aitaks, siis tuleks mõni naaber võib-olla ise ja aitaks ülejäänuga hakkama saada!»

«Loota tasub ikka,» vastas Jonatan. «Ja ma kuulsin, et tera pudeneb; see on halb uudis. Ma eksin rängasti, kui praegune ilm kevadiselt üle öö ei muutu!»

«Ega sa ei pea tulema, kui oma kohustused kutsuvad!» ütles pastor.

«Muidugi kutsuvad!» vastas Jonatan. «Nad ütlevad selgesti: palja jutuga seemet põllult ei korista! Kes liiga palju taevasse vahib, see ei saa ilmaski vilja kokku. Ja kuigi ma pean ütlema, et paljud oskavad vikatit minust paremini käsitseda, siis tean ju ometi minagi, kus otsas vikatil tera on! Einoh, mida varem me minema hakkame, seda parem!»

«Las Marie läheb lastega kõigepealt koju,» ütles pastor. «Siis vaatame vahepeal midagi kaasa, millest perenaine võib-olla puudust tunneb!»

Natukese aja pärast sammuski Jonatan pastoriga mööda ilusat rada lesknaise maja poole. Pastoril oli käes reha ja teidukõrv, Jonatanil aga tohutu kimp õlest vihusidemeid. Tee peal jutustas pastor röövlist. Mees oli leitud uppunult rabast, kus ta oli turvast lõiganud, ja otsekohe läinud kuulujutud liikvele. Selle asemel et omastele tuge pakkuda, hakati mehe minevikus sorima. Jonatan sai kuulda ka tema kuritegust, majapõletamisega tapatööst. Aga kõige rohkem rääkis pastor röövli imelisest, vagast elust.

Enne kui nad jõudsid ümbergi vaadata, olid nad juba maja juures. Lapsed võtsid neid kohkunult vastu; vihusidemetega hiiglase nägemisel vilkus nende silmis umbusaldust.

«Ma toon sulle ühe viljakoristaja ja ühe sulase!» ütles pastor. «Esimene nendest kulub sulle kindlasti marjaks ära.»

Lesk ei teadnud, kas julgeda abi vastu võtta. Ka ei tihanud ta niisugusel päeval tööle hakata.

«Ära häbene ühti!» sõnas pastor. «Sedasi ongi kõige ilusam Peteri mälestust austada. Arvad sa, et ta ise nõnda ei mõtleks?»

Jonatan päris lastelt nende nimesid ja vanust, aga need ei julgenud hästi suudki lahti teha, sest sepp tuletas neile liiga sredalt meelde niisugust maailma, mida nad kartsid. Ja kui ta lastele seina peal varjupilte näitama hakkas ja faasanihäält tegi, tõmbusid nad eemale ja peitsid end põõsaste taha, kust nad tõsiste nägudega talle jahmunult otsa vaatasid.

«Kus teie vikat on?» küsis Jonatan siis.

Lesk tõi vikati ja sepp katsus sõrmega tera. «Leht ajab asja ära,» ütles ta, «aga lüsi küll minu jaoks ei passi. Andke mulle korraks kirvest!»

Ta sai selle ning kadus seejärel otsekohe põllu taha väikesse räsas metsatukka. Veerand tundi oli ta ära, aga kui ta vilmaks nähtavale tuli, oli tal peale pika käsivarrejämeduse saarelati kaasas veel vibu, tohust nukuhäll, vile, veski ja silmade ning ninasõõrmetega kepphobu — kõik need asjad, mida osava käega Jonatan oli jõudnud sabriku varjus valmis vesta. Ta jagas kannid laste vahel välja, ning alles siis langes mudilastel otsekui kae silmadelt.

Sepp jagas pastorile käske, laskis tal vett tuua ja käia kohale tarida. Vikatit käiati ja kõhutati seni, kuni see võis udusulegi lõhki ajada. Jonatan pani vikatile varre taha, sobitas tera tugeva saaretoika külge ning kinnitas kiilude, naelte ja plekkvitsaga. Siis sülitas ta pihku ja ütles: «Palugem nüüd, et rauts vastu peaks, siis on vili enne loojangut jala pealt maas!»

Need enesekindlad sõnad panid väikese lesknaise muigama. «Peteril oli alati hea meel, kui ta selle kahe päevaga valmis sai!» ütles ta. «Ja ta oli kõva töömees!» lisas pastor.

Kuid Jonatan pistis tubakapussi suhu, tõmbas nokatsi otsamikule, sest nüüd hakkas ta oma sõiduvette jõudma, ning astus väärikal sammul rukkipõllule, millest ta silmadega igast kandist põhjalikult mõõtu võttis. Siis alustas sepp lõikust. Pastor lesknaisega pidid kaared üles korjama ja tema järel vihku siduma, aga nad seisid sõrmegi liigutamata, silmitsedes suurt lõikusmeest. Oleksite teiegi seda näinud! Jonatani vikatikaar oli kaks korda laiem kui teistel viljakoristajatel ning kummatigi olid tema sammud pikad ja nobedad. Sepp sähmas vikati ühe ropsuga viljast läbi ja ometi ei jäänud ükski kõrs talle järele hüüdma. Leht huugas viljas, saarelatt suhises, lookas ja viimseni pingul; lai oli Jonatani esi ja rukis langes vägevast niitjast vasakule paksude puhmastena. Keset põldu jäi sepp seisma ja luiskas vikatit nõnda imeosavalt, et see üürgas kord nagu pasunad, sealsamas just nagu viiulid. Hekist hüüdsid talle vastu musträstas ja harakas, ning lapsed tormasid ummisjalu vaatama luisu vihurjat tantsu vikatiteral.

Niipea kui Jonatan oli heki äärde jõudnud, heitis ta vikati õlale ja läks tagasi teistele appi. Ta võttis enesele lõviosa tööst, kuigi lesknaine pastoriga rassisid elu eest, ning mutsutas vaeseid viljavihke, kuni need keskpaigast peenikeseks muutusid nagu kuueteitkümneaastased plikanääpsud. Kaar lisandus kaarele; agarad viljakoristajad sidusid need vihku ja vedasid hakki. Ja sellal kui kaks vanemat marakratti, täiskasvanu nägu ees, lõikusel jõudumööda kaasa aitasid, tulid kolm pisemat iga kord vudinal Jonatani juurde, kui see vikatiga tagasi sammus; nad tahtsid sõita saada ja rippusid tema õlgade küljes just nagu küpsed viljad oksal, ja kui sepp vilistades astuma hakkas, õõtsusid nad taktis tema käsivartel, üsna vaheda tera ligidal, aga ometi turvas otsekui ema süles.

Juhtus nõnda, et üks naaber tuli hiilides eemalt suurt viljakoristajat vaatama, ja kui Jonatan oli just viimase rukkieega lõpule jõudmas, hõikas tema nime üks talunaine, kes madalate hekikuuskede vahelt välja astus — suur vormikas naine, mitte küll noor, aga alles oma parimates aastates, tumedajuukseline, heleda ihunahaga, lõuakas, ilus.

«Kes see muu olla võiski kui sina!» hüüdis ta. «Kas sa mind ära ei tunne, Jonatan?»

«Miks ei tunne!» vastas sepp. «Siin see koht siis ongi, kus Anna enesele suure ja rikka mehe sai?»

«Jah, ja vana mehe!» ütles naine. «Kui sul ikka veel soovi on minuga põgeneda, siis tee seda kohe!»

«Soovi ju on,» vastas Jonatan. «Aga sellegi asja juures on oma hädad!»

«Kas sa meie viimast tantsimaskäimist mäletad, Jonatan?» jätkas naine. «Hiljem olen ma üksnes mööda okkalisi radu käinud.»

«Kurb kuulda,» ütles Jonatan. «Aga seegi käimine ei ole sul priskust ega tuju vähemaks võtnud.»

«Kui ma rõõmus olen, siis ainumalt sellepärast, et ma sind näen!» vastas naine naerdes. «Ja jumal tänatud, et sa mind siin esimestel aastatel ei näinud. Ma küürisin omaenda rinna peal pesu, nõnda luider olin ma.»

«Nüüd pead sa seda mujal küürima,» ütles Jonatan. «Sa oled ju täpselt nagu tollal!»

«Jonatan, ärme tolle aja peale mõtleme,» ütles naine taltsamalt. «Aga ära koju jõudes ütle, et ma nina norgu olen lasknud. Ma ei kaeba enam. Ma olin vahepeal nagu luukere ja ehtne nutunaine, kuid nüüd on tõesti teine lugu! Ma sain mehele heale rikkale vanamehele, lausa palveraamatule, Jonatan. Ma pidin ju kotiriide ümber ja tuhka pähe panema, hambad kukkusid mul suust välja ja juuksed tulid peast; ma igatsesin päevad otsa, oh, taevane arm! Aga nüüd on see möödas, nüüd olen ma ennast kokku võtnud, usu mind. Minu mees on üsna vana, kuid me oleme südamesõbrad, ja rikkad peaaegu!»

«Õnn kaasa!» ütles Jonatan. «Aga mis sul seal põlles on?»

Naine tegi kompsu lahti; kõige peal oli nisukarask, selle all aga mannergutäis jahedat õlut.

«See on teie kõikide jaoks,» ütles Anna. «Kuid ma ütlen ausalt, et ainumalt sinule on mul rõõm anda. Ja laste, nende vaesekeste tarvis on mul nipet-näpet eraldi ühes. Nemad ei saa ju milleski süüdi olla. Minul enesel lapsi ei ole, ja sinul ka mitte? Jumal, kui õnnetud me oleme, Jonatan! Oleksime meie kahekesi paaris olnud, küll nad siis oleksid näinud! Vaeh, et mul ka häbi ei ole! Säärase laia suuga olen ma ühtelugu, Jonatan. Nad nägid minuga varemalt küllalt vaeva, aga arvad, et see aitas? Päris tossikeseks ei ole ma veel jäänud ja sellepärast võtsingi nõuks siia tulla, kuigi ma seda peret ei salli! Aga kui sina siin oled, siis ei saa see palvemaja vist nõnda hull olla! Sa kujuta ainult ette, pühitsetud pastor rahmeldab seal nagu mõni sulaspoiss! Ma ei räägigi keelepekslust, mis lahti läheb!»

«Mina ka mitte, Anna!» vastas Jonatan, võttis tubli lonksu õlut ja kutsus teisi ligi.

Enne kui Anna ära läks, sidus ta rodu vihke kokku ja pakkus väikesele lesknaisele meest vankriga abiks, kui vili on vaja sisse viia. Siis viitis ta veel natuke Jonatani aega ning küsis viimaks, millal see teele asub.

Jõudis kätte odrapõllu kord. Sepast jäid maha noolsirged kaarteviirud nõtket, toredat vilja. Keegi ei lubanud enesele mingit puhkust, kõige vähem Jonatan. Higi leemendas tema pühapäevapintsakul, mida tal silmapilgukski ei tulnud mõttesse seljast maha ajada, aga tema vikatilöögid olid endiselt sitked. Ja täpselt siis, kui päike soode ja rabade taha looja vajus, köitsid nad viimase vihu kokku ning panid haki otsa harjaks.

Nahk soe ja meel rahul, silmitsesid nad natuke aega kordaläinud päevatööd. Ja kui Jonatan pastorile väheke lõikusest ning ilma kommetest jutustas, lippas lesknaine vargsi koju õhtusöögiks kõike korda seadma.

ÕHTUSÖÖMAAEG RÖÖVLI KODUS

Enne tuppa astumist pesi sepp ennast väikeses ojas, mis voolas maja taga sumedas hämaruses pajupõõsaste ja hiigeloblikate vahel. Seal varjude keskel oli vesi, mis tuli mäeveerult allikast, alati värske ja külm. Oja äärest tagasi sammudes olid Jonatanil juuksed ja habe märjad ning ihunahk punane otsekui vähil.

Siis istusid kõik lese väikeses kambris lauda. Lagi oli siin madal; savipõrand oli konarlik, kuid maha oli puistatud kadaka- ja kuuseoksi, mis andsid head lõhna. Kõik oli puhas ja kena, ning kõige õdusam tunne oli siis, kui lehm laudas sabaga vastu laudseina kopsis, sest see tähendas: mina olen ju samuti teiega.

Vaikides võeti kehakinnitust ning räägiti seejärel maast ja ilmast, sellal kui väsinud keha ja roidunud ihuliikmed toolijäril kõige mõnusamat asendit otsisid. Videvik jõudis kätte ja lapsed palusid pastoril mõnda lugu jutustada.

«Te tahate aina lugusid,» ütles pastor. «Aga varsti on jutupaun tühi, mida ma õnnetu mees siis peale hakkan? Paluge parem sepp Jonatani!»

«Jutusta jah üks pikk lugu!» ütles keskmine poiss.

«Hea ütelda, Hans,» vastas Jonatan. «Ma unustasin õiged

jutud koju, ja senikaua kui nendel järel käiakse, jõuab pastor teile hõlpsasti kaks või kolmgi juttu ära jutustada.»

«Aga pärast tuleb ikkagi sepa kord!» ütles pastor. «Ega ta kusagile ei pääse!»

«Jaa, jaa!» ütlesid lapsed.

«Kui me sliapoole teel olime,» alustas pastor, «käisin ma mööndaminnes ka meie sipelgapesa vaatamas. Seal oli kõik endist viisi. Lehmad on jälle pessa astunud, ja seda teevad nad ju iga päev. Aga sipelgad ei vannu alla, nad rügavad ja rassivad päevad otsa tööd teha, et auke täis saada. Niisugused on sipelgad, ja nende kohta teangi ma ühe pika loo rääkida. Kusagil hästi soojal maal on üks mets. Läbi metsa voolab mudane jõgi, ja kolme sammu kaugusel mudast oli kord üks sipelgapesa. See sipelgapesa oli alles väike ja uus, kuid sipelgad olid tema üle väga uhked. Nad rääkisid, et see on juba nõnda suur, et tipp ulatub üle metsa. Hommikust õhtuni rühmasid nad tööd teha, et pesa veelgi suuremaks ehitada, ja ennekõike olid neil ju käed-jalad tööd täis vastsete ja munadega, nad pidid neid ühtelugu keerama ja pöörama, neile peatoidust muretsema.

Aga ühel päeval tuli sinna üks sisalik, istus sipelgapesale ja hakkas sipelgaid õgima. Need pugesid urgudesse peitu, kuid sisalik tuli järgmisel päeval tagasi ja seejärel iga päev, ning toitu pidid ju sipelgad muretsema, misläbi paljud nendest elu kaotasid. Sipelgad katsusid sisalikku minema kihutada. Nad kogunesid suurde parve ja tormasid talle kallale. Aga kui vapralt nad ka ei võidelnud, see kõik ei aidanud midagi, sisalik istus üsna rahulikult edasi ja sõi nõnda palju kui jaksas. Sipelgad katsusid igate moodi, kuid miski ei aidanud. Nende tulevik paistis hirmus.

Siis läksid kõige vanemad sipelgad oma hädas sipelgaema juurde, kes istus sügaval pesas soojas kambris, kus ta pidi muna munema ja nende kõikide eest mõtlema. «Nüüd me oleme kõik järele proovinud,» ütlesid nad, «aga miski ei aita. Tahutu elukas on palju-palju meie vendi ja õdesid nahka pistnud. Me ei saa enam toitu muretseda, meie lapsed on näljas, mida me ometi peale hakkame?»

«Siis jääb üle ainult üks tee,» ütles sipelgaema nukralt. «Aga see on nõnda ränk, et me hiljem sellepärast mitu aastat peame nutma, isegi kui kõik õnneks läheb. Jagage sipelgad kahte rühma. Ühte saadate kõige tugevamad ja väledamad sipelgad. Neil tuleb hakata jõest muda tassima, niipalju kui neil jaksu on ja nii nobedasti kui jalad võtavad. Ja muda on

vaja panna tihedasti suure eluka ümber. Seda peab olema paks kõva kiht. Kui muda on päikese käes ära kuivanud, siis ei saa elukas ennast enam liigutada ja sureb.» — «Jah, aga kuidas nii?» hüüdsid vanad sipelgad. «Elukas ei püsi paigal, vaid tapab kõik need ära, kes muda tassivad!» — «Teised sipelgad peavad hoolt kandma, et ta paigal püsiks,» vastas sipelgaema. «Kõik teised sipelgad tuleb teil seada ühte pikka ritta ja lasta neil ükshaaval mööda rohukõrt otse eluka lõugade vahele ronida, et see paigal püsiks ja neid rahumeeles kugistada saaks. Aga kandke hoolt, et mu vaesed sipelgad ei roniks liiga tihedasti üksteise kannul, nõnda et elukas liiga ruttu kõhu täis õgib; nende vahet ei tohi ka liiga pikk maa olla, et loom kärsituks ei muutuks ja ennast kohalt ei liigutaks!»

Sipelgad tegid tema nõuande järgi. Kõige nooremad ja tugevamad jooksid muda tassima ja teised ronisid üksteise järel eluka ette. Kuid keskpäeva paiku tuli kõige vanem sipelgas alla sipelgaema juurde — vanadest oli nüüd üksinda tema alles jäänud — ja ütles: «Sipelgaema, me ei jõua! Me ei saa päratust elukast jagu! Varsti ei ole enam kuigi palju neid järel, kes kõrt mööda üles võivad ronida, ja paljud nende hulgast, kes jõe ääres käivad, on linnud ära söönud, ning ülejäänud on väsinud ja kardavad.» — «Pingutage edasi!» ütles sipelgaema. «Nüüd me ei või pooleli jätta, kui tahame oma pesa päästa. Ütle neile, et nad kannaksid kahekordseid koormaid ja jookseksid kaks korda kiiremini! Ja ütle mu tiivulistele poegadele-tütardele, et nemadki eluka juurde roniksid!» — «Oo, sinu tiivulised pojad ja tütred, meie uhkus!» hüüdis vana sipelgas. «Need, kellel varsti tuleb lennata laia maailma ja ehitada uued vägevad pesad, mis üle metsa kõrguvad! Kuidas sa võid!» — «Minu silmaterad peavad samuti minema,» ütles sipelgaema, «ja ometi ei ole sellestki küllalt! Ütle sipelgatele, et nad igaüks ühe nuku eluka juurde kaasa võtaksid. Praegu on meie pesa hävimas, praegu peavad lapsedki aitama.» — «Ah!» ütles vana sipelgas. «See on tuhat korda hullem kui ise minna.»

Ja noored tugevad sipelgad tassisid kahekordseid koormaid ja jooksid kaks korda kiiremini kui enne, ning teised aina ronisid, kuni neid jäi nõnda väheks, et nad mahtusid kõik rohukõrrele istuma. Aga siis kattis muda sisalikku igast küljest ning päike muutis selle kivikõvaks. Jõudis kätte õhtu. Sisalik vaatas ringi ja tahtis koju oma urgu minna; kuid nüüd ei saanud ta enam lahti. Küll ta tiris ja sikutas ja sisises, aga vabaks ta ei saanud. Nõnda lõpetas sisalik oma elu-

päevad ja nõnda päästsid sipelgad oma pesa, kus nad pärast hea hulga aastaid elasid.»

Kui pastor jutustas, tõusis väike lesknaine tasakesi püsti oma pimedas nurgas, kus ta oli istunud ja lapsi vaadanud. Vaikselt läks ta ahju juurde, pööras neile selja ja pühkis silmi. Siis pani ta paja tulele ja läitis männipeerud, nii et kamber muutus valgeks ja andis kõikidele kuulajatele järsku pärn. Ja kui pastor jutu lõpetas, levis kambrisse mõnusat kohvi- ja põlenud okaspuu lõhna ning õdus ahjusoojus hajutas õhtujaheduse ja tõi kergendust kätele-jalgadele, mis päevatööst hellaks ja kangeks olid jäänud.

«Kummatigi,» ütles väike Hans, mõtelnud asja üle hästi järele, «mis siis, kui oleks tulnud teine sisalik?»

«Aga ei tulnud ju, Hans!» ütles tema vanem õde.

«Kust sina seda tead!» ütles Hans. «Mida sipelgad siis oleksid pidanud tegema?»

«Loodame, et rohkem ei tulnud,» vastas pastor. «Kuid ütle mulle, Hans, missuguseks su meel muutub, kui sul hambavalu üle läheb?» — «Rõõmsaks!» vastas Hans. «Imelik, et su meel rõõmsaks muutub!» ütles pastor. «Hambad on sul ju ikka alles ja hambavalu võib üks-kaks-kolm tagasi tulla! Selle peale sa ei mõtle, ja ongi hea. Ärme parem mõtleme siis ka järgmise sisaliku peale, vaid rõõmustame ükspäinis, et esimenegi oma palga kätte sai. Igal päeval on oma muredestki küll.»

«Kui mina oleksin sipelgad...» ütles Hans, aga märkas siis kohvi ja kooke, mida ema lauale pani.

Pärast pidi pastor veel paar lugu jutustama, seejärel jõudis kätte Jonatani kord.

«Üks hea lugu!» hüüdsid lapsed.

«Ta tuleb, nõnda nagu ta on, justkui mees, kes oma puujala maha unustas,» vastas Jonatan. «Ma kuulsin seda lugu pragast Sejerseni käest. Tema seadis ühtviisi hästi nii värsse kui ka jutte kokku, ja mõlemad olid kaalu poolest kopsakad, just nagu Hollandist pärit. Aga kuulakem! Elas kord mees, kes ei sallinud üldse päikest. «Kukuksid sa ometi rannavette ja upuksid ära!» ütles ta sellele. «Sa kõrvetad minu põlde, kuivatad ära mu kaevud, ajad sõgedaks mu lojused. Päev läbi piinad sa minu ihu, ja kui ma magamamineku ajal voodisse heidan, siis on mu põlved nõrgad, süda tuim ja pea nagu sülem mesilasi otsas. Aga vaevalt olen ma silmapilguks rahu saanud, kui sa jälle oma tuletangid aknast sisse torkad ja mu üles äratad! Neetud päike, sa oled maailma piinaja!»

Nõndaviisi hüüdis ta päev päeva kõrval, ja ajapikku hak-

kasid ka paljud tema naabrid päikest hurjutama ning kõikides õnnetustes süüdlaseks pidama. Ja ühel õhtul, kui teised inimesed harilikult lauas istuvad, heeringas ja õlu ees, hiilis mees oma põllu läänepoolsesse serva, kust ta päikesele kõige paremini ligi pääses. Seal püüdis ta päeva kinni, kui see parajasti loojuda tahtis. Ning tõttas siis koju ja peitis selle kummutisse.

Alles järgmisel ennelõunal panid inimesed päikese kadumist tähele. Vaadati kella, lõuna jõudis kätte, väljas oli endist viisi pime ja päikest polnud ollagi. Kuid siis hakkas inimestel kummatigi kõhe. Paar meest jooksis kiriklasse abi järele, aga pastor oli parajasti abikogudusse pulmapeole kutsutud. Tasapisi rüsisid inimesed kirikuaeda kokku, kus nad hüüdsid ja karjusid ja kaeblesid, et viimnepäev on kätte jõudnud. ,Sellepärast möödus hulk aega, enne kui kedagi tarka meest kuulda võeti. «Teate mis!» hüüdis see. «Ma arvan, et päike on ära varastatud!» Ja niipea kui ta seda oli ütelnud, turgatas kõikidele mõttesse too mees, kes aina päikest oli neednud, ning kogu kambaga asuti teele tema talu poole. Kõige ees olid paljud nende hulgast, kes ise päikest olid põhjanud, kuna taga koperdasid raugad, kes maja ees istudes päikesega harilikult luuvalu leevendasid.

Mees, kes samuti tol ööl sõba silmale polnud saanud, seal ta pidi kogu aeg üles tõusma ja vaatama minema, kas päike on ikka alles, seisis parajasti kaevu ääres ja jootis hobuseid. Kisa ja kära kuuldes jättis ta hobused sinnapaika, tõttas tuppa, võttis päikese ja peitis oma rinnale särgi alla ära. Küll otsiti lakast, otsiti nii seest kui väljast, aga päikest üles ei leitud.

Nüüd ei julgenud mees enam päikest ära panna, vaid hoidis kogu aeg särgi all. Sellest hakkas tal halb. Ta pidi voodisse jääma, ja pikali maas kaebas ta hirmsate rinnavalude üle. Aga kui naine tohtri kutsus, sai ta vihaseks ja äigas neile sängisambaga.

Nüüd, kus ta voodis vähkres, nägid inimesed päikest. See pistis serva särgi alt välja. Peagi oli tuba inimesi täis, kes palusid ja anusid, et mees päikese tagasi annaks.

«Mis asja te räägite?» hüüdis mees. «Kas te ei hüüdnud samuti nagu mina, et see piinaja kaldavette kukuks?» — «Tõsi küll,» ütlesid inimesed, «aga me kahetseme seda! Vili ei taha kasvada, lojused süüa ega sulased sängist üles tõusta. Meil kõikidel tuleb talust-tarest ära minna!»

Kuid mees surus päikese ainult tugevamini oma rinnale, ehkki see tegi talle haiget. «Ma ei anna seda iialgi tagasi!»

hüüdis ta. «Nüüd ei piina ega vaeva tema õel kuumus ja valgus meid enam kunagi. Nüüd on ta mul käes, ja enam ei lase ma teda mitte mingi hinna eest lahti!»

Ja ta surus päikese nii kõvasti oma rinnale, et see põletas ta surnuks. Niisugune mees oli ta. Aga ülejäänud suve ei julgenud keegi päikese kohta halba sõna ütelda, kui ta oma kohale tagasi oli viidud! — See oli siis lugu mehest, kes päikese ära varastas!»

«Kas sellega on jutt läbi?» küsis kõige pisem tüdruk sepa põlvelt.

«Päike on jumala pale,» vastas tema õde. «Seda ei saa vaadata!»

«Päike on tulekera,» ütles suurem poiss. «See oli muinasjutt, sest päikest ei saagi maha võtta!»

«Aaab küll,» ütles kõige väiksem poiss. «Mina saan.»

Kui nad sepale peale käisid, et ta veel midagi jutustaks, vastas Jonatan: «Oleks mul pudel siin, siis võiksin teile sadamaid muretseda, mida te iganes soovite! See oleks ju veel parem!»

«Jutusta sellest!» hüüdsid lapsed.

«Kui see ainult muinaslugu oleks!» vastas Jonatan. «Aga ehk ta alguses nendele ikka on ka, kes sellest kuulevad. See on lugu ühest narrist, kelle nimi on sepp Jonatan! Kurb küll, kuid nõnda see on!»

«Võib-olla saaksime meie natuke aidata, kui sa jutustaksid, mis sind vaevab,» ütles pastor. Ja sepp tegigi, siin-seal laste jaoks sobivamaid sõnu valides.

«Ma ei suuda veel ära arvata, mis sinu kummaliste juhtumiste taga seisab,» ütles pastor. «Aga üks on kindel: sa poleks tohtinud seda pudelit kasutada.» — «Seda oleks võinud arvatagi!» vastas sepp. «Kurjast tuleb üksnes kurja,» jätkas pastor. «Õnnetus käis sul kannul, kuni pudel oli sinu käes. Kas sa pole selle peale mõtelnud?» — «Ma olin liiga tähtsemishimuline,» vastas Jonatan. «Aga kas niisugust aega ei tule, kus pudelit tohib kasutada?»

«Raske ütelda,» sõnas pastor. «Hõlpus on ära keelata ja ütelda: sa ei tohi mitte kunagi. Tegelikkus ei ole nõnda sile ja sissetallatud radadega kui teooria. Mida ma ise teeksin, kui mul pudel oleks ja ma hädalist inimest kohtaksin? Kui ligimest kannatustest ja muredest välja aidatakse, siis võiks see ehk kõne alla tulla. Aga käituda tuleb ettevaatlikult ja ausalt. Ja kui armastus ning kohusetunne ütleksid: «Tee seda!» siis kostaks võib-olla samal ajal püha hääl: «Ära tee; kurjast tuleb ju ainuüksi kurja!» Jah, me võime sattuda nii-

sugusese kimbatusse, et meie kohusetunne ja armastus oleksid nagu selle vastu, mida me tunneme kui jumala tahet. Ei, Jonatan, ma ei saa sulle mingit reeglit anda! Käi oma südame, käi oma südametunnistuse järgi! Kuid ma arvan, et kurjusel on alati hukatuse seeme näpu vahel, kui ta heategudeks käe ulatab. — Hoopis teine asi on, kuidas seda pudelit hävitada, sest varem või hiljem peab ju nõnda sündima?»

«Seda peab otsustama õige mees, kui ma pudeli temale üle olen andnud,» vastas Jonatan. «Ma tahtsin, et see meie maale ja riigile kasu tooks!»

«Võib-olla on see hea mõte,» ütles pastor. «Kui meie maa valitsejad selle tõepoolest suure asja teenistuses ära kasutaksid, siis jääksid teatud kahtlused võib-olla kõrvale. Aga ühe asja peale tuleb sul mõtelda: sa pead teadma, kes see on, kellele sa niisuguse hirmsa riistapuu annad. Anna see ainult suuremeelsele ja õilsale inimesele. Kui sa niisugust inimest ei leia, siis tuleb sul see hävitada. Ma ei tea ainult, mismoodi!»

Mõnda aega pidasid nad selle üle aru, kuni Jonatan ütles: «Kõigepealt on tarvis kasulik arestivaht üles leida.»

Ta hakkas kohe minema. Lesknaine ja lapsed ei tahtnud teda ära lasta, aga ta jäi enesele kindlaks, ja natukese aja pärast lahkusid nad pastoriga majast ning hakkasid mööda kitsast teerada astuma. Väike pere seisis trepikivil ja vaatas pimedusse neile järele.

Teele keerates nägid nad väravaposti juures ähmast kogu seismas ja ootamas. Kui nad selle kohale jõudsid, tegi võõras neile kummarduse ja astus siis kaasa tulles pastori kõrvale, kes jäi nõnda minejate keskele. Vaikides kõndisid nad küla poole ja iga kord, kui nad mõnda niisugusesse kohta sattusid, kus liiv oli sügav või pinnas soine, käis võõras neile teed näidates ees. Kuid kiriku juures puude all pimeduses jäi ta seisma, vaatas neile otsa ja läks minema.

«See oli nende laste isa,» ütles pastor. «Seda ma arvasingi,» vastas Jonatan. «Teda me peame eluaeg meeles pidama.»

«Ma ei paku sulle mingit tasu,» ütles pastor lahkumisel. «Ma arvan, et see oleks sulle vastumeelt. Aga kui sul kunagi sõpra ja lihtsat külakirikuõpetajat tarvis peaks minema, siis sa tead, kus ta elab. Oleksin ma targem, siis annaksin sulle tee peale kaasa paremat nõu, ja oleksin ma rumalam, siis oleksin ühe nõuande asemel kümme andnud. Ma annan sulle ükspäinis oma õnnistuse, et sa suudaksid oma suure ülesande täita, nõnda nagu sinu headus tahab.»

Seda jumalasulast meenutas sepp alati rõõmsa meelega. Samuti oleme kuulnud, et oma teekonna elamustest pidas ta seda päeva üheks paremaks.

Jonatan ei jõudnud tee peal sadat sammugi edasi minna, kui ta pimedikus jälle kellegagi kokku sattus. Seekord oli seal elus, soe ja kummatigi ärakülmanud naisterahvas, talunaine Anna.

«Lõpuks ometi sa tuled, Jonatan,» ütles ta. «Ma olen nõnda kaua oodanud. Aga usu, ma oleksin oodanud siin aovalgeni välja. Ma pean ju natuke sinuga koos olema, enne kui sa jälle kaugele ära lähed.»

KUIDAS JONATAN SAALOMONLIKU OTSUSE TEGI

Millest sepp ja Anna omavahel rääkisid, sellest ei ole peatunnistaja — õine sügistuul — meile jutustanud. Kohta sinagi oma noorpõlvesõpra õises tuules; ta on vaikiv ja tõsine rändur. Aga niipaljukest on meil teada, et Jonatanil oli järgmiseks hommikuks paar miili seljataga. Ta rühkis edasi pikkade sammudega. Aega tuli võita, pudel üles leida.

Missugune koidik! Päikesetõusu ei näinud keegi. Raskelt söudsid pilved maa kohal, veemassidest pingul, vihmasagaratest tiined; tugevnev läänetuul kihutas neid paiga poole, kus nad koormate all pidid kokku varisema ja need maa peale välja valama. Ja siis vallandusid veed, pilv sööstis alla ja põllud said tema varisemist tunda. Nüüd tuli esimene jõnk vihmahoog tuhandel kabjal läbi viljamere tuisates. Vihma valas ojadena; see täitis lõokesepesad ja kastis sepa üdini märjaks. Pelgu otsimata sammus Jonatan nobedasti läbi paduvihma. Taevaste luukide all kadusid tolm ja higi. Tuul ja külm tegid ta üleni virgeks ja äratasid temas näljatunde. Aga kuna tal ei olnud toiduraasugi, siis sammus ta lihtsalt edasi, lootes, et küll aeg annab arutust.

Ennelõunal kõmpis ta läbi pooleldi uppunud küla, kus ei päästnud olevat ühtegi elavat hinge peale kahe naise, kes seisid ühe mahajäetud maja ees. Mõlemal oli käes piimakann ning nad sõimlesid ja sõnelesid, nii et sädemed lendasid.

«Ta ei suuda oma näppe paigal pidada, seda ütlevad kõik!» hüüdis üks naistest.

«Kõigepealt näe palki omaenda silmas!» nähvas teine.

«Anna mu piim tagasi, ja otsemaid!» karjus esimene pooleldi sepa poole pöördudes hästi kiledal häälel, niipea kui ta

teda silmas. «Varastab minu kannu ära! Ja kinnitab taevase jumala nimel, et see on tema oma!»

«Sa valetad hullemini kui maailma kõige hullem valetaja!» karjus teine, samuti Jonatani poole pöördudes. «Mina võin seista siin kõige suurema rahuga, omaenda piimakann käes, mille ma oma lihaselt õelt varrudel kingituseks sain. Taeva inglidki võivad seda tunnistada!»

«Et su keel ka riivatusest ära ei kuiva!» karjus esimene. «Selle kannu sain ma Søreni käest jõuludeks kõige suurema armastuse märgiks!»

«Sina, lirva! Søren andis sulle «kõige suurema armastuse märgiks» ju midagi muud!» karjus teine. «Kogu küla teab, et sul on tagument siiamaani roheliseruuduline! Hii, sa said ju kaigast, kui Søren avastas, et sa magatad teist meest!»

«Võeh, va häbitu renu!» kähvas esimene vastu. «Mida mina küll sinust nägema olen pidanud! Paljud lähevad hauda, enne kui sinu lapsed isata jäävad!»

Teine tõstis kannu ja oleks selle sisu kahtlemata oma kaasõele näkku paisanud, kui Jonatan poleks õnneks vahele astunud.

«Pidage'nd väheke, Taanimaa naised,» ütles ta. «Laske ma proovin teie tüli lahendada. Milles asi seisab?»

«Minu kannus, mis seal selle kärnkonna käes on!» vastas esimene.

«Valevanduja!» hüüdis teine. «Ma tunnen oma kannu ju selle sämbu järgi ära.» — «Sitahark!» hüüdis esimene. «Selle sämbu tegi ju Søren ühel hommikul, kui ta salaja tilga koort tahtis võtta, aga hammas kogemata vastu läks.»

«Jätke nüüd oma armastusväärsused endale,» ütles sepp. «Te peate oma suuvärki väheke koomal hoidma, et ma saaksin selle loo üle niisama palju rõõmustada kui pastor Tadæusen, kui ta Peri juudiga ära lepitas, kes kaksteistkümmend aastat ühe kreeka pähkli puu pärast olid protsessinud. Ütelge mulle nüüd kõigepealt, miks te kannude pärast tülitsete, kui nad on üsna ühesugused, ainult et üks on sämbuga ja rõõska piima täis, teine tühi?»

«Nojah, seda'p see krõnks ära kasutabki,» hüüdis esimene oma tühja kannu sepa poole ette sirutades. «Aga kuula, ma õnnetu petetud naine jutustan sulle, kuidas kõik juhtus. Täna hommikul valas piimamees mõlemad kannud täis nagu alati, kui me nad sinna lauatüki alla paneme. Aga vaevalt oli ta läinud, kui üks võõras kahtlane mehike ligi hiilis ja ühest kannust kogu piima ära jõi. Kui me välja tormasime, laskis mehike jalga, aga see seal jooksis kohale ja ütles häbematu

julgusega, et väike nadikael joonud ärä minu piima. Ja nõnda ma vaene inimene seisan, ilma et mul oma lapsukestele piima oleks viia.»

Naine nägi hale välja. Ta kergitas oma porist põlle ja pühkis silmi, aga see andis pisaratele üksnes hoogu juurde, mis voolasid nüüd lausa vihmaga võidu. See oli südantlõhestav vaatepilt, ja sepp hakkas vähehaaval tema poole hoidma. Aga teine naine ei vandunud alla. Ta ajas selja õiglase moega sirgu, rinna-aarded ette õieli ja prunnaka tagumiku taha prunti ning naelutas oma kiiskava pilgu sepale. Tema häälest kostis sügavat, siirast solvumist, mis meesterahvas hõlpsasti kõhklust võib tekitada.

«Silmi vesistada on ju lihtne,» ütles ta. «Ja lihtne oleks mereranda tema võltspisaratega üle ujutada. Aga mina pole hoopistükkis säärane. Ma saan aru küll, et inimene läheb endast välja, sest see on ju tuskategev õnnetus. Ja ma olen ka nii hea naisterahvas, et laenaksin talle kõige suurema lahkusega natuke piima, kui ta sedavõrd ahne ja valskust täis ei oleks ja kui ma teaksin, et ma oma piima kunagi tagasi saan. Aga kui tema röövihimu nii kaugele läheb, et ta minu kannu mu oma käte vahelt endale tahab kiskuda, siis peab siin lõpp olema. Näete, säärane on siis tänu hella hoolitsuse eest! Aga et see on minu kann, seda mõistad sa hõlpsasti, kui ma jutustan, mismoodi kõik aset leidis. Tegelikult oli asi nii, et hommikul panime me kannud siia lauatüki alla, tema oma jao vasakut, mina oma jao paremat kätt. Siis nägime vargapoissi. Kuna mina olen tsipa noorem ja kergema jalaga kui tema, siis jõudsin ma esimesena kohale ja nägin silmapilk, et varas oli joonud vasakust kannust. Aga kelle oma see oli, kui küsida tohib?»

Tema sõbratar protesteeris ägedamini kui kunagi enne, ja salkus, lehvivate juustega peade kohal lendlesid nüüd sõimusõnad, mis mahlakuse ja jõu poolest ületasid kõik, mida Jonatan seni oli kuulnud. Loodusjõud möllasid poti piima pärast, kuid ega selles midagi erakordset olegi siin ilmas, kus vaprad mehed oma elu tihti vähemagi eest ohvriks on toonud ja rahvatõud üksteist on hävitanud asjade pärast, mida kannutäie rõõsa piimaga vaevalt võrreldagi saab.

Kuigi meeletuks muutunud keeled ühtelugu seppa appi hõikasid, ei saanud ta sõnagi vahele ütelda; nõnda kiiresti langesid mütsud ja müksud, matsud ja lopsud. Jonatan seisis, soovides, et tal oleks poolgi Saalomoni tarkusest, aga samal ajal turgatas talle ka pähe, et Saalomonil, kes võis ennast sulaste ja timukate abil au sees hoida, oli siiski kõik lihtsam.

Kuid tasase meelega sepp seisis kannatlikult edasi ja leidis siis lahenduse, mis tegi au nii tema peale kui kõhule. Endist viisi rahulikult sirutas ta käe välja ja võttis täis kannu, ning võitlusmöllus ei märganud fuuriad midagi, enne kui oli juba hilja. Jonatan tõstis kannu suule ja jõi kahe sõõmuga tühjaks. Ja olgugi et piim oli vihmaveest juba üsna lahjaks muutunud, maitses see talle otsekui värsked pähklituumad.

Enne kui ta habemegi puhtaks jõudis pühkida, olid tulehargid esimesest kohmetusest üle saanud ja tema vastu pööranud. Ühises vihasööstis kahmasid nad sepal kannu käest, paiskaid tema au sõimukeele sügavasse porilompi ja pistsid säärase jõuga tänitama, et see pani tal peaaegu vere tarretama. Siis laskis sepp jalga ja tegi, et mööda teed minema sai. Peagi kadusid sajatused vihmapahinasse ja tuuleulgu, kuna Jonatan, mõnutunne suus, ise ühtaegu häbelik ja uhke, kurjateopaigalt vägeval sammul eemale velkis.

KUIDAS SEPP TEEKAASLASE SAI

Kui Jonatan mõne aja pärast vihmatihedikus ühte väikest mehikest silmas, kes tiidsasti jalgu läbi muda ja pori oli lingutamas, siis mõtles ta kohe: «Etskae, teine joomamees kah seal!»

See oli kiitsakas kõhn leerieas poiss. Jalad olid tal lühikesed ja kõverad, aga ta pruukis neid väsimata. Poisi kingad lirtsusid ja lurtsusid iga sammu juures ning läbi tema kulunud, lapitud, kuid puhaste rõivaste vuhas tuult ja vihma.

«Mis sind nõnda tagant kihutab?» hüüdis Jonatan, kelle vägev jõudus kõnd teda peagi poisi kõrvale tõi. «Ega ometi mitte must südametunnistus?»

Sammu aeglustamata pööras poiss oma suurt kõhna pead. Tal oli karm, kohkumatu nägu ja ta oli vähemalt paar aastat vanem, kui sepp alguses oli arvanud.

«Südametunnistus — niisugust asja ma ei tunne,» vastas poiss. «Ja pealegi ei ole see sinu asi.»

«Said nüüd, ja paras sulle!» hüüdis sepp. «Aga ega ikkagi sina ühte piimakannu tühjaks ei joonud?»

«Võib-olla et jõingi,» vastas poiss.

«Sa vaatad kõigele ülevalt alla, ja juba noores eas,» ütles Jonatan.

«Ära räägi mulle vanusest!» uratas poiss. «Kas on veel

midagi rumalamat olemas? Mis sul sellest kasu on, et sa ühe või kaks inimpõlve ära oled elanud, kui sul puudub see, mis minul on olemas — mõistus?»

«Kah õigus,» tähendas sepp. «Ja ega mina olegi õige mees sind leeritama, sest kui sina oled piimavaras, siis olen mina piimaröövel, sest teine kannutäis kadus minu kõhtu. Aga minu asi ei ole ka selle looga hoobelda, sest mida rohkem sa sellest räägid, seda piinlikum hakkab. Peab vaatama, et keelekaste saaks kinni makstud, kui ma kunagi seda teed tagasi tulen.»

«Orjavaim,» ütles poiss. «Mis sinu jaoks on vale, see on minu jaoks õige. Kui ma ise matti poleks võtnud, siis oleksin varati näljast ümber kukkunud ja see oleks tagatipuks teile kõikidele halvem olnud. Ähvardate ja karjute küll, aga te peaksite parem rõõmu tundma, et ma viitsin teie küllust ära kasutada. Jah, sedasi olen ma kaks nädalat juba hakkama saanud!» ütles ta tähtsalt.

«Siis tuleks sind vist kratist kinni võtta ja koju tagasi saata!»

«Sellest pole kasu!» vastas poiss uhkelt. «Kaks korda on seda tehtud. Aga ma läheksin neljandamal, viiendamal ja viiekümnendamal korral uuesti minema. Ma ei karda. Seekord kõik klapib, sest mul on kõik läbi mõteldud. Nüüd nad arvavad, et minu laip hulbib kusagil meres. Rohkem ma ei ütle. Ja sind ei karda ma põrmugi. Ma nägin sind läbi. Lühidalt välja ütelda, sa oled vangimajast jalga lasknud. Tunnista üles!»

«Lühidalt välja ütelda,» kähvas sepp, «kuidas sa ennast üleval pead?»

«Kasutan mõistust,» vastas poiss nipsakalt. «Väga lihtne. See ei tähenda veel, et teised suudavad sedasama. Aga esiteks tõendab sinu väljanägemine, et sa oled kas sepp või hiljaaegu pegris istunud. Teiseks — need sinu vanamoelised riided, mis sa muidugi põgenemisel varastasid. Sinu saapad annavad tunnistust, et sa oled pika tee maha käinud, ja mispärast peaksidki sa nendes riietes säärase ilmaga rändama, kui sa kusagile ei põgeneks? Sinna juurde veel sinu seosetu rumal jutt ja su kahtlustavad pilgud.»

«Oleks, et näeks vähemalt ontliku inimese moodi väljagi!» ütles sepp.

«Kõik on võib-olla alles ees,» vastas poiss. «On tarvis ainult rohkem ettevaatust. Selles punktis võid sa minu käest õppust võtta. Aga ära kohku, sest nii selgeltnägelikke kui mina on vähe. Enamik arvab lihtsalt, et sa oled ilmsüütu sepp.»

«See lohutab,» ütles Jonatan. «Kuid sina? Mispärast sina siis silkad? Olid nad sinu vastu kurjad või?»

«Minevikust ma parem ei räägi. Mul on tähtsamaidki asju, millest mõtelda,» vastas poiss. «Ma ei saa neid ka kurjaks nimetada, sest sõna «kuri» kuulub ebausu valda. Nad olid lollid, neil puudus mõistus; see on ju kõikidest puudustest kõige harilikum. Igal pool teeb lollus suuri sõnu ja miski ei muuda lollust nõnda jõhkraks ja pahatahtlikuks kui vaimuannete nägemine. «Tallake ta jalgade alla või tehke lolliks!» kisendavad lollpead. Kas pole siis lausa ime, et ikka veel geeniusi tekib, kui te teete kõik, et neid juba kasvuajal ära hävitada? Või oled sa kuulnud mõnest tõelisest geeniusest, kes ei ole pidanud kõige hirmsamat tagakiusamist taluma?»

«Võib täitsa uskuda,» vastas Jonatan. «Kes tahab palju saada, see peab palju kannatama. Ah et sina oled siis sündinud midagi suurt korda saatma?»

«Olen jah,» vastas poiss. «Ma olen tegelikult kuningapoeg, mitte küll sünni, vaid võimete poolest, ja see ongi see kõige suurem asi. Ma olin alati kõige andekam, kus ma ka poleks olnud, aga seda ei tahetud kunagi märgata. Nad ei saa ka aru, et suure elu elamiseks peab olema tugevat vaimu, mis kanalasse ei passi. Alailma püüti mu tahet murda ja mind kõige naeruväärsemate manitsuste ja kõige narrimate karistuste abil alandada. Mind ei aidanud keegi. Aga ma aitan ennast ise. Nüüd olen ma teel!»

«Mida su vanemad säärase «tasu» kohta ütlevad?» küsis Jonatan.

«Ma ei saa oma vanematele kuidagi tasuda,» vastas poiss. «Ma ei tunne neid, ei tea, kas nad on elus või surnud, heade vaimuannetega või kasinate võimetega. Aga kui ma nad leian, siis tasun neile heldelt, kes nad ka ei oleks, ainult sellepärast, et nad on mu vanemad!»

«Mõtleks kui hea poeg!» ütles Jonatan. «Varanatukest sul siis ikkagi on?»

«Ei ole,» vastas poiss. «Raha mul veel ei ole, saad isegi aru. Aga see on kõige väiksem asi! Halvem on hoopiski, et ma pean jõudma nii tohutult palju ära teha. Ma pean õppima. Ma olen lugenud rohkem kui enamik teisi inimesi, aga see on ju ainult piisake meres. Nad võtsid mul raamatud käest, need kiusajad, ja isegi üksainus päev ilma lugemiseta on ju piin! Nad on aastaid mu elust ära varastanud, need timukad. Mida nad muidu tegid, sellele pole mul rohkem aega mõtelda, aga nad röövisid minult mu kallist aega, jah, aega, mida ma enam kunagi tagasi ei saa võita. Nad tegid minuga lühikese lõpu,

panid mu parandusmajja, ei lasknud mul nädalate viisi trükisõna näha. Tuhat kakssada ööpäeva on nad minult ära varastanud, sestsaadik kui nad mind mu kasuisast lahutasid, kes tugev ja rääkis minuga sageli hilise ööni välja. Aga ta suri; ma olen üksi. Tuhat kakssada ööpäeva, saad sa aru? Kõik selle aja olen ma rüganud säärast tööd teha, millega tohmasidki sama hästi hakkama oleksid saanud. Aga kes need suured ülesanded ellu viib, mis mind ootavad? Ei keegi peale minu enda, mitte keegi! Kuid ma olen liiga hilja teele asunud. Kiire on, kiire on, lisame sammu! Mul tuleb kaks korda rohkem tööd rügada, sest ma pean määratu hulga asju ära tegema. Ma tean nimelt, et suren noorelt.»

Ta tõstis tempot ja ütles: «Geeniused nagu mina surevad ikka noorelt. Sa võib-olla ei usu seda, aga ma tean, ma suren noorelt.»

«On mõningaid, kes seda teavad, sellest on ennegi kuuldud,» vastas sepp.

«Me peame kiiremini kõndima,» ütles poiss. «Ma pean pingutama kõigest väest. Ma ei tea, kust ma puhkuseks ja magamiseks aega leian. Aga ma pean jõudma midagi suurt korda saata, seda tean ma samuti. Päris kindlasti ei ole ma veel otsustanud, mida ma iseäranis õppida tahaksin. Mul on janu kõikide teaduste järele. Kõige rohkem küll loodusteaduste järele. Õpiksin kõige parema meelega astronoomiat, füüsikat, keemiat, geoloogiat, bioloogiat ja muidugi matemaatikat. Kuid aega on vähe. See sunnib mind võib-olla jääma ainult paari teaduse juurde. Leiutistega ja tehnikauudistega võin ma ennast siis muu kõrvalt lõbustada.»

«Anna aga pihta!» ütles sepp. «See on niisama kasulik kui tohterdamiskunst!»

«Jah, tohterdamiskunst!» ütles poiss sammudele pikkust lisades. «Tohterdamiskunst! Ma pole sedagi unustanud!»

«Oma küünalt sa vaka all ei hoia, kuid sinu sihid on suured,» ütles Jonatan. «Mis su nimi on?»

«Hüüa mind Askeladiks,» vastas poiss.

Nad ajasid juttu edasi ja sepal tekkis Askeladi teadmiste vastu sügav lugupidamine. Ükski küsimus ei suutnud teda vastu seina suruda, ta võis ükskõik millest pikki loenguid pidada. Nad muudkui velkisid. Mõlemad olid küll märjad, aga said kiirest käigust ja leegitsevatest mõtetest sooja, süvenedes sedavõrd teadustesse ja leiutistesse, jõududesse ja loodusvägedesse, metallidesse ja tööriistadesse, loomadesse ja taimedesse, päevasse ja öösse, et nad peaaegu ei märganudki seda loodusväge, mida nad kõige rohkem oma naha peal tunda

said, nimelt ilma. Tuul näpistas ühtviisi edasi, aga vihm oli nüüd veega kokkuhoidlik ja keskpäeva paiku murdis võimsalt hõõguv ärts pilvedest läbi, päikese nooled käristasid sumeda eesriide lõhki ning vaevatud maa kohale valgus päeva kosutavat sära.

Ühe heki juures, kus oli tuulevarju, jäi Askelad seisma ja ütles: «Siin teeme silmapilguks peatuse ja sööme!» — «Tore,» vastas Jonatan. «Aga me ei ole ju kitsed, muidu võiksime keraheinast kenasti ära elada. Kas poleks parem, kui otsiksime ühe maja, kus väheke söögipoolist üle on jäänud?» — «Ole vakka!» ütles Askelad. «Ennemini söön oma saapad ära!» — «Ega ma sellepärast, et see head meelt teeb,» ütles sepp häbelikult.

Askelad rapsas maast märja rohutuusti ja pühkis pükstelt poripleki. Pesi siis käsi külmas kraavivees, mis toimeka vulinaga kadus kusagile metsporgandite, hiireherneste ja soolikarohu alla, ning tõmbas taskust läbimärja paberist paki, milles olid leivakontsud, pekk ja juust. Ta pani isuäratava toidukraami rohu sisse, kus veepiisad kõrtel ei olnud küll samavõrd minev kaup kui pärlid, aga ei jäänud pealtnäha neile ka alla, ja kutsus sepa sööma.

Jonatan ütles tänades: «Paned sa pahaks, kui ma küsin, kust need maiuspalad pärit on?» — «Küsi pealegi,» vastas Askelad. «Aga kui sa pead vajalikuks pärima hakata, siis on targem söömata jätta!» — «Sel juhul ma ootan parem ära,» ütles sepp.

Nõnda ta tegigi. Aga sepa eeskuju ei riivanud Askeladi südametunnistust ega kahandanud tema isu. Ka ei korranud ta oma kutset, vaid sõi kärmesti ja valjusti suud matsutades, et seppa ärritada. Alles jäi ainult märg rasvane ajalehepaber, mida ta söömaajal agarasti uuris.

Oma nälja peletamiseks, mis peki ja juustu lõhnast samuti oli ärganud, pistis Jonatan käe taskusse ja sai näpu vahele raasike tolmu, millest väiksem osa oli tubakas. Seda kibedat ribu-räbu ta siis mäluski, silmitsedes taevas tõttavaid sügispilvi.

SEPP JA ASKELAD AITAVAD KOHUSETRUUD MÖLDRIT

Kui tuuline päev juba õhtusse hakkas kalduma, liginesid rändurid ühele veskile, mis asus lagedal, iilidele avatud vooremaal. Möldrimaja ees, mis oli päris tee ääres, seisis eideke. Rännumehi märgates hakkas ta lehvitama. Vanamutt,

[illegible] mõhnalistel jalgadel tammudes punase villase ürbi all [illegible] oli lõdisenud, sibas nüüd neile vastu, masajalgne ja [illegible]lamberdav, otsekui tuleks tal igal sammul jalgu maa seest välja tõmmata.

«Kas te oleksite nõus mulle kahekesi appi tulema?» hüüdis ta kaeblikult.

«Oleme küll, vanaemake!» kostis sepa täiehäälne vastus.

«Jumal tasugu teile ja õnnistagu teid!» hüüdis vanake nuttes.

«Mis sinuga siis lahti on?» küsis sepp, kui nad eide juurde jõudsid.

«Ole, minu vanamees,» vastas see, «läks säärase ilmaga veskisse. Ta on tublisti üle seitsmekümne, aga tahab täna ikkagi jahvatama hakata.»

«Vana mees ei tohiks küll täna veskikive käima lasta,» ütles Jonatan.

«Seda ütlesin minagi,» halises eit. «Ma palusin ja keelitasin teda lausa põlvili maas. Aga mind ei taha ta kuulda võtta, kuigi on hoiatuse saanud. Täna hommikul tal jalg vääratas ja ta kukkus kambris põrandale pikali. Kuid ta ei taha seda märki uskuda ja ma ei julge tema juurest kaugemale abi otsima minna. Eks ma siis palunudki kõigevägevamat jumalat, kedagi teist mul ju ei ole. Nüüd saatis ta siis teid kahekesi. Head inimesed! Te peate temaga rääkima!»

«Tjah,» vastas Jonatan. «Ma ei ole küll nende hulgast, kes teistele hea meelega kaikaid kodarasse loobivad. Aga tuul paisub ja veski pole rauga jaoks mänguasi. Teeme, mis suudame!»

«Jumal õnnistagu sind!» hüüdis vaene eideke, pigistades kergendustundega sepa kätt oma kohmetute sõrmede vahel. Kuid Askelad köhatas ja ütles karedalt: «Ma pole iial säärast mõttetust kuulnud! Arvad sa vahest, et mul on niisugusteks närrusteks aega? Võtame asja mõistusega, astume mõnda majja sisse ja saadame siia teised inimesed!»

«Sul on kindlasti õigus, sest sa oled targem,» vastas Jonatan. «Aga oma kurjavaimu kallihinnalise peanupuga võiksid sa ju ka taibata, et sinu nõuanded on raisatud ühe tühmi peale. Tema teeb mõistagi kõik valesti ja läheb selle vana naisega kaasa. Me peame järelikult lahku minema, ja aitüma seltsi eest!»

«Ei, siis ma tulen kaasa!» ütles Askelad. «Kuid et see on lolluse, see peab paika. Ja ma tulen ühes ainuüksi sellepärast, et sind mõne uue lolluse tegemisel takistada.»

Vanake nuttis kergendusest; pikema jututa asusid nad piki

rohtunud vankrirööpaid teele veskisse, mille suur must kogu kühmus längakil vastu hämarduvat taevast, kust tuuleiilid talle kallale tuhisesid, lõgistades laaste, laksutades tiivapurjesid.

«Arg ta küll ei ole, veski on koguni poolpurjes!» ütles Jonatan veskitiibu vaadates, mis ei olnud veel tuulde keeratud, vaid seisid pärsi hiigelhaardes kõigutamatult paigal.

«Niisuke on Ole olnud eluaeg, teist temasugust möldrit ei ole olemaski!» hüüdis naine, kelle nõrguke hääl vaevu läbi tuule tungis. «Ja praegu on ta kangust täis!»

Äkki ta karjatas ja jäi paarile veskist rohu sisse vupsanud väikesele ümarale loomale järele vahtima.

«Pruunid rotid,» ütles Askelad. «Paar *Decumanus*'e liiki hiirt, on seal siis midagi erilist?» — «Paar veskirotti,» ütles Jonatan naist rahustada püüdes. «Nad panevad lihtsalt plehku, enne kui kivid jahvatama hakkavad.»

Kahvatult ja värisedes astus eideke nende ees veski alumisse kivisillutisega ruumi, kus viljaimal rõske õhk neil kurku nööris. Mölder askeldas üleval kotilael oma laterna juures, aga samme kuuldes tuli ta luugi ääres nähtavale.

Jonatan teretas ja ütles: «Siin sa näed paari teelist, kel tekkis himu sisse vaadata. Kui lubad, siis ma näitaksin poisile hea meelega veski värki. Ta on kangesti teadmisjanuline.» — «Jama!» ütles Askelad. «Mind ära oma tobedustesse mässi! Pealegi olen ma hollandi veskite kohta palju lugenud, nii et minule pole sul midagi õpetada.»

Kuid mölder vahtis üksisilmi tigedalt oma naise poole, kes hoidus sepa laia selja taha varju. «Pagana jooksmine ja õiendamine!» hüüdis ta. «Sa kiusad jumalat!» hüüdis naine. «Jälle tuli üks hoiatus; nüüd jooksid rotid minema, Ole!» Kuid vana mölder ainult sülitas ja vaatas talle nõnda vihaselt otsa, et eideke tõmbas põlle silme ette ja läks minema.

Seepeale ronisid Jonatan ja Askelad ilma pikemata üles kotilaele, kus esimene neist möldriga juttu tegi. Samal ajal ei istunud ka Askelad, käed rüpes. Ta tõmbas pintsakuvoodri vahelt välja paberi, pliiatsi, loodinööri, vaaderpassi ja omatehtud tollipulga ning hakkas innukalt ruumi ja masinavärki mõõtma, plaane joonestama ja arvutusi tegema. Orava kombel askeldades, üles ja alla ronides, pime ja kurt kõige muu suhtes, sirgeldas ta peagi täis mitu paberilehte ning kadus seejärel üles kivilaele, kust teised aeg-ajalt tema krilitilisi, mõnitavaid hüüatusi kuulsid, kui need tuule vingumisse ja palkide äginasse ei uppunud.

«Tuult sul ei ole õnneks tarvis ligi meelitada,» ütles Jonatan. «See puhub järele jätmata ja aina kõvemini, ja nõnda vägeva tiivaulatusega veski võib liikuma hakata küll. Aga nii mõnigi oleks vist tiivad veerandpurje seadnud!»

«Seda ei pane mind ükski vanakurja volinik tegema,» vastas mölder. «Mina teen nõnda, nagu ma alati olen teinud!»

«Ja sa tead ise kõige paremini,» ütles Jonatan. «Isegi kui siin marupolkaks läheb, sinusugune mees saab vist hullemate asjadegagi hakkama.»

«Kõik võib olla,» vastas mölder. «Nõnda palju tarkust mul veel on nagu inimesel ikka. Vanamoor ajas teid siis siia?»

«Ta tegi seda heas usus,» ütles sepp. «Ärme unustame, et ta on naine ja sellepärast harjunud sääsest elevanti tegema.»

«Hea usk läheb samuti hapuks,» ütles vanamees. «Einoh, nüüd ma näen kõike õiges valguses. Nüüd tahab maailm mölder Olega arved klaarida, sest ta ei taha enam teada, mis asi on kohus. Sa tuled siia kui vanakurja volinik, aga ma tunnen su libedat laulu! Mina oma au ja kohuse peale ei sülita. Mul on tarvis täna öösel jahu jahvatada, olgu või seitse hoiatust ees. Mind te selga küürutama ei pane!»

«Seda ohtu küll ei ole,» ütles Jonatan, kes lootis ikka veel vanakesele mõistust pähe panna. «Mina arvasin siin peaaegu rauka näha, kes vaevalt käiagi suudab. Kuid sa oled ju mees, kellel kõik hambadki alles suus, sitke nagu pöökpuu.»

«Nõnda hullu juttu on naine siis suust välja ajanud,» ütles mölder. «Aga ma olen kaua madude seas elanud, nüüd ma näen. Ta palub taevast, et veski ja minuga täna öösel õnnetus juhtuks, näen ma nüüd.»

«Eks sa ise pead teadma,» ütles sepp. «Aga ma arvan, et sa teed talle ülekohut ja näed tonte, kus on ainult varjud!»

«Sa laulad libedat laulu,» sõnas mölder. «Ei, ta teab, et mida rohkem ta mind haletseb, seda visamalt ma oma au eest väljas olen. Ja kui veski ja minuga õnnetus juhtub, siis saab ta rahu pärandusega tükkis ja võib armukestega vabalt õiendada. Mina pean enda eest mõtlema. Kus on selles truudusetus maailmas veel inimesi, keda võib praegusajal usaldada — peale Valentini? Kui inimene vanaks jääb, siis vaatab ta iseenesele silma ja teab, et ta on üksi.»

«Ja üksi olla pole inimesele kunagi hea,» ütles sepp.

«Mees on üksi oma sisemusega,» vastas mölder. «Ja sisemus on kohusetunne.»

Vana mölder võttis nurgast pooliku tolmuse viinapudeli ja hoidis seda väriseva käega vastu aknaruudust paistvat nõrka valguskuma.

«Lakkekrants mä ei ole,» ütles ta. «Seda siin olen ma

juba hulk aega timminud. Aga ma ei lase veskikive ealeski enne käima, kui vaim on värskendatud.»

Joonud ise, pakkus ta ka sepale viina maitsta, mis oli ajapikku jahu ja tolmuga segunenud. «See kulub marjaks ära,» ütles Jonatan, kelle paastuvasse kõhtu vajus märjuke neljakordse jõuga. «Kuid kellel on nii vara sügisel vilja veskile tuua?»

«Vabadik Valentinil,» vastas mölder. «Ta sai saagi enne vihma ulualla ja tõi täna esimese satsi vilja ära. Homme hommikul tule sellele järele, ütlesin ma Valentinile. Me teenisime Valentiniga üheskoos kroonut ja oleme veel nendest aegadest pärit, kui sõna oli sõna ja mees oli mees.»

Ta võttis sõõmu ja pakkus uuesti sepale.

«Nendel ausatel aegadel oli tegemist rohkem kui praegu,» ütles ta veel kord pudelilt mõõtu võttes. «Tol ajal ei seisnud veskikivid kunagi, kui aga tuult oli. Nüüd jahvatan ma ainult Valentinile. Teised on hakanud jahvatama kunstjõu abil, mis on saatana väljamõeldis, kuna tuuliku paneb liikuma issanda vägi. Mis jahu nende kunstkivide vahelt tuleb? Mis leib tuleb sellest jahust ja mis inimesed tulevad sellest leivast? Sõnamurdlikud lollpead, leiged äbarikud, ma näen ju küll. Kui Valentin mulla alla saab ja minagi veskivintsi igaveseks postide vahele panen, siis on hukatus lähedal. Aga kuula läänetuult! Ajab teine nina püsti nagu pull lehma juures!»

Jah, tuul paisus, ent selle ulgumine ei kohutanud rauka. Metsikud iilid tegid tema kortsulise näo ainult siledamaks ja iga palgiägina juures kasvas tema jõud. Niipea kui tal kott oli veskimasina alla riputatud, tõttas ta välja kallereile, kus asub möldri tormituultele avatud vaatluspost. Siin loeb ta taeva märke ja siin seab ta veski tuulde.

Sepp läks talle välja järele. Jonatan pani oma lootused ikka veel õnnelikule juhusele, mis oleks võinud vanamehe mõistuse juurde tuua, aga ei ole ka võimatu, et sõnad kohusetundest olid seppa puudutanud. Nüüd astus ta teenistusvalmilt vintsi juurde, mis veskit pööras. Kuid vanamees palus tal kõrvale astuda. Ta tahtis veski ise tuulde keerata, ning sikutades nõnda, et õlad ja puusad ähvardasid liigeseõõnustest välja karata, hõikus ta noorema põlvkonna kondiüdi- ja rammupuuduse kohta salvavaid teravusi. Peaaegu märkamatult pöörati suured tiivad, viltused ja längu nagu kajaka hoosuled, metsiku, ähvardava läänetaeva poole, kus päike oli loojunud ning maad ja taevast lahutas ikka veel veripunane mõõgatera. Viimaks seisis tuulik tormiga näotsi. Aga ta ei oleks vanamehe närbunud käsivarsi võib-olla kuulda võtnud,

kui sepp Jonatan ei oleks oma õlga vargsi külge pannud sabapuule, mille taevassepürgiv palgistik keeras end pimenevas ühus inimsipelgate peade kohal raskelt ja majesteetlikult otsekui Suure Vankri tähed.

Mölder haaras pärsiköie pihku ning vabastas tohutu veskivärkli aegamisi pärsi haardest. Kammitsast lahti, puri pingilt palsunud, alustasid neli tiiba tormist aetuna sihinal oma pikka rännakut. Ikka siuh ja siuh, ringi, ringi, ringi — neli meetspardi väledusega veohärga.

Aga siis olid mölder ja sepp juba veskimelusse sukeldunud ning üles kivilaele jõudnud. Ja lasksid nüüd Valentini viljai täitmatusse veskikolusse voolata.

«Hea viljasaak, ilusad terad!» karjus vanamees masinamüra sekka.

«Otsekui Kanaanimaa mesi!» müristas sepp. Temagi kaevus kätega sahisevasse viljavoolu. Näljane nagu ta oli, võttis ta endale suutäie Valentini otra.

Tuli nähtavale Askelad. Ta ronis silmapilguks veskipea lärmakast ratastemaailmast alla, et valguse käes arvutusi teha.

«Läheb ilusti,» hüüdis Jonatan. «Aga kui tuul tõuseb, siis on veski omadega läbi.»

«Sellest pole midagi!» karjus Askelad sepale kõrva. «See on vana logu. Ma leidsin hulga puudusi üles. Oota, kuni mina veski ehitan, mis tormi täielikult ära kasutab. Nüüd lähen üles pärssi vaatama, mille on konstrueerinud ei keegi muu kui Leonardo da Vinci!»

«Ära sa sinna ainult elama jää!» hüüdis Jonatan. Kuid segamatu rahuga ronis Askelad uuesti mürisevasse veskimütsi.

Masinavärgi kolin aina kasvas. Veski logises ja rappus. Põrand vabises otsekui sõel, virus üles tolmupilvi, laest langes alla ämblikuvihma. Aga üle võllide undamise ja veskikivide krigina hakkas nüüd kostma raevukat huminat, hullemat kui miski muu. «Küll suriseb!» möirgas sepp.

«Anna aega, anna aega, anna aega!» karjus vanamees.

Siis hakkas veski vilja kõrvetama. Jonatan jooksis möldri seest trepist alla kallereile, kus torm oma hambad temasse lõi, raputades teda, nagu tige lita raputab oma üleannetut kutsikat. Tiivad tiirlesid nüüd nõnda metsikult, et neid oli vaevu näha, vihisedes nobedasti otsekui haha tiivalöögid, kobrutaval sisinal just nagu jahutusvee pahin, kui sepp sellesse hõõguva rauatüki pistab.

Ent nüüd oli Jonatan jälle meelerahu tagasi saanud, ja kui

mölder uksel nähtavale tuli, raius sepp pärsiköit puruks, mis vappus nagu ämblikuvõrk. Siis jäi tormi ulumine hirmsa raksatusega järele. Sedavõrd ägedalt rapsas pärss suurratta oma hiigelhaardesse, sedavõrd äkitselt peatati veski, et üks tiib murdus varre kohalt katki. Otsekui vibunöörilt lendulastud nool sööstis see videvikuhämusse ning pudenes kaugel põllu kohal hääletult tükkideks. Veski seisis, surnud kui torn. Vaikus — see hatune troll — vahtis aknaruutudest sisse. Nüüd oli kuulda üksnes marutuule pikka, metsikut laulusalmi; tuul laulis maa kohal, tuul laulis merel, laevad hukkusid, meremehed uppusid, ja torm taris nende hinged kaasa, ropsis neid vastu taevast, ropsis vastu maad, ning mööda tuisates nad karjusid.

«Niisugust asja ei näe iga päev,» ütles sepp. «See tiib lendas oma kakssada küünart eemale!» — «Nelisada, pagana vusserdaja!» hüüdis vanaätt. «See oli kolmas hoiatus, aga mina alla ei vannu. Kui mul ei ole nelja tiiba, siis lasen ma issanda nimel kolmega edasi!»

«Olgu!» ütles Jonatan.

Nad läksid veskisse ja leidsid Askeladi kivilael lamamast, kaame ja elutu, järsust rapsakust maha paisatud. Jonatan tilgutas talle natuke viina hammaste vahele. Poiss lõi silmad lahti, kibrutas paar korda otsaesist, tõmbas käed-jalad ihu ligi, sülitas ja tõusis istukile.

«Mu pea valutab,» ütles ta. «Aga pärss on küll hea, vahvasti välja mõeldud. Mida te nüüd tahate peale hakata? Kolme tiivaga käima panna?» ütles ta väsinult ja raputas pead. «Ma pole eluilmaski midagi niisugust kuulnud, mis sellele rumalusele lähedalegi saaks. Füüsikule on see nõdrameelsus!»

«Väga võimalik,» ütles sepp. «Ei oleks võib-olla häbi praegu töö katki jätta. Aga meil on Valentini otradest üks vakk veel jahvatamata, ja see mulle hästi ei meeldi.»

«Jah,» ütles mölder. «Kohusetunde kaalul on vakk ja tünder üheraskused. Vili tuleb viimse kui terani ära jahvatada. Aga muidu on poisil õigus!»

«Iseenesestki mõista,» ütles Askelad, «ei saa ma kolme tiiva eest vastutust enese peale võtta. Kuid mul on teine lahendus. Võtke kolmas tiib maha ja jahvatage kahega.»

«Nõnda teemegi,» sõnas sepp.

«See on kunsttükk,» ütles mölder. «Meeste käes oleks see käkitegu. Ja isegi kui te millekski kõlbaksite, peaks meid kaks korda rohkem olema, et tiiba säärase ilmaga maha võtta.»

«Proovime,» ütles Jonatan. «Misjaoks asja nõnda mustades värvides näha, kui meil julgust jätkub ja on pealegi olemas, millega seda juurde muretseda.»

Mölder võttis viinapudeli, ja kui kõik olid rüübanud tubli lonksu, siis asuti tööle, mis tormi ja pimeduse tõttu üpris raskeks oli muutunud. Askelad oli see, kes, tööriistad kuuevoodri vahel, üles veskipeasse ja edasi mööda võlliotsa tiibade vahele ronis, kus ta vandudes ja hambaid kiristades raudklambrid viimaks lahti sai, mis üleliigset tiiba kinni hoidsid. Siis hüüdis ta teisi appi. Ja all seisev Jonatan palus vanameest turvalisse kohta minna. Seejärel ajas ta kallerei märgadel, tuultest piitsutatud laudadel jalad harki, võttis hambaid risti pigistades kogu oma rammu kokku ja murdis tehutu tiiva ühe ropsuga lahti. Aga see oli nõnda raske, tormi jõugid selle vastu nõnda äkilised, et lauad murdusid sepa all ja ta kukkus, veskitiib süles, robinal maha. Kuid ta oli noberdasti jalul, koristas risu enda järel ära ja ronis rahulikult üles teiste juurde, panemata muhke ja kriimustusi mikski.

«Ahju taga konutaja sa ei ole,» ütles mölder. «Aga ärme lobisemise peale aega raiskame!»

Varsti hakkas veski jälle käima, seekord ainult kahe tiivaga. Kuid pidurdada ta ennast ei lasknud, ja tuul oli küllalt tugev. Võllid ja rattad üürgasid otsekui Jeeriku pasunad, veskikere õõtsus, lagi lainetas, aga nüüd sihises õnneks ka viimane külimit odrateri kolust alla kivide vahele. «Lipake, pisikesed kesvapojukesed!» hüüdis vanake. «Lipake, lipake, niimoodi, niimoodi!»

Siis hakkas veskist kostma jubedat häält, sest sel ajal kui veskikivid jahvatasid tühjalt, pöörlesid tiivad meeletu kiirusega edasi. «Päästke ennast!» röögatas mölder.

Ise kadus ta trepist alla. Jonatan tahtis Askeladi kaasa võtta, aga põikpäine poiss kargas, pliiats hambus, pärsivinna juurde, mida ta kummatigi liigutada ei suutnud. Sepp, kes nüüd tema kavatsust taipas, sasis seepeale vinnast hiiglajõuga kinni ja laskis üüratud veskikivid kiiruga kokku joosta, kuni need seisid paigal nagu üksainus kivirahn. Aga veskit see ei peatanud. Mäelihet meenutava mürinaga lendasid tükkideks rattad ja rummud, vapratel päästemeestel vihises kõrvust mööda rattahambaid ja naelu, ning vabad igast ikkest, valla lastud otsekui rakmeteta täkud, vuhisesid pöörased veskitiivad edasi. Kuumadest laagritest paiskus leeke, veskiruumidest tupras alla suitsu. Sepp ja Askelad jooksid elu eest, kuni nad väljas kosutavas õhtuõhus pääsnult seisma jäid.

Juba piitsutasid leegid veskipead väljastpoolt, just nagu tuletorn kaugele ümberringi valgust heites, kui sepp korraga hüüdis: «Aga kus siis vanamees on?»

Nad otsisid, hõikusid; ätti ei olnud. Siis tormas Jonatan veskisse tagasi, aimamata, et Askelad jookseb tal kannul. Ja üleval kivilael, kus sihisev tuli just võimust oli võtmas, lamaski vanamees pooleldi lämbunult Valentini uudsevilja-kotil; ainult temal oli see meeles olnud. Kuid Jonatan sasis ühe käega möldril, teisega kotil ümbert kinni, ja nõnda läksid nad alla. Trepil kohtas ta Askeladi. «Minu ülestähendused!» karjatas Askelad. «Tee kähku!»

Siis viskas sepp koti vandudes uksest välja, kahmas Askeladi kaenlasse ja jooksis edasi nagu karu oma poegadega. Samal silmapilgul, kui nad välja jõudsid, kukkusid kallerei põlevad palgid alla ja sulgesid sissepääsu.

Enne kui veski oli päriselt kokku varisenud kihisevaks tulelombiks, mille leegikeeled just nagu tõtakad pääsukesed pimedusse sööstsid ja sädemed tormist aetuna alles kaugel põldudel kustusid, oli vanamees jälle toibunud. Ta istus hulga pealtvaatajate keskel Valentini jahukotil. «Pühi silmad ära, Ane,» ütles ta naisele, kes nuttes tema kõrval seisis. «Sinu mehe au on alles. Mine nüüd rahulikult koju ja pane kohvikann tulele. Kui Valentin oma jahule järele tuleb, pean ma saama teda sisse kutsuda.»

Seejärel pöördus mölder Jonatani poole ja lausus: «On sul midagi juurde lisada?» — «Jah,» vastas sepp. «Ma peaksin sulle nüüd selle eest valuraha pakkuma, millega ma hakkama sain. Olin ikka paras abimees küll!» — «Sa tõmbasid pärsiköit liiga kõvasti ja tulid ilma kutsumata — need on sinu vead,» ütles mölder. «Aga ma tahan, et see asi oleks unustatud, sest ilma sinuta ei oleks ma suutnud oma kohust täita. Veski põles ju maha, seda küll, aga Valentini koti me päästsime ära, ja see on kõige tähtsam. Nüüd lendab mu veski tuhk kõigi nelja tuule poole laiali, ja siia ei tõsta ma enam kunagi oma jalga, sest kuidas sa aset teed, nõnda ka und näed. Aga jumalale tänu, nüüd võin ma oma ülejäänud elupäevad ära elada, ilma et mul oleks tarvis mõnda täitmata lubadust meelde tuletada.»

Kui vabadik Valentin tuli, kutsus vanamees sepa ja Askeladi koos temaga majja. Mölder ja tema naine olid nüüd rahul ja lahked ning sundisid näljaseid külalisi hulganisti pakse leivakääre ära sööma ja palju kuuma, lõhnavat jooki jooma. Kuid lõpuks jätsid need hüvasti ning jätkasid rahutus öös oma rännakut.

ASKELAD TUNNISTAB OMA NÕRKUST JA SELGITAB, KUIDAS TA ENESELE NIME SAI

Pimedus oli tihe, tuul vinge. Mindi kaua, ilma et oleks sõnagi lausutud. Kuid kesköö paiku andis tuul järele ja Askelast hakkas jalgu järele vedama. Sepp aeglustas sammu, aga iska jäi poiss selja taga kord-korralt rohkem maha, et siis uuesti, raevunud ja hambad ristis, ennast ette rebida. Viimaks ütles Jonatan: «Sa jooksed mu sandiks! See on nüüd kolmas öö, kui me pilkases pimeduses magamata edasi torname. Võib-olla otsime parem koha, kus pikali heita ja jalgu sirutada?» — «Heida sina pealegi pikali!» hüüdis Askelad. «Siruta pealegi jalgu! Sa oled ju iseenda peremees!»

Otsekohe lisas ta kiirust, läks lausa joostes edasi ja kadus ühe hetkega eemal pimedusse. Aga kui sepp ta uuesti kinni püüdis, vajus Askelad kokku, tuikus, kukkus põlvili, vandus ja hakkas nutma.

Siis võttis Jonatan ta selga, ja alandusele vaatamata ei pannud Askelad üldse vastu. Tema mõlemas sääremarjas oli kramp, ja valust tumm, lõi ta käed sepa kaela ümber. Aga kui Jonatan oma suurte kämmaldega tema jalgade lihasekimpudest kinni haaras, andis kramp tasapisi järele.

Sepa pikad sammud tegid liikumise jõudsamaks. Jonatan laskis vilet ja jättis poisi tema enese hooleks. Askelad istus tema vagusi tal seljas, käsivarred tema pealaele toetatud.

Aeg läks, tee läks. Ühtviisi visalt sammus sepp otsekui kaamel ööpimeduses edasi. Kuid järsku pani ta tähele, et tema ratsanikul käivad aeg-ajalt külmajudinad peal; Askeladi keha tõmbles, hambad lõgisesid, tal tuli õhust puudus.

«On sul külm või mis?» küsis sepp viimaks.

«On üks asi, mis vaevab,» vastas Askelad lühidalt. Alles pika ootamise järel jätkas ta: «Aga sina ei tea vist sedagi, et see on vaevanud paljusid suurmehi. Ma kardan pimedust!»

«Vanamutid on sul pea segi ajanud,» ütles Jonatan. «Puhas südametunnistus on kindel kaitsemüür!»

Natukese aja pärast vastas Askelad: «Jäta niisugused jutud, kui võid! Kui ma kardan pimedust, istudes säärase lihamäe otsas, siis peab olema ilmselge, et minu hirm on iseäralist laadi. Saab see siis tulla ebausust? Mõtle ometi järele! Niisama lihtsalt kui sina kõrvatagust sügad, võin ma loodusteaduste abiga mistahes viirastused ära seletada. Kas ma ei oska sulle siis taevakehade liikumise, valguselainete tee ja silma ehituse kaudu lihtsalt ära seletada kõike valgusest ja pimedusest, päevast ja ööst? Kummaline on üksnes see, et pime-

dust kardan ma ikkagi!» Ja Askelad vaikis, süvenenud mõtetesse.

«Ons see nii imelik?» ütles sepp. «Ainult vähesed peavad ööpimedust usaldustäratavast päikesevalgusest etemaks, kui just need öised seiklused kõrvale jätta, mis sinul veel tulemas on. Parem on ikka hommikutund, kui rohi on märg, kuked kirevad ja loomad unest ärkavad.»

«Seda sorti jutud ajavad mul alati südame pahaks,» ütles Askelad. «Need on sul vist mõnelt värsisepalt pärit. Mind ei huvita totrad luuletajad, kes kiidavad hommikut, sest see olevat ilusam kui õhtu, ja õhtut, sest see olevat ilusam kui hommik. Ja ma kahtlen, kas sa kunagi minu vaeva mõista suudad.»

«Muidugi on kitsas käes, kui sul on raske iseenesestki aru saada,» tähendas Jonatan. «Siin ma nüüd vehin minna nagu mõni Elieseri kaamel, ja küllap jõuan ükskord ka oma teekonna lõppu. Aga kui sa ikkagi aru saad, miks sa siis parem kodus oma hüvas sängis ei põõna? Sellest asjast ei saa tegelikult aru. Aga praegu pea püsti! Isegi kui öö on nagu öö ikka ja keegi ei tea, mis seal pimedikus ringi hulgub. Headusel on samuti jõudu!»

«Väljakannatamatu!» pahvatas Askelad. «Kas sa siis ometi ei mõika, et seda sorti mõtlemine ongi tegelikult minu vaevas süüdi! Sina patrad seal heast ja kurjast. Aga mõtleja tuneb üksnes arukust ja rumalust. Ja kas sa siis ei näe, inimene, et see, mida sina kutsud headuseks, langeb ainult haruharva kokku sellega, mida mina kutsun arukuseks? Sa oled jubedast ebausust ära rikutud. Ja kui ma õieti järele mõtlen kogu selle õudse . . .»

Askeladi peatas uus hoog, mis pani teda sedavõrd ägedalt sepa pea ümbert kinni haarama, et too pidi äärepealt oma jõudsast sammurütmist välja langema.

«Päevavalguses olen ma kindel, et mõistus lõpuks siiski võidab,» jätkas Askelad, kui ta ennast oli kogunud. «Aga pilkases ööpimeduses rumalus aina kasvab mu vaimusilmas. Oo, ma näen, kuidas rumaluse kohutavad väed levivad üle kogu ilma, kõike jalge alla tallates. Mulle näib, et rumalusest saab säärane määratu ülevõim, mis võib minustki mõistuse välja puhuda, just nagu torm kustutab tuletiku. Ma näen ainult pimedust!»

Hambad lõgisemas, vaikis Askelad kaua. Jonatan ei hakanud teda segama, vaid tõstis tasakesi käe ja imes januselt väheke niiskust oma mantlikäisest, mis oli vihma järel ikka veel märg.

«Kuid minu vaeval on teisigi põhjusi, samavõrd kohutavaid,» jätkas Askelad. «Päeval, siis olen ma tugev, jah. Aga öösel? Iga mõte, mida ma mõtlen, muutub mürgiks. Ei ole ju ühtegi mõtet, mis ei püüaks mind äkitselt ära lämmatada, keerdudes otsekui nöör mulle kaela ümber! Ja kui ma mõistust appi kutsun, siis ta ei aita mind. Ei, ta teeb asja isegi hullemaks. Tead sa, mis mõte see on, mis mind praegu oma võimuses hoiab ja piinab? Mõte hiljaks jääda! Kohutav hirm hilineda. Minu mõistus peaks mind ju rahustama ja ütlema, et on ometi olemas lõpmata palju teisi võimalusi. Kuid ta ei tea seda! Ta võib mulle kätte näidata sadu võimalusi, aga niipea kui ma olen neid kõigest silmapilgu vaadanud, teevad nad minu poole nägusid ja ütlevad: liiga hilja, liiga hilja, liiga hilja! Ära ikkagi unusta, et minu siht on teha suuri avastusi füüsikas. Aga kõigepealt pean ma õppima. Kõigepealt tuleb mul ju tohutult teadmisi koguda! Kõigepealt peab mööda minema hulk aega. Ja kujuta nüüd ette, et sel silmapilgul, nüüdsama on kusagil maailmas teine suur talent. Ta lähitab juba minu ülesande kallal, läheneb juba minu lahendusele. Teine geenius! Loomulikult on ta olemas. Tal on sõpru ja raha, instrumente ja raamatuid, tal on kõik. Veel ei ole tal lahendus käes, aga ta aimab seda, läheneb sellele, tal on see käega katsuda! Inimene, kuidas sa julged siis uskuda, et mina olen esimene!»

«Nojah,» vastas sepp. «Kui mõte on selles, et sina pead esimene olema, siis oled sa esimene, sest muidu ei ole selles ju mõtet.»

«Mõtet!» hüüdis Askelad kandadega sepa rinnakorvi põtkides, otsekui tahtes oma ratsut kiiremini edasi sundida. «Ära seda sõna suhu võta! Minu sisetunne ütleb, et sul on õigus, aga mu mõistus ütleb, et sa oled loll!»

«Ja kui ta on ühe asja avastanud,» ütles sepp, «siis võid sina ju midagi muud avastada!»

«Lihtsameelne aju!» ütles Askelad. «Sinu mõistus käib nähtavasti neljakäpakil nagu naisterahvastel. Kui minu mõistus oleks niisama primitiivne, siis ta ütleks ju kohe: kui sa kardad füüsikas mõnda uut Newtonit, siis võid ju selle asemel valida arstiteaduse! Aga minu oid näeb sügavamale, ja sellepärast muudabki ta kõik nii kohutavaks. Ta ütleb nimelt: kui sa valid arstiteaduse, siis on tema sul tee peal ees kui uus Pasteur, ja kui valid bioloogia, siis on ta sul ees kui uus Darwin. Kas sa siis ei näe! On ta esimene ühel alal, siis on ta loomulikult esimene igal pool! Ja ma pole veel üldse ühegi sõnaga nimetanud teist mõtet, mis on kõige sellega siin lähe-

dalt seotud. Seegi piinab mind, ta on hirmus, ma ei saa enam peaaegu hingatagi, kui ta meelde tuleb. Ka see on hirm hiljaks jääda. Hirm maakera huku ees. Kujuta ette, et kunagi ei tule enam hommikut. Kujuta ette, et kunagi ei tule enam valgust. Mõtle, et kakskümmend sammu eemal, seal hukkub maakera. On see totter mõte? Ei ole, ütlen ma sulle! Mitte keegi ei näe selgemini kui mina, et väliselt võib see meenutada tobedat ebausku. Ja ometi on selles kõige rangem loogika. Galileigi ei häbeneks seda. Kopernikus on sellest kindlasti tuhandeid kordi mõtelnud. Aga, ütled sina, kas minu teadmus ei või mulle ütelda, et universumi üle valitsevad seadused on kõige püsivamad nende hulgast, mis olemas on? Sellest ei aita, inimene! Kas me tunneme kõiki universumi seadusi? Kes julgeb ütelda: nüüd on meie maailmapilt täiuslik, nüüd me tunneme kõiki seadusi? Kas ei muutu see pilt ilmlõpmata? Kas ei ole me kogu aeg leidnud uusi seadusi? Kas pole minu eesmärk just tundmatute seaduste leidmine? Oletagem nüüd, et ma avastan lõpuks tundmatu seaduspärasuse. Seletan selle ära. Kirjutan ta arvudes ja selgete valemite kujul üles. Mida võib see seadus siis ütelda? Ta võib ütelda, et maakera peab hukka saama ühe aasta, ühe kuu, ühe päeva pärast! Mul on arvud käes, ma olen sihile jõudnud. Ja ometi on see asjata, maakera ju hukkub. Aga on see ainuke võimalus? Ei, ei, ei ole! Võib ju jõusse astuda ka tundmatu seadus, enne kui ma selle avastanud olen. See võib jõusse astuda millal tahes — hommikuks, täna öösel, järgmisel minutil.»

«Nojah,» ütles sepp. «Aga peab siis niisugust mõtet rohkem usaldama kui pühakirja? Seal on üteldud, et enne hukatust jõuavad kätte suured maavärisemised, sõjaajad, katk, imed, taevased märgid.»

Kuid Askelad ei teinud sepa sõnadest väljagi ja laskis end pimeduses paarsada sammu edasi kanda, enne kui jätkas: «Ma ei tea, kumb neist halvem on. Ma tunnen mitut moodi hirme, aga kõige halvem on võib-olla siiski hirm õnnetuse ees. Tunned sa seda? Ei usu, et sina seda mõistad. Kui maakera liiga vara hukka ei saa, siis võin ma ju ise hukka saada. Ma mõtlen tihtilugu sellele, et ma suren noorest peast, aga päevavalguse käes — siis on mul kindel tunne, et ma elan küllalt kaua, selleks et midagi suurt korda saata. Kuid öösel pean ma enese käest küsima: mees, kuidas sul võib nii sõge mõte peas olla, et sa elad küllalt kaua? See on ju ainult üks võimalus lugematu arvu teiste võimaluste hulgast. See on neist kõikidest kõige vähem tõeligidane. Kas sa ei või mitte

järgmisel sammul naela jalga astuda ja veremürgituse kätte ära surra? Katusekivi võib sulle pähe kukkuda. Keegi võib sind alla ajada. Sa võid sõjas langeda. Juhusliku kuuli läbi pisa saada. Või mõrtsuka käe läbi. Looma läbi. Ja loomaliikisid on lugematu arv. Iga asi võib tappev olla. Iga paik on ohtlik. Iga silmapilk ähvardav. Ja olen ma lausunud ühtegi sõna kõikide haiguste kohta? Ma võiksin ju aina jätkata. Kõikidest võimalustest surmani rääkima jääda. Ja kõik nad on tõsiasjalised. Ja nende miljonite juhuste vastu on mul panna kõigest üks — et ma nende kõikide käest pääsen! Mõistad sa nüüd? Öösiti ringi käies ei saa ma hetkekski rahu. Kui mul silm kipitama hakkab, siis tunnen ma ennast otsekohe pimedana. Kui king pigistab, siis arvan, et jalas on gangreen. Kui märkan midagi õhus, siis hüppan otsekohe kõrvale, et meteoor mulle pähe ei kukuks.»

«Oht on muidugi olemas,» ütles Jonatan. «Meie kodukülas elas palju aastaid üks säärane mees, jah, elas ei ole õige sõna, sest temaga oli niisugune lugu, et ta suri iga päev. Kui tal oli tarvis puu maha raiuda, siis kukkus see alati talle peale ja lõi ta surnuks. Kui tal oli vaja üle silla minna, siis lagunes see tema all tükkideks, nõnda et ta ära uppus. Söök jäi talle kurku kinni ja lämmatas ta ära, märg kampsun maksis talle elu. Kummatigi elas ta vanaks meheks. Aga mis elu see oli? Parem juba ükskord auga surra kui igavene rist ja viletsus.»

«Julged sa seda võrrelda?» ütles Askelad. «Minu mure tuleb sellest, et ma sihin kõrgele.»

«Õnnelikum on see, kes lepib vähesega!» ütles sepp.

«Õnnelik jah, nagu härg, nagu nuumsiga!» ütles Askelad. «Niisugune orjaõnn ei ole minu jaoks. Parem juba surmahud. *Aut Caesar aut nihil!* See on ladina keeles, «kas kõik või mitte midagi», kas Caesar või eikeegi. Mina tahan mäetippudele tõusta, ükskõik kui järsk ja ohtlik see ka ei oleks!»

«Aga mis kasu on inimesel sest, kui tema kõik maailma kasuks saaks, aga oma hingele kahju teeks?» ütles sepp.

«Minul ei ole mingit hinge!» vastas Askelad. «Mul on tugev tahe, erakordne mõistus ja hea nimi.»

«Hea või mitte,» ütles Jonatan, «üks makabei sa ju oled, ja kellekski pead sa muidugi saama. Aga sinu nime kohta ei mõista ma midagi ütelda. Kus ma seda varemini olen kuulnud, ei tule mulle ette, kuid ega teda vististi ilu pärast pandud.»

«Varemini kuulnud? Võimatu!» vastas Askelad, kelle olemine oli nüüd parem. «See on minu enese loodud! Oma risti-

nimest ütlesin ma juba ammu lahti. See polnud kasutamiseks kõlvuline. Mis vastik komme see küll on — anda lapsele nimi, ammu enne kui ta protesteerida saab? Nimi, mida inimene peab kandma kaheksakümmend aastat ja mille järgi teda peab mäletatama rohkem kui tuhat aastat, see nimi on vanemate järelemõtlematuse, lühinägelikkuse ja edevuse vili.»

Ja seda, kuidas Askelad oma meetodi abiga ja suuri raskusi trotsides endale nime oli loonud, kirjeldas ta nüüd põhjalikult, sellal kui sepa jalad — ärgem unustagem! — kandsid neid mõlemaid aina edasi läbi rahutu, vihmase öö.

«Esialgu nimetasin ma enda kõikidest teadusemeestest kõige suurema järgi Aristoteleseks,» seletas Askelad. «Aga et sellest võis hõlpsasti tekkida eksitavat segaminiajamist, siis ütlesin ma tollest varsti lahti. Seepeale mõtlesin ma välja põhimõtte, mille järgi ma saaksin luua nime, mis oleks ühel ja samal ajal isemoodi ning ka suurte eelkäijatega seotud. Mõttevälgatustega kaasaminemisest ja huupi proovimisest ei ole nimelt midagi kasu. Peab olema käes range juhtnöör. Ma valisin siis niisuguse põhimõtte: võtta ajaloo kõige kuulsamate nimede esimesed tähed. Panna nad kokku. Ja nüüd tulebki ülesande kõige raskem osa. Tähti vahetatakse, jäetakse välja ja võetakse juurde senikaua, kuni nendest tekib nimi, mis on suupärane ja kõlav, jääb kergesti meelde ja sisendab lugupidamist.

Ma ei hakka sulle jutustama oma pikaajalisest ettevalmistustööst, kuigi sa võiksid sellest mõndagi õppida. Aga lõpuks jäin ma peatuma seitsme tähe juurde. K võtsin ma Kopernikuselt, suurelt täheteadlaselt, A oli mul Aristoteleselt juba olemas, Sokrateselt, suurimalt mõtlejalt, võtsin ma S-i ja Kolumbuselt sain ma ühe K juurde. Mulle tundus tookord, et kaks K-d on eelis, sest see täht mõjub jõuliselt. Ma tahtsin ka kahte A-d, sest A kõlab teiste tähtedega hästi kokku. Pealegi leidub seda lugematutes kuulsates nimedes. Teise A võtsin Aleksander Suurelt. D sain ma Darwini käest ja E, mis on hea vahetäide ega lase nimel liiga toretsevaks muutuda, võisin ma võtta nii Eukleideselt kui ka Einsteinilt. Ma valisin siiski Edisoni, et leiduritegagi ühenduses olla.

Nendest tähtedest lõin ma nime Kaskade, millega ma kummatigi rahul ei olnud. Seda sai ka hõlpsasti ümber teha ja Kadesakiks, Kedasakiks, Skadkekiks ja Daksekiks muuta. Ometi ei tahtnud ma ühelgi nendest peatuma jääda. Ja et nüüd paremaid võimalusi leida, vahetasin ma Sokratese välja ja võtsin asemele Platoni, keda mõned esimesest suuremakski

peavad. Sellega oli kohe P olemas. Aga S-ist ei tahtnud ma siiski hästi loobuda, sest koos P ja K-ga võis ta nimele tugeva selgroo anda. Sellepärast hakkasin otsima teist kuulsat S-iga algavat meest.»

«Selle oleksid sa kerge vaevaga pühakirjast võinud üles leida, kus on palju niisuguseid,» ütles sepp. «Set ja Sem ja Ham, Saamuel ja Saul, Saalomon ja Sankerib, Simeon ja Anna.»

«Ei,» ütles Askelad järsult. «Nendest ringkondadest ma nimesid kasutada muidugi ei võinud. Einoh, kõik oleks ju lihtne olnud, kui ma liiga suuri nõudmisi poleks esitanud. Siis olid seal veel Sophokles ja Shakespeare. Aga kirjanikud ei ole kuigivõrd usaldusväärsed. Ma võtsin seaduseandja Soloni. Sel viisil sain ma nime Kaskepad. Seda sai omakorda muuta Dapaskekiks, Kakaspediks, Pedaskakiks või Spedakakiks. Ometi ei olnud ma päris rahul.»

«Arvata võib,» tähendas sepp. «Vastsündinud vasikaski võib niisama häid nimesid luua, kui tal kõht haige on, ja pealegi veel päramise otsaga.»

«Ja irvitad iseenese üle!» ütles Askelad. «See näitab ainult, et valmisele kääbusele on igasugune süstemaatiline uurimistöö kättesaamatu!»

«Vabandust,» vastas Jonatan. «Kuulame siis edasi, mis sellest Potilapist, Kotisopist, Lutinäkist sai, või mis su nimed kõik olidki?»

«Mul tuli ennast kokku võtta,» ütles Askelad. «Tõenäosuslik arvestus näitab, et kaheksa tähe abil, mida ma kasutasin, võis luua tohutu hulga nimesid. Ma pidin järelikult katsetamist jätkama, aga kummatigi otsustasin siis, et ma ei võta tähtede arvu nii rangelt ja teen kahtlushetkel väheke järeleandmisi ennemini kuulsuse kui kõlavuse osas. Proovisin siis nimedega Kadsak, Padskak, Kasalek, Lakkedas ja Daspeskel — samal ajal Linnélt kiiresti L-i juurde võttes. Seejärel katsetasin Palesit, Salepit, Peskalki, Skelpakit ja Sandkakit — ühtaegu kähku Newtonilt N-i juurde nabides. Edasi tulid Kankled, Delknap, Skalapen, Pelkanak, Klepanas, Akselap . . . siis Aksalak, Passalak, Kassalak . . . ja Pedaknak, Knadepak . . . Panask, Kanask, Klask . . .»

Siin jäi Askelad toppama. Pikema vaheaja järel ta jätkas, aga mitte uusi nimesid, vaid poisikeselikku norskamist kuuldavale tuues. Põse oli ta kätele toetanud, mis puhkasid Jonatani pühapäevanokatsi põhjal; Askelad magas.

Kukal hell ja kange, sammus sepp Jonatan itta. Tema öös püstise pea kohal libises mööda nähtamatute puude võrasid,

kohisevaid ja sahisevaid, väikesi rahutuid tiike üleval pimeduses, kus metsik jahimees oma hobuseid jootis.

Seppagi haaras unerammestus. Ta nihutas Askeladi, näpistas ennast käsivarrest, hoidis sõrmega silmi lahti, aga jäi ikkagi tukkuma. Pikkamisi taarus ta kahe maanteekraavi vahel edasi, kuni kopsatas lõpuks vastu teeäärset puud.

«Kenask, Knask... mis see on?» pahvatas Askelad. «Salenka, Akkanep... ma proovisin neid läbi tuhandete kaupa, ilma et oleksin rahule jäänud. Mitu kuud olin ilma nimeta. Kuid ma ju teadsin, et kõige suuremadki teadusemehed võivad pikemaks ajaks ühele kohale tammuma jääda, enne kui peast sähvatus läbi käib. Ja järsku see juhtuski. Mind oli pandud harjade tegemist õppima, ja kui ma ükspäev töökojas kahhelahju kõrval Flammarioni «Maailma hukku» lugesin, astus korraga tuppa meistri naine. Ta viskas mind tuhakühviga ja hüüdis: «Ah jälle istud ja loed, sa neetud...» Ja harimatu, rumala eide suust pahvatab järsku välja minu nimi! Tuha-Juhan! Ma näen välgukiirusel: tähed klapivad! Askelad!»

«Eemal koidab juba päev!» ütles Jonatan itta näidates.

«Päev, sa lihtsameelne hing!» hüüdis Askelad oma kõrgelt aujärjelt. «Need on suure linna tuled, mis pilvedes kumavad!»

Õigus oli neil mõlemal. Hommik ligines, ja kauguses nägid rännumehed suure linna torne ja korstnaid, mille nõgistest neeludest tupras üles vesiklaari õhku juba suitsuvinet, mis silmapiiri kohal laiali laotus otsekui suur sünge taevamärk.

«See on see kõigevägevam linn,» ütles Jonatan. «Tulesammas öösel ja pilvetugi päeval.»

«See on minu suur töökoda!» hüüdis Askelad. «Seal näed sa minu päriskodu! Hüvasti, must uimaspeademaa! Seal on minu suur kodu!»

NELJANDA ÕHTU PAJATUSED

KUIDAS SEPP HEINAKUHJAST NÕELA LEIDIS

Truusüdamlik lugeja, kujutle sepp Jonatani seismas Rahu väljakul, suurel platsil, härja südames, võlukaevus, mille sügavuses mühab inimmurd. Oleks siis ime, kui sepp otsiks arestivahti taga üha kahaneva lootusega?

Muidugi oli Jonatan saanud nüüd ennast välja magada. Ta oli Askeladiga hüvasti jätnud, kes laskis enda otsekohe rahvahulgal alla neelata, tormates vastu oma suurele tulevikule. Enne oli ta küll ütelnud, et peab seppa meeles, kui ta kuulsuse ja võimu on kätte saanud. Ja siis oli sepp ühes odavas majas nõnda hästi ja kaua puhanud, et oli viimase kui ööri magamise peale ära kulutanud ja tal ei olnud enam kuupäevasles selgust. Mitu päeva oli möödas, ja asjata oli sepp tänavatel ringi kõndinud ja arestivahti otsinud. Saapad olid tal katki kärisenud ja riided seljas lotendama hakanud, sest õiget söögipoolist ei olnud ta juba kaua näinud.

Siin sepp siis seisab. Keegi ei ütle talle tere tulemast, ei päri tema tegemiste järele ega paku ennast teed näitama. Müürid ja tornitipud — kõik kannavad tohutu suuri reklaame, hiigelsõnu, mida keegi ilmselt ei näe. Valgusajalehed kihutavad katuste kohal aidauksesuuruste tähtede viras, aga uudised pole sugugi paremad kui kodus «Rahva Teatajas». Parajasti sel ajal rüsib kõikidest ustest välja töömesilasi; need teevad trügimise kahekordseks, ujutades rahvamurrus üle ringipatseerivad tänavatüdrukud. Lüüsid on valla, inimjõgi voogab läbi suitsuläpaste tänavate. Miljonite sõrmede vahelt pudeneb tuhka, konisid kukub tihedamini kui nisuteri külvaja järel. Vaene rõhutud maa, sa värised möllava elu all!

Kõik tormavad, jooksevad. Sepp ei näe kedagi seisatamas ja rõõmu tundmas üüratute hoonete, tornide, mälestussammaste, toredate purskkaevude üle. «Ära pea mind kinni!» vastaks linnaelanik, kui sepp tema poole pöörduks, kandmata turbanit, olemata neeger või mingil teisel viisil ebaharilik. «Veerand tunni pärast saab mu elu läbi, ja enne tahan ma õhtusi lehti vaadata ja süüa!»

Kuid Jonatan, kes turvalises kohas keset platsi pingile istet võttis, ei pidanud mitte kedagi kinni. Ärahellitatud tuvid,

paksud ja laisad, tipsisid üle tema lahtikärisenud saapaninade. Sepa ainuke mure oli seotud arestivahiga. Kust ta peaks teda otsima?

Nõnda seal istudes nägi ta, kuidas kordnik pidas kinni ühe mehe, kes oli tänavale sülitanud. «Tänavale ei tohi sülitada,» ütles kordnik. «Kallis kolleeg,» vastas mees. «Kuhu ma siis peaksin sülitama? Ma olin selleks sunnitud, muidu oleksin ära lämbunud. Seekord läks mul kurku punaste plakat, enne oli seal mustade oma. Siin õhus lendab ju kõiksugu kraami ringi!» — «Ma pean teid üles kirjutama,» ütles kordnik. «Suurepärane,» vastas mees, «kirjutage mind üles õhtul kell üheksa «Port Saidis». Seal on neil hea paber ja käbedad näitsikud.» Kordnik andis au.

Aga kui arestivaht tahtis edasi minna — tema see loomulikult oli —, siis astus Jonatan talle tee peale ette ja ütles: «Lõpuks ometi üks õige nägu! Sa ju suudad mind oma mälusoppidest üles kaevata?»

«Jah, aga, sa suur . . .» pahvatas mees.

«Me ei saanud vist oma asju viimati päris klaariks?» ütles sepp.

«Tohoh, ei saanud või?» hakkas arestivaht korraga kogelema, aga kogus end peagi. «Ega ei saanud, ega ei saanud jah! Tõepoolest ei saanud klaariks. Kurat küll! Seekord andis õnnelik juhus mõistusele silmad ette. Või ei ole ma sind hulk aega taga otsinud, mis? Mööda tänavaid ringi jooksnud ja sinu pärast põrgustki läbi käinud. Või ei olnud sa minu juures arestis, mis?»

«Mis seal ikka salata,» vastas Jonatan.

«Aga sa oskasid juhust kasutada ja tegid sääred!»

«Võib ju muidugi ka sedamoodi ütelda,» vastas sepp.

«See oli alatu temp, peab ütlema!» hüüdis arestivaht. «Sa ei pidanud minu usaldust mikski. Eluilmas ei ole keegi enesele minu juures midagi säärast lubanud. Sa ei mõista, mida ma sinu pärast läbi olen pidanud elama. Ja mis mind veel ees ootab, kui ma koju lähen? Jah, nüüd oled sa mul igatahes peos! Ja seekord on mul silmad nii ees kui taga, selles võid kindel olla. Jumal heitku sulle armu, kui sa veel kord proovi teed. Aga praegu peame kusagilt kehakinnitust vaatama. Sa näed kuidagi kidur välja.»

«Rändlindudele rasva selga ei kasva,» ütles Jonatan. «Ma olen igalt poolt oma pudelit taga ajanud. Aga ehk oskad sina selle kohta midagi ütelda?»

«Mis pudelijutt see niisugune on?» hüüdis arestivaht.

«Üks varblane siutsus, et see on sinu käes.»

«Ja seda pean mina välja kannatama!» ütles arestivaht. «Mis häbitu pudeliloba see on? Selg sirgu, kui mina räägin! Ma olen ametiisik oma tööpostil, ja säärast asja ma ei kannata!»

«Siis me sellest praegu enam ei räägi,» ütles Jonatan.

«Ei praegu ega ka kunagi hiljem!» ütles arestivaht. «Kui sa sõrgu vastu hakkad ajama, siis pean ma sealt need kordnikud kohale kutsuma. Nõndaks, see oli tubli. Kui sa ennast nüüd korralikult üleval pead, siis läheme minu nõo juurde, see on «Triikraua» trahteri peremees.»

Natukese aja pärast olid nad «Triikrauas» istet võtnud, kus arestivaht nõole sepa kinnipidamise kohta lühikese seletuse andis.

«Mida sa suupooliseks võtaksid?» küsis ta.

«Väheke sülti istuks nagu täpp «i» peale,» vastas sepp.

«Mitte nii tagasihoidlikult,» ütles arestivaht. «Sa võid minu ette saada mida tahes. Ma võin selle kõik ju arve peale kirjutada ja politseiülem maksab vaimustuses terve nädala palga suuruse arve kinni, kui sa meil ainult uuesti lõksus oled.»

Siis laskis arestivaht häbi tundmata säärase koguse söögikraami tuua, et näljasel sepal hakkas suu hullemini vett jooksma kui heeringa lõhna haistval kassil.

«Aga head isu me veel ei ütle,» tähendas arestivaht oma nõole. «Kõigepealt tuleb meil üks tähtis asi ära otsustada. Näed, nõbu, see inimene siin on mulle suuremat häbi ja muret teinud kui ükski teine elusolevus. Mina võtsin teda vastu kui venda, aga tema tasus mulle kui Juudas. Tegi mind terve linna ees narriks. See võiks nutma panna, kui ma mees ei oleks. Kuid sellegipoolest tõmban ma kõigele kriipsu peale. Ma kutsun ta veel laudagi; söö ja joo! ütlen ma. Mul on pehme süda. Aga nõbu, kas ta ei peaks mulle vastutasuks väikest teenet osutama?»

«Mina hoian ennast alati kundede nääklemisest kõrvale,» vastas nõbu. «Kuid sina oled ju ametiisik. Sa võid ju lihtsalt ütelda: tee nii ja nii!»

«Võin küll,» ütles arestivaht, «aga ma tahan lihtsate inimestega parem hästi läbi saada ja ajan asju parem heaga. Aga kuulake! Ma tahan oma au tagasi. Minu nimi tuleb puhtaks pesta, et ta säraks nagu enne. Mind on säärasesse hirmsasse häbisse saadetud, et ma ei näita oma linna rahva ees enne nägu, kui ma . . . kuidas seda nimetataksegi — käärkambris ära olen käinud. Minust ja mu arestimajast on nüüd «Rahva Teatajas» mõistagi pikalt-laialt kirjutatud ja ma nõuan, et

sealsamas seisaks selle asemel pikk lugu, mis mulle mu hea nime tagasi tooks. Sellepärast saadan ma «Rahva Teatajasse» sõna, et meie kohalejõudmisel lehemees juures oleks. Ja siis pannakse faktid paberile. Ma tahan järjepannu kõik ära jutustada sellest suurest kurjategijajahist ja sellest dramaatilisest silmapilgust, millal ma tal kraest kinni sain. Asi on selles, et ma pean sinu peale kindel olema!» jätkas ta sepale välkuvate silmadega otsa vaadates. «Sul tuleb vanduda, et sa leheneegril pead igasugu valet ja laimu täis ei aja, kui tal peaks ülbust olema ka sinu käest midagi küsima hakata. Sul tuleb ausalt ja otsekoheselt tunnistada, et see, mida ma lehele ja politseiülemale räägin, on tõsi. Said sa aru?»

«See oleks küll kõige väiksem asi, mida ma teha võiksin,» vastas sepp.

«Pealegi solvaks mind hirmsasti, kui sa tõest kinni ei pea, semu,» ütles arestivaht. «Ma pean sulle ütlema, et leheneegrid oskavad ikka kõige paremini täisid krae vahele sokutada. Tihtilugu usuvad nad ennemini vangi kuritahtlikku väljamõeldist kui vangivalvurit.»

«Just täpselt naelapea pihta,» torkas nõbu vahele. «Nad usuvad ennemini teenijat kui peremeest ja ennemini uppunud siga kui teenijat.»

«Kuulukse jah,» tähendas sepp. «Paari aasta eest pidas pastor Tadæussen minu kodukandis nende vastu vägeva jutluse. «Hoidke ennast nende valeapostlite eest,» ütles Tadæussen. «Tema kirjutab lehes, et ma löönud koerapiitsaga, aga mina võin siinsamas paigas rahuliku südamega ütelda, et see oli pesukolgits.» Üks säärane sulekraapija oli Tadæussenil külas käinud. Talle pakuti seal kringlit ja mustsõstranapsi ja proua laulis talle. Ometi kirjutas mees lehes, et Tadæussen on ilmatu sünge põrgujutlustaja ja kiusaja. Ja kogu loo põhjus oli ainumalt selles, et meie pastor äianud ühele leerilapsele paar ärateenitud vopsu pesukolgitsaga. Poisi kohta tehti nimelt kindlaks, et ta oli lapse isa.»

«Pagana poisisinder!» pahvatas peremees. «Nõnda kaugele mina selles vanuses küll ei jõudnud.»

«Aga mina jõudsin,» ütles arestivaht. «Kõik need tüdrukud, kelle juures mina olen olnud, see on juba midagi, neid tuleb oma kenake hulk kokku. See on vägev jõud, tahan ma teile ütelda. Aga aitab juba praalimisest. Nõndaks, ma pean lehele jutustama, kuidas ma ööd kui päevad kurjategija kannul kihutasin. Mul tuleb alla kriipsutada, et just nagu kuulus detektiiv Robinson Crusoe usaldasin ma rohkem omaenda kui politsei nina. Kuid kõige tähtsam on muidugi kinninabimine.

Ja siis pean ma ju kirjeldama, kuidas sa ägedasti vastu panid, enne kui ma su siruli sain. Ja kui need kakandid nüüd küsigad, mismoodi see sündis, mida sa siis ütled?»

«Et kõik käis igas tükkis eeskirjade järgi!» vastas sepp.

«Mis sa siis ütled, kui küsitakse, kas ma sind lõin?»

«Et juura on juura!» vastas sepp.

«Seda ma arvasin!» hüüdis arestivaht. «Ei, sa ütled, et ma lõin enesekaitseks, seejärel väänasin su siruli ja panin sul käed raudu.»

Kui sepp oli lubanud tõtt rääkida, läksid nad kaetud laua juurde. Nad andsid roogadele kõvasti pihta ega põlanud ka joogipoolist, ja iga kord, kui mõni uus külaline tuli, hõikas arestivaht: «Vaadake seda meest! Ükski elusolevus ei ole mulle nõnda palju kurja teinud kui tema, ja alles hirmsa rusikavõitluse järel sain ma tal harjast kinni. Aga nagu näete, ei kammitse teda miski, mis käeraudade moodi oleks, ja ma kostitan teda. Niisugune mees olen mina! Mis sa ise ütled?»

«Mina ütlen,» vastas sepp, «et isegi see, kelle eest hoolitses halastaja samaariamees, ei sattunud parematesse kätesse!»

Viimaks tegid arestivaht ja vang peole lõpu peale. Oli juba õhtu, kui nad, juttu ajades ja korralik kilk peas, mööda kitsast, üksildast tänavat minema hakkasid. Ja kui nad parajasti ühest pimedast, vaiksest hooviväravast mööda sammusid, jäi sepp korraga seisma ja ütles: «Nüüd oleks mulle meeltmööda kuulda, mis mu pudelist on saanud!»

«Hakkad jälle oma joruga pihta!» ütles arestivaht. «Miski pole sulle ka püha! Kas ma ei ole sulle andeks andnud ja kõigi kunstireeglite järgi välja teinud?»

«Oled küll, ja see paneb mind ennastki väheke häbenema,» vastas Jonatan. «Ja kui ma nüüd teada saan, kus pudel asub, siis võime endist viisi head sõbrad edasi olla. Aga kui sa seda ei taha, siis on paha lugu, et sa mulle kangemat märjukest pakkusid, sest see teeb inimese põikpäiseks!»

«Sina tuled mind ähvardama, täikrae!» hüüdis arestivaht. «Pea meeles, et ühe korra ma juba panin su siruli! Sammu marss!»

«Ütle parem heaga,» sõnas sepp. «Minu kohus on nimelt see asjake üles leida ja õigetesse kätesse toimetada.»

«See läheb sulle veel pagana kalliks maksma!» karjus arestivaht. «Marss, kurjategija!» Ja ta hakkas seppa raevukalt räsima. Kuid Jonatan tõukas ta pimedast väravast ettevaatlikult sisse. Ja arestivahi uduseks muutuvate silmade ees hakkas sepa kogu suuremaks kohuma, kuni täitis terve

väravavahe. Vaesel mehel võeti tema kepp käest, ta ise tõsteti õhku ja tõmmati röötsakile üle põlve, mis oli nagu aampalk. Kepp sihises ja salvas arestivahi tagumikku; ühe korra, teise korra, kolmatki korda. Siis hakkas hädaline karjuma: «Jah, aga ma olen süütu, mina ei tea midagi! . . . Ai! . . . Jah, aga . . . Ai! . . . Ära tahab tappa!»

«Topelt ei kärise,» pomises timukas

«Lase mind lahti!» halises teine. «Ma ütlen küll . . . lase mind lahti!»

ÕNNETU ARESTIVAHI ÜLESTUNNISTUS

Üksnes kõhklemisi ja tõearmastuse sunnil jutustame sellest koledast juhtumist väravaaluses. See jääb ju alatiseks Jonatani loole halba varju heitma. See tegi arestivahi esmalt kaineks ja kohe seejärel kahekordselt hämuseks. Ta puhkes nutma ega saanud kaua sõnagi suust.

«Ma annan andeks, ei, ma palun andeks,» alustas ta kokutades, aga omaenda peenikese, väriseva hääle kuulmine pani teda ainult ägedamini nutma ja mööda tema põski voolasid alla hädised pisarad, mis lehkasid porteri järele.

«Lõö mind veel!» hüüdis ta võdisedes. «Lõö! Ikkagi parem kui midagi ütelda . . . Ma olen õnnetu inimene! Mulle ei tule meelde!»

«Hakka pihta, siis läheb kergemaks,» ütles sepp.

«Jah, kergemaks,» luksus arestivaht. «Ma tahan südant kergendada, just seda ma tahan. Ma tahan südant kergendada, tahan tõesti! Aga anna mulle andeks, ma ei suuda. Ma olen nii õnnetu. Mul ei tule oma õnnetust elust muud meelde, kui et me istusime sinuga koos ja jõime, ja et ma olin nagu poisike. Parem lõö mind!»

Ja ta hakkas uuesti nutma. Sepp kobas oma taskutes, koukis välja närimistubakakarbi ja ütles: «Võta puss tubakat. See kosutab.»

Arestivaht pistiski korraliku pussi tubakat suhu, mis pidi tal äärepealt hingekurku minema. Siis oli ta mõnda aega luksudes vait.

«Jah,» ohkas ta. «Kuidas saab ometi nii olla, et ühed inimesed on sündinud õnnetähe all, hõbelusikas suus? Kuidas saab nii olla? . . . Mida ma tahtsingi ütelda? Jah, ja kuidas saab olla, et teised on sündinud pühkmekasti jaoks? Sellest pole kasu, et sa vaeva näed. Pühkmekast on üpris kindel, kes seda ei tea . . . Kange kaup, on see peentubakas?»

«Kõpritubakas,» vastas sepp.

«Jäh,» jätkas arestivaht, ikka hädine ja nõutu. «Sa tahad, et ma räägiksin. Ja ma tahaksin hea meelega ära rääkida. Aga ma olen järsku justkui puuga pähe saanud. Mäletan ainult, et olin kunagi vahva väike poisijõnglane, kes uskus nii palju . . . hõkk!» Pisarad hakkasid jälle voolama, ja nina tilkus nagu jaksas, seda oli kuulda. Siis alustas arestivaht uuesti: «Kui ma nüüd jutustan, siis saan ma rääkida ainult oma armetust elust. Mõnikord taon ma endale rusikaga vastu rindu, eks ole. Teen valju häält, eks ole, seda sa tead. Miks ma nõndaviisi teen? Sellepärast, et ma olen null. Null, ja kõik. Ja null olla on õudne, kui sa seda ise tead. Nõnda nagu mul nüüd sinuga läks, nõnda mul lähebki. Alati. Aga miks pidi sul see asjake kaasas olema? Miks sa just minu arestimajja tulid? Miks ma arestivaht olen? Miks ma ilma sündisin? Ma ei pea oma sündimist mikski. Võtaksin, jumala eest, hea meelega tagasisõidupileti. Mind polnud siia ilma kutsutud, ma ei ütelnud: aitäh, ma tahaksin hirmsasti siin olla! Ei ütelnud. Minu käest ei küsitud midagi, toodi vägisi ilmale ja määrati pühkmekasti. See oli isa süü. Jajah. Võiksin ta väga hästi ära needa, sest ta oli üks närune ja ennast täis mees. Aga olen ma siis ise parem, ei ole ju? . . . Jajah. Oma ema ei suudaks ma küll ealeski ära needa, mis sa õige mõtled? Ikkagi ema, eks ole . . . hõkk! Tema arvas, et minust saab midagi, ja mis sellest tuli? Andis mulle oma viimased veeringud, ja ma sõitsin Ameerikasse. See tähendab, mul tuli poole tee pealt tagasi tulla. Ei, ma isegi ei alustanud sõitu. Titt tuli tee peale ette, eks ole. Just viimasel hetkel. Abielu ja õnnetus. Nõnda mu hing siis murdus ja minust sai null. Ma muutusin hampelmanniks, naine tõmbas tagant nöörist, ja mina liigutasin tema tõmbamise peale käsi ja jalgu; pidasin ennast viksilt üleval ja pingutasin kõigest väest, eks ole. Nõndaviisi töötasin ennast väheke üles ja sain arestivahiks. Aga kelleks mind peetakse? Politseiülemale olen ma paljas peeretus, oma naisele tainapea ja linnale naerualune. Ja iseendale narr . . . hõkk! Ma tean, et ühel päeval libisen ma kähku . . . viuh! . . . pots! . . . otse pühkmekasti põhja.»

«Kes ennast ise alandab, seda peab ülendatama,» ütles sepp seal pimedas väravaaluses, ja see kõlas pidulikult. «Aga ära nüüd nõnda hullusti nina norgu ka lase. Nüüd viimati saime ju mõlemad parasjagu vastu peakolu. Kuid ma tahan ütelda, et sina oled arestivaht, kes teeb oma ametile au. Mina pole igatahes ühegi parema juures kinni istunud.»

«Nendest sõnadest oleks nagu väheke abi,» ütles arestivaht. «Ja siinjuures pean ma puhtsüdamlikult ütlema, et kui sa mind natuke liiga kõvasti nahutasid, siis oli see ära teenitud. Jah, nüüd sa kuuled! Ma võtsin tõepoolest sinu pudeli endale. Varastasin ta ära, kas tead. Võtsin ta ettekavatsetult, ei, seda ma siiski ei ütleks... Einoh, võtsin küll. Hurraa, mõtlesin ma, nüüd hakkad võluma, nüüd hakkad rahakest teenima. Ja kuigi ma olin pahane, et sind kongis ei olnud, olin ma ka hiiglama rõõmus. Hurraa! mõtlesin ma. Aga kus sina olid?»

«Linna juubelipeol,» vastas sepp pisut sõnu venitades.

«Miks me koos poleks võinud minna?» hüüdis arestivaht. «Misuke kena päev sellest oleks tulnud! Ja siis poleks seda ju juhtunud. Ja siis poleks tohter pudelit ära võtnud, sest seda ta tegi, see hilberdis. See on tema käes!»

Arestivahi hääl läks jälle valjuks ja hakkas värisema, aga seekord pahameelest, just nagu oleks tema mälu alles nüüd päriselt tagasi tulnud. Sepp mätsutas samal ajal mõtlikult tubakat hammaste vahel.

«Sellele inimesele pead sa tema palga kätte andma!» jätkas arestivaht. «Kui mina juba karistuse kätte sain, siis misukese palga veel see tüüp on ära teeninud? Säärane võllaroog, sulinägu, sihuke tüüp... hõkk!» Ja järsku hakkas ta jälle pisaraid valama. «Aga kuula nüüd ise! Ma tunnistan üles, et võtsin sinu pudeli, sa tead ju, ma tunnistan kõik üles. Siis tõttasin ma raudteejaama. Miks? Jah, see oli rumalus. Ma mõtlesin, et esiteks võin ma sel viisil sinu jälgedele sattuda ja teiseks on mul tarvis niisugusesse kohta minna, kus pudelit oleks parem kasutada. Ei, ma ei mõtelnud üldse midagi. Ja kui ma siis seal kupees istun ja rong liikuma hakkab, kargab kupeesse see noor tohter, eks ole. Oh, küll oleks tore, kui mina ka pealinna sõidaksin, meil võiks ju koos nii mõnus olemine olla — ja nõnda edasi. Ma lasksin endale augu pähe rääkida, ta on ju peenike härra, keigar, eks ole. Sõidame. Siis juhtub õnnetus. Me läheme maha, tema ees, väljas on pime, ja ma kukun ülepeakaela millegi otsa, tema jalast muidugi. Ma löön otsaesise vastu perrooni ära. Meelemõistusele tulles laman mingisugusel pingil. Tohter istub ja hõõrub mind märja lapiga, ümberringi sadakond lambapead pealt jõllitamas. «Kus mu pudel on?» küsin ma. Jah, ma ütlesin «minu». «Tasa!» ütleb tema. «Mitte rääkida, mitte liigutada! Varsti tuleb ambulants.» Ma kuulan siis sõna, ja alles ambulantsis ma avastan, et pudel on läinud. Kuidas? Kas selle peale on tarvis vastata? Aga pärast ma otsisin, kuni

uurisin tema asukoha välja. Ma nõudsin pudelit. Ta pistis mulle sada krooni pihku. Ma tulin tagasi. Ta andis mulle kümnelise. Ma tulin tagasi. Siis laskis ta oma teenritel mind trepist alla visata. Mis sa selle peale kostad?»

«Kus ta elutseb?» küsis Jonatan.

«Elutseb ei ole nagu õige sõna,» vastas arestivaht. «Ta on enesele terve palee muretsenud. Patsiendid on hakanud juba parves tema juures käima ja ta tohterdab neid pudeli abiga. Niivilsi võib ta ju hõlpsasti kuulsaks saada. Ja mees on nii kaval, et laseb iga päev salgakese vaesemat rahvast ka sisse, et tema nimi «Socialeni» esiküljel ära toodaks!»

«See ei olegi vahest kõige halvem viis varastatud kraami ära kasutada,» ütles sepp. «Aga lähme nüüd minu pudeli järele.»

Nüüd viimaks lahkusid nad pimedast väravaalusest ja asusid teele.

«Kannad sa selle järel minu peale vimma?» küsis Jonatan.

«Seda ära küll arva,» vastas arestivaht vaanelt. «Ma olen lihtsalt läbinisti õnnetu inimene, ja võib-olla olin ma selle ka ära teeninud. Aga mulle ei mahu hästi pähe, et see tohter pääseb kergema nahaga. Ehkki see ju nii on, et suured sulid pääsevad ikka kergema nahaga. Seegi on ükspuha. Ma arvan, et teen nüüd selle ilmaga lõpparve. Ma ei julge tühjade kätega nende kahe leopardi, politseiülema ja oma naise juurde minna. Tõesti ei julge. Parem juba pilet võtta; hüvasti, ilus elu!»

«Mitte mingit virisemist enam!» ütles sepp. «Kes on ütelnud, et ma tahan seaduse käe all roomata? Kui olen oma kohuse täitnud, siis asun jälle oma kohale arestimajas, et sellel asjal oleks kenas stiilis lõpp.»

Need sõnad tegid arestivahi natuke reipamaks, ja sellal kui nad valguses säravate peatänavate poole sammusid, hakkas raskemeelsuse udu tema hinges hajuma, nõnda et ta varsti jälle endiseks sai.

TULUTU PUDELIJAHT

Tee peal seletas arestivaht sepale, et praegu nad doktorit kodunt kätte ei saa, sest too on sõprade ja sõbrannade seltsis revüüd vaatamas. «Tal on juba hulk häid sõbrannasid, nagu neid nimetatakse,» ütles arestivaht. «Ma olen tema asjadega ühe tema köögitüdruku kaudu väheke kursis, täitsa süütul

kombel, eks ole. Me võime ta pärast revüüd kerge vaevaga kätte saada. Oled sa muuseas kunagi revüül käinud?»

«Ma olen ise kolmes kaasa teinud,» vastas Jonatan. «Ja need olid pidulikud hetked, mis jäävad kauaks meelde. Viimase ülevaatuse ajal seisime kolm tundi, püss jalal, põhjakaarest rabiseva vihma ja rahe all ulguvas tormis, enne kui kuningas tuli. Kui ta siis rivi eest mööda ratsutas, köhis ja läkastas sõjavägi nõnda hullupööra, et üks õõnuke puhastverd hobune viis meie diviisikindrali enesega kaasa!»

«Olid siis sina ka seal?» hüüdis arestivaht. «Mina sain mõnusa väikese kopsupõletiku, mida ma sängis lesides seni edasi turgutasin, kui meid koju saadeti.»

Ja läbi peatänavatel kihava õhtuse jalutajatehulga kindlalt kurssi hoides värskendasid nad mitmeid liigutavaid mälestusi kroonupõlvest, kuni arestivaht hüüdis: «Seal see Revüüteater on! Ma pidasin silmas seda revüüd. Seal peaksid sinagi ära käima. Sedavõrd naljakas kui kirjutatakse ta küll ei ole. Nad katsuvad rahvast narriks teha, aga sestsaadik kui neil südametust jätkus mindki kodulinnas ühes revüüs ära pilada, on mulle alati tundunud, et siin on vale põhimõte. Pealegi laulavad nad revüüs ka ebameeldivaid laule sõjast ja näljahädast, mitte ei saa aru, milleks seda vaja on? Aga see olevat ilus, ja kuigi inimesed on säärasest halinast surmani tüdinenud, kiidetakse seda, et mitte teistest halvemad olla. Ei, rahvas tuleb kokku selleks, et tüdrukuid vaadata. Neil pole tegelikult riidehilpugi seljas, ja säärane asi on juba liig, seda on paha vaadata. Aga kas inimesel on õigus kenasid tüdrukuid vaadata või mitte, küsin ma? On tal õigus oma mõtteid teoks teha? Sa pead selleks valmis olema, et siin kõlvatus linnas tehakse seda avalikult, mida korralikud inimesed meie kodukandis muidugi üksnes salamahti teevad.»

Sellal kui arestivaht Revüümaja sammastatud eesruumi sisse tormas, silmitses Jonatan rahvahulka, kes piki hoonet ennast laagrisse oli löönud. Inimread ulatusid sissekäigu juurest päris tänavanurgani välja. Ühed seisid püsti, tammudes jalalt jalale, teised istusid kössakil toolidel, mõned olid patjadel pikali. Aeti summutatud häälel juttu, mängiti kaarte, kooti.

«Pagan võtaks!» ütles arestivaht tagasi tulles. «Etendus on läbi ja linnuke ära lennanud. Aga ma tean, ta pidi siit ühte paremasse restorani minema, mille nimi on vist «Helmismæren». Me võime ju proovida seal ära käia.»

«Mida need inimesed ootavad?» küsis sepp. «Jah, mida nad

ootavad?» ütles arestivaht. «Lubage küsida, mida siin oodatakse?»

«Bastianat!» vastas keegi. «Bastianat!» hüüdis üks sinisevinniline ületuupinud fanaatiline noormees. Inimviljast käis voogav ribin läbi. Nägude heledad viljapead liigatasid tänavalaternate säras, istujad ajasid ennast sirgu, magajad kergitasid pead. «Igavene Bastiana!» kostis kusagilt.

«On need meelekindlad juudid?» ütles sepp, kui nad edasi läksid. «Või jälle paganad? Ma olen kuulnud, et need istuvad sedaviisi ja kutsuvad vaime välja.»

«Sa oled linnas eksikülaline,» vastas arestivaht. «Jah, nüüd on mul pilt selge. Nad istuvad ja ootavad üht tüdrukueblakat kusagilt Egiptusest või Siberist, kust mina tean. Aga see on tantsijanna, kes esineb ilma ühegi hilbuta, ja ta kergutab üksnes kõlvatusi, ütlevad mõned. Teised jälle kiidavad teda taevani, kinnitades, et ta on naine oma loomulikus olekus ja suisa pühadus ise. Ta võib inimesed vabaks ja loomulikuks teha ning sedaviisi maailma päästa, kirjutavad nad. Ausalt öeldes ei olekski nii paha sellele eidele korraks pilk peale visata.»

«Kui sa seda arvad, siis võime ju väheke oodata,» ütles sepp.

«Sa ei tunne veel asja,» vastas arestivaht. «Ta tuleb alles detsembris, kui üldse tulebki. See on kallis linnuke ja tema tulek ei ole veel kindel. Ei, need seal istuvad ainuüksi sellepärast, et esimestena kassaluugi juurde pääseda, ja see avatakse alles ülehomme.»

«Jajah, rahvas ei taha siis mitte üksi igapäevaste kõhumuredega läbi ajada,» ütles Jonatan. «Kas kirikuteel on samasugune rübimine?»

«Peab ütlema,» sõnas teine, «et seda ei ole ma saanud veel järele vaadata.»

Nüüd liginesid nad kuulsale talentide Mekkale, «Thespise Kaarikule», tollele vaimu pelguurkale, kus kunsti hundid mängisid mammona voonakestega, või vastupidi. Kuigi käidav ja peen koht, oli «Thespise Kaarik» väljastpoolt tagasihoidlik ning asus Kolmainsuse kiriku taga vanas hoones.

Kui nad mööda lohku hõõrutud trepiastmeid malmsepistega ukse ette jõudsid, tuletas see koht sepale lausa sääraseid lihtlabaseid kõrtse meelde nagu «Rahva Troost» või «Balthasari Kelder».

Hämaras eesruumis võeti neid vastu sügavate kummardustega, kärmed sõrmed haarasid nende käest peakatted, harjad sihisesid üle saabaste ja kiilaspäiste nägude grimassid

seinte pühapiltidel ütlesid neile tere tulemast. Seejärel astusid nad eesriide vahelt pühamusse.

«See tuletab vist Makpelase koopaid meelde,» tähendas sepp.

«Jah, see sarnaneb millega tahes,» ütles arestivaht.

Nad seisid tõepoolest tohutus hauakambris, katakombis. Pikas sügavas koopas andsid ähmast valgust üksnes pirnid antiiksetes õlilampides, mis rippusid kivilaes hõbekettide otsas koos kuivatatud haide, makrellide, heeringate ja teiste kaladega. Köberjad paekivist seinad kilgendasid peenelt imiteeritud rõskust ja hallitust. Müüridest paistsid pimedad nišid, sünged alkoovid, ja nendes võis aimamisi näha inimjäänuseid, luukeresid, mis olid jämedakoelistesse pendinud hõlstidesse mässitud. Kõikjale oli raiutud pentagramme ja muid müstilisi sümboleid, isegi laudadesse, mille plaadid olid tahutud liivakivist. Orkester, trobikond kääbuseid ja verinoor, peaaegu alasti tüdruk, oli endale koha leidnud tohutul marmorsarkofaagil. Muusika skaala ulatus vanadest kirikuhümnidest džungirütmide ja vappetantsudeni välja.

Selles imepärases grotis, mis oli rõskusele ja kopitusele vaatamata hästi õhutatud, hubane ja meeldiv, siiberdasid kelnerid, pehmed sandaalid jalas, riides otsekui templiteenrid või rooma orjad, alati valmis oma kireva külaliskonna käske täitma, kelle naerurõkatused, paradoksid ja eputamine sünget ruumi käraga täitsid. Laudade ümber võis näha žestikuleerimas kummalisi tegelasi — munki, maksuametnikke, karjuseid, vesta neitseid, Mooloki preestreid, Astarte naisi. Sepp nägi siiski ka lihtrahvast, inimesi, kellel olid seljas paksud villased kampsunid ja jämedast parhist riided — kalureid, sadamatöölisi, metsmehi.

«Nüüd võtab üks suuna meie poole,» ütles Jonatan. «See on kõige järgi otsustades variser.»

Variser oli ülemkelner, kes oli uustulnukaid juba eemalt murelike pilkudega uurinud. Arestivaht seletas talle, et nad tahaksid doktoriga nelja silma all juttu ajada.

«Kahjuks,» ütles variser kummardust tehes, ja see oli niivõrd peen kummardus, et ühes sellega olid kaks külalist juba ära takseeritud, «kahjuks on doktor Ramses II-se kambrisse tagasi tõmbunud ega taha ennast täna mitte mingil juhul segada lasta.»

«Tooge siis esialgu kann õlut,» ütles arestivaht.

«Kahju küll, aga kõik kohad on kinni,» lalises variser.

«Kuidas?» ütles arestivaht. «Siin on ju vähemalt tosin vaba kohta!»

«Kahju küll,» ütles kelner, «isegi kui kvadraatkivilauad ei ole tervenisti ette tellitud, ei julge ma paraku lubada teil istet võtta. Ja nimelt sel põhjusel,» — siinjuures pani ta silmad kinni ja tegi sepale kerge, kuid hävitava kummardusse — «et see härra, kui lubate, on liiga normaalne. «Thespise Kaariku» vaim ei ulatu nii kaugele. Siin nõutakse, et külalised torkaksid silma iseäraliku riietuse või isiksuse poolest.»

«Pagan võtku,» pahvatas arestivaht. «Te ei näe ju niisugust meest iga päev?»

«Muidugi,» vastas variser suletud silmil, «see härra on suurt kasvu, aga ta on, kui te jällegi lubate, suur üsna normaalsel viisil. Selle härra manisk ei sobi ka päris hästi. Manisk on liiga vana ja ometi mitte küllalt vana, ta on ebaharilik, aga ometi mitte veider. Loodetavasti ma ei haavanud teid?»

«See veel puuduks!» vastas Jonatan. «Olendile, kelle nimi on siga, ei ole mingi häbiasi, kui teda emiseks hüütakse. Ja kodukihelkonda veidriku kuulsuses tagasi minna ei oleks ka mingi õnn.»

Sepp tegi näo, nagu kavatseks ta minema hakata.

«Pea'nd veel natuke kinni,» ütles arestivaht. «Ütelge, miks sellel lüpsinaisel seal on õigus siin olla?» Ta näitas tseremooniatsemata ühe naiskülastaja poole, kelle kotiriidest püksid olid porist ja räpast kõvaks paakunud.

«Kas te siis Simelet, meie poetessi ei tunne?» hüüdis variser. «Meie aja Sappho, Simele, kes oma kõige häbitumates värssides tunnistab armuvahekorda Maaga.»

«Maaga? Ah soo!» ütles arestivaht. «Huvitav oleks näha seda meest, kes säärase mõrraga amelda tahaks. Aga kes siis see karjamees on?»

«Tuntud metseen, kes tema luuletused kinni maksab,» vastas variser. «Ja see sümpaatne asjamees, räämas näoga ja suklik kampsun seljas, kes istub sellesama veskikivi taga, on kõige kuulsam ja ekshibitsionistlikum kunstnik kogu maal!»

Kalamehed on teatrist ja metslased Kirjanike Liidust pärit, tallipoiss aga lausa miljonär, seletas variser, kes kummatigi oma lihtsameelsete külaliste imestust nautis.

«Näete seda pika habemega isandat ristimisrüüs, keda kõik kiirustukaane ümber hinge kinni pidades kuulavad,» jätkas variser. «See on geenius, kes andis meile idee «Thespise Kaarik» selleks kultusepaigaks ümber kujundada, millel on pidevalt suur menu. Tä on kunstivallas titaan, ajastu suurim.

Ja ometi ei ole ta kahekümnendast eluaastast saadik peaaegu mitte midagi loonud. Juba siis oli ta erakordselt lootustandev, aga kummatigi ei osanud keegi aimata, missuguste kõrgusteni tema vaim hiljem võib välja jõuda. Palju aastaid on ta nüüd töötanud oma peamise teose kallal, mida üldsus ootab suurima põnevusega. Kahjuks ei ole kaasaeg talle küllaldast loomingurahu andnud. Iga kord, kui ta meisli haaras, et oma suur teos marmorisse raiuda, hakkas teda segama mõni raidkunsti uus programm. Niiviisi on teda katkestatud kaheksateist korda. Aga nüüd usuvad kõik, et uue religioosse suuna läbimurd annab talle selleks jõudu. Ta on nimelt ka usugeenius ja süvenes möödunud aastal vanaaja müsteeriumide uurimisse ning tõmbab nüüd paremast seltskonnast üha kasvavat hulka kokku oma müstilistele riitustele. Need kuulavad nunnad, kes, nagu te näete, hetkekski temalt silmi ei pööra, on seltskonnadaamid ja kuuluvad tema kogudusse. Varem sai kogudus rituaalseteks siivutusteks kokku meie sisemistes hauakambrites, kuid nüüd keelab tuntud prohvet igasuguse liialdamise ja jutlustab loobumist ning askeesi. Neliteistkümmend päeva ei ole ta siin toiduks pruukinud muud kui vett ja kuivikuid, sinna juurde väike hõrk roog krevettidest, sest maitsvaid rohutirtse meie maal kahjuks ei leidu.»

«Mida rohkem ma kuulan, seda suuremad neelud käivad mul klaasi õlle järele,» ütles arestivaht. «Kas sepa heaks midagi ära teha ei anna?»

«Me julgeksime ehk vastutulelikumad olla,» vastas ülemkelner, «kui see härra laenaks ühe meie assüüria kostüümidest või võtaks maniski ära ja keeraks kuue pahupidi.»

«Kui ainult kuub tahab,» ütles Jonatan. «See on nimelt harjunud seljas olema, kui ma oma relvavendade lippu kannan. Aga mulle pole rohkemat tarviski, nüüd kus on ära nähtud, kust Taavet õlut ostab.»

«Nojah, lähme siis pealegi,» ütles arestivaht. «Olgu küll, et see ei oleks sulle ju suurt midagi maksma läinud. Mina ju kõlbasin. Kuidas see muuseas nõnda sai olla?»

«Kui lubate, siis te vaatate väheke kõõrdi,» vastas variser, «ja see annab teile huvitava idamaise pilgu.»

Niisugune jutt läks hellahingelisele arestivahile muidugi südamesse. Nad raputasid austusväärse tolmu jalgadelt, läksid välja ja võtsid istet Kolmainsuse kiriku juures suurte pärnade all pingil, kust nad said «Thespise Kaarikul» silma peal hoida. «Aga kui ta jällegi meie käest minema lipsab,» ütles arestivaht, «siis ma tean, et me võime ta üles leida

«Vastutulelikkudest Teenijannadest», sest seal on tal kombaks õhtut lõpetada.» Seejärel ta rääkis, mida ta oli kuulnud öökiubist «Vastutulelikud Teenijannad». Aga olgugi et lugu oli täis meelikõditavaid üksikasju, hakkas tal pea varsti otsas jõnkse tegema, ning viimaks jäi ta magama. Ka sepp ei pidanud vastu; temagi tukastas.

JONATAN SATUB KÄHMLUSSE JA TEDA PÜHENDATAKSE SÜGAVAMÕTTELISSE POLIITILISSE ÕPETUSSE

Sepp ärkas üles, külmast üsna kange, ja tõusis püsti, et jalgu sirutada. Ta tonksas korra arestivahti, aga see üksnes ohkas ja heitis pingile pikali, ning sepp ei tahtnud teda üles äratada, kuigi nägi, et «Thespise Kaarik» on suletud ja pime. Lind oli jällegi minema lennanud, aga Jonatan ei võtnud seda südamesse. Uus päev oli ju alles ees ja rohkem tal õhtuste seikluste järele himu ei olnud.

Jonatan keeras lonkides ümber tänavanurga ja sattus puiesteele, kus ta puude all natuke aega edasi-tagasi kõndis. Majad olid elutud ning pimedad, tänavavalgustus kahvatum, ja üürikese sagimise järel keset ööd — jalakäijad, kes peolt koju patseerivad, autod, mis mustade sitasitikatena üle tänavaristide lendavad, valgenäolised naised, kes viimastele kundedele jahti peavad — vajus linn oma lühikesse unne. Kuid tohutus polüübis podises ometi vaikselt edasi; see tukkus, saamata rahu, vaevatud halvast seedimisest, jubedatest unenägudest ja ennetest.

Puuvõrade vahelt sirasid sepa poole sügisesed tähed, tuletades talle meelde väikesi tuletukke, mis miilavad keset koldesüsi. Ja kui kusagil hakkas lööma kauge tornikell, kostis see tema kõrvu just nagu aampalgi humin, kui tema armastatud vasar seda riivama juhtus. Siis mõtles Jonatan sepikoja ja oma küla peale. Ja mõtles oma teekonna peale, sellel ettetulnud jämedate prohmakate ja tundmatu lõpu peale. Ta küsis eneselt, kas ta ka praegu suudab iga oma teo kohta vastust anda, ja parajasti siis, kui ta pimedas ühe puu all vastu tüve nõjatudes seisis, tõmmati ta järsku kaasa uude sündmusse.

Oli kuulda kärmeid samme, mis kostsid, otsekui jookseks keegi puiestee mõlemal poolel; aga see tuli kajast. Ühest kõrvaltänavast sööstis välja väike mehike, kaks suuremat

kannul. Kui nad ühest laternast mööda tormasid, nägi sepp, et põgenik on habetunud eakas mees, aga väledate jalgadega. Siis jõudsid tugevad jälitajad talle kummatigi järele ja kargasid kallale, nõnda et kõik kolm kukkusid maha. «Asi paistab imelik olevat,» ütles sepp endamisi, «kuid mida sa pole näinud, selles ei saa sa ka tunnistaja olla.» Ja oma äsjaseid enesele tehtud etteheiteid meelde tuletades pööras ta kaklejatele rahulikult selja.

Vanamees karjatas, aga sepp ei teinud sellest väljagi. Vanamees karjatas uuesti, valjusti ja hirmu täis, ning nüüd tõmbusid Jonatanil meeled pingule. Kui hädakisa kostis kolmandatki korda, jättis sepp mõistuse sinnapaika ja tormas võitlusväljale. Ta krahmas vägivallatarvitajatel kratist kinni ja tõstis nad ühe ropsuga püsti, kuigi need kõvasti vastu punnisid. Jonatan tahtis nad läbi võtta, kuid ei jõudnud. Kõigepealt sai ta jalahoobi, siis tabas tema lõuga rusikalöök, mis iga teise mehe oleks siruli paisanud. Aga sepp jäi jalule. Mehed tükkisid talle uuesti kallale, kuid Jonatan leidis siiski aega, et alumine hammas välja sülitada, enne kui ta neile sama mõõduga vastu andis.

«Põgene ruttu, vapper indiviid!» hüüdis kõlava häälega vanamees oma kotti maast üles korjates. Lahing oli lõppenud, üks oli jalga lasknud, teine lebas võitlustandril. «Eks ta ole väga hea küll,» ütles Jonatan hingeldades, «aga mis temast saab?» — «Põgene ruttu!» kähistas vanamees. «Nad tulevad, nad tulevad!»

«Tühja kah, tulgu pealegi!» ütles sepp. Nõndaviisi muutub inimene aeg-ajalt üheks või teiseks. Siin siis seisis meie tasase meelega sepp, jalad harkis, oma langenud vastase kohal, kes paraiasti oiates toibuma hakkas, ja viha ajas tal karvad turri. võitlusvaim kires otsekui kukk. Ta oli valmis suureks lahinguks, mida me ka lugejatele hea meelega oleksime kirjeldanud. Kuid õnneks oli ka tema mõistus kangelaslik — sellel tuli löömahimuga ägedasse sõnelusse laskuda, aga ta pidas vastu. Ja kui nad hulga jooksvate meeste mütsuvaid samme kuulsid, mõtles sepp silmapilguks arestivahi ja doktori peale ning tõttas vanamehega kaasa, kes tulistjalu ühest väravast sisse lipsas, hoovist läbi putkas ja järgmisele tänavale välja jõudis. Vanamehe kannul jooksis sepp läbi ilmatu hulga tänavate, kujade, hoovide, kangide, platside, väravaaluste. Viimaks jõudsid nad kottpimedasse hoovipoolsesse majja; hiilisid mööda kägisevat ja läpast treppi üles. Päris üleval tõmbas vanamees sepa pikka valgustamata koridori, laskis ta pimedasse tuppa, lukustas enda järel ukse,

pani tule põlema, viskas mantli, mütsi ja habeme eest, ja sepa ees seisis sihvakas mustajuukseline neiu.

«Nõnda!» ütles ta sügavalt õhku sisse tõmmates. «Hea, et sa tulid, indiviid! Sa andsid neile kahele võmmile vägeva nahatäie!»

«Ah et need olid võmmid, vaata aga vaata,» ütles sepp mõtlikult.

«See oli sulle ju teada, indiviid,» ütles neiu. «Aga näe, mul on mapp henistide pabereid täis! Ma hiilisin nende peakorterisse, kuid kõike ma kaasa võtta ei saanud, sest keegi ilmselt nägi ja helistas politseisse. Aga kas sa arvad, et ma märgi ikka saan?»

«Muidu pole maailmas õiglust olemaski,» vastas sepp, kes vana habemiku hea meelega neiu vastu ümber vahetas.

«Ära sa nõnda kindel ole,» ütles neiu. «Kuigi palju pabereid ma ju kaasa võtta ei saanud. Ja ma ei ole ka terasnärvidega indiviid, nagu ma ise uskusin. Oh, see oli vastik!» Neiu kahvatas ja istus, kuid hüppas samas püsti: «Ei, ma ei võta aumärki vastu. Ei. Ma astun ette ja ütlen: ärge mulle andke, ma ei vääri seda, ma värisen hirmust! Pange mind uuesti proovile, siis ma teen selle läbi. — Ma olen indiviid ikka, nüüd sa siis tunned mind.»

«Finoh, see kulub sulle ära,» vastas sepp.

«Jah, aga oled sa ikka meie mees?» hüüdis neiu, otsekohe umbusklikuks muutudes. «Kes sa oled? Võid sa oma parooli ütelda? Otsekohe, otsekohe! Sa oled ju indiviid? Vasta!»

«Seda ma küll enda kohta ütelda ei saa,» vastas sepp. «Kodus minu kihelkonnas tahetakse ühtviisi vähe nii indiviid kui veidrik olla.»

Neiu astus laua juurde, tõmbas ühe sahtli lahti ja võttis püstoli.

«Ärge liigutage!» kamandas ta, sihtides sepa mahukat rinnakorvi. «Võib-olla oli see lõks? Te olete võib-olla henist? Või mõni politseitõbrastest? Olite võib-olla võmmidega ühes meestis? Vastake!»

«Küllap olin jah,» vastas Jonatan. «Aga mis asi see henist on?»

«Reetur!» hüüdis neiu.

«Ei saa mitte mõhkugi aru,» ütles Jonatan. «Mida ta reedab?»

«Kasparismi, tõdede tõde!»

«Nüüd hakkas paremini koitma,» ütles Jonatan. «Küllap siin on midagi poliitikaga pistmist.»

«Ärge liigutage!» nõudis neiu. «Kuhu kõik need küsimused sihivad? Te ütlesite ise, et te ei ole meie meeste hulgast, ja sel juhul te olete kas henist, ja siis ma pean teid kahjutuks tegema, või te olete ümarpea, ja siis ma pean teid maha laskma. Kas olete ümarpea, jah või ei?»

«Vaata ise,» ütles Jonatan. «Aga kes see ümarpea on?»

«Kahjur!» hüüdis neiu.

«Siis on asi selge,» ütles Jonatan. «Siin on midagi poliitikaga pistmist, ja niisugusel korral ei tasu paremat seletust oodatagi. Oleksin ma aimanud, et siin poliitika mängus on, siis oleksin ennast vaos hoidnud. Aga läks ta nii viltu, kui ta läks, igatahes neile kahele mehele kulus ära meeldetuletus, et nõndaviisi ennast üleval ei peeta, olgu siis vanainimese või tütarlapsega tegemist.»

Tüdruk põrutas jalaga vastu maad, et seppa vaikima sundida. «Rääkimine ei aita midagi!» kähistas ta.

«Justament,» ütles Jonatan. «Kui see aitaks, siis oleks meie valimisringkond maapealne paradiis, sest seal ei ole kandidaatidel lubadustest puudu. Aga ma näen nüüd, et laskja ja mina oleme mõlemad parajad narrid. Et sellest riistast kasu saaks, oleks mõistlik ta ära laadida, sest magasin on ju tühi.

Pea seda teine kord meeles,» jätkas sepp, sellal kui tüdruk püstoli kallal õiendas. «Puha ära roostetanud ka veel teine, kurb vaadata!»

«Ma olen lojus!» pahvatas tüdruk, relva lauale visates ja toolile istudes, ramb ja nutuvõru suu ümber. «See oli jälle viga! Kuidas ma võisin! Ei, ma ei julge märki vastu võtta. Te kuulute muidugi neljanda kategooria inimeste, eksinute hulka. Ma oleksin pidanud meelde jätma, et on neli kategooriat. Aga jumal tänatud, te olite abiks!»

Ta hüppas püsti ja haaras sepal kaelast kinni, ning Jonatanil jätkus parasjagu külma verd, või siis vastupidi, et teda väheke pigistada.

«Heldeke, te olete ju verine!» hüüdis neiu. Ta tõi vett, et sepp saaks suud loputada.

«Minu kohus oleks olnud tulistada,» jätkas neiu häiritud pilgul. «Võib-olla te ei saa sellest aru, aga ma oleksin pidanud... Oh ei, alguses ma oleksin loomulikult pidanud kõik neli kategooriat meelde tuletama... aga siiski! Hirmus päev!»

Nüüd oli ta pärast niisugust pinget peaaegu kokku varisemas ja sepp sattus täbarasse olukorda, sest noorte neidude pisaraid ta hästi ei kannatanud ega teadnud ka kindlalt, kui

kaugele ta oma lohutamisega võib minna. Kummatigi võttis neiu ennast kokku, istus laua taha, haaras sule ja paberi ning hakkas kibekähku kirjutama. Jonatan istus teisele toolile ja kompis oma hambaid. Ta märkas rahuloluga, et ainult üks alumine hammas on kadunud. Siis vaatas ta ärklitoas ringi, aga suurt midagi seal näha ei olnud, sest tütarlapse kambri kohta oli kuntrik kõle ja sünge.

Neiu kirjutas paar paberilehte mõlemalt poolt täis. Luges siis kirjatöö üle, kriipsutas midagi ühes kohas läbi, lisas teisal midagi juurde, pistis paberi kahhelahju, pani sellele tikuga tule otsa ja laskis lõpuni ära põleda.

«Teile tundub võib-olla, et see on kummaline tegu?» küsis ta.

«Ei,» vastas sepp.

«Ja ei olegi!» ütles neiu, samas oma õhinast põlema minnes. «Kõigepealt kirjutasin ma päevased läbielamused üles ja põletasin nad seejärel ära. See on sümboolne, see on meie jumalateenistus. Esimene osa tähendab, et uues maailmas kirjutab iga inimene ise oma ajalugu ja sel viisil ka maailma ajalugu. Teine osa tähendab, et veel ei ole olemas seda tõelist vabadust, mis niisugust ajalookirjutamist eeldab, ja sellepärast peame meie, indiviidid, oma päevikud ära põletama, kuni suur revolutsioon kätte jõuab.»

«Kui kõik sulepead nii ettemõtlevad oleksid!» sõnas Jonatan.

«Suurepärane!» hüüatas neiu. «See mõte oli peaaegu et kasparistlik indiviidimõte. Teil pole teadmust, kallis sõber, aga te olete ju teel! Ja kallike, enne te siit ei pääse, kui ma teid pärale olen juhatanud. Oo, lubage, et ma pühendan teid Õpetusse, siis saan ma usu enesesse tagasi. Jah, ma pühendan teid kasparismi suurde ideesse!»

Sepp vastas, et see on vist küll raisatud jumalasõna, kui seal liiga palju poliitikat sees on. Aga indiviid Likka kinnitas, et tegemist on maailma uuestisünniga ja hoopiski mitte hariliku poliitikaga.

Neius sündis uus muutus. Ta oli nüüd rahulik ja kindlameelne, tema hääl leidis sügava voolusängi, kõne voogas sundimatult, ta valitses kõige keerulisemaidki lauseid, sest kuigi ta ei olnud praktikas iseäranis kogenud, tundis ta teooriat läbi ja lõhki, mis ehk võiski tal praktikas äpardusi tuua. Õpetuse sisu juurde jõudes süttis ta lausa põlema. Ta oli tuld täis, ta lausa helendas. Eemal sellest hubasest paremast seltskonnast, kus ta oli üles kasvanud, kellest ta oli otsustavalt lahti ütelnud, keda ta oli hukulegi määranud, sest kõik

seal oli nõnda rikutud ja reaktsiooniline, oli teooriast saanud talle peig, õpetusest armuke.

Ta andis sepale Leo Smello, liikumise juhi kirjatöö. See tuli sepal nüüd mitu korda järjest läbi lugeda. Enesele võttis ta teise, kulunud ja käkrus, allakriipsutusi ja märkmesedeleid täis eksemplari. Ikka ja jälle otsis ta teosest midagi välja ja laskis kõlada Smello enda sõnadel. Ja ometi teadis neiu neid peast. Aga ta armastas kirjatööd ennast, paberit, lauseid, tähti. Ta kandis Smello teost oma palja noore rinna peal, just nagu oleks see armastuskiri.

Pragulisest kipslaest rippus juhtme otsas alla paljas ere pirn. Vanal tapeedil olid kõik plekid nõnda selgesti näha, et see sarnanes maakaardiga, oli otse õevane kindralstaabikaart, mida indiviid Likka oleks võinud värvilisi nõelu sisse torgates selleks ära kasutada, et kasparismi suuri edusamme näidata. Mujal ei olnud eredal valgusel suurt millegi peal särada — ainult neiu kitsal kõval neitsidiivanil, roostepruunil ahjul ja tindiplekilisel laual ning muidugi indiviid Likkal enesel. Tema ahtad neiukäed, mis ei olnud päris puhtad, liplesid sepa ees otsekui liblikad. Näol, kus oli veel valehabemest jäänud liimiräppa, püsis pidulik ilme ja huljus naeratus, ning siis paistsid sulnite huulte vahelt hambad just nagu terve rida väikesi küünlaid. Rohkem helklesid kummatigi kinnistähed silmades, õige suurtes ja tumedates, nagu nad olid, Diana silmades, mis jälitasid peaaegu kaitsetut saaki, suurt seppa, kelle selja taha langev vari ühe toapoole hämaraks muutis.

Üks asi oli siiski seinalgi peale rõskuseplekkidest kasparistliku kindralstaabikaardi. Likka nunnasängi kohalt paistis rõhknaeltega ülespandud portree. Mehest pika loogikunäoga ja pilguga, mis oli peaaegu niisama põletav kui neiu oma, kuid ainitisem. Mehele osutades ütles Likka: «Tema see on, suur Kaspar! Kõikidest tõeotsijatest suurim, suur Bagdadi Kaspar, kes lõi meie maailmavabastamisliikumise. Kakskümmend aastat tagasi mõrvati ta ühe kahjuri, ümarpea käe läbi. Sellepärast võime tema geeniust vabalt ülistada. Muidu ei tohi tõeline indiviid teistest kultust teha, sest niisugusel juhul solvab ta oma kasparistlikku eneseväärikust. Aga surnud ja tõeliselt suured ning ennekõike Kaspar moodustavad erandi. Kui sa neid enesest kõrgemale ei sea, indiviid, siis muutud sa väära sarnasusmaania ohvriks, ütleb siinjuures Smello, ja tema on praegu elavatest kõige suurem. Kasparit austades austad sa omaenda mõistust, ütleb Smello,

ja tõelisi üliindiviide austades austad sa omaenda otsustusvõimet!»

Sepp küsis endamisi, kust tütarlaps õhku võtab. See rääkis nõnda leegitsevalt ja õhinal, et tal polnud aega hingatagi.

«Kõik meie suured juhtmõtted pärinevad Kaspari tohutust teosest «Indiviid, seaduseta olend». See on tõdede tõde, mõistuste mõistus. Kui meie, kasparistlikud indiviidid, oleme iseste teose või õigemini Smello ja teiste üliindiviidide kokkuvõtted ja tõlgendused sellest läbi lugenud, sest meistri teos on määratu sügav ja keeruline, siis me peame raamatu sõnavitama! Mispärast? See on ju selge! Kas ei näita see Kaspari tõelist suurust? Tema ütles: «Ma ei taha olla surnud nahkköidetesse maha maetud. Minu teos peab olema tormivoog! Põletage mu raamat ja sööstke tormina edasi. Nõndaviisi kasvab kasparism tohutuks jõuks, mis ühel päeval kukutab vana barbaarse ühiskonna!»»

Aga kuidas ka Likka poleks ägestunud, ta hoidis rangelt Smello stiilist kinni. Tema päheõpitud tarkus lõõmas ereda leegiga.

«Teoste teose kõige sügavamad mõtted,» vuristas ta edasi, «koonduvad kokku sõnas, mida nimetatakse keskseks alusiviks. See kõlab: õnne võib inimene saavutada üksnes kui indiviid! Sellepärast tuleb välja juurida kõik, mis takistab indiviidi täielikku eneseteostust. Parteid, ühiskond, rahvused tuleb silmapilkselt likvideerida. Ei midagi üle indiviidi, ei midagi tema kõrval! Nüüd sa mõistad!»

«Tjaa,» ütles sepp. «Ma kardan, et mulle tuleb see asi puust ette teha.»

«Tore!» ütles Likka, rüübates klaasist vett ja niisutades oma sulnist poliitilist suunahka. «Siis ma jutustan sulle alguses, kuidas Kaspar leidis tõe indiviidist kui kõige kõrgemast. Kaspar ütleb esiteks: kõik inimesed on üksteise sarnased. Teiseks: kõik inimesed on erinevad. Kolmandaks: erinevus on tähtsam kui sarnasus!»

«Kõik võib olla,» torkas Jonatan vahele, «aga miks see nõnda on?»

«See ju on nõnda!» hüüdis Likka, kõigepealt Smello teosega vastu lauda laksates ja seejärel seda ruttu lehitsema hakates. «Tõepoolest on. Kus see oligi? Kohe ma seletan. Võtame otsast peale. Kõigepealt: kõik inimesed on üksteise sarnased.»

«Pea'nd väheke kinni!» ütles sepp. «Ei, ega ma sellepärast, et tahaksin ennast targaks teha. Aga kui me võtame Solby sepa ja minu, siis on head silma tarvis, et näha, kust kandist

me sarnased oleme. Tema on lukussepp, mina sepp, tema on väikest kasvu, mina ei ole, tema hoiab haamrit paremas käes, mina aga olen kurakäeline.»

«Teil mõlemal on ju keha, kaks silma, kaks kõrva,» ütles Likka. «Te mõlemad ju sööte ja joote!»

«Solby sepp on ühe silmaga,» vastas Jonatan. «Tal on maohaavad, nõnda et ta ei saa neidsamasid toitusid süüa mis mina, ja kui keegi teine peaks tema piskuga leppima, siis kaoks tal eluisu. Ta on umbusklik mees ja Sinise Risti[1] liige, mina ei ole, ta on lesk, mina vististi mitte.»

«Kullakallis indiviid Jonatan!» hüüdis Likka. «Sa tõestasid ju praegu ise, et erinevus on tähtsam kui sarnasus! Ja kui inimene sarnasust kõige tähtsamaks hakkab pidama, siis saab temast ümarpea. Ümarpäised kahjurid tahavad luua orjariigi, kus kõik lüüakse ühte punti, kuni nad muutuvad ühesugusteks. Nad tahavad vanad barbaarsed ühiskonnad veelgi hullemateks türannideks teha. Aga kas nad soodustavad sellega sarnasust, kui nad kõik inimesed ühte punti löövad? Vastupidi, ütleb Smello, ümarpeade võlts ja vastik väärõpetus sarnasusest viib üksnes kohutavate erinevusteni isandate ja orjade vahel. Aga tõeline kasparistlik õpetus, et erinevus on kõige tähtsam, viib täiuslikus maailmas täieliku sarnasuseni. Ma tsiteerin Smellot: kui kõik on õnnelikud, siis on kõik ühesugused! Ent kuidas saab indiviid õnnelikuks? Kas mitte nõnda, et ta rahuldab kõik oma soovid, kihud, igatsused, ja kõigepealt need varjatud ja allasurutud ihad, mis antud indiviidi teistest indiviididest erinevaks teevad? Sul on muidugi eneselgi mõni niisugune allasurutud, varjatud iha?»

Sepp ütles, et ei ole.

«Võimatu!» hüüdis Likka. «Neid on igaühel. Tunnista aga üles! Meie, kasparistlikud indiviidid, oleme kõikidest vastikutest eelarvamustest puhtaks pestud. Kõik inimlik on mulle armas, ja kõige armsam on mulle see, mis on varjatud, sest see annab tunnistust minu tõest! ütleb Kaspar. Muidugi mõista on sul salasoove?»

«Einoh, seda küll,» vastas Jonatan. «Ma pean tunnistama, et tahaksin hea meelega ühe kannu õlut. Aga natuke kohatu oleks nagu seda ütelda.»

«Kohatu! Üldsegi mitte!» vastas indiviid Likka. «Kahju, et mul ei ole sulle õlut pakkuda. Kuid sul on õigus ütelda

[1] Šveitsis sajandivahetusel loodud kristlik karskusorganisatsioon. — *Tõlk.*

mulle kõike, mis sulle pähe tuleb. Kohatut ei ole olemas, see on kõigest üks silmakirjatseva maailma vastik sõnakõlks. Aga ma ei mõtelnud üldse selle peale, kallis. Sul on muidugi ka teisi soove, mida sa ilmaski pole julgenud välja ütelda?»

Jonatan ütles, et ei ole.

«Sa teeskled!» ütles Likka. «Sa valmistad mulle ikkagi pettumuse, sest sa oled endist viisi vanast ebainimlikust moraalist rõhutud. Heida see ometigi eneselt maha! Vaata ometi ettepoole! Indiviidi vabas maailmas ei tohi sa enam mitte mingisuguste käskudega seotud olla. Seal ei sallita mingeid eelarvamusi, mingeid keelde! Hakkad elama põhiseaduse järgi, mille on kirjutanud suur Kaspar. See on samavõrd lihtne kui mõjus. Seal on üteldud: iga indiviidi iga soov peab täituma! — Aga kuidas see nõnda saab olla? küsid sa. Asi on lihtne. Kõik sotsiaalsed suhted tuleb revolutsioonilisteks muuta. Kaspar ütles meile, kuidas seda teha. Tema küsis kõigepealt: kellele kuuluvad tänapäeva maailmas maa, metsad, tootmisvahendid ja muud hüved? Vastus: üksikisikutele. Kuidas nad seavad sisse võimu hüvede üle? Vastus: seaduste abil. Kuidas saab niisugust kohutavat olukorda muuta? Vastus: seadusi ära kaotades. Nii lihtne on meie revolutsiooniline programm. Aga edasi ütles Kaspar: meie õpetus, mis on vastavuses kõikide elusolendite siiraste soovidega, kujutab endast inimkonnale nii tohutut hüve, et see tuleb iga hinna eest ja mis tahes vahendite abil kõige kiiremas korras ellu viia. Kukutage väevõimuga vana türannia! Kuid siis tuli tema jüngrite hulgast üks Juudas ja reetis ta. See reetur oli doktor Heni. Ta ostis võimumehed ära ja tegi nii, et need ütlesid: me peame kasvatama rahvast õpetuse kõrguseni vähehaaval, kuni meid saab enamus. Kui me teeme Kaspari tahtmist mööda, siis oleme sunnitud jõuga maha suruma terve hulga indiviide, kelle soov on vanu isandaid alles hoida, ja siin on vasturääkivus! Sellest reeturist tulevad kõik henistid, kes jälitavad meid niisama pöörase vihaga kui ümarpeadki. Aga Smello oli mees, kes tolle petise paljastas. Smello küsis: kas ei amputeerita jalga, kus gangreen sees on? Kas arst hakkab haigelt lapselt nõu küsima, mida see haiglasse minekust arvab? Mis on parem, kui inimene on nälga suremas: kas see, et sa lubad talle või ning muu hea ja paremaga leivatüki ülehomme, või see, et sa annad talle paljast leiba täna?»

«Ja siis on ta kaputt kah,» ütles Jonatan. «Aga kuidas te seda tegelikult teha mõtlete? Kes jäävad taludesse peremeesteks ja mida võib maisest varast enesele saada?»

«Kõike!» vastas indiviid Likka. «Kõike, kui lühidalt üteldal Kõik kuulub kõikidele. Sellepärast tuleb vilja ja puuvilja maa pealt, puid metsast ja kõiksugu tooteid anda igaühele tema soovi järgi. Laenud, palgad, rendid keelatakse ära, maksud kaotatakse.»

«Siis ollakse selle ettepaneku poolt küll,» ütles Jonatan. «Kuid ma jäin praegu nende soovide üle mõtlema. Minu kodukandis on üks pagar. Me elame kõrvuti ja temal on aias suur puu, kus kasvavad õunad, mis on sügiseti kibehapud, aga vastlapäeva aegu magusad otsekui ploomid. Mida ma nüüd peale pean hakkama, kui ma soovin neid õunu, aga pagar tahab need omaenese suumulgu tarvis jätta?»

«Väga lihtne!» vastas indiviid Likka. «Smello on oma Kaspari-äraseletustes andnud seda sorti küsimustele hulga selgeid lahendusi. Smello ütleb siinjuures: «Kui nii A kui B soovivad õunu ühelt ja samalt puult, siis on lahendus see, et A saab pooled ja B ülejäänud.»»

«Nojah,» ütles Jonatan, «kuid ma kardan, et B, keda ma nimetaksin pigem pagariks, ei ole sellega rahul. Ta tahab kõik enesele saada. Mis siis teha?»

«On samuti ette nähtud,» vastas neiu. «Smello ütleb siin täpselt: «Aga kui A ja B soovivad kumbki kõiki õunu puu otsast, siis saadakse raskusest üle lihtsalt niiviisi, et on kaks puud!» Kuid kallis, sa ei ole minust ju tegelikult aru saanud, kui sa nii naiivselt küsida võid. Kuidas sa võid seda pagari puuks nimetada, kui see on niisama palju ka sinu oma? Ja kas sa siis ei taipa õpetuse suurust? Kui ühest puust ei jätku, olgu pealegi, siis istutatakse kaks, istutatakse kümme, istutatakse tuhat puud! Sinu ees avaneb piiritu areng. Indiviidide vabad soovid muudavad maa annid otsatuteks. Kõik puhkeb rõõmuhõisete saatel õitsele. Kogu töö tehakse vabatahtlikuks otsekui sport; mitte kohustuseks, vaid lõbuks, mitte orjuseks, vaid mänguks!»

«Aga on ju inimesi, kes põõnavad sängis, kui neil piitsa turjal ei ole,» ütles sepp.

«Barbaarne!» hüüdis Likka. «Sa oled barbar, Jonatan!»

Ta nägi hea välja. Ta laksas Smelloga vastu lauda, kõngutas pead, nõnda et mustad kiharad täitsa silmade ette langesid, mis oli sepale tõepoolest vedamine, sest ta polnud mees, kes niisugust pilku välja oleks kannatanud.

«Anna andeks,» ütles sepp, «aga vedelvorstid ja siidivennad on ju alati olemas, just nagu vargad ja röövlidki.»

«Jonatan,» ütles Likka talle suurte tõsiste silmadega otsa vaadates. «Täiuslikus maailmas ei saa neid olemas olla. Inimene ei hakka ju varastama, kui tal on kõike saada. Indiviid peab olema seadustest ahistamata ja prii. Maha karistused ja seadused, kohtud ja politsei! Nemad on süüdi kõikides õnnetustes, mida nad olid seatud takistama.»

Oli juba varane hommik. Indiviid Likka oli väsinud. Ta istus ja vaatas ainiti valgust. Küllap ta vaatas otsejoones imetabasesse tulevikku. Suurte ärkvel silmadega.

«Hommik on väga lähedal, Jonatan,» ütles ta.

Varsti jõudis kätte täiskuu kord üksisilmi vaatama jääda. Nüüd oli toas valgus kustunud ja kuu, see vana elumees, kiikas imestunult aknast sisse. Ta nägi kitsast nunnasängi, kus magusas unes uinus neiu, kergelt ja kiiresti hingates. Ja nägi raskesti ning kuuldava nohinaga magavat seppa, kes põõnas põrandal, tekk peal.

SEPP LEIAB MUREST MURTUD DOKTORI

Järgmisel hommikupoolikul seisis sepp Jonatan varakult doktori elumaja ees, mille ta küsimise järgi oli kätte leidnud. Palee sees ja ees tunglesid juba patsiendid, keda hiiglaslik uksehoidja, doktori initsiaalid vormimütsile hõbedaga sisse ümmeldud, sõbralikult, kuid võimukalt tagasi hoidis. Sepp sai kullatud numbrilapatsi ja asus järjekorda. Aeg läks, rahvahulk kasvas üha suuremaks, aga kui saba tunni ajaga sammu võrragi edasi polnud nihkunud, jättis Jonatan seismise ja katsus maja teisest küljest pärale jõuda. Siin oli väljasuks lahti, uksevalvur oli ära ja sepp astus rahulikult majja. Hoovis oldi liiga ametis, et teda märgata. Teenijad käisid ringi ja otsisid midagi igalt poolt taga, ning suures majas nägi ta samasugust tohuvabohu. Käsitöölised, naised ja tüdrukud seerisid meeletult otsides ringi, tirisid mööblit seintest eemale, tõmbasid laekaid välja ja sorisid nendes. Viimaks jäi sepp vägeva valgeks lakitud, kullaga ääristatud kahe poolega ukse ette seisma. Teiselt poolt kostsid valjud, vihased hääled. Sepp võttis mütsi peast, koputas ja astus sisse.

Keset tuba istus rääbakal rokokoostiilis toolil noor doktor, endine enesetapja, hädise ilmega ja näost kollane. Tema kõrval seisis väike kuivetu isik ja selle taga virtin. Nende ees seisis teenijatüdruk, näost üsna sinine ja nutust ponduunud. Diivanil lebaskles suitsetades lopsakas sassis juustega naine. Ta oli ainult pooleldi riides ja sekkus alatasa ülekuulamisse.

«Mis see siis olgu?» hüüdis ta Jonatanile otsa vaadates.

«Tasa, Malene, ma olen meeleheitel,» ütles doktor. «Jah, kes te olete? Kaduge, kui te endast teada olete andnud, ei, kaduge otsekohe!

Jätkake,» ütles ta kuivetule mehele väsinult — see oli eradetektiiv — ja unustas sootuks sepa, kes peenetundeliselt ukse juures edasi seisis.

«Ma võtan lühidalt kokku,» ütles nuuskur, selleks puhuks oma pikki närbunud sõrmi harevile ajades. «Esiteks, te võtsite selle ära. Teiseks, te peitsite selle oma põlle alla. Kolmandaks, te müüsite selle kaltsukaupmehele, kes koputas tagauksele. Neljandaks, kuidas see isand välja nägi?»

«Ma ei vahi kunagi sihukesi!» vastas tüdruk mornilt.

«Jumal küll, kuulake seda voonakest!» prõõkas emand diivanilt.

«Kui ma ütlen, siis ei vahi, ja kõik!» hüüdis tüdruk.

«Teda ei või uskuda,» ütles virtin. «Ta pole niisugune tüdruk, kes puhast ja kombekat elu elab.»

«Ei ela jah, sest te luurate!» vastas tüdruk. «Te vahite põlvili maas läbi lukuaugu. Arvate, et ma ei tea? Hii, te olete liiga kondine, et ise endale kedagi saada! Jah, nüüd on ükstapuha, ma ütlen, mis ma tahan, sest väikeste ja süütute jaoks on ka õigus olemas, küll ma tean! Kudas te julgete ütelda, et mina vahin sihukesi inimesi? Mu peigmees saab sellest teada, ja hoidke ennast tema eest, ütlen ma! Ja kust pidin mina teadma, et see vana risu tuleb ära panna? Me pidime tube koristama, ja kui koristatakse, siis ma arvan, et sihuke vana koli visatakse välja. Aga tänutäheks tehakse sind veel vargaks! Oo, ma ei taha selles hullumajas enam olla!» Ja ta hakkas ägedasti nuuksuma.

«Säästke mind, säästke mind ometi!» kaebles doktor. «Mis ta selle eest andis?»

«Viiskümmend ööri,» nuttis tüdruk. «Siin ta on! Ma ei taha seda mõrtsukaraha puudutadagi!»

«Viiskümmend ööri,» ütles doktor. «See oleks lausa naljakas, kui see just minuga poleks juhtunud!»

«Loll oled,» ütles diivanidaam. «Lase plika politseil kinni võtta!»

«Kes see ütleja on?» hüüdis vapper tüdruk. «Kas teate, kes te olete ja kelleks üks korralik tütarlaps teid peab? Ah ei tea? See on nõnda õel sõna, et ma ei taha seda iseenda pärast väljagi ütelda!»

«Gustav!» hüüdis odalisk diivanilt. «Oled sa mees või oled sa narr? Võib-olla pean ma selle võõra mehe käest kaitset paluma?»

«Kelle käest? Kas ta ei olegi veel ära läinud?» pahvatas doktor. «Issand jumal, ma ei suuda seda enam välja kannatada, ei suuda! Noh, mida kuradit teil tarvis on?»

Siis astus sepp ligemale ja ütles: «Leiad ehk mind oma mälu põhjast üles?»

«Mille põhjast?» hüüdis doktor talle tinaste silmadega otsa jõllitades. «Ei tunne teid, ei põhjas ega kusagil mujal. Siiski, oot-oot, vaatame... ega sa äkki mõni lapsepõlvest tuttav onu ei ole? Kindlasti olen ma sul põlvel ratsutanud. Mina arvasin, et sa oled surnud. Aga tere tulemast, vana! Missugusel hetkel sa sisse astud! Hahaa! Patsiendid tahavad maja ära lammutada. Ja mina olen omadega läbi. Totaalselt! Pudel on läinud, saad aru. Sa ju mäletad seda, minu talismani? Vana päritud asja. Vhüü-it, lännu! See ilmsüütu neitsi seal müüs ta maha! Hahaa!»

«Kummaline kokkusattumus,» ütles Jonatan. «Sellest meil oligi tarvis kahekesi raasike juttu ajada.»

«Sa tead midagi!» hüüdis doktor. «Tule siia, tule siia!» Ja ta tõmbas sepa kõrvalasuvasse saali, kus seisid kanderaamid. «Kus ta siis on?»

«Seda jutusta sina mulle, linnuküttide kuningas!» ütles sepp.

«Püha jumal, sina ka ei oska ütelda?» kaebles doktor. «Säärast pettumust ära mulle küll valmista! Tuleta meelde, kui palju ma sul põlvel olen ratsutanud!»

«Rohkem küll minu kannatusel,» ütles Jonatan. «Aga nüüd ütleb see ka üles.»

«Mida siis mina pean ütlema?» hüüdis doktor edasi-tagasi joostes. «Ärge tulge siia oma kanapojamuredega, ma ei saa ka hingeõnnistuse nimel ühtelugu pihiisa ja kirjakast olla! Ma olen hukas, ma ju ütlesin. Kõige naeruväärsema õnnetuse tõttu! Aga ma võin neid ju vastu võtta ja ravida nagu tavaline arst? Jama! Ei või! Mu õnn on minust ära pööranud. Ma olin idealist, jah, seda ma olin. Ma olen sõna otseses mõttes oma hinge idealismist ära kulutanud. Ma olen patsientide rohutirtsuparvedest ära õgitud. Minust pole midagi järel, sõbrad on kõik oma kõhtu lakkunud. Ma olen äralutsitud kompvek. Ma tahtsin maailmale midagi vägevat, midagi esmaklassilist teha. Mul paistetasid sellest neetud pudelist käed üles. Ma olin vaevalt kolm päeva tööd rabanud, kui ihkasin juba vabaks saada. Päeval patsientide lõputud hunnihordid, öösel sõprade hüäänikarjad. Ma andsin alati järele, nad palusid üht miljonit siin, üht miljonit seal, ja nad said selle. Kui mul pudelit käepärast ei olnud, kirjutasin ma

alla tervetele vekslimägedele. Kui koju jõuad, siis koksad vastu pudelit ja muretsed raha, mõtlesin ma. Ah, ma olin puruväsinud ja ei viitsinud! Kujuta ette, inimene! Ma ei jõudnud ennast kindlustada! Ma oleksin võinud ennast kulla sisse ära uputada, aga ma ei kindlustanud ennast. Ma olen tegelikult põhjatutes võlgades ja ma olen alla kirjutanud tervetele koormatele nõudelehtedele. Nad tormavad mulle kallale ja hävitavad mu ära!»

«Küll kõik jälle joonde saab,» ütles sepp. «Küll sa näed, varsti leiad jälle mõne sepatohmani, kes laseb ennast ninapidi vedada.»

Doktori näonahk oli kaame ja kole, silmade alt must nagu kitsesõnnik; need olid rohkem porimülkad kui silmad. Aga siis tõmbas ta need kissi. «Ma tean väga hästi, ma olen sind varem kohanud!» ütles ta.

Sepp ei pannud teda enam tähelegi, vaid astus ühe klaaskapi juurde, kus seisis luukere. «Tere päevast, vennas,» ütles Jonatan allasurutud häälel. «Siin sa siis seisad. Ah sinu leiab siis siit!»

«Jajah, ma tean küll!» hüüdis doktor naeru ihitades. «Ma lõikasin sind, arstisin sind. Ära sellest teenest räägi, see oli hii väike asi. Kas ei ole ma päästnud terve armee elusid? Ärge ometi tulge siia mind oma tänulikkusega piinama! Säästke mind! Kas minus võib niisugusel silmapilgul olla ruumi rohkem kui ühele mõttele: pudel, pudel, pudel! Ja kuulake! Minu lugupeetavad ametivennad on mind oma ühingutest välja heitnud. Šarlatan! kirjutavad nad. Šarlatan!»

«Ah siin sa siis seisad,» pomises sepp luukerele. «Seisad vahis, mis? Valvad koera. See kestab kaua. Õige kaua.»

«Pudel, pudel!» hüüdis doktor. Ta astus ligi ja patsutas sepale selja tagant õlale. «Muidugi saaksid sa oma pudeli tagasi, kui see minu käes oleks. Silmapilk, jah! Tähendab, sa peaksid teda mulle veel ainult üheks tunniks, ainult üheks minutiks laenama. Ma pean raha muretsema, nii et ma saan oma elu täielikult, põhjalikult muuta. Välja need ebahaiged, need vereimejad! Jah, ma tahaksin haigla ehitada.»

«Jah, sinu moodi me peame ju saama, vennas,» ütles sepp skeletile. «Ja sinu kohta võib pühakirja sõnadega ütelda, et sa oled inimene, kelle sees ei ole kavalust.»

«Ah et tulid oma pudelit nõudma?» hüüdis doktor Jonatani selja taga, kes pistis enesele parajasti tubakapussi suhu, sel ajal kui ta mõtlikult luukeret vaatas. «Hea küll! Kus on siis sinu asitõendid? Kes sind usub? Kus on su advokaadid, sinu

ajalehed, sinu tunnistajad? Kuidas sa minust jagu saad? Minul on kõik olemas, mul on teenrid, kes viskavad su välja, niipea kui ma märku annan!»

Väljas oli patsientide lärm ja hõiklemine aina valjemaks muutunud. Nüüd tormas sisse diivanil lesinud ilus daam. «Gustav!» hüüdis ta. «Nad murravad sisse! Sa pead minu eest hoolitsema!»

«Ära puutu mind, vereimeja, ära puutu!» möirgas doktor ja ronis ühele kanderaamile. «Ma ei taha teid näha! Välja! Võite ütelda, et ma olen mõistuse kaotanud. Ütelge, et ma olen loll!»

«Head vahti,» ütles sepp luukerele ja tegi minekut.

Kui ta jälle väljas puiesteel seisis, tõmbas ta sügavasti hinge ja vaatas taevast, mis siin jõukate linnaosa kohal oli vaba pilvedest ja räpast, karge ja sädelev otsekui heeringaparv Põhjameres.

Püsimatu tuul, kõrge päikesesära kosutasid paremini kui lonks kibedat. Jonatan mõtles viljarõukudele, mis praegu igalt poolt läbi tuuldusid, ja õõtsuvatele viljakoormatele, mis rattatelgede käginal üle lagedate kõrrepõldude kodu poole vaabusid. Tema selja taga oli pettumus, ees ootasid suured raskused. Kummatigi ei kestnud see hetk, millal ta mõtles oma kohustuse sinnapaika jätta ja otsa sepikoja poole pöörata, niigi kaua, kui kestab sellest lugemine.

SÜGAVAMÕTTELINE TAIMEHOOLDAJA

Jonatan otsustas minna «Triikraua» trahterisse, lootes, et kohtab seal võib-olla arestivahti, kes oli ju peremehe nõbu.

Ühel tänavanurgal küsis ta ühe kehviku, kõhna mehe käest teed, ja et see viisakas inimene pidi minema temaga ühes suunas, siis läksid nad koos.

Paarisaja sammu järel jäi mees seisma, võttis oma suurest ragenenud kotist, kus oli palju veepudeleid, ühe pudeli ning hakkas kastma väikest kõrvenõgeste puhma, mis kasvas vundamendiäärses praos. Seejärel kastis ta paari väikest hiirekõrva.

«On see su ametitöö?» küsis sepp.

«Üldsegi mitte,» vastas mees.

«Nendele on seda vaja küll,» ütles Jonatan. «Maa kuivab siin kiiresti.»

«Jah, tuleb hästi tähelepanelik olla,» vastas mees.

«On see asi, mis ennast kuidagi ära tasub?» küsis sepp.

«Aga muidugi,» vastas mees. «Ma olen tänavu suvel rohkem kui kümnel tuhandel taimehingel elu sees hoidnud.»

Nad jäid ühe pargi juurde seisma ja mees piserdas natuke vett paarile äratallatud rohukõrrele tänavaplaatide vahel keset kõnniteed.

«Kas sinna piirdeaia taha ei oleks ka tilgakest vett tarvis?» ütles sepp.

«Linnavalitsuse lilled ei ole minu asi,» vastas mees. «Loomulikult ei ole mul midagi ka nende lillede vastu, aga ma ei tunne endas kohustust neid aidata. Nende vabade ja tagasikiusatud olendite eest siin tänaval pean ma hoolt kandma. Nad kõik tahavad elada.»

«Jah, eks me tea seda ju omast käest,» ütles sepp. «Umbrohu vastu ässitatakse vihavaenu, ja pühapäeva hommikul enne kirikusse minemist meeldib mullegi aiarajast kõplaga üle käia. Aga paistab, et seda asja saab vaadata rohkem kui ühest küljest!»

«Ei,» ütles mees. «Seda saab õigupoolest vaadata ainult ühest küljest. Jumal on loonud need väikesed taimed, aga ta ei ole loonud tänavaid, kõnniteid ega aiaradasid. See on inimese vägivaldne kätetöö. Ja kõik need tänavad viivad põrgusse.»

«See kuul läks küll kümnesse,» ütles Jonatan. «Aga need väikesed karuohakad seal rentslis võrsuvad ju kenasti!»

«Eks ole?» vastas mees ettevaatlikult lehti liigutades. «Nad kasvavad, nad haljendavad, nad rõõmustavad. Ma saan selle töö eest heldet tasu! Tookord, kui ma vaeseks jäin, olin ma esmalt kibestunud. Kuid siis sain ma targemaks. Ma õppisin lugu pidama oma ainukesest ülikonnast, kuigi see peagi iseenda varjuks muutus. Minu kingad ja mina saime teineteisele lähedasemaks, sedamööda kuidas nad lääpa vajusid. Aga tõeliseks inimeseks sain ma alles siis, kui ma hakkasin tähele panema neid metsikuid lilli, jumalariigi väikesi teerajajaid. Vaata nüüd! Kas pole imeväärne? Näe, kuidas nad nägu meie poole tõstavad!»

«Jah, seda teeb hoolitsus,» tähendas Jonatan; ta oleks meelsasti mõne oma elukogemustest juurde lisanud, aga märgates, et teisel on midagi ütelda, jättis ta oma arvamuse enese teada.

«Mina olen kõige viimane inimene, kes vaidlusse laskub,» ütles mees. «Aga vahetevahel tunnen ma puudust inimesest, kes minu mõtteid jagaks. Jah, lapsed saavad sellest aru. Mida väiksemad nad on, seda sügavam on nende arusaamine. Kuid ma ei julge sellegipoolest neid kõikide oma mõtetega

hoormama hakata. Ma ütlen sulle üht asja. Parem on kasta nõgest kui hakata silda ehitama. Ma tahan ainult küsida, milleks on tarvis kogu seda ilmotsatut inimtegevust? Uued avastused, uued kannatused. Uued leiutised, uued kuriteod. Parem juba kasta hiirekõrva! Mina usun, et oleks parem, kui me jätaksime kogu selle edasirügamise ja istuksime rohu sisse maha. Alles siis võiksime aru saama hakata!»

«Aga kust me peatoidust saaksime, kui me nõndaviisi teeksime?» ütles sepp.

«Ehnoh, siis ei saaks me muidugi mingisugust peatoidust,» vastas taimehooldaja. «Kuid mina arvan, et sellest ei olegi suuremat lugu. Me sureksime muidugi varsti nälga, aga ma arvan, et enne kui surm päriselt kätte jõuab, õpitakse aru saama, milles kogu asi tegelikult seisab, ja siis sureksime südamerahus maha. Ja loodusele oleks see õnn! Kui inimkond otsa saaks, jääksid meie laibad muidugi mõneks ajaks ohku mürgitama. Aga pärast muutuks see jälle puhtaks. Kosutavamaks kui kunagi enne. Süütud loomad ja ilmsüüta taimed oleksid jälle omaenda kodus peremehed. Kas sa ei suuda seda enesele ette kujutada... kõrge süütu taevas... ja süütu päike?

Kui teil soovi on,» ütles ta seejärel, «siis võite minuga koos ühte kõrvaltänavasse väikese retke teha, sest seal on minu kõige ilusamad taimed.»

Sepp nõustus ja nad pöörasid ühte armetusse tänavasse, kus olid repetanud majad, mõranenud aknaruudud ja omapärane lääge lõhn. Väravate vahelt ulatus pilk süngetesse tagahoovimajadesse, seenetanud kuuridesse ja lõhkistesse prügikastidesse, rottide ja väikelaste mängupaika.

«Seal elab üks kaltsukaupmees,» ütles nõgestekaitsja, «kes reklaami mõttes puhastab oma kõnniteed halvasti ja on selle eest juba mitu trahvi kraesse saanud. Aga minu lastele on see õnn. Mitte kusagil ei ole neil nõnda head põlve kui selles tänavas, kus muidu sureb igasugune lootus.»

See oli tõsi. Kaltsukaupmehe kastide, korvide, karpide, peeglite ja riidepundarde vahel kasvasid taimed paksude, tugevate puhmadena. Oli lausa kõrvaga kuulda, kuidas elurõõmsad taimed niiskust jõid, mida nende heategija neile ettevaatlikult peale kallas, ilma et kaltsukaupmehe kodinatele ainsatki piiska oleks sattunud.

Kui Jonatan oli selle haruldase sillutiskivipeenra kohta paar head sõna ütelnud, hakkas ta silmitsema väljapandud asju. Seal oli mitmeid kasutamiskõlvulikke esemeid, ja koht oli väärt, et seda meelde jätta. Ta pressis end lähemale ja

surus mütsisirmi vastu räämas ruutu. Hirmsas segadikus oli niisuguseidki asju, mida mõnel võis mõttesse tulla küsima hakata. Aga järsku läksid tal kulmud kipra. Poeruumis, otse teisel pool aknaruutu, ühel roppude ajakirjadega riiulil katkise tuuleklaasi ja mingi viiuli moodi asjanduse vahel seisis tema pudel.

JONATAN SAAB PUDELI KÄTTE, KUI TA ON KOHANUD ÜHTE OMA HEAD TUTTAVAT

Jah, pudel seisis seal. Jonatan litsus mütsinoka sedavõrd kõvasti vastu klaasi, et see pidi äärepealt katki minema. Siis astus ta aknast eemale ja jäi natukeseks ajaks seisma. Kohmetult ütles ta veel mõned tunnustavad sõnad taimehooldajale, kes oli oma rohtude juurde põlvili laskunud, et varte latvu järele vaadata. Kuid siis võttis sepp ennast kokku ja astus poeuberikku sisse.

«Minu kallis siidrinõu?» ütles kaltsukaupmees, vanapoolne mehike, kes meenutas sedavõrd oma poe korralagedust ja kraami, et oleks võinud arvata, ka tema on müüa ja pealegi väga madala hinna eest kättesaadav. «Haruldus, haruldus! Neli krooni!»

«Kas ühest ei jätku?» ütles Jonatan.

«Üks kroon!» hüüatas vanamees. «Niisugune mõtlemine lõikab mulle hinge. Siidrinõu? Isegi nelja eest on see siidrinõu kinkimine. Aga ma kingin ta ära. Kolm krooni!»

«Poolteist,» ütles sepp.

«Ma mõtlesin alguses, et hea inimene, kena inimene, aga — ah!» hädaldas kaltsukaupmees. «Te pakute häbitut hinda! Ma ju viskan siidripudeli minema, pühaduseteotus — kaks ja pool!»

«Kaks!» ütles Jonatan.

«Ta on teie oma, võtke ta!» ütles kaltsukaupmees. «Ma ei suuda kivist südamete vastu võidelda. Kaks krooni, palun!»

Siis tuli sepale meelde, et tema rahapunga olid müntidest üksnes mälestused jäänud, ja ta palus kaltsukaupmehel pudel kõrvale panna, kuni ta raha järel ära käib.

«Ei, ei, ei!» ütles vanamees. «Ei lähe, ei lähe! Minu hukatus! Tahaks muidugi hea meelega! Aga minu pankrot! Ikka ainult sularaha!»

«Aga kui ma taalri lauale panen, siis on see minu?» ütles Jonatan.

«Jaa, jaa, jaa!» ütles kaltsukaupmees. «Kui siidrinõu ainult sent sõisab.»

Siis läks sepp välja taimehooldaja juurde, kes ikka veel oma asjadega valmis polnud jõudnud, ja pöördus kitsikuses tema poole.

«Mul on nelikümmend ööri. Võta!» ütles mees. Kuid Jonatan tänas, küsis teed ja pani pikal sammul tolle kvartali poole minema, kus asus «Triikraua» kõrts.

Aga mõni tänav edasi peatas sepa kiirmarsi üks neist kokkusattumustest, mille poolest meie ebategelik tegelikkus on rikkam kui ehtne tegelikkus tegelikkusetruudes romaanides. Kui sepp parajasti ümber tänavanurga keeras, hõikas kusagilt ülevalt kellegi hääl: «Mida see siis peaks tähendama?»

Need sõnad tulid Askeladi suust, kes üleval redeli otsas aknaid puhastas.

«Oled see sina?» kohmas sepp.

«Olen see mina!» hüüdis Askelad. «Olen see mina! Jaburus!»

«Mida sa teed?» ütles sepp.

«Mida ma teen?» karjus Askelad. «Mida ma teen? Plära! Võta ometi kalts kätte ja tule appi! Seletuse võid hiljem saada. Sina puhastad ülevalt ja mina alt, sest mul hakkas juba pea ringi käima!»

Jonatan võttis kohe ämbrist kaltsu ja hakkas midagi muud küsimata nõnda tugevasti suurt ruutu hõõruma, et see koolduis ja vingus tema käte all.

«Liigu kahe akna jagu edasi, need on samuti minu omad!» hüüdis Askelad, kes seepeale majja jooksis ja sealt tasu kätte sai. Nad rügasid aknaid pesta, kuni need olid läbipaistvad nagu kristall, ja läksid siis veel ühte kohta.

«Palju sa selle pealt teenisid?» küsis Jonatan, kui nad valmis olid saanud.

«Kaks ja pool krooni,» vastas Askelad. «Täpsemini kaks viiskümmend viis. Nüüd ma olen väsinud kah. Naeruväärne, aga ma olen sunnitud seda tegema. Töövahendid laenasin ühe aknapesija käest, kes pidas söögivaheaega. Ma pean ütlema, et vaimuanneteta inimese kohta oli ta vägagi arukas. Võta nüüd redel, lähme sinna ja anname asjad tagasi.»

«Oota'nd väheke,» ütles Jonatan. «Seal kus mõistus üles ütleb, aitab õnnelik juhus! Laena need kaks krooni praegu mulle. Selleks ajaks, kui sa mind uuesti näed, on nad sul jälle käes, ja isegi rohkem.»

«Kas sa nõuad, et ma säärase kaubaga ilma pikema jututa nõusse jääksin?» ütles Askelad.

«Einoh, eks ta ole,» vastas sepp. «Ärme siis sellest rohkem räägime. Siis tuleb katsuda teine väljapääs leida.»

«Sa peaksid natuke järele mõtlema,» ütles Askelad. «Sa pead ometi aru saama, et see on esimene raha, mille ma elus kunagi olen teeninud, kuigi ma olen küllalt tööd rüganud ja kõik alla neelanud. Ja nüüd peaksin ma selle kohe siis tuulde loopima?»

«Jah, sul on õigus, see on ilmselge,» vastas Jonatan; samal ajal traavisid nad aknapuhastaja varaga nobedasti minema.

«Oma osa saad sa mõistagi kätte,» jätkas Askelad. «Sa saad oma abi eest viiskümmend viis ööri, ja ei saa ütelda, et see oleks koonerdamine. Aga vasta mulle ühele küsimusele! Kas sa tahad, et ma laenaksin sulle raha, ilma et ma teaksin, mille jaoks seda kasutatakse?»

«Ei-ei-ei!» vastas sepp. «Las ma jutustan sulle siis selle loo ära. Pärast seda kõike jätaksin küll rääkimata, aga siin on mängus tähtis asi.»

Kui Askelad oli kuulda saanud kaltsukaupmehe juures asetleidnud äpardusest, ütles ta: «Seda oleksid sa muidugi kohe pidanud ütlema! Mul ei ole põrmugi tahtmist oma rahaga riskida ja ma pean nõudma, et ma ise igas tükkis asjaga kursis oleksin. Aga selle roti hambaid tahaksin ma ise ka korra katsuda. Panid sa tähele, kas tal raamatuid on?»

Kuna rohkem takistusi ees ei olnud, siis läksid nad otse teed kaltsukaupmehe juurde. Kuid poeköksi juures ootas seppa üllatus. Pudeli kõrval seisis papitükk, ja sinna oli kirjutatud: «Templiastja, 20 krooni.»

«Õnn on petlik,» ütles sepp.

«Ära nüüd pead kaota!» ütles Askelad.

Nad astusid sisse.

«Siin on taaler,» ütles sepp, «ja pudel on minu oma!»

«Kuidas pudel?» ütles kaltsukaupmees. «Siin räägitakse mingisugusest pudelist! Minu hoole all oli siidrinõu. Hakkan siis seda nõu kraapima. Vaatan, vaatan. Tore asi teine. Templiastja!»

«Kaup on tehtud,» ütles sepp. «Sõna on sõna!»

«Nii mõnigi kaup on kõigest paljad sõnad,» ütles kaltsukaupmees. «Mina peaksin oma templiastja ära kinkima, surmapatu hinna eest maha müüma? Einoh, mis te kostate! Viisteistkümmend krooni!»

«Kuulge, kaltsukaupmeheonku!» ütles Askelad. «Te räägite otsekui pime värvidest. Te nimetate seda seal templi-

astjaks? Te ei tunne ju kõige elementaarsemaidki asju. Templiastja! Hahaa! Kas ma seletan teile ära, mis asi see on? Lihtsalt ja lühidalt, see on muinasaegne batsillikruus! Kahelüdamatult otsast otsani koolerat täis!»

«Hirmuäratav, lihtsalt ja lühidalt!» hüüdis kaltsukaupmees.

«Justament,» jätkas Askelad. «Millekski muuks teda pidada oleks rumalus. Te näete, ma muigan. Vaadake seda! Kas ta pole otsast kinni tinutatud? Kas tal pole antiiksuse hõngu juures? Millega seda seletada? See on antiikaegne koolerakruus. Ta võib pärit olla egiptlastelt või kaldealastelt, võibolla Asklepioselt, seda ma pean lähemalt uurima. Igal juhul on ta ilmatu ohtlik. Ma võtan pudeli kaasa ja kannan kui asjatundja hoolt, et ta kahjutuks tehtaks!»

«Oo, teie asjatundlikkus on mulle ilmatu suureks abiks!» hüüdis vanamees. «Ma olen teile ilmatu tänulik!»

«Lihtsalt minu kohus,» vastas Askelad, ninakust täis, ja sirutas juba käe pudeli järele, kui ta peatati. «Ärge puutuge, eemale, eemale!» hüüdis kaltsukaupmees. «Minu haruldus, minu pärl! Tänan väga, aga ärge puutuge!»

Ta paigutas pudeli vanale hõbedaga tikitud sametpadjakesele ja kirjutas juurde uue sildi. Sellel seisis: «Antiikne batsillikann, 100 kr.»

«Nägid ise,» ütles Askelad, kui nad välja tulid. «Ma tabasin märki! Muidugi ei näinud ma ette, et kõik sedaviisi lõpeb, aga asi oleks võinud sama hästi õnneks minna, kui ta nurja läks. Lähme viime nüüd asjad ruttu ära ja siis ma leian lahenduse, kui ma selle neetud peavalu ja pöörituse tõttu ainult suudan.»

Kuigi aknapesija oli oodanud kümme minutit kokkulepitud ajast kauem, oli ta tubli mees ega nõudnud oma redeli eest mingit vaevatasu.

«See pole ometi üürile anda!» ütles ta. «Aga sina näed välja, just nagu oleks su emake teise mehega plehku pannud!» — «Pole tõsi!» vastas Askelad. «Kuid mind koheldi võimatult ülbel kombel!» Ja aknapesijale jutustati mõne sõnaga kaltsukaupmehe juures asetleidnud äpardusest.

«Etskael» ütles aknapesija; aga kõigepealt tõusis ta püsti ja vaatas neile irvitades otsa. «Minagi tunnen tsipake seda vana närilist! Ta ei lase kunagi oma aknaid puhtaks teha, ja ise on ta vilets puhastaja. Aga sellegipoolest! Las allakirjutanu proovib ise järele! Jätke asi minu hooleks, ma oskan mõneski asjas puhast tööd teha!»

«Ma küll kahtlen praegu,» ütles Askelad, «kuid minu poolt on sul luba olemas.»

«Ja see kõik käib ausal viisil?» ütles Jonatan.

«Ma olen ju ometi spordimees, eks ole?» ütles aknapesija. «See on spordi mõttes. Mina olen sihuke mees, kes vaatab igasuguste honööride, favööride ja tänuööride peale viltu!»

«Mille peale sa ütlesid?» küsis sepp. «Küll me pärastpoole näitame, et meiegi asjast aru saame. Kui teo eest ainult vastutada võib!»

«Heldeke, meetod istub ju otsekui kaas seaduse katla peale,» vastas aknapesija naerda hirnudes. «Aga minge ja istuge seni ilusti pargis pingi peal! Kui me siin sedaviisi nokkapidi koos oleme, siis võib pläralõug hõlpsasti haisu ninna saada, et siin on midagi põnevat teoksil!»

Mees hakkas minema. Ja paremale või vasakule vaatamata, just nagu oleksid nad margapuu musta südametunnistuse pähe alla neelanud — nõnda pulkkanged olid nad —, hiilisid sepp ja Askelad parki, kus võtsid puude lehekatuse all rohekas valguses pingil istet.

«Mind teeb tigedaks,» ütles Askelad, kui ta natuke aega oli istunud ja võdisenud, «et ma ei ole seniajani veel mingit lahendust leidnud. Aga ma tunnen ennast sandisti ja see kahandab mu mõtlemisvõimet. Kord on mul külm, kord on mul nahk higine. Sa saad ehk minu olukorrast paremini aru, kui kuuled, mismoodi mul on läinud. Ma ei ole tegelikult veel õppima hakanudki! Kuid ma olen kogemusi juurde saanud. Lurr-lurr! On läinud halvemini, kui ma oskasin ette näha, kõiksugu asjad takistavad. Aga nüüd võtan ma õppimise tõsiselt käsile. Lurr-lurr-lurr!»

«Nina luristad sa küll hästi,» ütles Jonatan. «Sul oleks tarvis natuke sooja õlut munaga ja tilk viina, see on õige rohi.»

«Ärme sellest räägime,» vastas Askelad, ennast oma liiga suurtes rõivastes otsekui kilpkonn kokku tõmmates. «Kuula parem! Ma läksin otsejoones ülikooli ja tahtsin sisse astuda. Aga kõik tudengid ja professorid on vaheajal ja praegu nad parajasti seal ei käi. Mõistad? Nad ei pea muud tegema kui lugema, nad võivad teha seda nii öösel kui päeval, aga kuidas nad võivad ometi veerand aastat lulli lüüa, kui elu on nõnda üürike ja raamatuid äraarvamata hulk? Kui nad väsivad, siis on neil nähtavasti liiga nõdrad pead ja nad ei kõlba oma kohale. Ma astusin ühte kontorisse. Seal istus alamat sorti ametnik ja kirjutas nimekirju. Mida ma soovin? — Õppida! ütlesin ma. Teie eksam, kuidas sellega lood on? —

Ma ei ole ühtegi eksamit teinud, vastasin ma, ja mul ei ole võimalustki olnud neid tegema hakata. Aga teadmisi mul on, ja kõige tähtsamad on ju need. Eksamit ei pea ma mikski! — Aga meie peame! ütles ta. Eksam on kõik! — Ei ole, ütlesin mina, teadmised on olulised. — Noor sõber! ütles protokollikirjutaja seepeale. Kõigepealt tuleb eksam ja siis kõik muu, nii hästi kui tulla saab. Kui teil eksam tehtud on, siis te olete teispoolest keegi, isegi kui te tümikas olete. — Tähtsam kui kõik muu on geniaalsed vaimuanded ja iseseisev mõtlemine! ütlesin mina. — Oh, te olete valel teel, ütles ta. Iseseisva mõtlemisega on kurb lugu. See on üsna ebanormaalne asi, mis ajab üksnes võimalused luhta. Etem on olla ilma suuremate vaimuanneteta ja hea peata. Eksamit eelistatakse igal juhul rohkem. Kõikidel, kes siia tulevad, on ühtviisi ära antud kaks kuni kaksteist eksamit, ja ometi kubiseb maja tümikatest. Kuid see ei ole mingi õnnetus, neil läheb suurepäraselt. Minu põhjalikud uurimused on viinud järelduseni, et mõistuse kogusumma on kõikidel aegadel enam-vähem ühesuurune. Aga kuna tänapäeval jaotub see summa meil suurema hulga vahel, siis jääb üksikutele eraldi muidugi vähem. Sellepärast ongi vaja, et üha rohkem inimesi eksamitunnistuse saaksid, sest see on kõige parem andekuse aseaine. Praegu nõutakse diplomit tuhandete ametite jaoks, kus varem väga hästi ilmagi hakkama saadi. Sellepärast me kogeme, et meie saalid on kolmveerand-, pool- ja veerandpäid täis. Aga sellest pole midagi, kui meil on hea meetod, millega nad tarkust täis toppida, ja see on meil olemas. Uued tsentrifugaalkursused on suurepärased. Sajad tudengid pressitakse ühte auditooriumi kokku ja igaüks saab tableti, mis võtab mõtlemise ära. Tihtipeale saab ilma nendetagi hakkama. Tugeva häälega spiiker hõikab lause kolm korda ette. Iga õppur hõikab seda kolm korda ja seejärel korratakse lauset kolm korda kooris. Varsti langevad kõik transsi, kõik settib pähe, aga ärkvel olles ei mäletata mitte midagi, mis on tihtipeale eeliski, sest palju õpitavast on elus kasutamiskõlbmatu. Peaasi on, et nad eksamil läbi saavad, ja seda nad teevad. Iga õppetükk on selgeks õpitud täpipealt sel viisil, nagu eri professorid seda soovivad. Üks professor nõuab säärast seletust: «Mats Sikuste puskleb, sest tal on sarved peas,» ja see tuleb kindlalt nagu aamen kirikus. Teine nõuab nõnda: «Mats Sikustel on sarved, et ta nendega puselda saaks,» ja sedaviisi talle ka üteldakse. Kolmas tahab niiviisi: «Mats Sikuste ei puskleg, sest esiteks ei ole tal sarvi peas ja teiseks on ta juba surnud,» ja saab selle otsekohe. Kui

tunnistusenõudleja on eksamil läbi saanud, siis toibutatakse ta transiseisundist üles ja juhitakse tühjendussaali. Siin pistetakse ta raputisse — kirnu või tsentrifuugi —, kus teda loobitakse ette ja taha, üles ja alla, kuni tarkused on tunni ajaga peast lahti raputatud. Selle järel võib alata puhastuskuuri peenem osa, mis kestab veerand aastat. Sel ajal peab patsient võimalikult palju seltskonnaelust, kaardimängust, poliitilistest vestlustest ja spordist osa võtma. Iseäranis sport on mõistuse puhastamiseks suurepärane. Ja see on hädavajalik, kui tunnistusenõudleja ei pea järgmisel eksamil kõike sedasama ette võristama, mis ta eelmisel aastal oli rääkinud. Suurepärane meetod. Samal ajal kui normaalse peaga inimesed unustasid vanasti oma üheksakümmend protsenti teadmistest, unustatakse praegu kuni sada kaheksakümmend. Järelikult teatakse lõpetamisel vähem kui alustades, aga see ei ole sugugi nii halb. Kuid sa pead aru saama, noor sõber, lõpetas ' alamat sorti ametnik, et säärases konkurentsis on andekas ja iseseisva mõtlemisega inimene kehvas olukorras, sest ükskõik kas ta on meetodi vastu või käib selle järgi, igal juhul on see talle hukatuslik. — Mida te siis ütleksite... lurr-lurr, küsis Askelad, kellele see alamat sorti, kuid iseseisev protokollija vägagi meeldis, mida te siis ütleksite, kui teie ees seisaks Aristoteles? — Nõuaksin talt eksamitunnistust, vastas ametnik, ja lubaksin talle, et me teeme temast toreda normaalse peaga inimese.

Oleks võinud arvata, et Askelad on ise transis, sedavõrd kahvatu oli tema higist leemendav nägu, sedavõrd kilav tema jõllis silmade pilk ja sedavõrd mahedasti voolas tema kõne, sootuks ilma harilike vihapurseteta. Ja nüüd istus ta kergelt hambaid lõgistades, suu muigel peas.

«Me peame vaatama, kust saada väheke sooja õlut klopitud munaga ja sinna juurde soovitavalt ka tilga viina,» ütles sepp. «Üks leedriteegrokk ajaks samuti asja ära.»

«Lurr-lurr-lurr! Seal ei tulnud niisiis asjast midagi välja,» jätkas Askelad, «aga siis ruttasin ma ühte kooli, kus saab küpsuseksamit ära anda. Ja mis sa arvad, mida nad kõigepealt küsisid? Missugused eksamid teil antud on? küsisid nad. Ma tulin siia ühte ära tegema! ütlesin ma. Kas teil eelteadmisi on? küsisid nad. Küsige, mida te soovite! ütlesin ma. Kas te ladina keelt oskate? küsisid nad. Ma oskan üsna palju, näiteks: *Aut Caesar aut nihil,* kas Caesar või ei keegi. Edasi: *Rarum est enim ut satis quisque vereatur.* Ja *momentum mori*, elu on lühike. Te peate arvestama, et see on mulle üksnes mõne raamatu neelamisest meelde jäänud, sest ma ei

siis kunagi õppinud ladinakeelseid sõnu nende endi, vaid ühanes nende mõtte pärast. *Nolens volens*, andke mulle kuu aega, siis on mul ladina keel käes! — Te peate õppima seda niisi kombel, ütlesid nad, ja kui te usin olete, siis laseme teid kolme aastaga eksamile. — Kolme aastaga! ütlesin ma. See on ajaraiskamine, ma õpin ühe kuuga selgeks sellesama, mille peale teistel kulub kaks aastat! — Me peame käima reeglite järgi, mis nõuavad, et kõik õpiksid üheskoos, ja sel juhul võtab see kolm või neli aastat aega, ütlesid nad. Mida arvaksid teie arust nende reeglite kohta Aristarchos, Archimedes ja kõige suurem neist kõikidest — Aristoteles? ütlesin ma. Ja tulin tulema, nagu oleks teinud ka Platon. Lurr-lurr!»

«Küll sa higistad hirmsasti!» ütles sepp. «Võta minu taskurätik, kus sul endal ei ole.»

«Ma olin nüüd omadega kuival, aga ka targemaks saanud,» ütles Askelad, väristas pead ning pühkis kuuevarrukaga otsaesist ja nina.

«Parem täna munakene kui homme kanakene,» ütles sepp. «Aga jumal on kõrgel ja vaatab alla maa peale, ning hommik on õhtust targem.»

«Mulle oli selge, et säärane tee ei kõlba,» ütles Askelad. «Mul ei ole aega, et nõnda palju aastaid eksamite peale ära raisata, enne kui ma oma suurte ülesannete kallale saan asuda. Ära unusta, et ma suren noorelt. Ma oleksin ju läbi, enne kui jõuaksin alustadagi, või alustaksin, kuid ei jõuaks kunagi lõpule. Ja siis käis minust mõte läbi, et koolid ja ülikoolid on tarvilikud ainuüksi sellepärast, et enamikul inimestest on liiga kasinad vaimuanded. Andekal inimesel pruugib lasta ennast elus ainult pool tundi õpetada, nimelt nii kaua, kui läheb tähestiku selgeksõppimiseks. Kui sa seda oskad, siis oskad sa kõike! Võib otsemaid asuda kogu maailma raamatuid, tarkusi ja keeli õppima. See mõte tegi mul tuju paremaks. Ma olen ise omaenese õpetaja ja professor!»

«Sa oled ise oma õnne sepp, ja hädapärast ajab see usk asja ära,» ütles Jonatan, kes ühtelugu puude vahele langevat valgust silmas pidas, luurates aknapuhastajat ja imestades, et asi nõnda kaua aega võtab. «Aga võib ju juhtuda, et ma varsti sulle õpinguteks natuke abiraha saan laenata.»

«Jah, *faber est suae quisque fortunae*, igaüks on ise oma õnne sepp; seda oleksin ma võinud neile samuti tsiteerida,» ütles Askelad endamisi. Ta istus, võdisedes otsekui väike ahv, higi voolas oma radu pidi mööda meelekohti ja kõhnu põski alla ning tilkus aeg-ajalt maha lõua otsast, mis ei tund-

nud veel mingit teist habet peale üksikute pikkade karvaudemete. Ometi tegi tugev higistamine ta rahulikuks. Tema süda oli murdmatu, tahe ühtviisi sitke; kuid tema meel oli praegu imeliselt mahe.

«Ma ei taha sinu käest midagi laenata,» ütles ta. «Samuti tundub mulle, et sinu ettepanek on väheveenev, kui sa ise just äsja minu käest raha tahtsid laenata. Aga ma ei võta parem üldse mingisuguseid kinke ega ettepanekuid vastu. Need teevad mind sõltuvaks. Ma võtan parem ise.»

«Karedat villa on paha värvida!» ütles sepp. «Kuid sa lubad ju muretseda endale väheke sooja õlut, kus on muna ja viina sees? — Imelik, kuidas aeg lendab! Pane tähele, nüüd jääb tuul vaiksemaks, puud vajuvad unne. Päike hakkab looja minema. Praegu sunnivad talumehed higiseid hobuseid tagant, et viimane rukkikoorem enne kaste mahatulemist hakki oleks pandud.»

«Ainus, mis mul puudub, on raamatud,» ütles Askelad. «Kuid ma ju teadsin, et siin linnas asub suur Kuninglik Raamatukogu, kus on olemas kõik raamatud ja mis on tasuta igaühele avatud. Aga kui ma sinna läksin, siis sain teada, et raamatuid ei saa laenata muidu, kui on täidetud kolm tingimust. On tarvis teatada oma isanimi ja elukoht ning muretseda ühelt lugupeetud kodanikult soovitus. Ma oleksin hea meelega valmis neid nõudeid täitma ja veel sadu teisigi, ütlesin ma; et ma neid täita ei suuda, ei ole minu süü. Aga laenutage mulle kas või ükski raamat korraga! Ühelgi praegu elaval inimesel ei ole selle järele nõnda tungivat vajadust kui minul ja ükski inimene ei saa sellega nõnda suurt kasu tuua! — Kord on kord, vastati mulle. Kord on selleks, et temast lahti ütelda, kui see päris õige lugeja tuleb! — Kord ei saa vahet teha! ütlesid nad. Siis ta just vahet teebki! vastasin mina. Sest kui temast igas punktis täpselt kinni peetakse, siis ei ole mitte ainult ühte, vaid seitset liiki inimesi, kes siia sisse ei pääse. Kõigepealt on olemas kolm liiki neid inimesi, kellel jääb täitmata üks kolmest nõudest eraldi — kellel ei ole isa, elukohta või soovitust. Teiseks on olemas kolm liiki inimesi, kellel jäävad täitmata kaks tingimust. Kolmandad on need, kellel, nagu minul, jäävad täitmata kõik kolm nõuet. Lugege ajalugu! Kui palju oli suurvaime, kes kuulusid nende seitset liiki inimeste hulka? Kui paljud olid isatud? Kuidas te suhtuksite Diogenesesse, kes elas tünni sees? Kas te arvate, et Galilei oleks saanud muretseda mõne lugupeetud kodaniku soovituse? Nõndaviisi hoidsin ma tõde neil silmade ees, aga miski ei aidanud.»

«Kogemus teeb targaks, aga harva rikkaks,» ütles Jonatan. «Parem haljendaval aasal priiuses ringi kõndida kui oksaroosipõõsa külge, või korrareeglite külge kinniseotult seista.»

«Ma läksin lugemissaali,» ütles Askelad, «kus võib istuda ja lugeda raamatuid kohapeal. Ma istusin ühte leksikoni nurima, aga ma ei jõudnud veel sadat lehekülgegi läbi lugeda, kui keegi tuli ütlema, et raamatukogu pannakse kinni. Ma küsisin, kas ma ei tohiks sellegipoolest edasi istuda. Kuid mees jäi kalgiks, ja sõna siit, teine sealt, sest nüüd ma olin kannatuse kaotanud, saad isegi aru. Siis tõi mees ühe kõrgema ülemuse kohale. Aga seegi ei pakkunud mulle tooli, et istuda, valgust, et paremini näha, ega raamatut, et lugeda. Ta ütles, et rõivaste järgi otsustades olen ma hulgus, kellele oleks kõige parem, kui ta satuks vahi alla, ja et kui ma ennast seal veel kord näitan, siis annab ta mind vastavatele ametivõimudele üle.»

Seejärel istusid nad väheke aega vaikides. Pargis oli samuti vaikseks jäänud, mängivad lapsed olid kiikede ja liivakasti juurest koju kutsutud. Õhtune tuuleiil lahvas läbi kõrgete puuvõrade, nii et lehed pisut sosisklema hakkasid. Üks muströstas laskis vilet, aga jättis salmi keskel laulmise katki. Miski põrises; lennates tuli sitasitikas ja kihutas kahe pingilistuja ees vastu puud. Sitasitikas kukkus kruusale, ja siin lamaski siis must põrnikas selili maas, jalad püsti, otsekui uskudes, et ta rändab mööda maailmaruumi, kandes maakera oma kumeral seljal, ja võib-olla see nõnda oligi. Kuid Jonatan tõusis püsti ja keeras sitasitika ümber, nõnda et maa pidi ennast jälle ise edasi kandma.

Lõpuks tuli aknapesija. Ta oli kergelt auru all ega püsinud päris sirgelt jalgadel.

«Ma pean ült... tlüt... ütlema... üplis kena asjake teine!» hihitas ta sepale malmpudelit ulatades.

«Uskumatu!» ütles märg riidepundar — see oli Askelad. «Kuidas sa ennast üleval oled pidanud, inimeseloom?» — «Äh... äla sa mind inimeseks kutsu... ma olen mees, saad alu!» lällas aknapesija. «Jah, aga kuidas sa seda asja ajasid?» hüüdis Askelad. «Ikka õkva... ikka õkva, haa!» vastas aknapesija.

«Ja kõik sündis korra ja kombe kohaselt?» küsis Jonatan. «Muidugist,» hihitas mees.

Askelad jätkas ülekuulamist, kuid ei suutnudki aknapesijalt välja pinnida, kuidas kõik oli toimunud. Ja ega meiegi seda ei tea. Igaveseks ajaks on selguseta jäänud, kuidas pudel

välja tuli. See on meie jutustuse ränk puudus, kummatigi ei tunne me selle üle häbi. Kas ei ole kogu elu mõistatusi täis ja puudulikult ära seletatud? Ja kas suudaksime meie sellest üle olla?

Märkamatult oli sepp vastu pudelit tonksanud. Ta ulatas aknapesijale kümnest uhiuuest kümnekroonilisest koosneva rahapataka ja ütles: «Olgu see sulle tasuks! Ma ei tea, kuidas see kõik sündis, aga kui midagi korrast ära on, küll ma siis oma arveosa eest vastust annan.»

Aknapesija ei lausunud sõnagi, kõkutas ainult naerda. Ta ei olnud enam meeltesegaduses, vaid võttis rahatähed üksteise järel kätte ja hoidis neid vastu valgust, et vesimärke vaadata. Kuid Jonatan andis talle kaks paberraha juurde ja ütles: «See siin on valuraha kaltsukaupmehe jaoks. Nii palju ta ei saa, kui ta viimati enesele tahtis ahmata, aga võtku see, mida ta teisel korral nõudis. Kui saad raha talle pihku pista, siis ole tänatud!»

Aknapesija noogutas ja hakkas kohe minema. Kuid Askeladist oli selle stseeni ajal saanud üksainus paar suuri silmi. Need täitsid kogu tühemiku mütsinoka ja ülemise kuuenööbi vahel.

«On sul veel raha?» küsis ta viimaks, ja kui sepp pead raputas, jätkas ta kaeblikult: «Seda ma aimasin! Sa oled siis viimasegi mõistuseraasu kaotanud. Kuidas sa raha pudelist kätte said?»

«Sinna ongi koer maetud,» vastas sepp, ja sellal kui nad ennast minekule asutasid ja siis suuna selle kvartali poole võtsid, kus asus «Triikraua» kõrts, sest seal võisid nad keha kinnitada, mõtiskles Jonatan, kas jutustada Askeladile pudeli tõelisest sisust või mitte. Ta ei saanudki selgusele, mida oleks kõige arukam teha, aga hakkas kummatigi jutustama. Ta oleks võinud oma kõhklusi säästa, sest peagi katkestas Askelad tema loo.

«Nüüd ma pean küll paluma, et sa järele jätaksid,» ütles Askelad. «Nüüd ma näen selgesti, et su oid on tuhmunud. Jäta järele, muidu sa lähed hulluks! Ja minul tõusevad juuksed peas püsti — mitte sellepärast, et ma sinu loost ühtegi sõna usun, vaid sellepärast, et keegi midagi säärast üldse rääkida võib. Isegi kui ma näeksin, et sinu pudel tõstaks need majad siin üksteise otsa hunnikusse, ei usuks ma seda. Pigem tõmbaksin oma tulitavad silmad selle eest koobastest välja, et nad mind petavad, kui et ma seda uskuma jääksin!»

Neil tuli ühtelugu peatusi teha ja jalgu puhata. Askelad oli väsinud, tema põlved värisesid. «Parem juba see, kui sind

üskuda!» ütles ta. «Ja sina tahtsid sellest pudelist mulle raha laenata! Mitte iialgi! Ei, ma tahan töörügamisega raha teenida, siis saan ma lugeda päeval parkides ja öösel tänavalaternate all. Kas ma vannun alla? Mitte iialgi!»

Aga kui nad Rahu väljaku, tolle porise võlukaevu äärde jõudsid, tuli tal kummatigi alla vanduda. Nad võtsid jälle pingil istet, kui hämarduma hakkas. Et Askeladil kuidagi meelt lahutada, andis sepp talle Smello kasparistliku põhikirja, mille ta preili Likka käest oli saanud. Askelad hakkas seda väsimusele vaatamata otsekohe uurima. Kaua luges ta pilku tõstmata. Lõpuks ta peatus, hõõrus silmi, luges edasi, kuid hakkas siis jälle silmi hõõruma.

«Ma olen hullemaidki asju lugenud,» ütles ta. «Parema osa siia sellest olen ma ammugi ise mõtelnud. Ainult mu silmadega on midagi kummalist lahti. Nad valutavad, ja tükk aega on minu ees paberil hüpelnud mingisugune must plekk. See läheb aina suuremaks. Sõnad väänlevad vinka-vonka, nii et mul tuleb tegelikult juurde mõtelda, mis seal kirjas on.»

«Sinu tormakuse juures ei ole see ime,» ütles Jonatan. «Võiks arvata, et lugemise ajal liigutab tuul sul lehti, nii nobedasti käib see sinu käes.»

«Sedasi loen ma alati,» ütles Askelad. «Aga kus järg on? Nüüd ei näe ma peaaegu mitte midagi.»

«Sulle kuluks uni ära ja sa peaksid saama väheke sooja õlut,» ütles Jonatan. «Me peame koha leidma, kus sa magada saaksid.»

«Kui mul silmadega midagi juhtub, mida ma siis peale hakkan?» ütles Askelad. «Seal seisab üks mälestussammas; see on Prometheus tulega, ma ennist nägin. Kuid praegu näen ma üksnes midagi musta ja rahutut, otsekui puud tormi käes. Ma ei näe enam maju, ei näe autosid ega inimesi, ainult kuulen neid. Mida ma tegema hakkan, kui ma silmad kaotan? Jääksin ma jalutuks, ei oleks sellest midagi, käia poleks mul tarviski. Jääksin ma kätetuks, võiksid teised minu eest asju liigutada. Aga mu silmad! Mida ma tegema hakkan?»

Siis võttis sepp poisi sülle nagu ükskord ennegi ja vinnas ta selga. Pimestavad laternad vilklesid nüüd hämarduvas õhus mööda, kui Jonatan poissi kandes läbi rahvamurru edasi sammus, ja inimesed astusid vägeva kandja ees imestunult kõrvale. Siis märkas sepp, et Askelad nutab. Jonatan lisas sammu, läks üle kõige pöörasema sõidukitemölluga ristmike, otse läbi liikluskeerise, nii et autodel tuli pidurite kriuksudes peatuma jääda. Sepp kandis Askeladi linna ühte vaestekvartalisse, kus lootis talle magamispaiga leida.

VIIENDA ÕHTU PAJATUSED

SEPP JA ASKELAD SAAVAD EVANGELISTIDE VARJUPAIGAS ULUALUST

Jonatanil tuli mitme paiga kohta järele pärida, enne kui nad ühe odava magamiskoha leidsid. Enamik odavaid öömaju oli juba rahvast täis, sest linnas oli kodutuid küllalt ja maanteekraavi üürilised olid juba hakanud maalt tagasi pöörduma. Ehkki sepp oli Askeladi kaks krooni enesele nõutanud, ei jätkunud neil iga ööbimiskoha jaoks raha. Jonatan ei tahtnud nimelt kuigi meelsasti pudeli abi kasutada, seda oli ta otsustanud kohe, kui ta anuma tagasi sai. Aga just siis, kui ta võttis nõuks ikkagi pudeli väge pruukida, kohtas ta ühte linnaosa hästi tundvat meest, kes jutustas talle evangelistide varjupaigast, kus olevat kindlasti ruumi. Ühelt poolt pidi asi olema selles, et varjupaigas eelistati kindlaid majulisi, teiselt poolt aga nõudis perenaine rangetest eeskirjadest kinnipidamist. Linnaosa tundja, kes nendega kaasa läks, jutustas edasi, et see varjupaik, mis asus kõige armetumas agulis, kuulub ühele peenemale protestantlikule võõrastemajale, mis paiknes taevaröömudele nii-öelda mitu tänavat lähemal. Varjupaik, ütles see teadja mees, mida ei saa ehk päris tõsiselt võtta, on ilusaks suleks selle toreda võõrastemaja kübaral, kus ööbivad kõrgem vaimulikkond ja peenemad ilmalikud saksad. Kui võõrastemaja külaline pehmetele udusulepatjadele pikali heidab, siis ilusa mõttega, et toetab seeläbi kodutuid agulitänavas. Ja kui kummaline see ka ei tunduks, jätkas mees, mõni Laatsarus, kes ennast samal ajal varjupaiga õlekotil sirevile viskab, võib samuti magama jääda liigutava teadmisega, et temagi on omalt poolt midagi ära teinud, et praostil hommikune tee magusam maitseks. Asi on selles, et see armetu üürimaja tasub ennast tegelikult päris kenasti ära, samal ajal kui uhke võõrastemaja ülevalpidamine on raske. Selle külalised tahavad muidugi hea meelega pehmetel patjadel ja toreduses elada, see on ju inimlik, aga see elamine ei tohi ka liiga kallis olla, mis on samuti inimlik. Kui hind on liiga soolane, siis võib südametunnistus inimesele hõlpsasti meelde tuletama hakata, et ta on enesele näruse mammona eest säärased hüved ostnud, mida vaene Lunastaja

iial ei tundnud. «Jah, niisugune vahekord valitseb hubase maja ja halastaja maja vahel nii ülemate kui alamate hüvanguks. Aga seal ta ongi!» lõpetas jutukas mees ja tegi minekut.

Perenaine oli neljakümne ringis täies elujõus naisterahvas, hea väljanägemisega, võimukas ja vali emalik natuur, kes sasta eest leseks oli jäänud. Ta võttis nad varmasti vastu, ent nõudis ausaid seletusi. Haige Askelad pani teda mõtlema ja ta ütles ettekirjutusele osutades, et ta ei tohi varjupaika pakkusohtu seada. Kuid Jonatan palus poisi eest visalt edasi, kellel ei olnud kohta, kuhu peadki toetada. Ja kui perenaine oli rääkinud pika morni mehega, kes talle abiliseks oli, andis ta neile kummalegi loa viiekümne ööri eest öömajale jääda, ilma hommikukohvita. Sepal läks meel rõõmsaks. Tal jäi raha üle ja ta küsis kohe Askeladilt, millega see sooviks keha kinnitada. Kuid Askelad raputas pead.

Siis palus sepp muretseda sooja õlut, ühe muna ja napsi. Aga sellega oleks ta äärepealt rikkunud kogu hea mulje, mille ta alguses endast oli jätnud. Perenaine soovitas tal järele mõtelda, kus ta asub. Ta ju tunneb väga hästi neid nõkse, mida nõrgad ja langenud inimesed kasutavad, et oma pahesid toita. Selle asemel et vaest noormeest vägijooke tarvitama harjutada, peaks sepp parem otsima seda elujõudu, millest selaneb varjupaiga tõeline vaim. Ja ta pidi lubama, et tuleb järgmisel hommikul kell pool seitse hommikupalvusele.

Jonatan tänas, lubas täpselt kohal olla ja palus vabandust, et ta napsi oli soovinud. Selle asemel telliks ta leedrimahla teega, see ajaks samuti asja ära. Ja seda läks perenaine kohe ka valmistama.

Viimaks saabus rahu. Pikk, raske mõtisklejapeaga mees juhatas nad üles ja laskis ühte kõledasse krohvitud, kuid puhtasse ruumi, kus piki seina oli hulk madratseid valmis pandud. Ta andis kummalegi õlekoti ja paar tekki. Enne lahkumist kustutas ta lambi ja tuletas sepale meelde, et neil tuleb varakult põhust välja pugeda.

Askelad, kes ei olnud suudki paotanud, heitis kohe õlekotile pikali, käsivars silmade ees. Jonatan mähkis tekid tema väriseva äravaevatud keha ümber, võttis kuue seljast ja pani talle peale. Askelad suikus peagi rahutusse unne. Jonatan toppis kasparistliku õpetuse lehtedega paar aknaraami pragu kinni, tegi püksivärvli nööbist lahti ja sidus maniski ühe ning taskurätiku teise randme ümber, et need sooja hoiaksid. Siis heitis ta madratsile pikali, pani käe otsaesisele ja katsus magama jääda.

Kui ta natuke aega oli pikutanud, kuulis ta lähedalt nõrka kähisevat häält. Alguses arvas ta, et see on Askelad. Kuid hääl tuli pudelist, mis seisis tema aseme peatsis.

«Kulla sepp,» sosistas hääl. «Mul on hea meel, et me jälle koos oleme.»

«Minul ka,» pomises sepp. «See tähendab, ei, pagan võtaks, ega ikka ei ole.»

«Kulla sepp,» kostis sosin uuesti, «mõtle natuke minu peale, räägi minuga natuke.»

«Jää magama,» vastas Jonatan. «Hilja on.»

«Oh!» ütles hääl. «Saaksin ma ennast ühe korragi sirutada, ainult nii kauagi, kui sa hinge tõmbad. Siis ei paluks ma enam sada aastat midagi.»

«Seda võib arvata,» vastas sepp. «Seda võib muidugi arvata!»

«Ma piinlen,» sosistas hääl.

«Ole vait ja lama vagusi,» ütles sepp.

Sepp ise lamas päris vagusi, nõnda tajus ta lubjatud seinte rõsket jahedust kõige vähem, ta oli ju särgiväel.

«Kulla sepp,» sosistas hääl natukese aja pärast, «mul on sellegipoolest natuke parem olla, nüüd, kus mina ja mu vangla oleme tagasi sinu juures. Teised olid vusserdajad. Ma ei saanud õieti midagi head ära teha. Aga sina oled tõeline inimene!»

«Ah et sa teed siis head?»

«Kas sa sellest aru ei saa?» sosistas hääl. «Ma olen ükspäinis alandlik teener, kes tahab elu ja teid teenida. Kõige rohkem tahan ma täita teie häid ja mõistlikke soove. Siis kannatan ma kõige vähem.»

«Etskae, seda ei ole ma sinu käest enne kuulnud!» pomises sepp.

«Sa ju ei tunne mind,» ütles hääl. «Aga minagi olen siin istudes võib-olla midagi õppinud. Ma piinlen kõige vähem, kui ma teenin seda, mis teis inimlik ja hea on. Just seda ma pean tegema.»

«Väär muutub õigeks,» ütles sepp. «Lase meid kurja käest vabaks!»

«Sina kutsud mind kurjaks,» sosistas hääl. «Aga mida tead sa minust ja mu piinarikkast elust? Kui ma tahan hetkeks oma kannatusi unustada, siis pean ma teid aitama ja teenima. Kuri, ütled sa. Saan ma olla kurjem kui teie ise? Saaksin ma olla halvem kui teie kihud? Aga mina ihkan olla teie heade mõtete sulane. Nõnda nagu sina unistad paremast maailmast, nõnda tahaksin mina aidata sul seda luua.»

«Ma ei taha unistada, vaid hoopis magada,» ütles sepp. «Jäta meid nüüd rahule.»

Siis oli natuke aega kõik vaikne.

«Kulla sepp!» kostis sosin. «Kas sa ei suuda seda siis oma silma ees näha — oma sepikoda, söed nõgises koldes hõõguvad? Polsijõnglased käivad sulle peale, et sa lubaksid neil tõstsa tõmmata. Üks talumees tirib oma tugevaid rahutuid sälge sinu juurde. Ja sina võtad neil hellalt peast kinni, sügad taka alt sooja kaela, patsutad ümaraid kintse ja rahustad neid. Ning lööd siis rauad nende noorte kapjade alla.»

«Jah, justament!» pomises sepp.

«Kõrtsimees tuleb su uksele, pastor tunneb korjanduse ajal sinu annetusest rõõmu, tüdrukutirtsud tulevad sinu käest nunu saama, sa oled oma küla laste hulgas teretulnud külaline ja nad küsivad sinu käest nõu. Pühapäeva hommikul mängib su reha ees aiateel kassipoeg, ja su kodus valitseb rahu. Kõik see on sinu!»

«Kodurahu — on see hingerahu?» ütles sepp.

«Kõik hea, mida sa näed, on sinu!»

«Siin sa eksid,» ütles sepp. «Ma aiman küll, kuhu sa sihid. Aga nii maavillane kui ma ka olen, tean ma ometi, et ilma hingerahuta ei saa midagi. Sepikojale ja kõigele muule ei ole mul enne õigust mõtelda, kui kord ja õiglus on jalule seatud. Siis alles vaatame.»

«Kulla sepp, kui sa teaksid . . .» sosistas hääl natukese aja pärast.

«Aitab juba. Head ööd!» ütles sepp. Pani siis pudeli nurka ja sirutas ennast rahutu Askeladi kõrvale mugavalt välja. Peagi magas ta sügavalt, vaatamata külmale, mida uhkas seintest ja rõskest põrandast.

IMETABASTEST SÜNDMUSTEST VARJUPAIGAS, KUHU ILMUB KORRAGA SEITSE INIMEST

Sepp magas oma tund aega. Siis oli rahu jälle rikutud. Teda äratas ukse kääksumine, mis oli pärani lahti. Tuppa astus üksteise järel hulk mehi, ühtekokku seitse. Paaril neist olid käes rasvaküünlad, mille hubisev valgus ei teinud vaatepilti meeldivamaks. Jonatan tõusis istukile ja tõmbas traksid uniselt pingule.

«Mis pagan see siis olgu?» pahvatas üks meestest.

«Juba teine kord, kus meid niisugusesse olukorda seataksel» ütles teine.

«Imelik!» — «Ennekuulmatu!»

«Häbitu, ütlen ma!»

«Rahu, rahu, mu inimesed,» ütles üks pikk kõhn vanemapoolne mees, kes alt vaadatuna koosnes peaaegu ainult pikkadest jalgadest — jalgadest ja ninast, sest nina oli tal tavatult suur ja kongis. Tal olid ka tavatult klaarid heledad silmad ja ebaharilik rippuv habe. «Rahu, inimesed,» kordas ta ja tõstis oma pika käe. «Ärme ütleme midagi ennatlikku! Mõtleme siiski järele. Meil ei ole ju aimugi, miks perenaine need suurepärased külalised siia paigutas. Eks ole? Võib-olla on see eksitus, ta oli närviline, väsinud, või ei olnud teda kodus. Ja ma ei usu, et need uued elanikud meie õigustest kõige vähematki teavad. Me peame ometi asja kõigepealt järele uurima!»

«Vabahärral on alati õigus,» ütles üks tumedajuukseline mees, keda võis isegi ilusaks nimetada.

«Mina nimetan seda jamaks!» hüüdis üks suurte lihavate tuhkhallide põskedega turd mees, raske nagu elevant, aga elav oma ihu rasvakotis ja kipuka keelega oma prunnakate huulte taga. «Mina nimetaksin seda ilma meeldivate ümbernurgaütlemisteta lihtsalt jamaks. Kui inimene Vabahärra asja uurima hakkab, siis ei saa me iialgi öörahu. See pagana Vabahärra ei julge isegi kotitäit rosinaid osta, enne kui ta Kaubanduspalatist järele pole pärinud, kas rosinate sissevedu on lubatud. Ei, me tunneme juba oma vooruslikku perenaist, ja see on peamine!»

Uus vaidlus. Vahepeal upitas Jonatan ennast jalule, ja alles tema püsti seistes talitsesid mehed natuke oma vihapurskeid. «Me oleme võõrad kohad ära võtnud,» ütles sepp, «aga see pole nimme tehtud. Me ju ei mõtelnud, et kusagil midagi mäda võiks olla, kui meid siia paigutati.»

«Kuulsid nüüd, uuriv Vabahärra!» ütles maokas mees, keda, nagu selgus, kutsuti doktor Kalibaniks.

«Nüüd on tõde teada!» hüüdis keegi. «Niisiis ikkagi see naine!»

«Rahu!» ütles pikk kõhn Vabahärra. «Mul on kahju, mu härra, et me teid säärasel jõhkral kombel üles äratasime. Teil on muidugi täielik õigus ja alus selgitust nõuda. Asi on selles, et need inimesed ja mina kasutame seda ruumi tihtipeale ööbimiskohana. Meil on siitmaja toreda perenaisega kindel kokkulepe ja me oleme sellega rahul. Aga ma usun, et ka temal on põhjust rahuloluks. Me oleme lojaalsed ja vaiksed inimesed. Me maksame koos selle ruumi eest sedavõrd head üüri, et varjupaik ei kanna meie pärast mitte mingil

juhul kahju. Ma pean küll tunnistama, et meid on kuu aja jooksul üks kord varemgi säärasel kombel üllatatud. See on muidugi ebameeldiv. Aga me peame ju eeldama, et need on lihtsalt arusaamatused, kuni me saame tõendeid, et asi on teisiti!»

Paks korsatas ja kissitas ühte silma.

«Minu sõber doktor Kaliban on teisel arvamusel, ma tean,» jätkas Vabahärra. «Tema kahtlustab meie perenaist. Ta peab teda järelikult võimeliseks alatusi tegema. Miks, millise õigusega? Tal ei ole selleks mingit alust. Ta lihtsalt kahtlustab. Kaliban, ma austan sinu mõistust, aga sinu inimesetundmises on veel rikutud mõtlemist, sa otsustad aina eelarvamuste järgi.»

«Märki tabatud!» vastas Kaliban. «Ma olen eelarvamus, ma olen rikutud, Maa valitseja lõõtsutav viirastus, räpane pimedusepõgenik. Ma võtan kõik omaks, kui ma ainult sängi saaksin!»

«Kallis Kaliban,» ütles Vabahärra. «Sa teed oma vaimuga seatempe.»

«Märki tabatud!» hüüdis paks. «Aga mine välja tänavatele ja teedele ning jutlusta seal kuulajatele kõrvadele, Vabaajahärra!» Ja seepeale rullis Kaliban oma madratsi lahti, heitis õgisedes pikali ning tõmbas teki üle pea.

«Inimene Kaliban on arvamusel,» jätkas Vabahärra endise kõigutamatu rahu ja tõsidusega, sel ajal kui teised hakkasid samuti aset tegema, «et meie suurepärane perenaine teeb seda mingi kindla eesmärgiga. Mida ta tahab? Meid minema ajada, väidab doktor. Ma olen kummatigi mitu korda kuulnud perenaist ütlevat, et nii tema kui varjupaiga kõrgem juhatus on meiega rahul. Aga, ütleb Kaliban, nad tahavad meile üüri juurde soolata! Jälle? küsin mina. Me saime ju kõrgema üüri asjus hiljaaegu ilma nurisemata kokkuleppele. Kuid on see võimalik? Igaüks meist maksab muidugi vähe, aga pansionaat oleks lausa kullaauk, kui kõik toad sedavõrd hästi sisse tooksid. Sellepärast pean ma keelduma seda uskumast.»

«Kallis Vabahärra,» ütles mustajuukseline rühikas sire mees, keda kutsuti Misantroobiks. «Me peame siin vist mingi korra välja mõtlema.»

«Justament,» ütles Vabahärra. «Me peame tõepoolest mingi korra looma. Nüüd on esiteks selge, et neil külalistel on täielik õigus. Teiseks on meil samuti täielik õigus. Aga paraku ei ole siin küllaldaselt ruumi. Selles on Gordioni sõlm!»

«Raiu see katki, Vabameelehärra!» hüüdis Kaliban. «Ainult ära sa oma keelt katki raiu.»

«Ja lahendus?» ütles Misantroop.

«On üpris lihtne,» vastas Vabahärra eneseväärikusega. «Võõrad jäävad siia. Ja kui siin kõikide tarvis kohta ei leidu, siis lähen mina välja koridori.»

«See veel puuduks!» ütles Jonatan. «Ei, sel juhul peab keegi teine välja minema. Kuid selle poisi kohta siin tahaksin ma küll hea sõna kosta. Ta on ramb ja norgu vajunud ning jäi alles nüüd lõpuks magama.»

«Ta jääb edasi lamama,» ütles Vabahärra, ja teised noogutasid.

«Teie jääte edasi lamama!» ütles Vabahärra. Aga sepp vaidles vastu.

«Võtke kõis,» ütles Kaliban. «Ise ma selle otsas rippuda ei saa, sest saatus on minu ihu sedavõrd hellitanud, et kõis teda ei kanna. Kuid õnneks on mul ka säärane mittekangelaslik meelelaad, et ma vedrutan parem siin, kuni teie ripute.»

Vabahärra juhatuste järgi tõmmati nüüd toakemmi ühest nurgast teise pingul kõis. Ülejäänud seadsid samal ajal põrandat korda, kuhu mahtus täpselt seitse madratsit.

«Võtke oma heinakotil uuesti koht sisse,» ütles Vabahärra. «Kahjuks ei saa ma teile midagi paremat pakkuda.»

«Ei,» vastas Jonatan, «seda on liiga palju, nagu ütles saapaparandaja Olfert, kui kohtunik talle puudevarguse eest kolm kuud andis, sellal kui Olfert oli arvestanud, et saab üheksa. Ta hakkas nutma, sest talle tundus, et on kergelt nahaga pääsenud. Ei, las mina seisan, sest ma võtan põrandal kõige rohkem ruumi!» — «Ei, ei!» ütles Vabahärra. «Te olete meie külaline, teie peate pikali heitma, muidu jääb meile piinlik mälestus!» — «Kui mina olen pikali, kuna teie ripute, siis ei saa ma unest mingit rõõmu, ning säärasel juhul ei ole külalislahkus ju niisugune, nagu te seda olete mõtelnud,» vastas sepp. «Seda ma pean arvestama,» ütles Vabahärra. «Aga võtke siis siin kõie juures koht sisse, käed üle nööri rippu, sedasi! Niisuguses asendis võib tõesti unigi silma tulla. Mina isiklikult tahan, et mul oleks au teie kõrval rippuda!»

«Ei, sina heidad pikali ja mina seisan!» ütles Misantroop.

«Mu sõber!» ütles Vabahärra. «Mina soovin seda kohta enesele kui kõige vanem!»

«Ja mina kui kõige noorem!»

«Ma palun seda au enesele!»

«Ja mina nõuan!»

«Siis ma pean järele andma,» ütles Vabahärra. «Ma teen

seda vastu tahtmist. Ma olen alles sitke nagu kaljukits, kuid hakkan juba raugaikka jõudma. Ma ei julge loota, et saatus muile kuigi palju sagedamini niisugust au osutaks.»

«Jumala eest, las Vabahärra seisab, las Misantroop seisab, las kõik seisavad!» ütles Kaliban. «Lõpuks ometi saan ma siis lahutada, nagu minu paksus nõuab. Tore! Ei, pagana pihta, mina tahan samuti seista! Seiskem siis ühes rivis rippu nagu tsivaised ööbikud ja tundkem oma au üle rõõmu!»

«Lubage mul vähemalt teid väljagi vahetada,» ütles Misantroop. — «Sel juhul, kui meie külaline samuti lubab ennast välja vahetada,» vastas Vabahärra, kes oli köie juures koha sisse võtnud. Ja sepp lubas.

SEPA PIMEDA ÕHINA TAGAJÄRJED

Küünlad puhuti surnuks. Lamajad mässisid end tekkidesse, rippujad katsusid nööri peal omadega hakkama saada. Vaidluste asemel kostsid nüüd jõrin ja nohin, norskamine ja ohked. Ohk muutus paksuks; see ei oleks küll takistanud seppa magama jäämast. Kuid Askelad hoidis teda ärkvel. Jutusuminale vaatamata oli poiss maganud rasket ja rahutut und. Nüüd vähkres tema nääpsuke keha tekkide all. Ta ohkas, ägas, kiristas hambaid, heitis tekid pealt ära. Jonatan pidi alatasa kummarduma ja teda kinni katma. Siis tuli vahepeal seg, kus Askelad oli rahulikum. Ta lamas vagusi, kiiresti hingates. Aga niipea kui sepal oli turvalisem tunne tekkinud, ajas Askelad end järsku istukile ja ütles: «Mida te vastaksite, kui tuleks Giordano Bruno? Ütelge mulle! Mida te vastaksite? Mida te vastaksite, kui tuleks Giordano Bruno? Giordano Bruno. Kas kuulete? Laske mul istuda ja tund seegagi edasi lugeda. Ma loen tuhat lehekülge. Ma loen kiiremini, kui keegi taibatagi suudab, kiiremini, kiiremini . . .»

Askelad ajas ennast uuesti paljaks; Jonatan kattis ta kinni.

«Andekas poiss,» ütles Vabahärra sepale vaiksel häälel kõrva sisse. «Aga ta räägib ju meeltesegaduses? Ta on ju väga haige. Ma ei aimanud, et asi nõnda hull on. Ma usun, te olete kahevahel, mida te tahaksite tema heaks ära teha ja mida te meie pärast parema meelega tegemata jätaksite? Kas ei ole õige?»

«Te tabasite otse naelapea pihta,» vastas sepp.

«Kuidas saab ilma silmadeta lugeda, kuidas, kuidas . . .» ütles Askelad.

«Püha jumal,» pomises Vabahärra. Ta pani küünla põlema.

Askelad tõusis istukile ja ütles: «Valgus! See on hea. Valgust, palju valgust.»

«Nonoh, heida pikali, sõbrake,» ütles Vabahärra ja aitas sepal teda talitada.

«Kustutage ometi ära!» hädaldas poiss nüüd. «Ma ei suuda . . . kustutage ära!»

«Ma ajan Kalibani üles, tema on meist inimestest kõige targem,» ütles Vabahärra.

Paksu meest ei olnud lihtne ärkvele saada. Ta röhises otsekui orikas ja keeras teist külge, ägedalt puristades. Vabahärra jändas temaga seni, kuni kõik teised üles ärkasid, pead tõstsid ja pulkis silmil vahtima jäid. Viimaks pööras Kaliban oma metsseapilgu nende poole, vingus moega ja tige. Kõigepealt pidi ta tubakat saama; ta ahmis suitsu, ja nüüd kerkis tema vaim kuristikust üles. Kiiresti ja vilunult vaatas ta Askeladi läbi.

«Siia käperdis ei kõlba!» ütles ta. «Muretsege arst ja voodi!»

«Voodi?» ütles Vabahärra. «Me peame perenaise käest küsima minema.»

«Küsima?» hüüdis Kaliban.

«Vaevalt siin mõnda vaba voodit on,» ütles Vabahärra mõtlikult.

«Siis võtame tema enda oma,» ütles keegi. «See on kõige õigem!» — «Jah, see on talle paras!»

«Kallid inimesed,» ütles Vabahärra. «Ehk seletate mulle, kuidas saab võtta perenaise voodit?»

«Selle asja saab vist keegi teine joonde ajada,» ütles Jonatan, võttis pudeli, pööras teistele selja, koksas vastu talismani ja ütles: «Perenaise voodi, aga ilma temata!»

Ja samas oli voodi kohal, õdus ja täie varustusega. Perenaist selles ei olnud. See-eest oli seal pikk morn mõtiskleja-peaga mees. Ta jõllitas silmi, kergitas ennast, kuid tõmbas siis sulgteki lõuani ja muutus häbist punaseks maskiks. Kiiresti tehtud — kehvasti tehtud, ja säärane oli siis Jonatani ruttamise tagajärg.

«See on ju naisterahva voodi!» hüüdis keegi.

«Etskae!» pahvatas teine.

«Nüüd on siis oma silmaga näha!»

«Tohmanid!» ütles Vabahärra. «Ärge unustage, milles on asi. Tõstke poiss üles!» käsutas ta ja pöördus siis mehe poole: «Ja teid, kulla sõber, pean ma paluma üles tõusta! Niipea kui me oleme haige eest hoolt kandnud, on mul teile mõni sõna ütelda.»

Täiesti keeletuna tõusis abiline voodist üles ja puges ühte nurka, kust ta, särk ihu ümber kokku tõmmatud, hämusel mõistmatul pilgul voodi ümber askeldavaid mehi vahtis. Ettevaatlikult tõstsid need Askeladi sängi, võtsid ta riidest lahti ja katsid hästi kinni.

«Ma loodan südamest,» ütles Vabahärra mehele, «et te unustate kiiresti need solvavad mõtlematud sõnad, mis siin enniist üteldi. Inimesed otsustavad teisiti, kui nad asja üle järele mõtlevad. Teadke, et neil puudub õige otsuse tegemiseks ülevaade. Me ei ole suutelised mõistma, missugust osa teie selles häbiväärses stseenis etendasite. Aga katsuge meid mõista. Selle noormehe elu on hädaohus. On tarvis kiiresti tegutseda. Ma kahetsen sügavalt, et teid säärasesse olukorda on pandud. Aga uskuge mind, kui ma kinnitan, et meie süütunne on meil suud kinni pitseerinud.»

«Oota'nd!» katkestas teda Kaliban. «Las ta tõmbab endale püksid jalga, siis ta saab doktor Janseni kohale kutsuda. Ütelge Jansenile, et Kaliban kutsub ja on kiire. Issand jumal,» ütles ta, kui mees oli ära läinud, «nüüd oled sa kõik ära riknud! See oli ju armulugu, mis oleks võinud mõnu pakkuda!»

«Ilus eeskuju!» ütles üks.

«Silmakirjatsemine!»

«Ma saan teist aru,» vastas Vabahärra. «Te olete vihased. Aga mispärast panete te, inimesed, mulle ühtelugu õlgadele raske kohustuse teid korrale kutsuda? Millest kogu see kahjurõõm ja kohtumõistmistõbi?»

Kaliban mühatas põlglikult ja Misantroop ütles: «Sa ju tunned meid. Me talitasime esimese pähetulnud mõtte järgi!»

«Kas üks inimene võib nõndaviisi teha?» ütles Vabahärra. «Ja teie esimene pähetulnud mõte on see mees!»

«Ei, Vabandajahärra,» ütles Kaliban. «Aga sa hakkad vanaks jääma, sa hädaldad, sinust on saanud munakoor.»

«Mina hädaldan?» hüüatas Vabahärra. «Vanaduse märke võin ma küll tähele panna, aga hädaldamas sa mind küll ei kuule, inimene Kaliban! Aga mispärast te vihaseks, väiklaseks, kahjurõõmsaks muutute? Tuleb see ehk puhtusest? Ma kahtlen. Ja kas see mehe sealolek oli ikka *indicium*, mille järgi tõesti kohut mõista? Ma pean hoiatama. Me oleme saanud näha inimestevahelisi suhteid, mis meisse ei puutu. Aga isegi kui asjad oleksid sellised, nagu teie arvate, kas meil on siis õigust kahjurõõmule ja pahameelele, sellepärast et too mees nõndaviisi perenaisega kokku saab? Võib-olla on ilu-

sate noorte tüdrukute kerglased floorid talle kibedaid pettumusi valmistanud. Ja siis? Ta kohtab pisut vanemat naisterahvast, alles elujõulist ja õitsvas eas leske. Kuid ka sinna ei ole veel koer maetud, ütlete te. Ei, häbiväärne on see, et need kaks on kogudusest ja püüavad teiste elukombeid parandada. Sellepärast te kutsutegi neid silmakirjateenriteks. Olgu see pealegi tõsi, te olete kummatigi ise silmakirjateenrid! Teid hämmastavad inimlikud juhtumused, mis pole iial evangeeliumi hämmastusse viinud. Meie evangeelium ütleb avalikult, et meie koguduse rajajad ja juhid jäid oma elu kõige otsustavamal hetkel magama. Ja kui esimene katsumus kätte jõudis, silkasid nad nagu jänesed. Nad olid nõrgad ja inimlikud. Kas me otsustame nende üle selle järgi? Ärgem siis otsustagem ka meie perenaise üle tema elu armetumate, vaid hoopistükkis suurte hetkede järgi!»

«Ja mul on niisugune tunne,» tähendas doktor Kaliban, «et varsti me näeme teda ühel neist suurtest hetkedest. Ma tahaksin teada, kas see Kirke või Kalypso ei torma äkitselt sisse, et meid kõvaharjaselisteks sigadeks moondada, nagu juhtus nende tublide meestega Homerosel. Ole tark nagu Odysseus, ole oma postil, Vabahärra!»

«Mina arvan samuti, et ta tuleb,» vastas Vabahärra. «Tema ei hakka häbi pärast nägu tegema, nagu poleks midagi juhtunud, mis oleks ju kõige kergem. Ma ei usu, et ta kergema tee valib. Eihoh, siis on muidugi minu kohus ta vastu võtta. Aga sellest võib raske silmapilk tulla ja te peate mulle rahu andma, et ma saaksin mõttes ette valmistada, mida ma peaks ütlema.»

Talle anti rahu. Mehed silmitsesid Askeladi, kelle ärapiinatud keha sulgteki all väänles, kes meeltesegaduses pomises, palavikust värises. Kaliban mõõtis tal uuesti pulssi ja sepp toppis ikka ja jälle voodiriideid talle külje alla. Vabahärra süvenes samal ajal oma mõtetesse. Ta pani oma pikad kõhnad käed risti rinnale, nõjatas kitsa selja vastu seina ja langetas pea, nii et heledad silmad sorakil kulmude alla sootuks peitu kadusid. Luider parknahka nägu oli pinevil ja rahulik, ainult tavatu nina ja vurrud liigatasid aeg-ajalt väheke. Kui sepp Jonatan oleks teadnud kõige toredamat kõikidest raamatutest, siis oleks ta otsekohe aru saanud, et Vabahärra on suure teravmeelse La Mancha Don Quijote järeltulija; jah, sinu suguvend, õnnistatud Kurva Kuju Rüütel! Me võime tunnistajaks olla, et isegi sel ajal, kui sepp oma teekonnale läks, võis veel üsna tihti rüütli vapraid ja väsimatuid järeltulijaid kohata. Nüüd on need asendamatud muinasjutu-õilishinged

viet juba täiesti välja juuritud, sest nad jooksid lambakarjadega liiga palju kaasa.

Viimaks kostis trepilt samme. Kitsasse läpasesse tuppa sigines surmavaikus, nii et oli kuulda üksnes Askeladi piinarikast hingamist. Uks avanes ja lävel seisis pikas mustas kitlis perenaine. Ta oli näost valge; ainult silmad olid punased ja kiiskasid kalgilt ning õrjetult.

«Ma tulen . . .» alustas ta.

«Kallis proua!» katkestas teda Vabahärra, kes oli talle otsekohe vastu astunud. «Te tulete minu juurde, kuigi on arusaadav, et mina oleksin pidanud tulema teie juurde. Oh mind tobu! Alles nüüd ma taipan seda. Ma ei mõista, mis on juhtunud minu sündsustundega. Sel õnnetul hetkel koidab mulle küll, et muidugi ei tohiks ma siin praegu seista ja . . . hm . . . ennast ette valmistada. Mida teie sellest küll arvama peate!»

«Ma ei soovi teid ära kuulata!» ütles perenaine.

«Te ei taha mind kuulata?» ütles Vabahärra. «Ma ei olegi rohkemat ära teeninud. Olen ära teeninud just selle vastuse. Kui te ei taha mind kuulata, siis on see tõesti ära teenitud. Ja kummatigi ma ei vaiki! Mis mul ütelda on, seda pean ma ütlema!»

Vabahärra seisis, uhke ja nukker, ning vaatas perenaisele otse silma. See kibrutas oma valget otsaesist, pigistas hambad risti, kuid tema pilk muutus ometi ebalevaks. Mida see inimene tahab? mõtles ta; seda oli näha.

«Ma tahan teid tänada,» ütles Vabahärra. «Teid tänada, see on kõik! Näete, seal lamab see väike mehehakatis. Ta on haige, ta karjus meeltesegaduses, me ei osanud midagi ette võtta, me seisime ja soovisime, et oleks üks koht, kuhu saaks ta pikali panna. Ja siis . . .»

Kuid nüüd pani Vabahärra ilmselt tähele, et perenaine oli täiesti nõutuks muutunud. Ta juhatas naise õrnalt ukse juurde, saatis ta välja ja tõmbas ukse enda järel kinni. Oli kuulda, kuidas nad trepist alla läksid.

«No teate!» pahvatas keegi.

«Talle pole miski võimatu!»

«Ta suudab enamatki,» ütles Kaliban. «Kui te paluksite Vabahärral vanakurja ennast ümber pöörata, siis võtaks ta kohe istet ja hakkaks kõnet ette valmistama. Aga otsustaval hetkel jätaks ta kõrvale kõik tiitlid, unustaks kõik ettevalmistused ja veenaks vanatühja ümber sada korda paremate sõnadega. Kui meie nutikas Vabahärra võimaluse saaks, siis räägiks ta taeva väravaski nõnda, et seal hakataks aru

pidama, kas mitte mindki temaga koos sisse lasta, millel iseenesest ju suurt mõtet ei ole.»

«Ja ometi,» ütles keegi, «oli see üsnagi imelik. Aga me oleme ju midagi veel kummalisemat näinud. Kogu selles tohuvabohus ei jõudnud ma kohe selle peale õieti mõteldagi. Kuid nüüd tundub see kummalisena!»

«Sa mõtled voodi peale,» ütles keegi teine. «Jah, mis seal juhtuski?»

«Ärge minu käest küsige,» ütles Kaliban. «Kummatigi ära unusta, mu sõber, et sa püüad olla inimene, kes on kõigele avatud, nagu meie suurepärane Vabahärra ütleks. Imestamine kuulub tõelise inimese annete hulka. Aga kui sa iga kord oma imestamise peale kindlat vastust nõuad, siis jääd sellest andest ilma.»

«Võib-olla te näete vaime?» ütles Misantroop. «Voodi tuli päris loomulikul viisil!»

«Kuidas?» küsiti.

«Mees tõi ta siia,» vastas Misantroop.

«Justament!» ütles doktor Kaliban ja vaatas sepa poole. Jonatan mõistis seda juttu poolelt sõnalt. Ja kuna tal oli tunne, et neid inimesi võib usaldada, ning talle näis, et neil on tõele teatud õigus, siis otsustas ta neid asjasse pühendada. Ta jõudis oma jutuga, tõsi küll, ainult algust teha, kui arst — doktor Jansen — sisse astus. Ta vaatas Askeladi põhjalikult läbi ja teatas, et poisil on kahepoolne kopsupõletik. Ja sedavõrd nõrgana ja jõuetuna oleks peaaegu ime, kui ta sellest võitu saaks.

Jonatan palus nüüd arsti teha kõik, mis tema võimuses. Kuigi Askeladil ei olnud ainsatki omast, ei olnud ükski kulutus liiga suur, kui see tema elu võiks päästa. Isata ja sugulasteta, nagu ta oli, tähendaks see ometi kõikidele ränka kaotust, kui ta varases nooruses peaks surema. Kui ta ka vere poolest kuningapoeg ei ole, siis on ta seda saatuse tahtel, ütles sepp.

Aga arst vastas järsult, et temale on iga haige kuningapoeg ning et oma igaveses võitluses surma vastu ei mängi ta sugugi mingit mängusõda.

Kõigepealt tuli Askelad viia sinna, kus ta sai rahus olla. Kaliban läks alla ja teener näitas talle kätte ühe vaba ja vaikse kambri. Vabahärrat ja perenaist Kaliban ei kohanud; need olid ennast arvete klaarimiseks kusagile luku taha pannud. Ja nüüd viidi Askelad teise tuppa. Kui arst oli kõik hädatarviliku ära teinud, läks ta minema. Teised heitsid magama ja Jonatan jäi üksinda haigevoodi äärde istuma.

Ta oli lubanud, et laseb ennast välja vahetada; aga kui päevahakk ennast ilmutas, istus ta ikka veel seal. Pisukese akna taga oli endist viisi pime, aga sepp märkides ei eksinud. Ohe oli puistatud tuhka. Käes oli aeg, kus öise sünkpimeduse tohutu kuppel silmapiiril tükkideks pudeneb ja segamisi läänekaarde kaldub. Nüüd vilistas ka esimene musträstas, sest isegi säärases viletsas tänavas oli selle linnu kodu.

Uks tõmmati lahti. Kambrisse astus Vabahärra. Ta palus, et tal lastaks ülejäänud ööks valvesse jääda. «Lubage seda,» ütles ta. «Ma olen rääkinud nüüd mitu tundi inimesega, kes on ühtaegu väike ja suur, nõder ja tugev, ning minu vana aju on mõtteid liiga täis, et ma magada saaksin.»

Siis andis sepp järele ja heitis puhkama.

ASKELADI TÕVEVOODIST JA SEITSMEST ABIMEHEST

Kui varjupaigas hommikukell kilisema lõi, võttis vana Salust, seitsmest inimesest kõige vanem, valvekorra Askeladi juures enda peale. Sepp pesi ennast kraani all puhtaks ja jäi siis seisma pikas hädaliste järjekorras, kes pimedas seebilõhnalises koridoris midagi ootasid. Rahvasumm liikus pikkamisi mööda avatud luugist, kust igaühele ulatati kruusitäis kohvi ja tükk leiba. Otse sepa ees sammus sire nägus Misantroop, kelle käed ja rõivad olid nii puhtad ja hästi ravitsetud. Jonatan tundis imestust, et siin majas võis näha nõnda peent inimest. Kuid Misantroop noogutas sepale tõsiselt pead, tühjendas vaikides suure kruusi, tõstis leivakääru ahta rahuliku käega suu juurde ja suundus siis suure magamissaali ukse poole, kus ootas juba terve hulk rahvast, sest varjupaiga sisekord nõudis, et enne majast lahkumist tuli osa võtta hommikusest jumalateenistusest.

Magamissaal, mille põrandal oli maganud üle saja kodutu inimvraki, tihedasti kobaras koos nagu silgud pütis, oli juba madratsitest tühjaks tehtud. Saali põrandat küürisid parajasti räbaldunud riietes mehed, keda juhatas perenaise abi, kelle mõtlejanägu oli nüüd veelgi kinnisem ja süngem kui enne. Põrandalaudadele valati suured ämbritäied vett ja nühiti need suurte kaltsudega uuesti kuivaks. Kõik aknad olid pärani valla ja ruumi igritses rõsket hommikuudu, mis tuprus otsekui suurteks kollasteks kämpudeks paljaste elektripirnide ümber, mida lasti kogu aeg põleda. Külm uduvine imes enesesse öised lehad, õlekottidest ja sadade hulguste

kulunud mustast aluspesust läppunud õhu. Nõnda siis küüriti kõle hall ruum puhtaks, mitte üksi tervishoiu, vaid ka jumala pärast, sest nüüd sai sellest pühakoda.

Varjupaiga asukad venisid küll üsna pikkamööda puhtaks pestud saali, aga täpselt kell seitse olid kõik kohal. Ja armetute hädaliste summas, mitmesuguste kummaliste nägude hulgas, tahvlite keskel, kuhu oli söövitatud trotsi, närususe, julmuse kirjatekst, tundis sepp ära kuus neist seitsmest öösel kohatud ebaharilikust mehest. Vabahärra, doktor Kalibani, Misantroobi kõrval nägi ta käbeda suuvärgiga lihtsameelset Kristiani, tumedajuukselist häbelikku kogelejast muusikut Ivani ja kahvatut kõhna kühmus seljaga Vilhelmi, keda teised kutsusid Luuletajaks.

Perenaise abi nõjatus aralt ja mornilt saali kaugemas otsas vastu uksepiita ning perenaine istus kõigi poole seljaga oreli taga. Siis võeti üles hommikune kirikulaul, mille tuhmid helid uduse rõske õhu käes kaua elu eest võitlust pidasid. Kuid kolmandas salmis sai Jonatan viisiotsa selgeks, see oli talle uus, sest tema kodukandis lauldi seda koraali teisel viisil, ja siis astus ta oma jämeda lauluhäälega sisse. Seejärel hakkas kaasa laulma ka moosekant Ivan, ning otsekui kaks tugevat veolooma tirisid nad rahvahulga laulusse sisse.

Perenaise asemel astus sel hommikul lugemiseks ette Vabahärra. Magamata öö ei paistnud tema pealt välja, ainult nina oli tumedam ja ulatus kitsas linnupeas kaugemale ette. Ta luges valju häälega kaks peatükki Raamatust Kalatia rahvale. Siis hakkas ta kõnelema, ja kuigi Vabahärra ei kuulunud vähese jutuga inimeste hulka, piirdus ta nappide sõnadega, mis mällu püsima jääksid. Ta luges issameie ette ja hakkas siis orelit ootamata laulma Ewaldi koraali «Relvad sa haara, Kolgata sangar».

Palvuse järel kogus Vabahärra oma kaaslased ja sepa kambrisse, kus nad olid maganud, ning ütles seal: «Te vist ootate, et ma teile jutustaksin, mis minuga möödunud ööl juhtus. Aga ma pean suuremalt jaolt vaikima. Te ju teate, et ma olen alati meie perenaist usaldanud ja temast suuresti lugu pidanud. Seda olen ma teinud õigustatult, ütlen ma teile, mu sõbrad. Ma olen oma aastate jooksul palju elu näinud ja tunnen ebaõiglust, väiklust, himusid ning kõiksugu muid pattusid. Kuid meie, inimesed, peame teadma ka seda, et me kõik oleme nõdrad astjad, et inimesi ei saa jagada täiuslikkudeks ja väärateks, ei saa vahet teha patuta ja patuste inimeste vahel. Me võime otsustada ükspäinis selle üle, missugune on see vaim, mis peitub eksimuse taga. Ma olen tun-

nistajaks, et meie perenaisel on tõepoolest olemas need hingeomadused, mille pärast ma temast väga lugu olen pidanud. Kuid ma nägin tema hinges ka muud, mida ma enesele ette polnud kujutanud, aga mida ma kummatigi eeldama oleksin pidanud, kui ma inimestetundja tahan olla! Kaliban, sul oli siiski õigus! Ma vaidlesin sulle ägedasti vastu, ja kuigi sul oli õigus, ei taha ma ometi sinu käest andestust paluda, sest sa rääkisid rohkem kohtumõistmiskihu ja skepsise sunnil kui mõistmist aluseks võttes. Perenaine tahaks meist tõepoolest lahti saada. Aga miks? Võõraid meie tuppa elama pannes tahtis ta meid ärritada, et me lõpuks majast ära läheksime. Ma küsin jällegi: miks? Perenaine kartis meid. Me olime siin sinukesed elanikud, kelle üle tal polnud täit võimu, ja ta kartis, et meil on teravam silm kui teistel, et me võime tema suhted noore mehega avastada ning tema hea nime koguduse ja varjupaiga juhatuse silmis ära määrida. Kuid ta kartis meid ka sellepärast, et meie, ehkki õnnetud hinged ja mõranenud savinõud, olime just nagu tema must südametunnistus inimese kujul. Ta pidi meid vihkama ja jälestama. Nõnda võib kirg ja hirm tagajärgede ees suurte võimetega loomustki pimestada. Ülejäänust pean ma vaikima. Meie perenaine ei nõudnud minu käest mingit vaikimislubadust, vaid usaldas mind täielikult. Tema saatus sõltub nüüd üsna suuresti meie suudest. Sellega on kõik üteldud. Ja nüüd me peame mõtlema ainult ühele asjale: kuidas haiget poissi aidata!»

Seda näidati tegude varal. Keegi ei hoidnud kõrvale Askeladi voodi juures istumisest, tema valvamisest, tema kuumavalt ihult kirbe higi pühkimisest ja abist kõiges, kus ta ise abitu oli. Kuid loomulikult kandis lõviosa sellest koormast Jonatan. Nondel päevadel ei viinud sepp oma jalgagi varjupaigast välja, kuigi sisekord tegelikult ei lubanud elanikel päevaajal seal olla. Omaenda une ja söögipoolise peale mõtles ta õige vähe. Ja ehkki ta keset kõiki neid muresid ei unustanud oma teekonna sihti, mis oli nüüd sedavõrd lähedal, et võib-olla lahutas teda sellest ainumalt poole tunni tee, veenitas ta kogu aeg oma ülesande lõpuleviimisega ja pudeli õigetesse kätesse üleandmisega. Tema arust oli tal selleks hea põhjus. Senikaua kui Askeladi seisukord oli nii kriitiline ja poisi hing otsekui liblikas, kes põleva küünla kohal edasitagasi lipeldes iga hetk võib olematusse lahvatada, senikaua tundus sepale, et ta peab pidevalt majas viibima. Muidugi ei põlanud ta teiste abi viletsamaks, aga selle üle pikemalt mõtlemata tundus talle kummatigi, et tal on otsekui isa kohustused Askeladi vastu, kellel ei olnud ei sugulasi ega sõpru.

Peale kõige muu arvas ta veel, et nüüd, kus ta sihile sedavõrd ligidal oli ja asjake ise ju kindlates kätes asus, ei ole erilist tähtsust, kas ta annab pudeli üle päev varem või hiljem.

Pealegi oli tal nende päevade jooksul tihti pudelit tarvis. Loomulikult olid kõik surmani tõbise poisi suhtes ennastohverdavad. Seitse meest oli üksteise järel vahetuses, nii et alati oli keegi neist varjupaigas, valmis abistama. Ja perenaine, kes nüüd maja sisekorrale läbi sõrmede vaatas, oli võib-olla kõige abivalmim. Vaikiv ja kahvatu, isegi karm, hoolitses ta Askeladi eest ning tegi tema heaks kõike seda, milles meesterahvas on liiga kohmakas. Askelad oli kõige keskpunkt, ja seal ei aidatud mitte ükspäinis tema ärapiinatud hõõguvat ihu, vaid katsuti ka tema hädalisele hingele toeks olla. Hommikul ja õhtul ning küllap ka mitu korda päeva jooksul palvetati varjupaigas tema elu pärast. Hiljem oli poiss selle üle väga pahane, kuni rahustas ennast mõttega, et mitte palved ei olnud see, mis avitas.

Oma isalikus hoolitsuses Askeladi eest ei saanud sepp Jonatan lubada, et varjupaigal või kellelgi teisel poisi pärast väljaminekuid tekiks. Need olid tema mure. Seepärast tuli tal pudel appi võtta. Sepp kõhkles selle toimingu juures ja küsis iga kord ainult kõige hädavajalikumaid asju. Just seetõttu oli ta sunnitud pudeli abi sagedamini kasutama. Hiljem suhtus ta asjasse pisut kergemini, iseäranis, kui ta kaaluka sõnaga ning üks kord ja alatiseks oli enesele ütelnud, et siin on tegemist halastava abiga. Aga kui ta üks kord ja alatiseks oli need sõnad enesele ütelnud, siis leidis ta pudelile kiiresti palju kasutust. Sellest saamegi kohe rohkem kuulda. Jah, selle pika, kannatust nõudva pajatuse järelejäänud osas jutustatakse sepp Jonatani isaliku hoolitsuse tagajärgedest, mida ta vaese Askeladi vastu üles oli näidanud.

ÕPETLIK ARUPIDAMINE SEPA PUDELI ASJUS

Esimesel võimalusel jutustas sepp seitsmele kaaslasele oma elujuhtumustest ja sellest, mis tal edaspidi kavatsusel oli. Mehed kuulasid ta ära, ilma et oleksid pudeliloo õigsuse kohta mingit kahtlust ilmutanud. Nüüd olid nad küll asja oma silmagagi näinud, aga nad olid ka niisugused mehed, kes pidasid inimese tahtmist tõde au sees hoida kõigest välisest olulisemaks.

Kui sepp jutuga lõpule sai, palus ta neil oma arvamust

avaldada. Mehed andsid Jonatanile palju häid soovitusi, millel oli ainumalt see viga, et nad olid üksteisele vastukäivad.

Alustas Vabahärra. Ta laitis sepa plaani igas tükis maha. Pudelit tuleks tõepoolest enamuse, ühiskonna ja isamaa hüvanguks kasutama hakata. Aga Jonatan ei peaks pudelit ära andma sõna otseses mõttes. Ta peaks nõudma, et tema üksinda tohiks pudelile koputada ja võimumeeste soove täita. Niisugusel kenal viisil suudaks ta kõige paremini ära hoida, et pudelit ahnuse ja võimuiha uhal kurjasti tarvitama hakatakse.

Jonatan vastas, et tal pole suuremat himu oma elupäevade lõpuni valitsuse juurde konutama jääda, kui tal on kodus hea sepikoda olemas. Oleks see kõik mõni suur asi ja talle väga tähtis, siis võtaks ta niisugust nõuannet kummatigi kuulda. Aga ta ei usu, et see aitaks, kui võimumehi usaldada ei saa. Tema on kõigest sepp ja napi aruga mees, nii et talle saab kõiksugu kärbseid pähe ajada. Pealegi sureb ta ju ükskord ära, ja mis siis saab?

Nüüd sekkus jutusse Kaliban ja ütles: «Ometi ühel harval korral olen ma meie ületamatu Vabahärraga nõus! Aga kui sa pudeli oma heas usus tõepoolest tahad ära anda, siis kingi ta pigem kõige lihtsameelsemale kui kõige targemale! Lihtsameelne võib sellega, tõsi küll, õnnetusi tuua, aga vaevalt et niisama koledaid, kui suudab üks tark. Ja teisest küljest on tark liiga tark, et sellega tõesti midagi suurt korda saata, millega lihtsameelne võib-olla hakkama saaks. Ja kummatigi, sepp Jonatan, isegi kui sa selle kõige lihtsameelsema kätte oled andnud, siis pead sa ometi valmis olema, et pudel peagi tema käest välja meelitatakse, mispeale ta targa või vääritu inimese pihku satub. Lõpuks jõuab ta mõne suure lurjuse kätte, see on enam kui kindel! Sellepärast ei ole hea, et sa pudeli ära annad. Siiamaani olen ma meie võrratu Vabahärraga nõus. Aga edasi ma arvan, et oleks püstihullus, nagu Vabahärra tahab, et sa võimumeeste kätte lüpsilehmaks taheksid. Jäta see pudel ometi endale, sepp! Sa võid sellega toredaid asju korda saata, ja sina sobid selleks ju kindlasti, sest sa oled kõigest sepp ja sul on just niisugune mõistus, nagu sul on. Ja missuguseid meelelahutusi ja lõbusid see sulle kõik muretseda saab! Ma näen juba vaimusilmas hõrku roogi ja õnnistatud veinipudelite rodu, mida see võib kätte tuua! Jumala eest, nõnda kasutaksid seda ju teisedki!»

Kaliban vaatas vilksamisi Vabahärrat ja tegi siis teistele silma, mispeale Vabahärra, kes oli mõtlikult ühe habemetuti teisest pikemaks tirinud, pöörduski täie tõsidusega tema poole

ja ütles: «Kulla inimene Kaliban, ma tean väga hästi, et sinu mõistus on terasem kui minu oma ja et sinu keel on niisama väle ja kerge kui sinu keha on raske ja koormav, kuna minu keele ja kehaga on lood vastupidised. Sellegipoolest ei suuda sa mind iial veenda, et headusega ja heade kavatsuste elluviimisega on asjalood meie maailmas sedavõrd lootusetud. Mina ei lase ennast patu ja kurjuse arvukatest võitudest elus ja olemises nõndaviisi segadusse viia. Sest kuidas saab inimene rääkida võitudest, kui ta ei saa rääkida võitlusest? Ja mis see siis on, mis võitleb kurjuse vastu, Kaliban? Kas seda ei ole olemas? Ja kulla Kaliban, kas ei peitu selles midagi iseenesele vastukäivat, et just sina tahad maise elu lootusetuks roiskveekaevuks muuta? Ei, ma arvan, et sa tahad oma skepsist lihtsalt ära kasutada mustkunstitrikkideks, millega sa saad hiilata. Sest sinu vaim ei ole niisugune nagu inimene Misantroobil, kelle sügav kahtlus inimloomuses sunnib teda kõikides kannatustes kaasvastutaja olema!»

Siinjuures pööras Misantroobiks kutsutud nägus mees ennast aknast välja vaatama, kusjuures tema olemisest paistis, nagu puudutaks asi nüüd teda. Aga doktor Kaliban võttis jutuohjad otsekohe enda kätte ja ütles: «Mida peaksin mina, paks jõuetu inglite maa peale langenud vend, tegema hakkama, kui see pühakust Vabahärra mind iga päev uuesti pühapäevakpoli ei tooks? Tema pühad manitsussõnad käivad mul, tõsi küll, üliväga üle mõistuse, mis on ju üpris terane, kuid roomab poris ja on samast puust mis rahvahulkade ülbe usalduslikkus. Aga ma usun kummatigi, et neil sõnadel on minu mõtetele puhastav mõju, Vabastiilihärra, sest selle igapäevase annusega hoiad sa enam-vähem lõa otsas minu mineviku suurt nõrkust, nimelt mu neetud kihu vaielda olemise suure, mõttetu küsimuse üle. Mida tahab üks sipelgas tõkatipulgal? Aga ma kahtlen siiski, et sepp sellest targemaks saab, kui me siin kogu teoloogia pahupidi pöörame! Kuulakem parem, mida arvab Misantroop.»

«Mina arvan,» ütles Misantroop, «et inimesed rikuvad ennast selle pudeliga ära. Seda tuleks hoida niisuguses kohas, kust keegi teda üles ei leia.»

«Mis koht see siis on?» küsis keegi.

«See peab olema niisugune koht, kus maju öösiti väljas ei peeta,» ütles sepp.

«Kus ja kus?» ütles Misantroop ning vaatas uuesti aknast välja.

«Ma saan sinu mõttest väga hästi aru,» ütles Vabahärra.

ida kui see oleks ainus õige lahendus, siis tuleks pudel maapõue kaevata või mere põhja uputada.»

Isad pidasid mõnda aega aru. Siis ütles doktor Kaliban: «Vabandage, et ma selles suures küsimuses sõna võtan. Aga kui üks kahtlasevõitu mustkunstnik tohib siinjuures kaasa rääkida, siis võin teile kinnitada, et kogu Maa ringis[1] on kõigest üksainus koht, kus see asjake oleks enam-vähem kindlalt peidus. Kõikide teiste kohtade puhul peab arvestama seda, et pudel võidakse üles leida. Paremini kui kus tahes mujal oleks ta ära peidetud muuseumis. Seal on ta elu ringlusest väljas. Seal hoiavad muuseumivalvurid tal kuni viimsepäevani silma peal, sest kas ei ole muuseum ainuke, mida me igavest oleme loonud? Tsivilisatsioon saab hukka, aga muuseumivalvur jääb.»

Siis küsiti luuletaja Vilhelmi arvamust, kes oli meestest kõige noorem. Ta meenutas oma närvetu keha ja suure peaga ka ise natuke Askeladi. Aga ta oli pikem, peaaegu kaks korda temast vanem ja tal puudus Askeladi kindel tahe. Luuletaja oli tihtipeale hajameelne, nägu tuim, pilk tühi. Sepale ei olnud ka muljet jäänud, et luuletajal sõna üle võimu oleks. Ta ei rääkinud kuigi sageli, ja enamasti oli tema jutt abitu. Ta oli ka loomu poolest laisk ja tülpinud jõudeinimene, kes harva teistele nende ettevõtmistes käe ulatab. See hajevil luuletaja Vilhelm ärkas nüüd siis üles ja kohmas sõnu otsides, et tema on ükspäinis tiik, mille vett kurrutavad tuuled. Tema ei suuda elule heade nõuannetega vormi anda; sest kas ei ole ta ise vaid savi elu kätes? Ta ei ole veel Jonatani jutustuse üle lõpuni järele mõtelnud, ütles ta. See, mida sepp oli pajatanud, on luuletaja ees ikka veel otsekui suur imeline maa, millesse ta vaid aegamööda saab tungida. Ei, tal ei ole ühtegi nõuannet; ta sooviks ainult, et sepal oleks veelgi suuri, kummalisi elamusi ja et tema, luuletaja Vilhelm, nendest kuulda saaks.

Kogelev moosekant Ivan ei julgenud üldse midagi öelda ja jäi jutuajamisest kõrvale. Kuid vanale Sallustile seda luba ei antud, kuigi ta kaua tõrkus. Viimaks ütles ta: «Seda, mis minul öelda on, ei vaevu vist keegi ära kuulama ega järgima. Aga kui asjalood on tõesti nõnda, et pudelisse on vangi pandud kuri jõud, siis teeks sepp kõige paremini, kui ta pudeli lahti korgiks ja jõu vabadusse laseks.»

«Miks siis, inimene Sallust?» hüüdis Vabahärra. «Ja kes vastutuse selle eest enda peale võtaks?» — «Jah, miks?»

[1] Viide muinasskandinaavia kirjandusklassikasse kuuluvale teosele «Heimskringla», mille autoriks loetakse Snorri Sturlusoni. — *Tõlk.*

ütles Sallust. «Ma arvan, et see oleks kõige väiksem õnnetus. Meie elukorraldus on niisugune, nagu ta on; siin on kurjusele vabadus antud ja iga inimene peab sellega oma elus võitlema. Kuid sedasi saab ta ka teada, kus see kuri asub, ja võib teda tundma õppida. Kas on ikka õige tahta seda elukorraldust muuta?»

Selle peale jäi vana kortsus Sallust vait, ja kui talle peale käidi, et ta seletust annaks, möödus hea hulk aega, enne kui ta kostis: «Isegi kui kuri on sinu sulane, on ta kummatigi sinu tegelik isand. Ta võtab sind kuulda, aga kergesti võid sa ka ise kuulda võtta neid kiusatusi, mis tulevad sellest võimust, mida ta sulle annab. Tihti tuuakse rebaselegi hani söödaks, et tema kasukat kätte saada. Kui pimedusevaimul tuleks leiutada mõni iseäranis ohtlik mõjuriist, siis ei saaks ta midagi paremat välja mõtelda kui ennast säärase vägeva asjaga seotud jõuks muuta. Võtke aru saada, inimesed, et see pudel ei ole mitte ainuke mõjuriist nende hulgast, mida meie maailmas leida on ja mis seda õudusega täidavad.»

«Mida sa nüüd silmas pead, inimene Sallust?» ütles Vabahärra.

«Kõike, mille nimel üks inimene teise inimese timukaks saab ja sealjuures usub, et talitab õigesti,» vastas vana Sallust. «Sellepärast tahan ma vastutuse pudeli avamisel meelsasti enda peale võtta, et see head tahet valeks ei saaks pöörata.»

Niisugune jutt tekitas sügavamõttelist vaidlust. Lõpuks küsisid mehed sepalt, mida tema Sallusti sõnadest arvab.

«Kole on kuulda, kui ka täi köhima hakkab, ta on ju nõnda kitsarinnaline,» vastas sepp. «Mina olen maal üles kasvanud ja minu mõtetel ei ole tiibu, et kurgede seltsis lendu tõusta. Aga kummatigi ei julge ma vana meest päriselt uskuma jääda, ehkki tema juuksed on tarkuse lund täis tuisanud. Ma tean omast käest, et see on õige, mida ma kodus tegin, kui ma ta kinni püüdsin ja tema valitsemisele lõpu tegin. Kas siis tahtmine, mis kodus on hea, on võõrsil halb?»

Nüüd puudus vaid üks vastus seitsmendalt sõbralt, vilkalt mehelt, kelle nimi oli Kristian. Olgu küll, et sepal oli tema seltsis iseäranis lahe juttu ajada, ei lootnud Jonatan tema vastusest õieti mitte midagi. Kristian oli elavaloomuline, abivalmis ja edev hing, kuid püssirohtu ta polnud leiutanud. See mees hõljus pilvedes ja teda kiskus kureparvede poole. Kuid tema lobisemise kohta ei tehtud kunagi märkusi. Teised vennad võisid üksteist õrritada ja vastastikku teravusi ütelda, aga Kristiani ei kritiseeritud kunagi.

Kristian istus Askeladi juures. Ta vahetati välja ja pühendati jutuajamisse. Ent kuigi Kristian oli ise tõendusi näinud, kõhkles ta kangekaelselt pudeli jõusse uskumast. Teised selgitasid ja kinnitasid vastupidist, aga Kristian vastas: «Ma ei usu! Minu aju keeldub seda uskumast. Miks? Esiteks sellepärast, et see on ebausk ja üsna võimatu asi ning arukas inimene ei saa seda uskuda. Teiseks sellepärast, et sepp ei ole juba ammu aega vaeseid aidanud!»

«Aga inimene Kristian, ma ei julge seda tõendusena võtta,» ütles Vabahärra.

«See on suurepärane tõendus,» vastas Kristian. «Kui pudel võib imesid teha, miks ta siis vaeseid ei aita? Kuid pudel ei suuda seda, sest muidu oleks sepp ju südametu.»

«See pole sugugi nii tühine tõendus!» tähendas Kaliban.

«Just!» ütles Kristian. «See on hiilgav tõendus. Siin majas magab igal ööl üle saja õnnetu, kellel ei ole ei ema ega isa, ei kodu ega kohta, kuhu pead toetada. Miks sa neid aidanud ei ole?»

«Need on sõnad, millest võib täitsa aru saada,» ütles sepp.

«Need armetud tänavad,» jätkas Kristian, «on täis vaeseid, muret ja puudust. Ma tean seda! Jah, meie seitsmekesi teame seda. Meie seitsmekesi oleme katsunud . . .»

«Inimene Kristian, sellest me praegu ei räägi!» sekkus Vabahärra.

«Neil viletsuse tänavatel,» jätkas Kristian kõrgendatud häälel, «on vaeseid tuhandete viisi, jah, palju rohkemgi. Mine ise välja ja vaata! Miks sa neile kõhutäit süüa ja natuke abi ei anna? Ma aitan sind hea meelega praktilise külje pealt, ma tunnen asja. Me alustame söögist. See on alles algus. Me tõhume need armetud osmikud maha ja ehitame uued majad. Mõtle ainult neile väikestele kahvatutele lapsukestele! Kas poleks hea mõte neile natuke riideid selga muretseda?»

«Oleks küll,» vastas sepp.

«Nüüd te siis kuulsite minu arvamust,» ütles Kristian. «Nüüd teil on, mille üle järele mõtelda. Aga ma võin teile rohkemgi mõtlemisainet anda! Kui pudel millekski kõlbab, miks ta siis Askeladi terveks ei tee?»

Ent nüüd tõstis Vabahärra siiski protesti. Ühelt poolt ta ju mõistis, et sepal kuluks järele mõtelda, kui asi puutub sedavõrd tõsistesse küsimustesse, aga teiselt poolt ta kahtles, ei elu ja surm võiksid olla selle jõu kätes.

«Kas see ei vääriks järeleproovimist?» ütles Kristian.

«Ei ja veel kord ei!» vastas Vabahärra. «Isegi kui minu vaene poeg surnud ei oleks, vaid alles hinge vaaguks, isegi

siis ma arvan, et lööksin kõhklema. Seda ma kummatigi ütelda ei julgeks!»

Umbes samuti mõtles ka Jonatan. Kuid Kristian oli talle siiski uut mõtlemisainet andnud. Järgmisel hommikul ärkasid magamissaali inimvrakid üles, igaühel rahatäht taskus. Hommikupalvust segasid sisin ja sosin, muiged, jalgade müdin ja kõõrdpilgud. Nii mõnigi kõhklev hing küsis endalt hämmeldunult, millega ta küll öö jooksul hakkama on saanud. Jonatan kingituse mõjust suuremat midagi ei kuulnud, välja arvatud see, et paljud tulid õhtul koju «vindise» peaga ja mõned jäidki tulemata. Aga siis oli sepal juba sedavõrd palju tegemist, et tal polnud enam aega oma kingituste mõju üle järele mõtelda. Energiline ja tuisakas, nagu ta oli, hakkas Kristian juba päikeseloojangul üles tähendama kõiki neid asju, mida tuli nüüd suurel hulgal kokku osta ja vaesrahva tänavatel välja jagada. Kuid selle kirjatöö jättis ta oma õhinas juba ennelõunal Vabahärra hooleks. Vabahärra võttis ülesannet suure põhjalikkusega. Kristian seevastu tormas vaestekvartalisse, taskud täis raha, mis sepp talle sisseostude jaoks oli andnud. Igale hädalisele inimesele, keda ta nägi, hõikas Kristian: «Tõtta evangelistide varjupaika! Seal on keegi, kes tahab sind aidata!»

Keeristormina tuiskas Kristian vaestekvartalisse, ja juba lõuna ajal hakkasid murdlained vastu varjupaiga müüre voogama. Värava juurde kogunes karjakaupa inimesi. Vaesrahva vool immitses läbi koridoride halli seebilõhnalisse magamissaali, kus Vabahärra ja sepp istusid suure uksetahvli ääres, mis oli paarile pukile küliti pandud ja laua aset täitis. Jonatan jagas raha välja ning Vabahärra märkis pliiatsit suhu pistes paberilehele nimesid üles, sest talle tundus, et selleski asjas peab kord valitsema.

Korda oli tarvis pidada ka ukse juures ja koridoris, sedamööda kuidas vool paisus ja rahvahulk kirjumaks muutus. Koos moosekant Ivaniga tuli väljas valvata paksul raamas Kalibanil. Esimese tunni puistas doktor Kaliban nagu käisest vaimukusi. Aga peagi ta ärritus, ja siis hakkas ägestunud paksuke koledasti suud pruukima.

Kõmu käis nagu tuulehoog linnaosast läbi. Tallekesed teritasid kõrvu. Hundid kergitasid õhku vedades koonu.

Pärastlõuna paiku ei olnud tulijateks mitte üksnes vaesed inimesed. Nüüd ilmusid kohale tunnustamata geeniused, jännijäänud leidurid, karilejooksnud ideeinimesed, kehutajad, igat sorti idealistid. Kõigil oli arvutu hulk häid põhjusi ette tuua. Kurd Vabahärra otsaesisel läks poole pikemaks ja

poole sügavamaks. Siin oli nii mõndagi, mille üle järele mõtelda. Luuletaja Vilhelm pidi talle lakkamatult pliiatseid teritama. Millekski muuks luuletaja suurt ei kõlvanud, aga ega temast selle töö jaokski kuigivõrd asja ei olnud. Sepp Jonatanil tuli haigutus peale; ta oli uniseks jäänud.

«Ma aiman, et see missioon toob esile väga suuri ja tõsiseid probleeme,» ütles Vabahärra õhtul, kui nad töö selleks päevaks pooleli olid jätnud. Väljas tänaval seisis sellegipoolest kogu aeg inimesi.

«Selles osas on sul õigus, lugupeetu,» ütles Kaliban ohates. «Ma pean tunnistama, et see amet on rikkunud paljugi selleest heast, mida sa minus oled kasvatanud. Suuremõõduline ligimesearmastus on kangesti hukutav. Meie armastusväärne perenaine noomis mind selle eest, et ma kohutaval kombel söömlen ja vannun. On see tõesti tõsi?»

«Jah, sa haukusid ja klähvisid otsekui Kerberos, kes ei seisa oma ülesande kõrgusel,» vastas Vabahärra. «Aga mind teevad rahutuks hoopis teised asjad. Esmajoones see, kuidas meie kingid õigesti ära saaksid jaotatud, nii et nad tõepoolest abi väärivate hädaliste kätte satuksid. Me ei tohi ära kohkuda ühegi pingutuse ees, et see meil korda läheks.»

«Vaid peame andma oma parima otsekui lapsuke hällis,» ütles sepp Jonatan. Ehkki unine, läks ta kambrisse Misantroopi välja vahetama, kes oli Askeladi juures valves olnud.

«Mida see sinu nimi tähendab?» küsis sepp.

«Inimese vaenlane,» vastas Misantroop Jonatanile oma tumedate rahulike silmadega otsa vaadates. See pole mingi päris harilik inimese vaenlane, mõtles sepp, võttis istet ja jäi Askeladi silmitsema.

Poiss lamas vagusi, silmad kinni ja suu poikvel, ihu kahvatuhall nagu tuhk.

KUIDAS PEENEL JA VÄÄRIKAL KOMBEL ASKELADI PARANEMIST PÜHITSETI

Venimisi jõudsid kätte paar viimast kriitilist päeva. Askeladi nägu ja käed muutusid kenaks ning valgeks. Ta ei olnud viist kunagi nii ilus olnud. Pealtnäha oli temast, tõsi küll, ainult paljas hing järel — vaim, kes ükspäinis poolenisti kokkupandud tiibadega maas istub, valmis õhku tõusma.

Sepp Jonatan pidi seitsmele abimehele tänulik olema. Neil oli vaja jaotamiseks parem süsteem luua. Süsteeme mõtles

välja Vabahärra, kes ei saanud peaaegu üldse sõba silmale. Samal ajal kui sepp heategevusmurede tõttu iga päev kaalust mõne naela maha võttis, säilitas Vabahärra oma ihuraskuse; ta oli ainult luu ja nahk, aga peamurdmisest läks tal jume tumedamaks. Mitmed vennad olid nüüd agarasti ametis andide väljajagamisega vaestekvartalites, et oleks kindel, et ka need hädalised abist osa saaksid, kes ise kohaletulemiseks liiga uhked olid. Kuid varjupaigas kasvas juurdevool üha. Sepp ja Vabahärra püüdsid küll valvsad olla, aga hiljem said nad kummatigi teada, et mitut-setut sorti petturid on neid ninapidi vedanud. Nüüd käisid seal seltsid, sektid, ringid — kõik idealistlikud, kõik õilsatel eesmärkidel abi palumas. Tuli inimesi pikkade soovituskirjadega lugupeetud ühiskonnatugedelt. Vabahärra rügas tööd teha nagu Sisyphos, lugedes kõiki neid lõputuid kirju. Rahvavoolul ei olnud lõppu. Juba järgmisel päeval tulid ummisjalu ajalehemehed. Need olid pealetükkivad, nad pidid lehtede tarvis tingimata hulga huvitavat materjali saama. Ja kui nad minema saadeti, leidsid nad mõne nõksu, hiilisid järjekorraga koos sisse ja kraapseldasid salaja üles, millest põhjalikkust armastav Vabahärra palujatega rääkis. Kohe olid lehtedes pikad kirjatükid sees, ja suuremalt jaolt leiti sepp neis huvitav ja müstiline olevat. Lehtedes ilmusid tema pildid, sest varjupaika hiilisid ka fotomehed, kes kõike klõpsutasid. Aga milles asi tegelikult seisis, seda nad teada ei saanud. Sepp ei kasutanud pudelit kunagi, kui keegi pealt nägi, ja rahvas ei saanud muud teada, kui et kogu selle helduse taga seisab tundmatu heategija. See oli veel iseäranis müstiline ja tore, ning kõmu kohus üle linna. Õnneks on see kõik varsti möödas, mõtles sepp, nüüd jõuab Askeladi haiguses peagi kriis kätte. Aga siis ujus välja kahtlustavaid politseinuhke, kes ei tahtnud sepa naiivseid seletusi hästi uskuda, nii et paremini mõjus alles see, kui Misantroop kohale tuli ja ise nendega rääkis. Siis läksid nad rahustatult minema. Jonatanil oli nüüd selge, et Misantroobil on ühiskonnas tegelikult kõrge positsioon.

Muus osas ei saanud sepp õiget selgust, kes need seitse meest on ja miks nad — sedavõrd erinevad kui nad olid — selles paigas koos käivad. Jonatan ei tahtnud kohatute küsimustega pealetükkiv olla, aga taipas ometi, ilma et ta seda lõpuni oleks mõistnud, et sellel on oma tähendus, kui nad üksteist nõnda tihti inimeseks kutsuvad. Mitmel neist, nagu Misantroobil, oli mujalgi linnas elukoht ja kohustusi, kuid siin varjupaigas said nad kokku, kui nad vaesrahva kvartalites mingisuguseid asju ajamas olid käinud. Kõige vanem

neist oli Sallust. Tema kohta sai sepp kuulda, et ta olnud kunagi tuntud teadusmees. Kuna ta järsku kõigest loobunud, arvasid paljud riigis, et ta on ammu surnud. Mitmed neist olid paljulugenud ja sealjuures targad mehed, teised palnud oiukamad kui sepp ise. See käis Kristiani, käis ka moosekant Ivani kohta, kes kogeles nii hirmsasti, et hakkas piinlik, kui pidid teda kuulama. Ta oli hea pillimees, aga ei suutnud end oma kunstist ära elatada, sest vääratas hõlpsasti teeltel, kui läheduses viibis võõraid või ükskõikseid inimesi. Ent keset teiste vendade jutuajamist võis ta järsku püsti tõusta ja toreda raskemeelse loo tõmmata. Kõige meelsamini mängis ta pimedas. Sageli ilmus ta seal kvartalis äkitselt mõne haige või üksiku vanainimese juurde. Sõnagi lausumata pistis ta oma väikese padja krae vahele, sättis viiuli lõua alla, pööras tollele üksildasele inimesele selja ja hakkas mängima. Kui Askelad oli kriisist üle saanud, tuli Ivan kambrisse temale lugu tegema. Sellest ei tulnud midagi head. Askelad ei olnud musikaalne ja palus tal kassikontsert lõpetada. Kummatigi muutis Askelad sootuks oma arvamust, kui vana Sallust oli talle seletanud, et muusika on tegelikult matemaatika.

See oli otsustav öö. Istuti ja oodati arsti teadet. Ainult tema ja perenaine olid neil saatusrasketel tundidel Askeladi juures.

Mitte kõik varjupaiga lubjatud toakemmis polnud ärkvel. Vana Sallust ja luuletaja Vilhelm magasid oma tekkide all. Misantroop, Jonatan ja Kaliban tukkusid õlekottidel. Kuid Vabahärra ja Ivan olid ärkvel. Esimene istus, selg vastu seina. Pikad luidrad ihuliikmed olid tal könksu tõmmatud, nii et põlved sihtisid lõuahabet. Vabahärra selg oli sirge ja puine. Tema mõtted olid samavõrd tõsised, kui tema asend näis koomiline. Need, võib arvata, keerlesid vististi elu ja surma suurte mõistatuste ümber, sest tegu oli ikkagi Vabahärraga. Aga kõige pimedamas nurgas istus moosekant Ivan. See tumeda kähara juuksepuhmaga kössitõmbunud inimene oli sedavõrd kohmakas, et ta ei suutnud mängida inimestele, kes silmitsesid teda võõral, ükskõiksel pilgul; aga keegi ei suutnud ärkvel püsida paremini kui Ivan. Viiul lebas tal süles. Aeg-ajalt tõmbas ta tasakesi jämedat keelt; bassikeel helises sumedalt ja pikalt. Väikese hubiseva küünla helki miilas tema põhjatutes nukrates silmades.

Niiviisi möödusid tunnid.

Tuli arst. Askelad magas nüüd. Perenaine tahtis tema juures valvata.

Viiulist kostis akord. «Jumal tänatud!» ütles Vabahärra. Kohe olid kõik ärkvel. See oli suur kergendus ja rõõm. Väsinult ja vabanenult võttis doktor istet ja rääkis, mida ta tulevastelt päevadelt loodab. Nüüd saab Askelad terveks, tema elutahe on vääramatu.

«Harva juhtub,» jätkas doktor Jansen, «et arstil on võimalust ja võib-olla tahtmist rääkida, mis temas eneses pika heitluse järel võib toimuda. Ta näeb paljutki ja mängib alati suure vastase vastu. Aga arsti suu on lukus. Tal tuleb sirgelt edasi seista, kui ta kaotab, ja sõnatult lahkuda, kui võitja pool on elu. Õnn, kui läheb, nagu seekord. Ja kummatigi paneb just rõõm mõtlema arvukatele suurtele lüüasaamistele. Käsitamatu saatus: noor elu kustub . . . Aga mis ma ikka oma jahvatamisega segan! Lubage mul ainult väheke istuda ja teie juttu kuulata!»

«Mida me tegelikult peaksime vastama?» ütles Vabahärra, kes niisama vähe kui kõik teisedki julges seda meest tänada. «See kõlaks, otsekui annaksime millekski loa. Kuid tere tulemast! Ja kas me ei peaks seda teadet pühitsema? Ma ei usu, et keegi tahaks praegu magama jääda!»

«Seda tuleb pühitseda!» ütles Kaliban tohutut tubakasuitsu pilve välja puhudes, samal ajal kui ta hooletult otsis sädet, mis tal villase teki sisse oli kukkunud — ta põletas tihtipeale oma plekilistesse riietesse auke. «Jah, me oleme siin küllalt kaua ringi hiilinud otsekui varjud Avernuses. Tsss! Olge vakka! Mida ma kuulen? Oo, need on minu soolikad, mis korisevad, see on minu unarussejäetud kõht! Sepp Jonatan, võta oma pudel ja muretse meile midagi hamba alla ja väheke keelekastet ka!»

«Olgu!» vastas Jonatan. «Söömaajad on sõjaski. Ega minu oleminegi heast parem pole.»

«Oota'nd väheke,» ütles Vabahärra. «Seda peab pühitsema küll, aga nagu kord ja kohus. Mis ühe meelest kuld, see teise meelest muld, mu sõber. Samuti tundub mulle, et see ei kõlba, kui sepp niisugusel puhul pudeli abi kasutab. Kas me ei rõõmustaks end parem mõtete ja juttudega kui vatsa täisvitsutamisega?»

«Hüvasti!» hüüdis Kaliban. «Hüvasti, pruunistatud pardirind! Hüvasti, tilkuv hõder hanekints, praetud kartul, rammus punavein, kosutav naps, hüvasti! Issand jumal, mis koeraelu see küll on? Need igavesed ülempühaku jutud, need leegitsevad keerubimõõgad, need sündsusetulvad! Kuradile sinu lahjad filosoofilised pühad, Sunnihärra! Kui sa nüüd oma vaimlise paasapeo läbi surud, siis tean ma ainult ühte

väljapääsu. Siis tuleb mul nagu paljudel teistel hädalistel sepp Jonatani juurde astuda ja ütelda: «Kulla sepp, aita mind, ma olen näljast ümber kukkumas! Mis sa selle peale kostaksid, sepp?»

«Eks ma oleksin sunnitud sind aitama,» vastas Jonatan. «Ja ega härja suud siis kinni seota, kui ta pahmast tallab.»

«Ja sina, Vabahärra,» jätkas seepeale Kaliban, «sina pead ju Jonatanile südamest soovitama, et ta selle halastava teo teeks, kui ma kord juba nälgin. Ja siis te istute ja vaatate pealt, kuidas ma ennast nuuman, sellal kui teie moraalsed suud vett jooksevad! Niiviisi on tõepoolest ebasündsuse ja ligimesearmastuse vahet ainult juuksekarva jagu!»

«Ahne Kaliban,» vastas Vabahärra, «sa õpetad mulle tõepoolest, milleni paks rasvakiht ja hellik vats välja võivad viia. Õgard tõuseb õhku mõtteid lennutama, siga saab endale tiivad!»

«Ülilas Vabahärra,» ütles Kaliban. «Sa näed sügavale tõe sisse. Sa näed minu häbitut söögiisu. Aga kuidas võib üks teine viga minu hinges sinu püha pilgu eest varjule jääda? Kõigepealt langesin ma suurde pattu uksehoidja tagasihoidlikul ametikohal. Seejärel pandi mind Kristiani abimeheks, ja ma olen nüüd kaks päeva ringi käinud ja suure hulga kingitusi välja jaganud. Mis on siis nende ilusate ja heade tegude vili? Et ma tunnen end otsekui põrgu saadik! Ma olen langenud kujutluse ohvriks, et ma olen kasulik, jah, veelgi halvem, säärase näruse usu küüsi, et need kingid tulevad tegelikult minu käest! Oled sa midagi niisugust kuulnud? Peale selle muutun ma tihtilugu ägedaks, väiklaseks, türanlikuks. Kui need vaesed inimesed rahul ei ole või tänulikkust üles ei näita, siis ma solvun, jah, vihastan. Ära minnes soovin neile kõige hullemaid õnnetusi kaela. Kuid parem ei ole seegi, et kadeduseuss närib mind hirmsal kombel iga kord, kui ma näen, kuidas nad kõiki neid toredaid asju lahti pakivad. Jah, sedasi saab halastuski inimesele kahju teha. Mis sellest siis kasu on, kui sa ütled, et pudelit heategevatel eesmärkidel pruukida ei ole patt? See on alati patt! Ja siis ei saa ju üks väike meeldiv patuke teiste pattude järel asja kuigivõrd muuta. Istuda siin, pagana pihta, ja sattuda oma vooruslike elukommete pärast veel revüüsse! Kas sa ise ei ole siis näljane nagu hunt?»

«Ma tunnistan meeleldi, inimene Kaliban,» vastas Vabahärra, «et suudaksin ilma vaevata ühe portsu toitu ära süüa. Aga see ainult tugevdab minu arvamust, sest inimene ei tohi ülla oma kõhu ori. Ja kui meil ka täie varustusega köök, hea

veinikelder ja toredad saalid käes oleksid, isegi siis ei ole ma kindel, et oleks paslik hakata kõiki neid hõrku roogi kugistama just nüüd, kus üks noor elu on surma käte vahelt lahti rabelnud.»

Siis küsiti doktor Janseni arvamust. Tal ei ole ühtegi originaalset mõtet, vastas ta, aga ta ei leia pidusöögis ka midagi solvavat, ja küllap on võimalik leida õgardluse ja askeetluse vahel ka mingi kesktee.

«See tabas vist naela pea pihta!» ütles sepp. «Ka niisuguste asjade kohta võib pruukida vanarahva sõnu: kelle jalg tatsub, selle suu matsub!»

«Justament,» ütles Kristian, kes nagu harilikult oli hästi uhkesti riides ja kandis nööpaugus suurt roosiõit. «Me oleme nüüd nii palju toredaid asju välja jaganud, ilma et me ise midagi oleksime maitsnud. Mina igatahes ei ole kottidesse kiiganud ega midagi puutunud. Inimeste rõõm on ju ka kõige ilusam tasu. Aga ma arvan siiski, et Vabahärra ei peaks nii vali olema. Jumala andé ei tohi ära põlata!»

«Kallis inimene Kristian,» vastas Vabahärra. «Ma ei taha su sõnu parandada, aga kummatigi ei ole ma kindel, et neid jumala andideks võib kutsuda.»

Vabahärra jäi arvamuse juurde, et praegusel juhul ei tohi pudeli abi kasutada. Siis korraldasid vennad hääletuse ja Vabahärra kaotas, sest tema ettepaneku poolt ei hääletanud mitte ainult tema üksi, vaid ka vana Sallust, moosekant Ivan ja Misantroop, kes nüüd samuti kohale oli jõudnud, sellal kui vastu hääletasid ainult Kristian ja Kaliban. Luuletaja Vilhelm jäi erapooletuks.

Kaliban naeris müginal ja Vabahärra ütles: «Nii et mina kaotasin ja pean nüüd alla vanduma. Meil on nimelt säärane põhimõte,» ütles ta selgituseks sepale ja arstile, «et kui väga hädalistel puhkudel on tarvis hääletus korraldada, siis me käime alati vähemuse arvamuse järgi. Niisugusel kombel loodame takistada seda, et üksikisik ei muutuks päris sõltuvaks sellest, mida teised tema nimel otsustada tahavad.»

«Kuid ütelge mulle sel juhul,» ütles doktor Jansen, «kas pole vähemuse otsustel veelgi rohkem puudusi kui enamuse võimul, see annab ebaaususele ju isegi suurema mänguvabaduse? Ka teie korra juures saab ju enamus oma tahte igal ajal läbi suruda, aga võltsil kombel, nimelt suurema osa hääli vähemuse ettepaneku poolt andes!»

«Selle probleemi me oleme pidanud läbi mõtlema,» vastas Vabahärra. «Ja meile on mõistagi teada, et niisugune korravorm nõuab igaühelt tema südametunnistuse järgi käimist.»

Ühe sõlmapilguga kandis võrratult praktiline Kristian hoolt, et neil magamistubadest kaugel ruum ja istekohad valmis oleksid, ning kõik perenaise nõusolekul. Ülevas meeleolus, nootsi täis, tekid jalgade ümber, sest ööjahedus hakkas ligi tikkuma, võtsid kõik linaga kaetud laua ümber istet. Kuid nüüd tekkisid uued lahkarvamused toitude osas, mida sepal muretseda lasta. Viimaks jätsid nad roogade valiku sõnaahtra ja üllameelse Misantroobi hooleks.

Kuid vaidlus oli tuline ja äge. Ootus tegi mõtted klaariks ja nõtkeks. Mõtted, keeled, välkuvad silmad ja kibelevad käed — kõik võtsid vaidlusest osa. Ja alles siis, kui laud oli kaetud lihtsate, kuid pidulike roogadega, kui nende ees seisid auravad liuad ja sillerdav vein ning igasugused tülipõhjused olid kõrvaldatud, jah, siis virus jutt võimsaks mühinaks. Keegi ei heitnud lauale pilku; ei, kõrgendati häält, anti mõttelennule vaba voli, räägiti, vaieldi vastu, peeti loenguid, väideldi ja kaitsti oma arvamust üsna tühiste asjade kohta tulise ägedusega, nagu oleks tahetud söökidel sada aastat nodata lasta.

Aga kui doktor Kaliban oma klaasi haaras ja õnneliku sündmuse terviseks toosti ütles, vaibus rüma, keeled muutusid kangeks, pilgud langesid kilgendades laual olevatele hõrkudele roogadele ja kõige nägemist nauditi põhjalikult. Söömine algas sügavas vaikuses ja kõik, mis selle vaikuse peletamiseks üteldi, tegi meeleolumuutuse veelgi silmatorkavamaks, sest see kõlas õige haledalt ja pingutatult. Viimaks hakkas Kaliban roogi kiitma, ja rõõmsal häälel ühinesid temaga teisedki. Ent esimese söönudoleku tunde saabudes, kui vestlus, raske ja vaevaline, lauas edutult veduda püüdis, võttis sõna Vabahärra: «Minu kogemuse järgi võib säärasel puhul nagu praegu hõlpsasti juhtuda, et hakatakse rääkima asjadest, millest varem on juba palju kordi kuuldud, ja see võib jü isegi lõbus olla. Kuid on parem, kui vestlus saab indu värsketest viljadest. Ma panen ette, et igaüks meist lõbustab teisi mõne looga, mida teised kuulnud ei ole.»

«Braavo!» vastas Kaliban, pistis pekikõrne suhu, näris katki, täitis klaasi ja jõi selle tühjaks, enne kui juttu jätkas: «Ma pole muidugi kaugeltki kõikide nende imetabaste hõrgutistega valmis saanud. Aga kui te minu vaimu erksamaks ei tee, siis ma aiman, et tunni aja pärast olen ma tõepoolest niisama laisk nagu see suurepärane loom, kellega Vabahärra mind ennist võrdles.»

Askeladi tervenemispeol jutustati palju põnevaid lugusid; kuid enamik neist on ammugi unustuse prügikasti

sattunud, kuhu kaob ju üks jagu üsna häidki asju. Aga luuletaja Vilhelmi paar väiksemat lugu on kummatigi säilinud.

Luuletaja pajatas:

«Jõe kaldal kasvas noor palm. Iga päev tuli üks suur sisalik ja jäi keset jõge mudasele madalikule lösutama. «Ära vaata mind, koletis, sul on nii ilged silmad!» hüüdis palm. «Hurmav palmikene!» ütles sisalik. «Uju oma teed, koletis!» hüüdis palm. Ja sisalik kadus jõe leigetesse jälkidesse voogudesse. Aga ta tuli tagasi. «Ma ei talu, et sa siin käid!» hüüdis palm. «Hurmav palmikene!» ütles sisalik. Päevast päeva tuli ta tagasi, ja iga kord ajas palm ta mõnitades minema. Ja siis hakkas valama vihma palmi lehtede peale, mis ennast sajule ette seadsid. Puhkesid punased õied, võrsusid kollased viljad ja kukkusid jõekaldale. Iga päev tuli sisalik tagasi ja iga päevaga muutus palm ilusamaks, kuni kõik metsas rääkisid väikesest palmist, mis oli ilusam kui kõik teised olevused. Aga soomuseline sisalik kuhtus ja teda oli kole vaadata, ning kõik metsas pöörasid pilgu kõrvale, kui nad jõevett tema ees mulksumas kuulsid. Ühel päeval oli sisalik kadunud, ja metsas küsiti üksteiselt, milles on asi. Järgmise keskpäevalõõsa käes nähti teda jälle. Armetu ja jäle, hoidis ta pead veepinnal. «Koletis, mida sa tahad?» hüüdis palm. «Kuidas sa julged ometi terveks päevaks ära kaduda? Ole oma räpases jõevees ja ära rohkem oma nägu mulle näita!» — «Hurmav palmikene!» ütles sisalik ja vajus vette. Läksid päevad, ja mööda jõge ujus pärivett eluka surnukeha. «Ära tule ometi niiviisi!» hüüdis hurmav palm. «Heida porimadalikule maha ja vaata mind!» Aga taibates, et sisalik on surnud, hakkas ta jõekaldal kaeblema ja halisema. Vihm piitsutas tema lehed räbalateks. Purunesid õied, närbusid viljad. Vihm läks üle, ja kõik metsas rääkisid nüüd väikesest palmist, mis nii ruttu hatuseks ja vanaks oli jäänud. Kuid hiljem ei mõtelnud selle peale enam keegi, ja metsas räägiti jälle ahvidest ja papagoidest.»

Sellal kui jutu üle aru peeti ja mõeldi, kuidas seda mõista tuleks, ei lausunud luuletaja sõnagi, mis oligi ju kõige mõistlikum. Aga ta rääkis meelsasti veel ühe loo:

«Väljas kuuvalgel seisis kurblik noormees. «Mis on juhtunud?» küsis kuu. «Tüdruk ei taha minust väljagi teha!» vastas noormees. «Ah nii!» ütles kuu. «See asi käib minu alla. Tule siia üles; ma aitan sind. On sul veel keegi kaasas?» — «Ainult mu vari,» vastas noormees. «Võta siis oma vari ka ühes, teda ei ole ma kunagi näinud,» ütles kuu. «Aga rohkem

sul kedagi ei ole?» — «Ainult pöökpuu,» vastas noormees. «Võta siis nii vari kui pöökpuu kaasa,» ütles kuu.

Ärimunud noormees võttis oma varju ja pöökpuu kuu peale üles. «Sinu asjad ei ole head,» ütles kuu. «Ma ütlen sulle, mis sinu seisukohalt kõige mõistlikum tegu oleks. Heida see tüütarlaps peast välja! Ta ei hakka sinust mitte kunagi hoolima!» — «Mina «mitte kunagit» ei tunnista!» vastas noormees.

«Siis pean ma asja karmimalt võtma,» ütles kuu. «Vaata minu kiirte järgi alla!» Noormees vaatas ja nägi üht tuba, kus tema armsam ühe võõra mehega vallatles. «Tõde on siin!» ütles kuu. «Siis ma tõde ei usu!» vastas noormees. «Minu silmis on ta puhas ja süütu nagu jumalaema!» — «Oh jumal küll,» ütles kuu. «Siis peab sinu vari mulle appi tulema. See, kes kogu aeg maa küljes kinni on, peab ju olema arukas olend. Nüüd on sinu kord, vari!»

«Vaata!» ütles vari. Nüüd nägi noormees oma armastatut mõõdumas inetu räämas vanaeidena, lõugutaja hambatüükad suus. «Oh, mis see loeb!» hüüdis ta. «Ma ju armastan teda, ma teen ta nooreks ja ilusaks, ükskõik kui vanaks ta ka ei jääks!»

«Kuulakem siis pöökpuud, ta on minu sõber,» ütles kuu. «Võib-olla teab tema nõu anda?» — «Ei, ma ei saa teid aidata,» vastas pöök. «Sügavale minu tüvesse on ta lõiganud tema nime, ja teda pean ma alati paluma ja õnnistama.»

Siis adus kuu, et kõik on asjata, ega manitsenud enam kunagi noormeest, kui see tema valgel kurtis.»

Kui ka see lugu oli igast kandist läbi arutatud, kinkis luuletaja Vilhelm neile meelsasti kolmandagi jutu, mis oli kõige lühem:

«Maakera on liivatera. Ta sattus kord ühele väikesele tüdrukule silma. See tegi haiget. Tüdrukuke hõõrus silma ja nuttis. «Kohe aitan sind, sõbrake,» ütles tema vanaema. Aga temagi ei saanud liivakübet silmast välja. «Nuta kõvemini, sõbrake,» ütles vanaema. «Siis tuleb ta koos pisaratega välja!» Väike tüdruk aina nuttis, ja lõpuks tuligi puru välja. Nüüd oli maakera tüdruku märjal põsel, kui see ringi jooksis ja mängis. Põsk kuivas ära. Liivatera kukkus põllule maha. «Mis te siin lamate?» hüüdis maakera teistele liivateradele. «Hõi, sealt tuleb metsik tuul, lendame temaga kaasa!» Ja tuul sööstiski ligi, huu-huu! Liivaterad kerkisid õhku, tõusidki lendu. Kogu põld lendas, ja vaene talumees jooksis talle karjudes järele: «Jää koju minu juurde, kallis põld! Miks sa ära lendad ja mu kodu hukatusse saadad? Jää

nüüd, jää nüüd ometi siia, kallis põld!» Aga see ei aidanud, põld muudkui lendas. Kõige ees vuhises minema maakera. See tuiskas läbi akna ühe õpetatud mehe tuppa, kes kirjutas hiiglasuurt raamatut elu kohta. Maakera maandus otse õpetlase sulele tindi sisse, nii et mees tegi kirjavea. Sedasi juhtuski, et tema raamat elust tuli puhta vale välja. Paljud inimesed lugesid seda raamatut ja jäid seda uskuma, ning sellest tuli, et paljudega juhtus õnnetusi ja nad pidid selle pärast nutma, et nad õpetatud mehe sõnu uskunud olid.»

Sepp Jonatani paluti samuti midagi jutustada. Kuid seekord põikles ta jutustamisest kõrvale. Selle asemel võttis ta oma väikese suupilli välja. Sepp ei pruukinud seda, millal juhtus, sellegipoolest oli see tema uhkus. Kui ta viimaks pilliloo lahti lõi, arvas ta tegelikult, et teised hindavad seda niisama kõrgelt kui ta isegi. Seda, milles inimene kuigivõrd osav ei ole, tõstab ta ise ju sageli suure au sisse. Nüüdki pigistas ta oma suured kämblad väikese pilli ümber kooku, tõstis mänguriista habeme juurde ja hakkas valssi mängima. Aga oh häda, väike pill oli tema taskus alalisest rõskusest kähedaks ja raskemeelseks jäänud. Jonatan puhus siiski valsi lõpuni ja läks üle melanhoolsele viisile, mis suupilli murdunud häälega paremini kokku sobis. Ja järsku oli väike pill otsekui ümber vahetatud. Valed, kaeblikud helid kerkisid üles metsikus, imelises ilus, võbeldes ja paisudes. Siis võttis sepp suupilli habemest ja silmitses seda imestunult. Seejärel pöördus ta ümber. Eemal nurgas, seljaga meeste poole, seisis moosekant Ivan kummargil oma viiuli kohal, millest ta nõnda kurbliku uha ja iluga helisid välja tõmbas.

KUUENDA ÕHTU PAJATUSED

KUIDAS JONATAN HOMMIKUSEL JALUTUSKÄIGUL KÕRGEMAT KOHUT KOHTAS

Kuigi sepp Jonatan magas harilikult nagu nott, oli ta seekord kogu ülejäänud osa sellest ööst, millal nad Askeladi paranemist pühitsesid, õige kerge ja halva unega. Pea pidutsemisest ja mõtetest raske, ajas ta end oma õlekotilt hommikul vara enne koitu üles. Sepal ei olnud uuri kaasas, aga nägu küll, et maja, tänav ja kogu suurlinn uppusid endiselt surmavaikusse ja pimedusse, teadis ta täpselt, mis kell on. Ühtegi häält polnud kuulda, kuid sepp hoomas, et selsamal hetkel kaigub üle maa, talust tallu, tarest tarre, üle põldude-rabade teist korda öine kukelaul, ja rutem kui aovalgus ise lennata jõuab, rõkkab teade sellest ühest rannast teise.

Siis tõusis sepp vaikselt üles ja läks väikesse rõskesse pesuruumi. Ta pani tule põlema ja tõmbas särgi seljast, jäädes üksnes pükste väele. Ta valas palisse vett, võttis pihutäis rohelist seepi ja pesi ennast nii põhjalikult puhtaks, nagu seda ainult paar korda aastas ette tuli. Mööda tema vägevat selga voolas lahinal vett alla, ja laial karvasel rinnal sätendas tuhandeid piisku, otsekui oleks talle hulk kalliskividega kaunistatud ordeneid antud. Siis pani ta selga uue lõuendsärgi, mille ta oli ostnud, ja pügas kääridega habet. Ta vaatas oma riided hoolikalt üle, lõikas pükstel paar narmendavat niidijuppi ära ning lappis nõela ja niidiga kuuevarrukate kulunud küünarnukikohti. Seejärel nühkis ta rõivastelt kõige hullemad plekid, lootes sealjuures, et need tee peal ära kuivavad.

Lõpuks oli sepp minekuvalmis, pudel taskus. Ja nüüd lõi tasvas hahetama. Koiduvalguse raudsed kiired langesid aknast väikesse kambrisse, kus Vabahärra endist viisi istus. Sepp tegi ukse ettevaatlikult lahti ja astus üle läve sisse, kuid kahin ei pannud Vabahärrat isegi liigatama. Väikesel laual tema ees vedeles kuhjas pabereid ja protokolle, sealsamas oli ka tindipott. Ainult tint väsimatu Vabahärra sulel oli ära kuivanud. Laua teises otsas seisis rasvaküünal, mis oli peaaegu lõpuni põlenud ja andis tema vasakule näopoolele hallaka varjundi, samal ajal kui aovalgus teise külje näost

peaaegu sinkjaks värvis. Jonatan arvas alguses, et ta on surnud. Kuid Vabahärra lihtsalt magas, sirge seljaga, vankumatu nagu alati.

Sepp pani Vabahärra ette mitu patakat suuri rahatähti ja peitis need hädapärast ühe täiskirjutatud paberilehe alla.

Askeladi juures istus valvates vana Sallust. Siingi oli kummaliselt vaikne. Askelad magas kergelt otsekui lind ja tema hingetõmmete tasane kahin tegi vaikuse raskeks. Teravajooneline valge poisinägu naeratas unes. Vana Sallust langetas raamatu ja vaatas üle prillide sepa poole. Raamat, mida tark Sallust parajasti luges, oli lastejutt, aga see ei oleks seppa enam imestama pannud, isegi kui ta seda oleks märganud. Siis tõstis sepp käe mütsi juurde ja Sallust noogutas tõsiselt.

Nõnda vaatas sepp kõik varjupaigas magajad üle; ta läks läbi samariitlastekööginuurde magamissaali, astudes üle lamavate kaltsupundarde, põhukottidel magavate inimvrakkide. Nüüd viibisid nad unelmates — kui neil neid üldse oli — kusagil «ära»; magades olid nad vabad. Õhk oli läpane, suud ja sõõrmed pidasid raske, otsekui vatise õhuga võitlust. Sepp seisis, käed seljal, ning silmitses seda ülearuste elude panipaika. Tema pudelist ei olnud siin küllalt abi olnud. Siis tõstis ta sõrmed mütsi juurde, jättis ohkiva ja norskava inimtalliga hüvasti ning läks välja.

Hämaras eeskojas rippus kärbestest plekiline ristilöödu pilt. Sepp jäi seda vaatama. «Sinuga oleks tarvis sina peal olla,» ütles ta. Jättis seejärel hüvasti ja läks.

Tänavad olid varase aovalguse paistes alles vaiksed. Sügavad uduihmjad praod, mille põhjas ei roomanud kedagi. Siin ei olnud ühtegi inimest; need võisid olla kas surnud või üheskoos linnast ära sõitnud. Muidugi vuhatas mõni üksik neist aeg-ajalt hommikutõttude sunnil mööda tänavat vastu; aga need ei olnud veel inimesed, ükspäinis varjud, mis liikuma sööstsid, kohustusemõtted, mis edasi tormasid, ilma et «mina» oleks kaasa tulnud. Nad liugusid tänavaõõnsuses, just nagu oleksid nad kõigest selle hägused mälestused kaugetest minevikuaegadest.

Ainult üks inimene kõndis tänaval. See oli sepp. Ta nägi kõike, pani kõike tähele, ise viisipärase rahuga edasi sammudes. Päike oli juba sündinud; tänavalõhe ülemises osas lasus kihina sügisest valgust, sellal kui all põhjas oli endiselt hämar. Aga kui vähe seda päikesevalgust ka läbi praoõõne majaderea vahel tumedate müürideni välja poleks jõudnud, istusid neil müüridel juba laisad kärbseparved. Loiu sumi-

naga lendasid kärbsed sinna päikest võtma: jumal, kui hiline aastaaeg, pinisesid nad, ise külmast värisedes. Katuseräästast pudenes varblaste vilpsatusi otsekui pikki helipiisku, ja puhuti kukutas mõni värvu end otsekui kivi alla prakku hobusepabulate sekka.

Jonatan jõudis varsti niisuguste tänavateni, mida ta ei tundnud. Ta läks edasi, kuhu jalad viisid, sest ta mõtles, et tal on aega küll. Kõrvaltänavat pidi kandus temani soolasest veest lehkavat tuulevinu ja ta seadis sammud sinnapoole. Siis jõudis ta vanade kanalite juurde, kus oli näha väikesi kuunareid, lösakil onne, võrke, heeringakaste ja vett, mis kõike vastu peegeldas. Kõik oli siin vaiksel hommikutunnil kahekordne. Majad, sillad, paadid vees ei katkesta niisugusest kohas kunagi oma hommikust jutuvada, kui keegi peale satub. Siin on tõeline muinasjutt äsja peitu pugenud, iseäralikud olendid on jõudnud hetk varem sillapostide ja väravate taha rettu ronida — just siis, kui keegi tänavanurga tagant välja keerab. Sepp seisis mitmes kohas vaikselt paigal ja vaatas ringi; siis seadis ta sammud selle saladuse poole, mis tundus kõige kutsuvam olevat. Varsti jõudis ta suurde sadamasse, kus maailm on karmim, süngem, metsikum ja kuhu suubub palju saatusi.

Sepp kõndis tükk maad ja aega piki kaiservi. Siin-seal kuuride ja laoplatside juures kohtas ta magavaid inimesi, kõigile nähtaval hommikupäikese kiirguses, mis on ühtedele õnnelubaja, teistele lihtsalt needus.

Aga siin, jämerohmakas külmas sadamamaailmas, kus varane päikesevalgus ometi kuldsete liistakutena vee kohal heljus, kohtas ta ka ühte ärkvelolijat. Ta oli sattunud laoplatsile, kus lasusid virnas toored, auravad lauad ja seisid terved tornid suuri õlivaate.

«Tere hommikust!» ütles kähe hauahääl.

«Tere hommikust,» vastas sepp ümber pöördudes.

Kõrgel üleval õlivaatidest torni otsas kükitas hernehirmutis.

«Sina vahid mind ja mina vahin sind,» ütles hernehirmutis, kellel oli süles päikesepaistes helklev pudel.

«Sind mä olengi otsinud,» ütles Jonatan.

«Ega sa õle ei paku, sepp?» vastas hernehirmutis. «Mind oleks esimestel päevadel kerge olnud üles leida. Ma istusin nimelt ühtelugu «Triikraua» kõrtsis oma nõo juures. Aga sina ei tulnud ega saatnud isegi mitte sõna. On sul selle kohta midagi juurde lisada?»

«Mul on üht-teist muudki teha olnud,» ütles sepp kohme-

tult. «Aga õigupoolest olen ma sinu peale üsna palju mõtelnud.»

«Mitte jutt ei pea sulle juhttüüriks olema, vaid sa ise pead oma sõnu juhtima!» ütles arestivaht, sest tema see ju oli. «Ma olin kannatlik, kuid sina valmistasid mulle pettumuse. Nagu ma ütlesin, istusin ma «Triikrauas» ja ootasin, kuni mu nõbu, see ussike, mind välja viskas.»

Ta pani pudeli suu peale ja võttis tubli lonksu. Seejärel ta sülitas ja vaatas oma kõrgelt aujärjelt kavala näoga Jonatani, ise silma tehes.

Arestivahti võis ainult suuri vaevu ära tunda. Seljas olid tal mingid vanad räämas kodinad; need olid tema jaoks liiga suured. Vahajalt läikivast sinkjast munapeast tõrrutas nädalavanune habe. Selles haisvas olendis ei olnud enam midagi endisest uhkest ametimehest.

«Jõllitad mind nagu imetegu!» hüüdis ta irvitades. «Kuula nüüd! Ma olen õnnelikuks saanud. Täna on minu pulmahommik. Pruut on siin!» Ja ta patsutas pudelit ning õõtsutas seda käsivarrel. «Siin on minu aare! Sinu oma vastu ma seda ei vaheta, mitte iialgi! Ma olen õnnelik, sepp!» pröökas ta kaela õieli aiades.

«Tule alla ja räägi mulle see lugu ära,» ütles sepp.

«Ei tule!» vastas arestivaht muiates. «Enam ma ei tule. Ma olen liiga õnnelik. Nojah, sa võid üles ronida ja mind jõuga alla tuua, eks ole. Seda sa võid! Sa võid mulle naha peale anda. Mind surnuks lüüa, kui see sulle meeldib. Aga see ei tähenda mitte kõige vähematki. On nimelt juba hiljaks.»

Sepp seisis ja vedas kepiga jutte märga saepurusse, mida siin ümberringi kõikjal vedeles. Latakate alt tuli nähtavale usse.

«Aga seda sa ju ei tee, sepakene!» hüüdis arestivaht oma musta nimetissõrme tõstes. «Sa tead, et sul ei ole enam õigust mind puutuda, eks ole. Tead küll, et mina olen nüüd kaitse all. Ei, pagan, seda sa võib-olla ei teagi? Ma seletan sulle asja ära. Jah, mind kaitseb kõige kõrgem kohtukorraldus. Kõige vägevam politseiülem maailmas! Ja mina olen kõige kõrgema kohtu teener ja sulane, et sa teaksid. Hahaa! On sul nüüd selge, et sa oled meil peos? Et sa oled nüüd kõige kõrgema õigluse kätes?»

Arestivaht muigas, nii et silmad tema sinkjasse munajasse pähe lausa ära uppusid.

«Varavõitu oled ennast täis kaaninud,» ütles Jonatan.

«Me ei ole ennast täis kaaninud,» vastas arestivaht. «Meie pea on selge nagu seebimull. Kuula nüüd meie juttu tähele,

panelikult, siis saad asjast aru. Jah, hiid, nagu sa oled, ja üks maise ilma vägevaid kröösusi, pisike oled sa praegu sellegipoolest. Sa pead meie kohtu ette astuma! Meie oleme nii sinu süüdistaja ja kaitsja kui ka kohtumõistja. Sa pead aru saama, et asi on nii. Juura on juura.»

Arestivaht jõi jälle ja sülitas. Jonatan nägi, et ta oli maganud õlivaatide kõrval pujupuhmas paaril kotil ja ajalehtedel. Siis olid nad väheke aega vait ja silmitsesid sadama helenevaid vetevooge.

«Kuhu sa siis minna kavatsesid?» küsis hernehirmutis ülevalt.

«Nüüd peab see päev kätte jõudma, millal pudel kuningale tagasi antakse,» vastas sepp. «Ja säärasel puhul peab ju viisakal ajal minema hakkama.»

«Õigel ajal!» ütles kogu tornist. «Sest asi oli ju selles, et kõigepealt tuli sind meie ette tuua. Meie oleme kohus, kes tõuseb vara üles, tead! Mis kell ongi? Kus kuradi kohas mu ilus kallis uur nüüd on, mille ma iseenesele kümneaastase ustava teenistuse eest koosseisulisel kohal kinkisin? Kus sa ometi oled, mu väike truudusekellake? Kus, pagan võtaks?»

Ta hakkas taskutes tuhrama ja oleks äärepealt alla veerenud.

«Need ei ole ju minu taskud ega minu rõivad?» pahvatas ta. «Oh ei, see on ju minu kohtunikurüü. Nojah, muud rõivad andsin ma ära, et oma aaret kätte võita. Ja sinu, mu väike armas kellake, andsin ma samuti ära, et aaret saada. Oleks sul ometi hea olla, seal kus sa oled. Aitüma sulle kõige eest, väike elukellake, kuigi sa tiksusid mulle ju tegelikult ükspäinis õnnetuid silmapilke ette. Jah, oli üks mees, kes leidis maa seest aarde. Siis müüs ta kõik maha, mis tal oli, ja ostis aarde ära. Ja sai õnnelikuks. Nõndaviisi olen minagi õnnelik. Ma läksin omadega rappa. Läksin põhja. Ja siis sai minust kohtumõistja. Tõuse püsti, sepp, kui me räägime sinuga nagu kohtumõistja!»

«Mis sul siis ütelda on?» küsis sepp.

«Üks päev mõistab teise üle kohut ja viimne nendest mõistab kohut kõikide üle,» vastas hernehirmutis. «Ega sina üksi end vanasõnadega tähtsaks teha ei saa.»

«Tühi vaat kõmiseb ikka kõige kõvemini,» tähendas sepp ja naaldus raskelt oma tammesauale. Veel tundus talle, et sepp on parasjagu, enne kui ta kuninga juures peab olema. Aga selles asjas oli midagi imelikku, ja sepp pidi järele proovima, kas ta suudab aidata arestivahil uuesti jalgu alla saada või mitte.

«On juba liiga hilja!» ütles hernehirmutis kaela päikese poole õieli ajades. «Kui arestivaht ja korralik inimene käisin ma omadega põhja. Ja nüüd me oleme kohtumõistja. Meil on veel kõigest lühike, üürike hetk elada jäänud, sepp! Sest kui päike jõuab seal selle pakkhoone katusekelba kohale, siis rändan mina maisest riigist minema. Ja see otsus ei kuulu edasikaebamisele. Aga praegu oma viletsuse viimsel tunnil olen ma määratud kõrge kohtu teenriks ja pandud tõde rääkima. Ometi on kummaline tunne oma lõpule nõnda lähedal olla.»

Siin jäi arestivaht vait. Ta puhkes nutma ja tõnnis justkui laps, valju häälega ja kõõksudes, ning hõõrus määrdunud sõrmenukkidega pisaraid näole laiali.

«Kurval on alati nutt varuks!» ütles Jonatan. «Kuid ole nüüd rahulik, küll me mingi väljapääsu leiame!»

«Ei,» luksatas hirmutis ülevalt. «Ei, siin ütleb su vägi üles, sepp, ja siin oled sa ise väike. Sa arvad, et ma tõnnin kurva meele pärast, eks ole? Sa ei saa millestki aru. Ma nutan hoopis rõõmust! Ma ei mäleta, et oleksin poisikesepõlvest saadik kunagi hommikul vara nii rõõmus olnud kui praegu. Jah, võib-olla teen ma seeläbi suurt pattu, et ma varsti siit ilmast ära lähen, nõnda nagu otsustatud on. Aga mulle tundub, et see antakse mulle andeks. Muidu ei oleks mind viimsel tunnil õigust ja kohut mõistma määratud, säärast reo, nagu ma olen. Ja ma teen juba ühe jalaga hauas ühe hea teo. Ma tean seda! Ja selle võiks minusugune narr ja vusserdaja tegemata jätta, kui mitte surma valitseja mind ei aitaks ja mulle jõudu ei annaks. Aga ära nüüd seisa ja kõõlu oma kepi najal! Istu laudade peale maha, kuni ma sulle õpetust jagan. Siis võid uuesti üles tõusta, kui kohtuotsus teatavaks tehakse.»

Jonatan istus puudele, kust päikesepaistel levis värsket vaigulõhna. Ta pistis saua põlvede vahele ja tõmbas mütsi sügavamalt silmadele, sest valgus oli nüüd sedavõrd ere, et ta suutis üksnes suurivaevu kõneleja poole vaadata. Õlivaadid kilgendasid päikese käes, just nagu oleks arestivaht vägeval hõbedasel troonil istunud.

«Kui sa mind jätiseks kutsud, siis olen ma sinuga nõus,» jätkas too kitkutud vares ülevalt. «On, nagu oleksin ma alati määratud olnud inimestele lolli mängima. Aga ma katsusin elada nagu ontlik ja aus inimene. Kõige halvem oli see, et ma oma sisimas kartsin, et minus tõelist eneseväärikust ja julgust ei olegi. Aga kui ma omadega põhja vajusin, vaata, siis avastasin ma kummatigi, et pisitilluke kübe eneseväärikust minus ikkagi on, ja see oli puhas ja ilus ja klaar nagu

vihmapiisk. Sa läksid minu juurest tol õhtul minema, kui ma magasin, eks ole. Heakene küll, ma uskusin sinusse sellegipoolest. Läksin «Triikrauda» oma nõo juurde ja jäin sind ootama. Siis aga tulid nuhid, kes olid mind üles nuuskinud ja tahtsid nüüd midagi sinu kohta välja nuuskida. Nad tahtsid teada saada, kas ma sind tunnen, ja ma pidin vastama, et tunnen küll, sest valetada ma ei tahtnud. Aga midagi rohkemat nad minu käest teada ei saanud, seal oli minu eneseväärikus mängus. Kuid ma läksin oma nõoga tema suure suu pärast tülli ja ta viskas mind ukse taha. Mul ei olnud enam punast krossigi järel ja nõnda ma lõpetasingi prügihunnikus, sest selle linna põhi on üks suur lossimisplats. Aga eneseväärikus oli mul alles. Sest ma ootasin sind, aga sina ei tulnud ega saatnud ka sõna, ja seda sa oleksid ju pidanud tegema, eks ole? Pealegi ära unusta, et paber oli mul endiselt olemas, nii et ma oleksin võinud politseisse minna ja sind õrrelt alla lükata. Ja see oli ju minu kui ametiisiku kohus, eks ole? Kuid ma ei teinud seda, ja minu eneseväärikus jäi puutumata. Ja nõnda lasksin ma ennast oma ametist alla prügimäele tõugata, sest midagi oli mul ju sinu vastu alles jäänud. Mis, kas sa magad või?»

«See on nüüd küll natuke üle pakutud,» vastas sepp, kelle päikeselõõsk ja puude lõhn tõepoolest natuke uimaseks olid teinud. «Aga ma hakkan juba arvama, et sa võtad kõike seda liiga südamesse.»

«Katsu ometigi mõista, et mulle on see nii-ütelda omaenda matusekõne pidamine,» ütles arestivaht. «Niisugusel silmapilgul võiksid sa vähemalt ärkvelgi olla.»

«Küllap kõik asjad jutti saavad,» ütles sepp haigutust habemesse peites. «Nagu ma kunagi juba ütlesin, annan ma end õigel ajal ja õiges kohas üles ja tõmban sellele vanale koole kriipsu peale. Ja siis saad sa oma koha tagasi.»

«Mis sinule on õige aeg, on minule liiga hilja!» vastas hernehirmutis. «Kui kaart on lauale pandud, siis on ta maas! Ja see pisuke ilus eneseväärikus, mille ma oma elust olen leidnud, ei luba mul iial tagasi tulla ja ilma eneseväärikuseta viletsaks mehikeseks muutuda. See ei luba mul ka tühja konnakarbi kombel maailma rannale vedelema jääda. Kui ma elama pean, siis saan ma elada üksnes kõntsas nagu ussike, ja siis muudaksin ma ju selle lirvaks, kes praegu on minu pruut! Vaata teda!» hüüdis ta naerdes ja kergitas helklevat pudelit. «Ma ei ole seda aaret kurjasti tarvitanud, nagu sa arvad, ma ei ole purjus, nagu sa arvad, olen võtnud ainult kaks püha kohtunikusõõmu, mis ma sinu nähes rüüpasin.

Mul ei ole julguseks viina vaja võtta. Rohkem ma oma aaret ei puutu! Seda kallim ta on!»

«Hüvasti, kaunis aare!» ütles ta pudelile, tõstis selle üles ja lõi vastu õlivaadi serva puruks. «Nüüd olen ma päratu rikas, sepp! Nüüd olen ma ilmatu tugev! Nüüd on minu elus kätte jõudnud see hetk, kus ma olen mees ja tõeline inimene. Ma ei taha enam ussike olla! Sellepärast jätangi varsti selle ilusa maailmaga hüvasti. Aga nüüd tõuse püsti, sepp Jonatan, sest kohus on koos!»

Seda hüüdis hernehirmutis vägeval häälel, mis kõmatas üle tühja laoplatsi ning sadama vaikse, kuldse vetevälja. Ja sepp upitas ennast kõheldes püsti.

«Seal sa nüüd seisad, korralik mees!» ütles hääl ülevalt. «Sa oled korralik mees, kellest on saanud vägev mees. Sul on võimu, et inimesi ja kõiki asju liikuma panna. Vägev mees sammub läbi inimmere otsekui lehm läbi viljapõllu. Kõik peenikesed kõrred peavad tema ees kõrvale painduma ja paljud murduvad tema all, ilma et ta seda märkakski. Siin näed sa ühte väikest tera, jah, võib-olla kõigest kõlgast, mille sinu vägevad saapad on viljapeast kaugele eemale ropsanud, ja nüüd on ta omadega läbi. Pea meeles, et sind ei süüdista praegu mitte mina, kõlgas ise. Ei, ma olin molkus ja annan oma vigade eest ka ise vastust. Ja ma olen praegusel hetkel õnnelik inimene. Sind aga süüdistab kohtumõistja! Me süüdistame sind selles, et sa väikese viljatera jalaga eemale tõukasid. Selle eest pead sa ka vastust andma ja selle eest mõistetakse sinu üle kohut. Sa oled korralik mees ja läksid edasi heas usus, aga sedamööda kuidas sinu vägi kasvas, eks ole, pudenes sinu pärast maha palju väikesi viljateri, ja võib-olla sa ei näinudki seda, aga meie näeme. Selle eest pead sa vastust andma, ükskõik kui hea sinu usk ka ei oleks. Me ei mõista sind maapealsesse vangi, vaid mõistame sind surmapealuu ja sinu rinnakorvi vangistusse. Meie otsus kõlab, et sa ei pea seda narri ja jätist õlivaatidelt mitte ära unustama! Meie otsus kõlab, et sa pead üha sagedamini mõtlema oma vastutuse peale. Meie otsus kõlab, et sa pead nägema hakkama paljusid asju, milles sa süüdi oled, ja et need asjad käivad sinuga kaasas. Meie otsus kõlab, et kui kohus pärib sinu käest aru, siis on see sinu oma tahtmine kõigest aru anda, sepp Jonatan. Oled sa meie otsusega päri?»

«Ju ta siis peab nõnda olema,» vastas sepp, mõtlikult mütsi maha võttes.

«Rohkem midagi meie kahe vahele jäänud ei ole,» ütles nuttev ja hädine hernehirmutis ülevalt, oma räämas riiete

sisse kössi vajunud. «Nüüd võid sa ära minna. Käi seda teed, mida sa pead käima. Aga ära sa ennast Loti naise kombel ümber pööra! Mine oma teed ja ela hästi!»

Jonatan ei osanud muud targemat teha kui minema hakata; segamööda sammus ta tagasi piki päikesepaistelist kaid, sama teed, kust ta oli tulnud. Ta ei pööranud ümber, vaid üksnes läks ja katsus kuulatada. Kummatigi ei kuulnud ta midagi, ja varsti jõudis ta kohta, kus ühe suure laevatehase müra summutas kõik muud hääled. Kaikuvate vasaralöökide kõmin viis tema mõtted koju, oma sepikotta. Jah, oleks ta praegu oma alasi juures seisnud! Inimese elu oli imelik ja inimesed ise keerulised, ning kõik nad andsid rohkem mõtlemisainet, kui sepa tarkus seda võtta suutis. Aga hõõguv ümar teraslatt otsapidi vasara all, sellest võis aru saada; adratera, vikatileht, hobusekabi, jah, ja poisinääpsud, kes sepale kangesti jõõtsa ihkasid tõmmata — vaat sellest võis aru saada.

Selleks ajaks, kui peenemad saksad üles tõusevad, teatas sepp Jonatan oma tulekust kuninga residentsis. Talle anti teada, et kuningas ei võta sel päeval vastu, et teda võib kohata alles järgmisel teisipäeval ja et oma külaskäigust on tarvis ette teatada.

See oli sepale küll üpris ränk pettumus, kuid lõbus päev pehmendab pahameelt otsekui sulgne padi, ja ehkki me teame tema läbielamustest päeva teisel poolel kaunikesti vähe, on kummatigi ilmsiks tulnud, et sel päeval lahutas sepp natuke meelt, käis tsirkuses, tegi lähemalt linnaga tutvust ja viibis hiliõhtul, nagu keelepeks kinnitab, ühes kõike-muud-kui sõlitses joogimajas väga kergemeelses seltskonnas, kus see hiiglane, kes oma kogu poolest nõnda silma torkas, halastava sugupoole juures suuri laineid lõi.

Igal juhul oli alati ärkvel Vabahärra tunnistajaks, et Jonatan jõudis varjupaika väga hilja ja et tal olid lõhnad juures.

«Mul on sulle üks tõsine sõnum edasi ütelda,» lausus Vabahärra, kes oleks võinud Tõsiduse ausamba loomisel modelliks olla. «See vaene raskemeelne mees, keda me tookord õhtul üllatasime, leides ta sealt, kus tema koht ei olnud, on täna häbis ja meeltesegaduses eneselt elu võtnud. Mis sa selle peale kostad?»

Selle peale tõmbas sepp taskust plasku, mille ta päeva jooksul enesele oli muretsenud. Ta pakkus Vabahärrale südamekosutust, kuid see raputas vaikides pead. Siis võttis Jonatan pudelist lonksu, lõi käega, läks tuppa ja viskas enda pikali.

SEPP SATUB VAENUJALALE ÜHE MÕJUVÕIMSA TOIMETAJAGA

Jonatanil ei olnud paremat nõu varuks kui teisipäevani varjupaika elama jääda. Kuid perenaise abilise surma järel lasus majal karistuse vari, ehkki tunti rõõmu, et Askelad nüüd jõudsasti paranes. Kõige suuremas masenduses oli siiski perenaine, ja tõsistest kohustustest äravaevatud Vabahärral oli kõigile oma tegemistele vaatamata temaga pikki jutuajamisi. Nende vahepeal leidis kahvatu naine enesele väsimatult töid ja askeldusi. Ennekõike tahtis ta midagi Askeladi heaks teha.

Aga meie sõber Askelad ei olnud ohtliku haiguse järel sugugi mitte vagur ega tänulik ja lükkas perenaise emaliku hoolitsusе külmalt tagasi. Askelad oli oma nõrkuse ja kalli aja kaotamise pärast vihane. Äre ja kunnatu oli ta, tigedust täis kõigi vastu, kes teda aidanud olid, ja ütles suisa välja, et ta teab väga hästi, et teda tahetakse reeta ja võimudele välja anda, niipea kui ta pisut kosunud on.

Askeladi silmad ei talunud veel kuigi hästi lugemist. Kummatigi lahendas ta lubjatud seinal voodi kõrval pliiatsiga peadpööritavaid rehkendusülesandeid. Kui sein oli neid juba täis, kirjutas ta edasi linale, padjapüürile ja särgile. Perenaine märkas seda, kuid ei ütelnud esialgu midagi. Ta tuli parajasti haigele süüa tooma. Aga kui ta tüki aja pärast uuesti sisse astus, kirjutas Askelad särgile aina edasi ega olnud söögi poole isegi vaadanud. Siis sai ta esimest korda võtta. Ülepakutud viisakusega palus ta siis toidu, lina, padjapüüri ja särgi pärast vabandust. Ta palus, et perenaine selle kõik viimse kroonini arve sisse paneks. Sellega on kõik jälle korras, arvas Askelad, heitis jäise naeratusega uuesti voodisse pikali ja süvenes oma astronoomilistesse arvudesse.

Aga siis tehti Askeladile kõige hullem peapesu, mis talle eales osaks oli saanud. Perenaine ütles, et ta on kohutav egoist ja narr. Tema narril ülespuhutusel ei ole ju mingeid piire. Ta pilkab neid, kes on tema elu eest palunud ja võidelnud, ning seab oma mõistuse nende hoolitsusest sadu kordi kõrgemale — selle oma tohutu mõistuse, mis ometi ei andnud talle isegi nii palju, et ta suudaks maksta sellesama särgi pesemise eest, mille ta ära on määrinud.

Askelad jõrises vastu, nii hästi kui suutis. Ta ei varjanud oma põhjatut põlgust selle variserliku varjupaiga ja silmakirjatseva perenaise vastu. Kuid perenaine oli tugev ja asus ainult ägedamini rünnakule. Jah, ta püüdis Askeladis isegi

kahetsuse- ja patutunnet äratada. Tahtis teda ümber pöörata. Aga Askelad ei lasknud ennast pöörata. Siis läks perenaine oma tuppa ja nuttis kibedasti.

Tagasi tulles oli tal Askeladi tarvis kaasas uus kirjaplokk. Selle peale oli neil veel paar ägedat kokkupõrget, ja iga kord tuli perenaine kirjaplokiga tagasi. Viimaks võttis Askelad selle vastu, ilma et oleks meelt muutnud. Nende ränkade võitluste järel kustutas ta perenaise siiski reeturite nimekirjast maha.

Askelad muutus targemaks ja vaiksemaks. Kogu tema vihavimm pöördus nüüd sepp Jonatani vastu. Sepp oli kahtlane tüüp, kes nägi ainult heasüdamlik välja. Tegelikult oli tal salajane ühiskonnavaenulik missioon. Nõndaviisi seletas Askelad tema heategevust. Ja sepp röövinud temalt raha ning toonud ta sellesse majja, et teda päriselt oma võrku mässida. Seda kõike jutustas Askelad ülinaiivsele Kristianile, kes hankis talle maiustuseks karamellkompvekke — salapatt, mille küüsis nad mõlemad olid.

Askelad paranes kiiresti ja sai nüüd tormilisi, ägedas vaidluses mööduvaid ladina keele tunde doktor Kalibani ja rahulikke pikki toredaid füüsikatunde vana Sallusti käest.

Liiga väsitav oleks jutustada üksikasjaliselt sellest palujate voolust, mis vahetpidamata varjupaiga sisemusse pulbitses, seda enam, et hädaliste teenindamine muutus sepale isegi väga pingutavaks. Mitu korda tuli väsimatul Vabahärral seppa kogu selle tõsiduse ja huvi puudumise pärast tabavate sõnadega noomida. Vabahärra oli teda muuseas kahtlustama hakanud, et ta liiga tihti oma plaskut täis laseb tempida.

Aga palujate sorteerimine ja õigetele abi andmine oli ka väga nõudlik ülesanne, kuigi Jonatan ja vennaksed said nüüd asjatundlikkude inimeste, praosti saadetud kogudusetöötajate käest abi.

Ühel hommikupoolikul tuli sepa juurde suur kiilaspäine türd mees. Naeratades esitles ta ennast kui toompraosti, varjupaiga ja luterliku võõrastemaja esimeest. Ta juhatanud sel hommikul hommikupalvust, kus tal olnud nõrk lootus kohata ka seppa, ütles ta.

»Ma olen teist muidugi palju kuulnud,» rääkis ta edasi. »Aitäh teile kõige eest, mis te siin vaeste linnaosas ära teete. See on palju aastaid olnud minu kõige kallim tööpõld, mida ma oma kasinate võimete järgi olen kündnud ja külvanud. Aga ma tunnistan ka, et see põld on liiga vähe vilja kandnud. Me oleme viinamäel tööd rüganud üksteist tundi järjest, aga kaheteistkümnendal olete teie kaugemale jõudnud.»

Seda ei tahtnud sepp hästi uskuda. Raha-abi on lihtsalt raha, ja sellega on ka kõik üteldud.

«Nojah, olgem tasase meelega ja mõistlikud,» ütles toompraost. «Mulle meeldib tervet inimmõistust pruukida. Jah, raha ja veel kord raha, see on tähtis asi. Jutlusest üksi ei ole ju neile küll, kes tühja kõhtu kannatavad, ega aita neid ka ainumalt laulmine, kellel riidehilpu selga pole panna. Ja nõnda hästi ei ole me suutnud oma tööd teha, et me oma kahest leivast ja viiest väikesest kalast[1] kõik suud söönuks oleksime saanud. Nüüd aga tulete teie otsekui ingel taevast! Aga mul on teile üks ettepanek. Kolige meie luterlikku võõrastemajja üle! Seal te leiate ideaalsemad tingimused imede tegemiseks.»

«See koht on nagu koduseks saanud,» vastas sepp kõheldes.

«Kulla sõber, ma kuulen, te olete umbusklik!» ütles praost südamest ja valjusti naerdes. «Hingekarjastel on röövli kuulsus! Me tahame rahva taskuid puistata. Ma kinnitan teile, et just seda ma tahangi! Hahaa! Ma tahan teid tõepoolest lõksu püüda, et teie suured rahaannid neile kõige paremal viisil kasu tooksid, kes seda teenitult vajavad. Eks ole tõsi, isegi heategusid tuleb teha teatud korra ja plaani järgi! Siin varjupaigas on see liiga raske, jah, teile üsna võimatugi. Aga kui te võõrastemajja üle kolite, siis saate kõige paremad ruumid ja suurepärased abilised, kes tunnevad kvartalit ja selle elanikkonda nagu oma taskut. Ma usun, et teie kingitused võivad tõepoolest õnnistuseks olla, kui neid jagatakse niisugustes oludes, mis, peab ütlema, ei ole mitte üksi märksa praktilisemad ja korrakohasemad, vaid ka üldsuse silmis küllalt usaldusväärsed!»

Kuna sepp ei jõudnud selgusele, kas kõrgelseisva mehe sõnade taga ka midagi muud varjul võis olla, siis oli ta kogu aeg natuke kahkvel. Ta tahtis parema meelega varjupaika jääda ja pealegi kavatses ta ju varsti koju tagasi sõita. Ja kui Vabahärra ligi astus ja tema käestki arvamust küsiti, hoidis ta Jonatani poole.

«Teie auväärsus,» ütles Vabahärra kogu selle auväärsusega, mis moodustas tema loomuse, «loomulikult ei tähenda minu sõnad õieti mitte midagi. Aga kui mulle seda au osutatakse ja minu käest küsitakse, siis tahan ma vastata, et see lihtne varjupaik on töö tarvis paslik koht. Vaene inimene ei häbene siia sisse astuda, kuid paremat paika pelgab ta küll. Mõistagi ei püüa ma sellega sepp Jonatanile mõju avaldada, ja kui

[1] Matteuse evangeeliumi järgi viis leiba ja kaks kala. — *Tõlk.*

ta ära tahab kolida, siis annan ma talle kaasa oma head soovid, aga igal juhul mina pean küll siia jääma!»

«Nõnda suurt kõneosavust ma vist üle ei trumpa,» ütles praost mujates, aga kui tema lahke pilk Vabahärrat riivas, eigines sellesse terav ja uuriv helk, «kuid mõtelge selle asja üle veheke järele, kallid sõbrad! Meie pakkumine jääb loomulikult endist viisi jõusse! Nojah, eks ta ole! Ma ei taha vaidlustada, kallis sepp Jonatan, et olen natuke mures. Teie nähtavasti ei teagi, kui palju te nende heategudega enesele ohtlikke vaenlasi olete soetanud. Ma pean tunnistama sedagi, et meie arvamist mööda on teie suuri ande vahetevahel, jah, liiga tihtigi saanud vääritud ja raiskuläinud inimesed. Ma kardan, et teile võib ebameeldivusi kaela tulla. Te võiksite kindlamad olla, kui pöörduksite meie poole ja võtaksite oma suurepärast tööd teha meie kaitse all. Siis võiksime meiegi seda suurema rõõmuga heaks kiita. Ma tunnistan, et siin varjupaigas on juhtunud sündmusi, mille peale me peame vaatama teatud tõsiduse ja kohkumisega. Aga kallid sõbrad, mõtelge asja üle rahulikult järele!»

Nad nõustusid praosti ettepanekuga võtta kolm tema saadetud kogudusevenda endale abiks, ja lahkumisel kinkis eluterve südamlik praost Jonatanile oma kõige vahvama käepigistuse. Siin jäi praost kummatigi jänni; kondid ragisesid tal selle jumalagajätu ajal, aga ta isegi ei oiatanud.

Jah, asjatundlike abimeeste tulek oli hea asi, sest vohavas rahvasummas leidus üha rohkem kavaldajaid. Ilmus välja üha suuremaid ja aina tulisemaid idealiste ning prohveteid. Muide, toompraost polnud ainuke suurmees, kes sepa üles otsis. Tuli poliitikamehi ja toimetajaid, kellel oli raha kasutamise osas sepale head nõu anda. Kõige sügavama mulje jättis vägev toimetaja Krik, kes oli ühe mõjuvõimsa ja levinud ajalehe juht.

Kui Kriki tulekust teatati, ei avaldanud tema nimi Vabahärrale ja sepale mingit muljet, sest nad mõlemad olid ajakirjandusega vähe kursis. Kogudusevend protokolli taga ajas seevastu harjased turri, otsekui näeks ta jõledust. Toimetaja oli pikk tumedajuukseline käskiva olemisega mees. Ta sarnanes usutegelasega märksa rohkem kui toompraost, oli kardinali moodi, mida talle küll ütelda ei tohtinud, sest ta jälestas vaimulikkonda ega armastanud nalja. See mees oli ühtviisi kardetud nii oma erakonnas kui ka väljaspool seda; ta käis jõngilt ja ausameelselt oma sirget teed.

Täideti Kriki soov jääda sepa ja Vabahärraga omavahele. Siis hakkas ta rääkima. Ta avaldas tunnustust sepa heale tah-

tele, hindas kõrgelt tema kinke vaesunud, õiguseta rahvale. Tema ise oli nende õnnetute eest aastaid poliitilistel barrikaadidel võitlust pidanud. Ta oli siia rääkima tulemiseks just õige mees.

Siis läks Krik üle kriitikale. Ta ütles, et pikapeale on niisugune heategevus äärmiselt kahjulik ja ohtlik. See ei tee õnnetust heaks ega õienda ebaõiglusega arveid, vaid halvendab asja ainult veelgi. Mida varakad võtavad õigusega, peavad vaesed vastu võtma armuannina. Sedaviisi satutakse vihma käest räästa alla. Vaesele antava almusega ostetakse enesele südamerahu, et siis ka tema pärusosa alla neelata. Kingitused on ohtlikud, sest nad varjavad otsekui loor masside tegelikku õigust. Et hädad ja meeleheide tõesti ära lõpeksid, tuleb reaktsiooni ja ebaõigluse jõud mängust kõrvaldada ning uus ja õiglasem ühiskond üles ehitada. Just see on asi, mille eest tema võitleb, ütles Krik. Tal on võim ja mõju olemas, aga ta ei ole veel küllalt tugev, et oma ideesid ellu viia. Nüüd on ta siin, et kutsuda seppa üles oma kahjulikku heategevust lõpetama ja selle asemel oma rahaga tema lehte ja erakonda toetama. Siis tabaks temagi kurja juurt. Siis kannaks tema töö suuremat ja rikkalikumat vilja.

Kui Krik oli lõpetanud, tahtis sepp kuulda, mida Vabahärral selle palve kohta öelda on.

«Ärge nimetage seda palveks!» hüüdis toimetaja Krik. «See pole palve, vaid ettepanek. Rääkigem asjast nagu mees mehega!»

Vabahärra tõusis püsti, röhmitses ja köhis hääle puhtaks. Ta tõusis alati püsti, kui tal midagi olulist öelda tuli, ja tol ajal Vabahärra muud ju ei öelnudki. Ta oli muutunud kirjeldamatult tõsimeelseks ja pidulikuks, tervenisti vaimuks. Ise ainult luu ja nahk, ohverdas ta ennast halastuse ja lepituse ideede heaks. Selg kange ja sirge, kandis Vabahärra kõikide koormat. Tal olid kuklas tulitavad reumavalud, aga pead ta ei painutanud. Kes oleks suutnud säärase tõsiduse-kotka pilku välja kannatada? Tema oli vastamiseks õige mees.

«Ma olen sügavalt veendunud,» alustas Vabahärra, «et teil on täiesti õigus. Meie töö on paljas augu paikamine; me näeme seda. Te rääkisite siin sellest ohust ja kahjust, mis meie kahtlase väärtusega missioonile pikapeale võib järgneda. Me oleme sellega päri. Te ei ole veel rääkinud nendest kohutavatest vigadest, mida me iga päev teeme. Te olete säästnud meid ränkadest süüdistustest, olete meie üle leebelt kohut mõistnud. Jah, kui tihti me oleme siiski leiva asemel

kivi andnud? Aga see ei ole veel peamine. Me ei peaks üldse almuseid välja jagama. Kui elu oleks niisugune, nagu ta peaks olema, siis oleksid meie almused kohutav pilge. Te räägite ebaõiglusest. Jah, see, mis me teeme, on ebaõiglus! Me süvendame ebaõiglust. Te räägite kurjast ja selle juurtest. Jah, selle juured on meie südames! Kas ei ole paljude inimeste elu just nagu maltsa elu teepervel? Vankrirattad sõidavad temast üle, räästivad teda. Inimesed elavad otsekui valged taimeildud keldripimeduses. Kannavad vaesuse kainimärki. Rõnda vägevasti valitseb meie hulgas ebaõiglus. Me näeme seda, teame seda, ja ometigi kasvatavad meie südamed uut ebaõiglust. Aga kas ei pea me tõsise meelega ja kõigest väest katsuma ebaõiglusest võitu saada? Jah, peame küll! Ma palun, et minu sõber sepp Jonatan annaks teile võitluses ühiskonnas valitseva ebaõigluse vastu tõhusat toetust. Ma pean teist lugu. Ma pean teid karmiks ja ausaks meheks, kes on väärt toetust saama!»

«Teil on kindlasti head kavatsused,» vastas toimetaja Krik, «kuid teie argumentatsioon tundub mulle mõneti kummaline, nii et ma ei saa sellest otsa ega aru kätte. Komplimendid võite enesele jätta ja toetuse asemel paluksin ma kasutada teist sõna. Sellest ei ole juttugi, et ma toetust soovin! Ma teen teile ettepaneku. Esiteks, et te heategevuse ära lõpetaksite. Teiseks, et te võimaluse korral meie ürituse heaks raha annaksite. Kuidas te sellesse suhtute? Ma palun teid vastata lühidalt ja selgelt!»

«Lubage esitada teile üks küsimus,» ütles Vabahärra. «Te peate seda võib-olla kummaliseks, aga ma julgen teilt selle kohta siiski aru pärida. Kuidas te suhtute pärispatu olemasolusse?»

«Kuidas ma suhtun?» pahvatas Krik. «Loomulikult ei tunnista ma üldse niisugust tobedat eluvaenulikku dogmat! Aga ma ei ole siia vaidlema tulnud!»

«Me ei taha vaielda,» ütles Vabahärra niisama väärikalt. «Kuid nüüd olen ma isiklikult ka suuteline lühidalt ja selgelt vastama teie — ettepanekule, mis on meile minu meelest tõesti suureks auks. Esiteks peab sepp Jonatan kõigele vaatamata oma kingituste jagamist jätkama. Võib-olla tõmbab ta ebaõiglusе õrjetule palgele seeläbi tõesti silmapilguks võõpa peale. Aga kummatigi teeb ta rusutud natukeseks ajaks jälle röömsaks, annab julguse kaotanutele pisut julgust juurde, vabastab meeltheitjad silmapilguks masendusest, paneb lapsukeste silmad üheks päevaks särama. Ta teeb üürikeseks ajaks õnnelikumaks kõik need, kes ei tänavu, tuleval aastal

ega võib-olla mitte kunagi oma eluajal uue, õiglasema ja õnnelikuma ühiskonna vilja maitsta ei saa. Niisugust tööd võib ta teha seda rahulikuma meelega, et tal ei ole sealjuures muud eesmärki kui aidata. Kuid seepeale soovitaksin ma tal toetada teidki teie võitluses, millele ma südamest edu soovin. Oleks paha, kui te üleliigses uhkuses selle abi ära põlgaksite. Võitlus ebaõigluse vastu ei tohi kunagi vaibuda. Aga kui ta saaks, ja kui asi sõltuks tõesti rahast, siis soovitaksin ma tal teile mitte nii suuri summasid anda, et teie võim otsekohe niisama suureks muutuks, kui on teie tahe, nii et te samas kõik oma vaadete järgi saaksite ümber korraldada. Ja miks? Sellepärast, et te ei tunnista pärispattu!»

«Seda küll,» ütles Krik. «Ja ma ei tunnista ka teie äratamiskõnet! Tohin ma paluda, et te selle jutu katki jätaksite? Te ei aima ju üldse, milles on asi. Poliitika on võitlus võimu pärast. Mina ihkan võimu. Kui see meil käes on, siis luuakse õiglane, täiuslik ühiskond. Nagu üteldud, ma ei hakka vaidlema!»

«Ei, ärgem vaielgem,» vastas Vabahärra. «Teie ei usu pärispatusse. Veel mitte. Sellepärast ei tunne te ka inimeste tõelisi olusid. Sellepärast te pettuksite kohutavalt, kui teil kohe küllaga võimu oleks. Pettumus teeks teid rõhujaks. Te sünnitaksite uut ebaõiglust.»

Alles nüüd oli Vabahärra selleni välja jõudnud, mida tal tegelikult ütelda oli; aga tema juttu katkestades küsis toimetaja sepalt: «Kuidas teie asjasse suhtute? Vastake lühidalt! Poolt või vastu?»

«Kui sul oleks seal salgake vanainimesi, kes tahaksid metsa jalutama minna, siis tuleksime meelsasti kaasa,» vastas Jonatan, «kuid nüüd ma kuulen, et see on poliitika, mis on vanakurja silmarõõm. Sellega ei taha ma kaasa minna. Oli see selgesti üteldud?»

«On teil nüüd midagi juurde lisada?» küsis Krik.

«Mul ei ole nüüd midagi juurde lisada,» vastas Vabahärra väärikalt.

«Hüva!» ütles Krik ennast sirgu ajades ja Jonatanile ainiti otsa vaadates. «Siis jääb mul ütelda ainult üht, ja ära ütelda see tuleb, et ei tekiks vääritimõistmist. Ma seadsin teid valiku ette ja te tegite niisuguse valiku, nagu ma olin oodanud. Aga ma ei tahtnud teile sõda kuulutada, enne kui olin teid isiklikult läbi katsunud. Niisiis, te olete minu vastu. Te lõhute seal maha, kus mina üles ehitan. Sellepärast pean ma teid kahjutuks tegema. Isegi kui te neid kinke tõesti ainult puhtast headusest jaotaksite, peaksin ma teie vastu võitlema.

Aga kõik see, mida te kasutate, on samuti üksnes riugas! Te võitlete ka ise võimu eest! Te tahate võimule saada, või siis tahavad seda need, kes teie taga seisavad. Teil on poliitiline salaplaan, või te olete kellegi teise lakeid, kellel on mustad kavatsused. Ma nägin teid läbi! Minul ja teistel koos minuga on juba ammu kahtlus olnud, et te valmistate mässu ette. Te olete massid ära osta. Me teame küll, et siin toimub imelikke asju. Kord te olete ühe mütsi all reaktsiooniliste klerikaalsete ringkondadega, keda ma silmapilgukski ei usalda, kord finantseerite kuritegelikke ümarpäid, kord annetate suuri summasid põrandaalustele kasparistlikele ühingutele. Te pumpate raha kõikidesse valgustkartvatesse organisatsioonidesse. Te tahate tekitada segadust, valmistada ette riigipööret, mis purustaks kõik edumeelsed jõud. See on selge. Milleks te siis muidu olete teinud endast müstilise kuju, maagi, kellest kõik räägivad? Milleks kogu see hullumeelne heategevus? Ja kust see määratu kapital tuleb? küsin ma. Te loomulikult ei vasta! Ma lahendan selle mõistatuse ära. Rebin teil maski maha. Kui te katsute rahvahulki ära osta, siis tõstan ma need hulgad teie vastu üles! Teid litsutakse puruks. Ja nüüd on juba hilja ümber mõtelda!»

«Justament,» ütles Jonatan. «Mina viskaksin säärase Herodese pikemalt mõtlemata ukse taha. Seda asja annaks korraldada!»

Kui külaline oli ära läinud, ilma et sepp kummatigi oma ähvardust täide oleks viinud, küsis Jonatan: «See ei olnud võib-olla päris õige?»

«Ei,» ütles Vabahärra.

«Oleks järelikult pidanud kõik alla neelama?»

«See oli mõtlematu tegu,» vastas Vabahärra. «Ma olen ise enesest lugupidav inimene ega lase ennast kõiges käsutada. Aga pea meeles, et sa ei tegutse siin mitte oma nimel, vaid see on missioon. Ma kardan, et sellel võib tõsiseid tagajärgi olla. Siin kohtasid sa suure maailma jõude, kus üksikisik ei tähenda midagi.»

«Ära enne maja maha põleta, kui vaenlane kohale on jõudnud,» ütles Jonatan. «Mees oli vähemalt aus. Temasugused mehed karjuvad ju alati, otsekui oleks neil maru kõris. Jah, siin ilmas ära tänu oota. Kas leidub veel ametit, kus oleks rohkem lärmi ja õiendamist ning vähem tänu?»

«Sina tuled tänust rääkima!» ütles Vabahärra. «Oled sa kindel, et sa mingit tänu ära oled teeninud? Sa annad kingitusi küll, aga millest sa ise ära pead ütlema, mida sa ise ohvriks tood?»

«Oma häid päevi,» vastas Jonatan. «Mul oli kavatsus linnas väheke ringi vaadata ja endale paar lõbusat päeva lubada. Aga niipea kui need piinajad majast läinud on, tuleb hakata arveid tegema ja selle pagana protokolliga jännata!»

Kuid Vabahärra meenutas Jonatanile karmi sõnaga tingimust, mille ta oli esitanud, kui nad oma missiooni alustasid — et tööd tuleb võtta tõsiselt ning ausalt —, ja seda joont hakkas sepal vähehaaval õige napiks jääma. Jah, Vabahärra kutsus teda valjult korrale. Ent siis leppisid nad kokku, et Vabahärra võtab jagamise juures juhtimise ohjad enda kätte. Nüüd sai sepp natuke vabadust juurde, vaatas linnas üsna mitu korda ringi ja tuli võrdlemisi hilja koju.

SUUR ALEKSANDER ALEKSANDER

Juba samal õhtul oli Kriki lehes sepa kohta ränki süüdistusi. Järgmisel hommikul ühinesid nendega teisedki ajalehed. Kust raha võetakse? See mõistatus tuleb lahendada, sest tekitab üldsuses ebakindlust. Kes see nõidsepp on? Õudusttekitav leid sadamas, kirjutas Krik. Uppunud mehe laip on tunnistatud arestivahiks, keda oli nõidsepaga koos nähtud.

Linn hakkas tasapisi käärima. Varjupaiga juurde ilmus salguti noormehi. Jonatani nähes hakkasid nad käratsema. Rohkemaks neil esialgu julgust ei olnud, sest sepal oli vaeste hulgas endiselt palju sõpru.

Aga jõukadki olid Jonatani tähele pannud. Peagi tutvustas toompraost teda ühele kõige rahakamatest, Aleksander Aleksandrile endale, ja sellega oli ta korrapealt paremasse seltskonda vastu võetud.

Aleksander Aleksandrit tundis iga laps. Kõik kasutasid tema kaupu; need olid odavad, nad polnud sugugi nii viletsad. Üks maa rikkamaid inimesi, lambakarjade, istanduste, metsade, kaevanduste, vabrikute, laevade omanik — niisugune oli Aleksander Aleksander. Väike jumpsakas solidse moega mees, punapõskne, tugeva neljakandilise peaga. Tal oli õige väike ihuviga — üks jalg oli teisest pisut lühem, kõigest pool tolli. Kallihinnaline pool tolli, nagu räägiti, väärt oma viiskümmend miljonit, sest see oligi loonud Aleksander Aleksandri. Aga lonkamas teda ei nähtud, ränga tahtepingutusega vältis ta seda. Kuid sealjuures muutus tema kõnnak niivõrd puiseks, et pani kergesti mõtlema: ega see suurmees ometi ei lonka?

Ta sõitis autoga varjupaiga juurde ja rääkis sepale augu pähe, et see tuleks temaga kaasa mõnda tema valdust vaatama. Tee peal ütles Aleksander Aleksander, et ta on Kriki toimetaja rünnaku sepa vastu läbi lugenud. «Seda ei maksa südamesse võtta, õigete meeste juures on see ainult heaks soovituseks!» ütles Aleksander Aleksander.

Nad vaatasid pooljoostes ühte tema tohutut vabrikut, ja sepale see meeldis. Nad sammusid läbi ühest tema tohutust kaubahoovist, kus oli saadaval kõike, mida süda ihkab, ja sajad toimekad inimesed seisid nende poole sügavat kummardust tehes spaleeris. Kõikides Aleksander Aleksandri ettevõtetes oli saalide otsmistele seintele maalitud nukker pilt kõnnumaastikust, kus oli näha paari lammast ja väikest karjapoissi. Poisi juurest viisid helendavad lindid laevade, vabrikute, kaevanduste, raudteede, kaupluste piltideni.

Aleksander Aleksander ütles seinale osutades: «See on meersoole innustuseks. Te ju loomulikult teate, et ma alustasin karjapoisina, et ma käisin lambakarjas?»

Aga sepp ei olnud sellest kunagi kuulnud.

«Peab ütlema, et see paneb mind imestama,» ütles Aleksander Aleksander. «Harilikult ei kohta ma peaaegu ühtegi inimest, keda see ükskõiksek jätaks. See virgutab ju tublisti mõttelendu ja algatusvõimet. Ma pole loomulikult kunagi varjanud, et olen kõnnumaa kehvadest oludest pärit. Kirjutasin selle kohta väikese tagasihoidliku raamatu. Lasksin selle siis kogu maa koolides ja kodudes välja jagada. Ma ei unusta ka teile üht eksemplari anda. No aga kuidas see teile siis meeldis, mida te nägite?»

«Tjah,» vastas sepp, «oleks nüüd kann õlut, siis suudaks kõike nagu paremini ühte võtta.»

Aleksander vajutas nupule. Otsekohe toodi sepale klaas õlut ja võõrustajale klaas vett.

«Jaa, see seal ei ole ju sugugi naljaasi,» tähendas Jonatan siis laevadele ja vabrikutele osutades.

«Ja kummatigi ei ole ma veel sihil,» vastas Aleksander Aleksander.

«Ja kummatigi on see liiga kesine,» ütles sepp.

«Looja peab ilmlõpmata looma,» ütles Aleksander Aleksander.

«Keiser tahab paavstiks, paavst jumalaks saada,» ütles sepp.

«Ärge saage minust valesti aru,» ütles Aleksander. «Ma ei taha hoopiski nina püsti ajada! Oma elu peale mõteldes tunnen ma suurt alandlikkust. Ma tean, et sellest ajast peale, kui

ma veel armetu karjapoiss olin, on mind alati üks tugevam käsi juhtinud. Ma olen isiklikult vähenõudlik, võin elada mittemillestki. Miks siis sellest veel küllalt ei ole? Ma pean looma, uut elu tootma. See on kõrgem tahtmine. Ja minu töö ei ole lõppenud. Hiljem ma pühendan teid mõningatesse oma mõtetesse. Mul on niisugune tunne, et te oskate vanadest headest voorustest lugu pidada?»

Ja teorõõmus suurmees tahtis sepale otsekohe ühte oma kõige armsamat kätetööd näidata, millest ta lootis suurt õnnistust tulevat. Nad istusid uuesti autosse ja vurasid linnast välja. Nad jõudsid suure vana talumaja juurde; ümberringi laiusid nurmed, kus sõid lambakarjad. Siin-seal küngaste otsas oli näha pisikesi halle karjapoisse.

Sissekäigu kohal rippus tahvel kirjaga «Vooruste Tulevik». Selle alla oli vanaaegses stiilis maalitud talleke, lambakäärid ja hoiukarp. Aleksander Aleksander sirutas käe välja ja ütles liigutatult: «See on meie vapp!»

Siia oli ta asutanud lastekodu orbudele, kelle hulgast paljudel, nagu tal eneselgi, oli mõni väiksem ihuviga. Toad olid pisikesed, pimedad ja kõledad, nagu nad kõnnumaal on olnud. Siin õpetati poistele koolitarkust, vanu käsitöid ja moodsat äriasjandust; neid kasvatati range jumalakartlikkuse, palava patriotismi, sitkuse, energilise toimekuse ja vähenõudlikkuse vaimus juba karjapoisipõlvest peale. Tubades rippus suurmeeste pilte, mis olid paigutatud Aleksander Aleksandri pildi ümber; suurtele tahvlitele oli sinises gooti kirjas trükitud väljavõtteid tema raamatust.

Aleksander Aleksander kutsus kohale valge kitliga noorepoolse mehe, tutvustades teda kui «Vooruste Tuleviku» arsti, ning palus neid silmapilgu teineteise seltsis aega viita, sel ajal kui ta peremehel karjapoisid koju laskis kutsuda, et neile mõned sõnad edasi ütelda.

See oli iseäralik ajaviide. Valge kitliga mees jäi järsku norgu, oli näost nagu tainas.

«Te võib-olla... tunnete mind?» ütles ta lõdisedes.

«Vanu tuttavaid on alati rõõm kohata,» vastas Jonatan.

«Jumalapärast... tasa!» sosistas mees ringi vaadates.

«Ennäe, kuidas ta kosunud on! Soovin õnne!» ütles sepp. Ja see oli tõsi. Ükskõik kui närviline noor doktor, endine enesetapja, ka ei olnud, joomingute ja kõlvatuste jäljed hakkasid tema näolt kaduma.

«Jah, ma olen nüüd hoopis teine inimene!» ütles ta ennast sirgu ajades ja sepale säravate silmadega otsa vaadates. «Ma jätsin vana jõleda eluga hüvasti. Te tuletasite seda mulle

esialgu üsna jubedalt meelde, et ma pidin silmapilguks äärepealt pea kaotama. Ja ometi ei ole mul enam midagi varjata. Vastupidi. Ma olen vabanenud, vanast Aadamast eneses jagu saanud!»

«Soovin õnne! Üks teine mees nõnda kaugele ei ole jõudnud,» ütles Jonatan.

«Ma olin vist viimati peaaegu arust ära,» jätkas doktor. «Aga meeleheitehetkel tuli mulle meelde hea Aleksander, kelle ma olin aidanud hirmsat migreeni ravida. Temast sai minu hea tegija, tema tiris mu mülkast välja, viis mind inimeste juurde, kes õpetasid mind uut elu elama. Oma suuremeelsuses andis Aleksander mulle selle tagasihoidliku ametikoha, mis kummatigi röövib mult sedavõrd vähe jõudu, et ma suudsin linnas veel väikest praksist alustada, kus ma võtan vastu vaeseid, haigeid inimesi. Sellele ma olengi nüüd oma elu pühendanud. Ma olen õnnelik inimene, sepp Jonatan!»

«Õnn on üks imelik asi,» tähendas sepp. «Too ussike sadamas ütles samuti, et ta on õnnelik.»

«Keda sa mõtled?» küsis endine enesetapja.

«Kõigest oma endist vangivahti,» vastas sepp.

«Kulla mees, see vana asi peaks ju ometi unustatud olema?» hüüdis noor doktor. «Te olete ju vabaduses!»

«Iga ikka päriselt ei ole,» ütles Jonatan. Ta võttis välja päriselt tubakarulli, pööras musta mahlaka junni ülespoole ja hammustas tubli tolli jagu otsast ära. Pakkus siis kahvatule mõtlikule doktorile samuti ühte pussi, aga see raputas pead.

«Te suudate ju ometi tõestada, et see ei olnud teie!» ütles ta. «Ja Platti raha on kätte tagasi toimetatud ning midagi ei ole juhtunud. Ja mina? Ma toimisin meeltesegaduses, mind ei saa süüdistada. Ja ükski inimene ei või ometi minu eksimuse pärast kannatada. Mida ma teie meelest peaksin siis tegema?»

«Kui inimene on uut elu alustanud, siis peaks ta ju seda ise teadma,» ütles sepp.

«Kui te ennast puhtaks rääkida ei suuda, eks andke mind siis üles!» ütles doktor pead longu lastes. «Ma alustasin uut elu. See purustatakse. Ma kaotan praktiseerimisõiguse, ma ei saa käia selle kutsumuse järgi, millele ma ennast nüüd olen pühendanud. Aga kui see on issanda tahe, siis ta sündigu! Mind tuleb alandada, kõik arved tuleb klaariks teha, ma pean ennast ise üles andma, ma olen selleks kohustatud!»

«See oli õige jutt,» ütles Jonatan. «Aga eks aeg näitab.»

Vahepeal tulid karjapoisid nurmedelt koju. Nad võtsid koolitoa kitsastel toorest puust pinkidel istet. Nad olid vana-

moeliselt riides, jämedast villast hõlstides nagu poisid Aleksander Aleksandri lapsepõlveaegadel. Heledapäised, sirged, mornid ja nohused, silmitsesid nad oma suurt heategijat ja eeskuju, kes seisis kõnepuldis ja oli vahetpidamata sunnitud prillidelt udu pühkima, sel ajal kui ta neile oma lugu jutustas, mida nad varemgi olid kuulnud ja lugemiku järgi koguni peast teadsid.

«Ma tahan teile nüüd midagi jutustada, mis paneb teid sügavalt imestama, aga millest teil on paljugi õppida, kallid lapsed,» alustas Aleksander Aleksander, kes juba siin pidi pausi tegema — nii väga oli ta liigutatud. «Ma usun, et minu jutustus paneb ka meie kuulsa külalise suuresti imestama, kuid ma tean, et ta suudab sellest oma sisimas aru saada, sest tema on vanade vooruste sõber. Jah, lapsed, te teate, kes ma olen ja mida ma olen elus saavutanud. Aga ma tahan teile ikka ja jälle kinnitada, et ma ei ole saavutanud seda kõike mitte ükspäinis omal jõul, vaid meie taevase isa abiga. Ja tema laskis mul alustada väga karmi katsumusega. Teie lapsepõlv on lust ja lillepidu minu oma kõrval, sellest te peate aru saama! See jutt paneb teid imestama, aga ma alustasin karjapoisina. Juba märtsikuus tuli mul lammastega välja minna. Talv ei olnud veel möödas, õues külmetas, sadas vihma, tihtilugu olin ma üdini märg. Ma olin kaheksa-aastane, mõtelge selle peale. Minu ema elas vaestemajas. Isa oli ennast surnuks joonud. Sellepärast ei ole ma ise kunagi vägijooke suhu võtnud. Ema elas vaestemajas koos minu väikeste õdede-vendadega. Hiljem ostsin ma selle maja ära, seadsin korda ja panin otsmisele seinale marmortahvli ema nimetähtedega. Kuldses kirjas seisab seal värsirida, mida ta kõige rohkem armastas: «Väike jumalalaps, mis teeb sull' viga . . .»»

Aleksander jäi toppama, nutt kurgus.

«Mul tuli märtsikuu esimestel päevadel välja minna,» jätkas ta viimaks. «Tihtilugu külmetas, siis hakkas vihma sadama, sedasi päevast päeva. Ma arvasin, et vihm peksab mu surnuks. Olin ju väike ja põdur ega suutnud peaaegu jalga jala ette tõsta, sest kõvad märjad püksid olid naha marraskile hõõrunud. Lambad jooksid igasse kanti laiali, ja mõnikord ei suutnud ma neid kokku ajada ning siis oli peremees minu vastu vali. Ma nutsin mitu päeva järjest. Ühel õhtul jooksin ema juurde vaestemajja. Mina ei saa sind aidata, mu poiss, ütles ema, aga jumal saab. Ja siis me palusime emaga, et ilm varsti ilusaks läheks. Ja järgmisel päeval tuli päike välja, lapsed. Tuli jah! Suisa kevad jõudis kätte. Kas te mõistate? Seda ei unusta ma ilmapealgi!»

Olgu küll, et kõik teadsid seda lugu peast, avaldas see osa kõneist siiski teatud mõju; aga kui Aleksander Aleksander edasi rääkis ja pikalt-laialt heietama hakkas, muutusid karjapoisid uimaseks ja mõned neist jäid magama.

Jutuga valmis saanud, ütles ettevõtlik suurmees: «Vana tugeva valmu ehtsa pojana peaks teile huvi pakkuma minu külla nägemine, kus me vana talupojavaimu uuesti ellu oleme äratanud.»

Kui Aleksander oli riideid vahetanud ja vana raske kaasavõetud vammuse selga pannud, millele ta rõõmsa rahuga rasva peale oli ajanud, pikad säärsaapad jalga tõmmanud ja ratsapiitsa saapasäärde torganud, asusid nad teele tõeliste vooruste läbi uuendatud külla, kus talumehed just sel päeval pidid külakoosolekut pidama. Aleksander oli sellepärast kutsunud suurema seltskonna kirevat külaelu vaatama, ja kõik kogunesidki kokku, vihmakeebid seljas, kapuutsid peas ja vihmavarjud käes, sest tol päeval oli hommikust saadik sadanud.

Ootusärevate külaliste eesotsas marssis Aleksander pikal sammul velkides, sülitades külla sisse, aeg-ajalt oma uljuses hädavaevu vandesõna tagasi hoides, ja selles paigas hakkas ta rõspoolest isegi lonkama. Kui nad külatänava kirjeldamatu tanumasopa sisse olid jõudnud, hõikus ta valjusti, vibutas keppi, peletas eemale sisisevaid hanesid ja uudishimulikke tapsi ning osutas kätega igasse kaarde.

Jah, siin oli siis see taassündinud tõeline vana küla, kus karastatud rahvapojad elasid kasinat, kuid ometi õnnelikku elu. Siin oli külakogukond pöördunud tagasi lihtsate pühade sinikommete juurde ja siin asuski see tiigel, kus Aleksander Aleksander tahtis oma rikutud rahvast ümber sulatada. Ta oli oma varandusest juba suuri summasid ohverdanud, et rahvast kasinuse ja enesekasvatuse juurde tagasi juhtida, tema, see hiilgav Aleksander, kelle mürisevad vabrikud ööd kui päeva lugematuid kaupu välja sülitasid, mis elamise aina mugavamaks ja rahva üha lorumaks tegid. Aga vaevalt Aleksander Aleksandrile pähe turgatas, et tema kaks kätt sedavõrd omavahel sõjajalal olid. Ja ega see meiski vist imestust ei ärata, sest nõnda juhtub ju paljudega kogu aeg.

Jah, siin asus too pesuehtne vana küla, mille Aleksander oli lasknud üles ehitada, väljanägemise poolest oma sada aastat vanem kui Jonatani koduküla, tare tares kinni, seinad saviga üle mätsitud, müürid põhuga vooderdatud, katusel jänesekapsad, katuseharjal tühjad kurepesad, üüratute kaevukookudega, armetult väikeste aknaavadega, keset õue

suur lehkav sõnnikuhunnik, kust virtsa värava vahelt teele igritseb — jah, kõik oli olemas. Ja tanumamülgas oli vihmast must, madalate kõrvalhoonete vahel vajuti sügavale mutta, ehtsasse mõnusasse mutta. See oli vana ja valge, vaguri ja kannatlik küla, nagu nad olid olnud vaarisade aegu, ja süda tõmbus valust kokku, kui mõtlesid, et see kõik on nüüd kadunud. Vana küla aeg on möödas. Möödas, möödas, sa vana ukselink, mida vaarisa kasutas ja mis nii hästi pihku istub. Möödas, sa kõrgejalgne kahhelahi, inglipildid peal, sina, kes sa vaaremal luuvalu ära võtsid ja kus õunad talveõhtu hämaruses nõnda magusaks küpsesid, sellal kui vokk vurises, — läinud, läinud! Hüvasti, õnnis seinaorvaga tuba, mille lõhn mulle jeesuslapse sündi meenutas, hüvasti!

«Kuhu on jäänud need ilusad lihtsad saviseinad?» ütles keegi.

«Meie ajal on arukam kivimaju ehitada,» ütles Jonatan.

«Näe, kurepesad! Kui armas!»

«Jah, kui neis kured sees on, aga nüüd ei näe neid enam kunagi,» ütles sepp.

Siin elasid nüüd need inimesed, kes olid tagasi pöördunud kogukonnakorra ja lihtsate eluviiside juurde. Siin kedrati ja haspeldati ja kooti ja valati küünlaid, küpsetati leiba, hoiti raha sukasääres. Aleksander Aleksander kõndis vaprasti ees ja juhtis külmavõetud seltskonna külakoosolekule, kuhu talumehed olid kokku tulnud tähtsat ühist asja arutama. Kerekad talunikud istusid koosolekuplatsi märgadel kividel, kirevad rahvarõivad seljas, ega teinud vihmast väljagi, olgu küll, et mitmel neist oli nohu.

«Huvitavad, jõulised tüübid!» ütles üks külalistest.

«Need pole tõesti nannipunnid!» vastas Jonatan. «Muidu oleksid nad asja arutamise kuivema ilma peale jätnud.»

Külavanem tõusis püsti ja avas koosoleku; kuid üks talumees tuletas talle meelde, et talunik Nielsi ei ole kohal. Sellest pole midagi, vastas külavanem, sest Niels käib ju alati teiste arvamuse järgi. Kuid Aleksander hõikas talle, et kogukonna korra järgi peavad kõik küla mehed kokku tulema. Külavanem noogutas ja võttis rahulikult istet, et Niels ära oodata. Kummatigi muutus Aleksander kärsituks ja palus vanemal küla sarve puhuda.

«Ons seda vaja?» vastas külavanem. «Küll Niels tuleb niigi.»

Külavanemal ei olnud tahtmist sarve puhuda, millega ta talumehi kokku pidi kutsuma. Alles siis, kui Aleksander Aleksander talle teraval toonil tema kohust meelde tuletas,

pani ta sarve vastumeelselt suule ja puhatas. Sarvest kostis ainult tasast parinat. Ta proovis veel kord, tulemusteta.

«Pagasi peale, et ta lõhki ei lähe,» ütles üks talumeestest.

«Ta on külma saanud,» ütles teine.

«Ei ta ole ühti,» ütles külavanem. «Ainult lapsed sindrid on teisega jälle truututanud.»

Niisugused äpardused tegid Aleksander Aleksandril meele mõruks. Ta astus külavanema juurde ja ütles sapiselt: «Kuidas, kirevase päralt, saab inimene külavanem olla, kui ta omasenda lapsigi ei suuda talitseda!»

«Jah, kuidas, kirevase päralt, saab inimene külavanem olla,» vastas külavanem, «kui keegi ühtelugu oma nina tema asjadesse topib! Sest kirjas seisab: küla koosolekul on ainult küla meestel õigus rääkida!»

Sõna jõudis Niels kohale, ja karistuseks mõisteti talle sealsamas pudel viina välja teha. Ja kui Aleksander Aleksandrile tundus, et säärased karistused laostavad moraali, vastas külavanem teravalt, et korra ja kombe kohaselt tõid nende kanged esiisad karistuseks alati viina. Kuid sellega olid ka äpardused lõppenud. Pidulikult võttis külavanem sõna ja ütles: «Naabrid ja küla rahvas, katsume nüüd kokkuleppele saada, millal vili põldudelt ära koristada ja tarad maha võtta.»

Neid läbirääkimisi sepp enam ei kuulnud. Ta oli juba enamu küla ühe vabadiku juurde vihmavarju läinud ja istus nüüd kohvi juues tema õdusas kambris. Siin sai ta teada, et talumehed olid vilja ammugi põldudelt koju vedanud ja tarad maha võtnud, ja et enamik neist olid pankrotti jäänud naabrimehed, keda Aleksander ilusate sõnade ja tasu eest siia oli meelitanud. Jonatanil jäi nägemata ka rahvatants suurtes ja ringkäik mööda talusid, kus naised ketrasid ja haspeldasid, kuigi selleks sugugi hooaeg ei olnud, ja kus oli nikerdatud keppe, piltpostkaarte, kanne, astjaid ja teisi suveniire, mida külalistele meelsasti müüdi, kui Aleksander pealt ei näinud.

Külast võttis Aleksander Aleksander sepa koju kaasa, viis ta lossitaolisse majja, mis üksildaselt ja uhkelt seisis ranna ääres metsa veerel. Nad võtsid istet Aleksandri hiiglasuures ruumikalt sisustatud töösaalis, kus silm tundis puudust ainult ühest — nimelt troonist.

Peremees vajutas nupule ja sisse astus tööst vaevatud näoga kõhn noormees. See oli teener. Aleksander Aleksander andis korralduse õhtusöök serveerida.

«Kas panite seda noormeest hästi tähele?» küsis ta, kui

teener oli välja läinud. «Ta on aadlik, sünni poolest krahv, usin ja heade kommetega, aga millekski muuks ta ei kõlba. Tema vanaisa andis kunagi minu isale piitsa. Jah, ajad on muutunud. Nüüd teenib krahv kõnnumaa kehvikut. Oijah!»

Ta vajutas uuesti nupule. Noor krahv tuli sisse. Aleksander Aleksander tellis neile kummalegi karastavat jooki. Teener kummardas ja lahkus.

«Te nägite muidugi tema liigutusi ja maneere,» ütles Aleksander Aleksander, «täiuslikud, eks ole? See on neil kaasa sündinud. Aadlikud on täiuslikud kelnerid, pean ma ütlema.»

Ta vajutas uuesti nupule. Krahv ilmus.

«Vabandust,» ütles Aleksander. «Ei ole midagi. Ma olin hajameelne!»

Teener lahkus.

«Nende aeg on läbi,» ütles Aleksander Aleksander. «Neil tuleb teed anda uuele aadlile, teoinimesele, kes loob midagi uut, tõstab ühiskonna kõrgemale järjele, teeb isamaa suuremaks. Aga mida saab niisugune looja tänutäheks? Tohutuid makse, koormavaid ahelaid! Tal on ühiskonnas kõigest üks ainus hääl just nagu tema pesunaiselgi. Kuid miks ei lasta niisuguste võimetega meestel kõiki asju õigesti paika panna, küsin ma? Võtame või teidki, kellel on hea süda. Te pidite aitama, kui te meie linnas viletsust nägite. Te hakkasite raha laiali loopima. Ma olen ise ka raha laiali loopinud. See ei kõlba. Kaev on põhjatu. Aga andke mulle kummatigi tegevusvabadus! Andke mulle võim kaheks, ei, viieks aastaks!» hüüdis Aleksander vastu lauda laksates. «Ma teen soomülikale lõpu, muudan need inimesed usinateks, kasinateks, tänulikeks, õnnelikeks, annan neile kindla selgroo. Miks ei panda tüüri juurde tugevat, loovat meest, küsin ma?»

«Aerudele pange ikka see, kes on sõudma õppinud,» ütles sepp.

«See on õige poliitika!» hüüdis Aleksander Aleksander.

«Ärme poliitikast räägime!» ütles Jonatan.

«See tuleb poliitikast kõrgemale seada,» ütles Aleksander. «Ma näitasin tee kätte juba oma raamatus, kus ma alustasin oma karjapoisipõlvest. Ma ei unusta seda teile anda. Noorsugu tuleb kasvatada just niisuguste mõtetega. Noorsugu on degenereerunud, lõbujanuline, lodev, mõtleb ainult lolluste ja möllamise peale, vannub ja joob ning teeb hullemaidki asju, loobib raha tuulde. Kas teie ei arva seda?»

«Eks ta ole paha muidugi,» vastas Jonatan. «Ma ei tea, kas ta on halvem kui meie olime, aga eks paharetid olime meiegi. Me tantsisime ja tegime möllu koiduni välja, ja mõnikord

olime tüdrukute vastu liiga lahked või vaatasime liiga sügavale klaasi põhja. Vanadele me olime otsekui pinnuks silmas. Jah, see oli halb ja tore aeg.»

«Mina ei ole seda kunagi läbi elanud,» ütles Aleksander Aleksander. «Mul polnud seda sorti lõbudeks kunagi raha. Mul pole midagi noorte kenade lõbustuste vastu, jumal hoidku, aga nad on kohutavalt madalale langenud. Me läheme ainadega põhja, kui õiged mehed platsi ei astu.»

Sepa arvamust mööda astusid just nüüd õiged mehed platsi — nimelt kaks teenrit, kes hakkasid lauda katma. Kummatigi imestas sepp natuke, et säärane suur mees kostitab nii lihtsate roogadega; kuid see-eest pakuti neile söögi juurde muusikat. Tagasein tõmmati kõrvale ja selle varjus oli ruumi väikesele orkestrile, kes pani juba pille häälde. Muusika, ütles Aleksander Aleksander, on tema ainuke luksus, tema rõõm ja inspiratsioon, sest tuntud meloodiad teevad tema mõtlelennu viljakaks ja annavad talle suuri ideid. Ja sellal kui marulist valssi hakati mängima, kõngutas ta istudes pisut oma lühemat jalga; see oli tema tants, ja ta silm lõi särama. Ja nüüd tegi ta sepale ettepaneku. Ta selgitas kõigepealt, et niisuguseid mõtlevaid inimesi, kes jagavad tema vaadet, et riigitüürile tuleb panna tugev, loov, vanade voorustega mees, on tegelikult palju. Iseäranis selge on see grupile küpse vaimuga inimestele, vooruse- ja jõukummardajatele, keda lammutajast Krik oma kambaga ja jumalaeitajad henistid kuritahtlikult ümarpeadeks kutsuvad. Nende hulgas on Aleksandril palju sõpru, kes nagu temagi soovivad seda, et minevikku vaim kogu oma jõus uuesti üles ärkaks. Nende vaimutaasärkajatega peakski sepp nüüd ühinema, nendele tuleks tal tuge anda. Üheskoos suudaksid nad suuri asju teha.

Kummatigi peab ta asja üle tõsiselt järele mõtlema, vastas Jonatan, ja rohkem kui ühe öö selle üle mõtteid mõlgutama, sest talle tundub, et selles asjas on ikkagi poliitikat sees! Peagi juhib see suurepärane muusika teda, seppa, hoopis teistele mõtetele. See paneb teda mõtlema oma kodukülale ja sellele, mis seal on. Suvisele pühapäevahommikule, kui ta üksi seistes vaatab, kuidas musta riietatud kaugemate külade rahvas kirikusse sõidab; ise ootab ta alati, kuni jumalateenistusest on jäänud kümme minutit. Heledale tanumatolmule ja sergele, päikese käes kuivanud hobusesõnnikule sepikoja ees, kui see juulivihma esimestest piiskadest, mis on ikka suured, tumedatäpiliseks tõmbub. Jah, sellele mõtles sepp muusikat kuulates.

Korraga pani Aleksander Aleksander Jonatanile ette pudel

maha müüa; mine tea, kust ta sellest kuulnud oli. Ta pakkus suurt summat, siis kaks korda, kümme korda suuremat, pakkus sepale mõjukaid aktsionäriameteid oma ettevõtmiste hulgas. Kuid asjatult.

JONATAN KASUTAB VIIMAST KORDA PUDELIT, AIDATES ÜHT ÕNNETUT ISA

Jõudis kätte esmaspäev. Nõidsepa kohta käib nüüd kõige pöörasemaid kuulujutte, ütlesid vennaksed. Ajalehed ähvardavad, rahvas on ära hirmutatud ja linnas on igal pool käärimist. Räägitakse, et kasparistid ja ümarpead püüavad sogases vees kalu ja katsuvad riigipööret sooritada.

Vabahärra kinnitas, et mõistagi kannab ta vastutust Jonataniga külg külje kõrval, kui nende tegevusel tõepoolest sedavõrd hirmsad tagajärjed on. Aga kõige parem oleks, kui sepp nüüd kohe koju sõidaks, enne kui midagi halvemat juhtub. See väljapääs on muidugi ka, et ta võib pudeli kuningale saata. Vabahärra on hea meelega valmis kokku seadma niisugust kirjatükki, kus Tema Majesteedile kõik asjad täpselt ära seletatakse. Kuid Jonatan vastas, et ta teeb seda, mida ta on kogu aeg kavatsenud.

Askelad oli üles tõusnud, kuid hoidus omaette. Tema oli varjupaigas ainuke, kes oli lehemeestele sepast midagi jutustanud. Oma teadmiste eest oli ta saanud ühe krooni — nii paljuke neid siis hinnati.

Varjupaiga rõsketes lubjatud tubades oli sel päeval rahulikum. Tänaval seisis rahvahulk tihedasti kobaras koos, kuid oli peaaegu kogu aeg vait ja pinevil. Nüüd julgesid ainult vähesed abipalujad sisse astuda. Tulid vaid üksikud, kellel usust sepa võlujõusse oli kõige eriskummalisemaid soove. Sepp laskis vennastel nad kõik minema saata.

Aga oli üks mees, kellest nad kuidagi lahti ei saanud. Iga kord, kui Vabahärra ta väärikalt ukseni saatis, läks mees rahulikult ja uhkelt oma teed; kuid samas ilmus ta uuesti. Kuna varjupaiga ust lukustada ei saanud, siis tuli teda lakkamatult välja saata. Ent kui tihti ka Vabahärra ei oleks pidanud oma ebameeldivat kohust täitma, see ei tekitanud nende vahel kummatigi mingit sõnelust. Nad ei ütelnud midagi, vaid sammusid uhkelt üheskoos ukseni. Mees läks, mees tuli, sõnagi lausumata, kuid astus ometi vaikselt sisse ja jäi neile otsa vaatama. See oli väike vanapoolne elust vin-

sutatud mees. Kogu tema olemine oli hall ja troostitu. Ainus, mis selle halli olevuse juures elas, olid tema silmad, mis põlesid, kui ta, huuled kokku pigistatud, sisse astus, sepp Jonatanile ainitise pilguga otsa vahtides.

Viimaks küsis sepp mehelt, mida ta tahab. See nimetas oma nime ja ütles, et tal on võimatu oma asja ära rääkida, kui talle kindlalt ei lubata abi anda.

«Mu härra,» ütles Vabahärra, «te esitate ebahariliku tingimuse! Kuid ma mõistan, te olete väga uhke inimene.»

«Jah,» vastas mees. «Ma ei taha ega suuda paljastada oma elu võõraste ees, kui ma kindlalt ei tea, et sellest kasu on.»

«Ma mõistan teid,» ütles Vabahärra. «Aga teiesugune tugeva eneseväärikustundega inimene peaks ju ka esimesena mõistma, et minu sõbra Jonatani eneseväärikus keelab tal lubamast midagi niisugust, mida ta enda arvates võib-olla täita ei saa!»

«Seda muidugi,» vastas mees. «Siis on see võimatu!»

«Jah, siis on see võimatu,» ütles Vabahärra.

Aga kui mees nüüd hüvasti jättis ja minekut tegi, pidas sepp ta kinni ja ütles: «Ärme nüüd auasjade pärast nii paindumatuks ka muutume, et keel ära murdub, kui see mõne lihtsa sõna peab ütlema. Ja kui meie eneseväärikust väheke alla laseme, siis võib ju võõras inimene samuti väheke alla jaata. Kui inimene tahab kedagi üle kolme aiatara kihutada, siis peab ta ju ise ka kahest üle hüppama. Ma luban teha, mis soovid, kui ta ütleb mulle, kas see on midagi niisugust, mida südametunnistus lubab teha?»

Mees noogutas ja ütles tasa: «Aitäh! Kas lubate, et ma istun veidike? See oli minu jaoks natuke liiga ränk katsumus.»

Ta istus toolile, pigistas sõrmed põialde ümber kokku ja pani rusikasse pigistatud soonilised käed põlvedele, ise kössitõmbunult enda ette põrandale vahtides. Nad taipasid, et ta on mees, kes on näinud paremaid päevi. Aga tema ladusast väljenduslaadist sugenes kummatigi mulje, et ta on väga kaua eraklikku elu elanud. Tundus lausa, nagu oleks iga tema sõna olnud aastaid vana ja oodanud pikki aegu just seda ühte hetke.

Lõpuks ajas ta end sirgu ja vaatas neile otsa, ja tema ligistikku asetsevate silmade pilk oli taas terav nagu nälginud loomal.

«Tänan,» ütles ta. «Te olete väga vastutulelik. Mulle tulevad vahetevahel teatud haigushood peale, ja ühel ilusal päeval lõpeb asi vist halvasti. Sellepärast on vaja kõik joonde ajada, enne kui ma mõistuse kaotan. Te peate päästma mu

väikese tüdruku! Te peate päästma mu tütre. Ta on Markuse palees lõbutüdrukuks. Selleni on viinud teda tema, see lurjus, kelle nime mu keel ei paindu ütlema. Kas te Markuse paleed teate?»

«Teame küll,» vastas Vabahärra. «Ühel meie inimestest, luuletaja Vilhelmil, on seal üürituba. Ta on voodis haige ja ma käisin tal alles hiljuti külas. Markuse palee on hädade ja viletsuse maja.»

«Ja seal see mees teda müütabki,» ütles mees. «Ma ei saa sinna midagi parata. Tütar ei taha oma isa näha! Ma ei suuda midagi teha.»

Õnnetu isa istus tikksirgelt toolil, pikad käed lõdvalt rippu, aga tema silmad puurisid seppa, otsekui sihtides teda piki püssitoru.

«Mida te siis soovite, mida me peaksime tegema?» küsis Vabahärra.

«Ma pean kõigepealt jutustama, kuigi see nõuab mult suurt eneseületamist,» vastas mees. «Kummatigi ma kardan, et minu jutustus on väga triviaalne, ja ma teen lühidalt, ehkki seda koormavad neli inimsaatust.»

Mõtliku pausi järel ta jätkas: «Nagu te olete juba aru saanud, on mul uhke loomus. Ma olen ka juba lapsest saadik kindla iseloomuga ja rangete põhimõtetega inimene olnud. Ma olen alati tahtnud õiglusele truuks jääda, isegi siis, kui ma käitusin karmilt, ja kui ma peaksin oma elu otsast peale elama, siis ei suudaks ma kindlasti teistsugune olla. Aga minu õiged teod on nii teistele kui ka mulle endale ainult õnnetust kaela toonud, ja kui praeguse elu järel on tõepoolest olemas teine, siis ma ei kahtle, et mind ootab mu käitumise pärast ees veel palju kannatusi. Ei saa ütelda, et see mind nüüd enam ärritaks ja et ma siinjuures midagi muuta sooviksin, sest ma ei suuda enam mina ise olla, ilma et kannatused mind piinaksid, ja ma olen sunnitud olnud veenduma, et jumal ja õiglus on tihtipeale sügavas ja omavahel võrreldamatus vastuolus. Sellega ei ütle ma sugugi, et teised õnnetud hinged käisid kõrgema tahtmise järgi, ma võtan üksnes omaks, et mina oma rangete vaadetega ei suuda vähimastki vastutusest kõrvale hoida. Kuid ma palun mind vabandada, et ma säärasel väsitaval kombel filosofeerima hakkasin.

Mul on alati raske olnud mõista vastuvõtlikumaid ja vahetumaid natuure, tundeinimesi. Niisugune oli minu abikaasa — kergesti mõjutatav, südamlik, unistaja. Ometi saime me palju aastaid üheskoos hästi läbi, sest ta oli pealtnäha nõrk ja järeleandlik. Ja ma arvasin, et tema hämune unemaailm suudab rahuldada ka tema kunstilembust, seda enam, et ta võimed olid ilmselt tühised. Aga kui meie poeg täiseale lähenes, hakkas õnnetus ähvardama. Poiss oli rohkem emasse kui minusse, ja mida ema ise polnud saavutanud, seda soovis ta nüüd poisis õide puhkemas näha. Ent kui ma väljapaistvate asjatundjate käest olin tunnistust saanud, et poisi muusikalised võimed on kesised, igal juhul mitte suured, siis nõudsin ma otsustavalt, et ta peab saama soliidse kodanliku hariduse. Sest teiegi peate ju minuga nõustuma, et inimesed, kes tahavad napist kunstiandest ennast ära elatada, lähevad õige kergesti omadega põhja. Enamikule inimestele on kunstikalduvused meie oludes üksnes krooniline närvutav haigus.

Aga ma polnud aimanud, et minu naises oli sedavõrd palju säästetud jõudu tallel. Ei tema ega poeg ei tõstnud minu vastu avalikult mässu, millest ma siiski omal kombel oleksin lugugi pidanud. Kuid minu selja taga õhutas naine tuld lõkkele, ning impulsiivne ja põhimõttelage, nagu ta oli, tuli ta oma salavihas minu, türanni juurde üksnes selleks, et arendada poisis edasi noid näruseid võimeid, mis teda valele teele juhtisid. Mul tuli oma poega valjult karistada ja naise temtamised ära lõpetada, keelates kõigil talle krediidi andmise, kuid ometi pidin ma ikka ja jälle kogema, kuidas petus ja vale majja sisse tungisid. Ma säästan teid nende kibedusega täidetud aastate kirjeldusest; aga kui mu poeg viimaks suli kombel käe võõra vara järele sirutas, siis ei lubanud ei minu õiglustunne ega vastikus skandaali vastu seda tegu kinni mätsida. Kui ta karistuse ära oli kandnud, sõitis ta kaugele võõrsile, kus ta kindlasti põhja on läinud, sest me ei ole temast enam midagi kuulnud. Kuid minu vaene pimestatud naine jäi sellest põdema ja suri meelehärmist.

Ma jäin nüüd üksi oma kõige noorema lapse Margaretiga, kes oli tol ajal alles väike tüdruk. Kuigi õnnetus oli minu elu tumestanud ja ma olin loobunud peaaegu igasugusest inimestega läbikäimisest, oli Margareti kasvuaeg ometi õnnelik ajajärk. Tütar suutis minu kalki hinge mahendada, sest ta oli pärinud emalt mõned tema parimatest iseloomuomadustest — hingesoojuse ja südamlikkuse. Ja kuna ta karakteri ja tahtejõu poolest mind meenutas, siis olin ma tema ja ta tuleviku peale täiesti kindel. Üsna noores eas kihlus ta ühe minu vana sõbra pojaga, kellega ma sidemed olin säilitanud, ja kõik näis hästi minevat. Kuid seejärel märkasin ma oma kurbuseks tema suhtumises minusse sügavat muutust. Alles siis ma tai-

pasin, et vestlustest peigmehekodus oli talle tema ema ja venna saatus südamesse läinud. Ta muutus sedavõrd sõnaahtraks ja kinniseks, et me kohtusime minu majas peaaegu nagu võõrad. Mõni kuu enne pulmi tuli ta minu juurde ja teatas külmalt, et on oma kallimaga suhted katkestanud ja abiellub mõne päeva pärast ühe tema sõbraga. Ta nõudis, et talle tema emapoolne pärandusosa välja makstaks, sest nad peavad koos välismaale sõitma, kus mees kavatseb õppima hakata. Ta oli kunstnik. Maalija.

Ma tundsin meest ainult põgusalt, aga küllalt hästi, et tütre valikust peaaegu halvatust saada. Ma ei mõistnud, kuidas Margareti-sugune loomus võis lasta end ühest jultunud ja kõlvatust petisest ära teha. See on seda tüüpi mees, kelle juures väikesed, kaheldavad vaimuanded on ühendatud piiritu edevusega ning rikutud usuga sellesse, et tal on tunnustamata geeniuse õigus teisi hukatusse paisata, ja kes kummatigi, autu hing, müüb ennast raha eest. Ma arvan, et minu Margaret pidas oma kutsumuseks sellesse loodrisse uskuma hakata ja ennast tema pärast ohvriks tuua, ning tahtejõuline, nagu ta on, järgneb ta oma mehele kauem, kui see mõne väärituma naise puhul võimalik oleks. Aga nüüd ma olen teda näinud, ta kodunt üles otsinud, ta on mind uuesti välja ajanud, kuid ma olen teda näinud ja tean, et nii madalal, nagu tema mees teda nüüd vajuda on lasknud, peab ta vastu ainult juhmist põikpäisusest, mis on liigagi lähedalt suguluses minu enese hingeomadustega. Ma anusin ja palusin teda tookord, ma olen anunud ja palunud teda ka hiljem, ma ei ole iial ennast ühegi inimese ees niiviisi alandanud nagu oma Margareti ees. Kuid ilmaasjata! Ta valis minu asemel tema. Ma ei hakka siin üksikasju jutustama; te mõistate ju isegi, kui hirmsad need mälestused mulle on. Aga ma olen tema päästmiseks järele proovinud peaaegu kõik vahendid. Ma olen tema mehe vastu võidelnud, teda paljastanud, teda löönud, kus ma suutsin, teda ära ostnud, kui mul raha oli. Kuid ta tuli tagasi. Ma olen enda selle lakkamatu sõdimisega ruineerinud; nüüd olen ma vaene mees. Ja ma olen näinud, et iga löök on tabanud üksnes mu tütart, minu väikest Margareti, et ma olen sõdinud selle vastu, keda ma maailmas üle kõige armastan, ja et tema on tugevam pool ja mina kaotaja. Aga nõnda on ta siis oma ema ja venna eest kätte maksnud.

Va elajas!» hüüdis õnnetu. «Minu viha jahtuks, mulle oleks hingeõnnistuseks, kui ma suudaksin ta tappa. Seda ma teeksingi, kui saaksin vangimajas istuda ja sellegipoolest Margaretile abiks olla. Ent ma pean siin olema, kui tütar tuleb.

Ta peab tulema. Kui mees on ära, siis ma anun ja palun seni-kaua, kuni Margaret tuleb.»

»Aga mida siis meie teie heaks peame tegema?» ütles Vabahärra.

»Mehe ära ostma,» vastas isa.

»Te olete seda kord juba teinud, aga see ei aidanud.»

»Ta ei saanud küllalt suurt summat,» vastas isa. «Ja ta on jälle ohtlikesse sekeldustesse segatud, ma tean. Ta läheb hea meelega Margareti juurest minema, ta on nüüd töntsiks ja vanaks jäänud. Ta on nüüd inetu ja vana. Kas te mõistate, miks ma ütlen?»

»Ma arvan, et see oleks liiga suur sekkumine teiste inimeste ellu ja õigustesse,» ütles Vabahärra.

»Kas te siis mitte millestki aru ei saa?» hüüdis isa. «Iga inigus võib sellesse majja minna ja Margareti ära osta! Saate aru?»

»Ma tunnen teie tütart,» vastas Vabahärra. «Ma ei ole teda kunagi näinud, aga Vilhelm on mulle temast jutustanud. Selle naise saatus on talle väga südamesse läinud. Ja tema otsuseks, et säärasel kombel te teda päästa ei suuda.»

»Ma jään oma tõotusele kindlaks!» ütles isa. Ta klammerdus oma ahtate kollaste kätega lauaserva külge ja põrnitses neid üksisilmi säärasel põletaval pilgul, et temast peaaegu ainult silmad järele jäid.

»Me peame kõik eelnevalt järele uurima, enne kui katset teeme,» ütles Vabahärra.

»Kas ilma selleta ei saa?» ütles nüüd sepp. «Kui asi on nõnda, et see mees laseb ennast ära osta, siis peaks ju põhjust küll olema.»

Sedasi jäigi. Muidugi võttis Vabahärra selle vaeva enese peale. Varsti seisiski Margareti mees tema ja Jonatani ees. See oli nägus, üleolev, kuid haiglaselt kollaka nahavärviga mees, kes nende pakkumise otsekohe põlglikult tagasi lükkas. Ta jutustas tõreda häälega, kuidas isa oma ebainimlikus vihas tema ja Margareti elu ära oli rikkunud. Ja Vabahärra oleks asjast peaaegu loobunud, kui sepp järsku märkamatult pudelit puudutas, rahatasku välja võttis ja rahulikult raha üle lugema hakkas.

Mees kahvatas ja tõmbas käed rusikasse. Nii alatu ta ei ole, kähistas ta. Kuid sepp luges rahatähti rahulikult edasi, ja mehe nägu moondus. Kes ta küll on? ägises ta. Keegi ei mõista seda kunstnikuhinge, paadialust, haiget, nõrka inimest. Olgu! hüüdis ta laginal naerma puhkedes. Aga see läheb kalliks maksma!

Siis said nad mehe niikaugele, kui nad olid soovinud. Ta kirjutas nende juuresolekul naisele hüvastijätukirja, ja nad jätsid tagatiseks mehe allakirjutatud ülestunnistused ja oma ähvardused. Mees sõitis rahaga minema.

Kui õhtu kätte jõudis, läks Vabahärra Markuse paleesse luuletaja Vilhelmi vaatama ja naisega rääkima. Rängalt vapustatuna tuli ta koju tagasi, sest tema halvad aimdused olid paika pidanud. Margaret ei tahtnud isa nähagi; juhm ja ärritatud, kõndis ta mööda tuba edasi-tagasi, väike poiss süles. Vabahärra kartis kõige halvemat. Ja ta ütles sepale, et nüüd peab ta katsuma naist aidata, enne kui ta koju sõidab, sest sellest vastutusest ei saa ta lahti ütelda. Ja Jonatan lubas seda teha.

See oli esmaspäeval, kui sepp viimast korda pudelit kasutas. Ja esmaspäeva õhtul pakkusid lehemüüjad tänavatel uusi paljastusi. Nõidsepp lööb öösel kaks politseinikku maha ja põgeneb kasparistliku kurjategijaga minema, kirjutas Krik. Nõidsepp on oma lõbuks ühe veski maha põletanud, kirjutas ta. Kakskümmend neli meest vannuvad, et sepp on neile raha andnud, et nad skandaali teeksid. Kõik viitab sellele, et arestivaht ei uppunud õnnetu juhuse läbi. Kui kaua me peame teda kannatama? Kas võimudele on selge, millega see ähvardab? Miks nad vahele ei astu? Miks mõjukad ringkonnad seda mõistatuslikku isikut mahitavad?

Kuid Jonatan läks sel õhtul vara magama, et järgmisel hommikul aegsasti kuninga juurde teele asuda.

SEITSMENDA ÕHTU PAJATUSED

SEPP KÜLASTAB KUNINGAT JA TEMA KELDRIT

Saabus teisipäev. Hommikul lahkus Jonatan varjupaigast tagasukse kaudu, kus polnud kedagi ees seismas. Peagi jõudis ta lossi juurde. Treppi veeres peeni limusiine, välja astus uhkeid isandaid, rahad rinnas, õõtsuvad suled kübaral — tähtsad ninad, nagu paljustki näha oli. Teised tulid mustas-valges, torukübarad peas. Eemal seisis lihtrahvas ja vaatas pealt. Kõige kaugemal teiste selja taga seisis ja vaatas sepp. Alles siis, kui autod olid minema veerenud ja rahvas laiali läks, seadis Jonatan nokatsi peas õigeks, kobas käega pudelit ja hakkas tohutu suurest kivitrepist pikkamisi üles minema. Väljakul aga muutus nüüd rahutuks. Rahvas hakkas hõikuma ja lärmitsema ning sepp kuulis hüütavat oma nime.

»See on tema!» — «Kuhu sa lähed, sepp?»

Sepp näitas pöidlaga selja taha.

»Tervita neid seal! Elagu sepp!»

»Tahab teine kuninga ära teha, va nõidsepp!»

»Maha kurjategija!»

»Elagu sepp!»

»Nabige ta kinni! Pooge üles!»

»Mida need lurjused endast õige kujutavad?»

Nüüd tekkis segadus. Rahvahulgas läks kähmluseks. Aga siia tulid kaardiväelased. Ilmusid neli karunahkset mütsi, ja sellest aitas. Rahvas tõmbus kõrvale ja muutus taltsamaks. Ja nüüd astus sepp päratust uksest sisse, mille kõrval ta ise oli otsekui varblane. Ja selle ukse taga jõudis tema teekond lõpule. See oli kaunis ja ülev hetk. Sepal läks süda kergemaks.

Kuid Jonatani lasti kaua oodata. Ta leidis endale koha ühes nurgas ja ei suursugused ega ka tavalisemad inimesed ei pööranud talle seal tähelepanu. Ilus marmorsaal meenutas pisut suurt lindlat. Paabulind seisis kilgendades, tagumik kuninga sulestud kuldukse poole. Kalkunid seerisid krillis silmil edasi-tagasi; see oli teatrimaailma koorekiht. Haned ajasid tasa sisistades kaela õieli; need esindasid ajakirjandust ja Riigipäeva. Oli ka trobikond matsakaid parte, kes siingi valjusti pääsesusid, suutmata oma suurtest taludest ja äridest vait

olla. Trepil tippis üles-alla kühmus pärlkukk kirjandusmaailmast, kes oli saanud Auristi paljude väikeste luuletajatera-keste eest, mis ta ära oli nokkinud. Suuremate lindude seas käis ringi kanu, lihtsamaid pürjeleid, käed seljal, silmad iga sõrme otsas, isahanede ja -partide eest tagasihoidlikult kõrvale tõmbudes. Kusagil kires siiski ka kukk, teisal kaagutas paar kana. Isegi kääbuskukk, kes sepa lähedal seisis, tõstis puhuti oma selget häälekest. See oli üks atsakas elupäästja; ta pidi oma medali eest tänama minema.

«Kas teie olete samuti medali saanud?» küsis ta Jonatanilt. «Ega medalid nüüd puu otsas ka ei ripu!» ütles ta siis ja jutustas, kuidas ta oma jao välja oli teeninud. See oli pikk dramaatiline lugu, mis nõudis elupäästja käte ja jalgade tarvis tublisti vehkimisruumi. Jutustus võttis tükk aega, ja kui ta sellega lõpule jõudis, jutustas ta loo uuesti otsast peale, mis sepale heameelt tegi, sest teisel korral oli seal palju uut.

«Üleeile,» ütles elupäästja, «oleksin äärepealt veel ühe ära päästnud. Üks uljaspea jõudis minust ette, aga ma sain asja vähemalt ära näha. Mul tikkus peaaegu nutt kurku, kui ma nägin, kuidas see tola uppuja kallal kohmerdas. Ma ütlesin siis mehele ka, mida ma säärasest jahmerdamisest arvan. Minul on ju see asi käes! See on minu huviala, ja ma loodan, et mul õnnestub veel kümmekond inimest ära päästa, kuni ma reibas ja kraps olen!»

«Lootus ei ole häbiasi,» vastas Jonatan. «Sul on oidu rohkem, nii et sinuga seda ei juhtu, mis minu kodukandis Nilavsiga juhtus. Nilavs leidis ükskord oma põllu pealt kuldsõrmuse. Ta sai selle eest viissada krooni. Kerge vaevaga saadud! ütles Nilavs, võttis siis labida, võttis sulased ja lapsed kaasa ning hakkas uusi kuldsõrmuseid välja kaevama. Nad kaevasid päeva, kaevasid kogu ülejäänud suve, kaevasid talve ja kevadegi takkaotsa. Siis jäi Nilavs pankrotti. Hiljem tuli tal kuldsõrmuseid kaevata vaestemajas. Aga Nilavs ei heida meelt. Kui sa temaga kokku saad, ütleb ta alati: «Ma leidsin ükskord oma põllu pealt kuldsõrmuse. Kerge vaevaga saadud!»»

Elupäästjal sai sepast varsti villand: ta hõõrus medalit ja sättis enda ühe ajalehe-isahane silma alla.

Lõpuks jõudis kätte Jonatani kord. Üks ülemteener kutsus ta välja. Sepp riputas oma nokatsi kuldukse lingi külge ja sammus teenri järel järgmisse saali, kus lootis kuningat näha saada. Kuid päratu suures ruumis seisis ainult rida toole, millel kunagi ei istutud.

«Jõukalt elate!» tähendas Jonatan. «Kui siia saaliotsa meie

kirik palgutada, siis võiks isegi Solby abikirik veel sinna kabhelahju juurde ära mahtuda. Aga kuidas te talvisel ajal säärase küünitempli soojaks kütate?»

Teener ei lausunud musta ega valget, vaid sammus aina ees edasi. Ta oli ehitud nagu jõulupuu ja ka niisama sirge, jah, isegi väheke tahapoole kaldu. Ta oli kogu ametiredeli pulgast pulgani läbi teeninud ja oli nüüd sedavõrd puine, et tema kehas oli kõigest üksainus liiges — nimelt seal, kuhu jalad kinni käisid.

Kahekümne sammu kaugusel uksest jäi teener seisma. «Vaevalt see sobilik oleks olnud, kui Tema Majesteet teid kuulnud oleks,» ütles ta, tehes end sõbralikumaks kui ta välja nägi. «Aga ma pean teile vist paar näpunäidet kaasa andma, enne kui teid Majesteedi juurde sisse juhatan.»

Ja ta seletas sepale, kuidas kuningat kõnetada ja tema juures käia ning seista.

«Aitüma,» ütles Jonatan. «See on ju tähtis. Viisakus on asjasi, nagu vanaeit ütles, kui ta paruni kirpude ees niksu tegi!»

Kuningas oli väiksem ja vanem, kui sepp oli arvanud, kuid kuningliku väljanägemisega.

«Sina oled sepp Jens Peter Jonatan Jonsen?» ütles kuningas.

«Sepp Jens Peter Jonatan Jonsen, kui kõik nimed ühtejärge ette lugeda,» vastas Jonatan.

«Sinu isa oli sepp ja sõjaveteran Jon Jensen?» küsis kuningas.

«Vana kuningas andis talle aumärgi,» vastas Jonatan. «Ma tahtsin selle tema hauakivile paigutada, aga vanamees oli ise vastu, enne kui ära suri. Kivil pidi seisma «tragun» ja «sepp Jon Jensen», mitte sõnagi rohkem.»

«Oli ta niisama suurt kasvu kui sina?» küsis kuningas.

«Niipalju kui mina teda mäletan, oli ta tüki suuremgi,» vastas Jonatan. «Kerekad oleme me kõik olnud; aga sugu me teeme kehvasti. Vanamees oli üle viiekümne, kui mina ilmale tulin, ja minul enesel ei ole veel kedagi.»

«Sa olid ise ka hea sõdur,» ütles kuningas. «Sa ei saanud ühtegi noomitust.»

«Pole õige,» ütles Jonatan. «Ükskord võeti mul lihavõtte ajal linnaluba ära; aga seda ei ole nad siis staabikirjadesse sisse kandnud.»

«Mida sa siis tegid?» küsis kuningas.

«Ma ei teinud midagi, see'p see viga oligi,» vastas sepp. «Ma kohtasin kahte leitnanti, ja need kaks piimahabet olid

just äsja kõrgendust saanud. Nad käisid teine teisel pool teed, nii et mul tuli nende vahelt läbi minna. Ma ei osanud ära arvata, mismoodi neid saaks tervitada. Mõlema käega kulpi lüüa ju ei kõlvanud, aga ühele au anda ja teisele andmata jätta oleks ju veel halvem olnud. Kuid üks leitnant paremat ja teine pahemat kätt on ju täpselt sama, nagu ei oleks seal ühtegi leitnanti, mõtlesin ma siis. Ja läksin otsejoones edasi ega teinud neist väljagi, ja nõnda need lihavõtted tuksi läksid.»

«See oli saamatus!» ütles kuningas. «Hea sõdur peab leidlik olema. Sa oleksid võinud kõrvale astuda, valveseisangu võtta ja mõlemale au anda.»

«See'p see on, kui oled maalt pärit ja matsliku kasvatusega,» ütles sepp.

«Võib-olla sind lohutab,» ütles kuningas, «et mina olin nekrutina samasugune käperdis. Aga räägi, mis asjus sa tulid?»

Siis võttis sepp pudeli välja. Ta pani selle ettevaatlikult vägevale siledale lauale ja jutustas pudeli sisust ning sellest, miks ta tuli.

«Väärikas mõte, sepp Jonatan!» ütles kuningas. «Aga ma ei saa sinu kingitust vastu võtta.»

«Imelik küll,» ütles sepp, «aga või see minu asi on.»

«Jah, see ei ole sinu asi,» vastas kuningas. «Aga mine nüüd koju ja peida pudel hoolega ära, jutusta naabritele oma seiklustest ja vii neile minu poolt tervist.»

Siis küsis sepp, kas ta ei peaks kuningale kummatigi pudeli jõudu näitama.

«Parem, kui see nägemata jääb!» vastas kuningas. «Kuid me täname sind külaskäigu ja sinu väärika mõtte eest! Ja hakka nüüd koju minema. Mida varem, seda parem! Ja võta see siin kingituseks, siis saad oma sõbrad kojusaabumispeole kutsuda. Võid ütelda, et me olime ühe õhtu koos!»

See tegi sepp Jonatanil meele mõruks, aga et kuningat mitte solvata, võttis ta rahatähe siiski vastu. Ent kui seppa seekord läbi pika saali juhatati, polnud tal keelel ühtegi lõbusat sõna.

Jonatan ei suutnud oma nokatsit üles leida, mille ta lingi otsa oli riputanud. Ta otsis kõik kohad läbi, aga ei leidnud midagi. Nõnda oli sepp korraga ilma jäänud nii heast tujust kui ka pühapäevanokatsist. Ta ei saanudki teada, et pärlkukk kirjandusmaailmast oli selle ära varastanud, kuuldes, kes sepp on. Nokats sattus hiljem paljudesse seiklustesse ja hädadesse, enne kui ta ühe vanakraamikaupmehe juurde pidama

jäi, kus ta lebas palju aastaid, enne kui me teda ükskord leidsime juhtusime. Ja paljudel kordadel, kui meil loo kirjutamise juures kõige suurem kitsikus käes oli, tuli meil Jonatani nokats pähe panna, ja peaaegu alati oli sellest abi.

Talupoiss sammus sepp suurest kivitrepist alla välja. Seal ei olnud enam kedagi näha peale väikese tatise kerjuspoisi, kes redutas ühe malmlõvi varjus. Suu ammuli, vahtis poisijomps muinasjutulist ust. Kuid Jonatan kutsus ta enda juurde ja küsis: «Kes su isa on?»

«Ei keski,» vastas poiss.

«Aga isa sul ikka on?»

«Jah, aga ta on peaaegu uus.»

«Siin on hulk raha,» ütles Jonatan. «Kes need enesele saab?»

«Ema,» vastas poiss. «Kuid isa peab ka natike saama.»

«Ütle, et see on kuninga enese käest!» ütles sepp.

Marutuulena tuiskas poiss üle lossiplatsi. Nagu tuul tormas ta tuhinal tagasi.

«Kas sina oledki kuningas?» sosistas ta.

«Jah, olen küll!» vastas Jonatan.

Ja poiss kadus nagu õhk.

Aga kui sepp sammastega lossivärava juurde oli jõudnud, peatas teda üks kaardiväelane. See sündis kõrgema käsu kohaselt. Jonatan seisis rahulikult paigal ja ootas. Eemal tänaval oli kogu aeg inimesi, ja seppa nähes tekkis nende vahel sõnelus.

Jonatani juurde tuli kuninga teener, väike kühmus isand, viimilises mõtlejanäos pikk jäme nina.

«Mis te lapsele andsite?» küsis ta. «Kingituse,» vastas sepp. «Kuninga kingituse?» — «Just,» vastas Jonatan. «Majesteet nägi seda!» ütles teener. «Kuninga kinkide minemaviskamine on solvang!» — «Kui see teda riivas,» ütles Jonatan, «siis ei ole ta see kuningas, kelleks ma teda pidasin.»

Siis ütles teener Jonatanile, et tal tuleb kaasa tulla.

«Ei, aitab naljast,» vastas sepp. «Nüüd lähen ma koju oma sepikotta. Ma olen juba küllalt kaua narr olnud, võid talle seda ütelda!»

Kühmus seljaga teener soovitas tal siiski käsule alla heita, meidu on neil teisigi vahendeid. Siis lõi sepp käega ja läks kaasa.

«Nõidsepp pogris!» karjuti väljas. «Kaputt, võllaroog!»

Nad läksid läbi vahitubade edasi mööda pikki pimedaid keldrikäike, kuhu olid välja pandud kaardiväe vahipostid. Teener tegi ühe uksemüraka teise järel lahti ja keeras need

seejärel uuesti lukku. Viimaks avas ta vasakut kätt ühe ukse ja juhatas sepa väiksesse valgustatud keldriruumi. Siis pani ta ukse enda järel kinni ja lahkus sõnagi lausumata.

«Taga paremaks läheb,» ütles Jonatan endamisi. «Siin ei saa nuriseda. Siin on raamaturiiulid, sohvad ja mitu veinikruusi. Saablid ja püstolid on samuti vangide tarvis üles riputatud.»

See oli mugav kriimustusi täis akendeta tuba. Seintel rippus rohkesti vanu relvi, ja need tegid sepale silmahimu. Ta kaalus käes pikaraualisi püstoleid, võttis seinalt maha hiiglasuure rüütlimõõga ja ängas prooviks paar vopsu vastu sohvat. Nõnda ta parajasti seisiski, kui uks läks järsku lahti ja sisse astus kaks kokapoissi. Ühel oli käes toit, teisel toidunõud; helkiva mõõgaga habetunud seppa nähes jäid nad seisma otsekui soolasambad. Ime, et nad midagi maha ei pillanud; aga nad olid ka hästi välja treenitud.

«Tulge aga lähemale, teie kahekesi!» ütles Jonatan. «Nüüd saame siis proovi teha, kas see mõõk millekski kõlbab. Säuh, säuh! Tulgu paks ees, teda on kõige hõlpsam mõnest tükist ilma jätta, ja seda nii eest kui tagant. Säuh! Nõnda tehakse pikakaelalistega, nätsti, pea maha. Aga paksud raiutakse tükkideks. Kuhu see kühmus kurat siis kadus? Tema lööme ülevalt põiki pooleks, nõnda — säuh!»

«Oeh, vabandust!» hüüatas paks. «Mis sind vaevab?» küsis Jonatan. «Mul on sõrm supi sees!» hädaldas mees. «Selge see,» ütles sepp. «Sedasi on teiega alati, sest supp on härraste toit!»

«Kas isand lubab, et mina ka proovin?» ütles paks, kui mehed oma kandamid käest ära olid pannud, ja siis õpetas sepp talle paari salakavalat mõõgalööki vastu sohvat, nii et polster järele andis ja vana õilsat tolmu pilvena õhku virus. Vahepeal näppas kõhn endale karahvinist klaasi veini.

Kokapoisid läksid minema, aga sepp jättis toidu puutumata. Ta võttis relvad seinalt maha ja hakkas neid puhastama. Ta kraapis seinalt kriiti, võttis laualt võid, ja nende abil sai ta jagu paljudest roosteplekkidest teradel ja torudel.

Möödus mitu tundi, enne kui köötsakas mees tuli seppa ära viima. Nad jõudsid viimaks suurde ruumi, mis oli ilma akendeta, kuid tugevatest lampidest valgustatud. Laiadel laudadel vedeles masinaid, kolbe, torusid, kausse, juhtmeid; korratus lasus oli avatud raamatuid ja joonistekuhilaid. Lõhnas millegi kange järele. Keset ruumi seisis valges kitlis turd mees. See oli kuningas. Kui ta küsis, kuidas sepp aega oli

veetnud, vastas too, et oli üht unarusse jäetud relvakogu üle vaadanud.

«Harilikult puhastan ma neid ise,» ütles kuningas, «aga viimasel ajal on olnud tähtsamaid asju, mille üle järele mõelda. Noh, sind pani see kõik vist imestama? Hakkasid meist halvasti mõtlema?»

«Eks ta sinnapoole kiskus jah,» vastas Jonatan.

«Järgmine kord usu minusse rohkem,» ütles kuningas. «Aga mul oli selleks mitu põhjust. Tänavatel on suured rahutused, milles sinagi päris ilmsüüta ei ole. Me olime sunnitud sind kindlasse kohta paigutama. Pealegi oli mul soov rääkida sinuga kohas, kus seintel kõrvu ei ole.»

Sepp küsis, kas kuningas on oma arvamust pudeli suhtes muutnud.

«Ei,» vastas kuningas. «Ma tean sinu lootusi küll. Aga nii minu enda mõtisklused kui mu kõige targem nõuandja ütlevad üht ja sedasama. Ma pean sind tänama, kuid sellest ära ütlema. Võib-olla me suudaksime leida häid inimesi, kes nakkaksid seda maa ja rahva hüvanguks kasutada, laskmata ennast kiusatusse viia. Kuid me ei või kunagi teada, kes selle hirmsa võimu lõpuks enda kätte saab. See oleks kurb õnn. Kas sa isegi ei ole seda tunda saanud, sepp Jonatan?»

Kuningas jutustas nüüd sepale üsna mitu temaga aset leidnud juhtumust, mis Jonatanis suuresti imestust äratas.

«Jah, ma tunnen sind üpris hästi,» ütles kuningas. «Mul on nimelt üks vahend, millega ma nähtamatult teiste inimeste käekäiku saan jälgida. Seda ma tahangi sulle näidata, ja siis tahaksin selle kohta meeleldi sinu arvamust kuulda.»

Seejärel palus ta kühmus teenrit, keda ta Oliveriks hüüdis, Jonatanile seletada, mis vahend see on. Oliver ütles järsult ära ja sõnas, et kuningas ise teeks seda paremini.

«Nii sugune see Oliver on, tagasihoidlik ja kangesti sõnakehv,» ütles kuningas. «Aga tea, et Oliver on üks kõige targemaid ja teravama mõistusega inimesi kogu maal, kuigi ta ei ole tuntud ega soovigi seda olla. Oliver on õppinud kunagi ühe mehe juures, keda sa tunned, nimelt vana Sallusti juures, nagu te teda kutsute. Ta oli kunagi suur teadusmees, au sees suurimate hulgas. Kuid just siis, kui tema auks pidu peeti, kuhu kogunes õpetlasi paljudest maadest, tõmbus Sallust äkitselt teadusest tagasi ja hakkas oma sõpradest eemale hoidma. Keegi ei mõistnud, miks ta seda tegi. Nüüd arvab suurem jagu inimesi, et Sallust on surnud, sedavõrd kaua ja hästi on ta ennast varjanud. Aga meie Oliveriga teame, miks ta maailmast lahti ütles. Ta oli konstrueerinud aparaadi, mille

abil ta võis oma kaasinimesi jälgida, ilma et need seda olek-
sid aimanud. Ent kui ta sel kombel neid tundma oli õppinud,
purustas ta oma leiutise, põletas paberid ja joonised ning
lahkus, et hakata teistsugust elu elama. Ühte paberit ei
olnud ta kummatigi tähele pannud, ja see oli nende asjade
hulgas, mis ta Oliverile andis. Juba sel ajal oli Oliver minu
juurde tööle tulnud, ja Sallusti kurbadele kogemustele vaa-
tamata oleme me palju aastaid katsunud aparaati uuesti leiu-
tada. Lõpuks läks see Oliveril ka korda.»

Oliver vastas, et see kahtlasevõitu au läheb neil jaga-
misele.

«Jajah,» ütles kuningas. «Olgu siis pealegi.»

Siis näitas ta sepale aparaati, mis asus laual ühes värvimata
männipuust kastis, juhtmetest ja torudest ümbritsetud. Selle
ees oli suur ihmjas klaasplaat, helitoru ja reguleeritavad
skaalad. Kuningas seletas, kuidas riistapuu töötab, ja ütles,
et kõikidest asjadest kiirgab laineid. Inimesest ja nendest
asjadest, mida ta on puudutanud, kiirgab niisuguseid laineid,
mis erinevad kõikide teiste inimeste kiirgusest. Kui nüüd
mõne inimese müts, taskunuga või sõrmus aparaati panna,
siis juhivad esemest väljuvad kiired instrumente selle ini-
mese enese kiirguste juurde. Tekib pilt, ja seda inimest on
näha ja kuulda.

«Kas sa seda tunned?» ütles kuningas ja pistis aparaati
üksiku manseti. Sepp tundis selles ära ühe Vabahärra kätis-
test. Ükskõik kui kulunud Vabahärra rõivad ka ei olnud, ta
käis alati soliidselt riides ja kandis mansette.

«See on muidugi paha,» ütles kuningas, «et meil on tarvis
aparaati kõiki neid esemeid panna. Aga soovi korral annaks
seda probleemi hõlpsasti sel viisil lahendada, et koguks kõi-
kide alamate sõrmejäljed või juuksekiharad ühte arhiivi
kokku. Ja riigi vaenlaste omad muidugi ka!»

Oliver oli aparaadi töökorda seadnud. Klaasile tekkis
helendus ja joonistus seejärel kummaline pilt: ähmased var-
jud, rõngad, mullid otsekui kobrutavas vees, ja kõige selle
keskel võhritsev valge mass. Kuni nad aru pidasid, hajus
pilt.

«Imelik,» pomises kuningas. «Ega Vabahärra enesele ometi
häda ei ole teinud?»

«Ei ole, nüüd on mul asi selge!» ütles Oliver. «Me olime
pesumajas, seal, kus see Vabahärra mansett oli!»

«Loomulikult!» hüüdis kuningas. «Jah, siin saame nii
mõnelegi asjale jälile. Aga seal ta ongi!»

See oli Vabahärra. Ta istus üksinda varjupaiga ühes väi-

keses kambris. Käed rinnal vaheliti. Vabahärra kiiljas nägu,
tema madal, mõtlik laup ilmutas ränka muret. Selge pilk oli
suunatud otse neile, pinevil ja kummatigi vana — Vaba-
härra ise.

«Valskuseta inimene,» ütles kuningas. «Juba tema üksi
võib üles kaaluda paljud neist kurbadest kogemustest, mis
me siin oleme saanud.»

Nüüd näis, et Vabahärra otsekui tajus, et keegi jälgib
teda. Ta vaatas tigedalt igasse kanti ringi, kahmas sule, kui-
vatas selle pintsakurevääri külge ära ja hakkas kindla käega
protokolli kirjutama.

Jonatan ei olnud aparaadist iseäranis vaimustatud, ja kui
kuningas küsis, kas tal ei ole mõnda eset, mis kuuluks ini-
mesele, keda ta näha sooviks, vastas ta, et kuningas on kunin-
gas ja temaga on asjalood võib-olla teisiti, aga tema, sepp, ei
tea, kas on ikka õige, kui ta oma kaasinimeste järele luurab.
Seda võivad nad hiljem arutada, ütles kuningas, praegu soo-
vib ta ainult, et Jonatan instrumenti tõesti päriselt tundma
õpiks.

Jonatan soris taskutes. Seal olid kasparistliku läkituse
jäänused, mida Askelad oli lugenud, ja väike käkrus kaar-
dike — Aleksander Aleksandri visiitkaart.

Visiitkaart sattus masinasse esimesena, ja peagi nägid nad
tuba, kus Aleksander Aleksander ärritatud ilmel ringi käis,
ise kätega vehkides. Toolil istus toompraost, hommikumantel
seljas, mõnus pikk piip suus. Nüüd hakkas kostma ka hääli.

«See on jube, jube, sa saatan küll!» hüüdis Aleksander
Aleksander.

«Nonoh!» ütles praost mahedalt.

«Nonoh!» ütles Aleksander. «Nonoh! Kas see on siis mõni
troost säärasel jubedal silmapilgul! Kunded jätavad maha,
krediit jääb seisma, pangad suletakse, minu ettevõtteid tabab
krahh! Minust saab jälle kõnnumaa pisitolgus!»

«Kallis Aleksander Aleksander,» ütles toompraost. «Seda
ta ju ometi igatsetegi!»

«Mina?» hüüdis Aleksander Aleksander. «Ärge tulge minu
üle irvitama! Isegi vaimulik isa ja sõber võib liiga kaugele
minna. Ja kas ma võin üldse loota, et ma selle üle elan? Kui
toimub riigipööre, siis puuakse mind võib-olla üles! Ja kui
meie mehed mässu tõstavad ja kaotama juhtuvad, siis
puuakse mind ju samuti üles! Ja kes selles süüdi on,
auväärne isa? Kes vedas siia selle sepast suli, kes oli selle
saagi üle ise nii uhke? Aga nüüd on muidugi väljaspool
arvestust, et mina kedagi piiskopivalimistel toetaksin. Või-

matu! — Kallis praost, vabandage mind, ma olen erutusest lausa endast väljas!»

«Te olete egoist, Aleksander Aleksander,» ütles toompraost. «Kummardate jumala asemel iseennast. Te olete silmakirjatseja, Aleksander!»

«Mina silmakirjatseja?» hüüdis teine. «Selle koha pealt andsite mulle ränga hoobi. See otsekui lõikas südamesse!»

«Olete silmakirjatseja jah,» ütles toompraost. «Teil pole mõttes kedagi peale iseenda. Ja ise veel karjute ja vannute otsekui mõni talumats!»

«Te ei tea, missugust valu see mulle teeb!» ütles Aleksander Aleksander.

«Olge nüüd rahulik,» ütles praost. «Te olete ennegi suurtest tormidest läbi käinud. Kui te ka paar ööri kaotama peaksite, siis saate need ju varsti topelt tagasi. Ja seda te ei arvagi, et see minulegi ebameeldiv on?»

«Pastor saab oma naha alati ära päästa,» ütles Aleksander äredalt. «Tema teeskleb ükspäinis vaga lambukest, keda kogu ilm on petnud! Ei, andke mulle andeks! Aga mida mina teha saan? Teil on kultuuri, haridust, teil on see kaasa sündinud, mis minul puudub! Mis te siis arvate, mis mu rikkus mulle on?»

«Teie altarimaal!» ütles praost.

«Ei, ei, ei!» hüüdis Aleksander Aleksander. «Kas te siis aru ei saa, kuidas te mind haavate! Minu rikkus ei tähenda mulle midagi, mitte küünemustagi! Nojah, ma olen tööd rühmanud otsekui hullumeelne ja teinud imesid, et see täide läheks, millest ma unistasin, kui ma tookord kõnnumaal nutta tihkusin. Et ma pärast surma oma isamaa ajaloos kuulsaks saaksin! Aga nüüd?»

«Edevuste edevus!» vastas toompraost. «Ja et oma nime päästa, tahate te nüüd kõigi teistega mestis olla, kes tollele sulile kallale tormavad?»

«Tahan jah!» hüüdis Aleksander Aleksander.

«See on ilmatu suur lollus!» ütles praost.

«Nüüd sa siis tead,» ütles kuningas seda stseeni katkestades. «On vist viimane aeg teekond lõpetada, sepp Jonatan. Aga proovime nüüd seda ka!»

Nad panid kasparistliku kirjatöö lehed masinasse. Ilmus nähtavale Askelad. Ta kõndis kusagil varjupaigast kaugel kärmel sammul mööda tänavat, põsed alles valged ja silmaalused mustad. Kuuenööbi otsas kõlkus tal väike pakk. Askelad oli sõpradest lahku löönud ja tõttas nüüd uuesti laia maailma. Ühes kohas astus ta poodi ja ostis kotitäie maius-

[illegible] mida ta tee peal krõbistama hakkas. Aga ta oli sedavõrd ühke ja kartlik, et iga kord, kui ta karamelli võttis, astus ta mõnda väravaalusesse. Isegi võhivõõrad ei tohtinud oma läpsikut nõrkust märgata. Nüüd jäi ta seisma ühe vanaraamikaupmehe poe ette, mida Jonatan hästi tundis. Askelad soris vanade raamatute kastis, valis paar tükki neist välja ja pistis need selgesti nähtavalt kaenla alla; koogitses siis ülevaatlikult tänavale maha kolmanda, hästi paksu raamatu ja virutas sellele jalaga, nii et see vanakraamikaupmehe vaatevälja minema vuhatas. Vaga näoga astus Askelad seejärel poodi ja maksis kaenlas olevate raamatute eest; aga hiljem kui ta välja oli jõudnud, krahmas ta maas vedeleva raamatu kaasa ja pistis punuma. Samas tuli vanakraamikaupmees välja, vahtis kahtlevalt ringi, vedas ninaga õhku otsekui mutt. Ta hakkas oma mustade sõrmedega raamatukaste urkima, ja siis tormas vaene alailma petetud mees Askeladile järele. Meie sõber kargas nurga taha, jooksis hiljem õuest läbi teisele tänavale, sealt uuesti ühte õue. Õue peal oli kemmerg, ja sinna Askelad rettu pugeski. Varbade vahelt sisselangeva valguse käes hakkas ta otsekohe lugema. Sepal vihvatas mõttesse, et kui keegi Askeladi üldse sidata suudab ja poisile küllalt asine abimees olla saab, siis on see kuningas. Ta tahtis kuningale Askeladist jutustada, kuid aparaadi klaas muutus rahutuks ja täitus uute inimestega. Sinna kogunes kokku trobikond noorukeid, torkeriistad ja relvad põues peidus. Seal kõndis ringi tumedapäine neiu ja jagas rahvale mingeid kirjutisi välja; teda sepp tundis — see oli indiviid Likka. Ja seal koogutasid kolm jässi meest nokkapidi koos suure linna kaardi kohal, millesse oli torgatud värvilisi nööpnõelu.

«Põrandaalused!» ütles kuningas aparaati kinni keerates. «Sisi on nad Oliveriga viimaste ööpäevade jooksul põhjalikult läbi töötanud, ütles ta. Kasparistid ja ümarpead, kuigi omavahel vaenavaenlased, tahavad praegu rahutusi tekitada, sest mõlemad ihkavad kehtiva riigikorra kukutamist. Praegu tahavad nad rahutusi ja käärimist ära kasutada, mida kuulutused sepast on rahva hulgas esile kutsunud; nad on ka tema käest osavasti hulga raha hankinud, tulles leidurite, misjonäride, sektide ja seltside sildi all, kes üllate eesmärkide nimel on abi palunud. Kuid need on kõigest naiivsed mässuõhutajad, kes usuvad pimesi, et nad on juba nüüd suutelised riigipööret toime panema. Nende seljataga seisjad arvestavad praegu vist ainult sellega, et neil õnnestub ühiskonda rapulada, püdelaks muuta ja lõplik varing ette valmistada. Kum-

matigi võiksime me ka niisugusest episoodist midagi õppida silmad lahti teha, ütles kuningas. Temal endal õnnestunud aparaadi abil maa rahvavalitud valitsuse jaoks tähtsaid and meid muretseda.

«Nagu sa võid aru saada, on aparaat õige kasulik olnud,» ütles kuningas. «Kuid nüüd ma tahaksin kuulda, mida sina, sepp Jonatan, ainus inimene, kes peale Oliveri ja minu aparaadist midagi teab, sellest asjast arvad?»

«Keelekandjatele oleks see tõesti asja eest,» ütles Jonatan. «Ometi oleks vist ikka kõige parem, kui oleks ainult üks kes inimesi kõikides nende tegemistes jälgida saab. Aga kui on veel keegi, ja see keegi on kuningas, siis ei ole sel võib-olla veel nii hull.»

«On sul midagi juurde lisada?» küsis kuningas.

«Kuningas ei saa kogu aeg see ainuke olla,» ütles sepp.

«Mitte igavesti,» ütles kuningas. «Ja siis?»

«Mina lõhuksin aparaadi lahti,» vastas sepp, «ja annaksin hammasrattad väikestele printsidele vuristada.»

«Mõtle sellele,» ütles kuningas, «et me saame aparaadiga kuritegusid ära hoida, kahjuritest võitu saada, kadunuid üles leida, abivajajaid aidata ja suurte ülesannete tarvis parimaid inimesi välja otsida; kõige selle ja palju enamagi juures saab see aparaat meile abiks olla.»

«Aga ta võib ka uusi lurjuseid teha,» ütles Jonatan, «ja halbu inimesi kõrgetele kohtadele aidata, ta võib sattuda sääraste meeste kätte, kes meid kõiki orjadeks teevad. Isegi tubli inimese võib see püsti põrguliseks muuta, sest kas ta ei pea mitte kogu aeg seda vahtima ja kõiki kahtlustama? Ja me kõik istume oma tubades ega saa kunagi vabad inimesed olla. Lööge see puruks, nagu tegi Sallust!»

«Nõnda sünnibki,» ütles kuningas. «Oliver ja mina oli megi juba sellesama otsuse teinud. Aga me tahtsime kuulda saada, mida üks lihtne lõbus terve mõistusega mees sellest asjast arvab. Kuid pane tähele, Jonatan: kõike seda, mida sa selle aparaadi kohta ütlesid, võib sama hästi sinu pudeli kohta ütelda.»

Kuningas ja Oliver võtsid haamri kätte ja virutasid aparaadi paari hoobiga puruks. Tükid ja jooniste ning paberite virnad kandsid nad kamina juurde, tegid siis tule üles ja segasid põlevat massi, kuni tuli oli kõik alla neelanud.

Siis saatis kuningas käskjala pudeli veini järele ja edasi oli neil õdus olemine. Sepp veetis kogu ülejäänud päeva seal. Aga kui tasapisi pimenema hakkas, laskis kuningas sepale kinnise sõiduki ette anda. Ta soovitas Jonatanil otsekohe lin-

nast ära sõita; siis võtaks tema, kuningas, sepa asja paremini uurtada, kui midagi peaks juhtuma. Kuid teel jäi sepp mõtlema, et ta oli Vabahärrale lubanud Markuse paleesse tollele naisterahvale külla minna, ja ta ütles, et teda sinna viidaks.

KUIDAS SEPP SATTUS LAST HOIDMA JA TEISI KUMMALISI JUHTUMUSI

Kui videvik kätte jõudis, seisis sepp vanal ilusal räpasel tänaval. Siin ei olnud ainsatki haljast rohuliblet, ainult tumedad läbihämmetanud ketendavad müürid. Vihma, kui teda siinkandis sadas, valgus ligaste piiskadena ja sogaste sopapiredena kõikjale; päikese paistma juhtudes tänav lehkas. Ühk oli rasvane ja läila ega hinginud kunagi välja tuulte käes, vaid seisis otsekui läppudes paigal. Tänava oli mäletamatuil aegadel ehitanud üks suur kunstnik, ja ilus oli siin küll, kuigi müürid seisid vaid harjumusest ja porist koos. Kõige vanem, suurem ja ilusam oli Markuse palee, mis oli oma nime saanud värava kohale kirjutatud Markuse sõnade järgi: «Ja kui tema kaugelt ühe viigipuu lehes nägi, läks tema katsuma, kas ta midagi sealt pealt pidi leidma; ja kui ta sinna juure sai, ei leidnud tema muud midagi kui aga lehti; sest siis ep olnud veel viigimarja aeg. Ja Jesus hakkas rääkima, ja ütles temale: Ärgu sinust ükski igaveste enam viljа söögu.»

Me oleme hävingule, hukule määratud, ütles vana maja. Meid ehitati suurte sakste tarvis, ja kõik oli aadellik. Siis tuli suurkodanlus, seejärel väikekodanlus ja viimaks pööbel, kes kummatigi meenutab paljudes asjades kõige rohkem aristokraate. Aga meil on vana kombe kohaselt ärklikorrusel üheline luuletaja. Me langeme väärikalt! ütles vana palee, mis oli hävingule sedavõrd lähedal, aga ometi veel elavaid inimesi täis. Siia oli siis lõpuks jõudnud ka uhke isa tütar.

Jonatan läks trepist üles. Krohv oli seintelt maha varisenud, ja seal, kus ta alles püsis, olid siivutud mäkerdised ning muistad näpujäljed. Käsipuu oli inimrasvast läikiv; esimesel korrusel seda ei olnudki, see oli ahju aetud — leidlikud elanikud. Aeglaselt, kartes läbi pendinud trepiastmete alla vajuda, ligines sepp teisele korrusele, kus naine elas.

Siin läks uks järsku valla, ja naine — tema see pidi ju olema — seisis last süles hoides Jonatani ees. Noore naise nägu oli trammis ja pinevil, silmad särasid; poissi hoidis ta kõrgel ja kergelt. Aga kui ta seppa natuke oli silmitsenud, vajus ta näost ära, tõmbus kühmu ja pidi pojukese äärepealt

maha pillama. Sõnagi lausumata läks ta tuppa, sepale üsi lahti jättes; see astus talle kõhklevalt järele.

Hämardus.

Niipalju kui videvikus näha oli, seisis naisel toas lihtne kena mööbel, mille eest ta oli hoolt kandnud. Kuid tuba oli segamini. Poisi toidujäänused olid laual laiali hõõrutud, tema märjad riidehilbud ripnesid toolidel või vedelesid põrandal. Nüüd pani naine sepa istuma ja andis talle lusika ja kausi, mille kallal Jonatan otsekohe klõbistama hakkas. Naine nihutas sepale tooli lähemale ja asetas lauale pärsi rasvast klaasi ja pooliku pudeli. Juhmilt sehkendas ta toas ringi, võttis voodilt plekilise vaiba, kohendas peegli ees pisut juukseid ja puuderdas ennast, ning kõik see jättis temast lausa nõdrameelse mulje, ta oli sumenevas hämaruses otse kui viirastus.

Tänavatel algas uuesti lärm.

«Noh?» ütles vaene aru kaotanud Margaret ja naeratas jõuetult, viletsate hammaste välkudes.

«Ma tulin ühe teise asja pärast,» ütles sepp.

«Mis asjus sa siis tulid?» küsis naine loiult.

Sepp rääkis, kes ta on, ja ütles, et tema on ju kaassüüdlane, et kõik niiviisi läks. Nüüd tahab ta proovida, kas tal õnnestub asja heaks teha.

«Tema peab tulema!» ütles naine. «Tema peab asja heaks tegema. Ma muudkui ootan, aga teda ei tule.»

«Ma proovin, kas suudan teda üles leida,» ütles sepp.

«Ei suuda,» ütles naine. «Ta varjab ennast. Ta on ulakas poiss, kelle peale ei saa lootma jääda. Tal on hirm minu juurde koju tulla. Suur hirm. Ta ei tule.»

«Eks me vaata!» ütles Jonatan. Ta oli kartnud, et naine hakkab nutma või karjuma, aga see, mis ta nägi, oli halvem. Siis olid nad vait. Tänavatel lärmas rahvas.

«Varsti läheb pimedaks,» ütles naine. «Ma muudkui ootan.»

Sepa juurde tuli vudinal väikemees ja hakkas tal kätt näperdama; Jonatan tõstis ta üles. Aga ema võttis lapse sepa käest ära. Ta võhritses natuke aega toas edasi-tagasi ja jäi siis akna alla seisma. Kui ta väheke aega oli seisnud, hakkas ta järsku hingeldama; ta ajas ennast sirgu.

«Vaata, mis seal all on! Tule ja vaata!» ütles ta. «Seal on ju tema!»

Akendel oli inimesi. Väravate vahel seisis mehi, kes ajasid kaela õieli. Kuid sepp ei tundnud neist kedagi.

«Kohe tulen!» hüüdis naine. Ta jooksis läbi toa ja koridori trepile, poiss käsivarrel ripendamas. Laps hakkas karjuma.

«Võta ta ometi!» hädaldas naine. Ja sepp sai lapse oma sülle.

«Vaata tema järele!» hüüdis naine alt trepilt.

«Vaata hästi lapse järele!» hüüdis ta alt välisukselt.

Uks paugatas tema järel kinni, nii et kogu vana maja ohkas. Pööbel, pööbel! ohkas maja, siis jäi kõik vait.

Kuid väikemees nuttis valjusti. Ta tahtis ema juurde. Tuppa sepp teda meelitada ei suutnud, ja ta hakkas poisiga trepil mängima. Peagi laps naeris. Ta oli kahvatu, lausa läbipaistev mehehakatis, päikest ta polnud saanud ja nüüd oli tema paariks päevaks omapead jäetud, aga ta oli jumpsakas ja ihulikmed olid tal head, silmad vesihallid, oma aasta vana.

Kõrvaltoa uks tehti ettevaatlikult lahti ja sealt pistis kolmenurgelise jändriku lameda pea otsekui kassikoonu välja vanem naisterahvas. Kui ta neid natuke aega oli silmitsenud, küsis ta käheda häälega, mida nad endast õige mõtlevad.

Sepp tõusis püsti ja seletas ära, milles asi on.

«Ah et plehku pani,» ütles naine. «Ta on endale otsa peale teinud, selles võid kindel olla. Kogu viimase öö jooksis teine mööda tuba edasi-tagasi, ja ta on minu vana kapteni samuti peast lolliks ajanud. Kaptenil pole enam üldse kannatust. Kujutage ette, ta tahab tänavale minna nende kuraditega kaklema, nii kaugel on asi!»

Samas ilmus laevakapten naise selja taga nähtavale. Ta oli nii parrast kui pardatagust natuke liiga palju niisutanud, seepärast oli ta viimaks otsaga sellesse majja sattunud. Kui pääs talle asja ära seletas, läks tal nägu lahkemaks.

«See laps jääb teile kaela, mees!» ütles ta. «Nisuke see pöörel on. Mis sa ulud? Kas sul kasvatust ei ole? Vasta, väike värdjas!»

«Ta ei oska rääkida, selles on viga,» ütles Jonatan.

Väikemees ei teinud laevakaptenist väljagi, vaid karjus südantlõhestavalt.

«Vuih, ta haiseb!» ütles kapten. «Pane talle puhtad mähkmed, Anette!»

«Mähkmed!» hüüdis naine. «Kas sinul on siin mähkmeid, va loll!»

«See on naiste asi, Anette,» ütles laevakapten ja astus poisi sammul ees õnnetu naise tuppa, rehmas käega ja hüüdis: «Otsi mähkmed üles, mina võtan vastutuse enda peale!»

Seda ei lasknud naine endale kaks korda ütelda. Suure ähinaga hakkas ta kappides-sahtlites sorima.

«Nõnda elab siis libu meie ajal,» ütles kapten ringi vaadates. «Mõnus olemine! Aga meie teised maksame ju ka selle eest makse. Eks neid ole vaja küll, aga kurat võtaks, et nad sul lausa kõrvaltoas elavad!»

«Ole vakka, va eesel!» ütles naine. «Meile põle ta varem häbi teind.»

«Räägi nagu kord ja kohus, Anette!» ütles kapten. «Aga kus mähkmed on?»

Neid ei olnud ja naisel tuli oma lapp tuua. Väike oli nüüd kuiv, aga endiselt lohutamatu.

«Ta on muidugi alatoidetud,» ütles kapten. «Las ma tõstan teda! No näed! Kõdi-kõdi! Ta on päris luukere!»

«Poiss kui purikas!» ütles naine.

«Luu ja nahk!» ütles kapten. «Degenereerunud tõüp. Kõrvanibusid ei ole. Just nagu teie poegki, Anette!»

«Ta on jumal paraku sinu poeg samuti!» hüüdis naine.

«Mina ei ole tema kõrvanibusid valmis treinud,» vastas kapten. «Aga laps töinab ju näljast! Anna talle süüa, Anette!»

«Ei tea mida?»

«Ma ei nõua, et te talle rinda annaksite,» ütles kapten. «Võtke minu kruupe!»

«Sinu kruupe!» hüüdis naine.

«Minu kruupe jah!» ütles kapten. «Nagunii lähevad ühte ja sama teed. Võtke teatavaks,» ütles ta Jonatanile, kui naine oli läinud süüa tegema, «et mina pean kogu seda katku tõbilat tegelikult üleval. Siin elab ainult pööbel ja mina olen tegelikult ainuke, kes makse maksab. Ja ma elan siin ainult sellepärast, et ma ei suutnud näha, kuidas pööbel admirali salongides laiutama hakkas. Admiral Hanenhjelm on minu vaarvanaisa, neetud kitsipung, kes minupoolse sugupuu haru päranduseta jättis. Ometi ei suutnud ma sellega leppida, et ilma kõrvanibuta ludrid tema salongidesse sisse trügivad. Aga teate, mida säärase katkulaevaga nagu see siin tuleks peale hakata? Rahva tervise huvides tuleks pööbel siia sisse tuua, uksed lukku keerata, maja gaasi täis lasta ja umbrohul hing välja võtta, nagu kirjasõna ütleb.»

«Imelik, et linnavalitsus selle peale mõtelnud ei ole,» tähendas sepp.

«Õrnutsemine!» vastas laevakapten ja võttis poisil lõuast kinni. «Kõdi-kõdi! Sihuke pisike maltsavõsu tuleks õigel ajal kahjutuks teha. Kõdi-kõdi! On ju ette teada, kes temast saab! Aga rahvas on õrnahingeline! Kuula, kuidas nad saatana nahad seal all ärplevad!

Mina olen ette valmistatud,» jätkas kapten. «Mul on

lahingupadrunitega laetud revolver valmis pandud. Tulgu pealegi! Kui meie riigis nii õrna hingega ei oldaks, siis võiks lihtsamast oma aknast korraliku püssiga mõnusas rahus mõnikümmend mässulist maha kõmmutada. See käib iseenesest, inimese ihu tõmbab kuule ligi, nagu minu kogemused näitavad. Kui ühest mööda lased, siis saad lihtsalt mõnele teisele pihta. Guinea kandis kargas meile ükskord trobikond metslaseraisku pardale. Rippusid teised taglases troppis koos nagukui täid beduiini küljes. Mina seisin sillal ja muudkui paugutasin. Raksaki! kostis tekilt. Ei tasu rääkidagi. Põmm-põmm-põmm! lasksin ma. Rak-rak-rak! kostis muudkui. Mul oli kaks head automaati. Kuni ma ühte tühjendasin, jõudis Hiinlasest boi teise ära laadida. Ja oma püksid täis lasta. Seda oli varsti lõhnast tunda. Einoh, see oli lihtne asi. Ainult mitte õrnutseda!»

«Justament! Aga kõik ju nii karmi käega ei ole,» ütles Jonatan. «Vana meremees Kristen on mulle ka ühte kui teist jutustanud. Tema purjetas noore juntsuna lõunameredel. Ja temaga juhtunud ükskord sama asi, nagu ta jutustas. Laeva küljes kõlkunud ühekorraga niisuke hulk metsikuid paganaid nagukui müüritöölisi kõrtsi man. Ja edasi? Nad lasksid kõik viimse meheni maha; aga nad lasksid neile põrna!»

«Põrna?» ütles kapten.

«Põrna jah,» ütles Jonatan. «Neil oli nimelt laevapastor pardal ja see tahtis võimalikult palju inimsööjaid ümber pöörata, enne kui nad ära kärvavad. Sellepärast lasksid nad põrna, sest nõnda jäi neile veel mõneks ajaks elu sisse!»

«Lori!» ütles kapten. «Igal juhul õrnutsemine!»

Nüüd laskis kapten käiku ühe oma parimatest mälestustest ja Jonatanil ei olnud sellele enam midagi vastu panna. Viimaks tõi naine mingisugust lurri, mille ta lapsele oli keetnud. Poiss maigutas natuke, aga et tal oli kõht õige tühi, siis sõi ta kõik ära.

Viimaks läksid lärmakad vanainimesed enda poole; Jonatan pani toas tule põlema ja mängis natuke aega poisiga. Kuid varsti oli pisike surmani väsinud. Jonatan võttis ta riidest lahti, pesi teda pisut ja pani voodisse. Poiss magas turvaliselt, väike näoke rahul ja ümarik. Jonatan istus tema kõrvale toolile ja kustutas tule ära. Nüüd ei seganud tema mõtteid enam miski ja ta võis istuda ning aru pidada kuninga keeldumise ja oma pika teekonna üle, mis oli oma tähenduse kaotanud, aga samal ajal nõnda paljude inimeste ellu segadust toonud.

Sepp Jonatan ei teadnud, mis kell võis olla, aga kuulis korraga pimeduses, et väikemees nuuksub. Sepp katsus teda, poiss oli märg. Hädaga võttis Jonatan oma suure taskurätiku, mähkis lapse sinna sisse, tõmbas talle teki ümber ja käis temaga natuke pimedas toas ringi.

Kuni sepp seal edasi-tagasi kõndis ja väikemees sõrme lutsis, meenus talle, et ta on ühe katuse all haige luuletaja Vilhelmiga, ja tal tuli mõte üles tema juurde minna.

Aga kui Jonatan, laps süles, trepil seisis, kuulis ta kedagi alt üles tulevat ja jäi ootama, et näha, kes seal on, ja küsida, kas see inimene ehk teab, kus on luuletaja Vilhelmi tuba. Oli pime ja Jonatan nägi ainult, et mees on pikka kasvu ja kõhn. Ta kõndis pikkamööda ja ettevaatlikult ning vastas sepale lahkelt, et ka tema läheb Vilhelmi juurde. Võõras sammus ees trepist üles ja sepp lapsega läks talle vaikselt järele.

Luuletaja Vilhelm istus sängis, külm ja rõske tekk peal, väike lamp kõrval vanal seebikastil. Toas oli kõikuv laud, kus oli väike tindipott ja üksainus tükk paberit, ning siis veel üks kast — rohkem mööblit luuletajal ei olnud, aga seevastu oli seal rohkesti tuuletõmbust ja rõskust. Krohv oli madalast laest maha koorunud, seinad olid täis müstilisi auke, mis olid välja üüritud kõikvõimalikele pisiloomakestele, ning ruum oli sedavõrd kõle ja pime, et lambist ei olnud õieti midagit kasu.

Tuba läks üha külmemaks, mida kauem seal istuti, tundus sepale, ja ta mähkis teki paremini pisipoisi ümber. Võõras oli Vilhelmi voodi jalutsisse istet võtnud, kuna Jonatan istus kastil, poiss süles, kes oli ärkvel, aga üsna vagusi. Vilhelm noogutas võõrale, kes polnud mütsi peast ära võtnud, vaid lõdises oma pikas mantlis ja vaatas enda ette maha.

«Vabahärra arvas ka, et sa tuled,» ütles luuletaja Jonatanile. «Ja see on siis tolle naise poiss. Kus ta ise on?»

Jonatan rääkis, mis oli juhtunud.

«See ei olnudki siis unenägu,» ütles Vilhelm. «Ja ma arvan nüüd, et tean, mis naisega edasi juhtus.»

Seda öeldes jäi luuletaja veelgi hädisemaks. Aga ta võttis end uuesti kokku, ja oli, nagu suudaks see ramb inimene endas tohutut jõudu esile manada. Ta ütles võõrale rahulikult: «Nii et sa siis tead, mis temaga on juhtunud?»

Kõhn vahtis kössakil põrandale.

«Te tegite valesti!» ütles luuletaja sepale. «Nüüd on juba hilja. Aga nagunii oleks see võib-olla varsti juhtunud.»

«Ehk me vaata,» ütles Jonatan. «Lootust ei tohi ju kaotada.»

«Jah,» ütles luuletaja. «Ära sa lootust kaota! Aga vaata kõigi poisi järele. Võib-olla ei ole tal kedagi teist. Ma ei julge teda puudutada, igatahes sellega mitte, mida mul endal ei ole. Lapsed vist ei hooli ka minust.»

Väikemees istus sõrmi lutsides ja vaatas valgust, siis jälle mujale. Ta silmitses tükk aega võõra musta mantli nööpe ja hakkas siis nende poole käsi küünitama. Sepp kavatses teda juba lähemale tõsta, kuigi miski temas vastu tõrkus.

«Lase olla,» ütles luuletaja.

«Jah, ära seda tee,» ütles võõras madala nukra häälega. Pea mantlikrae vahel peidus, küsis ta Vilhelmilt, ilma et oleks ennast pööranud: «Sa ei ole võib-olla siiski veel päris valmis?»

«Aga vist ei ole,» vastas luuletaja. «Siis, kui te siia tulite, oli, nagu oleks keegi mind üles kutsunud. Kõige rohkem võib-olla see laps seal. Jah, vaim on valmis, aga muu veel ei ole, ja see saab vist isegi üha jõudu juurde, tead. Ma arvan, et mul on veel natuke tegemist.»

«Ma võin kaua oodata,» ütles võõras ühtaegu lahkelt ja kurvalt.

«Kuni su aeg kätte jõuab,» vastas luuletaja. «Kui ma ei oleks ainult närune ärklikorrusel virelev hing ja luuletaja, siis sa oleksid juba ammu võinud oma töö ära teha. Aga me oleme tugevad, kui kanname endas midagi niisugust, mis on siiski sündimata. Kuid nüüd, kus te siin olete, võiksite mind aidata, et ma saaksin välja minna linna vaatama. Ammu aega ei ole ma seda enam näinud.»

Laps endist viisi süles, aitas sepp koos võõraga Vilhelmi jalule. Ta oli voodis lamanud riidest lahti võtmata, ja nüüd hoidsid nad tal käe alt kinni, sel ajal kui ta juhatas neile teed läbi pika pööningukoridori, mis viis otse katusele. Siin oli väike plats, kus sai seista ja üle majade vaadata. Markuse paiku oli lähimatest hoonetest kõrgem, siia paistsid lahedasti tornid, korstnad, kauged tuled, mis vilklesid ja paistsid läbipimeduses otsekui pisikesed hõõguvad söed. Oli öö, aga mitte päris pime. Üks kahest, kas madalal rippuvad pilved olid endasse veidi valgust peitnud või tuli nõrka helendust siit linnast. Siin nad siis seisid neljakesi kõrgel maa kohal ja vaatasid sumedat luurvel kivimaailma. Aknad olid kinni. Siit-sealt tänavalt kostis hõikeid ja karjatusi, aga siin üleval oli ükspäinis nagu kõrte sahin ja hiirte piiksumine öises rahus.

«Ma ei tea midagi paremat kui siin seismine,» ütles luuletaja. «Siin seistes tunnen ma kõike selles suures linnas. See on minu oma, sest ma olen siin kogu elu elanud. Mulle tundub, nagu oleksin ma siin elanud sellest ajast saadik, kui see linn tekkis, ja et ma jään siia senikaua, kuni ta kaob. Silmadega ei ole ma sinust küll kuigi palju näinud. Sa olid minu jaoks liiga suur ja ma pole käinud kuigi paljudes sinu arvutuist majadest; aga ma tunnen sellegipoolest kõike. Sinus on kõike: puhast õhku siin ülal ja porimülkaid seal all, sinus on ühtaegu nii imekaunist kui ka kohutavat, ja sa oled minu sees. Ja ma tean sust rohkem, kui sa ise teadki. Sa kasvad üha suuremaks, laiud üle väljade ning võsud pimesi ja metsikult, sest sa ei tea ju isegi, mida sa tahad. Sa tahad kasvada, endale tohutut jõudu koguda, kõikvõimsaks saada, et sa võiksid alati elada. Sa tahad olla igavene, tahad, et sinu tänavad ulatuksid üle kogu maa, üle mere ja lainete samuti, sinu majad peavad olema kui koor ümber maa, sinu tornnõelad piirama pilvi ja tõukama tähed paigast. Et sina saaksid igavene olla. Sa tahad olla niisugune, et inimesed ei leiaks enam teed sinust välja ja oleksid otsekui viirastused, kui nad sinu väravate taha ära on eksinud. Ja taevas sinu kohal peab müüritama sinu hoonete külge, nii et sellest saab pööning, kuhu sinu lapsed riputavad üles valgustust ja reklaami. Seda tahad sa! Ma armastan sind ühes kogu su eksimuse ja su pimeda tahtega, mis on kummatigi surma tahe. Ma tean, et sa ei tunne oma aega ja oled kogu aeg eksinud. Seal, kus sa praegu laiud, kõndisid veidi aja eest metssõnnid rohul. Alles eile tormas üle sinu väljakute ja platside hunt. Enne loomade tulekut oli sinu praeguses asukohas merevesi. Eile olid sa meri. Enne merd oli tuli, enne tuld aga pimedus. Sinu saatus on saada selleks, millest sa tulid. Sinu kõikvõimsus purustab su, sest see on surm. Sinu kõikvõimsuse küüsis sureb kõik; kivi ei ole enam kivi, mis saaks rääkida, puu ei ole enam puu, ja kõik elavad sõnad muutuvad viruvaks tolmuks ning kõigest üks sõna kõlab sinus tõena, kirjasõna, mis räägib hukatusest. Just nagu laps ängab oma piimaklaasi põrandale, nii et see kildudeks puruneb, nõnda sunnib kohtuotsus sind kokku varisema, mu linn, ja sa närtsid otsekui karuohakas. Ja pärast sind jäävad ükspäinis laulud, mis kohuvad sinu kruusahunnikuist — laulud sinu kaduvusest.

Oli kord linn, mis kasvas suureks. Ta jõudis metsa äärde. Hoia eest! ütles linn, ja mets nihkus eemale. Ta jõudis mere äärde. Hoia eest! ütles linn, ja meri pidi eemale tõmbuma.

Siis jõudis ta mäe jalamile, aga seekord ei ütelnud ta midagi, vaid murdis mäe puruks. Siis läksid mets ja meri ja mäed üks mehe juurde, kes lamas aasal ja vaatas pilvi taevas. Aita meid, ütlesid nad, linn on nüüd nii päratu suur, et me ei saa seal enam olla. Ja mees võttis taskust väikese koti. See oli täiesti seemneid täis. Ühe neist seemneist viskas ta linna peale. See oli kressiseeme, mis kukkus suurele platsile, kust rahvarikkad olid parajasti üle sõitnud. Järgmisel päeval oli kressiseemnel idu küljes ja majadelt libisesid katusekivid, tornidesse tekkisid mõrad ning tänavad olid kui mudased rajad. Ülejärgmisel päeval oli kressiseemnel kaks väikest rohulehte, ja linn oli paljas kiviräbu. Mets, meri ja mäed said oma kodu tagasi. Ja mees, kes väljal lamas, tõusis püsti, võttis oma lastel käest kinni, näitas neile seda paika ja ütles: siin oli kord suur tore linn.»»

Kui nad tuppa hakkasid minema, oli võõras kadunud. Jonatan pidi üksinda luuletaja tagasi aitama, voodisse panema ja talle teki peale tõmbama. Ta oli väga väsinud.

«See oli hea, et te tulite,» ütles luuletaja. «Üksinda ei oleks ma vist küllalt tugev olnud. Aga ma ei ole päris rahulik, nii et kui sa end selleks sundida suudad, siis ma paluksin sul täna ööseks siia jääda.»

Sepp lubas seda teha, ja kuni ta all käis lapsele voodiriideid toomas, võttis luuletaja paberit ja tinti ning kirjutas oma väikese jutustuse üles, mille ta surma käte vahelt välja oli rebinud.

«Mul on sulle veel midagi ütelda,» ütles siis Vilhelm, ja nüüd oli ta taas uje, kartlik, niisugune, nagu sepp teda rohkem tundis. «Ma olen ju luuletaja ja minus on midagi suurt, mis ei ole võib-olla isegi minu oma. Ülejäänu ei ole midagi väärt. Jah, ma olen üks neist, kes on müünud oma teadmised sinust sinu vaenlastele. Ma ei teadnud, et on inimesi, kes tahavad sulle kahju teha, aga ma oleksin ju hõlpsasti selle peale võinud tulla. Ma sain selle eest ühe taalri, nagu ma vahetevahel olen saanud ka mõne luuletuse eest. Ma tahtsin perenaisele väikese kingitusega rõõmu teha. Aga kui tegude aeg kätte jõudis, siis ma ei julgenud. Siin on raha.»

Ühe käe oma pakitsevail silmadel ja punetavail põsenukkidel hoides koukis Vilhelm teise käega padjast mündi ja ulatas sepale. Siis heitis ta sängi pikali ja keeras näo seina poole.

Jonatan ütles, et ärgu ta seda nii südamesse võtku, sest sellel ei ole mingit tähtsust.

«See ei aita,» pomises Vilhelm ega ütelnud enam midagi.

Siis pani sepp väikemehe suuremasse kasti magama ja heitis ise põrandale. Rohkem sel ööl midagi ei juhtunud ja nad magasid päevapuhteni.

KUIDAS SEPA KALLAL VÄGIVALDA TARVITATI, ENNE KUI MÕÕT TÄIS SAI

Kui väikemees tühja kõhuga üles ärkas, viis sepp ta alla tema ema tuppa, et midagi söödavat otsida. Ta murendas vees leiba, segas sellesse suhkrut ja tegi vee soojaks. Laps sõi ja jäi uuesti uniseks, ning tükk aega istus Jonatan magava lapse juures ja peletas kärbseid eemale.

Tuli kapten. «Kus te öösel olite?» hüüdis ta.

Kaptenil ja Anettel oli olnud halb öö. «Veider naine!» ütles kapten. «Kinnitab, et ta olnud öö otsa ärkvel ja kuulanud, kuidas ma norskan. Aga esiteks ma ei norska ja teiseks ei saanud ma sõbagi silmale — Anette nohiseb nimelt otsekui merihobu. Ja kui midagi juhtub, siis on ta lausa võimatu ja higistab koledasti hirmust. Pagan võtku!»

Pikalt-laialt jutustas kapten, mis oli juhtunud. Keskõö paiku äratanud neid kellegi kolistamine. Kapten võtnud püstoli ja astunud vapralt naise tuppa. Siin kohanud ta naise isa, kes olnud täiesti meeletu. Aga kui nad tollest sõgedast inimeseloomast lahti olid saanud, hakatud uuesti kolistama. Kui kapten seepeale ust paotanud, seisnud seal trobikond mässulisi. Nad tahtnud kätte saada üht meest, kes nägevat nii ja nii välja. Kirjeldus olevat võinud käia sepa kohta, sellepärast otsustanud kapten kõik maha salata. Siis tahtnud mehed sisse tulla, aga kapten näidanud neile püstolit ja ütelnud, et kuus esimest tulijat hakkavad sel juhul kõvasti lekkima. Neid olnud kõigest neli ja nad läinud minema. Ja ülejäänud öö olnud kapten voodis ja kuulnud, kuidas need paadialused linnas lärmavad.

Anette läks välja maad kuulama, ja kui ta ennelõunal viimaks tagasi jõudis, oli ta uudistest sedavõrd tulvil, et neil ei olnud otsa ega äärt. Noor ema tõmmatud uppunult kanalist välja ja isa olnud seal ja tundnud laiba ära, mispeale ta pistnud kusagile punuma. Ja räägitakse, sosistas Anette, et nõidsepp ise olevat neiu kaasa meelitanud ja temaga arved klaarinud, sest selleks otstarbeks pruukivat ta kanaleid. Paljud olevat nõidseppa eile siinsamas tänaval kohanud. Kolm meest näinud teda koos neiuga kusagile minemas, ja need kolm

jäänud paigale seisma, suutmata sõrmegi liigutada. Ja missugune oli Anette väike kassinägu, kui ta nõidsepast sosistas!

«Anette,» ütles kapten. «Ma ei kannata sinu higistamist!»

Nõidsepp olevat kohutav, tapvat naisi ja lapsi ja õhutavat mässule. Politsei otsivat teda taga ja pidavat varsti mässulistest jagu saama, kes olevat juba mitmes kohas kanda kinnitanud. Aga rahutustetekitajad pidavat samuti nõidsepa peale klaperjahti, sest too olevat neid tüssanud. Kuid mõned teadnud rääkida, et ta olevat nüüd juba kinni püütud ja surnud. Sepp katsunud kuningatki ära teha, kuid kägistatud lossikeldris surnuks. Jubedad lood, mis Anette oli kuulda saanud! Tema ise uskus kõige rohkem neid, kes rääkisid, et salk inimesi näinud möödunud ööl kõige kõrgema maja katusel seismas suurt meest. See sirutanud käed laiali ja need hakanud aina kasvama, moondudes tohutu suurteks mustadeks tiibadeks. Naeru saatel, mis käinud luust ja lihast läbi, kadunud nõidsepp pilkasesse öhe.

Kapten ütles, et see on naiste rumal loba, kuid kähvas siis ka ise nõidsepa aadressil paar krõbedat ähvardust. Anette teadis palju ning tema tige eidekeha väänles keelepeksu piinade ja lõbude käes.

Natukese aja pärast tulid kasparistid. Anette polnud ust enda järel lukku pannud, nii et neil õnnestus otse tuppa tulla. Kapten ei saanud mahti oma lahingupadrunitega laetud püstoli järele minna. Seevastu oli üks säärane riistapuu mässuliste juhi käes. Ta oli lendsalklane, pikk sooniline poiss, käsivartel suured tätoveeringud. Tema kannul tuli sihvakas mustapäine piiga, indiviid Likka, kannul grupp noori lendsalklasi, relvastatud nugade ja tääkidega. Nad nõudsid, et Jonatan kaasa tuleks. Indiviid Likka ütles, et kõige targem oleks heaga kaasa tulla. Ja sellal kui kapten peaaegu keeletuks jäädes pealt vaatas, hakkas sepp kuulekalt saapaid jalga tõmbama. Lendsalklane oli kangesti kärsitu, tonksis teda püstoliga ja ütles, et ta peab kiiremini tegema. Vastuseks sepp mühatas.

Vahepeal võttis indiviid Likka lapse sülle ja see oli neiu mustadest juustest lausa pimestatud. Kui Likka kuulis, et poisil ei ole enam vanemaid, tahtis ta lapse kohe kaasa võtta. Likka oli vaimustuses, ta tahtis töötada uut tüüpi lastekasvatuse heaks ja siin oli laps, kellest võis alustada. Ta andis poisi ühele kasparistile, kes oli meditsiiniüliõpilane, ja see vaatas karjuva lapse läbi, pöörates väikesel ulguval inimeseloomal tagumiku uppi ja kontrollides tema reaktsioone. Jonatan kõõritas nende poole, samal ajal hoolikalt saapapaelale aasa

tehes. Lendsalklane tonksas teda püstoliga pähe ja käskis tal püsti tõusta. Jonatan mühatas.

Tiidsamini, kui raskest sepast oodata võis, oli ta üliõpilase kõrval, võttis sellelt lapse ja andis selja taha kapteni kätte. Sedavõrd kõvasti haaras ta kasparisti käsivarrest kinni, et see nihestus ja mees kukkus ägades põlvili. Otsekohe astus ette pikk lendsalklasevolask ja tulistas. Kuul kündis Jonatani põske vao ja lendas läbi kõrva aknast välja. Sama teed lendas ka püstol, kui Jonatan selle mehe käest maha lõi. Nugadega ja muuga, mis neil kaasas oli, tormasid nad sepale kallale, ja varsti tuikus ta põrandal ringi otsekui karu koertekarja keskel. Maja ägises. Pööbel, pööbel! ohkas vana palee.

Selja taga algas teine kähmlus. Likka tahtis poissi ära võtta, kuid kapten viskas lapse voodisse ja jäi tema ette seisma, silmad kiiskamas ja käed vaheliti rinnal. See oli temast rumal tegu, sest tugev osav tüdruk ründas teda silmapilkselt. Enne kui kapten midagi ette jõudis võtta, väänas Likka ta põlvili. Kapten kaitses ennast mehiselt, aga Likka tiris tema pehmeist juustest suuri salke välja, vohmis teda vastu pead ja tagus jalaga. Siis kukkus kapten pikali. Kuid häbist ja valust ammutas vana lõvi uut jõudu; ta tõusis uuesti püsti, ja nüüd muutus lahingupilt.

Jonatan oli saanud mitu noahoopi, aga kaks vastast lamasid oiates põrandal ja juba varises kolmaski valukarjatusega jalust maha. Kuid lendsalklane tabas seppa jälle noaga ja kargas ise osavalt tagasi. Jonatan nägi kole välja. Verd voolas tal mööda habet ja kaela alla ning immitses läbi riiete. Aga nüüd oli ka kõik möödas. Lendsalklane oli tugev ja vapper, ta võitles elu ja usu eest, aga mäng oli ebavõrdne. Kui ta uuesti ründas, sai Jonatan ta kätte.

Nad tegid toa puhtaks, kihutasid võidetud välja, kandsid meelemärkuseta lendsalklase trepile ja valasid talle toobritäie vett pähe. Siis läksid sepp ja kapten tuppa ning võtsid istet. Väikemees sai kohkumisest ruttu üle ja tahtis süüa saada.

«Ah sina siis oledki see nõidsepp!» ütles kriimustatud kapten. «Aga hea, et sinust verd võib joosta! Verd voolab sinust sirinal.»

«See on kergenduseks,» ütles Jonatan nägu pühkides.

«Me peame silmapilgu hinge tõmbama,» ütles kapten, «siis ma seon su haavad kinni. Ole õnnelik, et need on tühipaljad kriimustused. Vahetevahel mõni noapiste saada on üksnes tervislik. Minuga on palju hullem lugu, sest naiste küüned

on mürgised. Sihuke plikapõrguline! Aga mihuke tagumik ja mihukesed jalad! Huvitav, mida Anette säärase seikluse kohta ütleb. Naisterahvad on kõige hullemad. Parem juba kaks-kolm-neli meest. Ükskord Idas tulin ma lõbumajast. Järsku kargas neli-viis värvilist kehkenpüksi mulle kallale. Ka siis tümitasin neid, olin tollal kibe käsi. Siis hakkasin minema. Aga ühel neist oli naine, neegrieit, jube peletis. Ta läks mulle järele ja tümitas mind seni, kuni ma nagu laip maas vedelesin.»

«Meremees Kristeniga,» ütles Jonatan, «juhtus midagi sarnasugust. Ka Idas. Niipea kui ta majast välja tuli, tormas kuus-seitse vilistit talle kallale. Kristen andis neile korraga kitli peale, viimasele kui ühele. Ja hakkas siis ära minema. Kuid ühel neist oli virtin . . .»

«Nüüd tuleb su haavad kinni siduda,» ütles kapten. Anette rebutas sulgteki all voodis, hirmust lausa aurates. Aga ta pidi ülesse tõusma ja lina tooma, ning siis sidus kapten Jonatani haavad kinni. Lõpuks ei olnud mehi plaastrite ja sidemete rägus peaaegu äragi tunda.

Kapten soovitas sepal jalga lasta. Teised tulevad võib-olla tugeva jõuguga tagasi. Aga sepp vastas, et kõigepealt tahab ta hinge tõmmata, ja pealegi peab ta poisi eest hoolt kandma. «See võib sulle elu maksta,» ütles kapten. «Olnuks veel, et isamaa eest ja mitte sihukese ülearuse inimvõsu pärast!»

«Sihuke väike inimvõsu ongi see isamaa,» vastas Jonatan.

Verekaotusest jõi sepp päev otsa palju vett, aga haavad mõjusid temasse tegelikult hästi, sest need andsid õigele saatupoolele otsekui raskust juurde, kui ta kokku arvas, mis hing halvas ta oli süüdi olnud.

Õhtupoolikul tuldi politseist seppa vahi alla võtma. Rahutused olid läbi ja paljud pokri pistetud. Enne kui Jonatan ära viidi, palus ta kaptenil ja Anettel poisi eest hoolitseda. Ta seletas neile, kust leida Vabahärrat ja teisi inimesi, kes lapse eest kindlasti hea meelega hoolt kannavad, kuni sepp ise asja üle võtab. Sest kui keegi sugulastest poissi nõudma ei hakka, võtab Jonatan ta oma lapseks, kui ta ükskord jälle tahaks meheks saab.

KURB KOHTUMÕISTMINE SEPP JONATANI ÜLE

Teekonda oli tabanud hale lõpp. Kõik oli luhta läinud, ehkki sepp oli teele asunud suurte lootustega ja ausa tahtmisega. Nädalate viisi istus ta aresti all, teadmata oma saatusest

midagi, sest tema kohtuasjas peitus sedavõrd palju seletamatuid üksikasju, et uurimine venis.

Jonatanil oli nüüd vähe sõpru, kuid see-eest tuli pidevalt juurde vaenlasi, kes katsusid teda kõigest väest hävitada. Ja need muutusid päevast päeva silmanähtavalt tugevamaks. Rahva meeled piitsutati üles ja üldise pahameele uhal hakkasid lihtsameelsed hinged sepa vastu, kes neid oli aidanud, valetunnistusi andma. Vaenlastel oli tunnistajaid jalaga segada. Süütuid hingi nakatati vihaga tema vastu, kodanlane nägi temas ühiskonna, rahvuse, perekonna purustajat, kurja deemonit, kes on jubedast mülkast välja roninud, et vaiksete inimeste rahu ja õnne mürgitada. Ja lehtedes sinna kirjutati, keerutati üles valede suitsupilvi, mis hulkade oidu lämmatas.

Ja patuoinana kasutasid seppa paljud erakonnad. Kasparistid ja ümarpead, kuigi ise surmavaenlased, tõendasid üksteise võidu, et mässule ässitaja oli sepp. Ja Krik muudkui kirjutas, tal olid kõvad trumbid käes; aga et veelgi tugevam olla, ei häbenenud lehemees kasutada õige kahtlasi tunnistajaid. Krik kirjutas, ja tema terav pilk oli üle üksildase vahialuse ainiti kellegi teise poole suunatud. Kes seisis selle tohmani seljataga? küsis ta. Ja Kriki inkvisiitoripilk oli pöörratud Aleksander Aleksandri poole. Aleksandri rohked lasvad, vabrikud, mõisad hulpisid lainete möllus, aga temalgi olid oma ajalehed, ja needki aina kirjutasid. Nad pidid ju kogu süü nõidsepa kaela veeretama, tema vastu kohutavaid asju välja nuuskima. Paberimäärimine jätkus.

Aga kõikidest süüdistustest, kisast-kärast, mis tol ajal kostis, ei võtnud kohus kummatigi kõike tõsiselt. Tõsised seadusekaitsjad ei lasknud ennast lainete virus ringi keerutada; nad uurisid, katsusid järele. Nad vaatasid seadusi, uurisid paragrahve ega lasknud meeleolul ennast kirjatähest lahti kiskuda.

Jonatan kuulis vähe uudiseid nende nädalate kestel, kui tema haavad üksildases arestikambris paranesid. Sepp võttis vahi all oleku ajal natuke juurde. Ta tegi sõnakuulelikult kõike, mida valvurid ütlesid, kiitis toitu, ja alati oli tal mõni lõbus vastus käepärast. Üksi, nagu ta enamiku ajast oli, luges ta algusest Vana Testamenti ja jõudis sellega Hiiobi raamatu lõpuni. Kuigi ta ei olnud kellegi Hiiob. Aga tal oli aega järele mõtelda. Ja iseäranis palju mõtles ta kahe asja peale. Üks oli noore ema surm. Teine Vabahärra alandamine. Vabahärra oma luuvaluga istus nimelt koridori teises otsas samuti kongis. Kuid doktor Kaliban, kes sai ükskord loa seppa külas-

jada, heitis Vabahärra vangipõlve üle nalja ja ütles, et see kaisumus pole Vabahärrat kaugeltki murdnud, vaid pigem tema apostlihinge ülendanud ja seletanud.

Kaliban rääkis, et luuletaja Vilhelm on nüüd surnud. Enne sisemises taskus olid Kalibanil Vilhelmi paberid kolmekümne väikese legendi ja looga. Kaliban oli proovinud neid ära trükkida lasta, aga keegi ei tahtnud, sest jutukesed olid liiga lühikesed ja niisugune raamat ei anna ühelegi kirjastajale mitte kõige vähematki juurde. Aga nad võivad ka oodata, ütles Kaliban. Kalibanil polnud sepale ühtki head nõu varuks ja ta ei olnud ka tema õnnetusest nördinud; seda võiski oodata, ütles ta. Kuid ta oli sepa jaoks tubakat kaasa toonud, õpetas teda «vilkat» keerama ja jutustas kõiksugu rahvaid lugusid, enne kui ära läks.

Viimaks saabus päev, millal Jonatan viidi väikesse halli kohtusaali, mis oli liiga kitsas tohutule rahvahulgale, kes oli kokku valgunud, et näha, kuidas nõidsepa üle kohut mõistetakse. Inimesi istus ja seisis kokkukiilutult kõigi seinte ääres sedavõrd tihedalt koos, et mõtted ja viha voolasid otsekui ühelt teisele üle ja korraga kõikidest läbi. Rahvas kasvas ühtseks massiks, väändudes sepast kaebealuse ümber tohutuks maoks, koletiseks, kellel oli hulk päid ja üksainus julm saav. Aeg-ajalt madu sisises ja liigatas verd täis valgudes oma pesas. Vana kohtunik hoidis teda pilguga tagasi. Tollel hall kohtunikul oli vilets tervis ja ta ei talunud avatud ruume. Õhk muutus läpaseks ja oli inimeste hingeõhust, higilehast ja kättemaksuhimulistest mõtetest raske. Väljas rabistas nukrat vihma.

Peasüüdistusena sepa vastu nimetati kaassüüd riigiohtlikus mässukatses. Jonatan eitas süüd; aga ta võttis meeleldi omaks, et oli jaganud raha inimestele, keda ta küllalt hästi ei tundnud ja liiga palju oli usaldanud, — misjonäridele, kärakusseltslastele ja teistele, kes olid tegelikult mässulisteks osutunud. Edasi süüdistati teda selles, et ta oli ühel õhtul kaks kordnikku häbiväärselt pikali löönud, ja selle võttis sepp omaks.

Astus ette prokurör. Ta rääkis igavalt otsekui krigisev uks ja näljane madu vajus säärasest krigisejast peagi poolunne. Ja eneti astus süüdistaja sepa vastu ägedasti välja. Ta maalis kõigepealt pildi sepa iseloomust. Muidugi oli nüüd selgunud ka rahakoti vargus, aga kuna see lugu tuli lõpule viia teises jurisdiktsioonis, siis seda siin üles ei võetud. Põgenemine aresti alt oli siiski kõnekas fakt. Ja prokurör rääkis nüüd kummalisi asju. Jõledast käitumisest vagunikupees,

kus sepp oli teised reisijad surmani ära ehmatanud. Mõrvari matustest ja müstilisest veskitulekahjust. Tõsi küll, raske oleks algatada sepa vastu süüdistust süütamise eest, aga üheskoos loovad need üksikasjad pildi väga kahtlasest iseloomust. Hiljem ei olnud see isik mitte ükspäinis korravalvurite vastu vägivalda tarvitanud, vaid nagu õevase «Triikraua» kõrtsi peremees jutustas, ka kõrtsimehe nõbu, too õnnetu arestivahi, oli pärast sepa arreteerimist selle käest nahutada saanud. Ja edasi tahtis prokurör seppa süüdistada selle ametimehe surmas.

Kõikide nende süüdistuste peale vastas Jonatan, et midagi selles kõiges ju on. Aga nad ei olnud märganud ühte tegu, mis oli talle suurt südamevalu teinud. Oma jalgsirännaku ajal oli ta nimelt kahelt kaitsetult naisterahvalt kannu piima ära röövinud, mis olnud häbitu tegu. Kuid siinjuures kibrutas vana kohtunik oma kulmupahmakaid, tõstis luidra valge käe ja kutsus Jonatani korrale. Niisugusel hetkel ei tohi sepp asja naljaks pööratа. Aga Jonatan vastas seepeale kohtunikule, et ta mõtleb seda tõsiselt ja tal on piinlik säärast tegu meelde tuletada.

Muidu sepp kohtus palju ei rääkinud, ja küllap see oli hea, sest niisuguste imelike märkustega oleks ta võinud enesele üksnes kahju tuua. Kaebealuse ütlus reedab, ütles siis ka prokurör, et meil on tegemist väga küünilise isikuga, kes alahindab oma kuritegude suurust, nende üle teravmeelitsedes. See südametu, talitsematu, kohtlaselt kaval ja ebausklik tüüp, kes on aldis joomingutele ja kaklustele, võib tunda end korratuste ajal nagu kala vees, ütles ta.

Kui arestivahi nõbu «Triikrauast» ja mõlemad kallaletungi ohvriks langenud kordnikud olid sepa vastu oma tunnistused andnud, jõudis prokurör kõige olulisema juurde. Toodi kohale indiviid Likka, kes teatas avameelselt ja kindlalt, kuidas kõik oli sellest alguse saanud, et Jonatan oli öö tema juures veetnud. Pärast olnud juba lihtne asi panna teda tegema, mida Likka kaaslased soovivad. Ja üksteise järel kutsuti ette vahistatud mässulisi, kes tunnistasid, et nad kõik on sepa käest raha saanud. Mõned olid valmis vanduma, et Jonatan oli ka nende salajastel koosolekutel viibinud. Ja siis tuli tunnistusi andma poolsada naist ja meest, kelle Kriki verekoerad välja olid nuuskinud. Kõik saanud Jonatanilt kingitusi sel tingimusel, et nad «kired möllama paneksid», nagu üks neist seda nimetas.

Aga ärgem väsitagem lugejat liiga põhjaliku aruandmisega kõikidest nendest suurtest ja väikestest süüdistustest, mida

sepa vastu tõsteti ja mis kuulajatekarja juhmiks tegid. Madu jõllitas veel ainult tuhandet klaasistunud silma, kui prokurör lõpuks kohtuasja ähmase punktini jõudis, mille kallal ta kaua krigises. Kust sepp säärase hulga raha võttis? Ükski suur vargus, pettuseafäär, loteriivõit tema looga ei sobinud. Kapitali pidi pärinema kelleltki võimsalt telgitaguselt. Niipalju kui oli suudetud välja nuhkida, tundis sepp kõigest üht inimest, kes oli küllalt rikas — nimelt Aleksander Aleksandrit. Temal kuulati siis tema üle. See oli vanale karjapoisile kohutav silmapilk. Päriselt üle ei saanud ta sellest alandusest vist mitte kunagi, kuigi ta suutis enda eest kosta, nagu ta oli õpetanud end kaitsta ka kahtlustuste vastu, et ta on toetanud mässulisi ümarpäid. Keegi ei suutnud tõestada, et Aleksander tundis seppa, enne kui see oma kahtlast rahajagamist alustas. Ja Aleksandri eeskujulikus arvepidamises ei olnud tõendid leidnud mitte kõige vähematki, mis oleks vihjanud, et ta on petisele tohutuid summasid maksnud. Aga kui Aleksander Aleksander kord juba kohtu ette oli tiritud, katsus ta tigedusest sepale kätte maksta. Ja siin läks ta võib-olla natuke üle piiri. Vähe sellest, et sepp tema kirjutuslaualt saatasju näppas, ütles ta raevunult, ta proovinud Aleksandrit oma valgustkartvateks eesmärkideks tõepoolest raha välja pressida. Kui temasugune aumees säärase abi andmisest otsustavalt ära oli ütelnud, katsunud sepp talle oma pudeli-imestrumit kaela määrida, mille kohta käivad juukseid püstitavad õudusjutud. Kuigi sepp nõudis suurt summat, oleks Aleksander, nagu ta tunnistas, ennast äärepealt tüssata lasknud ja pudeli ära ostnud, mida ta oli antiikseks harulduseks pidanud. Ohtlik inimene! Vähe sellest, et Aleksander Aleksander oli oma ametnike hulgas mässulise organisatsiooni paljastanud — ja võis kergesti aimata, kuidas see oli tekkinud —, sepp oli katsunud ka tema alamaid kõikvõimalike jõhkrate krutskitega kuritegudele ahvatleda. Saali kutsuti üks kahelik vabadik, kes rääkis, silmad maas, et Jonatan käinud tema pool kohvi joomas ja kehutanud teda Aleksandri vanale õuele tuld otsa panema, niipea kui rahutused algavad. Jonatani tulevik ei tõotanud midagi head. Kuid tema lühiajaline rikkus oli ja jäi müstikaks. See ei rahuldanud ju kedagi, kui ta ränga surve peale väitis, et oli selle pudelist saanud. See kurikuulus riistapuu toodi nüüd kohtu ette. Vanakraamikauplusest varastatud asi, mille varas oli müünud sepale, kellest seeläbi sai ka varguse varjaja. Ta oli seda kasutanud, et nõrkade, ebausklike tossikeste üle võimu saada.

Kohtu ette tuli kaks eriteadlast, kes rääkisid pudelist. Esi-

mene seletas, et pudel on valatud seda sorti malmisulamist, millest nõiajahi aegadel valmistati harilikult kirikukelli. Sel süngel ajajärgul kasutati seda ilmselt kurjade vaimude väljakutsumiseks. Pudel tuleks paigutada muuseumi nii- ja nii sugusesse osakonda, ütles esimene teadlane. Kuid teine teadusmees väitis, et pudel on palju vanem, tuhandeid aastaid vana. Rohmakad kujutised sellel viitavad teatud paleoasiaatlikule kultuurikeskkonnale, millest ekspert hakkas nii põhjalikult rääkima, et kohus palus teda natuke lühemalt teha. Temagi tahtis selle muuseumi paigutada, kuid mitte sellesse osakonda, kuhu esimene ekspert. Siin oli nüüd ainet inimpõlvkondi kestvateks vaidlusteks eseme õige paigutuse üle. Aga sel ajal kui mees pudeli kallal õiendas, märkas Jonatan järsku, et see on lahti tehtud. Ja sepp kergitas end väheks ning vaatas igasse kanti ringi.

Prokurör lõpetas oma ettekande, mis oli Jonatani olukorra lootusetuks muutnud, kuid ka rahva oma kriginaga ära tüüdanud. Tülpinud ja tigedad, läksid paljud saalist minema; nad ei viitsinud kaitsjat ära kuulata ja jäid nõnda päeva ainsast vapustavast ja põnevast silmapilgust ilma.

Kaitsja oli energiline paks advokaat, kes oli seppa massseerinud, et see järjekindla visadusega süüd omaks ei võtaks. Kindla käega asus ta nüüd tunnistajaid üle kuulama. Vabadik jäi otsekohe pigisse ja oli sunnitud üles tunnistama, et ta oli sepa peale sellepärast valetanud, et teda talust välja ei tõstetaks. Kuigi palju paremini ei käinud ka oma poolesaja inimese käsi, kes olid sepalt kingitusi vastu võtnud ja pärast tema kohta valetunnistusi andnud. Kui paar naist oli segadusse sattudes välja rääkinud, et nad olid raha saanud, et prokuröri sepa vastu üles ässitada, siis ei kõlvanud ka teised enam tunnistajateks. Ja nii Aleksander Aleksander kui Kris said valetunnistajate kasutamise eest hiljem suure trahvi.

Mitmed mässulised sattusid samuti kahtluse alla. Nad ei suutnud õiget seletust anda, miks nad olid pöördunud sepa poole väljamõeldud nimede all, kui ta nendega ometi ühes mestis oli. Ja kui nad ühekaupa kirjeldasid Jonatani osavõttu salajastest koosolekutest, siis rääkis üks ühte, teine teist. Ainult indiviid Likka oli kõigutamatu.

Siis tõi kaitsja sisse oma abiväe — vennaksed, perenaise, kogudusesõbrad, laevakapteni Anettega ja hulga inimesi, keda sepp oli abistanud; need ütlesid nüüd tema kohta häid sõnu. Isegi toompraost astus kohtulaua ette ja pidas kõne, mis äratas tähelepanu, kuigi see kohtuasjale mõju ei avaldanud. Ta ütles, et usub sepa ausatesse ja headesse kavatsustesse, ning

rääkis paarist liigutavast episoodist. Sepp on lihtsameelne ja harimatu maamees, kes on võtnud enesele missiooni, mis tal saagelt üle jõu käib. Ta on võib-olla pikaldase taibuga, ebaeeslik ja laseb end kergesti petta, aga oleks suur ebaõiglus, kui see lihtne naiivne mees langeks võimuahnete inimeste ohvriks ja vastutaks võõraste kuritegude eest. Nõnda rääkis lark toompraost, ja mõneks ajaks jäi tema kirikus rahvast märgatavalt vähemaks, aga kui meeled muutusid ja rahunesid, tuli kuulajaid kokku rohkem kui enne, ja igast tema elust võib lugeda, kuidas ta tookord tõelise tõekuulutajana ilmes astus.

Kuid paks higist nõretav kaitsja oli jätnud oma trumbi viimaseks. Ta kutsus ette uue tunnistaja, mehe, kes sellest silmapilgust magnetina kõikide pilke enesele tõmbas. Jälle sulas rahvahulk kokku üheks olevuseks; madu seinte ääres ringus ja jäi kuulama. Mehe väljanägemine oli nii harilik, et hiljem ei mäletanud õieti keegi, missugune ta oli. Aga sellal kui ta seisis ja kohtu küsimustele väärikalt vastas, valitses saalis surmavaikus. Siis lasti tal vabalt rääkida.

Tunnistaja teatas, et ta võib paremini kui keegi teine jutustada, mida sepp Jonatan nende saatuslike päevade jooksul teist on elanud. Ja kohe, kui ta jutuga algust oli teinud, mõistsid kuulajad, et ta teab tõepoolest midagi. Mees rääkis sepa tugu, nii et rahvas istus kui pinkide külge kasvanud. Ta astus tunnistaja õigustest kaugelt üle, aga keegi ei peatanud teda. Tema hääl muutus kõlavaks ja kirglikuks ning pilguga sundis ta inimesi endale alluma. Kui ta pead pööras, võis hetkeks paista, nagu oleks tal nägu karvane, ja kui ta käega viipas, meenutas see pilguks võib-olla suurt naastulist linnuküünt.

Siis tõusis sepp püsti, lükkas tooli eemale ja ütles kohtunikule valju häälega, et see meest ei kuulaks. Kohtunik kortsutas kulmu ja tõstis käe, kuid Jonatan ütles tunnistajale osutades: «Ärge uskuge teda, auväärne kohtunik! Ta ei ole üldse inimene!»

Saalis algas lärm ja karjumine. Kohtunik jättis istungi peatselt. Ja nõnda juhtus, et Jonatan viidi haigemajja, kus asjatundjad pidid otsustama, kas ta on terve mõistuse juures.

EELVIIMANE PAJATUS, KUS JUTUSTATAKSE ÜHEST KAHTLASEST JUHTUMISEST, MIS SEPAGA HAIGEMAJAS ASET LEIDIS

Päev läks päeva järel, ja Jonatan istus kaua haigemajas, kus teadjad mehed proovisid tema võimeid, katsusid tema hinge järele ja kirjutasid kõik üles, mida nad tähele panid. Välja vabasse loodusse issanda taeva alla tal minna ei lubatud, ja aeg venis siin õige pikkamööda, sest harilike inimestega polnud tal võimalust peaaegu sõnakestki vahetada. Jonatan oli ühe katuse all Margareti isaga, aga ei näinud teda, sest see oli paksude helikindlate uste taga, nõdrameelne ja teistele ohtlik.

Sepp oli sedavõrd kaua tolles iseäralikus võõrastemajas, nägi ja kuulis nii palju imelikke asju, et teda ei üllatanudki enam, kui talle ühel õhtul kummalised külalised tulid. Jonatan istus omaette ühes väikeses kambris, kus ta tegelikult ei tohtinud olla, aga kuhu ta oli silmapilguks hiilinud, et teistest haigetest lahti saada. Ja kuigi oli juba hilja ja külastamisaeg ammu läbi, astus tema juurde sisse iseäralik paar. See oli Askelad koos ühe võõra mehega.

«Oled sa nüüd targemaks saanud?» ütles Askelad. «Ma ju hoiatasin sind, aga oma rumaluses lootsid sa iseenda peale. Nüüd oled omadega ilusti sees, sepp Ebausk!»

«Jah, selles osas on sul õigus, Askelad Kiidukukk!» vastas sepp.

«Ma ei taha sinuga tülitseda,» ütles Askelad, «vaid soovin öelda, et sa olid kõigele vaatamata pisut mõistlikum, kui ma julgesin arvata!»

«Ei tahaks kohe nagu uskudagi, Askelad Tibuvapper,» vastas sepp võõrale ainiti otsa vaadates.

«Ma arvasin alguses,» ütles Askelad, «et sa oled kogu selle suure lollikambaga minu vastu ühes mestis ja tahad mind võimudele üles anda. Aga kohtus sa minust ei lobisenud. Ma olen järelikult sind liiga karmilt kohelnud. Ja nüüd pean ma sind selle vääriliseks, et sa mulle ühe teene osutaksid.»

«Ja mis teene see siis on, Askelad Taevatähenoppija?» küsis Jonatan.

«Sa pead minu eestkostjaks hakkama,» vastas Askelad. «See ei loo sulle mingeid kohustusi ega õigusi minu suhtes, sest asi on üksnes formaalne. See mees, minu sõber, muretseb mulle raha, et ma õppida saaksin. Kuid tema arvates ei jäta võimud mind rahule, kui mul ei ole täisikka jõudmisenii

haitsjat. See kõik on totter, kuid vajalik. Tema ise ei saa eestkostja olla, sest ta sõidab varsti minema.»

«Aga ütle mulle, Askelad Linnutiib,» ütles Jonatan, «miks tahib tema sulle raha anda, kui üks teine mees ei tohtinud?»

«Lollakad!» ütles Askelad. «Te olite ju võimatud! Te solvasite minu isiksust ja eneseuhkust, kui te mind jälitasite või rumalaid ettepanekuid tegite, mis oleksid mind teid tänama sundinud. Tema on targem. Ta ütleb: me teeme tehingu. Mina pärastsen raha ja sina lahendad need ülesanded, mis ma sulle kätte annan!»

«Ja mis ülesandeid sa siis lahendama pead, Askelad Võrratu?»

«Suuri asju!» vastas Askelad. «Tohutuid ülesandeid inimkonna hüvangu nimel. Aga see kõik on liiga suur ja laialaulatuslik, et seda praegu sulle seletama hakata. Ma võin nimetada ainult ühte ülesannet. Ma pean looma niisuguse apataadi, mille abil üks inimene saab teist valvata, ja isegi kõige suurema vahemaa tagant. See võib tohutu suurt kasu anda.»

«Niisugusel juhul ma kardan, et ma ei saa sinu eestkostja olla, Askelad Pimekana,» ütles Jonatan.

«Ära pead!» ütles Askelad. «Kedagi teist ma ei tunne. Ja kui tahad, siis päästab see mees sind siit välja!»

«Kui vaid teaks, et see aitaks,» vastas sepp, «siis võtaksin kätte ja annaksin sulle korraliku nahatäie, Askelad Kuningapoeg! Et sa oskaksid end temast eemale hoida!»

«See ei aita ju sind, sepp!» ütles võõras naeru kõgistades. «Aga miks sa nii morn oled? Me oleme ju kahekesi palju hullemaid asju korda saatnud. Ja mina viha ei kanna!»

«Kolmandat korda sa mind enam alt ei vea,» ütles Jonatan. «Ma olen kavalam kui mõni jüüti hobuseparisnik, ja mind ei lihtne ära teha, kui ma ise tahtsin õnge minna. Kuid ma ei tohi seda poissi rikkuda, kuni ma suudan sellele vastu seista.»

Juba nõndaviisi rääkides pani sepp tähele, et nad ei istu enam väikeses kuntrikus, vaid sammuvad väljas õhtupimeduses, ja otsekui kusagil kõrgel katuste ja puude kohal. Aga ta ei teinud sellest suurt väljagi.

«Kallis sepp!» ütles võõras. «Ma tahan ainult poisi otsa peale aidata pärast aga ole lahke! Jah, räägi talle kõik ära, mida sa tead. See on ju lausa suurepärane!»

«Kuule, väike makabei!» ütles sepp Askeladile. «Vahel võib ju sinu praalimise pärast natuke piinlik hakata. Aga sa oled makabei ja ma ei taha näha, et sa tema küünte vahel lõpetad. Ja teeb sinust Kurjuse tööriista, ütlen ma sulle. Ma proo-

vin sulle parem ise midagi lahendada anda ja aitan sind nii hästi kui suudan. Aga hoia end tema eest!»

Nüüd nägi Jonatan, et nad kõnnivad kõrgel üleval õhu hämaruses, sammudes või hüllides külg külje kõrval laia rahutu öise õhu, kõrgel üleval, seal, kus on pilved ja tormab hääletult tuul. Nende all kohusid udud otsekui suured vahutavad lained merelagamikul ja lõhedest pilvesõõnade vahel paistsid sügaval all laiumas vihmast märjad põllulaamad, luhamaad, õõtsuvad puud ja niiskusest püdelad teed, millis käänakuid ja kurve võis miilide ulatuses aimata kõikjal. Tasmal põhja pool terendas vaevu märgatavalt vastu must lõputu meri. Jonatan nägi seda kõike, kuid mõtles rohkem sellele, mida ta peaks ütlema.

«Mis ilmaime läbi sina mind aidata saaksid,» ütles Askelad, «kui sa istud alailma vanglas või hullumajas?»

«Aga kui vanglas või hullumajas istutakse, kuidas siis sinu eestkostja saab olla, Askelad Müristajahakatis?» ütles sepp.

«Tema päästab su vabaks!»

«Vaiki!» ütles Jonatan.

Ja sepp ei jätnud jonni. Sellal kui nad oma õhureisi jätkasid, rääkis ta Askeladiga aina edasi. Kuid siis ütles võõras: «Sind ei tunne enam hästi äragi, sepp, nii hirmsasti näed sa vaeva. Aga sa räägid kurtidele kõrvadele, teda sa juba tema teel ei peata!»

«Pean ma siis loobuma?» vastas sepp. «Küll ma ta kõhklema panen! Headus üksinda omadega hakkama ei saa, tuleb vaeva näha ja ikka edasi pingutada, aga ega lootus sellepärast ei kustu. Küll ma ta kõhklema panen!»

Võõras irvitas, ja tuulevahk haaras tema naerust kinni, kahmas selle enesega kaasa ning muutis trobikonnaks piiskesteks sootulukesteks, mis samas minema pühkisid. «Sa arvad, et ma tahan teid tappa, va argpüks hiiglane!» hüüdis ta. «Aga mul on muudki teha. Ma armastan elu ja liikumist, tegusid ja uusi ettevõtmisi; seda, et te usinad oleksite ja midagi suurt korda saadaksite. Ja nüüd ei ole mul enam aega nende pisiasjade jaoks. Ma pean varsti minema hakkama. Te saate ilma minutagi läbi, sest igaühes teist elab üks minu vendadest. Kuid enne kui me lahku läheme, näitan ma teile kummatigi midagi lõbusat!»

Nad olid jõudnud suure kuusemetsa äärde ja sammusid edasi mööda kitsast pimedat teed, mille rohtunud konarliku roobaste kohal kuuskede rahutud kotkatiivad peaaegu sulgusid. Sügaval sumedas laanes kohises ojas ja jões vesi. Teelised läksid edasi ja jõudsid tohutu kivise veeruni, kus kasvas

lähisegi puid ja põõsaid. Nad põõkisid kõrgemale ja pimedus oli parajasti sedavõrd hõre, et nende silmadele avanesid suured märjad kivid ja jämedad taimed, mis väändusid kivide ja rahnude üle ja ümber. Nüüd tüüris teejuht veeruküljes asuva lohangu suunas, ja nad jõudsid kalju sisse pikka käiku, kus juba end teravate nukkide ja etteulatuvate kühmude eest käega kaitsta, sest näha ei olnud mitte midagi. Viimaks ilmus eemal nähtavale nõrguke valguskiir, ja võõra kannul astusid nad hiigelsuurde vaarangusse, mille lagi ja seinad pimedusega peaaegu ühte sulasid. Keset koobast seisis kivil väike latern, mis suures ruumis omakorda valgusest kohru muudustas. Laterna kõrval seisis mingi elusolend, kes oli nii pisuke, et nad pidid lähemale astuma, et näha, kes see on. Siis nägid nad härjapõlvlast, kiilaspäist ja ilma habemeta, sest ta oli sedavõrd kõrges vanuses, et karvad ei õdunud tal enam. Ta oli poolest saadik paljas, ja iial ei olnud nad näinud pead kõhna ja kurnatud rinnakorvi. Rangluud ulatusid ette nii peenikeste kidurate ribikontides, mis olid aastatepikkusest tööürgamisest puseriti läinud. Kael meenutas kitkutud kana kaela ja luidrad käsivarrelülid rippusid õlgade küljes nähtavasti ainuüksi kuiva krobelist nahka pidi, mis krabises tasahesi otsekui pärgament. Aga kui kõhn ta ka poleks olnud, mehikesel oli ometi väike ümarik prunnakas vats ees.

Mehike seisis alasi juures, mis asus laterna kõrval kivil, ja kopsis midagi tillukese haamriga. Kill, kill, kill! kostis haamri all. Vaarangus oli väljakannatamatult lämbe ja lehkas vastikult otsekui majas, kus talvevihmade tõttu on kodulinde päev otsa sees peetud.

«Ahah, seal sa lõpuks oled!» ütles mehike võõrale. «Nüüd nii . . .»

Samas kostis hääl, mis käis neil luust ja lihast läbi ning põrtis kõrvakuulmise, nii et nad seisid seal otsekui iseeneselegi võhivõõrad. See oli peenike ja üüratult vali piiksumine. Hääl tuli koopa teisest otsast. Vanake kahmas laterna pihku ja komberdas hääle suunas. Nõrgas valguskumas ilmus nende ees nähtavale röögatu elukas, tükk maad suurem kui kõige kogukamadki paksunahalised loomad. Ja kõrvad pilli löömas, astusid nad pisut lähemale.

See oli linnupoeg. Ta sirutas kaela, kergitas oma jubedat pead, ajas noka õieli, mis oli tüviku juurest valge ja pehme ning sedavõrd lai, et oleks hõlpsasti võinud härjagi alla neelata. Linnu keel liperdas ja ta piiksus koledasti, nii et kalju värises. Vanamees kargles eluka ümber ja loopis talle toitu kõrku, sellal kui võõras pealt vaadates kõrval seisis. Nüüd

vajus toit alla, vaaditäis lobi libises mööda kortsulist kaela pugusse, ning seejärel saputas ta väheke oma poolpaljaid tiivakönte, mille hoosulgede otsas olid ebemetutid, jämedad otsekui hobusesaba. Lind ei olnud veel lennuvõimeline, kuid tema tiivad tõstsid juba vaarangus tormi. Siis võngutas linnupoeg tagumikku ja sulges täissöönult silmad, mis olid otsekui suured tumedad veeloigud.

Otsekohe kargas käbe vanamees tagasi oma vasara juurde. Kill-kill! kopsis ta.

«Kasvab,» ütles võõras.

«Aina kasvab!» hüüdis vanamees krooksuva häälega.

Kuid nüüd ärkas lind üles ja piiksatas, ning vanamees tuiskas jälle tema juurde.

«Mis lind see niisugune on?» küsis Askelad, kellele see kummatigi oli meeldima hakanud.

«Küsi tema käest,» ütles võõras.

«Kohtumõistmise lind, kohtumõistmise lind!» hüüdis vanamees haamriga tolkides. Nüüd oli kohtumõistmiselinnu pojuke magama jäänud, nokk vastu pesa serva, mis oli ehitatud kõige jämedamatest männitüvedest. Kühm tema kolbal, mis on kõikidel linnupoegadel, tõrrutas nagu must sõnnikuturi.

Kuid sepp astus lähemale ja jäi vanamehe tööd vaatama. Väikesest hõbekillingist sepistas mehike kella, kuid pimeduses vana meistri jä vangi tööd igaviku kella kallal katkestati alalõpmata. Ja linnu ja kella vahet seerides andis ta võõrale seletusi, sest tema oli peremees ja juht. Ja Jonatan pani tähele, et koopas leidus veel muudki. Seinte ääres oli rohkesti mingit ihmjat liikumist näha, parvede kaupa varjusid, kes järelejätmatult väikest poolvalmis kellukest vahtisid.

Nad lahkusid koopast, sammusid läbi metsa ja jõudsid väljale, mis tähtede nõrgas kumas igale poole laiali laotus. Siin ütles võõras: «Mul on kahju, et me ei saa lahkuda sõpradena, sepp Jonatan. Vähe on neid, kelle saatja ma tahaksin parema meelega olla. Aga sa pead vähemalt tema eestkostjakski hakkama!»

«Kui sina ennast temast eemale hoiad!» vastas sepp.

«Me oleme alati teiega!» naeris võõras. «Ja vaata nüüd, milleks me suutelised oleme. Vaata nurme!»

Siis vaatas sepp ääretut nurme ja mõtles, et kui oleks valge olnud, siis oleks ta seda paremini näha võinud. Otsekohe läkski valgeks ja oli selge just nagu päise päeva ajal. Rohumeri lagendikul lainetas tuule käes, aga keset seda rohelust oli karuohakavõsa, nõgesemetsi ja turritavaid remmelgaid,

ning Jonatan mõtles, et parem oleks vaadata viljavälju. Ja nüüd tuli vili, alguses haljendav, seejärel küpseks muutunud. Sepp mõtles taluõuede ja tarede peale, rohtu söövate lehmade ja hirnuvate hobuste peale, ja nägi neid eemal väljal ning nägi, kuidas väljale asusid elama inimesed. Ta nihutas talud kokku, andis neile viljapuuaiad. Siin-seal kerkis korstnast suitsu ja oli tunda praepannidelt levivat pekilõhna. Võlli kriginal tiirutas tähtsalt tiibu veski ja sellest ida pool paistis juba uuska torniga kirik. Jonatan nägi, et ta on ehitanud oma kodukülа, ja nüüd, kus ta võis, parandas ja ilustas ta seda veidi, õgvendas mõned müürid, parandas paar katust ära ja tühjendas tiigi mudast ning roostetanud ämbritest.

«Nüüd on sinu kord!» ütles võõras Askeladile.

Siis käis Jonatani küla käsi kurvasti. Kärsitult tormasid kohale Askeladi inseneride ja käsitööliste väed, paiskasid müürid ümber, jätmata kivi kivi peale; kaevamismasinad sõgisid maa üles, ja tühjale kohale ehitas Askelad märksa suurema asula, mis nende ümber lausa igal pool üles kasvas, pärast suurte hoonetega, vabrikutega, ülikoolidega, vägevate raamatukogudega, mis olid avatud ja tasuta kättesaadavad igaühele. Siin oli kõike ja rohkem, kui me oma suurte linnade järgi ette kujutame.

«Nõnda võin ma aidata!» ütles Vanakuri.

«Aga nüüd pead sa ise ka proovima!» ütles sepp.

«Oh ei!» ütles see ja muigas virilalt. «See, mida ma suudan, on teie sees!»

Kuid siis sasis sepp temast kinni ja hoidis teda paigal, ning tal jätkus selleks jõudu, sest see toimus täielikult pühama eesmärgi teenistuses, ja ta hoomas hetkeks eneses kõige kõrgemat väge. Ja kuna Kuri pidi olema see, kes ta tegelikult oli, sellal kui ta Askeladi uhket linna silmitses, alustas hukatus asulas oma tööd. Linna haaras sõjaõud, nagu me oleme seda näinud. Inimesed varisesid tänavatel kokku, sandiks jäädud, lõmastatud. Ellu ei jäänud kedagi.

«Head nüüd, Askelad Põikpea!» ütles Jonatan, kui võõras oli kadunud.

Aga Askelad ei tahtnud sellest kuuldagi. Tema uskus omaenda jõusse. Kui hukatuse vaimu alailma kartma hakata, millal siis juletakse midagi uut luua. Pealegi on see meelepete. Et Askeladi kutsumus oli luua midagi suurt ja uut, ükskõik kas teised seda kuritarvitada saavad või mitte. Nüüd on tal raha, nüüd läheb ta ära, et õppima hakata, ja kui sepp ei taha tema eestkostja olla, siis leiab ta mõne teise.

Nõnda läksidki nad ööpimeduses lahku, kumbki oma teed, ilma et Jonatanist oleks Askeladi eestkostjat saanud. Ja sepp jõudis õnnelikult haigemajja tagasi. Saalid ja koridorid olid tühjad; teda ei näinud keegi ja ta leidis oma toa ning voodi üles.

KAHEKÜMNE NELJAS PAJATUS, MIS ON ÜHTLASI LÕPETUS, LÜHIDALT ÄRA JUTUSTATUD, AGA AJALISELT PIKEM KUI KÕIK ÜLEJÄÄNU ÜHTEKOKKU

Sepp Jonatanile tuldi veel kord haigemajja külla, kus teda nii põhjalikult pidi järele uuritama. Tulija oli kuninga teener, kühmus seljaga tark Oliver, kes võis igale poole sisse pääseda.

«Sa saad siit varsti välja,» ütles ta. «Arstid on töö lõpetanud. Nad teatavad, et sa ei ole päris hull, vaid kannatad ainult teatud kinnisideede all.»

«Lehma kirjuks ei kutsuta, kui tal ühtegi täppi peal ei ole,» ütles Jonatan.

«Nad ütlevad veel,» jätkas Oliver, «et sul on palju ebauskliikke ja vananenud ettekujutusi ning kasinad teadmised.»

«Kaua võid käia metshane järel, enne kui jaanalinnu sule leiad!» ütles Jonatan.

«Nad kirjutavad, et sul on keskpärane mõistus ja korralik iseloom,» jätkas Oliver, «ja et sa oled karistuse kaudu mõjutatav.»

«See pole sugugi paha,» ütles Jonatan.

«Varsti pead sa uuesti kohtu ette astuma ja otsuse teada saama,» jätkas Oliver. «Tema Majesteet tahab sind meeleldi aidata, kus aga saab, aga kohtupidamise käiku ta sekkuda ei saa, kui kohus on õige kohus. Kuid ta on lasknud headel asjatundjatel sinu olukorda uurida. Need arvavad, et sind mõistetakse süüdi vägivalla tarvitamises ja õigeks ülejäänud tegudes. Aga kurb on see, et kui sa siit enam-vähem kerge nahaga pääsed, siis mõistetakse sind ikkagi süüdi ja karistatakse rahakoti varguse eest.»

«Kusagil peab oma karistuse ju kätte saama,» ütles sepp.

«Me oleme veendunud, et sa ei ole varas,» jätkas Oliver. «Aga siingi ei saa me kohut mõjutada. Kui sind süüdi mõistetakse, siis saab kuningas sul üksnes osa karistusaega maha võtta, kui sa ennast hästi üleval pead. Ent loomulikult ei juhtu sinuga midagi, kui sa võid ütelda, kes on varas. Võid sa seda?»

«Jah,» vastas Jonatan.

«Siis on sinu kohus seda ütelda.»

«Selle peale ma jah ütelda ei saa,» vastas sepp.

«See on sinu otsene kodanikukohus,» ütles Oliver. «Kui on asei leidnud kuritegu ja sa tead selle toimepanijat, siis on vaikimine seadusest üleastumine.»

«Lamba saab küna juurde tirida küll, aga jooma teda vägisi ei pane,» vastas Jonatan. «Kui on pahandust tehtud ja leidub keegi, kelle kaela seda ajada, siis peaks juura jaoks ju küllalt olema.»

«Lori!» ütles Oliver. «Sa põlgad õiglust ennast, kui sa sedasi räägid. Õiglus asjas ei ole midagi niisugust, mis puudutab üksnes sind ja varast, sepp Jonatan, vaid meid kõiki. Ja sa tahad ju oma hea nime ja au ära rikkuda.»

«Jah, see on paha lugu,» ütles Jonatan, «aga need on nagunii läinud. Ja halb kuulsus on visa kaduma. Kuid mul on aega oodata. Küll tõde ühel päeval pilve tagant särama lööb, ja lootust ei tohi ju saja marga eestki maha müüa. Aeg kõik haavad parandab!»

«Vanasõnad ei aita, Jonatan,» ütles Oliver.

«Aitavad ikka!» vastas sepp.

«Ma lootsin, et sa oled mõistlikum,» ütles Oliver. «Aga ma saan aru, et sa näed selles mingit sügavamat mõtet.»

«Igaühel omad head ja vead,» vastas Jonatan. «Ja mul tuli meeldi, et kõrgel üleval istus kord üks hernehirmutis ja mõistis minu üle kohut. Ja see oli õige otsus, arvan ma. Võibolla on see vale, et vargapoiss enesele asemiku saab, aga ma arvan, et taevaisal ei ole säärase korra vastu midagi. Kui loo mees tahab, siis võib ta vahepeal midagi head teha, mida mina ilmapealgi teha ei saaks. Aga ärme oma saba liiga kõrgele ka kergitame! Kui ma kurjategija nime ei ütle, siis minu ünda pärast samuti. Juura on juura, ja ma ei saa tõendada, et see on tema. Ma võin kõigest ütelda: see on tema, mitte mina. Ja ma ei viitsi nõndaviisi kohtuniku ees seista ja iga kord «jah» karjuda, kui tema «ei» karjub. Parem juba igas asjas väärikust säilitada, nagu teeks vana tragun, nagu teeksid suguvõsa parimad.»

Paljud on nimetanud seda sepa poolt suureks rumaluseks, ja kindlasti on neid, kes ütlevad sedasama praegu. Aga ma lean, et paljud vanad inimesed kinnitasid, et Jonatan käitus enese suhtes õigesti, ja et kui jõuab kätte päev, kus niisuguse eneseväärikusega inimesi enam ei ole, siis pole sääraselt maalt midagi head loota.

Jonatani üle mõisteti siis esimest korda kohut; see sündis

just jõulude eel, ja karistus oli sedavõrd pehme, et sepp, kes oli juba mitu kuud eeluurimisvanglas olnud, oli jõudnud oma aja ära istuda, kui kevad lähenema hakkas.

Nüüd võidi ta siis järgmisele kohtumõistmisele, väikesse alevikku kärsitu politseiülema juurde edasi saata.

Jonatan istus jälle arestikambris, kust ta kord imelist pidurongkäiku oli näinud. Nüüd siin enam nii lõbus ei olnud. Oli tulnud uus ja parem arestivaht, kes oli tragi lese esimese järelt üle võtnud. Tal oli karm silm ja ta oli tänavapoolse akna kinni müürinud, nõnda et arestikamber oli nüüd tõe poolest kõle kong, et seesolijatel seda kiiremini paremad mõted pähe tuleksid.

Väike linn oli oma suure juubeliga just äsja lõpule jõudnud, kuid sepa kohtuasi hakkas kummatigi peomälestusi tumestama. «Rahva Teataja» kirjutas päevast päeva vahialusest ja sellest, kuidas asjad arenevad, ning «Sprøjtenit» teeriti üle kogu maa, sest sepp oli ju kuulus, ehkki ükspäinis halvast küljest. Ajaleht kasvas, ja kasvas ka linna enese uhkus. Aga just siis, kui kõik näis olevat kõige paremas korras, levis üle kogu maa kole skandaal, nii et naeru laksus väikese linna kohal kokku igast kandist: nõidsepp istunud suure pidusöögi ajal linnakese «mandariinidega» ühes lauas! Paljude linnaelanike hulgas võtsid maad sünged meeleolud. Kõrtsidesse kogunes õhtuti vapraid mehi, kes tahtsid säärase häbipleki maha pesta, nõudes omakohut ja soovides kodupaiga au verega, sepa verega puhtaks pesta. Kuid asi piirdus siiski ainult ähvardustega ning viski ja sooda rüüpamisega. Sest politseiülem valvas oma vangi hoolega.

Lihavõtte ja nelipühade vahel mõisteti sepa üle teist korda kohut. Ta sai poolteist aastat, mis tundus linnale nördimapanevalt vähe.

Sepa vangipõlvest me teame üpris napilt. Ta oli leplik, nii et kuningas sai tal pool aastat karistust vähemaks võtta. Muudest asjadest teame üksnes seda, et piiritu kannatlikkusega ehitas ta kongis oma isale, tragunile ja sepale Jon Jenssenile tuletikkudest mälestusmärgi. Hiljem rippus see tema kodus, aga nüüd on ta kadunud.

Järgmisel kevadel sai Jonatan aprillis vangimajast välja. Ta oli seal paar ööri kõrvale pannud, nii et ta sai kohe linna väikemehele järele sõita, kelle eest perenaine ja varjupaigavennaksed olid hoolt kandnud, tahtmata temast nüüd lahkuda.

Ühel kenal kevadisel päeval jõudis sepp koju oma sünnikülla, poiss süles. Jah, väikemees oli nüüd juba nõnda suu-

teks kasvanud, et ta sepa süles istudes iga asja kohta päris, mida nad nägid. Kena, valguserikas kevadpäev. Maa oli alles lumisest ägedast vihmahoost must, kuid muld siiski kobe ja sõbralik vastav. Olid lõokesed, oli päike — taevapäike ja veepäike, aknapäike ja majakelbapäike, päike üleval ja päike all. Paljutõotav õhin ja laul õhus, toimekus ja laul maa peal. Kartulid olid maha pandud, redised juba üleval, paiselehed lillad, tikripõõsas roheline. Tore oli see kevadpäev, kui sepp Jonatan, väike poiss süles, jalga jala ette tõstis ja nägi, kuidas tema koduküla katused ja viljapuud hõredast niiskest päikesevinest nähtavale tulid.

Mehed sumasid põllumullas, naised pesid pesu. Nad märkasid seppa ja mõned neist teretasid, kui ta noogutas, aga see oli kummatigi rohkem moepärast teretamine. Ja kui Jonatan majade vahele jõudis, siis oli rohkem neid, kes läksid tuppa ja panid ukse kinni, enne kui nad oleksid sunnitud olnud talle lähemale ütlema. Jah, nõnda võttis koduküla Jonatani vastu.

Jonatan sammus oma maja juurde. Ta astus sisse ja nägi, et see on tühi. Siin ei olnud ei naist ega peaaegu mingit majapidamist. Tapeedid olid ribedad või rõskusest maha koorunud. Põrand oli kaardus, igal pool oli tolmu ja ämblikuvõrke, aknad olid sisse löödud. Ainult köök oli korras hoitud, selle eest oli kõrtsimees hea seisnud, seda asja ta tundis.

Sepp pööras kõrtsi sisse. Andreas vaatas poissi ja võttis Jonatani vastu, otsekui oleks ta seal viimati eile käinud. Kõrtsmik tõi ette nagu tavaliselt ja nad rääkisid maast ja ilmast, sellal kui väikemees sõrme lutsis; sellest harjumusest ei olnud ta lahti saanud. Viimaks tähendas Jonatan, et talle paistab, nagu oleks tema majas midagi muutunud. Ja kõrtsmik Andreas vastas, et keegi ei saa teiste varandust ööd kui päeva valvata. Kuid nüüd peaks sepp hakkama kohut käima. Lepsemand Laura tahab temast lahutada, nüüd kus Jonatan on oma heast nimest ilma jäänud, ja ta oli ammugi külast ühe noorema mehe seltsis ära läinud, kes oli selleks küllalt rumal olnud. Öösel olid nad sepa toad tühjaks teinud ja tema pärusvaraga jalga lasknud. Ja Andreaski oli ainult inimene, ta ei saanud ööd kui päeva Jonatani trepimademel istuda ja tema asjadel silma peal hoida. Aga nüüd peaks sepp asja kohtusse andma. Selleks ei olnud Jonatanil kummatigi tahtmist. Ta oli ise just kohtu veskikivide vahelt tulnud. Ta lasteb linnul minema lennata ja tundis selle üle vaata et head meelitki.

Sepikoda oli puutumata. Siin asus Jonatan tööle. Kuid tema sepikotta, kus enne käis rahvast kaugematest kihelkonda-

destki, ei tulnud nüüd peaaegu mitte kedagi. Et endale ja poisile elatist muretseda, pidi sepp varanduse panti panema ja laenu tegema.

Aga kui tuli pühapäev, võttis sepp poisi kirikusse kaasa ja laskis Tadæussenil ta ristida, sest selgus, et teda ei olnud ristitud. Jonatan andis talle järgmised nimed: Allan, nagu tema ema oli kutsunud teda ta isa järgi, Jens sepa suguvõsa järgi ja Viktor, mis oli Vabahärra eesnimi. Ja isegi kui need nimed hästi kokku ei kõlanud, kasvas poiss jõudsasti, oli tragi ja tubli ning temast jätkus rõõmu kõikideks nendeks aastateks, millal Jonatani vasaralöögid meie koduküla kohal kaikusid.

Ristimise järel saatis Tadæussen sepale sõna. Kui Jonatan labida ja rehaga pastori aeda tuli, nägi rahvas, kuidas vali kulupäine pastor tundide viisi temaga juttu ajas. Ta kuulas sepa enese suust esimesi pajatusi tema teekonnast.

Vähehaaval hakkas jutukaid mehi ja jalgu trampivaid hobuseid sepa juures rohkem käima, ja hakkas kostma vasara laulu. Lapsed küpsetasid jälle õunu tema ääsitules ja kraaklesid eesõiguse pärast lõõtsa tõmmata, ning vahetevahel hiilis mõni vaene hädavares pimeduses sepikotta Jonatanile elu üle kaebama just nagu muistegi.

Kuid palju aastaid pidi mööda minema, enne kui sepa au sai jalule seatud. Üks vaene arst tegi oma surmatunnil ülestunnistuse, mis oleks võinud sepa rüvetatud au puhtaks pesta. Kuid head nime on raske tagasi saada, ja kuigi need päevad olid jälle kätte jõudnud, kus Jonatan oli kõige oodatum külaline, kui rahvas pidudele ja simmanitele kogunes, ning kuigi ta jälle relvavendade lippu haua juurde kandis, oli sepa külge alatiseks väike «aga» jäänud. Temasugustele meestele antakse kõik auametid; sepale anti ainult üks, ta sai kirikuvahiks, ja alles siis, kui surma lumi tema juustes püsi leidis, mõistsid kõik, et vähesed sünnivad paremateks.

Ja siin lõpeb viimaks lugu Jonatani teekonnast.

HÜVASTIJÄTT RAAMATUGA

Hüvasti veel üks kord! Nüüd ma tahan nagu Cide Hamete sule pikaldase käeliigutusega võtmelauale riputada ja ilma ühe mureta pealt vaadata, kuidas sa välja võõraste sekka tähed, jättes meid igaveseks maha. Nüüd me oleme teinud oma töö nõnda hästi, kui me seda suutsime. See ei tähenda ju veel, et sinu kõige sügavamad puudused on kadunud, vastupidi, nad on võib-olla pelgamadki; aga nad on parandamatud, sest need on sul väljaandjaga sedavõrd ühised, et neid ei saa kinni katta ei agarusega, unistustega ega teesklemisega. Jah, nüüd on need üheksa aastat möödas, mida üks raamat Horatiuse nõudmise järgi peab ootama, ja mul tuleks vististi iseenesele ette heita, et ma ei käinud teps mitte tema nõuannete järgi, vaid lasksin sul minema rännata ühes nendegi nõrkustega, mida hiljem oleks saanud välja rookida ja millest kõige halvem ei olnud see, et sa olid väheke liiga paks, vaid ennemini see, et sa lihtsalt üks lugu olemise kõrval pidid veel käsitlema midagi, mis end meie silma ees alles vaevu oli avanud ja mille raskeid vapustusi ning seletamatuid lootusi me päriselt ei tundnud. Aga oleksid sa kogu pimeduseajaks keldrisse küpsema jäänud, siis ma kardan, et sa oleksid lihtsalt ära pendinud. Nüüd aga jalutasid sa koju kohtumistelt inimestega, sündmustega ja ilmaga ning võid mulle mõne põuande kõrva sosistada ja meelde tuletada, et kui kurbuse kabel asub ühes südamekambris, siis on lõbususe kõrtsimaja ikkagi teises.

Tervita neid siis, kui sa oma rännuteedel veel kord kohtad kedagi sealt Põhja Teelt[1], kes mõistsid sind paremini kui oma kiheikonna lapsed. Ja mingem nüüd lahku, tervitades meie kallist emakeelt, mis meid alandlikuks ja uhkeks teeb. Jää siis hüvasti, Jonatan!

[1] Mõeldud on Norrat. — *Tõlk.*

VALETAJA

1

Kolmeteistkümnes märts. On udu.

Natanael, mul tuli tahtmine sulle midagi jutustada. Väheke ehest-teisest. Või on mul lihtsalt kedagi tarvis, kellega natuke rääkida saaks. Suurt midagi mul ju jutustada ei ole.

On kolmeteistkümnes märts, Natanael. Ja reede.

Väljas on udu. On varane õhtupoolik, aga nii pime, et ma hädavaevalt näen, mida ma oma toas kirjutan. Nojah, ega sellel ka mingit tähtsust ei ole.

Kolmeteistkümnes märts. Udu.

Meil on ennegi udusid olnud, kui jää saare sisse on piiranud. Aga mitte säärast pehmet ja märga udu, Natanael. Ma olin täna hommikul üleval, enne kui valgeks läks, ja nägin, et saare kohale on öö jooksul udu siginenud. Puud on aias ja linnade koor muutub sünkmustaks. Aga minu kuuski aia taguumses otsas ei ole peaaegu nähagi.

Kas kevad on juba käes? Päris tõesti kohe? Koputus laua all.

Kui kevad on käes, siis lähevad südamed Liivasaarel rahutuks; ma kardan seda, Natanael.

Meil rohkesti on südameid —
ma võiksin üksi leida
ju kümneid ärtu emandaid,
kui oleks nad mull' armsad!
Ent elu kaardimängus nii
meelt aiva kipud heitma,
kui usud kõiki ärtusid;
vaid ässa usu hardalt!
Mu sõber, anna ärtud käest
ja karda südameid,
sest südamega mängides
õnn soosib väheseid.

Jah, nõnda manitseb Ambrosius Stub.

Kolmeteistkümnes märts. Ja nii paks udu, et seda võib kuldiga segada, varjab Liivasaare päris ära. Nojah, saart on

ka kõigest pool miili pikkupidi ja veerand miili laiuti. Aga udu matab endasse ka jää, mis miilide viisi ümber saare pan kub. Jää on sulgenud meid omaenda üksindusse kakskümmend neli aastat. Kakskümmend neli aastat.

Tjah, ka inimene võib vahest säärane saar olla.

Katus tilgub, ja piisad kilgendavad lausa tuppa. Ahah! Seal on ju parv varblasi, kes ühes põõsatukas oma kihlust pühitsevad; see on hea märk. Seitse — üheksa — kolmteist!

Aga siin toas on nii pime, oleksin ma äärepealt ütelnud, et ei ole näha isegi seda, mida sa ise ütled. Ma ju istun ja kirjutan, Natanael. Uude kladesse. Kirjutan, mis parajasti pähe tuleb. Kuid võib ka olla, et ma tegelikult hoopis kõnelen valjusti iseendaga. Tekib vahel säärane harjumus. Ma ei pane seda ise tähelegi, enne kui kuulen eemal kahhelahju juures midagi sumedalt vastu seina kopsimas. See on Pigro, kes pöörnab seal oma kastis ja liputab saba. Koer vaatab mulle otsa. Jajah, jälle ma rääkisin valjusti iseendaga.

Ma lasksin lapsed täna natuke varem koolist lahti. Udu pärast. Nad ei saanud silmapilgukski rahu. Ja kuidas meie täiskasvanutega lood on? Te olete vabad, laske jalga! Kevad on käes!

Kopsimine pigem laua all.

Nojah, väljas on sula. Igal pool tilgub, niriseb ja nahistab miski. Ja eemalt rannast kostab, kuidas lapsed kisavad ja hõiskavad. Kuula!

Aga kui kevadega on nüüd tõsi taga, siis toob ta Liivasaarele palju sekeldusi. Maailm on lendliiv; liiv lööb meil silmad pimedaks. Kevad ei ole muud kui aina sekeldused. Kui jää minema hakkab ja meri vabaneb, siis juhtub nii mõndagi. Siis on sul, millest mõtelda, Annemari. Siis sõidab see insener Aleksander minema, ja mis siis saab, Annemari? Siis tuleb ju Oluf koju, ja mis siis saab, Annemari?

Aga see kõik ei puutu minusse. Meisse kahesse see ei puutu, eks ju, Pigro. Meie ootame hoopis neppi, Pigro. Meie ootame rändlinde. Me oleme ise ka rändlinnud.

Kuuled sa, peni, kuidas lapsed rannas aina kisavad? Ses kostab otsekui rändlindude ülelend. Löövad vist jää peal tantsu, või mis nad seal teevad, need lapsed? Ma ju hoiatasin neid jää ja pragude eest.

Jah, vaata, Natanael, inimene avastab, et oma seintele siin tubades või raamaturiiulitele või tolmule laual ei ole kuigi mõnus rääkida. Isegi Pigrole mitte. Olgugi et Pigro on harukordne koer. Issand jumal, sa oled varsti ju vana koer, Pigro, ja meil ei ole jäänud enam palju aastaid koos käia. Aga ma ei

pis ka kunagi paremat nepikoera kohanud. Loodetavasti kohtume teises ilmas jälle ja läheme koos jahile, Pigro.

Aga mul läks sind ikkagi tarvis, Natanael. Kuulajaks. Jah, ma ei tea ju, kes sa oled. Ma kutsun sind lihtsalt Natanaeliks. Ma tead, et Natanaeli kohta on kirjutatud: tema on inimene ilma kavaluseta. Ma kujutan endale ette, et sina ei ole nii tark ja nii ajast ja arust hingelaadiga kui mina. Aga ma kujutlen, et sa oled aval ja ilma kavaluseta. Ma näen sind oma valmusilma ees noorpõlvesõbrana, keda ma oleksin võinud kohata ja kunagi leida, aga ei ole kunagi kohanud. Ja et sa ei ole vanemaks jäänud. Jah, mul on ju kunagi sõpru olnud. Aga kui inimene jääb paljudeks aastateks ühele saarele konutama, siis unustatakse ta ära, Natanael. Loomulikult.

Ma peaksin ennast vist tutvustama. Ma olen, jumal paraku, endist viisi koolmeister Liivasaarel, mis on üks mutimullahunnikuke keset merd. Vanapoiss ja varsti hõrenevate juustega. Minu nimi on Johannes Vig. Ära ütle seda nime liiga kiiresti, Natanael.[1] Johannes Vig.

Suurt midagi mul sulle jutustada ei ole. Mul on niisugune aimdus, et varsti tuleb Liivasaarel hulk ebameeldivusi. Et midagi juhtub. Ma ütleksin parema meelega juhtub kui toimub. Jah, saar on nii pisike. Mutimullahunnik sinisel põlluväljal. Issand jumal, mis on see saareke suure maailma probleemide kõrval? Mitte kui midagi. Aga kui suured on suure maailma küsimused Orioni udust vaadatuna, Natanael?

Eks olen minagi mõtteid mõlgutanud suure maailma küsimuste üle, kultuuri üle, Natanael. Ma usun, et oidu mul raasikas on. Aga ma arvan ka, et sina saad rahulikult ilma nende minu mõteteta läbi, mu sõber.

Kuula, kuidas nad kilavad! Nad peaksid praegu ettevaatlikud olema. Võib-olla on jäässe uusi pragusid tekkinud. Ma peaksin randa minema.

Nii et kevad on siis käes. Seitse — üheksa — kolmteist! Jajah, igatahes kevad on tulemas. Mis siis saab? Siis sõidab see insener Aleksander minema, ja mis siis saab, Annemari? Aga see pole niisugune asi, mis meid peaks huvitama, Pigro, meie kahekesi ootame ainult neppi.

Kuula! Jah, ma peaksin tõepoolest randa minema vaatama, mis lapsed teevad.

Ei ole ei olnud jääl midagi näha. Uusi pragusid ei olnud tek-

[1] Teisimatu sõnamäng. Kiirel hääldamisel võib kõlama jääda häälitsühend Johanne svig. *Svig* on taani k. «petmine», «reetmine». — Tõlk.

kinud. Õhtupoolikul käisin ma jääl ära, Pigro ja püss kaasas. Merejää oli kare ja poorseks muutunud, aga säärane oli ta olnud juba tükk aega. Ainuke asi, et jää higistas rohkem. Ma käisin seal kaugel loode pool suurte pragude juures. Tahtsin vaadata, kas saan ühele mustlaglele laskeulatusse ligi. Mustlaglet on teiste merelindude hulgas näha olnud vaata et oma paar nädalat. Einoh, ega ma lasta ei tahtnudki. Vaeste talvitajate lindude laskmine ei ole ju keelu all. Ja nad on praegu kõhnad ning hädised, pärast seda kui meri on kuus nädalat jääs olnud. Laskeulatusse oleks lindudele hõlpus pääseda olnud — hahkadele, alkidele, krüüslitele, kosklatele, tuttvartidele. Ja teistele ka. Aga olgu pealegi. Ma võtan käsi kaasa juhuks, kui hülgeid peaks näha olema.

Praost tõusid mühinal lendu terved linnuväed. Ma lugesin kokku üheksa hallhane. Hallhaned siis ka juba siin! Poetasin jäälaama servale natuke teri ja viskasin vette leivatükikesi. Sukelpardid võtavad neid ainult veest, aga teised linnud peavad mustvaeraid, tuttvarte, aule õpetama, et need leiba nokiksid. Seda võib pikksilmaga vaadata.

Jah, Natanael. Ma võtaksin sind hea meelega paariks päevaks kaasa. Sellest tuleb küll kerge luuvalu, kui sa rannas jahil märjaks saad ja jäävarjus varitsed, aga oled sa mõistma õppinud üürikest maist elu, mis kiiresti kaob, kuid on samast ainest mis meie hingki? Lille, rohukõrre üürike elu, tunned sa seda? Oled sa näinud suure metslinnu silma, kui sa ta kirbule oled võtnud, Natanael? Metshane silma. Siis sa peaksid teadma, et ta on põgenik, kes tuleb su enese südamest.

Ei, ma lähen vaatan, mis lapsed seal rannas teevad.

Aga ma istun ja ootan, et Annemari tuleks ja tooks mulle kohvi. Ta ise tahab tulla, ütles ta täna hommikul. Ta peab minuga millestki rääkima. Vaata aga vaata.

Kuid mine tea, kas ta tuleb. Aeg, millal ta pidi tulema, on ammu möödas. Võib-olla ei ole ka mina eriti õhevil, et ta tuleb. Kui tal just midagi kindlat on, millest ta rääkida tahab. See tähendab ebamugavusi, teadagi. Kui inimesed siin saarel sulle ütlevad: ma pean sinuga muide millestki rääkima, koolmeister! siis on see juba teada asi. See tähendab, et midagi on sassis. Midagi, mille üle tuleb mõtelda ja pead murda, kuigi asi ei puutu üldse sinusse. Inimese vaim on otsekui sassis kalavõrk. Tulevad oma puntras eluga, ja keegi ei tea ju, kust otsast seda harutama hakata.

Einoh, mul on tihti ebameeldivusi, aga ega ma kõike nii tõsiselt ei võta, Natanael. Ütlen enamasti, mida on kõige lihtsam ütelda. Võib-olla tunned ennast otsekui mõni reisi peal

olija, kes on silmapilguks kusagil peatuses maha astunud, ja nüüd formatakse tema juurde ja hakatakse maast-ilmast aru pärima, aga inimene on reisi peal, tema mõtted on mujal ja ta ei saa ometi asja nii tõsiselt võtta.

Nüüd ei paista kuused aia sügavuses enam üldse. Need jõredad kuused, mis vabastavad sind üksluise saare ja üksluise mere nägemisest, kui sa oma toas istud.

Aga kuula! Nüüd ei kosta rannast jää pealt enam ühtegi häält. Ainult tilks-tilks, tilgad katuselt.

Nüüd on selge, et nad jätsid karjumise järele juba väheke aega tagasi. Imelik. Võib-olla on midagi juhtunud? Lori puha. Nad on lihtsalt koju läinud. Ei, Pigro, põõna edasi!

Ma istun videvikus ja kirjutan uude kladesse. Natanael. Kõhnab hästi, see paber. On talv otsa seisnud. Sügisel, kui ma linna, mandrile sõitsin, siis ostsin endale mõned vihikud. Mul oli neid tarvis ainult paar tükki, sest rohkem ma aastas ei kuluta. Nojah, ma ostsin kakskümmend ilusat kladet. Inimene on juba kord säärane. Ma mõtlesin pikkade üksildaste talveõhtute peale. Aga vihikud on seisnud ja lõhnanud siin laiy otsa, ja alles täna tegin ma esimesega algust.

Otse minu ees riiulil, kus ma neid alati näha võin, seisab mul patakas kladesid, mis on aja jooksul täis kirjutatud. Oma paarkümmend tükki tuleb ära. Nendes läheb tint häguseks. Laused koltuvad. Ma ei puuduta neid mitte kunagi, mulle ei tuleks pähegi nendesse pilku heita. Nendes on muuseas palju asjatikku. Ma olen Liivasaare kalapüügi, ilma, taimede, lindude kohta palju ülestähendusi teinud.

Ei, midagi on võib-olla ikkagi juhtunud. Praod! Lapsed on vaikne.

Pigro, maast lahti! Me peame minema hakkama.

Pigro, ära nii tobe ole! Siitkaudu, läbi köögi. Me peame parimale jaoks paar leivaraasu kaasa võtma.

Vaata aga vaata! Kisub kohe päris romaaniks, see siin. Köögilaual on ju kohv. Külm! Annemari on siin käinud. Ja minu poole ta sisse ei astunud. Sul oli võib-olla mõni toimetus ees, Annemari? Jajah, sul on praegu ju nii palju tegemist. Sa oled Dido, kes peab oma Aeneasest, tollest insenerist kinni hoidma. Aga nüüd sõidab insener ju minema, ja mis siis saab, Annemari? Ja nüüd tuleb sinu kallim Oluf koju, ja mis siis saab, Annemari?

Aias on tõesti tulikad juba väljas. Pirnipuu all. Nad lausa jahmatavad, nii järsku on nad väljas. Kaks — kolm — neli! Tambavad oma rohelise seeliku laiali ja teevad reveranssi. Tere tulemast, tulikad, me kuulume ühte.

Siitkaudu, üle põldude, Pigro.

Kui ainult midagi juhtunud ei oleks! Lori puha.

Ahah, nüüd on mõned lapsed jälle lärmama hakanud, eemal valgma juures. Me peame ikkagi sinna minema ja järele vaatama, Pigro.

Mul läks sellest nahk päris higiseks, tundub mulle. Lausa nahk märg!

Nojah, künnimaal kõndimisest ja sellest udust läheb ju nahk palavaks. On ikka püdel küll, jumala eest. Saapad muutuvad sellest mulla sees sumpamisest kaks korda suuremaks, nii porine on maa. Ainult väheke on lund vagude põhjas. Pane seda lund tähele, Pigro. Kas pole ta koera musta südametunnistuse moodi?

Siin on tee. Suurte loikudega. Neil ei ole midagi peegeldada. Peale udu. Kõnnid peaaegu hääletult oma suurte muldsaabastega. Lirts-lirts! kostab ainult. Üksinda kogu maailmas.

Pigro pühib pladinal mööda kraavi minema, ümberringi vett pritsides. Pikk-karv seljas krussis ja saba käib lipa-lipa. Hea jahikoer, kena seisukoer. Gordonsetter, aga mitte päris puhast tõugu. Pigro on must küll, pea ja selg mustad mis kole, aga sul vaesel mehel on rinnal ja kaela peal ainult üks hele laik, sul peaks neid kaks olema.

Ehee, ta ajas kellegi üles. Lõokese? Pagan seda teab. Tsss. Jah, tegi kusagil udus häält. Õige küll. Lõokesenääpa jah. kutse lõunatuulele.

Mis siis saab, Annemari?

Nojah, ega ei tohi uskuda ei lõokest, tulikat ega oma tundmusi. Talv on vana hiid ja võib jälle tagasi tulla. Ja olekski võib-olla kõige parem. Ausalt öeldes. Kevad — see tähendab melu südametes. Kevad — siis peab võib-olla mõni meie raukadest jumalaga jätma. Kevad — see on segadus ja ebameeldivused.

Me oleksime kenasti veel oodata võinud. Jah, kaupmees Høsti juures hakkab küll kaupa väheks jääma. Joogipoolisest on ainult viletsad margid alles, seda ma tean. Aga ega sellepärast veel sõit seisma ei jäänud. Ajalehed? Ei tunne nende järele puudust. Kirjad? Need on üksnes ebameeldivus. Ja ma ei saa nagunii kirju. Liivasaare köster on unustatud kõigi poolt, keda ta kunagi tundis.

Tsss! Pigro on seisma jäänud. Ilus, pinevil seisak. Tubli, tubli, vana semu! Meie kahekesi oskame asju ajada, Pigro, meie kahekesi oskame. Vaikus. On kuulda, kuidas koltunud rohukõrs pillab veepiisa ja ajab ennast sirgu. Siinsamas kanarbiku sees.

Edasi!

Vurr-rrr!

Kaks põldpüüd. Kadusid uttu. Siin sa siis seisad kohmetult, käka palgesse pandud. Kevad, Pigro, kevad! Püüd on paaridesse võtnud.

Tumeda kalmukääpa ja hobusetiigi juures ei ole ühtki last. Esmalt merelt paistab tükike porist jäälaama. Sellel on palju vett peal ja ta tõmbub tumedaks. Aga siin ei ole kedagi.

Me läheme tiigi kaudu. Vanadelt pujudelt variseb Pigrole pikki pärlikeesid. Nüüd on tunda kütisesuitsu ja adru lõhna. Esmal udus kumab midagi punakat. Tule ümber on rahvast, mustad kogud. Robert oma poegadega on pigikatlale tule alla teinud ja keedab võrkusid. Uttu virub auru ja suitsu, ja vaata, kuidas kuum õhk katla kohal väreleb! Mehed säravad pigist. Ühke värk. Ja siinsamas sagib trobikond lapsi. Nad on heades kätes.

Tss... Pigro, hiilime minema. Teeme parem ühe väikese ringi Liivamägedele. Tule ometi! Soh, sa tahad tingimata väikesse Tomi juurde minna. Einoh, lähme siis väikese Tomi juurde.

Kaupmees Høsti juures on pood rahvast puupüsti täis. Ainult mehed. Kalurid ja traan, vabadikud ja parknahad, saalaheeringas, juust, märjad villased riided ja tubakasuits, see on hea segu. Püha jumal, kuidas jutt jookseb! Udust ja kevadest ja kevadest ja udust.

Poolkurt kaupmees Høst ja tema abiline jagavad kaupa välja. Annemarid pole näha. Aga väike Tom on seal. Pigro joob talle leti taga mahavisatud asju kätte. Tere, väike Tom! Kaasa sa püksisäärte vahelt läbi pugeda? Krõbistad muidugi kommi, niiviisi see vanaisa sind ära rikub. Kuula nüüd, Tom! Ma istun koti otsa, sa istu siia põlve peale. Jah, Pigro ja mina näägime ennist kahte põldpüüd. Kui neil pojad tulevad, siis katsume nad kolmekesi üles otsida. Kui sa näeksid, kuidas vanad linnud pisikesi kantseldavad! Kui sajab vihma või on külm, poevad kõik pojad kahe põldpüü alla peitu, ja siis näib, et papa ja mamma ujuvad tibulaine otsas õõtsudes ja kiikudes.

Nüüd tuli siis Annemari.

Meie jaoks siin eemal tal silmi ei ole. Meestepool saab hulga peale jagamiseks ühe peanoogutuse. Väga armsa ja kallihinnalise noogutuse. Ta läheb mööda, silmad maas. On neil Annemaril alles ripsmed! Kaarjad ja mustad. Ja kõrvalt vaadates on ta ju alles laps, see Annemari. Kuigi Tomi ema. Ja kui pingul tal sviiter on; kui keegi üldse naine on,

siis tema. Liivasaare roos. Vaata aga vaata, Annemaril on suusapüksid jalas. Mispärast ta kunagi minu poole sisse ei astu? Kuule'nd, sinust, koolmeister, on hakanud juba liiva pudenema. Ja Annemari põsed on nii punased, mitte ilmast, vaid muidugi vallatlemisest ja naerust soojas kambris. Kas arvame ära, et tal on toas külaline? Sigaret armsasti kahe sõrme vahel, mis on ilusti kollased. Sul on sõrmed viimasel ajal ilusaks kollaseks läinud, Annemari, ma olen tähele pannud. Ja kas sa ei ole mitte palju filme näinud, kui sa viimati seal linnas elasid? Kõik need liigutused, sammud väikesest trepist üles, kui sa riiulilt sigarette juurde võtma küünitad, kena pepu kõikide meesterahvaste poole, jah, see on filmist, mu tüdruk. Kuule, sinust on hakanud juba liiva pudenema, köster!

Annemari on ära läinud.

Annemari on priima tüdruk, ütleb keegi.

Annemari on otsekui nepp, ütleb teine.

Kaupmees on poolkurt, temast ei tee nad väljagi.

• Tahad ehk minu poolt kodunt korraks läbi astuda, väike Tom? ütlen ma valjusti. Mehed jäävad muiates vakka. Aga Tom ei taha täna kaasa tulla, enne kui ma teda oma häbiks karamellidega meelitama hakkan. Väljas läheb Pigro lausa arust ära, kepsleb poris ja lakub väikemeest. Täna pole Tomil selleks tuju, ta hakkab virisema, tahab koju ema ja inseneri juurde. Noh, kas insener meeldib sulle, väike Tom? Ikka, ikka! Ja siis peab Tom ju oma tahtmist saama.

Kuule, Pigro, teine kord pead sa viisakam olema! Einoh, ma tunnistan, et inimesed on keerulised.

Viimaks saab päev otsa. Hakkab pimedaks minema.

Väljas on pisut jahedavõitu. Ma istun pimedas ja vaatan välja. Udutordid sõuavad akendest mööda otsekui viirastuste rahvas.

Annemari tuleb ise minu poole söögikraami tooma.

«Oled sa siin, Johannes?» ütleb ta ukselt.

Ma ootan väheke, häälekõla natuke aega kõrvus hoides. «Ei ole!» ütlen ma siis.

Ma panen tule põlema ja tõmban kardinad alla.

Annemari võtab teisele poole laua otsa istet. Ma olen nii harjunud üksinda sööma, et mõnikord tundub mulle teiste nähes söömine sündsusetu. Öökullid on kord juba säärased. Aga Annemari puhul see mind ei häiri. Mina söön, tema valkib. Ta oskab nii loomulikul viisil su toas istet võtta ja valkida.

Annemaril on mustad ripsmed, roosinupu karva punane

suu, punane korallkaelakee, samblaroheline pluus. Kuigi see järgi kehva mulje võib jätta, ei näe see kõik sugugi halb välja. Nüüd on tal seelik seljas.

Ta istub ja murrab ühte minu sulepead. Peenikest vana sulepead. Inetut, aga peaaegu püha asja. Ma ei anna seda kunagi kasutada, kuid pärandan võib-olla kellelegi oma testamendis. Murra ta pealegi katki, mu neid, mõtlen ma. Siis panen sulepea homme tulehakatiseks. Või istutan murtud pipi liilepotti. Kui ta siis lehte ja õide läheb, on kladedes ikka tõtt ka üteldud.

Kas sa pühapäeva õhtul simmanile tuled? ütles Annemari.

Ah soo, teil tuleb simman.

Pühapäeval peetakse Neemetalus kevadpidu. Ükskord sa lubasid, et tantsid minuga öö otsa, Johannes.

Liiga hilja, liiga hilja, Annemari. Minust on hakanud juba liiva pudenema.

Sa teed nalja. Sa peaksid kaasa tulema. Ja siis . . .

Mis siis, Annemari?

Ah ei . . . jah, siis võiksid sa Harryga tuttavaks saada. Ta meeldiks sulle, ma arvan. Ta sõidab ju varsti minema.

Ah soo, selle inseneri nimi on siis Harry? Ja mina olen isale ikka Aleksandriks kutsunud.

Mispärast sa teda Aleksandriks oled kutsunud?

Einoh, nii on kord juba jäänud, mu neid. Aga siis sul ju on hellega tantsida?

Ma arvan, et Harry hakkaks sulle meeldima, Johannes.

Selles ei kahtle ma silmapilkugi, ütlesin ma. Aga ütle mulle, ega sa mere ja maa taha minema ei tantsi?

Ütle otse välja, mida sa mõtled! ütles ta mulle otsa vaadates, mõlemad silmad sädemeid pildumas; Annemari on sarnikas tüdruk. Sa tahad ütelda, et ma tantsin inseneriga minema, Harryga. Seda sa tahad ütelda!

Mil lopsakat fantaasiat mul ei ole, mu neid. Aga kui sa mandrile tantsid, siis tervita minu poolt Olufit.

Ta viskas sulepea käest ja pahvatas: Küll oli imelikult öeldud!

Ah soo, see oli imelik? Kui mul selleks võimalus tuleb, siis ma saadan Olufile terviseid. Ta on ju minu sõber. Võib-olla ainuke, kes mul on. Peale sinu muidugi.

Vaikus. Mis see siis on? Ah jah, Pigro juures on kärbes. Koer ahmab unesegaselt pirisejat.

Kuuled, et seal on kärbes? küsis neiu.

Ei, ütlesin ma.

Sa tundsid kunagi üht neidu, keda sa ei suuda unustada, Johannes.

Olen ma midagi niisugust ütelnud, Annemari? Kes see võiks siis olla? Võib-olla Aase?

Seda nime ei ole sa kunagi nimetanud.

Andesta, see viib mind kimbatusse, Annemari. Ajan võib-olla kellegagi segamini. See oli paar päeva tagasi. Mõned inimpõlved tagasi.

Tema, kelle pärast sa siia Liivasaarele tulid?

Ma tulin ju sinu pärast, Annemari!

Sa teed alati nalja. Mind sa ju ei tundnudki. Ja ma olin kõigest kuusteist.

Kuuldused Liivasaare roosist jõuavad kaugele, mu neid, ütlesin ma. Ma tulin, nägin sind, ja olin omadega sees. Peaaegi õnnetult.

Miks siis nii?

Koolmeister ei saa ju alaealistega ringi sehkendada. Jah, kellel head õnne ei ole, sellel peab olema paha. Nojah, siis tulid sa aasta hiljem ja tutvustasid Olufit.

Miks sa siis minuga ära ei põgenenud? Oled sa selle peale mõtelnud?

Ma ei ole ju millelegi muule suurt mõtelnudki. Kas sa praegu põgeneksid minuga?

Praegu kohe? ütles ta. Alailma teed sa nalja. Ja iga asjaga, Johannes.

Ei, ma ei tee tegelikult kunagi nalja, ütlesin ma. Aga mida sa sellest neiust tahtsid, kellest sa ennist rääkisid? Ta nimi oli vist Birthe.

Näed sa nüüd, ütles ta, viimati kutsusid sa teda Bettyks. Võib arvata, et see kõik on väljamõeldis, Johannes.

Jah, väljamõeldistega on see häda, mu sõber, ütlesin ma, et kunagi ei suuda meeles pidada, mida sa viimati ütlesid. Paha lugu nende väljamõeldistega.

Ma usun su juttu sellegipoolest, ütles ta ning lausa kündis sulepeaga minu kirjutuslauakatet, sa said tema käest kunagi ühe kaelaehte, ütlesid sa.

Bettylt? Olen ma seda ütelnud? küsisin ma. Oleks usutavam, et ma selle varastasin.

Laena mulle seda! ütles Annemari. Ta vaatas mulle niiviisi otsa, et tema silmapaarist paistis, nagu oleks neisse tõesti püssirohtu puistatud.

Ah et tahad seda laenata?

Ja pühapäeval tantsupeole kaela panna! ütles ta. Ja kui kiisulikult kena ja särava näoga ta oli.

Ehh, see on ju hea mõte.

Kärbes hakkas jälle pirisema. Säärase tüütuse peaks maha jääma. Temast võib miljoneid kärbseid tulla. Suve poole Liivasaar mõnikord lausa mustab kärbestest.

Ah nii! No laena siis! ütles ta. Imelik. Ei, nojah. Siis peab igalt poolt otsima hakkama, kus see ehe võiks olla.

See peaks olema siin sahtlis. Aga ei paista olevat.

Kas sa vaatasid hästi järele, Johannes?

Siin seda ei ole. Aga küll ma edasi otsin, mu neid.

Ei, siis ma ei taha, et sa edasi otsid.

Ei tea, kas väljas sajab või? ütlesin ma. Tuul on vist ka kõvemaks läinud.

Jah, ega sajust palju ei puudu! ütles ta. Vaatas otse enda ette. Pilgu särades.

Ma ütlesin käega raamaturiiulit kobades: Kas loen sulle täna õhtul midagi ette?

Ei, tänan, ütles ta.

Jah, väljas on tuuliseks läinud, ütlesin ma, kui olime natuke aega istunud.

Sa kas valetasid mulle või ei taha seda ehet laenata!

Küllap ma siis valetasin, Annemari, ütlesin ma.

Ma pean nüüd minema hakkama, ütles ta.

Sa oled siin nüüd tükk aega olnud ka, ütlesin ma, võib-olla on sul kodus külalised.

Ta raputas pead ja nägi mõtlik välja.

Tuul tõuseb, ütlesin ma, jää hakkab liikuma. Oluf tuleb koju.

Ole vait! karjatas ta.

Seekord viskas ta sulepea põrandale, nii et see Pigro lähedal põrandalauda kinni jäi. Koer lesis, koon kastiserval, ja silmitses võbelevat sulepead.

Ma noogutasin ja naeratasin talle. Ta nägi hea välja. Äge. Asja puhkenud.

Ole ometi vait! ütles ta uuesti. Aga üsna tasa.

Vabandust, pomises ta seejärel. Läks kärmesti välja ja jättis ukse enda järel lahti. Ma läksin natukese aja pärast välja trepile ja vaatasin Annemarile järele. Tuul ei olnud nii kõva, kui toast paistis. Kogu lumi oli nüüd läinud, õhtu oli väga pime.

Ma istusin mõnda aega pimedas toas ja silmitsesin musta kuuskede rida. Aga see ei aidanud. Ma panin tule põlema ja võtsin tubli lonksu konjakit. Pudelisse oli jäänud kõigest kolm-neli väikest pitsi. Rohkem mul ei olnud. Ja mul oli silmas närvesööv ja unetu periood, nagu ma tähele panin. Jah, Pigro, inimesel on palju ebameeldivusi.

2

Neljateistkümnes märts. Laupäeva hommik.

Kell on pool seitse. On valge. Ma istun klassitoas, kus ma tund aega tagasi ahju küdema panin. Toas on tunda väheke magusat turbalõhna, ja nüüd jõuab soe minu laua juurde. Klassitoas on õdus, ta ei ole suur, viis korda nii umbes seitse meetrit. Mul on lamp põlema pandud, kuigi kahest lõunapoolsest aknast hoovab nüüd sisse palju valgust, helesinakat valgust. Läänepoolsest aknast on näha, kuidas hommikune kuu Lähikünka kohal pilvedesse kustub.

Klassituba on alles võrdlemisi pime. Ükskord mõni aasta tagasi kauplesin ma Rasmus Sandbjergi siia kõrgeid paneele rosettidega kaunistama ja tolles möödunud aegade stiilis põhivärvidega üle värvima, mis tal veres oli. Rasmus oli siis õige vana mees ja rahulolust selle töö üle ta ju surigi.

Mulle meeldib hommikuti üksinda klassitoas istuda. Siinviibimisest muutud otsekui pisut teiseks inimeseks.

Kuidas ma sind eile õhtul nimetasingi? Ah Natanaelike! Mul on tarvis kedagi, kellele jutustada. Ja siis ma kutsusin kusagilt sinu. Praegu tundub see mulle pisut imelik. Hommikuti ei ole inimene võib-olla päris seesama, kes ta öösiti on. Kust mina tean? Inimene ei ole võib-olla ka päris seesama, kui ta istub seal raamatute ja instrumentide keskel omaenda toas, kus aknast ei paista muud kui võssakasvanud aed ja toredad tumedad kuused. Ma tahan öelda, et siin klassitoas muutud võib-olla natuke teistsuguseks. Aga kust mina tean? Ma olen ainult raasike kohmetu selle üle, mida ma sulle täna öösel vististi ütlesin, Natanael. Ma arvan, et üheks silmapilguks ma kujutasin endale ette, et sa oled minu poeg. Narrus! Kui mul poeg oleks, siis ma oleksin jutustanud talle rahvaste ajaloost, taimedest, rändlindudest, kõikidest maailma kaduvatest asjadest, aga mitte kunagi iseenesest.

Nojah, nüüd ma siis istun ja ootan lapsi. Nad tulevad alles paari põgusa tunni pärast. Siis levib klassis märgade labakute, tõkati ja suitsuvorsti lõhna. Kujuta neid enesele ette, Natanael. Neid on kolmteist suures klassis, kes praegu kooli tuleb. Kuusteist väikeses klassis, kes eile siin käis. Kolmteist väikest meest ja naist. Kolmteist imelist olevust. Jah, siin istub praegu järelikult neljateistkümnes. Kas sinule ei tundu, et me oleme imelised, Natanael? Ma mõtlen, mitte ainuüksi hinge poolest. Vaid üldse kui maise riigi olevused. Kas sa ei ole kunagi hingepõhjani imestunud olnud, Natanael, imestunud nonde kummaliste kõhrest konnakarpide üle, mis inimese pea küljes on, kõrvade üle? Või vaata oma kätt, Natanael. Liiguta sõrmi. Vaata seda tähelepanelikult. See on ju imeline!

Ma ei taha sellega midagi sügavamõttelist ja filosoofilist öelda, Natanael. Aga külaline meie maamunal peab õppima imestust tundma. Mida ma ütlengi, kui ma aasal keset lilli seisan. Minu sõnad ei ütle kuigi palju. Jah, kas meil kiiresti kaduvatel hingedel on kindlat asupaika, muidu kui neil silmapilkudel, kui imestad olemasoleva üle? Einoh, ära nüüd liiga palju ka selle kallal pead murra, Natanael.

Mulle lihtsalt meeldib hommikuti istuda, enne kui lapsed tulevad, ja millegi üle imestada. See võib olla omamoodi isiklik võte. Mina nimetan seda imestamistunniks. Ja see võib väga kasulik olla. Siis pole nii tüütu istuda ja tulevad kasulikud ideekesed, väikesed mõttevälgatused, mis kuluvad õpetajale ära.

Jääga ei ole täna öösel midagi juhtunud. Kesköö paiku tuul vaibus. Ta oli nõrk ja puhus edelast, kui ma Pigroga öö hakul Liivamägedele retke tegin. Õhk oli selge, kuu paistis. Täiskuu oli meil hiljuti ära. Kui künkal seisid, paistis saar su all otsekui suur must laev. Ümberringi sätendas jää, just nagu oleks selles fosforit.

Õhus oli külma. Sellegipoolest oli kuulda valju linnukära. Nad tülitsesid jääpragudes. Paar luike lendas kusagile üle saare. Kuulad nende kluugutamist: kluu-kluu-kluu. Punavardiparve kuulsin ma samuti üle lendamas.

Mul ei tule jällegi und. See ei aidanud, et ma tolle klaasi konjakit ära võtsin. Ja nii ongi, et hiilid mööda magavat saart ringi nagu kummitus.

Nojah, ma istusin ju öösel üleval ja pidasin väheke aru, misjaoks Annemari seda kaelaehet tahab laenata. Ta tuleb minu juurde ja tahab laenata kaelaehet, ketti. Sellepärast ta siia ju tuli. On see siis Annemari moodi — midagi laenata? Kas ta pole üsna uhke ja pirtsakas tüdruk? Minu arust igatahes on. Aga tema tahab laenata kaelaehet ja seda homme õhtul kevadpeol kaelas kanda. Misjaoks? Tjah! Võib-olla on see insener homme viimast korda temaga. Sest nüüd hakkab jää liikuma, ja siis sõidab insener minema, ja mis siis saab, Annemari? Ja siis tuleb ju Oluf koju tagasi, ja mis siis saab, Annemari?

Ja kui ägedaks läks Annemari, kui ma hakkasin rääkima Olufist, kellega ta on ju ometi kihlatud, kes on ju ometi väikese Tomi isa. Ta läks ägedaks ja virutas sulepea põrandasse. Aga nägi vahva välja. Justkui emakiivitaja, kes sulle

otse näkku lendab. Tal on sihukesed mustad ja imelikud ripsmed.

Jah, Olufist ei tahtnud ta kuuldagi. Sulepea on praegugi alles põrandas kinni, arvan ma. Ma pean selle sealt igaks juhuks ära võtma, enne kui paadimeistri Margrete laupäeval koristama tuleb. Muidu jääb Margrete vahtima ja kööritama ja hakkab mõtlema. Et vaata aga vaata!

Einoh, ega ma täna öösel siis nii palju ka selle kaelaehte ja tolle tüdruku, Annemari üle aru ei pidanud. Ma ei ole enam nii käbe mõistatusi lahendama ja seletusi välja mõtlema. Inimene jääb väheke vanemaks, õpib mõistatusi nautima sellistena nagu nad on. Annemari on mõnikord õnneks üks neist väikestest mõistatustest, keda inimene oma teekonnal võib kohata, asi, mille üle võib natuke imestada.

Ma magasin küll täna öösel kõigest paar tundi, aga niipea kui vekker hommikul pool viis tärisema hakkas nagu tavaliselt, tõusin ma otsekohe üles. Võtsin söögi alla ühe napsi sest ihu oli mul otsekui roostes raud. See aitas. Võib-olla ei ole see kummatigi hea. Aga oma kellaaegadest oled sa sunnitud kinni pidama täpselt nagu kroonus. Muidu on hukatus üks-kaks-kolm käes.

Ma tegin Pigroga hommikul aias väikese jalutuskäigu. Oli pime ja kerge udu ning härmatis oli maas. Väikesed tulikad meenutasid rokokooaegseid daame, juuksed puudriga koos. Me tegime kärme jooksutreti hobusetiigi äärde ja valgmasse. Seal polnud muud kui härmatis ja jää. Paadid olid kas maale tõmmatud või muuli ääres jäässe külmunud. Oli vaikne.

Saarel on viimased nelikümmend hommikut vaikne olnud. Kutrite mootoripobinat ei ole kuulda olnud. Jah, Liivasaarele sigines pahaendeline vaikus, kui jää oli saare oma haardesse võtnud. Sel ajal juhtus ju ka see lugu Eriku ja tolle noore poisiga, kes tal kaasas oli. Poiss ei olnud Liivasaarelt pärit. See oli mandrilt tulnud poisinolk. Aga mulle ei teinud see asja kergemaks, et ta võõras oli, sest mina pidin ju mandrile helistama ja ütlema, et ta on õhku lennanud ja et me pole mingeid jäänuseid leidnud, ei tema ega Eriku omi.

Erik oli viimane ja ainuke mees, kes julges kutriga merele minna, kui jää oli peahoovuse sulgenud. Ta tahtis üle väina linna sõita, ja paljud meist olid palunud tal mandril meie eest asju ajada. Ja poiss tahtis koju saada. Oli pime ja merel oli pakasevine, kui nad tol hommikul välja läksid. Paar korda oli kuulda, kuidas nad ennast jäast vabaks raiusid. Seejärel kuulsime mootorimüra otse lõuna pool saart, ja sellest ei saanud keegi aru. Kella kümne paiku kuulsime siis

seda. See oli nii, et aknad klassitoas, kus ma lastega istusin, hakkasid klirisema. Jah, kaks Eriku last oli ju samuti siin. Aga niisugune oli Eriku ja tolle poisi hüvastijätt. Nad katsusid nähtavasti seal Noka juures lausjääst välja pääseda. Aga seal ootas neid miin. Või kuidas see kõik toimuski. Ise nad tagasi ei tulnud ega jutustanud millestki. Leiti ainult mõned pilpad ja kruvivõll, mis oli Gysandi rahule heidetud.

Erik oli Liivasaarel meie parim mees. Mul ei lähe meelest, et Erik oli esimene, kes merele appi tõttas, kui Olufiga lood lahendad olid. Ja Nielsiga. Nad olid samuti kahekesi söandanud merele minna. Olufi ja Nielsi paat läks maruga põhja. Ja sinna Niels jäigi. Oluf tuli koju. Ta ujus tormis üle poole miili maha, ja see tekitas suurt kõmu. Unustati peaaegu ära, et Niels oli tookord samuti kaasas ja kaotas sealjuures elu. Niels oli vaikne poiss. Sa oled mälestusteski nii tasane, et sind kiputakse ära unustama.

Aga Erik oli tookord esimene mees, kes merele läks. Teiste appi. Ta ei olnud kellegi viiking, see Erik, väike ja musta peaga. Alati kõige ees.

Sellest ei ole niisiis rohkem möödas kui oma kuu aega, kui me miniplahvatust kuulsime. Jah, eks ta üks õnnetus oli, et siia Liivasaarele köstriks sai tuldud. Kuid mina pidin ju tulema. Tulø pastor ei saanud ju tulla. Aga Erikust ja poisist leidsid nad niisiis ainult võlli. Ja siis tuli ühel õhtul Robert. Robert on turske sell, kogukas ja peast suuremalt jaolt kroonsinine. Kuid otsaesise keskpaigast ülespoole on tal peanahk valge. See on nokatsist, mida Robert harilikult isegi minu juures maha ei võta. Aga tookord võttis. Siis ma mõistsin, et Robert võttis mütsi peast omaenda tõsiste mõtete pärast.

„Mulle tundub ehk, et me peaksime kirikus väikese teenistuse pidama? ütlesin ma.

„Jah, selle üle me just väheke aru pidasimegi, ütles Robert. „Me olime pimedas, ja ta jäi ootama. Sõnagi lausumata. Ma istusin ja mõtlesin: seda on sinuga ennegi juhtunud. Mehe lähim kaaslane on otsa saanud, ja praegu ta istub ja tahaks hea meelega veel mõne sõna ütelda, aga ei suuda, ja sina ei sita teda. Ma ei mäletanud, kas seda minuga tõepoolest enne oli juhtunud, aga mul tulid mõttesse Koguja sõnad: «Mis nüüd on, juba see olnud; ja mis veel peab sündima, juba see olnud; ja Jumal otsib seda, kes on taga kiusatud.»

Kolmapäeval kell neli kirikus, leppisime kokku.

„Jah, sa oled närtsinud leht, mida tuul kaasa pühib. Sedasi on ta sind siis kiriku väärile pühkinud. Seisad vääril ja vaa-

tad alla nende peale. Näod on sinu poole pööratud. Kahvatud pead tumedate pingiridade kohal. Härmatis helgib kiriku hallitusega kaetud müüridelt vastu. Annemari istub sirgelt orelipingil ja põrnitseb hubisevat küünalt, mis koraaliraamatu kõrval põlema on pandud. Ta peaks end nüüd pöörama ja siiapoole vaatama, aga ta ei tee seda. Seal istub Line, Eriku lesk. Ja tema kolm last. Kõik nad ootavad. Surmavaikus rõskes kirikus. Ootavad sind.

Aga mida sul nendele ütelda on?

Ma kustutan klassitoas lambi. Kell on pool kaheksa läbi. Ma kuulsin, kuidas paadimeistri Margrete tuli. Ma pole jõudnud sulepead ära võtta. Eks ta ole.

Jah, mulle meeldib hommikuti klassitoas istuda. Täna tuleb hea päev, tore päev, ütled sa iseendale. Üllatav päev. Mida siis nüüd peaks välja mõtlema?

Mulle meeldib hommikuti midagi uut välja mõtelda. Laste jaoks. Midagi pisut üllatavat seinale riputada. Uue pildi. Aga on tarvis väheke vaeva näha, et imestust äratada. Siis lähevad asja ette isegi kõige igavamad pildid, mida koolide tarvis valmistatakse. Riputad säärase pildi üles, riidetükk ette pandud, nii et pilti ei ole näha. Lased tal niiviisi seal päev otsa rippuda. Mis siis saab? Keegi piilub salaja riide alla. Vahetunni ajal uuritakse pilti põhjalikult. Nüüd nad näevad seda, ja me võime sellest rääkida.

Või siis ripub ühel päeval laest alla harilik paela otsa pandud puusaag. Ripub, ilma et keegi sellest räägiks, kuni me oleme küpsed puusaes peituvat aastatuhandete tarkust ja kogemust omaks võtma. Rüsad, võrgud, adraterad, vankrikolk, pajad, potid — kõik käib meil seina peal, alguses enamasti riidega kaetult, kuni ärkab imestus harilike asjade ilu vastu, mida üks põgenik maa peal peab nägema.

Jah, Natanael, ma ei saa muidu, kui pean sinu ees oma väikeste narrustega natuke kiitlema.

Nojah, mul võivad ka oma kahtlused olla. Kohe kuuled.

Klassitoa alumised aknaruudud olid üle lubjatud, kui ma saarele tulin. Minu eelkäijat segas, et lapsed ajavad kaela õieli ja vahivad aknast välja. Mina pesin lubja maha. Loomulikult võib see mindki mõnikord segada. Kuid ma pean kinni usust, et ei ole midagi tähtsamat kui see, et nad akendest välja vaatavad. Maastikupiltides peavad võrsuma nende mälestused. Aga kui nad ei näe loodust sellepärast, et on sunnitud siin toas istuma? Väljas mängides ei pane nad seda ju tähele.

Kaks akent on pööratud lõuna poole. Sealt paistavad

Bødvar Bjarke põllumaad hobusetiigi kõrval, kärgas ja rõgukuivatusplats. Taamal idas on valgma ja majakas, ja [illegible] läheb saar üksiku lõunaosas asuva künka poole kõrgemaks; seal seisab kirik; samuti muutub pinnas kõrgemaks Lahtikünka ja Veskimäe poole.

Aga kõige rohkem näevad nad ikkagi merd, Folø saart ja lähedal asuvat laidu, Golø «vasikat». Seal see oli, kus Oluf ja Niels ümber läksid ja Niels kadunuks jäi.

Jah, siin ma nüüd istun ja katsun neid peenikestesse niitidesse mässida, kuni ma siin olen. Ma teen kõik, mis suudan, et nad tõepoolest seda saart näeksid ja tundma õpiksid — põlde, randu, linde, lilli, kõiki mööduvaid asju. Paljud kaotavad saarelt välja. Ja võib-olla jääb mälestus saarest neid väheke vaevama. Istud siin, Natanael, ja tilgutad neisse peenikest mürki. Ja su võim säilib kaua. Aga võib-olla on see juba ajal lihtsalt takistuseks, kui sul kusagil juured on. Küsin ma.

Ijah, aga kui nii oleks juhtunud Olufi ja Annemariga? Varakoorest peast tahtsid nad kangesti ära sõita. Neil olid omal ajal suured plaanid. Nad tahtsid mandrile minna. Kuid jäid siiski saarele pidama; Oluf on sel talvel linnas vabrikus [illegible]. Aga Oluf tuleb koju, niipea kui meri vaba, see on kindel. Ta tahab natuke kala püüda. Oluf tahab pingil konutada, piipu tõmmata ja merd vahtida. Natuke viiulit mängida ja lõuajamistest kõrvale hoida. Olufiga on nüüd asjalood lihtsugused.

Oluf tuleb, insener sõidab minema, ja mis siis saab, Annemari?

Oluf ja Annemari käisid ühel neist esimestest talvedest, mis ma saarel olin, minu juures õhtukoolis. Nielsi ja kümmekonna teisega koos. Annemari ja Oluf istusid klassi tagumises otsas ühte pinki. Õigemini, sinna istus Annemari. Siis pidi Oluf samuti sinna istuma. Oluf, see heledapäine suur poisivolask — ja ilmatu kerekas ta on —, oli näost punane kogu vähk ega tõstnud silmi maast. Ta nihutas end hästi pingi servale. Siis tõmbas Annemari teda lähemale. Ta oli teistsuguseist, Oluf kaheksateist. Keegi pole näinud kenamat paari.

Annemarf oli neist kõige andekam. Järgmine oli Niels. Oluf oli pilkema taibuga, aga ta oli musikaalne. Nad käisid kaheskesi tihti minu juures, peaaegu igal õhtul. Ma mängisin Olufiga, aitasin Annemaril õppida. Ta sõitis mandrile ja sai eeskasmil läbi. Oli siis kaua ära ja sai kaubandusliku hariduse. Mida ta sellega siin peale pidi hakkama? Jah, neil olid

omad plaanid. Kuid Oluf läks otsekui rütmist välja ja muutus kuidagi pikatoimeliseks. Siis tuli see imelik asi, et Annemari pidi lapse saama. Ta ise tahtis seda. Väikest Tomi. Aga seegi ei andnud Olufile hoogu juurde. Oli ka ju see aeg, kui Niels ära uppus. Oluf muutus loiuks, nagu me teda praegu tunneme. Mis siis paariminekust ja plaanidest sai? Mitte midagi. Niisugune ongi see imelik lugu Olufiga ja Annemariga, väike melanhoolne lugu.

Kahju, et ma eile õhtul seda kaelaehet üles ei leidnud! ütlesin ma lõuna ajal, kui Annemari oli jälle ise minu söögiga kohale jõudnud.

See oli mul rumal mõte, ütles ta.

Ta ütleb seda üsna leebelt. Aga mingit usalduslikkust selles ikkagi ei ole.

Viimaks ma tänan toidu eest. Tõusen püsti ja astun kärmesti ukse juurde. Teen selle lahti. Loomulikult!

Sa pead ometi kohvi tegema, Margrete! ütlen ma.

Loomulikult seisis naine ukse taga ja luuras. Ülemine kehajagu lukuaugus. Nüüd ehk talitseb ennast, va krõnks.

Annemari tõmbas sviitrist kirja välja. Kui tüdrukul on niisugused rinnad nagu Annemaril, siis oleks hea ise üks säärane kiri olla. Ja hea kiri.

Kannad ehk selle eest hoolt, ütles ta, ma unustasin eile õhtul selle sulle andmata.

Olgu! vastan ma Liivasaare postiülemana. Kuid posti ärasaatmine ei toimu siit kuigi regulaarselt, seda on preili Annemari võib-olla tähele pannud.

Praegu on jääminek, ütles ta. Aga loe kiri läbi! See ei ole kinni kleebitud.

Seda ma ei taha ega saa teha.

Sa pead, ütles ta. Panid sa ehk tähele, kellele see on?

Panin küll, mu neid.

Ma tahan, et sa seda loeksid.

Ja mina ei taha seda lugeda.

Ma ei tea, mis kurja nõu ma välja mõtlen, kui sa seda ei tee! ütles ta ja astus mulle nii lähedale, et ma tajusin teda põlvist rinnuni. Ta värises. Seal on võib-olla kirjavigu sees! ütles ta peaaegu karjudes.

Ma lugesin kirja läbi.

Seal ei ole ühtegi kirjaviga, ütlesin ma.

Aga muid vigu? küsis ta. Annemari oli jälle rahulikum või tegi näo, et on. Kuidas see tüdruk küll vahtida võis! Pea kuklasse heidetud. Tumedad juuksed sassis. Tema silmade ümber on peenikestest narmastest koosnev tume pärg. Mis

kisahib ripsmed pärast hiljutisi pisaraid kokku. Nii on see alati, ja Annemari nutab vist harva. Alguses oli see must ripsmepärg tumehallide silmade ümber lausa eemaletõukav, kuid hiljem ei olnud. Jah, Annemari seisis ja vahtis. Selle eest peaks kuidagi karistama, et üks tütarlaps niiviisi välja näeb.

Ma tõmbasin hinge ja ütlesin: Jah, üks viga on küll.

Misugune viga? küsis ta. Nägi karistuse ärateeninud välja.

Kiri on viga! ütlesin ma. Aga niiviisi saab võib-olla üks-kaks-kolm viie-kuue aasta noorusarmastuse eest lõpparve välja kirjutada. Üks-kaks-kolm lapse isale väike kviitung. Üks-kaks-kolm. Hüvasti, Oluf.

Ma ei saa aru, ütles ta.

Ma ei tahagi aru saada, isegi kui vahest suudaksin, ütlesin ma. Kuid sina arvad siis, et selle kena väikese kviitungiga jääb, nagu on?

Jah, ütles ta.

Siis ei ole midagi rohkem juurde lisada, ütlesin ma. Jah, ma võtan selle oma hooleks. Aga võib-olla on adressaat ära surnud, enne kui kiri temani jõuab. Ma arvan, et Oluf Olufsen sõidab siia, nii ruttu kui saab.

See ei tähenda midagi, ütles ta. Ei, midagi ikka tähendab! Kuid mitte see ei tähenda kõige rohkem. Ja talle ei ole see võib-olla mingi üllatus.

Ma vaatasin teda. Sihuke metsroos. Okkaid täis. Resoluutne on Annemari alati olnud. Aga siin on midagi, mis teeb mind umbusklikuks. Ega tast ometi ei paista rohkem teiste kui tasanda tahet? Jah, ta tahab ilmselt, et tema südametunnistus oleks puhas. Nõndaks! Tahab, et tal oleks kindel tunnistaja, et ta Olufiga tõepoolest lõpparve tegi.

Ah soo, ütlesin ma, sa arvad, et kõik on ilusti-kenasti läbi, kui asi on lihtsalt paberile pandud. Ükskõik, kas tema seda näeb või mitte.

Sina ju lugesid seda? ütles ta. See on läbi. Nüüd, kus sa oled seda lugenud.

Vaata, minu mõistus ei taha sellest aru saada, ütlesin ma. Seda võib arvata, ütles ta ja astus aknale lähemale.

Ah nii sa arvad? mõtlesin ma. Ja tegin oma kapiukse lahti.

Kas sa ei arva, et meile kuluks väike naps ära, mu neid?

Aitäh, ütles ta. Võttis istet ja muigas.

Ma valasin oma korraliku konjaki viimastest jäänustest klaasid täis. Paadimeistri Margrete teeks suured silmad, kui

ta sisse astuks ja meid niiviisi eest leiaks. Aga igatahes minu nime ei tee see ei halvemaks ega paremaks.

Proosit! ütlesin ma. Ma ei taha sind solvata, mu neid, aga ma ei saa teisiti, kui pean alustuseks võtma Olufi tervise.

Olufis on palju head, ütles ta. Aga minust on tema suhtes iriseja saanud.

Jah, selles pole kahtlust, ütlesin ma.

Ma arvan, et see ei tule Olufile ootamatusena, ütles ta.

Aga minule tuleb see ootamatusena, Annemari.

Sa ei pruugi mulle enam kärbseid pähe ajada, Johannes, ütles ta. Sa oled teadnud seda kauem, kui me ise teamegi. Sa oled palju nippe järele proovinud, et seda, mis kord purunenud oli, koos hoida. See on sinu süü, et see varem ei sündinud.

Ahah, see on siis minu süü.

Jah, ma ei räägi seda naljaviluks. See on sinu süü, ei minuga nii on läinud.

Veel natuke? küsisin ma.

Aitäh, ütles ta. Ütle mulle, Johannes, kas sul ei ole kunagi olnud tahtmist teha midagi meeletut? Midagi pöörast?

Ei, iseenesestki mõista, mitte kunagi.

On see tõsi, mida rahvas sinust ja Neeme Rigmorist räägib?

Kui rahvas midagi räägib, Annemari, siis on see loomulikult tõsi.

Ma ei tea, kas soovida, et see jutt oleks õige või mitte, Johannes.

Ah et sa ei tea? ütlesin ma. Kuid sinu terviseks, Annemari! Küllap sul algavad nüüd õnnelikumad päevad!

Ta pani klaasi käest ja ütles: Ma ei suuda sind enam välja kannatada. Ma pole kunagi arvanud, et ma niiviisi üteldа võin. Aga võin küll. Kui ma sinust rohkem peaksin, siis viruntaksin sulle selle klaasiga vastu vahtimist. Aga ma olen sinust lihtsalt tüdinud.

Selle panen ma kindlasti kladesse kirja, ütlesin ma. See on originaalne repliik. Ma olen viimased kakskümmend aastat vahetevahel mõtisklenud, et peaksin õige ühe jutu kirjutama. Nüüd on üks repliik siis olemas.

Oh, ütles ta, arvatavasti on sul sahtlid puha seda tobedat pahna täis. Sa silmakirjatsed, varjad ennast, sa oled üks vanapoolne unistaja!

Täpselt! ütlesin ma. Kümme, täistabamus. See trehvas. Vanapoolne. See läks pihta.

Ei läinud, ütles ta. Kui sa halisema hakkad, siis mitte kunagi selle üle, mis sind tabab. Seda sa varjad.

Jah, vana rebane, vanad riukad.

Ma ei ole pime, ütles ta. Ma näen, et sa oled paljuski temast üle. Aga kui ma võrdlema hakkan, kui vähe on sinus siis julgust . . . ja meeletust.

Ahah, ma aiman, et sa räägid praegu Aleksandrist, ütlesin ma. Sel juhul ma kukun mõistagi läbi. Temal, sel Aladinil, on kõik eelised. Jah, kui kurg metshane eest hea seisab, siis lendavad mõlemad võõrale maale.

Mispärast sa teda Aleksandriks kutsud, tema nimi on ju Harry, ütles ta; aga ma sooviksin . . .

Mida sa sooviksid?

Ei midagi . . . Ütle mulle parem, mida sa mõtled! Sa oled ju kogu aeg ainult seda mõtelnud, et ma olen temaga koos olnud, et ma olen temaga voodis olnud! Eks ole.

Loomulikult.

Annemari oli seda peaaegu karjunud. Mõtlemata tolle naise peale köögis. Nojah, Margrete seisis nagunii kusagil ja kuulis kõike pealt.

Sa kahtlustad mind, ma näen, ütles ta, ja seda oled sa ennegi teinud, ma tean küll. Ka siis, kui ma mandril, linnas elasin. Ja sa võid kindel olla, sõber, et ma olen elanud ja lõbutsenud ja armastanud, kui tahtmist on olnud!

Annemari, ütlesin ma, tõsta see väike raamat sealt laualt üles. Kergita teda.

Kaelaehe! ütles ta. Ei, õhkas.

Ta võttis ehte kätte ja vaatas seda.

See on ilus.

Ta laskis peenikesel ketil aeglaselt ühest peost teise libiseda. Pani selle siis tagasi lauale, kus ta oli olnud. Kattis uuesti väikese raamatuga kinni. See oli Blicheri «Rändlindude» vana väljaanne.

Jajah. See jäi siis sinna, kus ta oli.

Me istusime natuke. Koolitoa kellast kostis klõpsatus. Viis minutit enne täistunni löömist. Viie minuti pärast kutsud sa lapsed kokku, mõtlesin ma, ja sul ei ole midagi välja mõeldud, millega neid täna üllatada, ja Margrete ei ole kohvigi teinud, aga teda võib vabandada, ta on pika toimega ja peab peale kuulama.

Sa ei usu, mida ma räägin, Johannes? ütles Annemari.

Üldiselt mitte, mu sõber.

Nüüd on see läbi, ütles ta, sa pead sellest aru saama.

Oluf ei tea seda veel, ütlesin ma, sellepärast ei suuda ma sellest veel aru saada.

Ma tahtsin klaasidesse natuke juurde valada. Aga konjaki-

pudelis ei olnud rohkem. See ärritas mind. Ma panin tähele, et sain Annemari peale kohe natuke tigedaks, natuke ekstra selle pudeli pärast. Nojah, Olufile parajal hetkel kriips peale, see on ju tore! Kindlustada ennast tunnistajaga, see on ilus! mõtlesin ma. Siis läitsin piibu ja nõjatusin vastu toolikorju. Annemari istus edasi, kuni kell hakkas lööma. Me ei kõnelnud. Need olid õige pikad minutid. Otsekui enne lahkuminekut. Ma istusin ja mõtlesin, kui palju kordi nad kahekesi selles toas olid käinud, Oluf ja tema. Ma olen neid päris laulatanud. Ja nad on käinud siin ükshaaval. Oluf üksinda, Annemari üksinda. Tuul tuiskab üle, ja rohkem seda ei ole

3

Laupäeva pärastlõunal tegin kõigepealt matka Põhja-Grööni maale.

Seejärel käisin Neemetalus, külastasin Kajd ja tema vanemaid.

Mu hinge toob kübeke lohutust nüüd,
et välja näen vangimajast,
ja trellide tagant mu igatsev hüüd
nii kaeblikult kaugele kajab.

Nojah, Natanael, ära neid värsse nüüd liiga tõsiselt ka võta, mis minu isikusse puutub. Nad tulid mulle lihtsalt meelde, kui ma pärast lõunat klassituppa viimaseid tunde pidama läksin ja koertesaani kaasa võtsin. Nüüd läheme reisima! mõtlesin ma.

Jah, ma leidsin siiski millega koolilapsi täna üllatada. Kui ma täna lõunavaheaja järel Annemari oma toast välja saatsin, märkasin juhuslikult oma riiulil seisvat koertesaani. Grööni maa koertesaani mudelit. Käes! mõtlesin ma. Me sõidame nartaga. Viie minuti pärast oleme Liivasaarest tuhande miili kaugusel. Pakase varaaidas. Hüvasti, Liivasaar, Annemari ja ebameeldivused!

Mis sina arvad, Natanael, said sa targemaks ka meie pikast jutuajamisest neiu Annemariga? See oli ju üks pikk ja mõnus jutuajamine, mis meil lõunatunnil Annemariga oli. Jah, nüüd sai ta ju kaelaehte kätte, mida ta eile õhtul laenata tahtis. Ilus! õhkas ta. Ehteasi sosistab naisele ikka nii magusasti kõrva. Aga ta pani selle tagasi. Ei tahtnud teda siiski

kaasa võtta. Enne tahtis tingimata, nüüd ei tahtnud mitte mingil juhul. Kas pole Annemarigi üks väike mõistatus, Natanael? Ei ta ole ühti. Praegu ajas ta lihtsalt nina üles püsti. Kuid misjaoks ta seda siis eile tahtis? Jah, see on vist olla küll väike mõistatus. Aga muidu ei ole Annemari ju kellegi mõistatus. Siin ma nüüd käin, taskus tema kiri Olufile. Ma olen Liivasaare postiülem, minu tasku on praegusel hetkel postkast, ma pean Annemari läkituse edasi toimetama, kirja, kus ta oma kallimast Olufist lahti ütleb. Armas väike lõpparve on see kiri küll. Ja mina pidin seda veel lugema. Köster pidi tunnistaja olema ja ütelda võima: jah, Annemari on nüüd vaba. Vaba nagu nepp kevadel. Ta võib nüüd mängida kellega tahes. Kui ta joovastub kevadest mõne teisega, siis jääb tema südametunnistus praegu puhtaks. Annemari on ju inseneriga jalutamas käinud ja inseneriis silma vaadanud, ja kusagil kaugel oli tal kallim, kelle nimi on Oluf ja kes on väikese Tomi isa, ja võib-olla oli see Annemari südame väheke kripeldama pannud. Nojah, võib ju olla edumeelseid inimesi, kes arvavad, et Annemari võtab säärast pisiasja liiga vanamoeliselt. Aga Annemari ei suuda niiviisi paremale ja vasakule tiivaripsu lüüa, ilma et tema südametunnistus väheke vanamoeliselt nurinat ei tõstaks. Nojah, nüüd on ta vaba, täiesti vaba. See käib ladusalt, ainult sulestõmbega kriips Olufile peale. Nüüd ei seisa tema ja tolle teise, inseneri vahel enam mitte kedagi. Ja neil on kahekesi veel vähe aega. Jää võib täna öösel, homme liikuma hakata. Siis peab armuke ära sõitma. Neil kahel on võib-olla kõigest üks öö, üksainus öö jäänud. Aga sellega, keda sa ihkad, on kevadöö pikk, pikk, pikk.

Ma kutsusin lapsed tuppa ja võtsin narta klassi kaasa.

Jah, viie minuti pärast oleme tuhande miili kaugusel. Koertesaaniga ära sõitnud.

Tunned sa seda maagilist vabadust, mis on asjades, Natanael? Mitte mõtetes, vaid asjades. Lihtlabastes asjades. Nagu näiteks koertesaan.

Jah, on palju mooduseid, mida proovida, et ennast vabastada. Annemari vabastab ennast üks-kaks-kolm sulepeaga. Vabastab ennast uue armastuse jaoks, mis põues paisub. Aga issand jumal, ta on ju seotud! Teda seovad tema mälestused. Ja seob tänkkoormav unistus õnnest. Suur võlts unistus armastusest ja rõõmust. Vaene Annemari.

Võib katsuda ennast vabaks teha ka suurte tarkade mõtete abil, Natanael. Aga need ei kõlba, arvan ma. Nojah, minagi olen omal ajal suurte ideede kupli all ringi käinud, mul oli

terve sääseparv huvitavaid mõtteid pähe tikkumas, mu poiss. Mis sellest välja tuli? On mul midagi ütelda miini läbi õhku lennanud kaluri lesele, Natanael? Milleks säärane tohutu meelisklemine ja igasugu ebameeldivused, kui elu on ometi üürike ja kaob nagu tuul läbi rohu, ja ma pole suutnud ühtki sõna valmis meeliskleda, mida sa Linele, Eriku lesele ütelda võiksid?

Nojah, mina jään sellepärast looduse ja lihtsate asjade tarkuse juurde ja selle vabaduse juurde, mida nad annavad, kui sa nende üle imestada oskad. Jahimees hämaruses, kui esimene ülelennul hallhani saare kohale jõuab, niisugune jahimees tunneb ennast vabana ja kirgastununa. Või sa vaatad tuules noogutavat raiheina, näed ainult seda, ja sa oled vaba. Või võta käega mulda, peotäis ajatut mulda, peotäis rahu. Sa oled vaba; kallihinnaline silmapilk.

Või sa võtad koertesaani.

Nojah, me ei alustanud klassitoas kohe koertesaanist. Ma panin selle suure tahvli kohale näituseriiulile välja. Me ei tahtnud otsekohe rännakut alustada, vaid end salaja ette valmistada, koertesaani vaadelda.

Kõigepealt rehkendame! ütlesin ma. Võtke tahvlid ja rehkendusraamatud välja. Algas lõbus tahvlite klõbin. Lapsed piserdasid neile vanadest lõhnaõlipudelitest vett peale, nagu siin kombeks on, ja pühkisid nad kirjude lappidega kuivaks. Krihvlid sihisesid pinalites. Hakati kriipse tõmbama. Üks poiss oli klassi ees ja teritas vastu kahhelahju tsementalust krihvlit. Jah, me kasutame siin kandis ikka veel tahvleid. Kihelkonnanõukogu peab paberi kasutamist liiga kulukaks, ja mul ei ole tegelikult praegu enam tahvlite vastu midagi. Tahvlilt saab kõik vale ja vääriti tehtu, jumal tänatud, maha kustutada, see ei pea sinna igaveseks jääma.

Nojah, me rehkendame. Klassis on paljulubav hea rehkendusmõmin; krihvlid kriiksuvad. Neid on kaksteist. Seitse tüdrukut ja viis poissi. Kaj puudub, ta on kodus haige, tiisikuses, ja peab nüüd sanatooriumi minema. Siit puuduvad ka majakavahi lapsed, kes käivad linnas kusagil paremas koolis. Meie koolis on ainult kaks klassi, kes käivad õppimas vaheldumisi ülepäeviti. Laste vanusevahe klassis on suur, ja nad ei lahenda rehkendusraamatust ühtesid ja samu ülesandeid. Natukese aja pärast tuleb mõni neist siia ja palub rehkenduse juures abi. See on omaette kunst. Natanael, see meeldib mulle. Tasa ja targu neid asjaga kurssi viia, kuni nad rehkendusülesande mõtet otsekui ise üllatavad.

Vaata, kus on alles päike täna! Päike on oma Aafrika-

reisilt koju saabunud. Seisab teine, pikad kiired ehteks juustesse pistetud. Nüüd on härmatist väljas veel üksnes varjus. Põllud on porimülkad, väikeste saarekestega sulaveeloigud, nüüv, helkiev tundra. Kuid paatjas jää katab endist viisi läputut merelagamikku. Ta on küll plekilisemaks muutunud. Merejääle tekivad kohrud.

Päikesevalgust kallab taevalikult jultunult lõunapoolsetest akendest sisse. Muudab linnuteeks kõik hõljuvad tolmuübemed, kaevab kulda kummargil laste juuksetuttidest. Näe, silgendab Ingeri sõrmusekivilgi. Kivi on küll klaasist, aga vaata, missugune sillerdav teemandisära!

Ja päikesepaistes puhkevad õitsele kõrgele paneelile maalitud roosipalistised. Nüüd näevad roosid välja niisugused, nagu vana Rasmus Sandbjerg neid oma vaimusilmas kujutles, kui ta siin kunstnik oli.

Kui ma olin paar aastat Liivasaarel olnud, panin ma Rasmuse klassituba üle värvima. Ta oli vana veidrik, kellega keegi õieti ei arvestanud. Lesk, kes elas üksinda Liivamäe lähedal rääma hütis. Aga tema uksepiitadelt ja -tahvlitelt saras vastu vana rahvakunsti. Kauges minevikus peeti Rasmust saarel maalriametis, kuid ta praagiti välja, sest hiljem tekkis uus, viletsam kunstimaitse. Rasmusel ei olnud enam printsleidki, ja kui ma palusin tal klassituba üle värvima tulla, ähmatas ta ära. Nojah, aga tuli siiski. Käis siin kuude viisi, ja klassitoale jäi väheke Rasmuse lõhna külge.

Ta maalis ka tundide ajal. Siis ei tohtinud kunstnikku küsimustega tülitada. Tema rabedasse habemesse sugenes värviplekke. Need läksid temaga hauda kaasa, nii kõvasti olid nad karvades kinni. Jah, Rasmus Sandbjerg magab mullas, habe värviga koos.

Ta astus aegamisi seinast eemale, terasraamidega prillid ninal ja pea viltu; ta pidi uurima üht pintslitõmmet leheornamendil. Keegi ei julgenud teda segada. Ta pidi äärepealt ühe laua vastu pikali kukkuma, ja lausus paar vanamoelist vandesõna. Keegi ei naernud. Tema esiisadelt päritud stiilis on paljude stiilide elemente, gootikast rokokoo ja klassitsismini välja. Ta jaotas paneeli sügavpunasteks väljadeks, kuhu on maalitud kaarjas ümbrises leheornamentikat; nende vahel on hallide sooneliste sambatüvedega liseenid. Sambad kannavad lillekorvitaolisi kapiteele, kust lehevormid ja roosipalistised sinisel põhjal külgedele laiali laotuvad. Tema meistritöö on uksetahvel, millele ta maalis prohvet Joonase triinive lähedal palmipuu all. Joonasel on keha ümber liibuv mantel seljas ja torukübar peas. Palmipuul on kolm stiilset

lehte küljes; need on tammelehed. Taamalt paistavad Niiniva kõrged kirikutorninõelad ja Paabeli torn.

Töö võis vahel nurjuda või Rasmus nukraks jääda, ja siis olime me kunstnikuga eriti ettevaatlikud. Siis ta võttis istet ja kuulas meid. Ja juhtus, et üle kaheksakümne mees sattus mälestuste võimusesse ja tõstis sõrme püsti, et mõnele küsimusele vastata.

Rasmuse koolituba on Liivasaarel kõige huvitavam vaatamisväärsus kirikukoori järel, ja tema roosipuuväädid on ainuke asi, mis kiriku vana kunsti meie ajaga seob. Ta ei tahtnud oma töö eest mingit tasu, vaid tõi selle mõistmatule saarele kingituseks; läks siis otseteed koju ja suri, elust küllastunud ja omadega rahul.

Ja siis algas viimane tund. Istuge siia nurka! ütlesin ma. Me istusime kõik koos klassitoa nurka põrandale maha, koertesaan meie keskel. Siis asusime teele. Me sõitsime tuhat miili maha.

Päike teeb koolitoa umbseks. Siin lõhnab hõõguva turba, linnutopiste, kuivatatud mereloomade järele «kunstikambris» meie pea kohal, seinakapis, kus asuvad maalt ja merelt leitud imelikud asjad. Laste avatud suud lõhnavad rukkileiva, rasva ja rullvorsti järele. Suud on ju lahti, me oleme pikal reisil, ja suu on hinge ning fantaasia ukseava, mis peab lahti olema, kui hing rännakule läheb.

Unustatud on Annemari ja kõik ebameeldivused. Me oleme Põhja-Gröönimaal, järgneme Mylius-Erichsenile, Hagenile ja Brønlundile nende viimasel retkel mööda jääkõrbe. Ja nüüd on Brønlund üksi jäänud. Tema kaks kaaslast on surnud, kangeks külmunud kaugel selja taga. Ta rübib edasi üksipäini, teades, et ta läbi ei murra; aga ta peab edasi minema, et tema surnukeha koos kallihinnaliste märkmetega võidaks üles leida.

Ei kuskil saa hing
rohkem üksildust tunda
kui surma eel sina
jääkõrbete öös.

Jalad ei kanna enam ka gröönlast Jørgen Brønlundi. Aga pikali maas kirjutab ta külmunud sõrmedega edasi. Andmeid nende polaaruurijate jaoks, kes kunagi järele tulevad. Jah, ta täidab oma kohust, see üksiklane, sellal kui surm tema ihu kangeks muudab. Nii ütleb tema kohta Thøger Larsen:

Sa aitasid mõõta
kõrbkõledat kanti,
su surmaga mõõtmisel
sügavust anti.

Ma saatsin lapsed koju. Meeste saatus oli neile hinge läinud ja nad sammusid vaikselt uksest välja. Natukese aja pärast kuulsin, kuidas nad valju rõõmukisaga mööda porist teed minema tormasid. Jah, minagi tundsin end reipamini selle reisi järel, loo järel, kus räägiti heast mehisest surmast.

Ma tõmbasin kummisäärikud jalga, pistsin koertesaani taskusse, võtsin pikksilma kaasa ja läksin koos Pigroga välja. Koer pistis üle põllu punuma, ja ma ei kohanud Pigrot enne, kui ta õhtul mulle äärepealt hirmu nahka pidi ajama. Jah, on kevad, ja Pigrolgi on, mille üle järele mõtelda.

Silmad on pika talve järel nii hoonukesed ja kartlikud, ja ühtuus päike on liiga pimestav. Kuigi päikesevarjus veetombid saapa all praksuvad. Kõik need sada sammu, mis mul kaupmees Høsti poodi astuda on, kuulen ma lõokest laulmas. Meie lemmik! Sina, kes sa julged äratada iha kevadet näha:

Ja kuigi mere rind on jää ja lume lukus,
sa rõõmuhõisetega minu põue avad.

Kaupluses oli ainult poemees ja kolm kaagutavat naist. Need koguvad saare uudiseid, ja valgusesära oma sinistesse põlledesse. Päike sirab poeaknast otse sisse.

Ma andsin poodnikule mõnede kaupade peale tellimuse. Ma nägin küll, kuidas see kaabakas ühe näopoolega muigas, kui ta tellimuse mu sedelilt üles kirjutas. Jah, ma oleksin võinud need kaks pudelit ka avalikult tellida, selle asemel et tellimust kirjalikult sisse anda, selle asemel et neid kahte pudelit mõne teise kauba taha ära peita, mida mul tarvis ei ole. Hagunit käib kumu üle kogu saare: Nõndaks, nüüd on köstriga jälle asjad hullud! Selle nädalaga neli pudelit.

Võta sedelil arve kokku, ma maksan kohe ära, ütlesin ma. Kaupmees arvutas. Ma võtsin sedeli, vaatasin seda ja ütlesin: Sa oled arve valesti kokku võtnud, sõber. Ma pean ühe krooni veel juurde maksma!

Ma pistsin sedeli taskusse ja maksin ära. Mees läks näost punaseks, kõik tema vinnid puhkesid õitsele. Jajah, ta võiks ju hoolikam olla.

Ma panin seinale üles teise sedeli. Seal seisis ilukirjas: Hagu varem teatatud, toimub pühapäeva hommikul kl. 10 õpetaja Johannes Vigi juures kirikus jumalateenistus.

Samasuguse sedeli lõin üles ka pritsimaja uksele. Siin asus väikese Liivasaare asula tiik, jää pulki ja kive täis, vahtides vastu otsekui vana talve kustunud silm. Pritsimaja seinal oli ikka veel plakat õhukeselt riides naisterahvaga, mis seisis seal sellest ajast, kui saarel käis rändkino «Minu sõbra naist» näitamas. Ta vaene tüdruk on külmavõetud.

Uksel oli ka kutse Neemetalu kevadpeole. Mul polnud kavatsust Neemele minna, aga nüüd keerasin siiski puiesteele, mis oli päikesest sopaseks ja poriseks muutunud. Neeme on väikesest külast mõnisada sammu eemal, jäädes põhjakaarde mere poole. Talu on rannast eraldatud künkaga, kus on must võssakasvanud kindlusevall, Vana-Neeme. Talust lääne pool pakub varju legendiderohke metsatukk, Lepasalu.

Puiesteel oli autorataste jälgi ja ma sammusin mööda ilusat kummimustrit. Neeme Frederik on oma autoga täna sõitmas käinud. Muidugi peab Neeme Frederiki taolisel mehel siin auto olema, kuigi saar on kõigest pool miili pikk ja teed on viletsad. Ma kõndisin mööda jälgi ja mõtlesin:

. Loodetavasti ei ole tüdruk üksinda kodus. Jah, ma ei tea isegi, mida ma tahan!

Ma leidsin Neemetalu õueaia pajuheki juurest paar kannikest. Sellest talust õhkub vastu erilist suurusehõngu. Ta küll ongi saare suurim talu, aga ta hõngab nagu midagi märksa vägevamat.

Võib-olla on see minevik, mis on siin otsekui õhuks ja lõhnaks muutunud. Künkal ranna ääres on ju omal ajal elanud saare kuningad, Neeme kuningad. Vanade legendide järgi otsustades ei ole neil mitte alati hea kuulsus olnud. Muistendis nimetatakse kedagi emand Nittet. Tema kohta pole suurt midagi muud ütelda, kui et ta polnud hea inimene. «Jumal päästa meid Neeme emanda Nitte käest!» kõlab ühe laulu refrään, mis muidu on ära unustatud.

Taluhoone punased telliskivist tiivad on tohutute künnapuude ja kastanite varju peaaegu ära kadunud. Talu on alati päikesevarjus. Otsekui kelder.

Frederik oli kodus. Majarahva seltsis tõrvas ta suures kuuris paati, sumpasid ja kõvu põllutöövankreid. Päikesekiired paistsid seinalaudade vahelt kõrgesse ruumi sisse, muutes kõik tiigrivöödiliseks.

Näe, sekretär tuleb! hüüdis Frederik.

Frederik on auahne mees. Ta ei suuda leppida Liivasaare ja Neemega, ta tahab kõrgemale. Ja sinna ta ka jõuab. Aga ta ei ole säärane peremees, kes seisab, käed rüpes, kui tema

palased tööd teevad. Ta paneb alati ise käed külge. Tragi inimene on Frederik, kõhn ja vilgas, päris nagu tikutaja, teevõsokk. Tal on ratsapüksid jalas ja vana ohvitserikuub seljas, kuigi ta on olnud kõigest kapral, aga talle sobib see. Pikkid ja pori näevad elegantsel Frederikul välja otsekui kunstipärased kaunistused.

Rõõd näitas ta mulle uhkusega, kuidas nad olid paati värvinud ja sumpasid tõrvanud ja parajasti vankritega ametis olid. Ma võisin seda kõike ju oma silmagagi näha, aga ta pidi sellegipoolest seletusi andma. Kõik pidi Neemel olema töökorras. Kõik pidi Neemel olema korras ja esimesena valmis saanud.

Ma istusin vankriaisale ja tema istus minu kõrvale.

Ma lootsin tegelikult, et suurperemeest ei ole kodus, ütlesin ma.

Jah, Rigmorist on tegelikult kahju, ütles ta. Ta igatseb ju natuke romantikat. On sul midagi uudist ka?

Jah, lööke on siin.

Ja räästas! ütles ta. Aga ega sa ometi maksulehte vaatama ei tulnud?

Justament, ütlesin ma.

Mul pole see ikka veel valmis, ütles ta. Ja nüüd läksid tal põsed silmapilguks punaseks ja ta kohmetus, mis Frederikisuguse auahne mehe ja pukkitrügija juures võib juhtuda sinuit ühiskondlike kohustuste täitmatajätmise korral. Praegu on kevad ja mul on kohutavalt tööd, ütles ta, ma ei saa ju ringi joosta ja linde vahtida nagu mõni köster, aga tule esmaspäeval tagasi! Siis käin ma homme maksulehest üle, sest kui sa saarerahvale vaimutoidust annad.

Sinu eluviisidega inimesele kuluks kirikuskäimine samuti ära, ütlesin ma.

Mida sa homme loed?

Rikkast talumehest, kes oma aidad suuremaks ehitas.

See minu kohta ei käi! ütles ta. Kogu ilm arvab, et Neeme Frederik on pillaja, kes oma aidad varsti käest ära laseb. Kas sina pole kuulnud?

See just ongi kõrgem õiglus, ütlesin ma.

Lähme tuppa Rigmori juurde ja joome tassi kohvi, ütles ta.

Aitäh, ütlesin ma. Ma pean vaatama minema, kas nepp on tulnud.

Ega sa ometi ei arva, et nepp praegu kohale jõuab? küsis ta.

Ei tea, ütlesin ma. Neppidest ja mõnedest teistest tegelastest võib kõike oodata.

Aga kuidas ühe väikese dringiga oleks? ütles ta.

Olgu, ütlesin ma. Me läksime tuppa.

Jah, nii me siis istusime ja võtsime väikese dringi Neeme suures pimedas elutoas, mis jättis õige võltsi ja raskepärase selt toretseva mulje. Rigmor seisis minu selja taga. Seisis ja naeratas vist hämaralt nagu ikka. Ta on ju toas otsekui vari.

Vana Neeme Ole, Frederiki isa, ei oleks ütelnud mitte «drink», vaid «naps». «Drink» on Liivasaarel alles võõrsõna. Sellepärast Frederik seda kasutabki. Ta on edumeelne mees Põllumajanduses, seltsielus ja äriasjanduses. Jah, ja kõvastustes ning seelikuküttimises, nagu räägitakse. Aga need on kas kurjad või siis kõige paremad keeled, kes seda räägivad.

Neeme Frederik on auahne tüüp ja elumees, see on tõsi. Ja tõsi on seegi, et ta saab kokku teatud kildkonna noormate inimestega, mitte üksi meie saarelt, kes on hästi teeninud ja õppinud sõja ajal uuel ja värskel viisil lõbutsema. Ja siin ei jää Frederik ja Rigmor kellelegi alla.

Aga usu mind, Frederikil on nende pidudega mingi tagamõte. Ta on ettenägelik ja sihib kõrgemale. Unistab poliitikas midagi korda saata. Ehkki, kui oled lausa tema usaldusalune, siis ei tohi tema suuri unistusi maailma irvhammaste ees kiitma hakata. Kuid saare vanad variserid, kes ennustavad, et Frederik läheb varsti omadega uppi, ei mõista ilmselt, mis toimumas on. Frederik sihib kõrgemale, ta on paljudes küsimustes radikaal ja värske mõtteviisiga; ta tahab moderniseerida. Ta on mitu aastat Liivasaare kihelkonnanõukogu esimees olnud, ja selle aja jooksul on nii mõndagi toimunud. Ma olin sekretär ka tema eelkäija ajal ja võin tõesti tunnistada, et Frederik on märksa tublim kui kõik teised. Frederik on juba praegu siit kandi saarte kõige kangem mees, ja tal on mandrilgi tähtsad sidemed ja sõbrad tekkinud. Jah, ta on taevasokk, kes lendab kõrgele.

Frederikil on nägus pea, ilusa kujuga ja pähkelpruun, otsekui poleeritud. Ergas ja lootustandev pea.

Jah, me istume toas ja võtame klaasidest rüübet. Rigmor on pitsid täis valanud, aga ta ise ei taha, ei taha ka istuda, vaid üksnes seisab viivitades vaikselt meie selja taga, sellal kui Frederik räägib. Naeratab sumedalt.

Ma istun ja märkan, et Frederiki konjak mõjub minusse ja et ma ei kuulagi tema huvitavat juttu, vaid katsun üksnes aimata, mida too naine selja taga seistes mõtleb. Frederik muudkui räägib ja on ainult pisut oma klaasist rüübanud, kuna mina olen paar korda oma klaasi kähku tühjaks joonud. Otsekohe on Rigmori valge käsi minust mööda libisenud ja klaasi täis valanud, ja ma olen tajunud tema varjurõõmsat soojust. Mida nad endast õieti arvavad? mõtlen ma iseseisvalt.

Ma tunnen kanget soovi püsti tõusta, rusikaga vastu lauda lüüa ja suu puhtaks rääkida. Aga ma talitsen ennast ja lasen mehel rääkida ning tiibu lehvitada.

Mulle tundub siin pime ja läpane. Väljas paistab aina päike, aga Neeme suurtuba on hämar. Frederik on isa surma järel Neemel palju asju muutnud. Aga veel ei ole ta julgenud puududa tohutuid puid, mis maja elutoapoolsele küljele nii lähedal seisavad ja valgust varjavad, isegi kui nad lehes ei ole. Või tahab ehk Rigmor neid tumedaid puid alles hoida. Ta on saarel võõras nagu minagi, kuid tema on ju varjunaine, kes kuust nukruse lõhna imeb.

Pagana pihta, mis asja ma siin fantaseerin! mõtlen ma siis. Ja joon jälle. Ma taban end sellelt, märkan ka Frederiki siiretid kõrvalpilke, ja mul saab hing täis. Nojah, nad näevad, ei ma ei pea piiri. Nojah, mõtlevad, et Johannes Vigiga on midagi lahti! Lubavad endale teab mis mõtteid. Pidagu meeles, et minagi ei kannata kõike välja, et nad on mul peos! Ärsalin ma endamisi. Kuid talitsen ennast. Taas libiseb silme ette valge naisekäsi.

Võlts toretsemine! mõtlen ma toas ringi vaadates: vägev renessansmööbel, rasked kuldraamid suurte halbade maalide ümber. Frederik on toa sisse seadnud oma auahnuse järgi, see on tema suurte plaanide peegeldus.

Kuule, perenaine, ütlesin ma Frederikki katkestades. Ma soppisin sulle aasta esimesed kannikesed. Neid peab kandma Neeme kuninganna ja ei keegi teine!

See oli tõesti romantiline, Rigmor! ütles Frederik. Ja see tuli südamest.

Mis oli nii inetult unistanud, oh, mis nii inetult unistas! ütlesin ma ja hakkasin naerma, sest nägin tema pilgus nõdrameelset läiget. Frederik on tõepoolest vabameelne, see on talle tänapäeva põhiseadus; aga kõik, milles ta ise eriti tugev ei ole, teeb teda armukadedaks.

Tänan! sosistab Rigmor ja tõstab kolm väikest kannikest lopsakate huulte juurde.

Jah, ta on üleni vari. Libisev, vaikne, *maja*'na naeratav. Aga heldeke, kuidas ta nende looride taga välja näeb! Ja see oli minust rumal temp.

Nüüd tahab Frederik kätte maksta, sest ta ütleb: Me oleme lõdud mehed, Oluf, sina ja mina! Sest nüüd paneb see kuradi insener Annemariga saarelt minema. Kuidas selgest kõigest küll üle saada? Sai arvestatud, et võib endalgi või-

malus tekkida. Aga sihuke muuliehitaja, see on meie aja kangelane ja südametevallutaja, eks ole, Rigmor?

Jah, mu poiss.

Kui ma lõpuks sealt tulema sain, läksin Liivamägedele, et väheke pead jahutada. Oli juba varane õhtupoolik. Taevasse olid tõusnud sünksinised pilved ja päike oli külmemaks muutunud. Nüüd puhus nõrk tuul, mis kuiva kulu paljal kruusakünkal vaevu liikuma pani. Aga ta oli jääkülm, tuli saare ümbritsevast paatjast kõrbest. Maine pori tõmbus jälle kõvaks, külmetas. Nii kaugele kui silm seletas, laius jää. Aga tal olid nüüd need tumedad plekid peal.

See meenutab Rigmori, mõtlesin ma. Ta on liiderlik.

Jääpraod eemal kirde pool olid linde kubinal täis. Seal oli laululuikigi, nägin ma. Mulle tundus ka, et silmasin suure haneparve, aga kindel ma ei olnud. Ma olin vist liiga palju joonud, silmad jooksid tuulest vett ja tegid pikksilma klaasid uduseks.

Ma panin tähele, et plekid merejääl paistsid nüüd triipudena. Jää oli plekiline. Ta meenutas tohutut röövlinnutiiba.

Rigmor ei olnud võib-olla eriti kogenud, siis kui Frederik ta siia saarele tõi. Ta ei tundnud iseennast. Aga talle ei olnud saar meeldima hakanud. Tal on tekkinud otsekui palavik, vaikne ohtlik palavik. Otsekui kuumus märgade kõdunevate lehtede hunnikus. Ta on otsekui kogu talu nakatanud. Kui nopid aiast kannikese, siis on tunne, nagu puudutaksid tema ihu.

All rannaäärsel aasal märkasin väikest meriskiparve. Juba kohal! Linnud seisid vaikselt ühel jalal ja külmetasid.

Ma läksin väikeste majade juurde, mis seisavad künka jalamil. Pöörasin kõige väiksema ja kõige repetanuma hütti õue. Seal seisis naine ja võttis nöörilt pesu maha, paari poiste särki ja käputäit taskurätikuid, külmast kõvu otsekui papp. Nöör oli üles tõmmatud maja ette väikesse aeda, kus lapsed ja kanad olid hävitanud kõik rohelise peale paari tikripõõsa rootsu.

Praegu kuivatab ju hästi! hüüdsin ma valjusti ja lärmakalt. Naine vaatas ehmunult mulle otsa. Alles noor, aga kõhn kui pilbas. Alati hirmu täis.

Kas midagi on juhtunud, koolmeister? küsis ta vaikselt.

Siis ma mõtlesin: Hansigne ei ole niisugune inimene, kellele jumal on andnud rafineeritud hirmu ja varjatud hingevalu. Teda tabavad issanda rehepindid. Tema sätitakse paika, ja ta sätib end ise seal valmis, kus teda materdama hakatakse. Mul pole põhjust seda ilustama hakata.

Kaj sõidab minema, ütlesin ma.

Hansigne pöördus ja võttis nöörilt viimase taskurätiku. Kõhn ja lõssis naisterahvas. Ja nüüd hakkas ta nutma.

Nad helistasid hommikupoolikul, ütlesin ma. Neil on juba mitu nädalat koht valmis. Nad tahavad Kaj ära viia, niipea kui ilmastik on vaba.

Anders, tema mees, tuli, kirves käes, kuurist. Kühmus ja rõhutu näoga. Tal on eemaletõukav kõõrdine vargapilk, aga ta ei ole halb inimene.

Tere õhtust, Anders, ütlesin ma, Kaj peab nüüd ära sõitma.

Issegi need paljad sõnad tegid Hansignele valu. Ta nuttis.

Kajil on seal hea olla, ütlesin ma.

Jah, küllap tal on seal hea olla, ütles Anders; natukese aja pärast ta kõhatas.

Mina arvan sedasama, ütles Hansigne ja pööras oma lõdva näoga näo meie poole. Ta astus ees tuppa ja tegi mulle ukse lahti. Ma astusin väikesse kõledasse tuppa. Õhk oli niiske ja haigevoodi imalavõitu lõhnast läbi imbunud. Ma olin juba portsusaani välja võtnud ja mõtlesin nüüd, kuidas alustada. Kajile tuleks ju teatada, et ta peab sanatooriumi minema.

Ta magab, sosistas ema.

Ka oli meie järel tuppa tulnud ja me jäime vaikselt seisma ning vaatasime poissi. Ma tabasin end õige pisut kõikumas ja leidsin suud paotamast, et mitte seda õhku rikkuda. Sest ma selsin tõelise õnnetuse suure puhtuse ees.

Kaj laup valendas tumeda tapeedi taustal otsekui ülane. Ta oli magama jäänud, raamat kaisus. Raamat Põhjamaade muinasajast. Me seisime kolmekesi õige tasa, vaadates magavat poissi.

4

Laupäeva õhtu.

Ma ootasin laupäeva pärastlõunal ja õhtul palju ringi. Sattusin tolle inseneriga kokku, keda ma kutsun Aleksandriks ja keda Annemari kutsub Harryks. Aga kõigepealt tegin jalutuskäigu väikeses Risene metsas ja vaatasin, kas nepid on tulnud.

See oli laupäeva õhtal,
kui ma sind ootasin.
Sa lubasid ju tulla,
kuid siiski petsid mind.

Muuseas, kõigepealt käisin ma Neeme Frederikil ja Rigmoril külas. Ma pean sellest rääkima, sest see tegi mind väga tigedaks. Ma vaatasin Neemel liiga sügavale klaasi põhja ja kinkisin Rigmorile need kolm surnusinist kannikest, mida ma ei oleks pidanud tegema. Tagantjärele ütlesin ma vist ringi hulkudes tema kohta midagi halba, mida ma poleks kunagi pidanud ütlema. Ajasin mingisugust neetud jama, Natanael.

Jah, see oli laupäeva õhtal,
ma aina kõndisin.

Ma läksin Neemelt tollesse Liivakünka jalamil asuvasse lagunenud majja, kus elab Kaj oma vanematega. Poiss võttis asja rahulikult. Ma rääkisin talle, et ta peab nüüd sanatooriumi minema. Ta võttis asja rahulikumalt kui tema vanemad, Hansigne ja Anders, kes olid seda tegelikult kaua oodanud.

Ma olen idioot. Andersil ja Hansignel on alati vaesus majas. Aga nüüd on asi halvem. Paljud on saarel halvemaidki asju näinud, kui meri on ümberringi jääs. Ma teadsin seda. Kui ma idioot ei oleks, siis oleksin taibanud nende jaoks üht või teist kaasa võtta. Nojah, midagi mul ju oli kaasas. Mul oli narta kaasas.

Neil ei olnud midagi. Hansigne oli õnnetu, et nad ei saanud mulle midagi pakkuda. Kuid ei öelnud midagi.

Kuid ei öelnud midagi,
kuid ei öelnud midagi.
Ja pastor pidas kõne,
kuid ei öelnud midagi.

Siis mõtlesin välja selle õnnetu asja nende kuuskedega. Mul ei tulnud midagi muud pähe.

Ma ütlesin Kaj isale: Kuule, Anders, see on minu õnn, et sul midagi muud teha ei ole. Mul oleks hea meel, kui sa tuleksid esmaspäeval minu aeda kuuski langetama. Need tuleb maha võtta. Ma olen seda juba ammu otsustanud.

Aga siis ütles Anders: Need ilusad suured kuused või? See paneb mind kummatigi imestama.

Mina vastu: Need tuleb maha võtta. Ma olen seda juba ammu otsustanud. Nad varjavad kõik ära.

Jajah, siis tuleb ta hea meelega neid langetama.

Ja läinud mu kuused olidki. Minu toredad kuused. Minu mustad kuused. Karolingid, pikad lahingumantlid seljas. Mul

pole kunagi mõttes olnud neid maha saagida. Tumedaid tihedaid kuuski, mis midagi väljast ligi ei lase. Toredaid puid. Nii nad läksid ja laulsid.

Sa lubasid ju tulla,
kuid siiski petsid mind.

Kaj oli koertesaani üle hea meel. Ma ei tahtnud nartat sugugi ära anda, sest sain selle kunagi ühelt gröönimaalaselt. Nüüd käin ringi ja uhkeldan, et andsin selle poisile. Uhkeldan hirmsal kombel.

Ma heitsin sängi pikali
ja saanist lahti sain.

Jah, vastu õhtut sattusin tolle noore inseneriga kokku ja ajasin temaga pikalt-laialt juttu. Sümpaatne noormees. Peaaegu kindlasti isiksus. Jah, ma saan Annemarist aru küll. Jah, sümpaatne. Ma kasutasin siiski juhust, et teda küünega kraapida. Ma ei tee end suurt paremaks, kui ma olen, Natanael. Suurt paremaks mitte. Pisut huvitavamaks võib-olla küll. Minus ei ole auahnust, mu sõber, aga edevusest ma vaba ei ole.

Katsu, kas sa suudad seda edevust läbi näha, Natanael. Kui ei, siis on see sinu viga.

Võib-olla olen ma liiga sügavale klaasi põhja vaadanud, aga vine all ma ei ole. Ei, ma tajun kõike suurepäraselt. Ma tajun, et sa oled mulle lähedasemaks saanud, mu võõras sõber, Natanael. Sa hakkad mulle lähedaseks saama viisil, mis mulle ei meeldi. Nojah, sa tahad vaadata minu tumedasse sisimasse. Sellepärast tahad sa, et see paremini avaneks. Sa soovid muidugi, et ma oleksin otsekohesem ja pihiksin pisalt ja laialt kõigest, mis minus, minu hingesügavuses loomalikku ja inetumat võhritseb? Seda sa vist tahad? Kolm sammu minust eemale, mu õilis sõber! Kolm sammu kaugemale, mu sõber.

Ja iga ukse nagin
mul meenutas vaid sind.
Jah, iga ukse nagin.

Meriharakas on kohale jõudnud. Pool tundi enne päikeseloojangut, kui kiired olid pikad ja messingkollased, kõndisin mu flannanurmel. Siin on mättad end jääkoorikust läbi söö-

nud, otsekui varbad söövad end läbi sukapöia. Ja siin ma kuulsingi seda häält. Plii-plii-plii! Rusutud vilistamist. Ikka seisid külmetades mõned meriharakad. Külmakartlikel peenikestel jalgadel, suled turris. Meriharakad on hulljulged rändlinnud, et nad juba nii vara julgevad siia lennata. Nad on tõsimeelsed, sihikindlad, eneseväärikad linnud, vaatamata punastele jalgadele ja pikale nokale. Kirjud ja väheke hellgarlikud tõsilinnud. Kui ma natuke aega pärast seda inseneri kohtasin, mõtlesin ma: Kui keegi väidab, et Annemari on nepp, siis on tema meriharakas. Sihikindel noormees, kes kannab lipsunõela.

Ma tegin jalutuskäigu Risene metsas, et vaadata, kas neppe on juba tulnud. Väike metsatukk oli täiesti vaikne. See asub Rannanurme ja Veerude vahel saare lääneosas, kus lõpeb räsakil võsaga, põõsastega, mis roomavad mööda maad otse kui kilpkonnad. Metsas on puud väänilised, ta on justkui labürint ja täis võpsikuid ning kirbe veega sonnikuid. Ma igatsesin Pigro järele; hea koer aitab inimesel näha, mida ta muidu iialgi ei näe. Ma ei märganud ühtegi elusolevust. Mitte ühtegi muströstast. Mitte ühtegi vinti. Rebasest ei lõhnagi. Mets oli surnud.

Jah, neppe seal muidugi ei olnud. Karmi talve järel, nagu tänavu oli, võime ehk oodata rohket neppide ülelendu, aga praegu on selleks liiga vara.

Ma läksin mööda liivast teerada lõunasse kiriku ja väikese Noka neeme poole. Saare lääneosa on kõige üksildasem maakoht. Siin on vaid üks talu ja paar maja, ümberringi igerikud puud. Siin kurmul valitseb läänetuul. Liivamägi, Lähimägi ja kõige kaugemal lõunas asuv Kirikukärgas lahutavad seda karmi maastikku saare idaosast, kus elab suurem jagu asukaist.

Teel Noka poole juhtusin just enne päikeseloojangut kohtama inseneri. Panin talle ette teha väike kõrvalepõige kirikusse, kuhu mul on asja, nagu ma ütlesin. Ta oli meelelt nõus. Ta oli kirikut näinud ainult väljaspoolt. Ilus romaani stiilis ehitis, ütles ta.

Lihtne väike hoone, ütlesin ma. Aga vääril on huvitav pea Samuti romaani stiilis. Seda te peate nägema.

Ma tegin Nokal väikese jalutuskäigu, ütles ta. Too väike kutter lendas ju seal kandis miini otsas õhku.

Jah, seal sai Erik surma, ütlesin ma. Gysandi, kõige kaugema rahu juures.

Kummaline nimi — Gysand? ütles ta.

Ma olen mõtelnud, et see tuleb sõnast Gyge, hiidnaine,

hiiesin ma. Siin saarel on rahva seas liikunud pärimus ühest suurt kasvu naisterahvast, kes pannud oma põlle Lähimäel liiva täis ja tahtnud jalgsi läbi mere minna, et Golø kirikut liiva alla matta. Kuid põll rebenenud ja liiv pudenenud välja. Nii tekkinud laiud Linnusamm ja Hiiuliivik ehk Gysand. Pärimusest võib arvata, et see saar siin oli paganlik, samal ajal kui Goløl asus kirik. Jah, meie saar on vana paganlik asisteriik, insenerihärra. Pärimus räägib ka võimukast Neeme emandast Nittest. Ja kas ei tule Lähisaare — Nærbjergi — nimi tegelikult hoopis Njordist või Nerthusest, viljakusejumalannast. Nojah, need on diletantlikud mõtted, õige kodukootud mõtted, insenerihärra. Aga naiste valitsus on siin küll!

Ta vaatas vargsi kõrvalt mulle otsa, märkasin ma. Ta käis ühemate sammudega kui mina, kuigi oli võrdlemisi suurt kasvu. Aga ta püüdis pidevalt minuga ühte sammu käia. Sääraseid asju tuleb tähele panna.

Sest sul on teine armsam nüüd,
mind välja heitsid peast.

Ma avastasin, et ümisen jälle seda rumalat laulukest, mis mul peas ühtelugu ringi käib. See ärritas mind.

Miks te siia sisse pole astunud? Nüüd te sõidate ju varsti minema?

Jah, loodetavasti, ütles ta. Tuleb loota, et varsti tõuseb tuul.

See ei tähenda veel suurt midagi, kui tuul tõuseb. Tuul peab edelasse keerama ja hoovus peab pöörduma. Siis hakkab jää liikuma. Mine tea, võib-olla juhtub see täna öösel. Katsuge täna öösel ärkvel olla!

Täna öösel! mõtlesin ma. Häh, mina annan temale nõu, mida öösel teha.

Jajah, olge täna öösel ärkvel! kordasin ma. Ma hakkasin kiiremini astuma.

Mulle saared ei meeldi, ütles ta siis. Siin tunned ennast nagu tõbine hunt!

Tõbine hunt? mõtlesin ma. Omapärane kujund. On ta siis tõbist hunti näinud? Ilus väljend.

Ma ei saa aru, kuidas te aastate viisi siin elamist välja kannatate, ütles ta.

Kui inimene elab siin aastate viisi, siis suudab ta seda välja kannatada, ütlesin ma. Aga ütelge mulle, millega see asi lõpeb? Missugused järeldused te sellest kõigest olete teinud?

Tõbine hunt vaatas viltu minu poole. Mulle meeldis tema umbusk. See oli ehtne.

Jah, et saarel on lubjakivi, seda me ju teame, ütles ta. See on suurepärase kvaliteediga. Aga kui hakata paasi murdma ja lupja põletama suuremates kogustes, siis on laevadega väljaveoks tarvis uus muul ehitada. Ja sel juhul tekib küsimus, kas see asi ennast ikka ära tasub, sest niisugune muul on tänapäeval väga kallis. Ma ei ole muidugi jõudnud veel kõiki detailuuringuid lõpetada. Kuid ta läheb kallimaks, kui Neeme Frederik ja teised arvavad.

Nüüd ma saan paremini aru, miks Frederikil inseneri vastu vimm on tekkinud, mõtlesin ma, kuigi nad alguses nii suured sõbrad olid.

Neeme Frederik ei jäta jonni, ütlesin ma. Teda ei peata miski. Ta teeb saarest Klondyke'i. Siin juhtub veel palju asju.

Ja teile see ei meeldi?

Minule? Ma olen vaimustatud.

Ma arvasin tegelikult, et siin saarel ollakse vanamoelisemad, ütles ta. Aga siin on ju nagu enamikus teisteski kohtades.

Võib-olla.

Jah, teie teate muidugi paremini, ütles ta.

Ma pühapäeva hommikul tõusin
ja juukseid kammisin.

Mispärast peaksin mina seda paremini teadma? ütlesin ma. Te olete olnud siin üle seitsme nädala, ja mina olen olnud siin kõigest oma seitse aastat.

Te teete nalja! ütles ta ja tegi vahesammu, et jalga õigeks saada.

Ma mõtlen seda tõesti tõsiselt, ütlesin ma. Olen ise kogenud, et kui inimene viibib seitse nädalat võõras kohas ja oskab sealjuures silmad lahti hoida, siis teab ta kõik, mida niisugusest kohast teada tasub. Ta võib sellest raamatu kirjutada. Kahekilose raamatu. Aga kui inimene on olnud ühes paigas seitse aastat, siis ei tea ta mitte midagi.

Purustatud rändrahnudest ehitatud! ütles ta. Me käisime ringi ümber kiriku. Me olime seisnud ja vaadanud, kuidas lubjatud torn viimastes päikesekiirtes vaskpunaseks värvub.

Kõrgel ja üksildases kohas seisva kiriku juures oli väga vaikne. Meile lõi vastu jääkülma õhku ja külmunud kruusrudises pisut meie jalge all. Me kõndisime piki kiriku põhjapoolset seina, aeg-ajalt käega üle külma, teralise müüri libisedes, mille krohv oli müüris olevatest kivimürakatest õige ebaühtlane.

Ja seal seisis kiriku müüri najal kruvivõll. Kõik, mis õhkuiennanud kutrist alles oli jäänud.

See on Eriku võll, ütlesin ma. Ta on tublisti rooste läinud.

Võlli juures oli vanu pärgi. Ja väike kimp värskeid kannikesi.

Ta läks sõnagi lausumata edasi. See oli meeldiv.

Ja juukseid kammisin,
ja patse punusin,
ja juukseid kammisin.

Kummaliselt üksildases kohas asub see kirik, ütles ta.

Alguses tahtis Neeme kuningas selle Neeme kanti ehitada, ütlesin ma, aga igal öösel lammutas keegi ehituse maha. Siis pandi üks vundamendikivi vankrisse, rakendati kaks mullikat ette ja lasti neil minna, kuhu ise tahavad. Nad vedasid vankri siia üles.

Omapärane pärimus, ütles ta.

Tavaline kirikuehituspärimus, ütlesin ma. Aga pigem seletab asja see, et siinne kirikumägi sobis sõdade ajal kindluseks.

Ma kammisin end sängis
ja sängi kammisin.
Ma sängisin oma sängis
ja sängi sängisin.

Jama! Vabandust! ütlesin ma.

Me uitasime edasi piki kiriku lõunapoolset külge. Ta oskas vaikida, suurepärane omadus. Ja tema kohta polnud midagi muud kui ainult head ütelda. Meeldiv. Tugev pikk nina, kitsas kandiline laup. Kindlasti isiksus, ainult praegusel silmapilgul väheke ebalev. Kui see kõrvale jätta, mida vaatab võibolla taevaisa, siis on ta Olufiga võrreldes neist kahest märksa rohkem väärt. Elus ja olus. Issanda loomaaias. Muidugi, Olufil on tema saagalik välimus. Oluf on etem kui ajalooline tüpaaž. Kui soovite ette kujutada, kuidas Gunnar Hlidarendist või Olav Trygvason välja nägid, siis vaadake Olufit! ütlesin ma kunagi koolilastele. Aga unine Gunnar, uimane Olav, peab tunnistama. Säärane on Oluf olnud sellest ajast saadik, kui juhtus see Njelsi asi.

Siin puhkab Niels! ütlesin ma.

Niels Jensen, loeb ta, elas kõigest kahekümneaastaseks. Kes ta oli?

Andekas poiss, ütlesin ma. Niels oli oiukam kui Oluf, kuigi mitte nii kiire taibuga kui Annemari.

Annemari on väga taibukas! ütles ta, ja tema hääl väratas.

Suurepärase taibuga! ütlesin ma. Niels oli samuti arukas. Kuid rahuliku meelega. Sellegipoolest uljaspea. Ma käisin teistega koos Nielsi ära toomas, kui ta Golø saare juures rannaservast üles leiti. Ta oli kolmkümmend seitse ööpäeva meres triivinud. See oli mai lõpus ja meri oli vaikne. Kogu silmapiir lausa väreles soojusest, kui me Nielsiga koju sõitsime. Või käis meil lihtsalt pea ringi. Ega me õiged inimesed ei olnud, kui me temaga valgmas randusime. Tema tüdruk seisis ka seal. Ta nimi on Gerda. Jumal tänatud, et Nielsi ema seal ei olnud, tema puhkas sel ajal juba siin. Kui Robert mootori seisma pani ja me vaikselt paadisilla poole libisesime, ning paadist kaldal ootajaile esimest korda lehka ninna lõi, siis hakkas tüdruk naerma.

Naerma?

Naerma jah.

Imelik.

Tjah! Aga ühelegi meist, kes me olime Nielsiga paar tundi koos paadis olnud, ei tundunud see imelik. Meile ei tundunud mitte midagi. Kartsime ju küll, et Gerda jääb nõdrameelseks või mine tea mis veel. Kuid me ei kõlba ennustajaks. Ta on nüüd abielus, tal on kaks last, ta on rõõmus. Pange tähele, kui ilus see haud on, kus Niels oma vanematega puhkab. Selle eest kannab Gerda oma mehega hoolt. Mees on kalur, ja nad peavad seda meeles.

Ma astusin surnuaiamüüri juurde. Tulge siia! ütlesin ma.

Müüri juurest oli jääkõrbele lõunas avar väljavaade. Laam sinetas külmas hääbuvas valguses.

Kas näete seda musta vööti seal kaugel edela pool? ütlesin ma. Peaaegu Golø juures, nagu siit paistab. See on suur lahvandus. Seda kohta nimetatakse Kellahauaks ja seal on hoovus tihti ohtlik, ta on ühtelugu tuuleiilide meelevallas. Seal läkski Olufi ja Nielsi paat ümber. Kõva tormiga. Aprillikuu paiku. Läksid pisikese purjelootsikuga merele. Hulljulgusest, jah, kust mina tean. Aga Niels jäi Kellahauda. Kas näete seda pikka laidu eemal kagu pool? See on Golø «vasikas». Tollest kohast kuni laiuni on peaaegu kolmveerand miili. Oluf ujus selle maa maha.

Pagana pihta! ütles ta.

Sa pead ometi teadma, mõtlesin ma, et sul pole õletuustiga tegemist, kui sa Olufit kohtad. Kuigi ta on praegu surnud laul.

Alles kahe päeva pärast saime teada, et Oluf on eluga päästnud, ütlesin ma. Tollel laiul ei ela ühtegi hinge. Suviti lastakse sinna noorloomad. Ta konutas seal paar ööd-päeva, enne kui laiule juhuslikult inimesed tulid. Siis saime sellest raadiost teada.

Ma mäletan, et olen sellest lugenud, ütles ta. Ma ei teadnudki, et see oli siin.

Nojah, Annemari ei ole sellest jutustanud.

Ei ole, vastas ta. Vaata aga vaata!

Olufist jääb Liivasaarel kunagi veel mälestus mõnda rahvapärimusse, ütlesin ma, ja siis võib peaaegu öelda, et ta on saavutanud, mida üks mees võib saavutada!

Mulle tundub, et ma ei saa sellest mõttest aru, ütles ta ja hüppas müürilt alla.

Ma naersin ja järgnesin talle. Sihuke tseremoonitsev merihärakas.

Ma keerasin ukse lukust lahti ja astusin ees kirikusse. Ruumis valitses hämarus. Talvel on siin madalate võlvidega lööviis alati rõske.

On mõndagi, mis on pannud mind imestama, ütlesin ma. Ma olime ukse juurde seisma jäänud; ma ootasin veidi ja taskain häälekajal tasapisi hääbuda. Alati jääb iseäralik tunne, kui hääl leiab tooni, mis paneb ta müüridel võbisema, isegi kui räägitakse allasurutud häälega. Ja «mõndagi» on sõna, mis paneb õhu ruumis värisema.

Mis teid siis imestama on pannud? küsis ta.

Ta ei ole musikaalne, mõtlesin ma.

Mind on mõndapidi imestama pannud, ütlesin ma, et väikesest Tomist on saanud nii rõõmsameelne poiss. Annemari oli just sel ajal sedasi, kui see lugu juhtus.

Hm, ütles ta ja astus kiiresti paar sammu kaugemale kirikusse.

Näh, ei meeldinud sulle! mõtlesin ma. Jah, sa oled sümpaatne sell. Aga nüüd on saare kummitused sul kannul.

Hus ja hihtne, ütles ta. Kas need on algupärased romaani aknad?

Ainult põhja pool küljes, ütlesin ma. Romaani stiilis aknad on väikesed ja asuvad kõrgel. Tahetakse, et kirikud oleksid pimedad. Seda paremini nad hardustunnet äratavad.

Võib-olla, ütles ta, mulle igatahes see karm ruum meeldib.

Ma olin peaaegu arvamusel, ütlesin ma, et teie elukutsega

inimesel ei ole selle vana risu jaoks kuigivõrd tundeid säilinud.

Miks mitte? ütles ta. Paljud kaasaegsed konstruktsioonid ei erine kuigi palju niisugusest hoonest nagu see. Aga te räägite enne religioossest tundest. Ma ei saa aru, miks räägitakse aina religioossest tundest, just nagu oleks see kõigil olemas. Minul seda ei ole.

Ma arvan, et ütlesin harras ja mitte religioosne tunne, ütlesin ma. Aga kas teile ei tundu, et religioosne ellusuhtumine on meie ajal väga levinud? Kummardatakse ühiskonnadoktriine, just nagu oleksid need ilmutused, kummardatakse poliitilisi jumalusi ja tehnikajumalusi ja teadusejumalusi ja filmijumalusi.

Ma olen kuulnud, et teie ameti juurde käib siin ka jumalateenistuste pidamine, kui pastor tulla ei saa, ütles ta. Ütelge mulle . . . jah, see on pealetükkiv küsimus!

Küsige pealegi!

Kas teie usute? küsis ta.

Jah, loomulikult, vastasin ma.

Ah nii, ütles ta.

Me seisime väheke aega vaikides. Mulle tundus äkitselt, et pimenevas kirikus on kuulda kiiresti löövat pulssi, tuks-tuks — tuks-tuks — tuks-tuks — tuks-tuks.

Siis kiriku ma läksin,
ei öelnud midagi.
Siis läksin ma ja läksin,
siis läksin ma ja läksin, siis läksin.

— — Me peame selle pea enne ära nägema, kui pimedaks läheb, ütlesin ma. Aga ma olin nimme oodanud, kuni kirik oli peaaegu pime. Hämarduv ruum avaldas temasse mõju, panin ma tähele. Muidu ta ei oleks iial enne seda küsinud. Ta tegi seda, et kaitsta end mingi võõra tunde vastu, mis siin hämaruses temasse hiilis.

Me ei saa kahjuks koorivõlvil romaani freskosid vaadata, ütlesin ma, nad on natuke liiga tihedas udus. Aga pea on siin!

See oli rohmakas kivist pea, mis asus kooril, õndsust kujutaval seinal, nägu altari poole pööratud. Pondunud otsekui hülgepea. Ümmargused silmakoopad, ümmargune suu.

Imelik, ütles ta, mis see võiks olla?

Tulge lähemale, siia altarivõre juurde. Vaadake siit.

Surm? ütles ta.

Ainult pastor ja köster näevad seda, ütlesin ma. Nad näevad seda kui koguduse esimest ja eesmist.

Ma panin tähele, et kivipea ja rõske hämarusmeeleolu avaldasid noormehesse tugevat mõju.

Ma pidin homseks paari muusikapala harjutama, ütlesin ma, aga olgu pealegi. Vahest sooviksite minuga koos koju tulla? Võib-olla ei ole te söönud, ja ma võiksin teile midagi pakkuda?

Suur tänu, ütles ta. Kuid ma olen lubanud majakavahi juurde minna.

Võib-olla on teil tahtmist tulla homme õhtupoolikul? ütlesin ma. Mul on ehk midagi, mida teil oleks huvitav vaadata.

Aitäh, hea meelega, vastas ta.

Nüüd seadsin talle lõksu üles ja ütlesin: Mul ei ole täna võimalik kellegagi kaupmehe omadest rääkida. Aga öelge Annemarile, et ma ei saa homme lõunale tulla.

Ta lubas seda teha. Lihtne lugu! Järelikult läheb ka Annemari majakavahi juurde või siis ei lähe neist kumbki sinna. Vaid on hoopis kahekesi koos. Iseenesestki mõista. Koomiline oli üldse lõksu üles seada. See oli ju niigi teada.

Ta oli astunud vööruse ukse juurde, aga jäi lävele seisma. Ütles rõhuga ja ägedalt: Kas te võite mulle öelda, kuidas see üli saab olla? Kuidas see mees teda aastate viisi välja on suutnud kannatada?

Kes? küsisin ma. Temperamenti mehes siiski oli!

See on kummaline lugu, ütles ta, ikka ukse juures ja endiselt äge; ma nägin tema nägu üksnes kui kahvatut medaljoni ühes taustal. Ma pean silmas Annemarid ja seda lugu tolle Olufiga. Tema ema on mulle sellest rääkinud. Proua Høst on väga avameelne.

Jah, ütlesin ma. Proua Høst on väga avameelne.

Ma ei saa sellest loost aru, ütles ta.

Nüüd on see ju lihtne, ütlesin ma. Nüüd on see ju läbi.

Mida te sellega mõtlete? ütles ta.

Teate ju isegi, ütlesin ma. Annemari kirjutas kirja ja tegi lõpu.

Ah jah, ütles ta. Seda ma tean. Ma ei pidanud seda silmas. Ma mõtlesin kõigi nende aastate peale.

Mees valetas! Ma kuulsin seda. Ta ei teadnud midagi. Aga mida see tähendab, jah, mida see tähendab?

Vabandage, ütles ta. Head ööd, ütles ta. Ja läks. Nüüd läks ta selle uudisega minema. Jah, see võis muidugi üsna loomulikuna tunduda, et ma talle seda ütlesin. Aga sel oli mürgine tagamõte. See pidi haavama väheke tema eneseuhkust, et üks võõrsugune kõrvaline isik teab samuti, et Annemari on Olufiga lõpparve teinud. Kuid nüüd sai mees küünisega pikalt

kriimustada. Sest tema ei teadnud midagi. Nüüd ta käib oma teed ja märkab mürki. Miks teab see kaval köster midagi niisugust, mida mina ei tea, mõtleb ta. See küsimus paisub temas, põletab, piinab, sellal kui ta nende kohtamispaika läheb.

Jah, miks ta seda ei teadnud?

Mul ei olnud tikke kaasas. Ma ei leidnud neid ka altari tagant, kus tihtipeale on mõni karp. Ma ei saanud oreli juures küünalt põlema panna. Ma ei kavatsenud pühapäevaks koraale harjutama hakata, kuigi ma pidin arvestama, et Annemari mängima ei tule; ta oli nüüd mängimise maha jätnud. Ma ei olnud veel koraale välja valinud. Tahtsin lihtsalt natuke mängida. Ma armastan seda pilli. Sellel on otsekui koori freskodelgi midagi välise udu taga varjul, aga ta on hea mänguriist.

Külmas kirikus on täiesti pime. Ma tõmban klobisevad registrid välja. Tallan aeglaselt lõõtsa, kuni märkan, et orel seisab nagu suur hüppevalmis loom. Viivitan veidi. Kuulen, kuidas õhk kusagilt august tasakesi välja sihiseb. Muidu on vaikne.

Surun käed klahvidele. Pimedast tühjast kirikust käib läbi tormimühin. Mul tuleb sellest nutt peale.

Viimaks pühib Johann Sebastian Bachi puhas mägituul minema magusavõitu viisikese «See oli laupäeva õhtal».

Kui palju aega on mööda läinud? Mulle tuleb nüüd meelde, et käärkambris seisab kapis poolik pudel. Lähen sinna ja otsin selle pimeduses üles. Kuid päris tühjaks ei võta. Minus on ikkagi häbitunnet.

Leian käsikaudu tee tagasi oreli juurde. Kusagilt levib ruumi külma tuuletõmbust. Aga ma võtan mantli seljast ära. Nüüd tahan ma mängida.

Kaua, kaua. Siis jätan ma mängu korraga katki. Kangestun. Miski vemmeldab mulle vastu jalgu, hüppab minu kõrval üles.

Pigro, saatananahk! sosistan ma. Justkui suur lest, kes kastis laksu lööb, nii peksab mul süda rinnus.

Koer oli seiklustest tänaseks küll saanud. Tuli poriselt minu järel kirikusse, mille uks oli poikvele jäänud.

Ma tegin ühe treti pudeli juurde, võtsin otse kivipea alla köstritoolile istet. Patsutasin Pigrot, patsutasin pead. Vahvad sõbrad! Nutsin häbi tundmata, sellal kui koer mul käsi lakkus.

Laupäeva öösel algas jääminek. Ma olin üleval ja kuulsin seda.

Kui ma Pigro saatel kirikust koju ratsutasin, kus ma pimeduses orelit olin mänginud, oli kell vist kaheksa läbi. Jah, ma ei kondinud jalgsi, ma ratsutasin. Istusin hobuse seljas. Järsku oli mul hobune ja ma sõitsin ratsa koju. Jah, küllap see tuli sellest, et ma olin väheke peast segi ja kõigest kõrval, Natanael.

Ei kas mul häbi ei olnud, et ma käärkambrist pudeli võtsin? Ära küsi! Või selle totruse pärast, et ma kirikus köstritoolil istusin ja töinasin? Ära küsi! Aga küllap sa oled nüüd rahul, mu uudishimulik sõber, nüüd ma olen üles tunnistanud selle alatu nõrkuse, näidanud end väärituna, nagu ma olen. Ma loodan, et sa tundsid sellest mõnu. Kuid seda ei juhtu just sageli, et ma pisaraid valan. Käi kuradile, Natanael, või kes sa oled!

Kuidas see juhtus? Kas ma istusin ja tõnnisin seal sellepärast, et ma olen üksik või patune või oma mänguasja ära kaotanud? Mine põrgu! Ma ei tea. Aga ära unusta, et ma vaatasin sügavale klaasi põhja. Järsku kuuled suurt muusikat. Mängid. Jumal hoidku, Natanael, mängida ma ju ei oska, ütlen mitte, aga ma tunnen seda, oskan suurt muusikat kuulata. Ja kui sa seda kuuled, siis tead, et oled põgenik maa peal. Suur muusika kuulub teise maailma, avab teise maailma ukse. Aga just siis, kui sulle tundub, et sa oled kõigele suurele ja kaunile kõige lähemal, näed korraga, et see on sulle sootuks võõras. Sa ei saa sellele lähedale. Ei suuda sellest maailmast aru saada. Ja siis ei suuda sa millestki aru saada. Oled emigrant omaenda sünnipaigas, hetkekülaline oma kodus, jah, põgenik maa peal. Jah, see on maailm, mida sa aimad, kui sul on värske lein, kui sind vapustab suur muusika, kui sind jääb painama mõni luuletus või kui sa näed imet uduaurüses kuldvalguses; siis oled sa võõras maa peal.

Ennoh, ära seda siis tõsiselt võta. Ma olen ju sügavale klaasi põhja vaadanud.

Mul oli igatahes meel kummaliselt kerge, kui ma koju ratsutasin. Olin otsekui lõhki kärisenud või tükkideks rebitud, aga meeldival viisil. Ajud värskelt pestud ja ise nii reipalt üheskõikne.

Ma ratsutasin koju. Pigro vudis mu ees külmunud teel. Taevas olid tähed. Jah, ma ratsutasin. Nagu siis, kui ma poi-

sike olin. Mängult. Hobuse seljas õõtsudes. Niisiis, köster sõitis ratsa.

Kuu ei olnud veel välja tulnud. Oli kerge külm. Veeloigud murdusid hobusekapjade all kildudeks. Minu selja taga hakkasid nad tähti heiastama. Pigrol oli janu ja ta jäi paar korda seisma, et vett lakkuda. See ei olnud talle hea, aga ma ei hakanud teda takistama.

Kui hobune korskas ja ratsmeid näris, märkasin ma, et tema suu lõhnab heleda õlle järele. Minus kohusid mõtted pidudest, suurtest auravatest lihataldrikutest, vahutavatest õllekannudest.

Olufi ema maja juurde jõudes pidasin ma hobuse kinni, ronisin maha. Või hobune lihtsalt kadus. Väheke eespool paistis majast valgust õueaia sirelipõõsastele, mis sirutasid oksi taeva poole otsekui kolmeharulised küünlajalad.

Ma tegin sõrme märjaks ja tõstsin selle püsti. Tuul oli nõrk, kuid ta oli pööranud läände, isegi raasike lõuna poole. Õhtu oli vaikne. Me seisime Pigroga vaikselt ja kuulatasime. Külmale vaatamata oli õhus midagi õevast ja elavat, mida talveöödes ei ole. Hajali ja habras elu, esimene aimdus. Kaugusest kostab tedrekana kõgistamist. Ma teritasin kõrva, olemata kindel, kas ma seda tõepoolest kuulen, aga ma arvasin kuulvat — lahvandustest kostvat kauget kevadkähedat koogamist. Luige möhatust. Auli häält. Ja ülalt küngastelt kostis igatahes karje, mis võis olla ainult kiivitaja häälitsus. Kiivitaja ka juba siin! Itta lendavad rändlinnud. Güü-güü-güü! Need peaksid olema mustlagled. Nad on siia kauaks peatuma jäänud, nüüd lendavad nad rahutuli mujale.

Ma ajasin sulle eile kärbseid pähe, Natanael. Jahimees, kes kõrkjate taga redus partide läbirännet ootab, tunneb end vabana, kirgastununa, ütlesin ma vist. Jahimehejutt! Ei, kui pardid siit videvikus vihinal üle lendavad, siis on sellega sama lugu mis muusikaga. See on sulle sootuks võõras, tabamatu, ja sa tunned suurt nukrust.

Ma lähen Olufi ema maja lähedalt mööda. Hütt asub ranna ligidal lohus, täiesti omaette. Marie on tule põlema pannud, aga eesriideid ta ette pole tõmmanud. Ma tahaksin seisma jääda ja teda veidike vaadata, aga ta märkaks seda, kuigi tundub, et minu sammude rudinat külmunud teel ta kuulnud ei ole. Ta kutsus mind homseks enda poole lõunastama, ja ma olin selle üle otsekohe väga liigutatud. Ma näen teda ainult ühe silmapilgu, kuni ma sirelipõõsaste vahelisest tühemikust mööda lähen. Suur hall naisepea. Ripplambi rahulikus va-

[illegible] Ma ei jõua näha, millega ta parajasti ametis on. Näen [illegible] nurgelist halli naisepead.

[illegible]-on ilus. Karm, hall ja ilus.

[illegible] on väga üksi. Ta ajab harva kellegagi juttu, ja tema rahulikke pilke peaaegu kardetakse.

[illegible] nüüd, kus selle vananeva naise pilt just silme eest kadus, näib mulle, et ta ei olnud siiski üksinda. Kuigi seal kedagi näha ei olnud, tundus tema ümber toas sellegipoolest inimesi olevat. Aga mitte üksikuid inimesi. Vaid suuri sugukondasid. Jah, väikeses kambris oli terveid hõime.

Mõnel niisugusel õhtul nagu praegu võib tekkida tahtmine kedagi imetleda, mõnda inimest ülistada. Nagu praegu Olufi ema Mariet. Inimest, kes seisab maa peal. Ta teeb neile, kellele ta kuulub, ainult head. Ja miski ei suuda teda lepitada sellega, mida ta ei talu. Marie tuli siia saarele kusagilt mujalt. Ma tean, et ta tuli suuremast ja jõukamast kodust ning sai kehvuses virelevaks kalurinaiseks. Aga ta kohanes kõigega. Ta ei ole kordagi saarelt jalga välja tõstnud. Ta nühkis tööd tehes, ja saargi on teda kulutanud ja nühkinud otsekui tuul kulutab ja murendab vana aeru. Nüüd sammub ta rahulikult läbi väärika vanaduse väärika surma poole. Temas on rohkem kivisaarest kui paljudel neist, kes pärinevad siin vanast sugupõsast. Ta seisab siin otsekui hall bautakivi.

Koju jõudnud, katsusin natuke lugeda, aga ma ei tea, mis pärast ajal raamatutega juhtunud on. Kaupmees oli kraami kohale saatnud, aga mul oli nende kahe pudeli viinalakke pärast vastik tunne.

Siis läksin uuesti välja ja jätsin väsinud Pigro tuppa.

Kuigi kell saab varsti üheksa, on valgma kõigis majades juba. Rahvas ei ole eesriideid akendele ette tõmmanud nagu harilikult. Nad võib-olla ootavad täna õhtul midagi.

Pesaniikõrtsis oli valgus üksnes väikeses Pätikuntrikus, nagu rahvas seal üht tuba nimetab, mis on õdusam kui need ilmetud peened söögisaalid. Pätikuntrikus on põrand ühesamõgarike vahel lohklikuks kulunud; siin on näha pallaste männipuulaudade rohmakat punast plaati, siin seisab laevate klaasidega must kriimustatud puhvet ja siin on õhk otsekui mahlakas närimistubakas.

Paari laua taga istus inimesi, müts silmade peal või nokatsi laiskv sirm otsa ette juustele lükatud. On väheke õlut võetud ja pilkse heas tujus. Mehed on rüübanud kõigest ühe või ehk kaks kannu, aga kujutlusvõime on õlle kangemaks teinud. Kuni jää püsib, on enamikul neist siin kehv põli.

Kõige vanem on Kristian, kalur. Ta on seitsekümmend täis

ja kauasest toas istumisest näost kenaks muutunud otsekui martsipan. Rasvane just nagu alk, istub ta mõnusasti kerra tõmbunult ja pilgutab oma väikesi teravaid närilisesilmi.

Vool pöörab, köster! ütleb ta. Ümberringi noogutatakse. Leebed ja muhedad näod.

Risla on kohale jõudnud, ütleb Valdemar.

Meriharakas, ütlen ma.

Haned, ütleb Peter.

Nüüd tuleb kevadine heeringas, ütleb Kristian.

Ja viiger, ütleb Valdemar, kes tihtipeale merel jahil käib.

Nad tõmbuvad laua ääres koomale, aga ma ütlen: Ma tahan ainult natuke süüa. Kas Elnat ei ole?

Elna istub ja loeb tagatoas romaani, ütleb Valdemar. Kurb lugu, aga Elnal on meie nägudest villand saanud, koolmeister.

Kellel siis ei saaks?

Mehed naeravad. Nad ei joo täna õhtul enam suurt midagi. Nad on äkksula ja kevade õllega tükkis endale sisse valanud. Valdemar hõõrub habemetüükaid, nii et ragin taga, ja ütleb: Me istume siin ja räägime jahiparvest. Peter on enesele jahi jaoks parve ehitanud. Ilma et jumal või inimesed asjast midagi oleksid teadnud. Ma tulen siis täna tema poole, ja temal jahiparv valmis, nii et säti kas või päikeseloojangu kõrvale ilu poolest üles!

Ma ei taha ise midagi ütelda, ütleb Peter, aga jahiparv on ta küll, seda ma ütelda ei karda.

Ega tal esimene ots vees ei mulksu? ütlen ma. Ega ta kõvasti ei õõtsu, kas tal üle parda rippu võib lasta, ilma et ta ümber läheks? Muidu on ta küna, mitte jahiparv.

Sa peaksid seda parve nägema, koolmeister, ütleb Valdemar pugejalikult. See istub vees nagu ihnur oma raha otsas.

Irvitad või? ütleb Peter. Sa pole ju seda jahiparve kordagi vees näinud.

Seda võib ilusti näha nendesamade silmadega, mis ma füüsilaselt[1] olen pärinud, ütleb Valdemar. See on parve muster, näidis, Peter.

Istu maha, köster! ütleb Kristian silma pilgutades. Mis asjast sa homme loed?

Vaata lauluraamatust järele. Kannatusaja kolmas pühapäev. Esimene tekstirida.

Siis on see lugu roojasest vaimust Luka evangeeliumis, ütleb Kristian ja lööb näost särama, särab lausa nagu taalrine raha. Ma mäletan alati, et nepp jõuab kannatusaja kolmandaks pühapäevaks siia.

[1] Fyni saare elanik Taanis. — *Tõlk.*

Vana lori! ütlen ma. Teised räägivad, et nepp tuleb lihavõtteks.

Ma räägin õiget juttu, vastab Kristian. Nepp tuleb alati, kui Kristus roojast vaimu välja ajab.

Mispärast teda siis nii harva näha on?

Ehnoh, ta hoiab ennast ligi maad, ütleb Kristian. Jah, kui Kristus ajab roojast vaimu välja, siis jõuab nepp kohale.

Ja siis jõuab lõpuks kohale Elna. Ma tellin paar pala söögipoolist, ja ta läheb ees teise tuppa ning paneb lambi põlema, sest täna õhtul tahan ma parema meelega omaette istuda. See on üks kahest ilusast nukrast toast, kus on laudadel kuldtärnikestega linikud, põrandal paks lakk ja lõhnab kopituse järele.

Valgus langeb otse Elna suurele mossis näole. See on rohkem vingus kui tavaliselt, ja ma ütlen: Tule ja istu natuke siia, Elna. Ega sul nii kiire ka ei ole.

Mis sulle nüüd pähe tuleb? mõtlen ma. See pole ju abivalmidus, vaid lihtsalt hulkurlik uudishimu.

Natukese aja pärast tuleb ta tellitud roogadega tagasi, ja võtab minu vastas istet. Ta on suur ja heledapäine, kukla taga raske juuksepuhm. Oma kakskümmend aastat vana. Ta käis minu juures koolis, kui ma esimest aastat saarel olin.

Oled sa rahul, et sa siin töötad?

Rahul jah, ütleb ta.

Ma tunnen siin istumisest mõnu. Ilma et mul ühtegi mõtet peas oleks. Ilma et peaks pead murdma. Mehed räägivad teises toas parvedest ja neppidest edasi ja Kristian ütleb: Köster ei tahtnud mind kuidagi uskuma jääda, mitte sinnapoolegi!

Ma ei usu, et sa päris rahul oled, Elna.

Ega ei ole jah.

Mis siis viga on, mu neid?

Pagana pihta! Talitse nüüd oma suud, mõtlen ma, muidu saad üks-kaks-kolm terve kuhja ebameeldivusi kaela.

Nojah, ega see minusse ei puutu, Elna.

Tjah, see oli võib-olla kõige hullem, mida praegu öelda võisi! Ta istub ja põrnitseb süngelt mulle taldrikusse. Ei liiguta ennast. Aga ma tunnen, kuidas miski temas pikkamisi paisub.

Ma olen aina soovinud, et te võimalikult pea siia tuleksite, ütleb ta.

Nõndaks. Mälun häirimatult edasi. Tühjendan õllekannu ega vaata tema poolegi. Seda ei suuda ta välja kannatada. Kui nad säärast hääletooni kasutavad, siis on oodata vihmavalingut. Ainult mitte dušši lahti keerata.

Ma saan lapse.

Ah soo.

Te teate seda küll.

Ei tea, mu neid.

Nojah, ütleb ta. See oli rumalasti öeldud. Ma ütlesin niiviisi sellepärast, et ma olen selle üle nii palju mõelnud. Ma ei ole sellest kellelegi rääkinud.

Ma hakkan oma piipu täis toppima. See on üks neist piipudest, mis on mul nendest aegadest seisma jäänud, kui oli ainult viletsat tubakat saada.

Ma oksendasin. Ma ei tahtnud uskuda, et see on sellest. Aga on. Ja mul pole kedagi, kellele ma seda öelda oleksin võinud.

Ma läidan piibu, annan endale selleks aega. Nüüd peab olema erk ja ettevaatlik. Nüüd ei talu ta isegi seda, kui talle otsa vaadatakse. Praegu on temaga nõnda nagu lahtiste lumekihtidega mägedes. Ainult üks linnutiiva rapsatus, ja suur laviin langeb kuristikku.

Nii umbes oktoobri keskpaiku, ütleb ta.

Ah oktoobri keskpaiku.

Ma ei ole ju mõni sihuke olnud, ütleb ta tasa, käheda häälega.

Ma tean seda.

Siin on käinud paljud, kes on tahtnud. Aga mina . . .

Ma tean küll, ma tean kõike, mu neid.

Nojah, nüüd ma pean uuesti piibu põlema panema. Ma kardan sellegipoolest, et need piibud on liiga kaua seisnud. Nad jäävad kuidagi kummaliselt tossakaks.

Sinna ei saa ju midagi teha, kui keegi sulle meeldima hakkab?

Ega vist ei saa, Elna.

Teised tahavad hea meelega . . . niisama. Aga kedagi pole olnud, kes oleks mind õieti armastanud. Mitte kedagi.

Seda sa ise ei aima, mu neid.

Ma tean küll. Ma ei ole ilus. Minus ei ole midagi. Ma ei ole kunagi suutnud olla nagu teised. Ja nüüd hakkavad kõik keelt peksma ja näpuga näitama. Kõrtsiplika! Nojah, loomulikult!

Mitte need, kes sind tunnevad, Elna. Ja vaata nüüd, kuidas oli Annemariga. Ta sai väikese Tomi, eks ole. Nojah, mõnda aega sellest räägiti. Aga nüüd pole väikesel Tomil häda midagi.

Nojah, tema! ütles tüdruk selga küüru tõmmates. Tema! Aga teile ju meeldib Annemari?

Jah, ütlesin ma. Ja miks sina teda ei salli?

Võib-olla et salliksin ka, vastas ta tõrksalt. Kuid tema hin-

gest purskas välja vihasööst. Vihkamine ilusama ja paremal järjel tüdruku vastu. Jah, see viha paneb lausa silmad kipitama, aga ta on, jumala eest, karastav otsekui soolane vesi.

Välisuks käis, paugatas kinni. Keegi tuli veel sisse. Hõikas teisest toast.

Ma tulen kohe! vastas Elna pahuralt.

Aga ta istus edasi ja ütles viimaks: Kas te suudate aru saada — ma olen alati arvanud, et mul läheb halvasti. Nagu praegu. Alati.

Ootame ja vaatame, ütlesin ma.

Ta tõstis laia mossis näoga pea ja vaatas mulle otsa. Nägu oli väheke pondunud ja plekiline. Vesised silmad, liiga heledad. Kuid ometi oli nendes midagi natuke mõistatuslikku, väheke varjatud magusust, tjah, õige pisut. Elna oli nähtavasti laukamari, mis pidi külma saama.

Ta on seda alati teadnud, ütleb ta. Ei ole ta ühti. Elnal on muidugi olnud rõõmutu lapsepõlv, ema, keda ta harva näha sai, vanemate inimeste juures hooldada. Nojah, päikesepaiste laps ta ei ole. Ta näeb nii pahur ja sünge välja, et ei ärata kellegi kaastunnet ega kihku teda kaitsta. Kuid muidugi on Elnalgi oma unelmad olnud. Ta kannab oma rüpes kellegi viija. Arvab, et on alati uskunud halba õnne, ainult sellepärast, et temas endas on praegu katastroof. Praegu tema saatus kohub. Täidab terve toa. Aga mina istun ja hoian seda kergete tarkade külmade sõnadega vaos.

Elna on tõeline inimene maa peal, mõtlen ma.

Köster ei tahtnud seda uskuda! kuulen ma Kristiani tulnukale ütlemas. See täidab Kristiani tõreda vaidlusrõõmuga, ei anna talle asu ja teeb ta sisimas hõtraks. Jah, köster ei tahtnud uskuda, et nepp tuleb, kui Kristus ajab roojast vaimu välja.

Mehed naeravad. Ma oskan nende inimestega asju ajada. Nemad mulle varba peale ei astu ja minagi oskan vastu anda. Ma oskan üsna palju sellist, mida nad ise oskavad, ja köstril on küll oma veidrused ja nõrkused, aga Kristianile ja meestele seal toas tundub, et need ei olegi köstrile nii kohatud. Liivasaarel on muidugi inimesi, kes tahaksid, et neil oleks paremate kommetega koolmeister, ja ma ei ütle, et neil pole õigus, aga on ka palju teisi, kes võtavad köstrit, nagu ta on. Ja selle mõtte juures hakkan ma ise toolil toll-tollilt kohuma ja kasvama.

Ma istun ja hoian Elnat tagasi. Seon teda kergete sõnadega. Seal ta istub, noor lohmakas naisterahvas ja tõeline inimene. Kindlasti ootab ta last ja temas on ärganud talitsematud tunded.

Ta läheb otseteed merre, kui ta kelleltki väikese teenimatu müksu saab. Või viskub esimesele ettejuhtujale kaela. Sest ta on õnnetu, ja nüüd peab temaga suur õnnetus juhtuma. Tema tagasihoidmiseks on tegelikult hiiglajõudu tarvis. Aga mina istun ja hoian teda vaos oma kerglase nukra mõistusega. Hoian teda tagasi. Nojah, kõik see kukub armetult välja. Oleks minus soojemaid tundeid, siis ma võtaksin tal käest kinni ja ütleksin: Nuta ometi, kulla neid.

Astu mõni päev sisse, Elna, kui viitsimist on, ütlen ma.

Aitäh.

Soo, rohkem ebameeldivusi, rohkem segadust! mõtlesin ma, kui ma, kõrtsist ära tulnud, väljas imelises õhtupimeduses seisma jäin; kuu oli äsja tõusnud ja paistis läbi tupruvate pilvede. Elna ei öelnud, kes see poiss oli, nii et nüüd peab ta sellest rääkima tulema.

Muuli ääres olid jäässe külmunud paadid igaüks ise külge viltu. Teised kutrid seisid kaldal, kõrgudes seal otsekui mulnasaja koletised Leviatan ja Nidhug[1]. Köberjad sätendavad jäämassid kastidel ja paadisillal olid lahti sulanud. Ma loopisin jääpurikaid sadamajääle, kus nad purunesid ja kõlinal igasse külge laiali lendasid.

Majakavahi juures paistis kahest toast valgus, kuid eesriided olid ette tõmmatud. Ma kuulsin, kuidas seal räägiti ja naerdi, aga hääli eristada ei suutnud. Ah et sa tahtsid ühte teatavat kaelaehet, Annemari? Ja milleks? Kas sa ilma selleta küllalt ei hiilga? Ei, ma arvan, et annan selle kellelegi teisele, ühele teatud kõrtsiplikale, seda ma arvan.

Kui ma koju tulin ja ahju küdema panin, ei olnud need kaks pudelit mulle enam vastikud. Võtsin ühel korgi pealt. Pigro lesis oma kastis ja vaatas mulle saba liputades häbelilike silmadega otsa. See lojus oli muidugi nagu ikka minu heal toolil põõnanud ja selle ära määrinud.

Ma lõin vana lauluraamatu pühapäeva teksti kohalt lahti ja lugesin roojasest vaimust, mis keeletust välja aetakse. Kojast, mis iseendaga riius on ja peab langema. Inimesest väljaaetud roojasest vaimust, kes kõik kuivad paigad läbi käib ja hingamist otsib, aga ei leia. Ja siis pöördub roojane vaim tagasi oma kotta, ja leiab selle luuaga pühitud ja ehitud olevat. «Siis läheb tema ja võtab enesega teist seitse vaimu, kes kurjemad on teda ennast, ja kui nemad senna sisse tulevad, siis elavad nemad seal, ja läheb selle inimese viimne lugu pahemaks kui esimene.»

[1] Muinasskandinaavia mütoloogias madu, kes järab igipuu Yggdrasili juuri. — *Tõlk.*

Ma vaatasin saba liputavat koera ja ütlesin: Jah, seda ma kuulutan, Pigro, et viimne lugu läheb pahemaks kui esimene. Aga mul pole aimugi, kuidas mul homme läheb.

Seejärel võtsin kätte ja puhastasin oma püsse, tõmbasin pai läbi, ja siis oli Pigro närviline ega saanud sekundikski rahu.

Kella ühe paiku kuulsin ma seda esimest korda. Merelt kostis pikaldast ulgumist, mida otsekui tõmmati üle taeva ühest servast teise.

Ma istusin vaikselt. Kuuski sasis värske tuuleõhk.

Kui ma akna lahti tegin, paiskas ahav mulle kardina pähku. Alguses ei olnud mitte midagi. Siis hoomasin kauget kohinat. Otsekui maa-alustest koobastest kerkivat.

Kui me Pigroga üle põllu künkale jooksime, nägime, et palju majades oli tuli põlema pandud. Aga künkale ei tulnud keegi. Vinejas kuupaistes nägi kaugele üle laigulise jäälaama. Kuid ei näinud, mis seal toimub. Aeg-ajalt jäi vaikseks ja oli kuulda üksnes tuule vilinat. Siis kostis robin, nagu tõmmataks tohutul hiidlestal nahka maha. Seejärel maa-alune kärgatus, mille kõma veeres üle mere Golø poole. Ebamaine veehüm. Ja nüüd lahvatasid läänes lindude karjed.

Jah, see oli tookord, kui me siin künkal merd vaatasime.

Ta ei taha käe alt kinni käia, ütles Annemari. Kes? Oluf.

See oli minu meelest imelikult öeldud. Oluf oli parajasti kas merel oma elu eest võitlemas või ta oli ära uppunud.

Nad läksid tormise ilmaga hapras purjepaadis merele, Oluf ja Niels. Miks nad ikkagi niiviisi tegid? Eks noored poisinokad ole ennegi sedasi teinud. Miks mängivad noored laiviisi eluga? Nendest peab saarele pärimus jääma. Nad olid purjekaga merel, enne kui keegi jõudis neid takistada. Või oli proovinud neid takistada. Selleks ei oleks ju palju tarvis olnudki, arvan ma. Kumbki neist kahest ei olnud tobu. Oleks Nielsile öeldud: Kuule, Gerda on hakanud padjapüüre välja tuulema. Siis oleks ta kindlasti asja katki jätnud. Kuule, oleks võidud Olufile öelda, Annemari saab ju lapse! Nojah, oleks ta öelnud, nojah. Ja oleks kõhklema löönud.

Aga keegi ei öelnud midagi. Müüt kutsus neid. Nad läksid merele. Mõlemad paadisõidus kogenud poisid. Me vaatasime neile hulgakesi järele. Paati kiskus allatuult edasi ja nad püüdsid seda kõrvale tüürida. Aina kaugemale. Kellahaua poole. Siin seisis hulk inimesi. Erik ka, mäletan ma. Väike lausta peaga mees, kes miini otsas õhku lendas.

Siis kadusid nad meie eemal silmist. Inimesed muudkui vahtisid. Eit ütles siis Erik.

Rohkem ei olnud midagi öelda. Me Erikuga läksime kün-
kast üks ühest, teine teisest küljest alla. Koju jõudes helista-
sin majakasse, kust nad said Kopenhaagenisse telegrafeerida.
Lõpuks meenus mulle Annemari. Teel kaupmehe juurde kol-
tasin kedagi, kes ütles, et Erik ja Robert ning Roberti kaks
nooremat poega läinud paadiga merele. Vanemal pojal kee-
lanud Robert kaasa tulla. Kedagi tuli ju säästa. Poeg läinud
seepeale koju ja heitnud voodisse. Seal ta siis lamab ja vahib
lakke.

Annemari oli tookord sedasi ja ootas väikest Tomi. Kaup-
mehe kodus valitses tollal lein, nutune lein. Välja arvatud
siis, kui Annemari oli kodus, sest teda nad natuke kartsid. Ja
tema t a h t i s last. Tookord.

Ta oli köögis ja aitas ema, kes oli abitult hädise moega ja
pealtnäha rohkem löödud kui tütar ise. Annemari oli näost
ära, muidu ei saanud aru midagi. Ta pani mantli selga, oli
aprill, külm, torm. Siis läksime kahekesi välja. Proua Hest,
ema, saatis meid kaagutades ja halisedes trepile. Alles siis,
kui olime majast nii kaugel, et ta meid enam ei näinud, hak-
kas Annemari näost midagi paistma. Ta nuttis jõuetult ja
vaikselt.

Nojah, me siis läksime.

Ta ei tahtnud käe alt kinni käia, ütles Annemari viimaks.
Kes? Oluf. Jah, ta ei tahtnud kunagi käe alt kinni käia. Ta
tahtis mul ainult käest kinni hoida, kui keegi ei näinud,
ütles ta.

Ta hoidis mul kõvasti käe alt kinni. See võttis mul südame
alt külmaks, tegi mind kurjaks. Ta ei tahtnud, ütles Anne-
mari. Ei tahtnud! See on minevik! Oluf on maha kantud, enne
kui me asjast aimugi saame. Ja mulle meenuvad pisiseigad,
mis näitavad, et Annemaris on midagi küünilist. Nagu tol
pärastlõunal, kui ta minu toas istus ja lapsele väikest kamp-
sunit kudus. Ta hoidis kampsunit enda ees käes, tõmbas selle
sirgu ja ütles: Johannes, see siin lahutab Olufi lapse emast.

Võib-olla saan ma asjast valesti aru. Õnnetuses klammer-
dub inimene pisiasjade külge. Nagu see, et Oluf ei tahtnud
käe alt kinni käia. See on temast nüüd võib-olla kallis
mälestus.

Me nägime künkal seismas kaht naist. Üht sihvakat ja üht
kühmus naist.

Ei, ütles Annemari ja jäi seisma. Me pöörasime teerajalt
kõrvale.

Ma ei tea, Johannes, ütles ta kõhklevalt. Me vaatasime
künka poole. Oli säärane torm, et kaks naist seisid vastu

tuult natuke lookas, ja rasked seelikud plagisesid. Neil oli
ilmselt omavahel juttu ajada, nii kaugel seisid nad teine-
teisest. Nende vahelt paistis pilvi ja tükike mustendavat
maad.

Siis läksime künkale. Annemari rühkis ees üles, rübides
tasa okkaliste vaarikapõõsaste, millel olid noored heledad
lehepungad. Kühmus eit oli Roberti naine. Ta ulatas Anne-
marile käe ja naeratas kergelt. Kuid teine naine ei pööranud
sellest; see oli Marie, Olufi ema.

Karen, Roberti naine, ütles midagi, millest me aru ei saa-
nud, tuul oli sedavõrd kõva. Me pidime end tema poole kal-
lutama. Nad on peaaegu päral! hüüdis ta ja naeratas.

Mulle paistis, et nad olid alles poolel teel. Vahepeal kadus
suur paat lainete vahele peaaegu ära.

Olufi ema vaatas mulle otsa ja teretas kalgilt. Annemarid
ta ei näinudki. Kuid Annemari astus tema juurde, võttis tal
Robert kinni ja suudles teda põsele. Olufi ema kaelustas
silmapilguks last ootavat tüdrukut. Siis lasksid nad teinetei-
sest lahti.

See oli jäine ja vastik stseen, ja ma aimasin, et miski ei
lähe pärast seda paremaks, olgu Oluf elus või mitte.

Pea kohal liikusid räästitud pilved ida poole. Meri oli
lõunast tormavatest murdlainetest tähniline. Iial pole meri
nii metsik ja suur kui siis, kui ta äsja inimohvri on saanud.
Mul arusaamatu, et Oluf ja Niels olid merel nii kaugele jõud-
nud. Me ju nägime, kuidas paat, saare parimad mehed peal,
meresse võitles.

Pimeduse tulekul läks Olufi ema koju. Üksinda. Me jäime
ootama ja nägime veidi aja pärast laternaid ning õõtsuvat
helgiheitjat. Arvatavasti Kopenhaagenist saabunud laev.
Kuid otsimine jäeti peagi järele.

Ma seisin ja tundsin kummalist vabanemist, sellal kui nut-
tev tüdruk minu vastu nõjatus.

On see midagi niisugust, mida ma tõepoolest mäletan, või
olen ma seda üksnes ette kujutanud, et ma olin Olufi ja
Nielsiga koos, enne kui nad merele läksid, kuid ei öelnud
midagi, et neid tagasi hoida?

Hüüd silmitsesin sel laupäeva ööl musta fjordi, mis sirutus
lõunast läbi jäälaama saare poole otsekui tohutu linnunokk.

Pühapäeva hommikul lugesin siis kirikus lugu roojasest vaimust. Rahvast oli rohkem kui viimati. Võib-olla andis selleks põhjust kevade läbimurd.

Jumalateenistus oli lühike. Ma ei teadnud, mida ma selle imeliku teksti kohta õieti peaksin ütlema, ja nii ei öelnudki ma midagi.

See on võib-olla kõige parem, mida ma tükil ajal olen teinud. Et ma midagi ei öelnud. Kelleks ma peaksin end kutsuma? Usudiletandiks. Võib-olla tahad sa nüüd teada, mida ma selle sõna all mõtlen, Natanael. Võib-olla mitte uskmatut, kes usub seda, mida ta ei usu. Einoh, ma mõtlen selle sõna all lihtsalt usudiletanti!

Oled sa luuaga pühitud ja ehitatud, Natanael?

Meie kahekesi ei saa teineteisest vabaneda. Mina igatahes sinust mitte. Mis ma jutustan, on määratud sinu kõrvadele, on sinu kõrvadega seotud, Natanael. Aga ma ei taha olla seotud sinu soovidega. Oma arust panen ma pidevalt tähele sinu nõudmist, et jutustaja end täielikult avaks, õhetades selle savi kõrval, millesse ta poeb. Sa tahad ülestunnistust, mis auraks otsekui soe sisikond. Jah, seda sa tahad. Ja sul on võimu. Aga ära liiga ligi tiku. Kolm sammu eemale!

Vaata nüüd, mis väljas on! Sevilla habemeajaja! Räsias puu otsas. Keset päikesesära, nii et ta helk pääseb nagu kord ja kohus mõjule. Ta puhitab oma vikerkaarevärvilist rinda, paisutab end; ajab pikad kurgusuled horkvele. Nüüd esitab ta meile aaria.

Jah, ma jätsin pühapäevase teksti kohta omapoolse ütlemata. Võib-olla oli mul kiusatus midagi öelda, ohtlik kiusatus. Aga mis sa arvad, mis mul niisuguste sõnade kohta tõsiselt öelda võiks olla: «Kui roojane vaim inimesest on välja läinud, siis käib tema kuive paiku läbi ja otsib hingamist; ja kui tema ei leia, siis ütleb tema: Ma tahan ümber pöörata oma kotta, kust ma olen välja tulnud.» Mida sa nendest sõnadest arvad? Arvad sa, et Liivasaare köster võib niisugust metsikut ja imelist kujutluspilti puutuda? Roojane vaim on lindprii ja kodutu, oma inimesest, oma kojast välja aetud, ja veab nüüd jalgu järel veetutes paikades, kus pole midagi joodavat, ühtegi kastepiiska, ainsatki haljast rohukõrt mitte. Oled sa mõelnud kurjast vaimust kui kannatajast, Natanael?

Nojah, siis tuleb õnnetule roojasele vaimule meelde tema kodu ja ta pöördub oma kotta tagasi. «Ja kui tema tuleb, siis

leiab ta seda luuaga pühitud ja ehitatud olevat. Siis läheb tema ja võtab enesega teist seitse vaimu, kes kurjemad on teda ennast, ja kui nemad senna sisse tulevad, siis elavad nemad seal, ja läheb selle inimese viimne lugu pahemaks kui esimene.»

Mida peaks selle kohta ütlema, Natanael? Jah, võiks ju ühke ja õilsa näo pähe teha ja öelda: Vaata ette, mu patust puhas sõber. See on hoiatuseks sulle, kes sa arvad, et oled puhtaks pestud. Kes sa endas tugeva ja kõlvatu iha võib-olla maha oled surunud. Kes sa arvad end luuaga pühitud ja ehitatud olevat. Hoia end!

Aga selle teksti kõrval on see üksnes pajatsimäng ja temhutamine. Sul on peaaegu niisugune tunne, et märkad selle teksti juures maad kõikuma hakkavat.

Ma olin ööl vastu pühapäeva, kui jää oli liikuma hakanud, kaua üleval. Ja magasin pühapäeva hommikul sisse. Ärkasin, pea raske. Siis tunned, et oled vana, ja see kibe lubjastunud tunne ihus hoiatab sind tulevaste närvetuste eest. Väikesest pitsist oli natuke abi. Aga hommikuseks jalutuskäiguks randa aega ei jäänud.

Väikesed äpardused on peaaegu kõige hullemad. Nagu liiga kaua magamine. Kogu selle tõtu juures leidsin ma oma vana kuue taskust pealegi Nanna kirja. Ma pean silmas Annemari kirja Olufile. Kus ta teeb poisiga lõpparve. Annab mineviku kohta lahkesti kviitungi. Kiri oli nüüd kortsus ja must, otsekui terve inimpõlve vana. Võta nüüd asja kergelt ja humoristlikult! mõtlesin ma. See, mida Nanna siin kirjutab, ei ole tähtsam kui mõni inimpõlv või tuhat aastat tagasi. See ei puutu minusse.

Aga kuigi lugu oli minu meelest koomiline, tundsin ma ennast vanana ja rahutuna, ning kiri tekitas minus terve parve mõtteid. Kui vesi nüüd vaba oleks, pääseks laev juba tõna jääst läbi. Mis oleks, kui Oluf juba täna kohale jõuaks? Mis siis saaks?

See oli õnnetu hommik. Natukese aja pärast lõikasin endal habemenoaga sügavalt sisse, ja veri ei tahtnud kinni jääda.

Siin said sa oma surmava haava, Balder! ütlesin ma endale.

Verd tilkus põrandale, aga mu meel läks kummatigi rõõmsaks, kui ma habemeajamist jätkasin. Oli siiski mõistlik, et inimesed vanasti aadrit lasksid; see toob kergendust! Ja ma mõtlesin surmale heas tujus ja lustakalt. Milleks surma säärase õudusega ümbritseda? Surm on puhkus. Tunned, et sul on kusagil kindel varjupaik. Ei ole enam ebameeldivusi ja

oled vastutusest vaba. Surm on ikka üks hea asi, ütleb Sighvat[1], see on kestev. Mis on maailm?

Sel ajal kui ma seisin habemeajamispeegli ees, mis ju ise äranis kiivalt tõde järgib, avanes mu mälus pragu. Mulle meenusid kaugete aegade unustatud mõtted. Kui ma olin kaheksateistkümne-kahekümneaastane. Tol ajal võis surma üle vahetevahel rahulikult ja sügavalt järele mõelda. Kahekümneaastaselt on paljud oma parimas elueas, see on mehe sügavaim iga. Kahekümneaastane nõuab puhtust. Nojah, ta satub muidugi aeg-ajalt ühte või teise sekeldusse ja tunneb ennast kangesti roojasena. Aga ta nõuab puhtust ja tõde. Küps inimene ei saa tema juures kummastki pürgimusest aru. Küps inimene räägib oma kogemusest, va narr. Tema kogemus tähendab üksnes seda, et tal on meelest läinud, et kõige tähtsamates asjades on ta täielik võhik. Tema elutarkus tähendab üksnes seda, et kõiges, mida ta mõtleb ja enesele lubab, on väikesi pettusi ja pisivalesid, jah, valesid. Tema südametunnistus on puhas, sest ta ei pane enam tähele, et ta valetab. Ta ei näe enam elu suurt vastuolu, mis teeb nooruse valuliseks ja õnnelikuks, ühtaegu rumalaks ja targaks. Noor mees on noorem kui laps ja vanem kui rauk. Ta ei tea millestki midagi ja ta teab kõigest kõike. Ta paiskub suurest kirkushetkest otse mõttetusse ja hirmu. Ning sama teed tagasi jälle. Ta on surma usaldusmees.

Selle kätte sa suredki, Balder! ütlesin ma endamisi. Lõug ei tahtnud kuidagi veritsemast lakata. Käterätik sai kenasti Taani lipu värvi.

Täna öösel lugesin ma uuesti Johannes Ewaldi vana tragöödiat «Balderi surm». Sealt ka need kõrgelennulised mõtted, Natanael. Jah, tragöödia on vana, tal on vanaduse pitser küljes, aga ta mõjus. Seda ei saanud põhjustada üksnes asjaolu, et ma vintis olin, sest ma tundsin selgesti, et Ewaldi sõnajõud ängab mulle ühe hoobi teise järel vastu rindu. Selles kühmus kirjanikus, Ewaldis, oli tõesti nooruslikkust, karmi ja kirglikku nooruslikkust. Nojah, tema armastajapaar Nanna ja Hother on igavad. Too sümpaatne rändkuningas Hother on igav. Sääraseid rändkuningaid on meil ikka rohkesti.

Ma jätsin vaese Pigro koju luku taha ja hakkasin, vatitups lõual, kärmesti kiriku poole minema. Läksin mööda üksildast rada, mis kulgeb piki istandiku põhjakülge. Tahtsin aegsasti kohale jõuda, et päeva jutluseteksti üle järele mõelda.

[1] Sighvatr Sturluson, XIV saj. esimesel poolel elanud islandi hõvding, kellest jutustatakse «Sturlungrite saagas». — *Tõlk.*

Esiotsa ainult läksin ja vaatsin ringi. Ilm polnud kaua nii [illegible] olnud, mitu pügalat üle nulli, kuid tundus sellegipoolest rõske. Kevadel on eriline talitsematu viis külm olla. Ma kujutasin endale ette, et vaatan teda kahekümneaastase pilguga. Kõigepealt oli valgus tema jaoks liiga ere. Kogu saare kohal lasus peen uduvine ja ometi oli kõik valgusest üleujutatud. Aurav kevadpäev, millal pimestavasse loori mähitud päike hoolimatult taevas rändas. Ja künnimaa nägi peaaegu soine, pondunud, jälk välja. Kraavis ja rohumaa vanas kulus oli rämpsu ja risu ja rädi, jälkust. Piirdeaia mustad kõdunud toikad turritasid õhus või hargnesid ligasteks tuttideks otsekui uppunud naise juuksed. Vana talv oli valu ja nukrust täis ning valgus eemal varjus verest tühjaks. Kõik, mis läheduses silma hakkas, oli raamas ja räpane, jubedas valguses alasti kistud. Selles ilguses kasvas üksik kannike, kerge imalrikutud muie näol. Maailm lehkas metsistunud kuurte ja äsja lahtikaevatud mädanenud peedikuhjade järele. Tundus kujuteldavale kahekümneaastasele.

Aga mida näeb siis vanem inimene? Tema eelkõige kuuleb. On juba kuulnud rislat rannas häälitsemas ja uut nooti isalindi vidistamises. Ja seal istubki sarapikus vint, sulestikus eredamad toonid. Ta näeb ka, kui sügavad värvid on taamal terendavatel põllumaadel, kust paistavad peadpööritavalt sinised veeloigud. Väikesed saared ja pihelgad metsaservas näevad välja, just nagu oleks neil koor äsja pesus käinud, ja seal on pajupõõsaid, mis on nüüd punasemaks tõmbunud, punaseks otsekui punavein. Ja neile tulevad varsti tibud külge, sest pungad on pakatamas, nagu näha; nad on justkui noored tüdrukud, kes on kellelegi saladuse usaldanud. Jah, on ikkagi tore. Ja künkale jõudes saan ma šoki, sest meri taamal on jäääst vaba ja elav. Põhjakaares on veelagamik puhtaks pühitud ja kauniks tehtud. Läänes marsivad jääpangad põhja poole, aga mandri pool on laevatee endiselt jääs. Täna sealt küll ühtegi paati läbi ei pääse. Õnneks.

Surnuaias võtsid mind vastu lõbusad tihased; muidu ei olnud seal kedagi. All jõi rand jäätunud suuga vett. Rannaserva jäävall uppus omaenda verre ja seal kõndis ringi paar mererohtu nokitsevat varest, kuna hiiglasuur kajakas, kalakull, nokk päikese poole õieli, kigatses Egill Skallagrimssoni[1] värsijuppi.

[1] Muinasislandi hõvding ja skald (umb. 910—990), «Egilli saaga» peakangelane. — *Tõlk.*

Ma jõudsin kirikusse pool tundi enne jumalateenistuse algust ja panin laulude numbrid tahvlile üles. Valisin kolm esimest laulu, mis olid päeva teksti juurde ette nähtud.

Ma vaatsin järele, kas pudel on käärkambris omal kohal, istusin siis natuke aega köstritoolil kivist pea ees ja pidasin aru, mida ütelda, aga midagi erilist mul pähe ei tulnud. Väikestest akendest paistis nüüd sisse heledamat valgust, kuid see tegi kiriku üksnes vanaks ja süngeks. Madalate võlvidega ruum tuletas peaaegu hauakambrit meelde. Hallitusega kaetud ketendavad seinad. Kunstlillede kopitanud lõhn. Minust käis hetkeks mõte läbi, et kirik on hiiglaslik elusolend. Et see on suur kala ja mina olen Joonas.

Ma istusin oreli ette ja tahtsin koraaliviisid läbi mängida. Aga vaevalt olin ma ühega lõpule jõudnud, kui kuulsin kedagi sisse tulevat. Kedagi, keda ma ei olnud oodanud. Nanna! märtsikannikest. Tähendab Annemarid. Tõsist ja pisut ehalevat. Tal oli punaselilleline rätt mustade juuste ümber. Nüüd võttis ta selle peast ära.

Palun! ütlesin ma ja tõusin orelipingilt püsti.

Ma astusin vöörusesse, kus põrand on punastest klinkertellistest. Ta hakkas mängima. Ma seisin ja vaatasin avatud uksest välja ülevoolavasse valgustulva. Üksikud kirikulised olid juba kohale jõudnud ja käisid nüüd kombe kohaselt ringi, vaadates haudu. Kruus rudises; pühapäevane vaikus. Teed mööda tulijad tõmbasid sädelevast vinest silmad kissi. Päikese käes paistsid nende riided kangesti mustad.

Annemari mängis ühte kohta liiga aeglases tempos. See ei pruukinud viga olla. Siis jättis ta mängimise katki. Tuli vöörusesse ja jäi minu selja taha seisma. Mina vaatasin ühte soodu uksest välja. Nii me seisime.

Mispärast sa rääkisid talle sellest Olufile mõeldud kirjast? küsis ta.

Kui tema sellest teadma ei peaks, kes siis veel? ütlesin ma. Ja ma ei võinud ju teada, Nanna, et ta seda ei tea.

Aga ma märkasin, et kumbki meist ei olnud mitte midagi öelnud. Need olid üksnes ettekujutatud sõnad.

Miks see nii on? ütles ta.

Ja mina ütlesin: Koguja ütleb, et Jumal on inimese loonud õiglaseks; aga nemad ise otsivad palju kurje äramõtlemisi.

Ma avastasin taas, et keegi polnud sõnagi lausunud.

Kas sa lõokest kuuled? ütles ta. Ja seda ütles ta minu selja taga tõesti.

Jah, vastasin ma.

Läksin tema juurest ära välja. Nägin jalgväravast sisse tulemas Olufi ema; läksin tema juurde ja teretasin.

– Nüüd võime varsti loota, et saame Olufit näha, ütlesin ma.

Olufi ema vaatas mulle ainiti otsa ja ütles: Sul on nägu verine, köster.

Ma tänasin kohmetult ja läksin kiriku nurga taha käärkambri aknapilu juurde, kus sai ennast ruudust vaadata ja vere ära pühkida.

Lotasin kaua. Taskurätik muutus punasetäpiliseks. Annemari hakkas kirikus jälle orelit harjutama. Siis tekkis vaikus. Kuulsin, kuidas rahvas läks sisse.

Tagasi läksin kiriku põhjapoolset külge pidi. Lootsin, et sel hetkel seal kedagi ei ole. Aga natuke maad edasi nägin müüri ääres Linet, Eriku leske, kes seisis oma kolme lapsega Eriku paadi roostetanud kruvivõlli juures. Line oli kummargile laskunud ja kohendas parajasti vanu pärgi. Neilt pudenes okkaid. Kõige suurem tüdruk seisis, käes õitsva begooniaga lillepott. Teised kaks hoidsid teineteisel käest kinni.

Ma hiilisin tagasi ja seisin edasi nagu enne. Kuulsin ühte autot künkast üles roomavat. See pidi olema Neeme Frederik. Sellepärast tahtsin pigem veel natuke oodata, kuigi verejooks oli nüüd vist seisma jäänud.

Aga veidi aja pärast kuulsin, kuidas Line lastega aegamisi lähemale tuli. Ma pidin ära minema. Keerasin tagasi kiriku ukse poole. Aga seal pidin kohtama Neeme Rigmorit. No muidugi.

Ta tuleb autost välja, sammub mööda teed läbi jalgvärava sisse. Nägus. Pagan teda võtaks! Hall kevadkostüüm üll, jumala eest. See istub tal seljas nagu kasukas kaljukassil. Jah, ta on hermeliin.

– Sul ei ole sinu vaga meheraasu kaasas, kulla Rigmor, ütlen ma, surudes tema kinnastatud kätt. Lembete tagamõtetega, rafineeritud, jultunud kätt.

Kurb, et pean sulle pettumuse valmistama, ütleb ta. Frederik pidi koju jääma maksulehtede kallal vaeva nägema.

Eriku lesk läheb oma lastega pikkamisi mööda. Jah, nad käisid seal pühapildi juures, roostetanud võlli juures. Nad teretavad tõsise moega ja nii alandlikult, nagu käiksid nad siin keelatud rada. Siis saan ma tigedaks. Ei ole mingit põhjust, et nad Rigmorist ja minust peaaegu roomates mööda peaksid minema. Neil on midagi niisugust, mida meil ei ole. Ja me seisame ja vaatame, kuidas nad kõigepealt jalad ukse

taga raudrestil puhtaks kaabivad ja seejärel sisse astudes üks teise järel vööruses matil jalad ära pühivad. Alandlikud mäe peal.

Noh, Rigmor, oled sa luuaga pühitud ja ehitatud?

Oo, see on vist üks sinu nalju?

Kallis, sul oli kodus igav, eks ole? Frederik ei peaks kogu maailma asjadega sekeldama ja kogu maailma juhtima.

Kallis . . ., ütles ta samal toonil mis minagi ja hakkas naerma, kudrutades otsekui tuvi. Mul ei ole igav, kui Frederikil kiire on. Aga miks me sind nii harva näeme?

Oma kodu kullakene, oma maja marjakene, ütlesin ma. Aga ma tuleksin päris hea meelega natuke sagedamini. Mujal teid kohata võib? Te olete ju alailma seltskonnas?

Mul on sellest kildkonnast villand, ütles ta.

Seda ütleb ta oma põgusa nakatava muigega. Aga see ei nakata sind mitte muigega, vaid teatud mõtetega. Nõndaks ta on Frederiki kildkonnast tüdinud. Nad ei saa kõlvatuks muutuda, sest nad juba on seda.

Te ei oska õrn olla, ütleb ta oma vaiksel viisil naerdes.

Õrn olla! Mida ta selle all mõtleb? Kas niiviisi ei öelda mitte magus-hellitseva tantsimise kohta? Võib taibata küll, mida ta selle libeda sõnaga, selle «õrn olemisega» mõtleb. Kõike saladuslikku ja varjatut maja nurgas, sõnade nurgas, ihu nurgas. Õrn olla! Talle poleks tohtinud iial neid kohe kannikest kinkida. Kui neid poleks olnud, siis ei oleks ta täna tulnud. Pagan teda võtaks! Kuid Rigmorit ei saa kunagi usaldada. Tema jutt on kahe otsaga.

Sa alahindad neid, ütlen ma. Aga seal on ju too mehine Alexander Hother Harry, tähendab insener. Kas ta pole küll kestav?

Oo jaa, ütleb ta nii magusa häälega, et lõika või linnase kompvekkideks. Aga nii hõivatud, nii hõivatud.

Kuule, Rigmor, ütlen ma, sa peaksid saarelt ära sõitma. Me peame Frederikki siiski kõvemini tagant tõukama, et ta saaks kusagile presidendiks või ministriks. Siis pääsed siit mutimullahunnikust minema.

Ma armastan, armastan seda saart, ütleb ta. Aga kas sa meile lõunale saad tulla?

Aitäh, ütlen ma, kuid ma lubasin täna Olufi ema juures lõunastada.

On seal vahva?

Hästi vahva. Ja ma määrisin ennast peaaegu ise kaela. Vananev naine ja külm naine, see on kangesti jahutav.

Sul on palju kohustusi, Johannes. Sa peaksid siiski koos

minuga meile tulema. Marie on tore inimene, aga kas sa talle mõni teine kord ei saa külla minna?

Pühi ennast luuaga ja ehita, ütlen ma. Nüüd tahan ma teid pesast välja visata.

Ta naeratab hallikate lopsakate huultega ja astub ees kirikusse. Ilus ta võib-olla ei ole. Peaaegu liiga lihtne ja noorlik. Peaaegu värvitu. Kuni tajud tema ümber seda hõngu.

Annemari pöördus ja nägi meid. Kaks naist noogutasid isiklikule õrnalt naeratades, Rigmor läks ühte tagumisse pinki. Vanasti oli Neemetalul kõige esimene nikerdustega kirikupink. Nüüd on peenem istuda tagasihoidlikult saali tagumises otsas.

Ma lähen üles köstritooli juurde, kus sa oled istudes peaaegu teiste eest varjatud. Istun ja ootan. Veel on mõni vähene minut aega. Ma ei ole jõudnud tänase päeva jutluseteksti üle suurt järele mõelda, aga mul on tunne, et sõnu leida ei ole eriti raske.

Kivist pea on üsna minu näo juures, ümmarguste silmadega igavesti otsa vahtimas. Ma olen teda säärasena enne näinud. Varasel uduvines talvehommikul aovalguses, pisut enne päikesetõusu. Ma olin parvega Lahvalaiu lähedal. Taht-ein laiule hanede ülelendu ootama minna. Kuid udu läks üha tihedamaks ja ma jäin paigale. Vesi oli otsekui õli. Veepiiskade tilkumine märgadelt aerudelt kostis peaaegu liiga valjusti. Ei olnud kuulda ainsatki häält. Siis kerkib ta otse minu kõrval üles. Ümmargune pea, kustunud silmad. Täna ta sured, mõtlesin ma. Vaatasime teineteisele natuke aega silma. Siis oli ta kadunud. Ainult lage vesi ja lage udu.

Muidugi hüljes. Lihtsalt tähniline hüljes. Näed neid ju tihtipeale. Ma olen paljudele neist pihta saanud ja põhjatajunud hülgeid konksuga välja õngitsenud. Meie kõrvu kandub sageli nende traanine luikamine. Ometi võib sinusse see mõte püsima jääda, et ta tuleb tagasi. Teisel viisil.

Aga mul ei ole surma kohta mingeid sügavaid mõtteid, nüüd kus ma kivipea juures istun. Mõtteid, mis midagi tähendaksid. Mul on üksnes kerglased ja ükskõiksed uitmõtted.

Jah, sinus ei ole mingit tõsidust neil viimastel minutitel, enne kui sa püsti tõused ja vana alguspalve ette loed. Kella täna ei lööda. Seda tehakse üksnes siis, kui pastor siin on. Mina pean ise otsustama, millal õige silmapilk käes on. Viimased minutid on tihti piinarikkad, pikad ja kontrollimatud, sest läbi su pea sööstab nii palju kergeid, kohisevaid mõtteid.

Nad ootavad, ja mina ootan. Rahva ootamine võtab peaaegu aine kuju, mida saab sõrmega katsuda. Ja siis tulevad

sul köstritoolis istudes tobedad mõtted pähe. Mis oleks, kui kleebiks endale nüüd siin peidikus suure musta habeme lõua otsa ja tuleks sellega rahva ette? Või hakkaks äkitselt kuke moodi kirema? Jah, väikesel frivoolsel alamkuradil on nüüd sinu jaoks oma trikid valmis vaadatud. Istud ja muutud laadatolaks.

Nad ootavad. Ja iga sekundiga, mis nüüd kaob, märkan ma üha tugevamini, ja täna selgemini kui kunagi enne, toda vaenulikku jõudu, mis alt kirikust koguduse hulgast minu poole hiilib. Mis otsekui hiid aeglaselt mulle lähemale tuleb, käed haardevalmis ja pilk minu kõrile suunatud. Sel silmapilgul, kui ma püsti tõusen, läheb mul temaga kähmluseks, ma tean.

Ma istun edasi. Ootus tuprub.

Ebamäärane vaenulik jõud, kes tahab mul kõrist kinni haarata, ei pärine teatud vastaste hulgast, kes mul kirikulistes seas olla võivad, nende inimeste hulgast, kes ei pea minu isikut selle jumalateenistuse vääriliseks, mis siin saarel minu ametikohustuste hulka kuulub. Ei, keegi all ei aima, mis suguse lämmatava jõu nad minu vastu on saatnud. See on astunud minu vastu üles neil hetkil, kui pinevil ootus hakkab neid ühtseks kuulajaskonnaks muutma, kelle hulgast mina üksi välja jään.

Veel ei ole neist kogudust saanud, sest kogudus, Natanael, on võib-olla sama mis suur muusika ja otsekui päevatõusmise ime ebamaine ja käsitamatu. Aga sel ajal kui ootus neid lausa füüsiliselt oma haardesse võtab, pöörduvad meeled ühes suunas. Ja oleksin ma tõeline ja alandlik jumalasulane, siis oleks see võib-olla ülendav hetk. Ent mina hooman seda kui äredat vaenulikkust. Kes ma olen, nagu ma siin istun? Võhivõõras. Külaline ühes hetkes. Põgenik maa peal. Kuigi ma natukese aja pärast püsti pean tõusma, et nende hääl olla.

Inimesi on kokku tulnud kolmekümne-neljakümne vahel. Rohkem kui harilikult. Mitmed on võib-olla pigem kahtlejad kui usklikud, ei tea isegi, kes, tänapäeva segasel viisil. Teistele on usk jumalasse võib-olla habras pühapäevaharjumus. Aga siin on ka mõned, kellele jumalasõna on niisama reaalne kui muld põllumaal, kui sool meres. Nii on vaikiva Robertiga ja jutuhimulise Kristianiga. Neile on kõik siin niisama reaalne kui põhjaõngenöör konksudega, mis merre lastakse. Ja praegu vaikusehetkel muutuvad need hinged tolle ühtse koguduse südamikuks, mis tasapisi kindlust juurde saab. Nemad on minu vägevad vaenlased.

Viimaste sekundite jooksul ma istun ja vaatan ringi, vaatan pooleldi ärakulunud romaani freskosid kooril. Kas viibib

siin kirikus veel keegi, kes mõistab ruumi ilu niisama hästi või on tema ajalooga samavõrd tuttav? Ei. Ometi olen ma siin võõras, ühepäevaliblikas. Nemad seal all on selle koja tõelised omanikud, tajun ma. Ja nüüd kus see saladuslik ühendus on välja kujunemas, jah, saladuslik võib-olla ainult minule, võõrale, kuid lihtne kõigile teistele, tunnen ma kummatigi, et see koda on midagi muud kui ajalooline hoone. Tal on oma tugev seletamatu eksistents käesolevas hetkes. Jah, kummaline olemine, ilma vanuseta, sest need, kes praegu seal all ootavis ootavad, on olnud siin kiriku sisseõnnistamisest saadik, nad tahavad siia jääda, kuni see püsti seisab, mõtlen ma.

Nüüd! mõtlen ma. Tõusen pooleldi püsti ja istun uuesti. Ärevus all pinkides on lakanud. Ruum on laetud. Vaikus tambub tohutu jõuga kõikide ümber kokku.

Minu vastu on jõu poolest tugevam vaenlane, nende ootus. Hajah, mõtlen ma, mul ei ole talle midagi vastu seada. Saan ainult aus olla. Olla ainult tühi ja kerge, nagu ma olen. Ma olen hästi luuaga pühitud ja ehitatud. Ma olen tühjus, ainiaki.

Ma märkan korraga, et olen püsti tõusnud ja avara koorivälvi alt esile astunud. Jah, korraga avastad, et seisad siin ja vaatad rahulikult alla nende peale. Näed nägusid ja ei näe neid ometi. Kohtad kõikide silmi ja ei kohta ometi kellegi omi.

Aga on, nagu oleks sinu tõeline «mina», sinu tahe veel natukeseks ajaks köstritoolile istuma jäänud. Alles nüüd tõusab su «mina» püsti ja tahab astuda sellesse ihhu ja hingekesta, mis siin võidukaare all seisab. Kuid mingit ühinemist ei tule. Mulle jääb endiselt tunne, et ma olen lõhestatud, kahekordne. Seisan laisas surnud rahus ja vaatan alla nägude peale, sügavad ja õrjetud sekundid. Üks aimdus, külm kui ängerjas, liugub mu teadvusse, aga minu rahu see ei häiri. Keegi on sinu sisse pugenud. Võõras, vägevam võõras täitis su tühjuse, sellal kui sa seal püsti tõusid. Keegi on sinu sees. Nüüd seisab siin Loke. See on nüüd Loke pilk, mis teie pilku paigal hoiab. Saatanlik pettus.

Jah, kui keegi oleks tahtnud minuga kurjuse olemasolu üle vaielda, siis ma ei oleks seda arvesse võtnud. Ei. Ma ei oleks seda arvesse võtnud.

Võib-olla on see tühjuse üleolek, eimiski üleolek sinus eneses, mis on ootamatult võimuiha kujul välja löönud. Ma ei tea. Aga on, nagu istuks sinus võimas ja salakaval vaim. Kui mehele annab ta sulle tublisti jõudu juurde. Tema suu kumerdub mahedaks võrgutavaks naeratuseks. Allistujail ei ole enam oma tahet. Vaata nüüd lummuse võimu all naisi.

Olufi ema, Rigmorit, Annemarid. Ta istub orelipingil, tal puudub tahe.

Kõik näod on ümarad, lõdvad ja rumalad. Seal istub kreekussiniste põskede ja valge otsaesisega Robert. Ümmargune ja rumal. Vana Kristian on hüpnotiseeritud otsekui kana. Mis sa ütlesidki, Kristian — et nepp tuleb, kui Kristus roojast vaimu välja ajab? Tähendab praegu. Vaatame, kas saame natukese aja pärast neppi näha või mitte, va ebausklik narr. Ja seal istuvad Kaj vanemad, Anders ja Hansigne. Ümara näoga ja rumalad. On haige Kaj sootuks ära unustanud. Ja seal istub Gerda, noor Gerda, kes oli uppunud Nielsi kallikas, kuid on nüüd jälle rõõmus. Ümar ja rumal. Aga kes on tema kõrval? Gerda kõrval on suur süsimust silmitu nägu. Kohutav silmapilk. Siis näen, et see on kõigest üks nii kössitõmbunud naisterahvas, et tema ümmargune viltkübar on haknud nägu meenutama. See on Line, Eriku lesk. Ainus, kes siia üles ei vahi. Ainus, kes võib-olla lummuse küüsis ei ole. Vaata siia, Line. Sa ei tohi ennast unustada. Siin peame kõik ühtviisi ja üks tervik olema!

Ma olen selle üle rõõmus, mida ma näen. See ei ole hea rõõm. Kuid ma olen selle üle rõõmus, et olen teinud nad vaimudeks allilmas, kust nende luukered päid välja pistavad. Nüüd meenutavad nad ühiselt seda pead, mis veest päästis, ja pead koori seinal. Nad on koolnud.

Issand, ma olen tulnud siia sinu kotta, et kuulda, mida sina, taevane isa, mu Looja, tahad mulle ütelda . . .

Aamen.

Võõras ei lasknud end sellest minema ajada. Ta ei jäänud ka sõnade juures takerduma. Kuid all pinkides toimub siiski teatud lõtvumine, mis paistab sellest, et näod muutuvad pisut kindlamaks ja saavad tagasi oma hariliku sünge, kavala maheda, karmi või imala ilme. Aga mitte täiesti. Nad on endiselt võõra jõu meelevallas.

Ma noogutan nukule orelipingil ja ta hakkab kägiseva lõõtsa tallama. Viirastuste kogudus laulab «Üht kindlat linna ja varjupaika». Ma laulan ees, toetudes ühe käega vastu esimest kirikupinki. Selles kohas on värv maha kulunud ja puu köstrite kätest siledaks poleeritud. Sellest on tavaliselt tublisti abi: tunned end otsekui liidus mineviku rohkearvuliste köstritega, paljude õõnsate ja armetute südametega, kes pühadust on teeninud. Aga täna ei väära see võõrast võimu. Isegi see mitte, kui lauldakse «vana vaenlase otsast». Kõik läheb tema ettekirjutuse järgi.

Ma loen epistlit, kus Paulus manitseb Evesuse rahvast

kätemata töö ja jõleda kõne ehk naljaheitmise eest, mis ei sünni. See kõik on minule ja tollele, kes minus asub, tühipaljas sõnademulin. Aga ta katsub häält meloodiliseks teha ja lummust säilitada.

Ja me laulame järgmise laulu: «Siis saatana riik tuleb päriselt põrmu meil heita». Ja võõras muigab kelmilt laia suuga.

Olen see mina, kes tuleb ära teha ja hukatusse saata? See oleks vist üleliigne. Aga minust on saanud tööriist teiste taandumiseks. Ja oma sülge süstib ta teiste usaldusse ja ootusse. See, mille ta siin saatanlikuks tahab pöörata, on terve ristiusk. Kus usk pole see päris, sinna puurib ta enese hukutavalt sisse.

Jah, nad laulavad. Paar pinki tagapool istub Line, Eriku lesk, lapsed temast ühel pool reas, poiss kõige äärmine kui väike kaitsja. Line teisel käel istub Gerda. Nüüd jälle rõõmus. Aga see oli Erik, kes tookord merele Nielsi päästma läks. Seda ei ole Gerda unustanud. Ta istub nüüd Line kõrval. Näe, seal ta ongi. Ta on palju Line juures käinud, pärast seda kui Erik surma sai. Mida sellel punapõsksel Gerdal lesknaisele öelda on? Vist mitte midagi. Mitte midagi kuulamist väärivat.

Line on ennast ilusaks teinud, näen ma. Kübar ei ole küll eriti uus, aga üks osav inimene on sellele uue vormi andnud, võib-olla Gerda. Ta on endale uue musta mantli muretsenud. Või vana ümber pööranud. Ta näeb kena välja. Inimene peab kena välja nägema, kui ta leinab. Leinaja on kogu aeg inimeste silma all, ja on näha, et Line näeb asja kallal vaeva. Lastelgi on ilusad riided seljas. Ma mõtlen, et Linel ei ole iga hommikul ühtegi rahulikku hetke olnud; ta on pidanud neile ilusaks tegema, ta on sellepärast jalad rakku jooksnud. Palju tal selle jaoks raha võib olla? Vist mitte öörigi. Paadi kindlustusest ju suurt midagi üle ei jäänud. Erik võttis selle eest nii palju võlga. Aga nägusalt riides, ilus peab inimene olema.

Poiss istub ja hoiab õega kahe peale lauluraamatut käes. Ta jaseb silmadel üle rea joosta, tõstab siis pilgu, vaatab lõunapoolsest, päikesest looritatud aknast välja, sel ajal kui ta väreli laulab. Loeb järgmist rida, vaatab aknast välja, laulab. Vaatab raamatusse, vaatab välja. Ta on tumedapäine nagu isagi; tal oleks tarvis juukseid lõigata, ninaalune on tal pisut määrdunud. Ta vaatab raamatusse ja loeb, vaatab aknast välja ja laulab. Vaatab raamatusse, vaatab välja. On selles tema jaoks mingi tähendus või? Mõtleb ta praegu isale, näeb ta ehk akna taga seletust, jumalat nägu? Teab ta mõtet, mida mina ei tea? Jah, niisuguse lapse hingeelule omistatakse sageli midagi

mõistatuslikku, arvatakse, et selline väike äramärgitud mehike näeb midagi säärast, mida mina ei näe. Aga tegelikult kordab ta lihtsalt mõttetult salmiridu, millelegi mõtlemata, midagi teadmata, vaatab raamatusse ja loeb, tõstab pilgu ja laulab, teadmata, mida ta teeb.

Võõras, kes siin seisab ja seda laulmist juhatab, on enne kõike vihane tolle nägusaks mukitud grupi peale, lese ja laste peale.

Selles pühas evangeeliumis kirjutab evangelist Lukas:

Nad tõusevad kirikus läbisegi püsti, mehed, naised, lapsed. Otsekui esimene tuulevahk merelt, enne kui torm kätte jõuab.

«Ja tema ajas ühe kurja vaimu välja, ja seesama oli keeletu; aga kui kuri vaim sai välja läinud, siis sündis, et keelatu rääkis, ja rahvas pani seda imeks. Aga mõningad nende seast ütlesid: Tema ajab kurje vaimusid välja Peeltsebuli, kurjade vaimude ülema läbi. Aga teised kiusasid teda, ja küsisid temalt imetähte taevast. Aga tema mõistis nende mõtted ära, ja ütles nende vastu: Iga kuningriik, mis isekeskis riius on, läheb hukka, ja koda langeb koja peale. Aga kui saadan ka mina iseenesega riius on, kuis võib tema kuningriik jääda seisma? et teie ütlete, mind Peeltsebuli läbi kurje vaimusid välja ajavat. Aga kui mina Peeltsebuli läbi kurje vaimusid välja ajan, kelle läbi ajavad teie pojad neid välja? seepärast peavad nemad teile kohtumõistjaiks olema. Aga kui mina Jumala sõrme läbi kurje vaimusid välja ajan, siis on Jumala riik teie juure tulnud. Kui üks vägev sõjariistadega ehitatud sõjamees oma koda hoiab, siis on tema vara rahul. Aga kui üks vägevam teda tema peale tuleb, ja teda ära võidab, siis võtab ta ära kõik tema sõjariistad, mis peale ta lootis, ja jagab tema saagi välja. Kes minu poolt ei ole, see on minu vastu; ja kes minuga ei kogu, see pillab ära. Kui roojane vaim inimesest on välja läinud, siis käib tema kuive paiku läbi ja otsib hingamist; ja kui tema ei leia, siis ütleb tema: Ma tahan ümber pöörata oma kotta, kust ma olen välja tulnud. Ja kui tema tuleb, siis leiab ta seda luuaga pühitud ja ehitatud olevat. Siis läheb tema ja võtab enesega teist seitse vaimu, kes kurjemad on teda ennast, ja kui nemad senna sisse tulevad, siis elavad nemad seal, ja läheb selle inimese viimne lugu pahemaks kui esimene. Aga see sündis, kui ta seda rääkis, tõstis üks naene rahva seas oma healt ja ütles temale: õnnis on ihu, mis sind on kannud, ja rinnad, mis sina oled imenud. Aga tema ütles: Jah! õndsad on need, kes Jumala sõna kuulevad, ja seda tallele panevad.» Aamen.

Nad võtavad istet. Lainetus vaibub, aga allpool veepinda

mäslevad vood ägedasti edasi. Ma märkan tugevat kiusatust. Kirikulised all näevad seda kummalist teksti enda ees, otsekui oleks see udune tuunjas maastik. Ja tema tahab, et ma neid veelgi rohkem eksitaksin, teksti luulekujunditega veelgi metsikumaks ja võõramaks muutes.

Tekst on raskepärane ja kohutav. Mul on nahk higist leemendama hakanud. Ma näen, kuidas Eriku pikajuukseline pea istub ja nina urgitseb, sel ajal kui ta akna poole vaatab, sellest välja kiikab, endal pilk hajevil.

Lael kuulen ma ennast ütlemas. Nüüd pead sa minuga olema. Kas jumala poeg on sind aidanud?

Ta vaatab üles. Lesk. Vaatab minust mööda, vaatab midagi suurisilmi minu selja taga. Siis noogutab.

Mulle tundus, et minust vuhatas keegi mööda ja ma sain säärase löögi, et pidin natuke kõrvale astuma.

Kui me viimase koraaliga lõpule jõudsime, tõusis Annemari püsti ja läks kärmesti välja.

Ma läksin koorilt ära. Libistasin käega üle kivipea, sammusin käärkambrisse ja tõmbasin ukse enda järel kinni. Istusin toolile ja pidin äärepealt ümber kukkuma, sest tool on vana ja selle jalad logisevad.

Ma pead selle tipsutamise maha jätma, ütlesin ma iseenesele. Mu kõrvad kohisesid iga natukese aja tagant, otsekui oleksin kõrvakiilu saanud. Seda müha tähelepanelikumalt kuulatama jäädes tundsin ta ära: see oli just nagu nepi tiivasahin, kui ta maast lendu tõuseb. Tiruu! Tiruu!

7

Pühapäeva lõuna paiku istusin ma Olufi ema juures kambris, vaatasin fotoalbumit ja meenutasin seda korda, kui Olufi ei lastud temaga juhtunud kohutavast sündmusest jutustada.

Jah, kõigepealt istusin ma ju natuke aega üksinda käärkambris. Pärast seda pühapäevahommikust kirikuelamust. Mis sina kogu sellest loost arvad, Natanael? See peaks ju olema midagi sinu jaoks. Sina tahad ju tüütuid pihtimusi. Nojah, ma ju pihtisin sulle, et selle jumalateenistuse ajal ma tundsin, et olen kurjast vaimust vaevatud. Tõsijutt! See ülestunnistus tegi sulle ju rõõmu? Et ma polnud ei see ega teine, vaid sisimas tühi; korraga olin ma kiusaja ise. Nojah, ma tundsin end koguduses kuidagi võõrana, ja jäin lõpuks nii

võhivõõraks, et olin suisa nagu vanakuri ise! Kas see sind ei vaimustanud, Natanael? Või ei usu sa sellest ühtegi sõna? Näh! Kas ma ise uskusin! Jajah, sa ütled võib-olla seda, Natanael, mida ma ise ka endale käärkambris ütlesin: inimene peab väheke peast põrunud olema, kui ta hommikul tühja kõhu peale jooma kukub!

Eks ole?

Ma ei hakka sind vaevama selle ümberjutustamisega, mida ma käärkambris tollel lagunenud toolil mõtlesin. Ma istusin ja nägin üle lubjatud lae varje hõljumas; rahvas käis väikesest aknast mööda, läks kirikust minema. Kõik jäi päris vaikseks. Ma istusin ja igatsesin Pigro järele. Käärkamber on nukker väike tuba. Ühes nurgas on vana männipuust kapp, mis on niiskusest kaardu tõmbunud. Teises nurgas seisab veepott. Seal ripub väike plekiline peegel ja käterätik.

Siis hakkasin minema. Mul tuli mõte jalutada piki randa Nokani, kus ma oleksin jõudnud rahulikult ära käia, enne kui Olufi ema juurde sööma lähen. Aga kui ma kirikust välja tulin ja ukse lukku panin, nägin ma värava taga seismas Neemetalu autot. Seal istus Rigmor ja ootas. Ta väntas akna lahti. Uh! ütles ta võdisedes. Ma panin tähele, et ta ei vaata minu poolegi.

Istu peale! ütles ta.

Istusin peale. Tagaistmele.

Lõunani on veel tükk aega, ütles ta ennast pööramata, me võiksime Veerule sõita merd vaatama. Sa võiksid mulle lindudest rääkida.

Ei sõida, vastasin ma.

Ma toon su autoga tagasi Marie juurde, ütles ta, võttis uue sigareti ja ulatas mulle üle õla paki.

Ei sõida või? kordas ta. Ma oleksin väga tahtnud, et sa mulle millestki räägiksid. Lindudest. Ainult pool tundi.

Ma naersin lühidalt, kuid ei vastanud. Ah et Rigmorile läks see südamesse. Ja võib-olla jäi ta siia sellepärast, et kartis pisut, mis ma seal kambris üksinda peale hakkan.

Ei sõida või? ütles ta.

Taamalt küngaste juurest paistis inimkogu. Üsna pisike. Olufi ema teel koju.

Johannes, see oli imeline jutlus seal kirikus!

Sõida! ütlesin ma.

Ta käivitas mootori. Kohtasin tema pilku esiklaasi kohal väikeses peeglis. Ta pööras kohe pilgu ära.

Lase mind välja, kui me Marie juurde jõuame, ütlesin ma.

Ta sõitis mööda auklikku, porist teed nobedasti alla, nii et

eritsemed rataste alt varjasid kogu särava maastiku. Rigmor pidurdas natuke enne, kui me Mariele järele jõudsime, tegi ukse lahti ja hüüdis: Istu peale, ma viin teid sinu maja ette.

Ma poleks iialgi uskunud, et Olufi ema sellise kutse vastu võtab. Aga ta istus minu kõrvale. Siis sõitsime edasi.

Nüüd saab see asi järele proovitud, ütles Marie. Ma ei ole kunagi autoga sõitnud.

Ta istus autoistmel tikksirgelt ja sai kõvasti vetruda. Tema naeratus ja vetrumine ei sobinud talle hästi, tundus mulle.

Ma sõidutan sind ühel päeval väheke ringi, Marie, ütles Rigmor, kui me mandrile sõidame, siis võid kaasa tulla. Aga kes see seal on?

Seda teadis Rigmor väga hästi. See oli Annemari, kes tegi kiirest kõndi.

Küsime, kas ta tahab kaasa tulla, ütles Rigmor.

Ma ei oleks arvanud, et Annemari võtab ettepaneku vastu. Aga ta istus peale, Rigmori kõrvale. See oli tore.

Täna õhtul kevadpeole ikka tulete? ütles Rigmor Annemarile.

Mul on kangesti hea meel, ütles Annemari.

Jumal tänatud, ütles Rigmor, aga ma mõtlen, et Harry tuleb ju ka, eks?

Ma arvan, et ta tahab kangesti tulla, vastas Annemari.

Tore! ütles Rigmor. Marie, kas sa kevadpeole tuled?

Aitäh, vastas Olufi ema, see oli nii ammu, kui midagi niisugust sai tehtud.

Ta istus sirge seljaga ja vetrus. Ja tal hakkasid põsed õhetama. See ei meeldinud mulle.

Tee seda ometi! ütles Rigmor. Ja sina, koolmeister, tuled ju ka? Sa oled mulle mitu tantsu võlgu!

Vaene koolmeister, ütles Annemari, tal on nii hirmus palju tegemist. Ja ta ütleb, et temast pudeneb juba liiva. Aga kui sa hoolt kannad, et mõned hästi noored ka osa võtavad, siis tuleb ta küll!

Nad olid minu jaoks väheke närvilised ja võltsid, need kaks naist. Ja siinjuures oli Annemari Rigmori vastu, kes on temast oma kolmteist aastat vanem, pealegi mürgine.

Nüüd olime Marie maja juures peatunud.

Keda sa siis soovitaksid, Annemari? ütles Rigmor.

Kui mina võiksin soovitada, siis peaksid sa kõrtsitüdruku Elna kaasa kutsuma. Ta meeldib mulle.

Hiilgav mõte! pahvatas Rigmor.

Koolmeister on kangesti otsekohene inimene, ütles Annemari.

Kohutavalt hoolitsev, ütles Rigmor. Päris samariitlane kohe.

Jah, nii õrna südamega, ütles Annemari.

Kuule, miks sa midagi ei ütle? ütles Rigmor.

Hobuseid, koeri ja mehi saab taltsutada, aga lehmade, sigade ja naistega pole midagi peale hakata, ütlesin ma. Aga kui te viitsite end ümber pöörata ja rohumaale vaadata, siis võite väikest draamat näha.

Üleval merglikraavi ääres Bødvari krundil kaklesid kaks suurt isajänest. Veel paar jänest istus ja kargles läheduses. Üks neist oli samuti laia otsaesisega isajänes, ja nüüd tormas ta silmapilguks kahele kaklejale kallale, pöörisena koos nendega ringiratast tuisates. Siis keeras ta kõrvale ja kalpsas tagasi emajänese juurde, kes istus ja kõigest sellest mõnu tundis. Isajänes hakkas emasega kurameerima ja see ei tõrkunud nüüd tõesti vastu, samal ajal kui teised kaks kaklesid otsekui hullud, jahmerdasid ringi ja katkusid teineteist, nii et karvatutid lendasid.

Rigmor naeris ja vaatas korra üles peeglisse, kuid Annemari oli pea ära pööranud ja vaatas kella.

Kas olete säärast jänese karvatutti näo juurde tõstnud, kui see on veel soe ja selles on verepiisku? ütlesin ma. Seda nuusutanud? Metsik tunne!

Metsik! kordasin ma, sest mul oli sellest ere mälestus.

Kui Marie ja mina autost välja tulime, ütlesin ma: Mul tuli üks asi meelde, Rigmor. Väike Kaj Künkalt oleks juba kaua aega tagasi sanatooriumi pidanud minema, ja nüüd on tema jaoks koht olemas. Ta peab nii kiiresti ära sõitma kui võimalik. Aga see võib asja venitada, kui nad peavad talle siia järele tulema. Siis turgatas mulle pähe, et Frederik või sina võiksite ta ehk kohale viia?

Suurima heameelega, vastas ta ja vaatas mulle otsa.

Ahah, mõtlesin ma, sa võib-olla arvad, et ma mõtlesin selle sinu proovilepanemiseks välja. On ju inimesi, kes ei julge Kaj maja lähedalegi minna.

Ainult randa paadi juurde, ütlesin ma. Siis me katsume Kopenhaagenist edasitoimetamise kuidagi ära korraldada.

Võib-olla me saame ta autoga päris sanatooriumi viia, ütles Rigmor. Frederik peab nagunii sinna kanti sõitma, nii pea kui see võimalik on. Me ajame selle asja kangesti hea meelega joonde.

See on teist kangesti kena!

Ma seisin, nõjatudes vastu Marie väikese maja köögiust, ja tõmbasin piipu, kuna Marie hakkas süüa tegema. Ta nägi

köögis õige suur välja. Tal oli seljas tumehall musta mustriga kleit, pikk ja raske. Ta pani endale suure tärgeldatud põlle ette. Siin muutus ta jälle endiseks ja sõnakehvaks. Mina ei rääkinud samuti suurt midagi, ma olin siin tihti külas käinud, ilma et sel ajal kuigi palju sõnu oleks lausutud. Ta tundis minu ameti ja isiku vastu arusaamatult sügavat lugupidamist. Aga ma sain aru, et tegin ta kohmetuks, seistes siin uksepiida kõrval, kus võinuks seista tema poeg, kus võinuks seista tema surnud mees, aga ei peaks seisma köster, sest köster peaks istuma kiiktoolis ja vaatama albumit.

Kuid pärast kirikus asetleidnut meeldis mulle iseäranis siia hetkeks seisma jääda ja lihtsate köögiriistade lähedust tunda. Külalisel maailmas, hulkuril on tarvis köögi uksepiida kõrval seista. Ma seisin siin hetke ja varastasin raasukese mulle suletud maailmast. Koduperenaise askeldustest oma pühas köögis. See naine, keda ma tema askelduste juures poja õigustega võisin jälgida, oli ammu, palju aastaid tagasi surnud.

Marie võttis punaseks värvitud kütusekastist pilpaid ja laaste ning pani need pliidi alla. Ma tõmbasin tiku põlema ja ulatasin selle vaikides talle. Varsti hakkasid laastud särisema, kostis kerget praginat ja ninna lõi põleva männipuu lõhna. Ma panin tähele, kui korralikult tal puuhalud kasti olid laotud. Marie juures valitses kord. Väikeses sinises köögis oli kõik, tõsi küll, kulunud, aga tema elamise ja maja vahel, kus lamas haige Kaj, oli vahe. Kaj emal Hansignel ei olnud ka palju asju; need olid samuti kulunud, aga kandsid endal tema nõrkuse, troostitu lohakuse märke, olid lihtsalt lagunenud. Marie asjad muutusid kulumisest õilsamaks. Tema majas oli puhtuse hõngu. Äsja pestud ja triigitud pesu lõhna.

Ma ei tahtnud teda kauem kohmetusse ajada, vaid läksin tuppa, istusin kiiktooli ja võtsin paksu albumi, mis oli alati nähtavasse kohta pandud ja mida ma varemgi olin lehitsenud.

Kambri seinal tiksus vana londoni seinakell. Uksel kella sihverplaadi all on õlivärvitrükis jahistseen. Põlvitav sinises riides jahimees on rohelises metsas punase hirve sihikule võtnud. Hirv hüppab kõrgele, silmamunad pahupidi, otsekui oleks ta juba kuuliga pihta saanud. Loom on hõljunud oma surmahüppes juba hulk issanda aastaid. Seinal ripub ka üks lõunamaine õlivärvitrükk, kus Kristus kannab oma okasroosipärjaga ümbritsetud südant hõlsti peal, ja sellest kiirgab tugevat valgust. Edasi ripub seal kolmnurkne riiul kohvilasside, Marie lauluraamatu ja ühe viinapitsiga, mis on seisnud siin sellest ajast, kui tema mees veel elus oli. Seal on

värviline pilt kolmemastilisest kuunarist «Margrete», mil lega Johan, tema mees, noorest peast merd sõitis. Lained on nii stiilselt ritta pandud otsekui pirrud Marie kütusekastis. Kummutil seisab ilus inglise fajansist supitirin. Seal on veel vöölooma nahk, kunstipäraselt korviks kujundatud, milles ta hoiab jõulukaarte. Seal on perekonnaportreed teokarpidest raamides ja pärlmutterraamides, kõik mehe suguvõsast. Siin on palju nipsasjakesi, mis mees noorpõlves merd sõites kaasa on toonud, kummalisi pisiasju, mis maailmamered siia on paisanud.

Marie astub tuppa ja tõmbab kummutisahtli lahti. Võtab sealt laudlina, valge nagu värske lumi, lõhnava. Laotab selle lauale. Läheb siis tagasi, täites peaaegu terve ukseava. Ma kuulen, kuidas kartulipott suhiseb, märkan selle mullalõhna list auru.

Ma olen ajapikku kummalisele asjale jälile saanud. Kõik, mis siin majas olemas on, pärineb Johani, tema mehe kodust. Raasike on nende vaene abielu juurde toonud. Aga siin ei ole midagi Marie kodust, kuigi ta pärineb jõukamatest oludest kui mees, vanast sisemaatalust. Ma kuulsin kunagi Olufi käest, et kui ta ükskord mingeid asju päranduseks sai, laskis ta need mandril maha müüa. Siin ei ole midagi, mis meenutaks seda, kust ta pärit on. Ta on kustutanud kõik jäljed oma noorpõlvest, põletanud kõik sillad. Ta on võtnud oma saatust, nagu see on. Jah, üks asi siin siiski on. Paks foto album.

Johan oli üksjagu vanem kui tema, ja sel ajal kui nad paari läksid, juba saatusest märgitud. Marie pidi rängemini tööd rügama kui enamik teisi kalurinaisi ja ta tegi seda. Ta oli mehest tugevam, vedas tema eest käru, vedas selise raskemat otsa, jah, käis isegi mehega koos merel, nagu räägitakse. Ja käis kõige muu kõrval väljas tööl. Mees suri vähki, enne kui ükski laps oli leeritatud. Marie rügas nüüd veelgi rohkem, pesi teistele pesu, käis juurviljapõldudel tööl, võttis vastu, mis kätte juhtus, ja hoidis peret vee peal. Kui tütred täiskasvanuks said, jätsid nad saare maha. Kuid Marie jäi. Ta ei ole iial saarelt üle ühe päeva ära olnud.

Mis mõte, meelelaad selle taga on? Seda ei näita ta kunagi. Ta ei oskaks seda võib-olla seletadagi.

Ma istusin kiiktoolis ja vaatasin aknast välja. Tara ja sirelipõõsaste taga kerkis ümbrus laugete lainetena künka poole, kus asus pronksiajast pärit pooleldi ülesküntud kääbas, millel kasvas köötsakil laukapuu. Kaugemalt paremat kätt paistsid rahulikud veskitiivad ja meierei korsten. Siin

on raasike kõigest, mis Liivasaarel olemas on. Väike harilik maailm.

Aga kas miski saab tegelikult olla suurem kui see küngas seal? mõtlesin ma. See küngas ei ole arvudes, geograafilise ja astronoomiliste tabelite järgi mitte midagi, aga näe, ta kõrgub taevani välja. Kui seal põllumaal pikali heita, siis on see kõige suurem, mida sa näed. Katab kogu silmapiiri.

Liivasaar on siis ikkagi suur! mõtlesin ma. Ja siin saarel on palju tundmatuid asju. Siin on varjul suur hulk metsikuid taimi, vetikaliike ja samblaid, mida ma ei tunne. Ma avastan alatasa uusi loomaliike, mida ma siin varem ei ole märganud. Mida teatakse tegelikult saare maapõuest, selle geoloogiast? Selle ajaloost on õige ähmased teadmised. Jah, mida teatakse inimestest, kes siin varem on elanud, ja mida teatakse tegelikult neistki, kes siin praegu elavad? Inimesed on kiirelt kaduv rohi. Puuh! puhub tuul, sajandi tuul, ja kõik on surnud, läinud ja unustatud. Nüüd kõnnivad siin uued inimesed, kes ei tea midagi neist, kes kõndisid siin varem, kes lobisesid, nutsid, petsid ja aitasid üksteist. Puuh! puhub tuul. Nüüd on need teisedki inimesed kadunud, ussidest ja unustusest söödud. Ainult paar rahvapärimust on siiski jäänud.

Jah, elav inimelu kaob kas täielikult või muutub teadmusekübemeks. Mis oleks, kui annaks oma panuse, et seda teadmusekübet säilitada? Jah, ma istusin nurgas Marie kiiktoolis ja mul tuli mõte seda saart põhjalikult uurima ja kirjeldama hakata, inimühiskonnast kuni kalmukivide sambla ja lõbusate adrukirpudeni rannaluitel. Jah, see mõte tuli mulle siin. Ja võib-olla oli see edev mõte, Natanael.

Nojah, võib-olla etendas oma osa see, et ma olin täna kirikus liiga aredalt kogenud, et olen saarel võhivõõras. Aga võib-olla etendas oma osa siiski ka see, et ma istusin siin Olufi ema kambris, inimese juures, kes samuti oli kord võõrana saarele tulnud, aga kes oli mineviku ära lõiganud ja valinud elu siin, nii et võib öelda, et kui keegi saarel kindlait püsib, kui keegi jäägitult saarele kuulub, siis on see Marie, Olufi ema.

Marie tuleb tuppa ja paneb taldrikud valgele linale. Ta jääb ukse juurde seisma, vaatab üle õla minu poole ja ütleb: Ma tead võib-olla, et Annemari käis enne kirikusse minekut siin?

Ei.

Kas me ei saa siis pisutki rahu! mõtlen ma. Ma tunnen

lõhnast, et tal on angerjas panni peal. Milleks siis säärane ebameeldivus?

Ta tuli ütlema, et nüüd on Olufi ja tema vahel kõik läbi.

Küllap on nii kõige parem, ütlen ma.

Kas tõesti? ütles ta ja läks.

Ma istusin ja hingasin sisse köögilõhnu. Jah, nüüd tahan ma näost priskemaks minna ja kintsude ümber rasva koguda, nagu ütleb kirjasõna. Nüüd tahan ma rahus ja vaikuses Liivasaart kirjeldama hakata.

Marie tuli tuppa, käes pudel heledat õlut, pani selle lauale ja ütles: See on vist ainuke heategu, mille Annemari on meile teinud.

Ta läks uuesti toast välja ja ma mõtlesin: Võib-olla on tal õigus. Igatahes on ta oma tunnetes terviklik. Kas külm või soe. Ilma selle leiguseta, mis on nii paljude needus, nii paljude mõtlevate inimeste needus. Aga selles siis oligi põhjus, miks Marie ja Annemari koos autos võisid sõita.

Hakkasin fotoalbumit lehitsema. Jaa! Marie albumis oli olnud ainult üks Annemari pilt, ja selle oli nähtavasti Oluf sisse surunud. Nüüd on see kadunud. Marie on pildi enne kirikusse minekut ära võtnud.

Süvenen albumi vaatamisse. Püha raamat. Kõige ees on väga vanad perekonnapildid möödunud sajandist. Närtsinud matid. Neile on juurde tulnud lillakas või tubakapruun toon, neil on valged plekid, aga nad on ilusad. Need on Marie sugulased. Mitte ainult tema perekond, vaid tema suguvõsa. Tugevad mandritalunikud. Siin on grupipildid. Mees, peremees istub, keha ümber liibuv mantel seljas, üks saabastatud jalg ette sirutatud. Naine seisab, siivus mütsike peas, jäik lastekari tagapool. Edaspidi lähevad pildid suuremaks, juurde tuleb romantiline taust, maastik metsapuudega. Sõdurivormis noormehed idüllilisel sillal seismas. Grupipiltidel on istuja pool nüüd naine. Mees kõrgub seistes tema ja laste kohal otsekui torn.

Siin on Johani, Marie kadunud mehe noorpõlvepilt. Pikk kerkse seljaga habemik mereväelane. Albumis on temast ainult üks pilt.

Muidu on albumis ainult Marie enda veresugulased. Ja tema tugevas suguvõsas on otsekui Egill Skallagrimssonil kaks inimtüüpi. Üks laiema peaga, tumedam, tugeva ninaga ja karmi pilguga. Marie tüüp. Ja teine heledam, hämusem tüüp Olufi moodi. Väljanägemise poolest on ta küll paremini õnnestunud kui enamik teisi.

Seal oli peaaegu lõputu rida fotosid Marie oma lastest. Ja

kõige rohkem Olufist. Kunagi ei ole Mariel kodus nii suurt puudust olnud, et ta poleks saanud poissi igal aastal mandrilt fotograafi juurde saata. Poisipõlves oli Olufil natuke rumalavõitu ilme, suu ümber otsekui kerge paistetus, heledad silmad pärani. Siiski kena. Umbes kaheksateistkümnendast eluaastast hakkab piltide arv kasvama. Ma isegi olen neist portreedest mitu tükki endale saanud. Nende eest on Oluf ilmselt ise maksnud — või mõnikord ehk Annemari. Piikapõlves oli tal samasugune pildihullus nagu Olufi emalgi. Neil oli kogu aeg tarvis temast pilte teha. Aga Olufi täiskasvanud peast tehtud portreede hulgas ei ole ühtegi, mis oleks tõesti Oluf. Nagu ta on. Või nagu mina teda tunnen. Ta ei ole neil piltidel mitte üksi suur, heledapäine, nägusa väljanägemisega, vaid tal on ka pidevalt mingi jõuline, väljakutsuv ilme, noore pealiku ilme. Suu on karm, pilk terav. Niisugusena olen ma Olufit ainult üks kord paar põgusat hetke näinud. Niisugune ta ei ole.

Mida ma siin vaatan? Pühapilti. Noorukese poisi ebareaalset unistust. Lapsepõlvearmastuse lumma. Niisugusena võis ta ehk kunagi tüdrukule paista. Ja ema suguvõsajumalust. Kõik rebis Marie oma elust välja. Mitte midagi oma minevikust ei lasknud ta argipäevas edasi elada. Aga varjatult kandis ta endas veresuguluse jumalust. Nüüd lõpuks näen ma seda. Ja mulle tundub, et ma olen astunud paganlikku pühamusse, kus tuuakse inimohvreid.

Aga kahel korral ühe päeva jooksul nägin ma Olufi silmis lõpupoolest niisugust helki. See oli siis, kui ta Liivasaarele koju tagasi tuli, pärast seda kui Niels ära uppus ja tema ise Hiiu laiule oli ujunud. Me kuulsime sellest raadiost. Nüüd tuli ta postilaevaga koju, ja nii suured kui väikesed olid sel päeval laeva juurde kokku kogunenud. Ma ise olin seal koos Annemariga. See oli tol ajal, kui ta last ootas, ja ta oli siis väga et rohkemgi erutatud kui tol Olufi ja Nielsi paadi äraminemise päeval.

Postilaeva tekil seisis hulk inimesi, aga Oluf jäi alla sisetuumidesse, kuni ankur oli heidetud. Ta tuli jooksuga üles, tõukas paar inimest kõrvale ja lendas ühe hüppega üle sandeki ja pulvärgi. Suur, kahvatu. Ta oli inimhulka nähes otsekui halvatud. Siis astus Annemari tema juurde, nõjatus nutsa tema rinnale. Oluf krimpsutas nägu ja vaatas üle tema pea mulle otsa. Siis oli tal niisugune pilk.

Kus on . . . ema? ütles ta. Mariet ei olnud seal.

Siis läks Oluf koju. Läks?

Annemari ja mina läksime talle üle Veeru järele, nii kii-

resti kui tüdruk suutis käia. Oluf eemaldus meist pikal sammul, majadest eemale hoides. Viimaks jõudsime meiegi madala nõlva tippu. Annemari hingeldas. Sealt paistis Oluf ema maja. Oluf oli poolel teel. Ta jooksis. Silkas üle vast külvatud põldude, kus helendas oras. Jooksis otsekui pöörane. Vaata! ütles Annemari. Kuigi me mõlemad ju seisime ja vaatasime.

Ma saan temast nii hästi aru, ütles ta.

Ta ütles seda natukese aja pärast uuesti. Aga see kõlas, nagu poleks ta aru saanud.

Ja mina mõtlesin, kui me seal tema jooksmist vaatasime. Keegi ajab teda taga. Keegi on tal lausa kannul.

Õhtupoolikul tulid nad kahekesi minu juurde kooli, tema ja Annemari. Suurt midagi märgata ei olnud. Annemari istus ja võttis õmblustöö välja. Oluf seisis ja näppis minu raamaturiiuleid. Ma läksin kööki ja panin vee tulele.

Siis tõin pillid lagedale. Ulatasin talle oma viiuli. Ta mängib sellel paremini kui omaenda viiulil ja ma olen tihtipeale kavatsenud selle talle anda, aga ei ole andnud. Ise võtsin tšello ja hakkasin vanu noote otsima, mis mul igal pool vedelevad. Aga tema oli viiuli häälde pannud ja hakkas mängima. Tal on halb harjumus peast mängima hakata, enne kui pala kallal on küllalt vaeva nähtud. Aga musikaalsust tal on, kuigi ta ei ole ebaharilikult võimekas. Võib-olla on Oluf sellest unistanudki. Ja mina oleksin pidanud tema pärast jalad rakku jooksma, et leida keegi, kes oleks teda toetanud, nii et ta oleks saanud mandrile sõita ja tõesti mängima õppida. Nojah, ta mängis. Muidugi Rimski-Korsakovi slaavi meloodiat «Tsaari mõrsjast».

Ta jättis mängimise katki ja pöördus Annemari poole: Ma käisin seal teispool väina poes plaadimängijat vaatamas. Kuussada.

See oleks tore, vastas Annemari tasa, silmi tõstmata.

Ta hakkas uuesti mängima. Jättis mängimise teist korda katki. Ta pani viiuli ja poogna ettevaatlikult lauale. See ei aita! ütles ta. Siis läks ta akna alla, seisis ja vaatas välja. Selg meie poole. Väljas oli pime.

Nii möödus tükk aega. Annemari ei tõstnud pead ega vaadanud mulle otsa, ja see oli temast minu meelest äärmiselt kena.

Miks see nii peab olema, koolmeister? ütles Oluf eemalt. Tal oli kombeks kõnetada mind eesnime pidi, olgugi et sellega harjumine oli tal tükk aega võtnud. Nüüd oli tema pöördumine uhke ja väljakutsuv.

Ma ei tea, Oluf.

Olin ma vahest Nielsist parem?

Ei olnud.

Tänan, ütles ta ja naeris lühidalt. Ta tõmbas rullkardina aeglaselt väheke allapoole. Laskis sellest lahti. Kardin vuhas plaksatades üles ja Annemari tõmbus kühmu.

Kas teile on teada, et mina tapsin ta? Seal merel.

Annemari vajus ettepoole kössi ja kattis näo kätega.

Kas see on teile teada?

Jah, mulle oli see teada.

Ma ei tea, mida sa räägid, Johannes, ütles ta, selg minu poole.

Ma tean, et sa oled neetud idioot, ütlesin ma.

Niiviisi sain ta enda poole pöörduma. Sain teda näost näkku näha. Ta langetas pea ja vaatas mulle altkulmu otsa. Suured käed tõmbusid pikkamisi rusikasse.

Ära siiski arva, et sa võid öelda mida tahes! ütles ta vaevaliselt.

Pea suu! ütlesin ma. Sa oled idioot. Ma nägin sinu olemisest, et sul on Niels sellest saadik kogu aeg kannul kummitamas. Ja miks? Jah, sa ei saanud teda kaasa võtta. Sa hoiad temast kinni. Niels oskab vaevalt ujuda. Muutub meeletuks. Kisub sind põhja. Sa rebid end lahti. Siin pole midagi teeselda.

Ma kaklesin temaga. Nielsiga.

Jah, ta tiris sind vee alla. Ja paat triivis eemale. Sa ei saanud seda kätte.

See oli võimatu, ütles ta. Võimatu.

Nojah, sest paat triivis ju teist eemale, ütlesin ma. Sa ei saanud teda paadi juurde tirida. Võimatu. Säärase lainetusega. Niisugust meest pole olemaski, kes oleks sellega hakkama saanud. Kes oleks suutnud ta ära päästa. Ma ei taha sellest lorist enam midagi kuulda.

Jah, aga see oli ju vale, mis ma neile rääkisin, ütles ta. Nad muudkui pärisid. Ma ütlesin, et ta vajus otsekohe põhja. See on vale. Ma hoidsin ju tast kinni. Nad muudkui pärisid. Ja ma ei tea, kas ma tal midagi sodiks ei löönud.

Pea oma neetud lõuad! ütlesin ma. Ja istu! Istu!

Ta istus tõepoolest akna alla toolile. Hingas raskelt ja kiiresti.

Olgu see viimane kord, kus sa sellest sõnakestki iitsatad, ütlesin ma, asjad on kord juba niisugused. Jajah, sa oleksid loomulikult võinud temaga koos ilusti põhja minna. Heldeke! Meie teised poleks aimanudki, kui ilusti sa ennast üleval

pidasid. Ja ilma oleks sündinud väike isatu orb. Jah, see oleks ju ideaalne! Ma ei taha seda neetud jama enam kuulda.

Ta istus poolenisti seljaga meie poole ja vaatas välja. Jah, tal käis viirastus kogu aeg kannul. Hirm. Sel ajal kui ta ujus. Muidu ei oleks ta iialgi Golø «vasikani» jõudnud. Ja siis istus ta kaks ööd üksinda laiul.

Mis sa seal norutad! ütlesin ma Annemarile. Tõuse püsti ja mine tee kohvi. Vesi keeb juba nagu pöörane.

Jah, õhkas tüdruk ja läks kiiresti välja.

Ma keerasin raadio lahti. Sahmerdasin toas ringi. Pomisesin tigedalt enda ette. Olin öelnud seda kõike selleks, et tema üle võimu saada, aga see ei oleks nii libedasti läinud, kui ma ise poleks ärritunud.

Raadiost tuli muusikat, ma ei mäleta, mida.

Oluf, tuli ja istus mu tugitooli. Kergitas end istmelt üles ja võttis laualt tubakatoosi. Istus loiult ja hakkas piipu toppima.

Eks ta ole, ütles ta.

Pärast seda juhtumit Nielsiga jäi ta kuidagi uimaseks ja tema ning Annemari asjast ei tulnud midagi välja, isegi kui tüdrukul väike Tom sündis.

8

Pühapäeva pärastlõuna.

Ma olin lootnud ülejäänud tundidel rahu saada, et tegelda tolle hea ideega, mis mul Olufi ema majas oli tekkinud, nimelt Liivasaare looduse ja rahva põhjaliku kirjeldamisega. Aga rahu ma muidugi ei saanud.

Läksin Olufi ema juurest varakult minema. Läksin otse teed üle põldude, mis ei teinud mu kirikukingi kaunimaks. Tahtsin näha, kas põldpüüd olid sinna pidama jäänud, kus ma nad hiljuti udus üles olin ehmatanud.

Uduvine saare kohal imbus valgust täis ja keskpäevatunnil valitses vaikus nii õhus kui salus. Kuid künnimulda ei läinud pulk rohkem kui paari tolli sügavusele. Alt oli maa endiselt külmunud. Luhal oli sätendav läkk ja vesi nirises peaaegu lispinda mööda ranna poole, ilma et oleks maasse imbunud. Kurb küll, sest saar ei olnud küllalt vihma saanud.

Põldpüüsid ma ei näinud, aga leidsin esimese paiselehe, unise ja villases ürbis kubujussi, kael lühike nagu Henry VIII-l Inglismaalt.

Bødvar Bjarke oli väljas oma talirukist kaemas. Ta kurtis, et see on õige niru. Tegelikult ei olnud tema nimi Bjarke, aga teda hakati niiviisi kutsuma koolis läbivõetud legendide järgi[1]. Ja muidugi oli tal harva nii tumedat ja ilusat rukist olnud, sest see oli talve lume all mõnusasti üle elanud.

Ta rääkis veel, et hiljemalt järgmisel hommikul on saarele reisilaeva oodata. Võib-olla tuleb see isegi varem. Ida pool on nüüd laevateel suuremalt jaolt jääsulp, ja paar suuremat siust on juba kenasti läbi saanud.

Ruttasin koju. Vaene Pigro oli suurest magamisest nii roidunud, et suvatses oma suurt õilsat nina vaevu päikese kätte pista. Ja nüüd oli see aeg, kus ma rahus ja vaikuses oleksin saanud maha istuda ning oma uue idee üle, Liivasaare kirjeldamise idee üle järele mõelda. Paningi klassitoas, kus mul tööstegemine kõige paremini istub, lambi põlema. Aga Bødvari teade laevast häiris mu rahu. Ma helistasin majakasse, ja majakavahi abi rääkis, et postilaev teeb juba täna pärastlõunal katset Tulø saarele läbi murda. Kui see tal kenasti õnnestub, siis proovib ta täna õhtul või öösel ka Liivasaarele pääseda. Nad peavad laevaühenduse kiiresti taastama, sest nii Kopenhaagenis kui saartel on palju kaupa kokku kuhjunud.

See ei teinud asja paremaks. Oluf tuleb esimese laevaga, igaskõik millal see ka välja ei sõidaks, selles olin ma kindel. Ta istus ilmselt juba Kopenhaagenis kusagil kajutis ja ootas väljasõitu.

Jah, ja seda kõike ootasin ma tegelikult ju isegi. Aga rahu see ei andnud. Tuli midagi ette võtta. Ma helistasin Neeme Frederikile.

Nojah, ma tülitan siin hõivatud inimest, kellel on terve ilm valitseda. Aga ega Rigmor ei ole väikesest Kajst rääkinud? Ma tahaksin teada saada, kas nad on tõepoolest nõus laiget poissi kohale viima.

Jah, kallis Rigmor ei ole millestki muust suurt rääkinudki, vastas Frederik, ja taevas hoidku, ta sõidaks hea meelega kas või maailma otsa. Aga kui Rigmor ütles, et ta juba esimestel laevaliikluspäevadel autoga mandrile sõidab, siis oli see muidugi udujutt. Igatahes ei sõida ta sinna selle neetud autoga. See pagana autoloks! Tal on postilaeva kipriga alailma üks ölendamine, kui ta seda mandrile kaasa tahab võtta. Esimestel päevadel ei ole laeval selle jaoks ruumi.

Sind võimu ja kulla orja küll! ütlesin ma. Ega ma seda ei

[1] Vihje muinaspõhja lugulaulule «Bjarkamál». — *Tõlk.*

mõelnudki. Kui sa Kaj kas või ainult laevalegi viiksid, juba siis oleks kõik väga hästi.

Jumal hoidku, ta sõidaks hea meelega kas või maailma otsa, vastas Frederik, aga köster arvab vist, et see on lõbuasi, kui sul säärane autorisu kaelas on. Ta teab küll, me kõik teame, et ta siin saarel autot peab. Mõte oli ju auto linna jätta, aga ta rõõmustas selle üle nagu laps, kui ta selle süües sai. Ometi on see talle ainult häda ja viletsust kaela toonud. Kas ma temast aru ei saa, kui ta mulle ütleb, et ta on hommikul kella kaheksast saati maksulehel kolme ööri otsinud?

Einoh, siis on mõistetav, ütlesin ma. Ma teadsin, et kolme öörine rehkendusviga vaevab Frederiki südant niisama palju kui terve miljon.

Nüüd ma tunnistasin selle sulle üles! ütles ta. Ja sa võid edasi ütelda, et ma viin poisi autoga mandrile sanatooriumi teisipäeval. Head aega.

Rigmor tuli kohe telefoni juurde; küllap ta oli kogu aeg kõrval seisnud. Ta ütles: Frederik on neid kolme ööri tagaajades omadega puntrasse jooksnud. Aga niipalju kui ma teda tunnen, peaksid sa pigem selleks valmis olema, et ta sõidab homme. Kui saab. Me tahame seda kangesti teha.

See on teist kangesti kena, ütlesin ma.

Ma armastan sind, ütles ta.

Ja mina sind, vastasin ma. Noh, nüüd teritab telefonipreili küll kõrvu, ma arvan.

Nii et sa tuled täna õhtul? ütles ta.

Ei, vastasin ma. Ma pean Liivasaare kohta topograafilise uurimuse kirjutama.

Ma helistasin kõrtsi ja rääkisin Elnaga, ütles Rigmor. Ta on vaba täna pärastlõunal, aga mitte õhtul. Kahju, aga ta ei saa tulla.

Jah, siis pole midagi teha.

Ma armastan sind, ütles ta jälle..

Mina sind samuti, vastasin ma.

Mis sellest kasu on? ütles ta.

Mis siin tundetus liivas õduda saab? ütlesin ma.

Jumal küll! hüüdis ta. Mul lähevad koogid ahjus kõrbemai

Ma sõitsin jalgrattaga Veerule. Kell oli kaks läbi, aga Anders ja Hansigne istusid köögis ja sõid lastega lõunat. Igaühel oli rasvasel laual ees kuhi kartulikoori. Vastu löi läpane palavus, roiskunud ja paha lõhn. Luider Hansigne vaatas mulle ehmunult otsa. Ta on niisugune naine, kes ei saa õieti kusagil omadega hästi hakkama, enne kui ta vanaks jääb ja tal mõni koorem seljas vähem kanda on. Tal on neid

liiga palju ja ta on liiga hirmul. Vanast peast muutub temagi armsaks, ma arvan; siis puhkeb ta hilinenult ja kaunilt õitsele, nagu paljud hinged, kelle eluelement on mure, hirm, kartus teistele mitte meeldida. Nüüd oli ta kohkvel, et tal on kõik nii kasimata ja et ta ei julge mulle midagi pakkuda. Kuid habemik Anders sõi rahulikult edasi.

Ma tulin nende kuuskede asjus, ütlesin ma. Aga küllap sul on see meeles?

Ma hakkan neid homme kella seitsme ajal maha võtma, vastas Anders.

Jajah. Need olid minu toredad kuused. Aga mis öeldud, see öeldud.

Siis ma ütlesin, et Kaj viiakse võib-olla järgmisel päeval autoga sanatooriumi.

Ma ei taha, et Neeme omad poisi kohale viivad, ütles Anders. Ma ei taha neile midagi võlgu olla. Ja kui inimene haigekassasse raha maksab, siis võib ta ju ka nõuda, et poisile järele tullakse.

Hansigne näoilme oli sel ajal muutunud, nagu oleks sealt tuulepööris üle käinud. Alguses oli ta olnud alandlikus vaimustuses, et Kaj saab uhke autoga sõita, aga nüüd lõid tema noores laastatud näos välja kõik kortsud, mis tähistavad ehmatust.

Tohin ma sulle meelde tuletada, Anders, ütlesin ma, et meil oli sinuga jagelemist juba siis, kui Kaj põduraks hakkas jääma. Mul on selle asja taga veel üks mõte.

Ma tean küll, et ma võin põikpäine olla, koolmeister, ütles Anders. Aga siis ma andsin ju järele ja ütlesin: Kaj sõidab. Ainult Neeme omadega ta küll ei sõida.

Sul endal ei pruugi nendega õiendada, ütlesin ma. Selle asja ajan mina korda. Aga küllap sa märkad isegi, et üsna paljud inimesed ei julge enam teile lähedalegi tulla. Ja teie ülejäänud lapsed märkavad seda koolis. Ja niisugune asi jääb kestma, Anders. Sellepärast peabki Neeme Frederik Kaj autoga ära viima, et see inimestele mõju avaldaks.

Viimaks andis ta järele. Ma astusin korraks Kaj juurde sisse, kes lamas palavas, lehkavas kambris. Võis karta, et haigus tabab neid kõiki, ja ei olnud kerge neid ka kontrolli alla saada, aga esialgu oli häda ainult Kajga.

Mul oli kaasas paar Rahvusmuuseumi aastaraamatut ja üks naturke katkine kivikirves, mille ma talvel olin leidnud. Kajl on juba terve väike muinsustekogu.

Huvitav, kas siin saarel mingeid üksikmatusepaikade jälgi ka on? ütles Kaj.

Niipalju kui mina tean, ei ole, ütlesin ma. Aga Liivasaari ei ole ka korralikult uuritud. Kuula nüüd! Ma otsustasin hiljuti, et me peame saare põhjalikumalt läbi uurima. Kui sa tagasi tuled, siis pead mulle selle asja juures abiks olema.

Aga kas see kestab kaua? ütles ta. Kaj on nüüd näost ilus, õrnalt valendav nagu ülane. Andekas poiss. Kellega on hea juttu ajada. Ma hakkan temast puudust tundma.

Aasta aega võib-olla, me oleme sellest rääkinud, ütlesin ma. Kuid neil on niisuguses kohas palju raamatuid. Me võime sulle ka paar raamatut juurde saata.

Muinasajast, ütles ta.

Ma panen tähele Andersit, Kaj isa. Ta kuulab oma tarka poissi, häbelik naeratus näol. Nüüd istub see tahumatu, inetu mees toolil, kummaliselt kustunud nägu peas. Tunnetades võib-olla oma vaesust. Siinsamas on üks teine, kes poisi talt viimasel päeval ära varastab. Anders teab palju — maast ja merest ja lindudest. Aga ta ei oska end väljendada. Ta võib välja minna ja seda näidata. Kuid ta ei saa enam Kajd välja kaasa võtta ja talle midagi näidata. Tal ei ole poisile midagi öelda.

Ma ei jäänud sinna kauaks.

Klassituba oli nüüd soe. Ma võtsin sinna mõned raamatud ja kladed kaasa. Seal muutud justkui väheke teiseks inimeseks.

Kõigepealt, tahtsin ma kokku koguda kõik, mis Liivasaare kohta ilmunud on, ja seda ei ole kuigi palju. Seejärel tahtsin oma aastate jooksul kogunenud hajali ülestähendused korda seada. Nojah, see on võib-olla edev mõte, aga Kaj on praegu haige ja usub, et temagi saab kaasa aidata.

Ma lõin uue klade esimeselt leheküljelt lahti. Kirjutasin ülemisse serva lühidalt pealkirjaks: «Liivasaar.» Ja selle alla: «Johannes Vig.»

Jah, edasi ma enam ei kirjutanud, Natanael.

Ma ei tea, kas sulle on tuttavad niisugused silmapilgud, mis on nii harvad, et mina olen neid oma elus ainult paar korda läbi elanud, aga nende ajal muutuvad asjad sulle otsekui avatuks. On täiesti avatud. Nagu praegu koolituba.

Aga ma pean otsast alustama. Ma hakkasin naerma, nähes oma nime klade ülemises servas. Johannes Vig. Mõtlematus-hetkel olin oma edevuse otsekohe paljastanud. Ja siis haaras mind niisugune kerglane lõbusus, mis käib selle silmapilgu ees, kui inimene satub süngete mõtete võimusesse.

Mulle meenusid taas need koledad minutid kirikus, kui tundsin end kõikvägevana, nagu vanad esivanemad seda

nimetasid, kurjast vaimust vaevatuna. Jah, võib-olla olin ma end selle vaimu sissetungiks ise ette valmistanud. Ma olin tundnud end leigena, tühjana, otsekui võõrana, hetkekülalisena. Siis see juhtuski.

Halvad mälestused ei tule üksi, need käivad karjakaupa. Mulle meenus palju asju. Ma olin katsunud inimsaatusi, ma olin saatusi pööranud. Võib-olla ei suuda keegi seda vältida. Aga kas ma olin teinud seda kui inimene, kes armastab ja vihkab ning jääb oma südamele truuks? Või teinud seda hõlbu ja ajaviite pärast, nagu küllatulnu, võõras?

Sulle tunduvad need küsimused võib-olla ähmastena, Natanael, aga sellistel puhkudel on mõttedki vist natuke lunnestatud.

Ma vaatasin klassitoas ringi. Terava kriitiku vastu, mu sõber, saab minu ainuke kaitse olla klassituba. Lastele meeldib siia tulla, ja nad õpivad siin midagi. Siin kambris on huvitavaid asju, kummalisi asju. On seinaleht «Liivasaare uudised». Ukse taga. Igas väikeses kapis on muuseum ja kunstitoidla. On näitus tagumisel seinal, Rasmus Sandbjergi raamidega ehitud kõrge paneeli kohal. Seal on laste joonistused klaasi all ja raamide vahel, mis nad ise on valmistanud. Me vahetame aeg-ajalt pilte, ja ma olen arvamusel, et see on hea idee. Aga võib-olla on see pettus. Ajad neile kärbseid pähe, et maailm hoolib nende tegemistest. Ja allpool on raamatud, väike kogu, mille tarvis me oleme vaeva näinud, et sisut raha kokku kraapida. Aga võib-olla on see samuti pettus. Jah, see kõik võib olla tüssamine, huvitavalt ja kenasti välja mõeldud ainult sellepärast et kellelgi oma saarekülaskäigul mugav oleks.

Ja seal on koolipingid, millesse poisid läbi aegade on teinud tähekesi, lõiganud nimesid ja pilte. Meie endisele pastorile see ei meeldinud ja ta noomis mind selle eest väga teravmeelsel viisil. Ma ütlesin siis: Liivasaarel ei ole kunstiteoseid, ruunikive ega ajalugu. Kunstist ja kirjutatud ajaloost on meil ainult see, mis neisse pinkidesse on lõigatud. Näe, siia on lõigatud kaljas ja nimi, Niels Jensen. See on kõik, mis Nielsist alles on jäänud. See on tema mälestusmärk.

Aga sel ajal kui ma seal istusin oma kahtluste küüsis, juhtus nii, Natanael, et koolituba läks ise mu ees lahti. Niisugust asja pole varem juhtunud. Kuidas? Ma ei suuda seda seletada. Tuba võttis mu oma kaitse alla, ma arvan. Nojah, ma lubasin talle, et jään nii kauaks kui saan. Ja tuba andis oma isenrile õnnistuse, näis mulle.

Ma arvan, et istusin seal väga kaua, ilma et ma tegelikult

mõelnud oleksin. Viimaks jõudis minuni, et välisuksele oli mitu korda koputatud.

See oli noor insener, Harry, nagu ta nimi järelikult on. Pikk rull kaenla all. Nojah, õilsamaks ma ei olnud ilmselgelt muutunud, sest see ärritas mind; osalt sellepärast, et mind segati, osalt sellepärast, et olin unustanud, et ma ise olin teda kutsunud. Ma lasksin ta koolituppa, püüdes sel ajal pisut oma tuba korrastada. Kui ma klassituppa astusin, seisis ta rull kaenlas, ja vaatas linnukappi.

Ma läksin uudishimulikuks, ütles ta. Aga miks teil kapi ees riie on?

Jah, aga miks te uudishimulikuks läksite? ütlesin ma.

On see pedagoogiline võte? ütles ta.

Lihtsalt tühipaljad narritembud, vastasin ma.

Kas te olete need linnud ise lasknud?

Mõned neist. Aga me oleme nad kõik ise täis toppinud.

Kas see on siis nüüd nepp? ütles ta.

Ei, see on koovitaja. Suurkoovitaja. See on tabatud Noka lähedal, umbes seal, kus ma teid eile õhtul kohtasin. Aga siin on nepp.

Ma arvasin, et nepp on suurem lind, ütles ta.

Ta tundub suur, kui ta otse su jalgade eest õhku vuhvatab. Ta on nõiduslik lind.

Millal nepp tuleb?

Täna, ütlesin ma. Kui Kristus ajab roojast vaimu välja. Õigemini täna öösel. Nepid rändavad öösiti ja üksikult. Eriti uduse ilmaga.

Kas te ise ka usute, et ta saabub täna öösel? ütles ta muiates.

Täiesti kindlalt, vastasin ma. Aga vaadake nüüd seda lindu. Tal on pikk melanhoolne nokk ja kummaline ärgas tiib. Värvid kahjuks tuhmuvad. Väga osavad topisetegijad on suutelised neid säilitama, ma ise ei ole selle saladuse jälile saanud. Kuid neid võib aimata. Kuldset helki. Ja sügavat pruuni. Paljudel nõtradel hingedel rõõm on /näha pruunide neidude paisuvaid rindu. Jah, see on Ewald. Ja see linnu must toon. Vana mure jälle väljas rändab/ ning süngelt, õkst kutsub nagu ennegi. See jüüti tuul! Jah, vabandage! Siinne ärge vaadake. Need pole õiged. See nepp siin on muide endale röövlinnu silmad saanud, teisi ei olnud mul võtta. Ei, nepil on suured tumedad silmad, mis hõljuvad kusagil metsahämaruses. On juhtunud, et ma olen kaua seisnud ja linnule silma vaadanud. Enne kui ta õhku tõuseb.

Kas te laseksite tema pihta?

Jah, laseksin küll.

Ma ei suuda seda taluda, ütles ta. Hääl värises.

Ah soo, ütlesin ma. Nojah.

Jah, vabandage, ütles ta. Aga jahil käia . . . Ei, ma ei suuda enam . . . Tappa, metsloomi mõttetult haavata.

Seda küll, ütlesin ma. Mõistan teid suurepäraselt. Mulle on saadetud häid, südamest tulnud kirju jahi vastu. Tõsi küll, metsloomade arv isegi suureneb seal, kus on korralikke jahimehi, aga selle üle ei tasu vaielda.

Ta toetas lõua vastu oma pika rulli otsa, vaatas lindude kappi ja ütles peaaegu ebalevalt: Noorukina käisin ma kord jahil. See meeldis mulle. Aga hiljem tassisin ma kord öösel ühe noort inimest, kellel olid kõhus kuulihaavad, läbi kolme tagahoovi, üle plangu, üles neljandale korrusele. Et teda kätte ei saadaks. Ja ma pidin tookord kolmes eri olukorras tulistama inimesi, keda ma nägin silmast silma, nagu teie näete neppi.

Ma panin linnu kappi, lükkasin kapiukse kinni ja tõmbasin eesriide jälle ette. Kui ma ümber pöördusin, nägin, et ta otsekui peitis oma silmi. Võttis rulli ümber seotud paeltest kinni, näperdas neid ja tõmbas ühe umbsõlme. Justkui minu pilgu kõrvalejuhtimiseks vaatas ta ringi ja ütles: See on haruldaselt mõnus klassituba . . . Aga ma ei saa aru, miks te siia üksildusse elama olete tulnud?

Üksildusse! mõtlesin ma. Oleks nagu liiga palju öeldud. Ta lööb viltu. On ebakindel. Tabab sellega iseennast, mis ta enniat ütles.

Olin selleks sunnitud, ütlesin ma. Oli üks lugu. Ebameeldiv lugu.

Ah soo, ütles ta kössi tõmbudes. Näppis sõlme. Kui ma talle sigaretti pakkusin, pillas ta rulli kohmakal kombel maha. Ta kummardus kähku seda üles võtma, ja end sirgu ajades oli tal sünge tigestunud ilme, mis samas hajus. Kuid tigedus oli ta muesti enesekindlaks, tugevaks teinud. Ta lõikas paela katki.

Ruul osutus suureks ülevaatlikuks Liivasaare kaardiks. Papp oli lõuendile kleebitud ja kepi külge kinnitatud.

Kui te seda kasutada saate, siis sooviksin selle koolile kinkida, ütles ta. Mul on rohkesti aega olnud, nii et ma olen oma tubuks saarel üsna mitmeid mõõtmisi teinud. Ma joonistasin eeltsi jaoks kaardi ja tegin siis koolile sellest tugevamate joontega koopia.

Ma tänasin teda. Ja kiitsin kaarti. See oli tõsise töö tulemus. Suur ja ülevaatlik, nii et lastel oli oma pinkidest saare

iga maja näha. Olin selle üle rõõmus. Ja me põlvitasime kaua põrandal kaardi ees, uurides üksikasju.

Seejärel läksime minu tuppa ja ma otsisin välja pool klaasi. Tema olemine oli vabamaks muutunud ja ta rääkis natuke oma plaanidest. Ta oli töötanud firmas kolm aastat, kuid välitöödel vähe ülesandeid saanud. Ta tahtis välismaale sõita, tehniliselt vähearenenud maades suurtest projektidest osa võtta. Teda võis pidada sotsialistiks, sest ta uskus tehnikasse kui vahendisse parema ja õiglasema ühiskonnaidee elluviimiseks. Ta rääkis end soojaks, muutus mehiseks.

Teie arvate muidugi, et tehnika on juhtimise inimesteli üle võtnud! ütles ta. Sellest on lõpmatuseni kuuldud ja loetud. Aga kas te tahate öelda, et arengut saab peatada? Või mida te õieti tahate? Kas on muud võimalust kui aina tööd teha ja elu plaanile ja mõistusele allutada? Näete te mõnda teist väljapääsu? Jah, ma usun küll, et teie kuulute nende hulka, kes jutlustavad, et inimesi, moodsaid inimesi tuleb muuta seestpoolt, kui maailma tahetakse päästa, eks ole. Aga kus on tulemused? Sel viisil läheb asi ju kuradima aeglaselt?

Ja teisel viisil nagu õlitatult, ütlesin ma. Aga miks te arvate, et ma niiviisi mõtlen?

Mul oleks äärepealt suust lipsanud, et seda võib lõhna järgi miilide kauguselt ära tunda, ütles ta. Vabandage, et ma seda otse näkku ütlen, aga te paistate olevat mees, kelle kõrv niisuguse asja välja kannatab. Te olete reaktsionäär. Kõige kenamal kombel, jumal hoidku. Aga nüüd see tuba siin. Saage minust õigesti aru; tegelikult ma kadestan teid. Klassikaline kirjandus, raamatud, mida tõesti loetakse, maaliline korralagedus, instrumendid, ilusad reproduktsioonid. Aga kui suisa suu sisse öelda, siis meenutab teie elamine ja mõtteviis vana sahtlit, mis väljatõmmatult lõhnab lavendli järele.

Braavo!

Miks te braavo ütlesite? küsis ta.

Mulle meeldivad tabavad võrdlused, ütlesin ma. Ma märgin selle kusagile üles. Aga teie siis järelikult teate, kus Tasvet õlut ostmas käis?

Ma tean ainult seda, ütles ta, et minusugused inimesed peavad töötama soliidsete asjade kallal. Ma ei saa maha istuda ja hingeõnnistust ootama jääda. Ma nimetasin ennist juhtumisi üht lugu okupatsiooniajast, millest mul polnud kavatsust rääkima hakata. Jah, ma lõin selles kaasa. Ei kahetse seda. See on lihtsalt fakt. Ma ei tea, kas ma oleksin selleks teist korda suuteline. Aga ma ei taha teise korra peale mõelda. Ma

tahan tööd teha, saate aru, ehitada, luua. Kas te ei mõista, et seda on tarvis!

Ta kõndis minu selja taga edasi-tagasi ja ma valasin klaasidesse juurde.

Jah, ma tulistasin, kordas ta. Ja ma ei saa, jumal aita, maha istuda ja selle peale mõtelda ja hingelist uuenemist oodata, või kuidas te seda nimetate. Alguses ma proovisin seigal istuda ja mõtelda. Sellest võib hulluks minna! Kas te siis aru ei saa? Ei, meil on ainult üks väljapääs: aina tööd teha. Ja uskuge, sellest on kasu.

Ta istus, jõi klaasi tühjaks ja ütles: Mul polnud kavatsust niiviisi rääkida. Aga võib-olla on olemas mingi eriline saarehullus?

Ongi, vastasin ma. Ma kuulsin Pigrot õues niutsumas ja läksin välja, et koera sisse lasta. Vaevalt olin ma istunud, kui ta ütles: Kui te ei oleks eile õhtul öelnud, et tema ... Annemari on tolle teisega lõpu teinud, siis ma ei oleks sellest rääkinud. Aga mul oli selle üle hea meel.

Vaata aga vaata! mõtlesin ma. Kummaline küll.

Mispärast te olete siiski püüdnud ... talle pähe ajada ... jah, ühesõnaga, seda takistada? Mulle tee peal ees olla?

Et teda teile kätte mängida! ütlesin ma. Seda tehakse niisugusel kombel. Minus on terake pedagoogi.

Nüüd te teete jälle nalja, ütles ta. Annemari on ju, pagana pihta, täiskasvanud naine. Tal on laps, ta on kõiges muuski iseseisev. Aga teil on tema üle võimu. Miks ma olen pidanud kogu aeg selle kummituse, tolle teise otsa komistama. Tal ei ole mingit õigust!

Ega ei ole, ütlesin ma. Võõrsil saeveskis töötaval kummitusel küll mitte.

Te armastate naljatada, ütles ta.

Jah, vägagi.

Ta tõusis püsti ja astus akna alla; seisis samal kohal, kus eile tookord seisis ja Nielsi surmast rääkis. Ainult et nüüd oli väljas valge päev.

Annemari peab minuga kaasa sõitma, ütles ta. Rohkem hullutada teda ei tohi. Ausalt öeldes ei võtnud ma asja alguses kuigi tõsiselt. Ma elasin kõrtsimajas, õhtud olid neetult üksildased. Ja korraga kerkib silmapiirile ilus tüdruk, lihtne tugu. Mulle tundus vahest, et ta on kuidagi ... upsakas. Suurejooneline sõrmusega kihlus. Aga saartel ongi tüdrukud võib-olla niisugused, mõtlesin ma. Ja see ei tüüdanud mind ära. Asi läks niisiis tõsiseks. Ma tahan Annemari kaasa võtta!

Mis mõttega te seda kõike räägite? ütlesin ma. Ta on ju vaba!

On olemas üks vari, ütles ta. Üks neetud vari. Ja ma tahan sellest varjust lahti saada. Ma ei taha teilt midagi paluda. Aga see saab alguse teie juurest. Minevik. See neetud hall lane jama.

Inimesed on erinevad, mõtlesin ma. Ta on tore poiss. Aga Oluf on õilsam. Oluf on seitse aastat peaaegu iga päev minu juures käinud, ja me oleme rääkinud paljudest asjadest, aga mitte kunagi tema tunnetest, mitte kunagi Annemarist.

Mul on kahju, et mul selle kena maakaardi üle nii hea meel on! ütlesin ma.

Miks? küsis ta.

Pugejalik joon tuleb juurde, kui tegu on ilusate asjadega, vastasin ma. Sead oma sõnu teistmoodi.

Ärge tehke väljagi, ütles ta hapult naeratades. Ma ei andnud seda teile, vaid koolile.

See teeb asja kergemaks, vastasin ma. Kuid sel juhul tahan ma kooli nimel veel kord tänada. See on kaart, mis toob meile veel palju rõõmu. Tjah, teile võib tunduda, et see, mida ma nüüd tahan teha, lõhnab lavendli järele. Ma tahan sui puhtaks öelda. Ma pean lugu teist ja pean lugu ka sellest, mida te taotlete. Aga lõpuks tahan ma öelda: Käige kurat dile!

Tänan, ütles ta muigvel sui.

Aitäh teilegi, vastasin ma.

Ta sammus, selg sirge, minust mööda välja.

Ma kuulsin, kuidas ta õueaias kellegagi juttu ajas. Välis ust avades nägin, et ta kõneleb Elnaga, kõrtsitüdrukuga. Elna oli mukitud ja ilus.

Paistis, et neiu oli mehest veidi sisse võetud. Siis tekkis mul kuri mõte. Insener oli kogu aeg elanud ühes kõrtsitüdr

Nad vaatasid mulle naeratades otsa.

Võib-olla ei ole hea, et ma täna tulen? ütles Elna.

Pole midagi, ütlesin ma. Astu aga sisse.

Insener hüüdis pead noogutades: Aitäh kena jutuajamise eest!

Aitäh teilegi, ütlesin ma. Ta sammus, nina püsti, väravast välja. Ta oli sellest külaskäigust järsku nii pikkust kui laiust juurde saanud, nagu näis.

Sa võid aidata mul kohvi keeta, Elna, ütlesin ma.

Köök on naise jaoks hea pihitool. Ta rääkis peaaegu pingutamata ja lõbusalt, hoopis teisiti, kui ta tol õhtul mulle oli rääkinud, et ootab last. See oli üks noormees, keda ta oli

ühisel linnas kohanud. Poiss oli talle meeldima hakanud ja ta oli arvanud, et temagi võtab asja tõsiselt. Hiljem ei olnud ta sellest enam nii kindel. Nii et kõik läks untsu. Ja poiss ei tahtnud temast kindlasti enam teadagi. Muidu oleks ta ju ühe korraga helistanud selle pika aja jooksul, mis saar jäävangis oli. Aga temast ei olnud kippu ega kõppu kuulda.

Me istusime ja ajasime juttu, Elna köögipingil, mina tooli, jõime kohvi. Ma ütlesin: Märts-aprill, enne maikuud sobiks väga hästi, Elna. Sa võid enne maikuud koha üles leida. Ma kujutan ette, et oleks hea, kui saaksin endale majja väheke stabiilsema abilise kui Margrete. Siis võid sa enne mai algust siia kolida. Kui sa tahad?

Alati satud sa mingi supi sisse, mõtlesin ma. Tuleb veel hunnik ebameeldivusi, hulk muresid kaela.

Ta istus umbes minuti vaikselt. Ja murdus siis, otsekui koodist tabatud. Püha jumal, kui palju pisaraid on niisuguses suures tüdrukus!

9

Pühapäeva õhtul oli Neemel kevadpidu. Ma ootasin õhtu ära, et Oluf otsekui jokker kaardimängus kusagilt välja lipsaks.

Kuid pühapäeva õhtupoolikul, kui väljas pimenes, istusin ma oma toas ja mõtlesin, mis oli juhtunud. Ma olin lootnud, et mul seisab ees vaikne rahulik õhtupoolik ja et ma saan oma uue hea idee, Liivasaare kirjeldamise üle natuke mõtteid mõlgutada. Selle asemel sai kõigest üksainus rahutus ja mure.

Nii meiega läheb, Natanael. Jah, loodad lähimas tulevikus rahu saada. Rahu kõigest, rahu ja vaikust iseendaga. Narrid oleme! Aga nüüd ei looda ma enam rahu peale, mu sõber, pakun rahu peale. Pole mõtet iseennast kogu aeg ninapidi vedada. Nüüd valin ma südame mässu.

Kaaren tiirutab õhtuti väljas,
päeval ei lennata taha.
See, kel head õnne ei ole,
valigu endale paha.

Kuid võib-olla oled sa minu kaarte vaadanud, mõtlik Natanael. Sul on hea meel. Sa ütled: Kuule, köster, sa oled ennast ju jälle ninapidi vedanud! Lased end vanast salmist kiusatusse viia. Sa valid mässu, südame mässu ootamise, ütled

sa. Aga vaatame, mis saab homme, kui sa oled teistsuguses meeleolus, köster. Siis istud jälle ja oled vaid turist olelusest, hetkekülaline, siis loodad jälle vaikust ja rahu saada. Ainult ainult!

Jah, sul on õigus. Sul on igavesti õigus. Inimene ei tea homsest päevast mitte midagi.

Aga ma katsun sellegipoolest elada koos selle kogemusega, et inimene peab mässama. Et see on inimese saatus: sa peadki mässama.

Ja üht tead sa kindlasti, Natanael, minevik tuleb tagasi. Minevik on hagijas, kes sul alati kannul püsib. Hagijad on lühikeste jalgadega pikatoimelised koerad, kes jälitavad uhkit jalgade järgi, püsivad alati jälil. Jänes või rebane pääsevad ajurite käest kergesti minema, põgenevad kaugele eemale ja viskavad haake, et jälgi segada. Kuid hagijad saavad neid alati kätte. Rebane pageb minema, jõuab kaugele eest ära, ajajad saavad ta kätte. Minevik saab mu alati kätte.

Ühel koolipingil on soome pussiga lõigatud nimi. Niels Jensen. Selle lõikas Niels poisikesena laua sisse. Siis läks ta merele ja uppus. Me oleme näinud seda aastaid, päev päeva järel, aga alles nüüd võib-olla taipad, kuidas üks nimi tegelikult sisse on lõigatud. See on lõigatud sinu enese ihku. Siruta käsi välja, Natanael, ja vaata seda. Kujuta ette, et selle käega oleks sul käkitegu olnud tookord Nielsi tagasi hoida. Et sa oleksid võinud tema ja Olufi kõigest üheainsa sõrme konksutõmbamisega kinni pidada.

Jah, ma istusin ja mõlgutasin oma mõtteid, sel ajal kui väljas pimedaks läks. Elna käis siin ja läks tagasi kõrtsi. Ma ei uskunud, et ta üldse silmad kuivaks saab, nõnda nagu ta nuttis, see kibestunud suur tüdruk. Ta oli justkui kevadine vihmavaling aasal. Jumal hoidku, kuidas ta töinas, tahtis kogu oma jäätunud nooruse endast välja nutta. Ainult selle pärast, et ma panin talle ette, et ta elaks siin, koolimajas, ja saaks oma lapse siin. Elna tänulikkus ei olnud mitte üksnes suurem kui minu headus; ma pole kindel, et selles kõiges üldse mingit headust oli, Natanael. Küllap see oli paljas juhumõte. Oi jah, sul käib mõte peast läbi ja sa tellid mehe kuuski maha võtma. Häid kuusepuid. Siis turgatab sulle uus mõte pähe, ja sa kutsud vaese, last ootava tüdruku siia elama. Oma head üksildust rikkuma.

Muidugi, see oli õigesti tehtud. Et tahtsid tütarlast aidata. Ja see oli sama mis valida mäss. Saada hulk muret ja rahutust kaela. Küllap on neidki inimesi, kellele näib, et köster on jälle liiga kaugele läinud, kui ta suure kõhuga kõrtsi-

plika Elna oma majja võtab. Nojah, küll ma neil suu lukku panen.

Aga kas ma tegin seda ikka headusest? Olgu sul pealegi natuke mõtlemisainet, mu sõber. Ise ei suuda ma seda välja rehkendada. Kuid enne Elna tulekut käis siin teine külaline, insener. Meist said, tõsi küll, vaenlased, ja see oli üpris loomulik, aga ta on tõepoolest tipp-topp poiss. Ja ta tahab Annemari kaasa võtta. Jah, võtabki! Aga ta muutus naiivseks ja tunnistas, et nende kahe vahel lasub väike vari. Vari! ütles ta, ja läks endast välja. Mis vari see tema ja tüdruku vahel siis on, Natanael? Võib-olla Annemari pisut vanamoeline ja raskepärane südametunnistus. Päris vabana ta ennast siiski ei tunne, enne kui on Olufiga lõplikult arved klaariks saanud.

Näed sa, ma istusin vaikselt ja mõtlesin selle varju peale, ja sellest varjust õhkus meeletut noorusjõudu. Ja siis ma mõtlesin: Nüüd talitad sa vastupidi sellele, mida teised targaks peavad. Nüüd põletad sa sillad enda järelt, Johannes Vig! Ja siis ütlesin ma Elnale: Koli maikuu alguseks siia. Sul ei pruugi seda teiste ees maha vaikida.

Väljas oli pimedaks läinud. Oli võib-olla juba tükk aega pime olnud. Ma panin tähele küll, et Pigro oli vahepeal rahutu ja kepsles niutsudes uste juures. Paar korda tõi ta klahvatusi kuuldavale, aga ma ei pööranud sellele tähelepanu.

Kuid siis algas koridoriukse taga sekeldamine. Koputati. See oli proua Høst, Annemari ema. Silmamunad tema prillide taga vahtisid ehmunult koridorilampi. Aga proua Høsti pilgust paistab peaaegu alati katastroof.

Ega väikest Tomi siin ei ole?

Oh, jumal, jumal! õhkas ta siis. Ma pidin tal ümbert kinni võtma.

Annemari läks välja ja meie pidime poisi järele vaatama. Oh jumal küll! hädaldas ta.

Mul tuli Pigrole peale käratada, kui ma teda enda juurde kutsusin. Ta võhritses aiapimeduses ringi. Siis tõmbasin ma kummisaapad jalga.

Sa pead ta meile tagasi tooma, köster, pead! ütles proua Høst. Mulle mõjus hästi, et ta kõneles nii eksalteeritult, nimetades mind nüüd jumalasulase sulaseks.

Pigro oli rahutu, ma pidin tal kaelarihmast kinni hoidma, kui me kaupmehe maja juurde tõttasime. Høst ise ja tema kahvatunokaline abiline olid ümbruskonna teised majad läbi käinud ja poisi kohta järele pärinud. Väike Tom oli peaaegu tund aega kadunud olnud. Ma saatsin abilise kirikuteele otsima ja sain siis ühe Tomi kampsuni, et Pigrole jälg kätte

anda. Kui ma koera lahti lasksin, kadus ta nagu tuul pimedusse. See oli rumal tegu ja mitte sugugi Pigro moodi. Ma vilistasin ta tagasi, ja nüüd läks ta ilusti jälgi mööda, nii et ma püsisin tal parasjagu kannul. Kuid kaupmees naisega ei jõudnud meiega sammu pidada ja ma hüüdsin, et mingu nad parem koju.

Jäljed viisid otse minu oma trepi ette ja tammusid siis edasi-tagasi minu akende all. Seejärel viisid nad aeda, kuuskede alt läbi põldudele, ikka suuri käänakuid tehes. Oli täiesti pime. Siis ma mõtlesin: Nüüd hakkad selles, mis juhtub, hoiatust nägema. Õnnetus väikese Tomiga. Niiviisi saab sellest hoiatus.

Aga kui Pigro väikese Tomi üles leidis, ei olnud sel midagi viga. Ta seisis kaugel Bødvari põllul merglikraavi pervel. Vesi helendas nõrgalt, ja ta oli sinna palju mulda loopinud, seletas ta. Väike Tom oli porine. Pigro kepsles ja lakkus teda, ja täna ei olnud poisike selle peale vihane. Siis võtsin Tomi sülle.

Läksin püüsid vaatama! ütles ta minu küsimuse peale. Nojah, ta tahtis näha põldpüüsid, keda ma olin lubanud talle näidata. Aga mul oli olnud nii kiire.

Miks sa kodus ei olnud? küsis ta. Jah, ma ju istusin ja olin mõttesse vajunud, seepärast ei olnud mind väikese külalise jaoks kodus. Ja nendel paberilehtedel, millega mul on kombeks nii palju koos olla, ei ole ka suurt midagi väikesest Tomist.

Ta paneb mulle käe ümber kaela, ja ma lähen ja hoian temast õige kõvasti kinni. Lõhnab rõskuse järele. Taeva alumises servas on üksainus pilveloor.

Siis justkui surma kujutis
on öine tähekirgas kõrge taevas.

Ma jäin mõneks ajaks kaupmehe juurde, mängides Tomiga, kuni ta pidi magama minema. Proua Høst sai alles nüüd šokist üle. Ta vabanes sellest hädaldamise ja ohete, vaimustuse ja nutuvalingute läbi. Ta arutas kõiki võimalusi, igat ohtu, mis poissi olid ähvardanud. Poolkurt kaupmees istus laua taga ja lehitses vanu ajalehti. Aeg-ajalt käis temast nõksatus läbi, otsekui olnuks tal külm. Suur ilus üle viie kümne mees, kiilaspäine, kuklas tumedad krussis karvad.

Naine hakkas surutud häälel rääkima Harryst, insenerist, toredast inimesest. Jah, nüüd oli küll midagi tulemas. Kas ta polnud suurepärane noormees. Kas me ei arvanud seda ja ei

arvanud toda. Jah, issand jumal, Oluf? Mis temast saab? Aga ta lõikas ju, mida oli ise külvanud.

Räägid sa Olufist halba? ütles kaupmees üle prillide põrnitsedes.

Aga isa, me arutame ainult, kui ainulaadne on Oluf oma ema vastu, ütles proua Høst. Täis armast riivatust.

Kui ma koju läksin, võisin ma kuulda Neemelt kostvat muusikat.

Pärast niisugust lugu ei olnud hea üksinda istuda. Ja siis läksin ma ikkagi Neemele. Poole tee peal pöörasin ümber. Tulin tagasi. Kuid keerasin uuesti otsa ümber.

Suurte puude vahelt särasid nõiduslikult aknad. Haldjarahvas pidutses. Ma seisin pisut aega väljas ja vaatasin sisse. Seal oli palju maa-aluseid, vanu ja noori. Läbi tubade sammus Rigmor, koolnukahvatu ja õevane.

Varakevadine pidu on saarel vana traditsioon. Mulle meeldib ette kujutada, et see ulatub traditsioonina kaugele minevikku, võib-olla nendesse aegadesse välja, kui Lähikünkal viljakusjumalust kummardati. Saarerahvas varub selleks ohtuks õlut ja muud hüva jooki. Vana komme on seegi, et pidu peetakse Neemel. Kunagistel aegadel rehetoas. Kuid Frederik on helde, meie ilu ja uhkus, tal on laia joont. Ta tahab armastatud pealik olla ja meie mutimullahunniku pahupidi pöörata. Kõik peavad olema tibud tema hõdraste tiibade all. Tema aegadel on pidu alati peetud talu suurtoa peolel. Nagu ennegi, toovad külalised alati natuke süüa-juua kaasa ja annavad selle kööki üle. Kuid Frederik annab oma panuse, annab oma priske panuse.

Jah, siis seisadki haldjarahva majas.

Üks naisehääl sosistab midagi selja taga.

Ma ei kuule, mida sa räägid, haldjaproua. Lärm on nii suur.

Esimene tants on minu, Johannes.

Nad kõik, haldjaproua.

Ma pean korraks välja minema, tulen kohe! Oo, tee õige üks aken lahti! Siin ei saa suitsust õieti hingatagi.

Hingata pole tarviski.

Oled sa midagi juua saanud?

Veel mitte. Aga tahaksin hea meelega!

Ma toon. Tulen kohe!

Siin lauas on neljas käsi puudu. Istu siia, köster.

Te tõmbate mind alt, ma olen liiga kesine mängija. Ja ma tahan tantsida. Suurtoas käib kõva pidu. Paistab, nagu rõkkaks terve saar. Ma tahan ka sellest osa saada.

Istu parem siin, köster. Jää parem vanemate inimeste juurde.

Üks silmapilk. Mul on janu.

Sul on kogu aeg janu.

Kujutage ette, köster ei tahtnud uskuda, et nepp tuleb, kui Kristus ajab roojast vaimu välja. Ta ei tahtnud mind uskuda.

Ära anna oma ligimese kohta valetunnistusi, Kristian. Mina usun seda kaljukindlalt. Nepp jõudis täna kohale.

Kus sa teda nägid?

Kiriku juures. Nepp ta oli, nii tõesti kui mina olen inimene.

Ega koolmeister kuivast seadusest suurt kinni ei pea.

Jah, kas te panite tähele... Minu meelest oli kirikus väheke imelik...

Mispärast lähedalolijad järsku vait jäävad, nii et siin kesst jutuvada ja melu justkui vaikne saar tekib? Mida see tähendab?

Ära tee väljagi. Sa küsisid Eriku Linelt. Kes see parem oleks olnud, kelle käest küsida?

Jah, kes see parem oleks olnud, Robert?

Palun, Johannes! Ma tulen! Aga sa ei ole akent lahti teinud?

Mulle meeldivad suits ja udu, mu neid, vine ja aur.

Ma tulen kohe. Oota natuke!

Noh, proosit, Liivasaare mehed!

Proosit, köster, proosit!

Oled sa Peteri jahiparve vaatamas käinud?

Pass! Pass! Üks ärtu! Pass! Kaks pada! Pass! Neli pada!

Räägi kõvemini, Valdemar, mitte midagi ei ole kuulda. Rääkisid sa Peteri jahiparvest või?

Aitüma, üks klaas siia! Ja üks siia! Pagan võtku, sa ei hakka ärtudest pihta? Jah, nüüd on kevad käes, lapsed! Linavästrik on kohale jõudnud. Ainuke õige asi on kõigepealt ärtud välja käia! Uskuge või mitte, aga kail seisab terve koorem õlut, uskuge või mitte!

Jah, ma tahtsin Peteri jahiparvest rääkida, koolmeister. Nüüd on ta parve üle värvinud, nii et inglid laulavad selle ümber. Roheliseks, valgete servadega.

Me peame sellele jahiparvele mälestusmärgi üles seadma. Aga mispärast sa täna õhtul lõõtspilli ei mängi, Valdemar?

Nad on raadiogrammofoni muretsenud. Kui nad plaatidest ära tüdinevad, siis mängin.

Nad ei tüdine iial, Valdemar. Jah, tehnika võidab. Kõik muu on lavendel. Mine kaeva oma lõõtsa jaoks haud valmis.

Me Olufiga mängisime hästi kokku. Siis oli tal elu sees. Ei tahaks nagu uskudagi, et tal veel elu sees on. Aga on küll. Ainult kui me kahekesi mängime. Kuid nüüd vist Oluf enam ei tule.

Jah, Oluf tuleb täna öösel siia ja lööb peo lõhki!

Kuidas sellest aru saada, koolmeister?

Sealt tuleb köster, tema teab tunnistada, et minu rukis pole kunagi nii niru olnud. Jah, hinnad tõusevad taevani otsekui lõokesed! Me peame tegema, nagu mujal tehakse, riigilaenu abil suurematele kutritele üle minema ja Põhjamerel käima hakkama! Jah, Gerda on jälle sedasi. Ja Läänetalu eit on sedasi. Kus ta istubki? Istub seal diivani peal. Näete ju küll, eks ole? Tema nimel on samuti plekid peal. Neid on kaks, kes last ootavad. Kõrtsi-Elna on kolmas. On, mis te räägite! Issand jumal! Kas sealt võiski midagi muud oodata? Siis on kaks õiget ja üks värd, kaks kirjas ja üks meeles.

Noh, Johannes, nüüd on meie kord!

Kus siis Frederik täna õhtul on?

Istub ja mängib sakstekambris kaarte. Karjaku ja kaluripoisi ja veel ühe seltsis. Sa tead, et pidude ajal peab Frederik näitama, kui demokraatlik ta on.

Frederikil on kõrgemad sihid kui meil, Rigmor.

Ja ta räägib kogu aeg kolmest öörist, mida ta maksulehelt üles ei leia. Kuulutab seda igaühele. Pärastlõunal ma avastasin, et ta istub ja nutab oma kirjutuslaua taga. Selle kolme ööri pärast.

Sellest võib ju aru saada, Rigmor. Mis sa siis tegid?

Lohutasin teda loomulikult.

Mis me nüüd teeme? Kuhu me läheme?

Välja, eks? Rõdule. Siin aiapoolses toas ei ole kedagi. Ei. Ma olen kogu aeg köögis sahmerdanud, ennast palavaks ajanud. Ja siis see suits.

Sul pole peaaegu midagi seljas, sa külmetad ennast väljas ära.

Tore! Ma ei oska haigeks jääda. Kui ainult oskaks!

Sa võid tähti vaadata ja soovida.

Kui palju neid on, Johannes! Ja nad peegelduvad vastu.

Minuga juhtus täna koolitoas imelik asi, Rigmor.

Räägi mulle! Ma ei kuule siin iial mitte midagi. Võta mul natuke ümbert kinni!

Suudaksid sa endale ette kujutada, et sinu köök kallistab sind?

Minu köök küll mitte.

Ära seda ütle. Igatahes peaaegu niisugune lugu oli minu koolitoaga. Ei, ma ei suuda seda õieti seletada.

Sa pead siiski proovima, Johannes! Ma ütlen sulle telefonis alati nii palju asju. Ma ei ütle isegi mitte kõike, mida tahaksin.

Ütle aga kõike, mida tahad. Nagunii see meie kuulsust enam halvemaks ei tee.

On mul siis halb kuulsus, Johannes?

On küll. Sellepärast ei paneks tark inimene imeks, kui sa midagi muudki ebaharilikku ette võtaksid.

Millele sa mõtled, sõber?

Sa saaksid terve hulga tähelepanuväärseid ja häid asju teha. Muu hulgas nende heaks, kelle elu on kehv. Ma käisin täna Andersi ja Hansigne juures Kajst rääkimas. Nad elavad viletsasti. Kui ma seal istusin ja Hansigne hambaauke vahtisin, tulid mulle sina meelde, kes sa supled külluses ja oled kõigest tüdinenud. Sa ei tea vist õieti isegi, miks, aga kindlasti mõtled sa tihti selle peale, kuidas sa elust ilusal kombel lahkuda saaksid, nii et sa Frederikki sellega liiga palju ei kurvastaks.

Niiviisi mõtlesid sa minust siis nende juures?

Ei, ma valetan. Ma mõtlen niiviisi alles praegu ja siin. Ja mina ise olen sama tüüpi. Sellepärast ära pane seda tähelegi.

Panen ikka. Aga sa vist ei tea, et ma ei saa midagi kellegi heaks teha, ilma et keegi ütleks, kuidas ma pean seda tegema. Ma ise ei julge. Ma kardan neid. Tunnen nende ees häbi. Mulle tundub, et olen pealetükkiv, pean ennast paremaks, haavan neid. Peaaegu, nagu oleks liiga pealetükkiv üldse olemas olla, Johannes. Ma olen häbist peaaegu haige, kui ma kellegi heaks midagi teha katsun. Sellepärast ei ole ka suurt kedagi, kes minust hooliks.

See tähtede vaatamine ei tule sulle vist kasuks.

Nagu me siin praegu seisame, suudan ma küll kogu tõde välja kannatada, Johannes. Ma suudan välja kannatada, kui sa ütled, et sa tegelikult minust ei hooli. Ma teen ainult mängult nii, et sa hoolid. Aga tegelikult ei hooli minust keegi. Frederik võib-olla hoolib oma armetul kombel, tal peab olema keegi, kelle ees pisiasjade üle nutta. Ma olen otsekui kaks inimest. Ühte te tahate. Teist mitte. Saaksin ma ainult paar last, ühe lapse.

Kas räägin sulle koolitoast?

Räägi pealegi!

See on tegelikult pikk lugu, mis algas sellega, et ma võtsin

täna hommikul tühja kõhu peale paar pitsi. Sellepärast ma ennast vist kirikus niiviisi üleval pidasingi.

Ma olin sinust meeletult sisse võetud.

Kuri on niisiis kindlast soost, ja see oli ju teada. Ei, ma ei taha sellest hullusest praegu pikemalt rääkida. Võib-olla teine kord. Aga vaata, pärast istusin ma koolitoas ja olin petis. Lihtsalt petiste petis. Kes on igas asjas tüssanud. Ja sa mõistad seda. Aga siis läks koolituba ise lahti. Jah, avas enda. Teisiti ei saa seda öelda. Jah, ma astusin sellesse tuppa tegelikult esimest korda. Ja koolituba võttis mu oma kaitse alla ja andis mulle andeks, mis temasse puutus. Nüüd kuulun ma temaga kokku, mu neid. Senikaua kui lubatakse. Seal olen ma eluaegses vangistuses.

On sul hea meel, et sa vang oled?

Jah, ma arvan, et on. Aga nüüd on mul see asi räägitud. Mul ei ole kombeks kellelegi midagi ära rääkida.

Aitäh, sõber. Kas lähme tuppa tagasi? Nii et teiste kahtlustused seda hetke ära ei riku. Nüüd tantsime.

Suurtoas on Valdemar ja üks teine piduline siiski oma lõõtspillidega ette astunud. Tantsupõrandal on nüüd ka palju vanemaid inimesi. Vaikselt hõõguvaid õllelarhve. Kinniseid smandanägusid, saladuslik muie suul. Jah, näe, kuidas kõik vanemad naised tantsides Mona Lisadeks muutuvad. Mõistatuslikud naeratused. Hing pööratud kaugete vallatute mälestuste poole. Põrand kõmab, rahvas mühab otsekui veekeeris, sügavikust viruvad üles unelmad eluainest, kaunid, kaunid surnud silmapilgud, tulge veel kord, tulge veel üks kord.

Ja näe, seal on Annemari oma Aleksandriga. Teised hüppavad ja keerlevad, nemad kahekesi liuglevad üle põranda, otsekui kerkne kaksikloom. Ilus paar, jajah. Annemari ja Olof olid koos kenad, jätsid naiivse mulje, kui nad ühes olid. Nüüd on tüdruk muutunud ja ennast hallima ning söakama armastaja järgi seadnud. Seal nad liuglevad. Võlutud, kokkupõimunud, äraolevad...

Insener on tantsinud ainult Annemariga. Teised ei saa luba.

Jajah, nad on noored.

Tuletad sa mulle minu vanadust meelde, Johannes?

Haldjaemandail ei ole vanadust. Küll me neile näitame.

Jah, nõnda, sõbrake! Meeletult, meeletult!

Kui see tants läbi sai, hüüdis Rigmor: Nüüd valivad daamid! Ta läks ja tegi inseneri ees sügava niksu. Annemari vaatas ringi. Ma läksin suurtoast välja ja istusin kambris ühte lauda, kus neljas käsi puudus. Kui kaardid olid segatud, tuli Annemari.

Oled sa kinni?

Jah, vabandust, Annemari.

Ma tahtsin sinuga Tomist rääkida. Sain just sellest kuulda.

Siis pidin ma lauarahva käest vabandust paluma ja läksin kaasa. Ta ütles, et tahaks koju poissi vaatama minna. Ta tõi oma mantli ja me läksime aeda. Ma rääkisin, nagu ta oli palunud, mis väikese Tomiga oli juhtunud.

Kui me puiesteele olime jõudnud, ütles ta: Läheme ehk valliplatsile. Ma käisin juba kodus ära ja vaatasin Tomi üle. Ma läksin muidugi otsekohe koju, kui nad mulle sellest rääkisid. Läheme ehk seda teed?

Aga ma jäin seisma ja ütlesin: Ma ei ole kindel, kas noorel daamil sobib ikka niiviisi teha. Igatahes vana lavendlitarika arvates küll mitte. Sinu kavaleri ja minu vahele on tekkinud vihavaen.

Ma taipasin seda, ütles ta iseäralikul toonil. Ma tahaksin meeleldi teada, mida Harry sulle teinud on.

Siis pöördusime valliplatsi poole viivale kitsale teele ja ma ütlesin: Sinu sõber tegi mulle ühe teene, ja ma olen talle tõesti tänulik. Ta ütles mulle mõned suurepärased tõed näkku.

Ma loodan, et need olid tõed, ütles Annemari.

Need tabasid täpselt kümnesse, mu neid.

Ja sa ei suutnud seda taluda?

Ei, ma solvusin, mu neid.

Ma ei tea kohe, mida arvata, ütles ta.

Siis läksime väheke edasi.

Ma arvan, et vihkan seda naist. Tõesti vihkan! ütles ta.

Kurb, kui sa sellega Rigmori mõtled, ütlesin ma. Ta meeldib mulle.

Ta on mind ikka alandanud, ütles Annemari. Just nagu äsjagi.

Me liginesime madalale tumedale künkale, kus asus valliplats. Noh, Annemari, ütlesin ma, kas teeme selle tembu tõsiselt ära?

Missuguse tembu?

Et jookseme minema, meie kahekesi?

Sa teed ka iga asjaga nalja, ütles ta.

See maksab kätte, ütlesin ma. Ainult muinasjuttudes käib naljameeste käsi hästi.

Ta võttis mul käe alt kinni, kui me mööda nõlva üles läksime, ja ütles: Võib-olla sa ei hooli enam mulle muinasjuttude rääkimisest nagu varematel aegadel, aga ma tahaksin üks korra veel kuulda, kuidas sa muinasjuttu räägid. Võid ehk

jutustada lõpuks sellest, miks sa siia Liivasaarele tulid. Sa lubasid kunagi sellest jutustada.

See on triviaalne lugu, mu neid, ütlesin ma. Teie naised arvate alati, et iga ärasõidu taga on mõni armulugu. Aga põhjused võivad olla ka tagasihoidlikumad. Näiteks, et ei oska oma ametiks küps.

Seda ma ei usu. Vaata, kuidas vesi peegeldab.

Jah, see peegeldab niiviisi ühtelugu.

Sa lubasid jutustada kunagi Bettyst, kellelt sa kaelaehte said.

Tema nimi oli tegelikult Birte. Laekuri Birte. Nojah. Me käisime ühes klassis. Ja Birte pärast juhtus minu südamega nagu Lofootide suure tursaga, kes lõigati lõhki ja pandi kogu ilma naeruks kaljurünkale kuivama. Jah, me olime lapsed. Hiljem käis teiste, paljude teiste käsi niisama haprasti, sest Birte läks ilusaks. Aga ma olin mõnda aega, terve aasta seitsmendas taevas, sest siis käisin ma Birtega, ja õppisin peaaegi kirjandust. Ühel päeval saadab ta mulle siis ühe neist kenadest väikestest kirjadest, mida naised kirjutada oskavad. Tal oli teine. Ühine sõber, vanem ja säravam kui mina. Ilukas lind tuleb kohinal, tuleb mühinal. Jah, Birte ütles minust lahti, ja mina ütlesin lahti ülikoolitarkusest ja valisin seminaritee. Hiljem, kümmekonna aasta pärast sai Birte mehest kohtutäitur linnas, kus mina õpetaja olin. Ja ma olin Birte võib-olla peaaegu unustanud. Nüüd saime tihti kokku. Abielu oli neil juba oma sära kaotanud, arvan ma. Ja võib-olla Birte ka. Ühel päeval ütlesin ma talle: Birte, sul on silmanurkadesse kortsud tekkinud. Ja tema vaatas mulle otsa, just nagu vajuks ta vee alla. Birte, ütlesin ma, nüüd hakkad sa ilusaks muutuma. Pärast seda pidin ma ettevaatlik olema. Mõne aja pärast sõitsin ära.

Mispärast sa pidid ettevaatlik olema?

Mulle tundub, et sa küsid, mu neid. Mees, lapsed jne.

See oli suuremeelne tegu! Oo, kui suuremeelne! ütles ta. Aga sa oleksid pidanud võitlema!

Võitlema? ütlesin ma. Kuidas võitlema? Teie, noored inimesed, armastate sõnaraamatus suuri inetuid sõnu, hiigelsõnu. Issand jumal.

Sa tegid valesti, Johannes.

Vastupidi. Kõik on hästi. Oli, kui ma neist viimati kuulsin. Mees elab suurepäraselt, Birte elab suurepäraselt, ja mina elan suurepäraselt. Loomulikult ehmatas mees natuke ära, ja loomulikult tegi Birte läbi noorenduskuuri. Võib-olla tundub talle, et ma olen midagi inglitaolist, aga ka niisama kõhn ja

vegetariaanlik, nagu ingleid endale ette kujutatakse. Mehest sai tema mees maa peal.

Külm on, ütles Annemari.

Me pöörasime ringi ja läksime tagasi.

Johannes, millele sa mõtled, kui sa üksi oled?

Ennekõike õpetajate viletsatele palkadele, ütlesin ma. Mul on majapidamismuresid. Ma palkasin maikuust virtina Kõrtsi-Elna. Nojah, mul on oma väikesi muresid. Aga sageli istun ma ka ja mõtlen, kui ilusad te tol ajal olite, sina ja Oluf, kui te pimeduse hakul koolimajja tulite.

Ta jäi seisma ja peaaegu karjus: Alati üks ja seesama! Sa tead, et piinad mind, kui sa alati tema nime nimetad. Võiksid sa ometi pea kaotada ja midagi muud öelda.

Kallis, ütlesin ma. Ma kaotasin pea kõigest ühe silmapilgu eest.

Siis saatsin ta tagasi peomaja ukse ette ja läksin ise koju.

10

Saabus esmaspäev.

Saabus laev. Ja saabus Oluf.

Hommikul ma Risene metsa Pigro seltsis nepikohti järele vaatama ei jõudnud, nagu oli mõeldud. Märtsi keskpaigast kuni ülelennu kõrgpunktini on meil kombeks igal hommikul aovalges metsas olla. Harilikult ilmaasjata; see on lind, kellega ei saa kindlalt arvestada. Aga päevahakul käidud sammud ei ole kunagi raisatud.

Kuid mul oli öösel kurk liiga kähedaks läinud ja puudus tahtmine sel hommikul jalutada.

Lõuna oli juba möödas, kui laev paistma hakkas. Me kuulsime, et postilaeval oli pühapäevase reisi ajal Tulø saarele mootor rikki läinud. Meie saarel oldi kannatamatud, ja koolilapsed ei saanud kusagil asu.

Inimesed olid kasutanud pühapäeva kirjade kirjutamiseks. Väike postkast koolimaja ees sai täis ja mul oli esimestel tundidel palju sekeldamist inimeste pärast, kes oma saadetistega minu poole sisse astusid.

Mulle pidi valgmast helistatama, kui reisilaev nähtavale ilmub. See tuleb kirde poolt Tulø väinast ja teda ei ole koolimajast näha. Siit paistsid üksnes vesised põllud ja edasi hall udune meri. Tuul puhus edela kandist. Oli virge ja rõske ilm, ja alles päeva peale tuli paar korda natuke lund, mis tegi maa poriseks.

Aeg-ajalt käisin klassitoast oma toas ja vaatasin seal aknast välja. Siit ei näe ma harilikult midagi peale oma aia, tõetruu pildi oma elu tegematajätmistest, ja tagant paistvate tumedate kuuskede, karolingide. Täna oli kuuskede Poltaava. Anders oli kell seitse kohale tulnud neid maha võtma. Hommikusöögi ajaks oli neid juba nii palju langetatud, et ma võisin toast kaugele üle savise maailma näha. Põlde kuni Neemetalu mustavate puudeni. Laevateed ja Tulø saart põhja pool. Paari tunni möödudes oli järgmine rida kaardiväest maha niidetud. Kirdest paistis tühi lage väin. Niiskele õhule vaatamata võis kauguses teispool väina märgata alevi kirikutorninõela ja veetorni. Siit vaadatuna olid nad suuruse poolest tegelikult niisugused, nagu on peaaegu kõik, mida inimesed liiga suureks peavad.

Täna ei olnud lastel üllatustest puudu. Ma olin suure ülevaatliku Liivasaare kaardi, inseneri kingituse, seinale üles riputanud. Ma pidasin kinkija auks ilusa väikese kõne, ja klassi kaks lehetoimetajat panid kingi kohta paar rida paberile. Need ilmusid «Liivasaare Uudistes», ukse kõrval rippuval seinalehetahvlil. Siin ilmuvad ka saare uudised kalurite saakidest, külvist ja lõikusest, ilmast ja lindude rändeist ning muust, mis ilmas sünnib. Viimaste nädalate jooksul on olnud küll vähe uudiseid. Tahvlil oli ikka veel vana sedel, mille rõhknaelad hakkasid juba roostetama. See pandi üles veebruari alguses. Toimetajad ei olnud seda mulle eelnevalt näidanud. See oli kirjutatud suurte trükitähtedega, ristid ümberringi. Seal oli kirjas: «Laupäeva ennelõunal, 1. veebruaril lendas Liivasaare kutter «Naaskelnokk» Gysandi lähedal miini otsas õhku. Erik ja Anker said surma.»

Eriku poeg oli koolis. Ta luges teadet rahulike suurte silmadega ja ma mõistsin, et tema arust pidi see kirjutis siin olema.

Kasulik ja kena Liivasaare kaart. Maa ring, kus elavad inimesed. Ringikujuline saar ei ole, pigem meenutab ta puukinga, rehetondi puukinga. Ninaots on pööratud itta mandri poole, ja selle teravik on kruusane neem, kus elavad ristpardid. Neemest väheke lõuna poole jääb valgma, ja sealt viib nelja kilomeetri pikkune tee läbi saare läände, möödudes kõigepealt koolist ja ulatudes läbi küla Lähikünka ja Liivakünka vahelt väikese tormidest rästitud Risene metsani, nepi peatuspaigani välja, kus ta aheneb vaid rattaroobasteks kanarbikus. Külast viib üks tee põhja suunas Neemele, teine aga Olufi ema majast mööda, ranna ja metsaistandiku vahelt läbi lõunasse kiriku juurde.

Ainult ühest kohast on näha, et vesi ümbritseb maad igast kandist, et viibitakse tõepoolest saarel, — Lähikünka tipust. Saarel on palju paiku, kust meri ei paista ja kus võiks arvata, et asud keset mandrit, igas kaares tohutu kaugele ulatuv maismaa. Alguses, kui ma saarele tulin, otsisin tihti need kohad üles.

Kaart andis meile võimaluse klassitoas palju ülesandeid lahendada ja me proovisime mõnega neist kohe hakkama saada, aga lastel olid täna otsekui sipelgad püksis.

Kui ma nad lõunaks tundidest ära lasksin, tuli kaupmehe tüdruk mulle süüa tooma. Mul oli kaupmehega aastaid kokkulepe olnud, et mulle tuuakse toit koju. Söömise ajal kuulsin väljas automürinat. See oli muidugi Neeme Frederik.

Võtad need ilusad kuused maha? ütles ta.

Armulisele härrale see ei meeldi, ütlesin ma. Ja ma tunnistan, et ma ei ole järele vaadanud, mis kooli plaanis kuuskede langetamise kohta öeldud on.

Ausalt öeldes, ütles ta, oleksid sa siiski võinud lasta kihelkonnanõukogul selles küsimuses oma seisukoht võtta. Ega nendega nii kiire ka ei olnud.

See oli elu ja surma küsimus, vastasin ma.

Selleks võib olla iga väiksemgi asi, ütles ta. Oleks parem olnud, kui meie käest oleks küsitud. Me oleksime asjasse heatahtlikult suhtunud.

Ma ei taha ju öelda, et sa mulle paljas õhk oled, vastasin ma. Vastupidi, ma tahan selle kolkasaare valitsusele alandliku palvekirja esitada. Ma tahan — kui lubatakse — enda juurde koduabiliseks ühe tüdruku võtta, kes ootab sügisel mahasaamist ja kelle lapse isa ei ole ei mina ega saare kuulsamad seelikukütid.

Oli see kivi minu kapsaaeda? ütles ta ja tegi tähtsa näo, nii hästi kui suutis, sest öise kevadpeo järel olid tal silmad väheke krillis peas. Kuid Frederik ei suutnud ükskõikseks jääda, kui vihjati sellele, et tal on naiste seas lööki, isegi väheke liialdades.

Kes see on? küsis ta.

Palvekirjas on üleval, ütlesin ma. Aga sa näed välja, otsekui oleksid sa Hjørungavågi lahingu[1] läbi teinud.

Tema ilusale pruunikale näole oli siginenud roiskroheline kõrvaltoon.

Ma olen täitsa triksis-traksis, ütles ta. Kuigi ma olen maganud ainult paar tundi. Aga mul oleks nii mõndagi jutustada.

[1] Norras umb. 985. a. toimunud lahing jarl Håkoni ja Jomsborgi viikingite vahel. — *Tõlk.*

Kuidas nende kolme ööriga seal rehkenduses jäi?

Ma leidsin need hommikul üles! vastas ta. Ma nägin unes, kus kohas lehel see viga oli. Kõik klappis. Sa oled ühe numbri nii segaselt kirjutanud, et vasakult paremale kokku võttes loed sealt nelja välja, samal ajal kui ülevalt alla rehkendades paistab seitse olevat.

Eks igaüks pea ise enda eest vastutama, ütlesin ma. Palun vabandust! Kuid praegusel ajal ma muud ei teegi kui vigu.

Sa pead endale naise majja võtma, loomulikult, ütles ta. Munga moodi nüüd ka elama ei pea. Askeetlus käigu kuradile!

Inimene peabki askeet olema, kui ta sellesse palgaklassi kuulub, kuhu te selle ameti olete paigutanud!

Sa pead ise enda eest hea seisma, ütles Frederik. Peab ju ameti näha olema, et sa oled meesterahvas. Kui ma mõnda ilusat tüdrukut näen, siis asun ma otsekohe asja kallale. Kui võimalus on olemas, siis oled sunnitud temaga raasike mehkeldama. Sellest loobumine on ju lausa surmapatt looduse vastu, köster. Sul on mõningaid elureegleid tarvis, arvan ma. Võib-olla ei tõmba sa naisi eriti ligi, nagu ma Rigmorist aru saan, aga jutt jookseb sul ju pagana hästi ja seda pead sa ära kasutama! Kuule! Ma räägin Andersiga. Ta peab koju minema, kui aeg kätte jõuab Kajd autosse tõstma hakata. Laeva on oodata poolteise tunni pärast.

Sa viid siis poisi ikka mandrile sanatooriumi?

Kas ma eile ei öelnud seda, koolmeister? Nojah, ma ütlesin võib-olla, et teisipäeval. Aga täna on parem. Mul tuleb muidugi põrgulament, et autoga praegu üle väina saada. Aga kui mul haige poisike kaasas on, siis ei jää neil muud üle kui meid kaasa võtta. Mul on pealegi üks kiire asi ajada. Ma pean rääkima Seltsiga ja teiste asjasthuvitatutega, enne kui see insener on jõudnud õnnetuse kaela tuua. Ta suhtub liiga pessimistlikult meie paemurruprojekti, ta ei tohiks seda asja sees, teist taga läbi kukutada. Ta ei ole oma aega õigesti kasutanud, ei ole asja korralikult läbi uurinud.

Ja nüüd tahad sa nad omavahel karvupidi kokku meelitada?

Mina teen alati üksnes seda, mis mu kohus on, ütles Frederik. Ja sõitis minema.

Poole tahe paiku saabus teade, et laev sildub vähem kui poole tunni pärast. Ma olin teda juba oma aknast märganud. Anders raius aias otsekui pöörane. Kolm kuuske olid veel püsti jäänud. Oleks võinud arvata, et ta loeb kuuskede pealt märke oma poisi saatuse kohta. Kui ta nad kõik maha jõuab

võtta, siis saab Kaj terveks... Nii meeletult raiub Anders Mõne silmapilgu pärast hakkab ta minema, et oma haige poiss autosse tõsta. Ja ma ei tea, kui suur on lootus, et Kaj kunagi veel koju tagasi saab.

Koolimajast vooris rahvast mööda — jalgsi, ratastega, hobuvankritega. Näis, nagu kavatseks kogu saar randa postilaevale vastu minna.

Lõpuks tuli Posti-Helene, kes saarel kirju ja ajalehti laiali kannab. Ma lasksin lapsed tundidest vabaks, kuid võtsin paar suuremat Helenele ja endale posti vedamise juurde abiks.

Kui me valgma poole sammusime, nägin ma lendamas tihaseparve, kes tuulises õhus väikesi lustakaid poognaid tegi. Ja rannas seistes kuulsin ma ühes aias musträstast vilistamas. Samas kätsatas harakas, mõned kanadki sekkusid lärmi, ja ma, müksasin poisse ning palusin neil üles vaadata. Peapööritavas kõrguses lendas sisemaa poole parv ülelennuil hiireviusid. Taevas hõljudes, tiirutades oli lindudel õige perspektiiv. Kui väike pidi kõik siin all välja nägema! Siin lauss mustab inimestest, kes ootavad lootusrikkalt kevadist laeva. Sipelgaparv. Jah, seal paadikuuri varjus seisab üksinda Annemari. Ja siin seisan mina. Ja seal merel seisab laevaninas suur mees, välimuse järgi tõeline maamees. Jah, siin me oleme. Kuid ülevalt pisikesed nagu sipelgad. Sipelgaprobleemidega, sipelgamuredega.

Jah, Annemari on siin. Üksi. Seisab kuuri juures tuulevarjus ja peidab lõuga krae sisse. Ennist teda seal ei olnud. Ta on minust nähtavasti äsja mööda läinud, ilma et ma seda oleksin märganud. Ta kavatseb võib-olla Olufiga rääkida. Jajah, nii me seisime ükskord ennegi ja ootasime teda. Toonkord oli tüdrukul kedagi tarvis, kelle najale toetuda. Ja toonkord redutas Oluf laeva siseruumides. Nüüd seisab ta laeva ninas ja vaatab saare poole. Tahab koju, et natuke kalal käia, jõude mõnel pingil istuda ja veidi viiulit mängida.

Vesi on rahutu. Meres on ikka veel peidus triivivaid jääpanku ja aeg-ajalt on näha, kuidas vöör laeval kreeni hoiab.

Nüüd on selleni veel vaid mõned laevapikkused. Rahvas hakkab hõiklema.

Kuule, Helene, ütlen ma. Ma unustasin ühe asja ära, mille ma pidin kaasa võtma. Sa saad poistega koos siin hakkama küll. Kui on palju pakke, võite ju mõne kaluripoisi abiks võtta. Kui Olufit näete, siis tervitage.

Ma läksin koju tagasi. Istusin oma tuppa ja võtsin südamekosutust. Seal riiulil on Annemari kiri Olufile. Koomiline

lugu küll. Kiri on kortsus ja minu taskus vedelemisest servadest mustaks määrdunud.

Anders on koju läinud. Ta jõudis kõik maha võtta. Kuused lamavad seal nagu langenud sõdurid. Aed ei ole enam suletud unelmatemaailm. Ma näen enda ees laiumas alasti ja raamas Põhjamerd ning taamal Neeme otsekui saare tumedat mantlisiilu.

Möödub tükk aega. Siis kuulen, kuidas välisuks käib ja põrandale visatakse midagi rasket. Uks langeb kinni. Astun toast välja ja näen postikotti ning koridoris ühes suures hunnikus vedelevaid raskeid pakke. On ainult üks inimene, kes suudab kõik selle käe otsas ära tassida. Ma tõmbasin ukse lahti.

Oluf sammub väravast eemale. Läheb edasi, tervitab, sõrme mütsi juurde tõstes. Siis on ta heki taha kadunud. Einoh, ta peab kõigepealt kodus ema juures ära käima, see on selge. Loomulikult.

Ma astun koridori, panen ukse enda järel kinni. Annan postikotile kerge jalahoobi. Virutan sellele siis korraliku matsu. Istun uuesti.

Vähe aja pärast tuleb Helene poistega. Siis peame posti ära sorteerima, poisid aitavad selle täna Helenel kätte kanda. Me sorteerime kirju koridoris pikal laual. Minu aadressi kohale ei ole midagi panna. Mitte midagi. Jah, muidugi rohkem kui kuue nädala ajalehed. Vanu ajalehti sirvides võib mõnus istuda olla. Kuu aja vanustes ajalehtedes on midagi lepitavat, just nagu inimeste kaugete aegade pattudeski.

Ei ole ühtegi kirja. Talv otsa pole tulnud ühtegi kirja. Kes peaksk kirjutama? Seitse aastat, nii kaua ei mäleta keegi. Jah, kirjad on samuti kõigest üks ebamugavus.

Üks väike pakk on siiski! Vaatame. Ahah, raamatukaupmehelt. Väike raamat, mille ma jaanuaris tellisin. Vaata aga vaata, nad on veel ühe raamatu saatnud. See luulekogu on mul juba kodus olemas. Aga nüüd on see väike raamat kuude kaupa seisnud ja uskunud, et ta satub hea lugeja kätte. Ma jätan ta endale. Head raamatut võib ju kaks eksemplari olla. Üks on taskus kaasas, sellal kui teine esinduslikult riiulil seisab.

Helene ja poisid on kergete postipakkidega minema hakanud. Rasketele peavad inimesed ise järele tulema. Ma konutan toas oma toolil ja vahin välja. Noo, Pigro, sa oled rahutu. Heida pikali, Pigro, sa oled nii rahutu.

Aeg hakkab venima. Viimaks ometi. Välisuks käib. Ma jään

istuma. Suurte raskete sõrmenukkide tuhm koputus. Sissel

Ah sina. Tere tulemast! Võta istet. Sul on minu meelest lõug väheke kitsamaks jäänud. Kuidas läheb?

Eks ta läheb ka, ütleb ta ja istub.

Oluf ei ole nii suur kui ma teda mäletan. Nüüd jätab ta endast natuke enesekindlama mulje. Ta topib oma piibu minu tubakapotskust täis.

Tõsi jah! ütleb ta, kougib taskust väikese paki välja ja paneb lauale. Palun! Jah, mitte et see oleks eriti . . .

Ma teen paki lahti. Seal on uus piip. Lähen piibuga akna alla, seisan ja uurin seda tähelepanelikult. Head marki, suur ja asine. Kaha hoiab ilusti pitsiotsa ümber.

Seda on sul lausa häbiasi käest ära anda, ütlen ma seljaga Olufi poole piipu valguse käes põhjalikult uurides.

Noh, Oluf? ütlen ma viimaks ja tulen akna juurest tagasi. Annemari kiri on riiulil padrunihülsi all. Ma võtan kirja, panen tagasi.

Ta läidab piibu, vaatab mulle uurival pilgul otsa, sellal kui ta suitsu välja puhub. Siis ütleb: Vaata, ma olen kogu aeg tahtnud seda asja sinu eest väheke varjata, Johannes. Kui ma sügisel mandrile sõitsin, siis mitte ainult selleks, et natuke raha teenida. Aga ma ei tahtnud sellest teisest asjast rääkida. Ma tahtsin näha, kuidas läheb. Ma olen viimasel ajal koolis käinud. Õppinud navigatsiooni ja raadioasjandust ja muud säärast. Ma sõidan mandrile tagasi.

Ja siis? ütlesin ma. See kõik on käsitamatu.

Ma pean oskama niipalju laeva juhtida, et sellega Islandi vetes käia, ütleb ta.

Ah soo.

Ma olen igasuguseid asju uurinud, ütleb Oluf, ja näib, et see asi läheb õnneks. See peab olema suurem kutter, ja me oleme ju sunnitud riigilaenu võtma. Paar poissi meie hulgast saavad ise ka natuke juurde panna. Saad aru, ema paigutab sellesse natuke oma raha. Mul on asjast natuke aimu olnud, ja ma olen sellega nagu pooleldi arvestanud ka, aga õieti ei ole ma kunagi midagi teinud. Alles tund aega tagasi sain asjast teada. Tal on linnas väheke raha. Perekonna pärandus. Ta ei ole sellest iial öörigi kulutanud. Nüüd tahab ta selle raha laeva sisse paigutada.

Ja siis lähete Põhjamerele?

Jah, ja kaugemalegi.

Ah soo, ütlen ma. Ei, sellest ei saa ma küll õhkagi aru, mõtlen ma.

Kuule, ütlen ma siis. Sulle on siin ju üks kiri. Ma ju aimasin, et sa tuled koju, ja ei tahtnud seda nüüd ära saatma hakata, äärepealt oleksin unustanud.

See on ju Annemari käekiri? ütleb ta rahulikult.

Ta ei kärista ümbrikku puruks, vaid võtab oma taskunoa ja lõikab selle aeglaselt lahti. Ma lähen valguse kätte ja vaatan oma uut piipu.

Natukese aja pärast ütleb Oluf: Mul on kavatsus jääda koju kaheks nädalaks. Ma hakkasin mõtlema, et kas ma ei saaks sinu juures käia natuke matemaatikat tudeerimas. See ei istu mulle hästi.

Selle asjaga saame hakkama, ütlen ma. Ja kui sa niisuguste asjadega kimpu jääd, siis kirjuta. Küll ma su soonele aitan.

Ma ei ole ju sellega harjunud, ütleb ta.

Noh, kas lugesid kirja läbi?

Jah, kõik on korras.

Mis asi on korras, Oluf? Jah, see ei puutu ju minusse.

Asi on otsustatud. Ma rääkisin ju Annemariga natukese aja eest.

Noh, ja siis? Sa ei suuda endale ettegi kujutada, mu poiss, et mina, kes ma teid mõlemaid nii hästi tunnen, tahaksin ka teada saada, mis teist on saanud?

Sai, mis saama pidi, Johannes. Me läheme kumbki oma teed. Ma olen seda kaua oodanud. Aga ma ei arvanud, et ma sellega nii hõlpsasti toime tulen.

Ah soo.

Ma hakkan otsast peale. Ei ole kuigi hea, kui sa pead olema keegi, kelleks sa ei kõlba, koolmeister. Aga Annemari kohta võin ma ainult häid sõnu öelda. Tal on terasem pea kui minul. Kui ta seda nüüd ainult kasutada tahaks.

Mida sa sellega mõtled?

Kas mängid ka vahel? ütleb ta ja pöörab end nurga poole, kus on viiul.

Harva, ütlen ma. Üksi olles kaob mänguisu ära. Aga kuule, Oluf, sa võiksid ju natukeseks siia jääda ja mängida. Kui keegi pakkide järele tuleb, siis saad sa ju nendega hakkama. Mul on vaja tingimata paar näpunäidet edasi öelda.

Tal on viiul juba lõua all; ta vaatab, pea viltu, lõbusalt minu poole, noogutab, vaatab poognat ja ütleb: Head tuult!

Ma panen oma toa ukse rahulikult enese järel kinni. Kuid koridorist läbi torman ma joostes. Pigro tahab kaasa tulla, ei jõua järele, ja kui ma välisust kinni panen, jääb tal käpp ukse vahele; ta hakkab ulguma. Anna andeks, Pigro! Kuid sa pead minust aru saama.

Ma jooksen aiast läbi, pühin mööda teed minema. Rahvas jääb vahtima, kui ta seda näeb. Köster vehib joosta otsekui pöörane.

Käänaku tagant ilmub nähtavale auto, pidurdab. Pole parata, ma pean seisma jääma.

Pagana pihta, on sinul ka tuli takus, Nimrod! hüüab Neeme Frederik.

Telefoniväljakutse! hingeldan ma.

Autos istub Kaj. Nüüd sõidab ta sanatooriumi. Ta on hästi soojalt sisse pakitud. Iste on niiviisi sätitud, et ta saab ka pikali heita. Ma näen seda täiesti aredalt, kuigi mu mõtted viibivad mujal. Ja tema kõrval istub ema, Hansigne, vaesel viisil kenaks ehitud. Naeratab hambaaukudega, kuid tahaks pigem nutta. Ja Kaj naeratab. Silmad ütlevad, et ta ootab minult midagi. Jajah, mu poiss, ma peaksin sind saatma tulema. Peaksin.

Ela hästi, Kaj! Küll see raamatute asi mul meeles seisab. Muinasajast, eks ole. Ja pea meeles, et sa tuled koju ja me hakkame koos Liivasaart uurima. Hüvasti!

Nad sõidavad, ja mina jooksen, viies kaasa pettunud poisipilgu. Muinasaeg! Lira-lora! Liivasaare uurimine! Tühi loba! Jah, aga praegu on mul kõik ühele kaardile pandud, mu poiss.

Ma jooksen kaupmees Høsti uksest sisse. Maja on melu täis, näen ma. Jooksen otse proua Høstile sülle, kellel on jällegi kogu sulestik turris.

Aga kummatigi, kummatigi! kaagutab ta mul ümbert kinni võttes. Jumal tänatud, köster, jumal tänatud!

Ta ütleb seda nii ilusti, see sõgedas hämmelduses ja armsalt riivatu naisterahvas; ta on tore inimene ja ma pigistan teda nii, et ta jääb hingetuks. Ise olen ma haaratud ootamatust tormilisest rõõmuähmist ja suudlen teda.

Kus ta on? ütlen ma.

Siis lähen ma trepist üles teisele korrusele. Ma sunnin end aeglaselt käima, ja ometi on, nagu oleksin ma kaalutu; pöörane rõõmutunne on võtnud kehalt kogu tema raskuse.

Uks on lahti. Ma tean, et see on tema tuba, kuigi ma ei ole seal kunagi käinud. Ma hooman, et tuba on kohutavalt segamini, aga selgelt ma seda ei näe. Ma näen Annemarid. Ta istub peegli ees ja sätib end korda. Paksud tumedad juuksed. Mustad sametised silmad. Suu nagu kibuvitsamari.

Ta näeb mind peeglist. Meie silmad kohtuvad. Ja niiviisi vaatame me kaua.

Siis ma noogutan ja hakkan naerma. Ma nõjatun vastu uksepiita, noogutan taas, naeratan. Ja Annemari naeratab. Alguses ehmunult, siis avalalt ja kirkalt.

Kummutil minu kõrval on pakk sigarette. Kuigi ma tõmban harva sigarette, võtan ma ühe välja ja panen põlema. Tema teab valitseb õige suur korralagedus, ja paar kohvrit ajab oma punnis sisust suud pärani. Jah, loomulikult.

Ma olen selle üle ise natuke imestunud, kuid minus on säilinud see pisut joobnustav kaalutusetunne, vaatamata sellele, mida ma olen näinud ja mõistnud. Meie silmad kohtuvad uuesti. Jah, ma näen seda. See ei ole seesama Annemari mis eile ja kõigil teistel päevadel. Ta heiastab üht sündmust. Tema pilgus on teokssaamise rahu ja jahedat armsust. See on teda üllatanud ja temas midagi muutnud. See on sündinud. See on sündinud täna öösel.

Vaene Johannes, ütleb ta.

Vaene Pigro, ütlen ma. Ta oli nii tormakas, et tal jäi käpp ukse vahele.

Oo, Pigrost on kahju jah, ütleb ta. Näe, talle tulevad pisarad silma. Pigro või kelle pärast? Ükspuha, need on silmapilgu tundetulva pisarad. Pisarad, mis on kerged ja lenduvad otsekui eeter. See on rikas, kes läheb koerakäpa, uksel seisva kaotaja pärast härdaks.

Vaeseke! ütleb ta. Läheb härdaks säärasel kombel, mis pole Annemari moodi. Nõretades. Oh jaa, see oli võib-olla õrn ja südantlõhestav pilt mälestuseks: nuttev sõber, nuttev kaotaja uksel. Oh jaa, võib tulla ju triviaalsemaid hetki, millal niisugune mälestus on magus. Aga seda sina ei näe, mu neid. Vaeseke! ütled sa. See on sõna, mida ei või endal lubada teatud inimestele öelda. Mina olen selles asjas mänginud suuri mängu, mängu rangete reeglite järgi. Kui ma kaotasingi, siis on see kaotus mulle kallis aare. Hinnalisem kui enamik armuseiklusi, selle üle oskan ma otsustada.

Vaeseke! ütleb üks tütarlaps. Seda sa ei peaks ütlema. Kuni viimase hetkeni seisis sinu ja minu vahel keegi, keda ma ei võinud solvata, Oluf. Nüüd sa arvad, et oled uuenenud, muutunud ja enesekindel, nii et võid «vaeseke» öelda. Aga minagi võiksin ühte mängu mängida. Annemari, kas polnud sa otsekui haavatud lind mu peos, ja sa ärritasid kedagi, et ärritada mind. Jah, ma pidin lihtsameelset Olufit narriks tehes tõendama, kuivõrd ma sind hindan. Ja siis püüti sind täna öösel su oma võrku, ja nüüd sa arvad, et oled pärast üht ööd armukesega muutunud. Ja mis siis? Temaga pole mul midagi pistmist.

Ära tee väljagi, Annemari, et ma eile õhtul sulle ühe loa ette luuletasin.

Ta vaatab mind peeglist ja naeratab, kuid naeratus on ebalev.

Ma pidin rääkima õpetlikke lugusid, see oli mulle tingimuseks seatud, ütlen ma, ja kas ma ei rääkinud sulle kellestki Birtest? Jah, ta oli kunagi minu kallim, ja siis võttis üks sõber ta ära. Hiljem kohtasin ma neid uuesti. Ja ma rääkisin, kuidas ma üllameelselt tagasi astusin ja ära põgenesin, et tema ja minu vahel midagi ei juhtuks. Ilusti välja mõeldud.

Jah, aga mida sa siis tegid?

Sul poleks tarvis olnud mind noomima hakata, et ma armastuse õigust ära ei kasutanud, või kuidas te seda nimetate. Ma kasutasin seda täiel määral. Mees oli tüdruku minult üle löönud. Hüva, ma tulin tagasi ja maksin kätte.

On see tõsi, mis sa praegu räägid, Johannes?

Kui ma õelatest tegudest räägin, siis võid selles alati kindel olla, mu neid, ütlesin ma.

Aga mis siis sai? Miks sa siis tema juurde ei jäänud?

Ei jäänud? Võib-olla oli ta oma pangakonto ületanud. Armastuse õigus, nagu seda nimetatakse, ei räägi ju ka kusagil jäämisest. Mees ja tema jagasid lapsed omavahel ära ja ta abiellus hiljem uuesti, aga ilmselt mitte väga õnnelikult. Jah, kes seda enam mäletab. Aga kaelaehe on mul tema noorpõlvest.

Johannes, ütles ta ja pöördus ümber. Kõik algas nii ilusti ja puhtalt, kui sa ennist sisse tulid. Me oleksime võinud nii ilusti hüvasti jätta.

Sinu meelest oli see ilus, mõtlesin ma, aga nüüd on sellel lõpp. Nüüd kuulen ma tema häält, võitja häält seal all. Miks ma ei võiks ühe päeva, ainult ühe tunnigi juurde saada. Enne oli mäng ebavõrdne. Mäng oleks võinud võrdseks muutuda. Ta on rahutu, ta hakkab peaaegu ära unustama, et on uuenenud ja enesekindel.

Annemari, ütlesin ma. Ma pole jõudnud rääkida sulle ühte lugu.

Harry tuleb, ütles ta, nägu äkitselt õhetama löönud. Ta vaatas kiiresti ringi, taipas, mida ta teeb, rahunes. Vaatas mulle naeratades otsa. Kuid tema silmad pöördusid otsekohe kõrvale. Ainult üks päev, ainult üks tundki, mõtlesin ma.

Insener oli selleks liiga üllatunud, et olla puudutatud. Ta oli natuke kohmetu. Ta on siiski noor, mõtlesin ma, ja tal on sellega kindlasti tõsi taga.

Soovin õnne! ütlesin ma tal kätt surudes, ma loodan, et te unustate selle eilse asja ära. Ma pidin ju jumalaga jätma tulema. Millal siis pulmad on?

Varsti! vastas ta. Peagi! ütles ta ja naeratas Annemarile.

Kui see satub lindude rände ajale, ütlesin ma, siis saadan teile paar-kolm neppi. Nepp ei ole minu arvates küll nii hea lihalind, kui paljud ütlevad, ja kevadel hoopiski mitte. Aga ta on tore jahilind. Jajah, ma olin taktitu. Teile jahipidamine ei meeldi.

Ärge pange tähelegi, ütles ta. Ma olin eile kindlasti väljakannatamatu.

Ei, ei, ütlesin ma. Kõik läks täppi. Kui ma ei oleks vana lavendlilõhnaline sahtel, siis oleks kõik teisiti välja näinud. Aga te lubate kindlasti, nüüd kus te Liivasaare lille nopite, oma pruudile väikese lahkumiskingituse teha.

Oi, Johannes! ütles Annemari, vaadates peeglist ainiti peenikest kuldketti, mida ma käes hoidsin, kaelaehet.

Jah, mu sõber, ütlesin ma. Ma olen alati mõelnud, et sa pead selle endale saama, kui sa ükskord ära sõidad. Las ta meenutab sulle Liivasaart. Saar on otsekui ring. Selle rannad on samuti kett. Riputa see endale kaela, Annemari.

11

Hiline esmaspäeva pärastlõuna.

Johannes! Kas sa kuuled, et keegi jahib eemal aida juures parte? Keegi ajab neid vist taga. Kas sa ei arva, et see on Pigro?

Pigro see ei ole.

Pardid ei kannata, et keegi neid kiusab. Nüüd me peame haudumapanemiseks pardimune saama. Kuula! Kas sa ikka ei usu, et see on Pigro?

See ei saa olla Pigro.

Sa ei usu tegelikult mitte kellessegi. Aga oma koerasse usud sa järelikult kaljukindlalt.

Jah, jumala kõrval ei ole kedagi, kellesse ma usuksin samuti nagu oma koerasse.

Minu kõrvus kõlab see nii kummaliselt. Eriti just praegu, Johannes. Kas sa usud siis jumalasse?

Ma ei taha. Ma tõrgun. Ma punnin kõigest jõust vastu. Aga just praegu usun ma ikkagi. Sest mina ei või vardatähtede sidemeid lahti päästa.

Mida sa sellega tahad öelda? Sa pead mulle kõik ära seletama, mis sa ütled, mu sõber.

Ah, see oli üks ütlus Hiiobi Raamatust. Hiiobi jumal ütleb Hiiobile: Kas sa võid ilusad sõõlatähed kokku sõlmida, ehk vardatähtede sidemed lahti peasta?

Jah, aga mida sa sellega tahad öelda, Johannes? Ma ei saa sinust aru. Mulle tundub, et mida kauem ma olen elanud, seda mõttetumaks on elu muutunud.

Just sellepärast see nii ongi, mu neid.

Ma ei saa sellest aru. Ei, kui sulle tundub, et see on pikkamisi sinu jaoks kogu mõtte kaotanud. Elu, ma mõtlen. Jah, elu — mida see sõna tähendab?

Ei ole aimugi, Rigmor. Küsi mõnelt targemalt.

Ma võin ju piirduda sellega, et ütlen «minu elu», «minu enda elu». Ma olen ammugi avastanud, et see on mõttetu, täiesti mõttetu. Ma ei tea isegi, kuidas ta on läinud. Ma ei mõtle kuigi palju, Johannes. Ma ainult panen tähele. Nii see lihtsalt on. Ja siis tunnen ma väheke lõbu kõigest, mida Frederik tahab. Ta on nii kergesti ärrituv. Oh, kui kiire tal on. Et ta küll viitsib, mõtlen ma. Aga ma ei usu siiski, et Frederik oleks märganud, kuidas asjalood on. Et see on mõttetus. Seda ta ei aima.

Nojah. Võib-olla aimab ka. Sellepärast ta rabelebki ringi nagu kärbes pudelis.

Ei, minu meelest ta ei märka seda. Või siis märkab kui mingit rahutust. Aga saad sa aru, sellepärast, et ta ikkagi kõigesse usub, näib mulle, et ta on elus rohkem väärt kui mina. Isegi kui ... Ei, ma ei taha tema kohta midagi öelda. Ta on ju poisike, väike poiss, Johannes. Tal on mingit ema tarvis. Ma ei mõtle enam kunagi tema juurest ära minna. Kas see poleks samuti mõttetu? Ja ma käin siin ja pean maja ja vaatan tüdrukute järele ning arvan, et olen nende vastu lahke. Aga selles kõiges on midagi mõttetut. Kuid sama oleks ka ... Jah, seda sa ei mõista, aga minu meelest on mõttetu ka sellest loobuda, midagi muuta. Ma tõusen hommikul üles. See ei puutu minusse. Ma vaatan maja järele, kastan lilli, kuulan, kas keegi parte ja hanesid taga ei aja. See ei puutu minusse. Ma suudlen Frederikki. Üks teine suudleb mind. See ei puutu minusse.

Isegi siis mitte, kui sa uue kleidi saad, mu neid?

Va tobuke! Jah, seda küll. Ainult kui keegi väheke tähele paneb, kas see mulle istub. Niiviisi on võib-olla ka muude asjadega. Oh, küllap on peaaegu kõik, mis ma rääkisin, vale.

Eks kõik võib ka natuke minusse puutuda. Just praegusel hetkel. Aga mitte sisimas.

Kas mina ei puutu sinusse?

Puutud küll. Suudle mind.

Kuid sisimas järelikult mitte?

Johannes, kui sa asja üle õieti järele mõtled, kas sulle ei tundu see siis mõttetu, et me siin lamame, sina ja mina? Mis sellest tuleb? Sa ei mõtle ju sellega midagi. Ja me olime nii kaua oodanud. Mulle tundub, et me olime oodanud nii kohutavalt kaua. Aga selles oli võib-olla oma mõte. Jah, rohkem ei tea ma midagi. Ja äkitselt seisad sa täna siin. Püss kaasas. Sa lähed jahile, ütled sa. Jahile! Ma teadsin kohe, milles asi oli.

Ma kavatsesin ainult välja minna neppe vaatama, Rigmor. Muud midagi. Siis astusin sisse. Ja siin seisid sina ja muutusid kenaks.

Võib-olla muutub naine kenaks, kui mees on pöörane. Ja sina olid pöörane.

Jah, sa oled kena.

Kallis, kallis sõber.

Lakas käib vist keegi?

Tüdruk läks sinna sibulaid tooma. Siia ei tule keegi. Peaegi on külalistetuba alati lukus. Ja nad ei näinud, et me üles tulime.

Oled sa selles kindel?

Kas sellest oli siis midagi?

Ei, kui sina niiviisi ütled.

Johannes, nüüd pead sa vastama teisele küsimusele. Oo, mul on hea meel, et ma olen sinuga. Me oleme hirmus kaua oodanud. Sa jäid peaaegu vööraks. Kuid sa ei võta seda tõsiselt, ei sõber. Ei võta.

Võtan küll. Kõike, mida ma teen, võtan ma tõsiselt. Kõik kantakse protokolli. Jäetakse meelde. Pöördub tagasi.

See on kohutav, aga sa ei võta seda ise tõsiselt.

Võtan küll, ma ju räägin.

Johannes, sellest ei saa ju õnnetust tulla, nii tõsine asi see ei ole. Inimestele, kes seda tõeliselt võtavad, võib sellest õnnetus tulla. Aga vahest võib ka midagi tõelist ja tugevat tulla.

Kes ütleb, et sellest ei või õnnetus tulla?

Mina, Johannes. See on ju lihtsalt ikka seesama. Ja see on mõttetu. Frederik ei näe midagi. Ja kui ta millegi jälile saab või mina talle seda ütlen, siis leiab ta ühel päeval midagi, mida taga nutta, ja on pisut õelutsev ning praalib oma

naisteskäimistega. Frederik ei julge armukade ja meeletu olla. Talle on kõige ülem põhiseadus, et inimene peab olema vabameelne. Ja sina! Pole õigus, et sa seda tõeliselt võtad.

Ole vait, Rigmor! Kui sa selle jutu uuesti üles võtad, siis ma lähen alla ja põrutan endale ühe laengutäie number kuus haavleid kõhtu. Aga kõigepealt lasen Pigro maha. Siis võib siin mutimullahunnikus tekkida legend tõsisest mehest.

Johannes, Johannes! Heida pikali.

Te tahate tõesti tõendeid, kehalisi tõendeid. Sõnast üksi ei piisa. Teadmisest ei piisa. Ei, kui sa tahad midagi saavutada, siis pead suutma minna ja petta oma naiivset sõpra, kes on sulle peaaegu poja eest.

Minu meelest sul ei sobi Annemari vastu nii õel olla, Johannes.

Minu arvates ma tema nime ise ei nimetanud. Muide, see lugu on möödas. Ühe suletõmbega lõpetatud. Niiviisi tehakse nüüdsel ajal. Aga et mina seda siin tõsiselt ei võta, sellest ma aru ei saa. Nojah, seda võiks ehk ka huumoriks nimetada. Aga vaata, poole tunni eest olin ma tõesti sunnitud taipama, et olin mängu kaotanud.

Johannes, meie kahekesi võime rääkida kõigest. Ma teadsin, et ta ei ole sinu vastu ükskõikne. Ma andsin ta eile tantsu ajal sulle. Lahutasin ta sellest teisest ära.

Ah soo.

Ma ei oleks seda iialgi teha suutnud, kui sa ei oleks minuga niiviisi rääkinud. Ma ületasin iseennast.

See oli ilus. Kuid sa ei saanud järelikult asjast aru. Sa ei taibanud, et säärases ebavõrdses olukorras ei saa petta. Et mees võib armastada ranget üleastumatut reeglit. Et ta hiljem võib armastada ka oma kaotuse puhtust. Jah, ma olin kindlameelne tinasõdur ja jätsin kõik võimalused kasutamata, et mitte oma sõpra solvata. Ma kaotasin, aga ma lahkusin, kaasas kaotuse särav aare. Ma olin jõudnud oma noorusaastatega võrreldes kaugele, tundus mulle. Jah, ma olin luuaga pühitud ja ehitatud. Ja mis siis sai? Pool tundi hiljem on see kindlameelne juba teise sõbra naisega voodis. Mida sina niisugustest põhimõtetest arvad? Kas sulle ei tundu, et maa kõigub veidi. Kord hõljume üleval lainete harjal, kord põhja viib meid peadpööritav sööst.

Aga siis ei võta sa seda ikkagi tõsiselt, nii nagu mina mõtlen, Johannes. Siis sa mind ikkagi ei mõista.

Võib-olla, mu neid. Kuid sa oled nii mõtlev; mina ei viitsi mõelda.

Sa pead mind ära kuulama, pead. Jah, sul tuleb mõista, et

sa oled midagi ära rikkunud, Johannes. Ma igatsesin seda, et sa tuleksid. Aga kui ma nüüd üksi jään, muutub kõik mulle tõsiselt mõttetuks. Kõik läheb sellest halvemaks, et sa eile õhtul minuga niiviisi rääkisid. Me seisime palkonil ja sa jutustasid mulle midagi. Tegid seda nii, nagu tähendaksin ma sulle väga vähe. Sa vajasid kedagi, kellele midagi usaldada, ja sa olid valinud minu. Sa aitasid mind sellega. Ma avastasin, et minus on võib-olla siiski veel midagi elavat. Tead, mida ma pärast mõtlesin? Ma mõtlesin: Sa võid veel otsast alustada küll, kui keegi ainult sinusse usub. Nüüd alustad sa otsast, mõtlesin ma. Aga Johannes, kuhu on jäänud see eileõhtune tore tunne? Ma ei suuda seda elavat endas enam leida. Sa ei tulnud selleks, et hea olla. Sa tulid, et leida partner, keda sa võiksid meeletuks ajada. Sa olid meeletu ja tige.

Jah, olin küll.

Ma ei olnud sind sellisena oodanud. Igatahes mitte eilse järel. Aga ma olin sind oodanud. Teadsin eile õhtul, kui need kaks koju läksid, et sa oled kaotanud. Ma ootasin sind. Ma ootasin, et sa tuled muret kurtma.

Mõtled, et ma nutan kolme ööri taga?

Oleksid sa ometi kurtma tulnud!

Sul ei tule ometi pähe öelda: Vaeseke! Seda ma hästi välja ei kannata. Pealegi oled sa kena! Kaalud tuhat teist üles, mu kenake!

Kallim! Ma olen sind aina oodanud. Ma ei saa sinna midagi parata, kui sa niiviisi tuled. Aga see on mõttetu, mu sõber, mõttetu, mõttetu, mõttetu. Ma ei kujuta endast sinule midagi tõsist. Eile ma arvasin midagi muud. Sa oled eilse ära rikkunud. Midagi elavat purustanud. Ma ei saa sinna midagi parata. Aga see on mõttetu. Sa oled selle valeks muutnud. Sa oled sinuit tige ja meeletu.

Jah, kena haldjaproua! Armas, kaeblev nõid. Olen jah, tige olen ma küll. Ja sina oled nõid ja mina olen kuri, ja me võime koos nõiasabatit pidada. Sa ju tead, kuidas nõiad ja vanakurat üheskoos mängisid. Niiviisi on nad kunagi kevaditi Lähikünkal mänginud. Mängime meiegi!

Lase mind lahti, Johannes.

Seda sa siis ka ei taha.

Lase lahti! Ma ei tea, mida ma enesega pärast teen.

Nii on sinult magusam.

Lase lahti. Sest ma olen sind kogu aeg armastanud.

Ah soo.

Sa poleks pidanud seda teada saama.

Ära nuta. Jäta järele.

Johannes, ma poleks kunagi tohtinud seda öelda.

Jah, mu sõber.

Ma olen öelnud seda sadu kordi. Telefonis ja igal pool. Ma armastan sind. Et varjata, et see on tõsi.

Jah.

Sest kui see välja oli öeldud, siis oli ta olemas. Tõeliselt. Sama viisi, ikka sama viisi ei saa see enam edasi kesta. Siis võib sellest õnnetus tulla. Siis pean ma valiku tegema, Johannes.

Jah.

Siis ei saa me ju nii räpased olla ja üheskoos pimedaid nurgataguseid otsida ja sealt jälle välja tulla ja teha, nagu poleks midagi juhtunud, eks ole.

Ega vist.

Millele sa mõtled?

Kui ma pean humoorikas olema, siis mõtlen ma sellele, kuidas saaks iseendale jalaga tagumikku anda, et ma koolist välja lendaksin. Mulle tundub, et ma sinna hästi ei kõlba.

Aga eile sa ütlesid, et klassituba oli sulle end otsekui avanud?

Seegi on tõsi, Rigmor. Ja pealegi konstrueerisin ma eile teatava teooria, terve maailmavaate, mille järgi edasi elada. Jah, ma tahtsin valida südame mässu ootamise. Ja kas see ei olnud õige? Oli paraku küll, kuid niisugusel viisil, et minu teooria oli sellegipoolest mäda. Mitte midagi polnud võimalik ette näha, ma olin loopida otsekui leht tuules. Mul ei ole väljapaistvaid kasvatajavõimeid. Kas asi on, vanamoeliselt öeldes, selles, et ma olen oma ligimese naist himustanud? Minu silmis mitte. Halvem on see, et ma tegin seda kellegi pahandamiseks, millegi purustamiseks.

Sa ütlesid ennist, et usud jumalasse. Kas ei olnud siis jõle seda nüüd öelda?

Ei, see sobis siia.

Seda ma ei mõista, Johannes. Ma ei julge suurtes küsimustes, rahu ja sõja ja elu mõtte asjus kaasa rääkida. Mul on üksnes minu enda elu. Ja ma olen tegelikult kogu aeg hästi elanud, kuid sellegipoolest on mu elu mõttetuks muutunud. Kuidas saab siis veel jumalasse uskuda?

Peab uskuma. Kui jõuad mõttetuse äärmise piirini, siis hakkad nägema, et kõik on võitlustander, kus tapleb kaks jõudu. Ja eikellegimaad ei ole olemas.

Natukese aja pärast olin ma, püss seljas, Pigroga teel Risene metsa. Me läksime rada pidi, mis jääb Liivakünkast põhja poole, viies Rannanurmedest väheke kõrgemalt mööda.

Ülal sõudsid rasked pilved, suured ja kandilised otsekui plokid, puhas, pestud taevas nende vahel värske ja helendav. Puhus üsna tugev tuul, aga lumelörtsi enam ei olnud. Meri oli taamal hallipäine, just nagu oleks sealt äsja Leviatan läbi ujunud. Ma arvasin kuulvat ühes sädelevas lainelaksatuses meriski häält, aga näha linde ei olnud. Tumedal aasal, kust kogu jää oli vihmaga ära sulanud, tuiskas ringi neli-viis kiivitajat. Nägin üle rohuvalli veeremas paari heledat palli; siis tõusid nad õhku, väike salk liivatülle. Tuule sai tiibade alla ka salk teisi, võhritses siia-sinna, tegi nurmede kohal sihinal tiiru. Suure salga eesotsas olid mõned rüüdid, ülejäänud olid liivatüllid ja rislad, ja rislade valged kõhud välgatasid, kui nad end pöörasid.

Risene metsa olid peatuma jäänud mõned ülelennul vainurästad, ja kui me puude vahelt läbi tulime, võttis Pigro juba esimeses jahipaigas seisaku. Ma lasksin koeral edasi minna, ja otse tema nina ees tõusis üks lind õhku, kadudes kiirete tiivalöökidega puude vahele. Pigro piilus silmanurgast minu poole, küllap sellepärast, et ma polnud lasknud. Kuid ma murdsin püssi lahti, võtsin padrunid välja ja riputasin laskeriista kuivale oksale.

Ma jooksin randa mööda tagasi, ja koer sörkis, saba sorus, mulle järele. Sellest ei suutnud Pigro aru saada.

Piki Rannanurmi Haldjaaiast mööda oli oma kilomeeter maad. Ma jooksin kogu tee, ja see võttis mu kõvasti hingeldama. Siis olime Neemel väljas. Ma jooksin üle kalakuivatusplatsi köögi uksest sisse, läksin edasi. Rigmor oli toas ja sorteeris pesu.

Jäta see . . .! ütlesin ma. Tee kähku! . . . Kummisaapad, paliful Tee kähku!

Ma ootasin kuivatusplatsil, kuni ta välja tuli. Ta oli heleda rätiku tihedalt ümber juuste sidunud, see tegi tema pea väikeseks ja ilusaks. Kuid jumet tal näos ei olnud.

Tule nüüd, ütlesin ma. On tarvis kiiret kõndi teha.

Ma lasksin ees sörki. Ei, nüüd oli Pigro ees, tükk maad eespool.

Ma pöördusin ja vaatasin tagasi. Oo, ta tuli jooksuga tagant järele, nähes jumala eest välja, just nagu ootaks ta, et saab mõnda laipa näha.

Ma aeglustasin väheke jooksu ja ütlesin: Ei, ega midagi lahti ei ole, Rigmor. Ma arvasin, et sa taipad. Nepp on kohale jõudnud! On ikkagi kohale jõudnud, pagana pihta. Ma ei hakanud laskma. Sinu pärast. Sina pead kaasas olema. Ei, nojah, võib-olla võime asja rahulikumalt võtta. Mis kell on?

Natuke poole kuuest puudu. Jah, meil on ehk veel oma pool tundi valget aega. Kui hämardub, siis läheb metsas raskeks. Aga saame hakkama. Jah, mida sina selle kohta ütled?

Ta sammus, näol kerge viril naeratus.

Kallis, ütlesin ma, ära nüüd selle pärast nukrutse, mis me rääkisime. Jah, see oli muidugi külm ja kõle jutt. Mu neid, küllap kõik läheb hästi. Jah, peab minema. See on hea märk, saad aru. Et nepp on kohale jõudnud! Omamoodi taevamärk! Jah, muiga pealegi. See on selgelt hea märk. Ja meie peame teineteist aitama, peame. Ma võin sulle nii mõndagi õpetada. See jätab neetult kehkleva mulje, aga on õige, ma olen teiste meelest tark inimene. Küll me leiame viisi, kuidas sa otsast alustada saad. Sa pead midagi korda saatma, looma, seda sa ju igatsed. Küll sa selleni jõuad. Pagan võtaks, sa ei tohi lihtsalt niiviisi sõjajärgne inimene olla ja kõike mõttetuks pidada. Jah, ma olen ise suur idioot. Ma tean, ma tean seda. Tule nüüd! Me ei või aega viita! Vaata sinna! Neid heledaid kive, mis seal veerevad. Need on liivatüllid. Nüüd tõusevad nad õhku. Jah, kevad on käes, mu sõber. Jah, ma ei tea, mis meist kahest saab. Ma ei tea, mis saab sinust ja minust. Need teravate tiivanukkidega on rislad! Ja need suured musta pea ja rinnaga poisid on meriharakad. Seisavad ja vahivad otsekui madrused Tivoli ees. Jah, ma ei tea, mis meist kahest saab, ei tea. Aga võib-olla on see valest otsast mõtlema hakkamine. Halb harjumus võib-olla. Kogu meie hurmav uuem tsivilisatsioon rajaneb õnne mõistel, teda paneb liikuma õnnejaht. Võib-olla peaks valima rangema reegli, rangema seaduse. Jah, kust mina tean. Rigmor, ma ei tea mitte midagi. Ma ei tea kindlalt, mis saab sinust ja minust, aga ma kardan, et meid ootab palju nukraid tunde, palju kibedaid öid. Kas sa märkasid välgatust, säratust, kui nad õhus pöörde tegid? Need on rislad, kes on alles talisulestikus. Nad rändavad edasi. Vaata neid seal! Need on teised rislad, kõhu all mustad laigud; need on Liivasaare rislad, need jäävad siia! Mu neid, ma ei tea, mis meist kahest saab. Ma võin sind aidata ja sulle nõu anda, kui sa midagi kasulikku hakkad tegema. Aga see peab olema täitsa sinu tahte otsustada, mis meist kahest saab; mina selleks ei kõlba, ma muutun isemeelseks ja salakavalaks. Vaata neid valgete täppidega linde, kes seal üle vee lendavad. Aulid. Vahetavad ainult asukohta. Mõne nädala pärast lendavad nad kaugele põhja! Mis mõte on olemisel? Jah, võib ju osta hulga valmis seletusi ja dogmasid. Ei kõlba! Jah, see võib tunduda mõttetuna, jah, võib tunduda, nagu oleks kuri ja purustav oleluse tõeline printsiip. Pea

natuke kinni! Ma pidin sind korra suudlema. Pidin. Mis sellest kõigest siis saab, Rigmor? Mis ma nüüd ütlesingi? Jah, kuri ei ole oleluse ainuke printsiip. Iga enesega vastuolus riik jääb tühjaks. Kui kuri oleks ainuvalitsev, siis oleks ta iseenesega vastuolus ja läheks hukka. Headus on ju olemas! Käsitamatult head teod! On ju! Soojus ja puhtus ja valgus! Nad on inimestes olemas. Mu neid, mul oleks tahtmine sind alasti võtta. Jah, mul on see tahtmine. Ma tunnen end praegu väga tugevana. Aga mitte riideid ei taha ma sinult ära võtta. Ka mitte aastaid. Vaid sinu kahtlused, sinu vastikustunde, sinu eksimused, sinu hoolimatu ellusuhtumise, sinu hirmu inimeste ees. Ja näe, siin minu kõrval käib tore, hea tüdruk, tüdruk, kes annab valgust, kena tüdruk, nagu sa tõesti oled.

Ta haaras minust ägedalt kinni ja hakkas nutma. Ja ma läksin hirmus kohmetuks.

Ära pane mind tähelegi, ütlesin ma. Ma räägin niisama tühja, kust tuul, sealt meel. Aga see tuleb nepist. Ja ma mõtlesin iga sõna tõsiselt.

Kas sa meie pärast nutta ei suuda? küsis ta.

Ei, ütlesin ma. Ei suuda.

Kui me metsatukka jõudsime, kuhu ma oma püssi olin riputanud, sidusin ma Pigro kaelarihma külge väikese kellukese, pistsin padrunid rauda ja andsin Rigmorile nõu hoida minu selja taha. Ennist nähtud nepp oli viimase hetkeni maha istuma jäänud, seepärast võis juhtuda, et me näeme lindu maapinnal. Ta küsis mult, kas ma kavatsen linnu maha lasta ja mida tähendab «istuma jääma».

Lugupidamisest iseenese vastu ei lasta kunagi maas istuvat neppi, ütlesin ma. Ma ei ole ka iial auahne olnud ja neid palju laskenud. Ja kas teeme nii, et ma lasen esimesel ära minna? Kui ta õhku tõuseb, siis pane lindu tähele, kui ta metsa kohal viivu otsekui paigal seisab. Aga et ta viimase hetkeni istuma jääb? See tähendab, et koer ja kütt võivad talle väga lähedale tulla, enne kui ta õhku tõuseb. Ja nepid on väga saladuslikud. Mõnikord on nad kärmed lendu tõusma, ja siis on nad kõik niisugused. Ja vastupidi. Kuid miks, seda ei tea vist keegi.

Me hakkasime edasi liikuma väikese metsa idaservast. Pigro jooksis enesekindlalt ja paraja kiirusega esimeste nepikohtade poole, mida ta tundis minust paremini. Üks oli siinsamas tammevõsas niiske välu ürsbruses. Aga ma kuulsin kellukese järgi, et seal ei olnud kedagi. Pigro jooksis lõuna suunas sõnajalga kasvanud rõske laigu poole. Me tulime vaevaliselt järele. Risene ei ole sugugi eeskujulik mets, talu-

del on seal ammusest ajast langid ja sõja ajal raiuti palju, kuid plaanipäratult. Seal on lopsakas alustaimestik, ronitaimi, põõsaid, väikesi puid, ja nende kohal kõrguvad seenetanud, mügarike ja harevil okstega puud. Risene on kohati labürinditaoline laas, hulkujale nõiduslik paik.

Pigro liikus aeglaselt edasi. Linde ei olnud ikka veel näha. Rigmor tuli minu kannul järele. Paar korda, kui ma ümber pöörasin, jäi ta seisma ja vaatas selja taha, just nagu arvates, et keegi kõnnib meil järel.

Nepist polnud varjugi selles metsa osas, kus nad harilikult meeleldi peatuvad. Ma kaldusin juba arvama, et see ennist nähtud lind oli olnud lihtsalt meelepete. Või üksik eksikülaline, kes väsimusest siia peatuma oli jäänud.

Tuul oli olnud hommikust peale edelast, oli tulnud lõrtsi ja hooti lund. Kui eeldada, et nepid olid hommikul lumesajuga peatuma jäänud, siis oleks tulnud neid metsas pigem kusagilt mujalt otsida. Ma kutsusin Pigro enda juurde, me tulime metsast välja ja läksime mööda kanarbikunõmme läänepoolsesse, tuulisesse serva, kus madalad puuigerikud seisid otsekui suuri kotte kandvad mehed.

Me rajasime endale teed läbi okkalise vaarikavõsa. Pigro oli võpsikust väljas. Siis jäin ma korraks vaikselt seisma ja kuulatasin. Kelluke vaikis. Tuul sahises meie pea kohal puuvõrades. Sabrikud sulgesid väljavaate, nii et läänes me merd ei näinud. Aga õhu järgi oli näha, et päike oli juba looja läinud. Asjade ümber tekib külm rahu ja nende ning meie vahele sigineb midagi saladuslikku. Rigmori silmad olid suurteks ja tumedateks muutunud. Ma tõmbasin teda ettevaatlikult endaga kaasa. Peatusin väheke. Mulle tundus, et kuulsin kellukese tilksatust. Kui see õige oleks, siis oleks Pigro geenius. Ma hiilisin mööda paarist noorest köökus pöökpuust, millel oli tihedalt vanu lehti küljes. Pigro seisis natuke maad vanast haokoost, mille ees oli kuivanud kulu. Lindu ma ei näinud.

Vaata nüüd Pigrot, sosistasin ma. Koer hakkas linnust kaarega mööda hiilima, tõmbus siis pikkamisi eemale ja hiilis hääletult kõrvale. Natukese aja pärast askeldas ta teisel pool haokubu. Me tulime lähemale.

Näed sa suurt seenetanud oksa. Just selle all ta istubki. Kas sa silma näed?

Jah, sosistas ta. Tume, otsekui huljuv silm vaatas meile ainiti otsa.

Lase tal ära lennata, sosistas ta. Ma vilistasin tasa, ja Pigro hakkas edasi liikuma.

Nepp tõusis niisuguse sabinaga õhku, et Rigmor kahmas mul käsivarrest kinni. Lind jäi meie pea kohal viivuks just nagu rippuma, siis lendas ta puude vahel minema, pöörase kiiruga, lühikeste tiivalöökidega. Ta tuli eemal tihedate puuvõrade kohal nähtavale, ja siis paistis taeva taustal silmapilguks linnu pikk nokk, tiivad otsekui mantel selga heidetud. Läinud.

Kui kummaliselt vaikne nüüd on, ütles Rigmor.

Mis Pigro arvab? ütlesin ma. Siin võib ehk teine veel istuda?

Ja sinu meelest peaksime selle maha laskma?

Ma hakkan ebausklikuks muutuma, ütlesin ma. Mulle tundub, et paljugi sõltub sellest, kas sa täna nepi saad või mitte. Aga sellega on kiire.

Jah, õhk muutus otsekui teraliseks, ja minut minuti järel ma läksin ja kuulsin pidevalt kellukese helinat, olin väheke rahutu. Viimaks jäi Pigro seisma, ja me jõudsime kohale. Seal olid suured puud, madalalt okslikud, nii et lasta oli raske. Hämarus oli metsas juba silmanähtav. Pigro seisis millegi lähedal, mis kuhtuvas valguses meenutas mingit sepistatud vasest koluhunnikut. Vanad sõnajalad. Koer tõmbus jälle eemale.

Näed sa midagi? sosistasin ma.

Jah, ütles ta. Ta nihutab ennast. Sinnapoole.

Ma ei näinud midagi, kuid lasksin Pigrol edasi minna. Nepp vuhises üles rohkem läänes, kui ma olin oodanud. Metsiku hooga ülesviskunud vari. Lask hea õnne peale. Järsk vaikus.

Kas tema karjataski nii kummaliselt?

Jah, ta kukkus metsa maha. On surnud. Pigro leiab ta varsti üles.

Kuulsime, kuidas koer eemal otsis. Läksime tema suunas edasi, Johannes, ütles ta. Mina arvan ka, et ma suudan.

Mida sa suudad, mu sõber?

Alustada, ütles ta.

Natukese aja pärast tuli koer, nepp suus. Ma võtsin linnu kätte ja patsutasin koera.

Kui soe ta on, ütles Rigmor.

Võta endale, ütlesin ma. See tähendab meie vahel kokkulepet. Vaata teda homme hommikul. Täna on juba liiga pimedaks läinud.

Kunagi aprillikuus.

Pigro on surnud. Surnud jah. Nüüd on jäänud ainult jumal, kelle peale loota.

Ma ei tea, millest see tuli, aga koer jäi tõbiseks ja tema karv kärbus. Ma sorisin raamatuis ja tohterdasin teda. Aga asi läks aina allamäge. Ma kahetsesin, et saarele polnud õigel ajal loomaarsti toodud. Kuid nüüd nägin, et koeral on lõpp käes. Siis läksime viimasele jahiretkele, kuigi hooaeg oli juba läbi. Me läksime otse Bødvari krundi peale ja ajasime väikese Tomi põldpüüd üles.

Jah, väike Tom ei saanudki ju püüsid näha, mida ma talle olin lubanud. Sellest ma ei ole rääkinudki, Natanael. Annemari võttis Tomi kaasa. Viis saarelt minema. Insenerile meeldis poiss ja ta oli lahkesti valmis talle kasuisaks hakkama. Ning Oluf ütles selle peale jah ja aamen. Kas on võimalik sellest õieti aru saada? Jah, Oluf talitas muidugi poisi suhtes õigesti, kui ta jah ütles. Aga ma ei ole kindel, kas mina oleksin õigesti talitanud.

Pigro lebas kastis ja oli omadega läbi. Siis võtsin ma seinalt jahikoti. Viskasin rihmaga üle õla. Sa oleksid teda nägema pidanud. Tema tuhme ja vesitsevaid silmi! Talle tulid silmadesse otsekui väikesed koerakutsikad. Ma võtsin jahipüssi seinalt maha. Vaatasin laskeriista põhjalikult üle. Tõstsin ta üles ja vaatasin läbi ühe raua. Vindiga raua. Ma olin selle läbi tõmmanud, ja kui ma temast vastu valgust läbi vaatasin, siis oli ta hele nagu taevas. Ma valisin hoolikalt kaks padrunit, puhastasin kuulide nikkelpõhjad ära ja pistsin ühe padruni magasini. Sa oleksid pidanud Pigrot nägema. Nüüd tõusis ta üles. Liputas rasket saba, nii hästi kui suutis. Me läksime pikkamisi aiast läbi üle tee paksu rohu sisse. Kõikuv Pigro ei teinud põllul pikki jooksuretki. Ta sattus peaaegu kohe lindude peale. Kaks vana püüd ja pesakond lennuvõimelisi noori tõusis õhku ja lendas hobusetiigi poole. Siis ma taipasin, et Pigro nina ei võta enam. Ma kandsin koera tiigi äärde. Otsisin ettevaatlikult linnuparve taga, kuni silmasin üht emalindu. Käskisin siis Pigrol seista. Ma ei tea, kas ta nende lõhna tundis, aga ta tõmbus pikkamisi trammi ja seisis ilusti. Siis käskisin tal minna. Tal käisid jalad risti all. Mina sammusin eemal kõrval. Linnud tõusid õhku, ja ma lasksin. Nii langes Pigro.

Hiljem ei ole ma enam jahil käinud. Tülikas on kutsikat

muretseda ja teda välja õpetada. Ja isegi kui sul veab ja sa ei tõmba tühja loosi, ei ole see ju ikkagi Pigro.

Nojah, ta oli kõigest koer.

Võib-olla ei ole mul ka jahilkäimiseks enam raha. See on ikkagi luksus, maksab üksjagu, ja ma ei müünud ju kunagi saaki ära, vaid ennemini kinkisin kellelegi. Jah, see oli muidugi luksus. Kui sul on suuremad kohustused kui varemalt ja majas on rohkem inimesi ning me peame kolmekesi ühest palgast ära elama, siis see ei lähe. Hea majandusmees ei ole ma kunagi olnud. Pisut võlga oli mul ennegi, nüüd olen veel suuremates võlgades. Oli ju tarvis muretseda mööblit, voodiriideid ja muud tubade jaoks, mis varemalt tühjad seisid. Jutu järgi ei saanud ka ükski naine nende riistadega süüa teha, mis mul köögis seisid. Jah, lühidalt öeldes.

See oli möödunud aasta juulikuus, kui ma Pigro maha lasksin. Juulikuus kunagi sel ajal, kui Bødvar oli oma odra juba ära lõiganud. Hiljem ei ole ma jahil käinud. Jah, tegelikult ei ole ma jahil käinud sestsaadik, kui ma möödunud aastal Rigmorile nepi lasksin. See oli märtsikuus. Sellest on varsti kolmteist kuud möödas. Ja mina olen ikka sama tark.

Võib-olla sulle ei meeldi säärased rohkem kui aastapikkused, kolmeteistkümnekuised hüpped, Natanael. Aga siis pean ma sulle parem üles tunnistama, et kõik, mis ma siia kaduvaisse kladedesse üles kirjutasin, jah, kõik, mis ma sulle olen jutustanud, olen ma alles hiljaaegu üles kirjutanud. Aasta hiljem, kui see juhtus. Alles nüüd. Tõsi küll, ma hakkasin värskemaid sündmusi üles tähendama möödunud aasta kolmeteistkümnendal märtsil. Sel päeval, kui meil oli udu ja me arvasime, et jää hakkab minema, ja ma kuulsin lapsi jää peal kisavat. Aga tookord kirjutasin ma ainult esimesed nukrad leheküljed. Ma jätsin pooleli, kui ma tol päeval randa läksin lapsi vaatama. Ma ei saanud tookord rahu, et jätkata. Ja ei suutnud ka. Niivilsi olen ma sind siis ninapidi vedanud, Natanael. Ja võib-olla olen ma nendes vihikutes sellepärast iga leheküljе ülaserva kirjutanud sõna «valetaja».

Teisest küljest oli võib-olla hädavajalik sulle kärbseid pähe ajada, et kõike seda jutustati kohe pärast nende sündmuste toimumist. Muidu ei oleks ma suutnud seda sulle lähedaseks teha ega jutustuses elu liikumist esile kutsuda. Jah, võib-olla ei oleks ma suutnudki rääkida oma koerast, lindudest ja jahist, kui mul ei oleks seda väikest musta saladust olnud: et Pigro oli surnud.

Jah, mul võib olla teisigi põhjusi, miks ma ennast valetajaks kutsun.

Millest me nüüd õieti alustasimegi? Ma nimetasin ennist Olufit ja väikest Tomi. Võib-olla ei olnud Olufil siiski nii kerge poisist loobuda, kui paistis. Ise ei ole ta selle kohta ilal ühtegi sõna lausunud. Aga ma olen taibanud seda tema ema järgi. Tema meenutab Annemarid vihaga. Ta ei näita seda iseäranis tihti välja, ja ma ei taha seda ka väiklaseks vihaks nimetada. Ta võib tüdrukut mõne asja eest isegi kiita. Aga ei ole siiski raske taibata, et Olufi ema on Annemari hukka mõistnud, ja teda ei mõisteta enam kunagi õigeks. Vananeva naise meelest on Annemari valatud ebapuhtast metallist. Ta on tänapäeva õnneinimene, tüdruk õnneunistusega; ta otsis õnne, ja seda Marie põlgab. Olufi ema on seaduseinimene, tema otsib seadust nagu tema esiisadki. Ja et Annemari väikese Tomi saarelt endaga kaasa viis, see on andestamatu. Tom oli Marie suguvõsast. Aga et Oluf sellel sündida laskis ning jah ja aamen ütles, seda Marie ei tea või teeb, nagu ei teaks. Jah, kui Olufi emal viha välja lööb, siis meenutab see mulle suure rändrahnu murdepinda, ja see ei muutu kunagi.

Ma arvan, et Oluf tundis väikese Tomi järele rohkem puudust, kui see välja paistis. Ta armastab väikesi lapsi, seda on näha, kui ta kooli sisse astub. Oluf ei karda seda enam ka nii väga välja näidata. Ta on muutunud. Kerglast natuuri ei saa temast küll iialgi. Aga see, et tal Annemariga asjad luhta läksid, mõjus temasse vist vabastavalt. Need kaks naist pidid ta äärepealt ära lämmatama. Ja ta kaotas eneseusu. See juhtus nähtavasti sel ajal, kui ta Nielsiga merele läks ja Niels ära uppus. Ma mäletan seda. Ma seisin koos nendega muuli ääres, enne kui nad välja sõitsid. Oluf vaatas rahutut merd, ja tema silmis oli hullumeelne helk. Siis ma mõistsin teda. Ta on neist kahest naisest ja omaenda kahtlustest lämbumas, mõtlesin ma, tal on tarvis surmaga jõudu mõõta. Kui Oluf sellega toime tuleb, saab temast mees. Ja siis ma õrritasin teda. Kuid võib-olla oli mul sisimas hoopis teine mõte varjul? Nielsi unustasin ma ära. Ma unustasin Nielsi sootuks, ja ma läksin nende juurest eemale ning nemad sõitsid purjekaga merele.

Aga Oluf on end kogunud. Ja kui ta kutriga Liivasaare all ankrus on, astub ta tihti meie poole sisse. Siis tahab ta alati põngerjaga mängida. Ja saab alati loa.

Põngerjas röögib toas alatasa. Ta on röökinud kogu aja, mis ma siin olen istunud ja kirjutanud. Mulle on tema tuppa minek ja temaga mängimine ja tema rahustamine keelatud. Minule on see keelatud. Kui ma seda teen, siis ei saa iialgi rahu, ütleb Autoriteet. Poiss on seltskonnast ära hellitatud,

öeldakse, ja nüüd tuleb teda tõesti kasvatama hakata. Ta peab end välja karjuma. Lõuna ajal magama õppima. Jajah, kui sa alles nii väike oled, siis on palju ebameeldivusi.

Ma istun klassitoas. Lapsed on paari tunni eest koju läinud. Päike paistab istandiku taga ja majakas näeb välja otsekui tuleleek. Ilus päev. Kevad on täies nooruses. Vähem kui nädal aega tagasi oli meil kohutav maru. Kevad nuuksus ja nuttis ning meri möllas nii metsikult nagu tol plekilisel ja raevukal aprillipäeval aastate eest, kui Niels ära uppus.

Siin klassitoas on lilled. Kukeharjad, varsakabjad, kivirikud ja teised. Nad seisavad igaüks oma väikeses klaasis kappidel ja riiulitel klassitoa tagumises otsas. Siis on värvid tumedate seinte taustal näha. Mul oli suuri raskusi, et väikesed klaasid toast kapist, kus õevases korras seisavad nüüd minu vaesed klaasnõud ja portselan, salaja välja tuua. Mul on kombeks siin klassitoas alati neid klaase kasutada, aga nüüd on Autoriteet selle peaaegu ära keelanud.

Eelmisel koolipäeval seisid klaasid tema taimedega aknalaual. Siis on neid vastu valgust näha ja lehtede ning varte kaunid vormid hakkavad kõige selgemini silma. Aga kõigepealt seisid nad siin ühe päeva pabermütsikeste all, mida oli tarvis kergitada, kui neid vaadata taheti. Minu vanad narritembud, jah!

Täna käisin väikese klassiga väljas vaatamas, kuidas lilled kasvavad. Sellel jalutuskäigul me taimi ei puutunud. Me alustame sellega, et peame lilledest lugu, ja miks mitte suhtuda võililledesse samasuguse respektiga kui ministrisse? Ma ei ole lasknud väikesel klassil veel ka õisi osadeks lahutada ja tolmukaid lugema hakata. Ma ei tea, kust see tobedus tuleb, et peab alustama sellest, et lõigatakse taimed tükkideks ja loendatakse nende suguorganeid. Süstematiseerimisreligioon! Ei, kõigepealt õpime neid tundma selle järgi, mis nad endale selga on pannud ja välja näitavad. Ja siis saavad nad nime. Lilled, nagu kõik asjad, mis midagi tähendavad, peavad ka keeles kasvama ja seal elavad olema, meie elusse puutuma, enne kui me hakkame tarku mängima, enne kui me hakkame teadust mängima.

Nojah, see oli üks minu kepphobusid.

Kevad kohub väljas. Rand kubiseb lindudest. Praegu on seal koovitajad. Need rändavad varsti edasi, suurem osa neist. Ööd on suured ja rändlinde täis. Ma laman ärkvel ja kuulan neid ning pigistan käsi rusikasse.

Taevas oli mõned päevad saare ümber vahune. Liivasaar oli meresuitsu ja taevaauru mattunud. Vastu mu toa akna-

ruute sihises küngastelt lendliiva. Neem kadus mullatulsu käes silmist. Sa mäletad võib-olla, et minu kuused raiuti maha, nii et nüüd on siit Neemele kõik näha. Kuid Bødvar Bjarke oli kõhuli maas, käed-jalad laiali, ja hoidis oma põlde kinni, mis taheti lausa merre puhuda. Keegi ei olnud mäletamist mööda midagi niisugust läbi elanud, ja kõik arvasid, et kõik on ära rikutud. Siis tuli lärmakas rahe, otsekui oleks üle saare kapanud šokiseisundis ratsaväebrigaad, ja maad küürisid tohutud vihmavalingud. Iial ei olnud midagi niisugust nähtud. Kogu see aeg laulis lõoke. Tormi kühvel paiskas teda eemale. Kuid peagi oli ta taas omal kohal.

Nüüd on vaikne nii taevas kui maa peal.

Päike ulatub nüüd läbi läänepoolse akna mulle kuklasse paistma. Ta teeb paberi laual nii pimestavaks. Siin on viis täiskirjutatud kladet. «Liivasaar 1—5», seisab nende kaane peal. Ma olen siiski saare kirjeldamisega algust teinud, Natanael, ja arvan, et see, mis neis vihikutes seisab, on üsna tõepärane, kuigi eriti palju sellest trükitud raamatus ilmuma ei kõlbaks. Meie väikese saare kohta teadmiste kogumine ja sorteerimine on hilinenud ja suur töö, ning võtab kindlasti palju aastaid, enne kui temast saab soliidne teos, aga see on lihtsalt tore ettevõtmine. Jah, alguses tundus mulle, et see kõik on üksnes edevus, ja seda ta oligi. See oli põgenemine. Pärastpoole näis mulle, et see on minu kohus. Ja hoole ning vaevaga natuke tarkusi kokku koguda on kuidagi puhastav. Võib-olla ma sellepärast olengi sõna «valetaja» sinna kõikjale juurde pannud, kus ma teistes kladedes omaenda elust olen kirjutanud. Sest see, mis ma olen jutustanud, sõuab sinust ja minust mööda just nagu pilverünk taeva all, hajevil ja hüüllimisi, kuna kindlad teadmised on otsekui kivid ja rohuturvas, millel on maa peal oma koht, kuhu nad jäävad.

Ma olen Liivasaare kirjeldusest natuke väljakirjutusi teinud ja need haigele Kajle saatnud. Vahetevahel saan ma temalt väikese kirja. Tema huvi muinasaja vastu ei ole praegu eriti suur, aga see võib tagasi tulla. Kui Kaj ise tagasi tuleb. Siin on tema viimane kiri, ja selles on üks lause, mille üle ma olen üksjagu mõtteid mõlgutanud. Mul ei ole eriti hea olla, kirjutab ta. Muidu ta ei hädalda. Kui ma tal viimati sanatooriumis külas käisin, siis nägi ta natuke parem välja, ja arstid ei ole nähtavasti lootust kaotanud. Siiski olid Kajst peaaegu ainult silmad järel.

Mul ei ole eriti hea olla.

Teistel on hea olla. Nüüd juhtub siis sedagi, et saad mõne kirja. Annemari käest olen neid kolm tükki saanud, kuigi tal

on pea terve ilma asju täis. Jah, Annemaril on nüüd mõttes maailm oma suurte probleemidega. Põhjaliku, kuid kiire järelemõtlemise peale on ta jõudnud täpselt samade vaadeteni, mis on tema suurepärasel mehel. Õnneks. Sellest on juttu kahes kolmandikus kirjadest, ja need osad loen ma kiiruga läbi. Kuid mida ta kirjutab oma kodust, väikesest Tomist, oodatavast lapsest, seda loen ma hoolega. Ma tegin ise algust. Ma teadsin, et olin teda kohutanud, kui ma talle lahkumiskingiks kaelaehte andsin, sest kas ei olnud, nagu kõiks sellega mingi needus kaasas? Hiljem kirjutasin talle ja tema mehele paar sõna Liivasaare elust-olust, meie pisiasjust. Ja Annemari mõistis, et ma olen meelt muutnud, ning vastas ilusa kirjaga, mida ma taskus kaasas kandsin, kuni ta enam ilus ei olnud.

Kuidas meie saarel siis muidu ka elu läheb, mu sõber? Jah, nüüd ehitatakse meil üldsuse rahaga valgmas muul ümber. Kutrid saavad parema peatuspaiga. Frederik on muidugi kõige selle hing, tema teeb midagi kalurite heaks. Aga vaata, nüüd võivad siin ka suuremad alused ankrusse heita ja lubjakivi peale laadida, ütlevad nad. Jajah. Frederik on otsaga kreisinõukokku välja jõudnud, ta esindab siin saarel kogu merd. Neemel juhtub nii mõndagi. Nüüd, kus kuuski enam ei ole, võin ma oma toas istudes seal kõike näha. Ja Neemel on nad samuti puud maha võtnud, need tumedad, kõikevarjavad puud.

Jõnglane on hakanud jälle kisendama. Ma ei julge sinna tuppa minna. Õieti olen ma peremees ainult omaenda toas. Kui Autoriteet end seal näitab, siis ma põrutan peale.

Ma olen palju kordi seda päeva neednud, millal ma palusin Elsal siia koolimajja kolida, et ta siin oma lapse saaks. Mõnikord olen sel põhjusel tekkinud janust ka paar pisarat rüübanud. Üldiselt olen ma ennast vaos hoidnud. Aga kohe selle põldpüüjahi järel vaatasin ma sügavale pudelipõhja.

Laps peab õppima vaikselt lamama. Elna on resoluutne naisterahvas, pean ma ütlema. Ma ei taluks niisugust kamandamist ühegi inimese suust siin maamunal, kui siin poleks teatud põhjust taga. Aga Elna ei mõtle tõesti selle peale, mis võiks sundida mind suud kinni hoidma. Ei, ei mõtle. See on võib-olla samuti pahe.

Aga kindlasti oleks hoopis teine asi, kui tuleks Oluf ja tahaks lapse juurde minna. Einoh, tema võiks. Ei — ma ei hakka Olufi ja Elna kohta mingeid vihjeid tegema, sest ma tunnen end väheke naeruväärsena, vanapoolsena ja eemaletõrjutuna.

Ja mida see kõik maksab, mu härra? Mul ei ole enam raha ühte padrunitki osta, ja millal sa võid endale lohutuseks väikese pitsi konjakit lubada või raamatukaupmehe kataloogi ristikesi teha? Mitte kunagi. Ainult sellepärast, et see väike jõnglane peab seal lamama ja kisendama.

Kuid Oluf on ju mõistlik mees. Muuseas, Olufiga juhtus üks väike lugu, millest ma ei ole rääkinud. See oli möödunud aastal tol märtsiõhtul, kui ma lasksin nepi — nojah, temale. Sind ei olnud sellel jahil kaasas, Natanael, ma arvan. Jah, sa jäid kuidagi eemale tol õhtul kevadpeo aegu, kuigi ma olin nii harjunud sinuga rääkima. Aga Neeme peol rääkisin ma tõsiselt ühe inimesega. Siis sind enam seal ei olnud. Tjah — aga nüüd oled sa jälle siin.

Kui ma tol õhtul pärast nepijahti metsast koju läksin, olin ma üksi. Ma ronisin üles Lähikünka otsa. Pigro kõrval seisin ma kaua künka tipus asuval suurel kivil. Võib-olla pühal kivil, kus on päikest kummardatud. Hommikused päikesekiired tabavad kõigepealt kivi ja ka õhtul peatuvad nad sellel kõige kauem. Või see on vana ohvrikivi, kus kultuslike pidude ajal ohverdati kult või isegi inimene.

Väljas ei olnud veel päris pime, kui ma sinna üles jõudsin. Olid just need minutid päeva loojangul, mida hulkuja hindab niisama kõrgelt kui koidiku imetki. Tead küll, kui maailmaruum sügavalt sinetama lööb ja kõik lähedane on kaugel, samal ajal kui kauge sulle vastu sirutub. Seisad ja vaatad unnevajuvas maailmas ringi, ja kuuled, et tuul teab Brorsoni[1] peast. Nüüd on näha ainult taevasina, nüüd näeb, kuidas süüdatakse esimene võbelev täht. Siis teab jahimees, et ta kuuleb peagi tiibade vihinat. Esimene part. Ja siis jahutab see end vaikuses, kellel on põletav haav. Isegi too, kellel on kahtlus ja uskumatus kogu aeg otsekui hagijad jälil, tunnetab nendel silmapilkudel jumalikku kui enese kohal lasuvat väge.

Pimenes. Kaugel läänekaare pilverünkades põles veel suuri lõkkeid. Meri lamas hämardudes paigal.

See oli esimene kord, kus ma seisin siin Lähikünkal ja teadsin, et mu saatus on alatiseks seotud selle mullakuhjaga meres. Mitte küll juurest võrsununa nagu need, kes on siin sündinud. Aga saare sisse lööduna nagu oda, mis on kaugelt siia heidetud.

Ma seisin ohvrikivil ja mõtlesin: Siin pead sa valima, siin pead sa ohverdama. Rohkem ma ei julgenud vist midagi öelda.

[1] Hans Adolph Brorson (1694—1764) — Taani piiskop ja luuletaja, mitmete tuntud vaimulike laulude autor. — *Tõlk.*

Ma olen liiga vanaks jäänud, et julgeda lubada midagi, mille kohta sa ei tea, kas suudad seda pidada. Ma võin küll jah või ei öelda, kuid mida minusugune inimene peale selle ütleb, on tegelikult juba petmine. Jah või ei. Põgenemine on lõppenud, aga ka unelm on kustunud. Jah, ma võin valida oma saatuse ja ma võin võidelda, kuid kasvada ma ei saa. Ma ei saa iseennast ümber teha, see on ometi teada. Ainult Nööbivalaja võib valada inimese ümber, kui ta tahab. Minu jõuetus ja mu patt on suured, sest ma tajun jumala lähedust üksnes siis, kui ta mind rängalt lööb.

On olemas ka teist tüüpi inimesi, ma tean. On inimvaime, kelles sõna, tegu, tunne mõjub vabastavalt. Nad muutuvad teiseks, löövad haljendama otsekui varjus olnud taimed. Nendes on kasvamist, ja kui nad armastavad, siis nad õitsevad ja kannavad vilja isegi sel juhul, kui nad ei ela õnnelikult. Ma arvan, et see naine, kellele ma olen rohkem kurja teinud kui ühelegi teisele, on niisugune inimene.

Mina ei ole niisugune inimene.

Kummatigi on Liivasaarele mind tarvis, mõtlen ma, sel ajal kui pimedaks läheb. Saare inimesed ei kasva nagu varemalt juba lapsepõlvest peale maa ja suguvõsade mälestustesse avali südamega sisse. Peab olema keegi, kes neile seda kõike õpetab. Olgugi et ta on võõrana tulnud. Võib-olla on heagi, et ta on võõras. Siis oskab ta neist endist paremini näha, et saart tuleb vallutada nüüd niisamuti nagu tuhat aastat tagasi. Jah, nüüd niisamuti nagu alati.

Ma seisin videvikus ja nägin saart oma jalge ees. Maakaardil küll väike, on tema ihu inimese jaoks ometi tohutu suur, ja siin pimedüses muutus ta hirmuäratavalt võõraks. Saarel on määratud kapitalid aega, möödunud ja tulevasi aegu. Tema vastu ei ole inimiga ega mälestus mitte midagi. Vanimadki pärimused haakuvad mulda vaid peenikeste habraste juurtega, mida pealegi tunneb kõige paremini üks sissesõitnud õpetaja. Ainult üksiki neist pärimustest ei ole nii vana kui need kõrgendikud ja kääpad. Keel, mida räägiti tol ajal, on tuultest minema puhutud. Samuti juhtub võib-olla selle keelega, mida sa ise sisse hingad. Liivasaart nimetatakse siis ükskord kuidagi teisiti. Lilledel, puudel, lindudel, jänesel oma pesas, kiviklibul rannas on siis teised nimed ja nad ei ole siis enam tegelikult need asjad, mida meie oleme tundnud. Isegi see, mida me oma kultuuriks nimetame, on võib-olla kõigest ühe aastaaja kiiresti kaduv lilletaimestik, võrreldes saare otsatute eluigade ja truudusetu muutumatusega.

Saar lebas mu jalge all justkui mingi koletise keha. Ja ma ei loonud enesele pettekujutelmi, nagu sageli tehaksè, et ma oma südames teda tunnen. See oli niisugune koletis, kes neelab inimesi ja õgib terveid suguvõsasid, nii et kõik ära unub. Tõsi küll, päevavalguses on tal selline kuju, mis meis usaldust äratab. Aga oma päevase kuju on ta saanud üksnes seeläbi, et ta on inimvaimu poolt võidetud, keelega seotud, sellest kultuurist vallutatud, milles me liiga palju kahtleme. Niiviisi on see nüüd minu meelest. Iga põlvkond peab saare vallutama. Selles vallutamises ongi vaim. Tema võludes vargil käimine ei ole vaim, vaid parasiitlus. Vaim on selles, kui surud saha mulda ja künnad, kui paned sule paberile, et seda teadmise läbi vallutada.

Nojah, Natanael, see kõlab nii kõrgelennuliselt. Ma arvan lihtsalt, et Liivasaarele on tarvis kooliõpetajat, kes tahab olla siin ja ei kusagil mujal.

Ma lonkisin videviku̇s kiriku poole. Avastasin, et ma võdisen pisut. Ja et Pigro võdiseb. Tookord koer ju elas. Võibolla tuli see külmast. Ma mõtlesin kirikusse kivipead vaatama minna, mille keegi möödunud aegade kunstnik on koori raiunud. See on nähtavasti surma, hävingu pea, unustuse ja mõttetuse pea. Võib ka öelda, et see pea kannab saare enda nägu, niisugust külma nägu nagu siis, kui loodus on meist võitu saanud. Aga see pea, see surm on koori paigutatud nii, et surm peab kogu aeg ainiti vaatama ülestõusmise sümbolit, mida mõistus ei haara. See ülestõusmiseidee istub ikka veel nagu harpuun saare ihus ja hoiab seda kinni.

Aga kohale jõudes ei olnud mul julgust sisse astuda. Oled ikka see, kes sa oled. Uitasin siis väheke kirikuaias ringi, ja mulle turgatas pähe otsida seal välja mõni niisugune paik, kus ma ihkaksin kord teiste liivasaarlaste keskel mullas puhata. Jah, narrus ei jäta sind kunagi maha. Ma valisin välja ühe rannapoolse platsi aiamüüri ääres. Upitasin end müüri peale istuma ja Pigro hüppas minu kõrvale. Seal me istusime.

Mõne aja pärast hakkas Pigro ninaga õhku vedama ja muutus rahutuks. Maha! ütlesin ma. Ta heitis maha ja ma hoidsin teda kergelt kinni. Keegi tuli nõlvakust üles ja astus väravast sisse. Ta kõndis raskel sammul. Ümber kiriku. Ma kuulsin kõhklevaid samme peatumas Eriku kruvivõlli juures. Natukese aja pärast tuli ta torni tagant nähtavale. Seisatas Nielsi haua juures. Seisis seal kaua. Pigro aina värises.

Ta ütles seal midagi. Ütles? Need olid kummalised hääled.

Nagu ei oleks nad tulnud inimese suust. Viimaks läks ta minema.

Ma istusin seal koera seltsis natuke aega edasi. Siis hüppasin müürilt maha ja ütlesin Pigrole tasakesi ühe nime. Ja otsekui tuul oli ta pimeduses kadunud.

Umbes istandiku keskpaigas seisis Oluf ja ootas mind Pigroga.

Me seisime väheke.

Kuula! ütlesin ma. Meist lendas üle linnuparv.

Punavardid, ütles ta.

Me sammusime tasakesi juttu ajades edasi. Mul olid omad kaalutlused ja viimaks ma ütlesin: Ma tegin tookord siiski valesti. Sa tahtsid jutustada, mida sa seal merel Nielsiga läbi elasid, aga ma ei lasknud sul seda teha. Ma arvasin, et kõige parem on suhtuda asjasse karmilt.

Ma sammusin edasi ja ootasin, et ta midagi ütleks. Ta ei öelnud midagi.

Ma arvasin, et saan Olufit sellega aidata, ja ütlesin: Sa oled vist tihti mõelnud, et sa oled Nielsi ees rängalt süüdi. Ja ega me ei saagi asja teisiti võtta, kui et sa oled süüdi. Aga üks teine on veel rohkem süüdi. Ma oleksin võinud teid peatada. Ma ei teinud seda. Õhutasin teid veel tagant.

Ma ootasin, et ta vastab. Ta ei vastanud. Ma proovisin uuesti. Kuid viimaks ma mõtlesin, et on hilja. See oli temas nii sügaval, et ta pidi sellega alatiseks üksi jääma. Teda oli ära tehtud, ja oli hilja. Sedasi on nii palju nüüd hilja. Ja kõike seda mäletatakse ja jäädakse mäletama.

Jah, nüüd on hilja. Me peame lahku minema. Ma tahan sulle rääkida, et meil on tänavu leebe talv, ja jää meid seekord vangi ei võtnud. Merelinnud olid õige rasvased. Ma nägin mõnda, kelle Anders ja Valdemar maha olid laasknud. Ise ei ole ma kedagi lasknud. Ma käisin siiski väheke väljas ja vaatasin neid pikksilmaga. Jah, ja nüüd me oleme otsaga aprillis. Kõik on varane, ma olen kuulnud juba suurkoovitajatki, kraavides sirguvad putked. Ja nüüd me peame lahku minema, Natanael. Rohkemaks ei ole mul voli. Aga ma kardan sellest kõigest lahti öelda. Kardan, ütlen ma.

Jah, klassitoas lähevad asjad hästi. Minu meelest on väga raske hea õpetaja olla. Aga laste seltsis on ikkagi palju toredaid hetki veedetud. Ja peale selle näen ma vaeva oma Liivasaare-kirjelduse kallal. Ja Elna pisipõnn pakub mulle palju lõbu. Jah, asi lõpeb vist nii, et Oluf otsustab ära. Aga ma loodan, et ta on mõistlik ja nad jäävad veel mõneks ajaks siia. Jah, asi on koguni nii kaugele läinud, kui ööd hoiatavad

mind mu tulevase üksilduse eest, kus ma pean üksi jääma sellega, mida ma mäletan, ja üksi ühe vägeva karistajaga, et ma olen otsekui teine Hiiob pööranud tema poole ja oma piinas halisenud nagu see, kes tahab end pigem lasta lühikeses metsikus tapluses surnuks raiuda kui ringi käia, nukrus sisemust mürgitamas.

Hüvasti, Natanael. Vastu tahtmist näen ma sind ära minemas. Ma olen siiani teinud, nagu oleksin ma rahulik, kuidagi nii, nagu läheksid asjad paremini. Ja eks nad lähevad ka. Ma ei ole enam inimene külaskäigul, vaid mees omal kohal. Mind ei tohi sa haletseda, Natanael. Kui sa lahkud ja ütled: Vaeseke! siis ei ole sa minust aru saanud. On, nagu olema peab. Aga kena kevad võib olla kuri. Mõnikord, kui ma oma kambrist, vaatan selle paiga poole, mille nägemist kuused varem takistasid, tundub mulle, et olukorrast on ainult kaks väljapääsu: kas minna sinna ja võtta see, mida mõni nimetaks minu õiguseks. Või juua endal mõistus segi. Mina ei tee kumbagi. Mitte kumbagi.

Ma ei ole teda nepijahist saadik kohanud. Ma võiksin ju sinna minna ja võtta ta nüüd, tuua ta oma majja. See ei kõlbaks kusagile. Ma lämmataksin temas peagi kõik, mis seal võrsub. Ma tean seda. Ma oleksin selle kord ju äärepealt lämmatanud. Küllap see oli just tema, kes minusse puutus, aga ma sisendasin endasse ja teistesse, et see on keegi teine. Mulle meeldis niisugune mäng. Kuid ma tean, et ta kasvab ja puhkeb inimesena kaunilt õitsele. Ta on teistsugune kui mina, ja mina võisin teda ainult ühe korra aidata. Ja nüüd me sellest asjast enam ei räägi, Natanael.

Ma mäletan, et «Egilli saagas» on koht, kus jutustatakse mehest, kes leidnud hulk aastaid pärast Egilli surma maa seest suure pealuu. See olnud väga raske ja ebaharilikult paks. Kui mees selle kirikuaeda viis ja talle kõigest jõust kirvega pihta virutas, tekkis kolbale kõigest valge kriim. Arvati, et see oli Egill Skallagrimssoni pealuu. Minu meelest on nüüdsest sama lugu minu elusaatusega. See on, nagu jumal tahab, kui ükski hammas iial minu üksildast saatust ei võta, ükskõik milline ei oleks ka öösiti minu raev ja viletsus, kui ma üles ärkan.

MARTIN A. HANSEN

Eesti lugejale on Taani XX sajandi väljapaistvamate sõnameistrite hulka kuuluv Martin A. Hansen (1909—1955) tuttav kahe 1978. aastal «Taani novellis» ilmunud jutustuse kaudu. Kirjaniku kodumaal seevastu on enneaegselt manalasse varisenud klassiku kogutud teosed ilmunud kümnes köites; tema suurepärane stiilitunnetus ja iselaadne keelepruuk on teinud temast krestomaatilise autori. Mitmed Martin A. Hanseni teosed on tõlgitud võõrkeeltesse.

«Jonatani teekonna» ja «Valetaja» autori loomingulise tee algus jääb 30-ndate aastate keskpaika — aega, millal Taanis debüteeris terve põlvkond noori literaate, kes kõik on etendanud selle maa kirjanduselus silmapaistvat osa. Teiste hulgas tuleks nimetada Kjeld Abelli, Knud Sønderbyd, Hans Christian Brannerit, Mogens Klitgaardi, Hans Scherfigit, Aage Donsi; sel Teise maailmasõja eelsel kümnendil jätkasid kirjanduslikku tegevust skandinaavia kirjandusloole olulised Hans Kirk, Nis Petersen, Kaj Munk ja Carl Erik Marten Soya; tähelepanuväärse panuse andis taanikeelsesse luulesse fäärlane William Heinesen, kes jõudis neil aastail avaldada ka kaks romaani.

30-ndate aastate taani kirjanduse ainevald ja autorite loomingulised suunitlused peegeldavad toonaseid ühiskondlik-poliitilisi olusid. Esimese maailmasõja järgsed masendus- ja pettumusmeeleolud ei olnud veel ununenud, pealegi süvendasid neid kümnendi alguses Taanit tabanud ränk majanduskriis, naaberriigis Saksamaal võimule pääsenud natsism ja hiljem uue maailmasõja eelaimused. Erineval viisil jättis see jälje kõigi tolle aja kirjanike loomingusse: aktiivselt antifašistlikel positsioonidel olid kommunistid Kirk ja Scherfig, tegelikkusega leppimise meeleolud esinesid Leck Fischeri loomingus, jõuetus ja hukulemääratus valitses Jørgen Nielseni teostes, avalikult Hitleri-meelne oli dramaturg Kaj Munk. Martin A. Hanseni looming jõudis sel keerulisel perioodil läbi teha omapärase arengu ühiskonnakriitilisest suunitlusest üldinimlike moraalitõdede ning globaalsete igijõudude Hea ja Kurja süvauuringuteni, mis viisid ta elu lõpul irratsionalistliku maailmakäsitluse juurde, suutmata suures kirjanikus siiski lämmatada tõelist humanismi. Kuid alustagem algusest.

Martin Alfred Hansen sündis 20. augustil 1909. aastal Strø-

bys Lõuna-Jüütimaal väiketaluniku perekonnas. Tema elu ei ole eriti sündmusterikas. Lõpetanud seminari, asus ta tööle õpetajana. Seda ametit pidas ta 1946. aastani, millal loobus, et pühenduda täielikult kirjandusele. Saksa okupatsiooni aastail (1940—1945) võttis ta aktiivselt osa Taani vastupanuliikumisest, varustades üksinda materjaliga peaaegu tervet põrandaalust ajalehte. Pärast sõda oli ta lühemat aega kirjandusajakirja «Heretica» kaastoimetaja (seda aastail 1948—1953 ilmunud väljaannet toimetasid muu hulgas niisugused tuntud kirjanikud nagu Frank Jæger ja Tage Skou-Hansen).

Martin A. Hanseni debüütromaaniks oli «Nüüd vannub ta alla» (*Nu opgiver han*, 1935), millele 1937. aastal järgnes «Koloonia» (*Kolonien*). Need kriitilise realismi meetodil kirjutatud raamatud on loomelaadilt lähedased Martin Andersen Nexø teostele ja neis kirjeldatakse taani talupere elu-olu kriisiaastail. Kirjaniku kolmas raamat «Jonatani teekond» (*Jonatans rejse*, 1941) oli mitmes mõttes üleminekuteos, milles Martin A. Hansen leidis oma esimesele loomeperioodile (1935—1946) iseloomuliku stiili, jõudes välja kogu hilisemat loomingut läbiva Hea ja Kurja võitluse teemani.

Žanri poolest on «Jonatani teekond» lähedane kelmiromaanile, niisugustele Euroopa kirjanduses armastatud raamatutele nagu «Don Quijote», «Simplicius Simplicissimus», «Gil Blas,» «Pikwick-klubi» jt. Mitmeid kokkupuutemomente võiks hea tahtmise korral leida ka J. Swifti «Gulliveri reisidega» ja uuemast kirjandusest isegi M. Bulgakovi «Meistri ja Margaritaga». Kirjutamise ajal ei saanud Martin A. Hansenil kodumaistestki eeskujudest puudu tulla — surematu muinasjutuvestja H. C. Andersen on nii või teisiti kõikide taani kirjanike loomingule oma jälje jätnud, ja ega Hansengi erand ole («Jonatani teekond» on tervenisti üles ehitatud rahvajutuvormis; konkreetse näitena Anderseni mõjudest võtkem või stseen kuningakoja ootesaalis, mis meenutab lindlat; kanad ja pardid on alati Anderseni lemmikkangelased olnud). Hansenile võis eeskuju pakkuda ka taani-norra kirjandusklassiku Ludvig Holbergi Swifti-vaimus kirjutatud filosoofilis-satiiriline «Niels Klimi maa-alune reis» (*Niels Klims underjordiske rejse*, 1742), mis kujutab endast teravat allegooria vormis satiiri Taani elu-olu erinevate tahkude pihta.

«Jonatani» tegelaskujud on enamasti karikatuursed ja toituvad omaenda tragikoomikast, nagu näiteks väikelinna politseiülem, kes unistab kuriteost, mille paljastamine teeks teda kuulsaks, või indiviid Likka, kes on kasparismi suurele õpetusele ohvriks toonud selle, mille teised toovad ohvriks

armastusele ja edevusele; koomiline on oma sentimentaalsete karjaposipõlve-meenutustega ka suurkapitalist Aleksander Aleksander. Koomiline võib Hansenil, keda kriitikud vahetevahel religioosses müstitsismis süüdistavad, olla ka pastor, nagu näiteks too vagunikupees kohatud «kurguni kinninööbitud rüüs isand», kes «noogutas sedavõrd peenelt ja rangelt, et näis, nagu kannaks ta oma ametit pea peal ja kardaks seda maha pillata».

Romaani positiivsete kangelaste hulka kuulub ilmselt Vabahärra oma kaaskonnaga. «Kui sepp Jonatan oleks teadnud kõige toredamat kõikidest raamatutest, siis oleks ta otsekohe aru saanud, et Vabahärra on suure teravmeelse La Mancha Don Quijote järeltulija; jah, sinu suguvend, õnnistatud Kurva Kuju Rüütel!» Vabahärrale vastandub Kaliban, jõnk ja barbaarne nagu Shakespaere'i «Tormiski», kuid see, et teda puhuti Vabahärrast kõrgemale seatakse, vihjab tema sugulusele surematu Sancho Panzaga. Siia kuulub ka vana teadusmees Sallust, kes loobus teaduslikust tööst oma võimete ja kuulsuse tipul, pettunud tehtud töö tulemustes. Kõigi nende tähtsate ja vähemtähtsate tegelaskujude kohal kõrgub sepp Jonatan — terve talupojamõistusega humoorikas, tugev ja terviklik natuur, kes on suuteline isegi Vanakurja pudelisse pistma, — kõigile oma nõrkustele vaatamata inimlik headus ise. Seppa täiendab tema vastand — õpihimuline kinnisideega hullkurpoiss Askelad, kes oma kriitilise, analüüsiva vaimuga kehastab otsekui tänapäevakultuuri, ratsionalismi. Just temale teeb Kuri oma panuse, pakkudes talle abi, sest «... Askeladi kutsumus oli luua midagi suurt ja uut, ükskõik kas teised seda kuritarvitada saavad või mitte».

Iseloomulik on siinjuures romaani lõpus kirjeldatud eshatoloogiline nägemus, kus sepp jääb enesele kindlaks ja võitleb oma idee eest kõhklematult lõpuni, sundides Kurja ajutiselt taganema. See peatükk annab edasi kogu kirjaniku suhtumise inimesse, kes tema arvamist mööda ei suuda hoiduda kurja tegemast, sest nagu ütleb pudelist vabanenud Vanakuri, «te saate ilma minutagi läbi, kuna igaühes teist elab üks minu vendadest». Kirjaniku pessimistlikud mõtted on tingitud eelkõige ajastu vaimust — raamat valmis hitlerliku okupatsiooni aastail. «Jonatani teekonda» võibki pidada allegooria vormis sõjavastaseks teoseks. Eriti tähelepanuväärne on raamatus võlupudeli motiiv, mida võib võtta alistatud tuumaenergia sümbolina, mille kohta ei tea iial arvata, kelle kätte ta võib lõpuks sattuda. Probleem, kelle kätte tohutu loodusjõu võib usaldada, on fundamentaalse tähendusega. Selle-

pärast on ka loomulik, et kuningas otsustas kaugnägemisaparaadist loobuda: see võib meile küll kogu maailma kätte võita, aga õnnetused, mida ta enesega kaasa toob, on suuremad.

Kuidas ka ei oleks, ««Jonatani teekond» on ja jääb oma lõbususes, soojuses ja kaalukuses Martin A. Hanseni loomingus üheks südamlikumaks raamatuks, õnnelikuks, peaaegu joobnustavalt lõbusaks ärkamiseks, kirjandusliku tegevuse tugevaks alguseks» (Th. Bjørnvig).

«Jonatani teekond» oli kirjaniku esimene katse näidata inimsüdant Dostojevski ütlemist mööda jumala ja saatana vahelise võitluse näitelavana. Eriti hea vastuvõtu sai raamat Norras; 1947. aastal töötas Martin A. Hansen teose tõlke jaoks ümber ja säärasel kujul ilmus see 1950. aastal uuesti ka taani keeles.

Martin A. Hanseni järgmine raamat «Õnnelik Kristoffer» (*Lykkelige Kristoffer*, 1945) jätkab «Jonatani teekonnas» alustatud teemat. Siin kirjeldatakse konkreetse ajaloolise materjali pinnal keskaja mandumist, XVI sajandi aadlitülisid, katoliiklaste ja luterlaste vahelist võitlust. Teos torkab silma erakordselt viimistletud stiili ja värvikate tegelaskujude poolest. Peategelane — vaesunud aadlik Kristoffer — rändab oma ühesilmalise setuka seljas mööda laia maailma, sarnanedes otseselt Don Quijotega.

Kui «Jonatani teekonnas» ja «Õnnelikus Kristofferis» on Martin A. Hansen eelkõige jutustaja, siis 1946. aastast hakkab ta fiktsiooni kasutama põhiliselt pihtimise vahendina. Siit algab tema teine loomeperiood. Järgemööda ilmuvad nüüd tema novellikogud «Laukapuu» (*Tornebusken*, 1946), «Põldpüü» (*Agerhønen*, 1947) ning esseekogumikud «Mõtted korstnas» (*Tanker i en skorsten*, 1948) ja («Leviatan» (*Leviathan*, 1950). 1950. aastal kirjutab ta ka oma populaarseima teose, esialgsel kujul raadioromaani «Valetaja» (*Løgneren*), millele on omane sügav psühholoogilisus ja iselaadne keel, mida võib märgata juba tema novellistikas. Teos on kirjutatud raadiostuudio tellimusel ja seda loeti 1950. aasta kevadel kaksteist õhtut järjest ette. Sügisel ilmus ta eraldi raamatuna. Martin A. Hansen on öelnud, et ta kuulub kirjanike hulka, kellel materjali läbiseedimine võtab kaua aega. Seda tõendab «Valetaja». Teose idee oli tal kaksteist aastat vana, ja esialgse kavatsuse järgi pidi ta kirjutama selle põhjal novelli «Jäänek» (*Isen bryder*). «Valetajaks» hakkas ta teost kavandis nimetama 1946. aastal, ja see andis tunnistust kirjaniku siseheitlustest, kes ei suutnud lahendada konflikti religiooni ja kunsti vahel. Raamatu peategelane, halastamatut saatust

sümboliseerival väikesel saarel elav vananev koolmeister, kes kannatab hingelise tühjuse ja õnnetu armastuse käes, on filigraanselt väljajoonistatud sisemaailmaga karakter. Hilisemast taani kirjandusest võiks «Valetajat» ehk võrrelda Leif Panduro «Eksitusega» (*Fejltagelsen*, 1964).

Pärast «Valetaja» valmimist loobus Hansen ilukirjandusest ja kirjutas veel üksnes publitsistikat ja reisikirjeldusi; 1953. aastal ilmunud novellikogu «Paradiisiõunad» (*Paradisæblerne*) koosnes vanadest jutustustest. Alles raskesti haigena visandas ta oma päevikus uute teoste kontuure, mis näitab, et surm tabas teda loomingulise aktiivsuse tõusuhetkel. Kirjanik suri Kopenhaagenis 27. juunil 1955. Martin A. Hanseni viljakat kirjanduslikku tegevust tõendab fakt, et posthuumselt anti tema loomingust välja veel kuus eri raamatut.

Arvo Alas

SISUKORD

JONATANI TEEKOND 5
Väljaandja heasoovlik eessõna 7
Esimese õhtu pajatused 9
Ähmane ja kummaline eellugu, mis on niisama tõetruu kui selle kirjatöö tarvis hädavajalik 9
Kiirakääraline teekond algab jämeda viltulaskmisega, millel on oma osa, et see tõetruu jutustus keeruliseks ajada . . 15
Siin räägitakse, vestetakse ja pajatatakse pikem lugu ühest enesetapjast 17
Teise õhtu pajatused 26
Sepp Jonatan saab oma nahal tunda, et emand Justitia võib ka pime ja kurt olla 26
Jonatani ja arestivahi sügavamõtteline jutuajamine . . . 33
Unustamatu juubel 37
Kuidas sepp pidulikust pidusöömaajast osa võttis . . . 42
Ühest suuremeelsest Caligulast ja sellest, kuidas sepp pudelist ilma jäi 50
Kolmanda õhtu pajatused 57
Kuidas üks teekäija Jonatani arvamusi kummutas . . . 57
Pastor kõneleb röövli kirstu juures 60
Kuidas sepp Jonatan lesknaise põllul vilja lõikas 65
Õhtusöömaaeg röövli kodus 70
Kuidas Jonatan saalomonliku otsuse tegi 77
Kuidas sepp teekaaslase sai 80
Sepp ja Askelad aitavad kohusetruud möldrit 84
Askelad tunnistab oma nõrkust ja selgitab, kuidas ta enese nime sai 93
Neljanda õhtu pajatused 101
Kuidas sepp heinakuhjast nõela leidis 101
Õnnetu arestivahi ülestunnistus 106
Tulutu pudelijaht 109
Jonatan satub kähmlusse ja teda pühendatakse sügavamõttelisse poliitilisse õpetusse 115
Sepp leiab murest murtud doktori 125
Sügavamõtteline taimehooldaja 129
Jonatan saab pudeli kätte, kui ta on kohanud ühte oma head tuttavat 132
Viienda õhtu pajatused 144
Sepp ja Askelad saavad evangelistide varjupaigas ulualust 144
Imetabastest sündmustest varjupaigas, kuhu ilmub korraga seitse inimest 147

Sepa pimeda õhina tagajärjed 151
Askeladi tõvevoodist ja seitsmest abimehest 157
Õpetlik arupidamine sepa pudeli asjus 160
Kuidas peenel ja väärikal kombel Askeladi paranemist pühitseti 167
Kuuenda õhtu pajatused 177
Kuidas Jonatan hommikusel jalutuskäigul kõrgemat kohut kohtas 177
Sepp satub vaenujalale ühe mõjuvõimsa toimetajaga . . 186
Suur Aleksander Aleksander 194
Jonatan kasutab viimast korda pudelit, aidates üht õnnetut isa 204
Seitsmenda õhtu pajatused 211
Sepp külastab kuningat ja tema keldrit 211
Kuidas sepp sattus last hoidma ja teisi kummalisi juhtumusi 223
Surm ja luuletaja 228
Kuidas sepa kallal vägivalda tarvitati, enne kui mõõt täis sai 232
Kurb kohtumõistmine sepp Jonatani üle 235
Eelviimane pajatus, kus jutustatakse ühest kahtlasest juhtumisest, mis sepaga haigemajas aset leidis 242
Kahekümne neljas pajatus, mis on ühtlasi lõpetus, lühidalt ära jutustatud, aga ajaliselt pikem kui kõik ülejäänu ühtekokku 248
Hüvastijätt raamatuga 253
VALETAJA 255
MARTIN A. HANSEN 391

Hansen, M. A.
H 16 Jonatani teekond. Valetaja. — Tln.: Eesti Raamat, 1981. — 400 lk. (Varamu)

Taani kirjaniku Martin A. Hanseni (1909—1955) kaks filosoofilise kooga romaani, millesa käsitletakse tänapäeva tsivilisatsiooni vastuolusi tendentse ja nende mõju sisemise killustatuse ohvriks langenud inimesele.

70304—067
H M 981(16)—81 168—80 4703000000 **84.34 Taani**

Серия «Сокровищница».
Мартин Альфред Хансен. **Путешествие Ионатана. Лжец.** На эстонском языке. Перевод с датского: Арво Алас. Художник-оформитель Хейно Керсна. Таллин, изд-во «Ээсти раамат».
Toimetaja A. Ravel. Kunstiline toimetaja M. Torim. Tehniline toimetaja R. Lillema. Korrektorid I. Torm ja T. Heidmets. ИБ № 2061.
Laduda antud 12. 06. 80. Trükkida antud 03. 11. 80. Formaat 84×108/32. Trükipaber nr. 2. Kiri: žurnalnaja. Kõrgtrükk. Trükipoognaid 12,5. Tingtrükipoognaid 21,0. Arvestuspoognaid 23,74. Trükiarv 30 000. Tellimus nr. 1536. Hind rbl. 2.50. Kirjastus «Eesti Raamat», 200090, Tallinn, Pärnu mnt. 10. Trükikoda «Punane Täht», 200001, Tallinn, Pikk 58.